FACIS HISTORIARUM CENTURIAE DUAE, QUARUM PRIMA CONTINET MORES DIUERSARUM...

Jean : de Chokier

FACIS HISTORIARVM

CENTVRIÆ DVÆ,

QVARVM PRIMA CONTINET MORES diuersarum Gentium, altera Ritus sacros, ad intelligentiam cùm profanarum, tùm sacrarum Historiarum, illarumque Studiosis apprimè vtilis.

AVCTORE
REVEREND.^mo^ NOB. IOANNE A CHOKIER DE SVRLET,
ECCLESIÆ CATHEDRALIS LEODIENSIS CANONICO, AC
Serenissimi Episcopi Principis Leodiensis Vicario Generali, necnon Abbate
Sæculari, Ecclesiæ Collegiatæ S. Hadelini Oppidi Visetensis, &c.

Cum gemino Indice, Capitum primo, Rerum altero.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Apud IOANNEM ANTONIVM KINCHIVM sub Monocerote.

ANNO M. DC.LIII.

Cum Gratia & Priuileg. Cæs. Maiest. Generali.

LECTORI
BENEVOLO.

VEriloquium eſt, Sapienti otij ſui reddendam eſſe rationem, adeò vt in otio negotioſus ſemper eſſe debeat, etiamſi in ludicris ipſis ſtylum ſuſtineat. Fuêre qui Muſicam, vti Franciſcus Scribanus; qui anſerem, vti Magnus ille Iulius Cæſar Scaliger; qui Aſinum, vti Ioannes Paſſeratus, alij, qui alijs litterarum oblectamentis ſucciſiuis horis operam nauarent. Si iſtud præclaris viris licuit, quidni mihi iam è Senibus (quibus ſolet ignoſci) capulari permittatur? nam licet anniculus fortè vitæ me admoneat vt ſarcinulas colligam, (quod de ſe inquiebat eruditiſſimus Romanorum M. Varro) antequam è vitâ proficiſcar, non eò tamen mihi otiandum eſſe exiſtimo, qui probè ſciam Senectutem, poſt cultum Religionis, foueri debere ſtudijs litterarum, præſertim turbulentis iſtis temporibus, quibus vix aliter reſiciendi animum ſenilis ætatis occaſio datur. Fatiſcentem tamen erigere, & ſolari conatus ſum lectiunculis, quæ inſtar alimenti boni ſucci mihi ſucceſſerunt: nam vt præclarè Seneca inquit: *Alit lectio ingenium, & ſtudio fatigatum non ſine ſtudio tamen reficit.* Neque enim mihi vnquam iſta laxamenti ratio placuit, quâ nonnulli negotijs, aut ſtudijs fatigati, chartulis luſorijs, aut fritillis ſeſe implicant, fortaſſis non tam laxamenti, quàm lucelli gratiâ: mihi quidem ſolamen fuit, ex ijs quæ lectu videbantur iucunda, proprijs chartulis notare, etiamſi floſculis Rhetorum exornata non eſſent: vt mihi liceat cum Macrobio Filio ſuo ſcribenti de Saturnalibus ſuis dicere. *Præſens opus, non eloquentiæ oſtentationem pollicetur,* λογομαχίαν *enim non amo, ſed dictionis inaffectatæ ſimplicitatem.* Itaque, meditamenta iſta, ad hiſtorias intelligendas alioqui vtilia, veluti magnæ curæ à me æquus Lector non expectet, ſed quicquid iucundum, & fortè cognitu dignum, circa Ritus priſcos ſacros & profanos, ſtylo leuidenſi, & inaffectato in ſchedas congeſſi, benignè beneuolèque accipiat, ac valeat fœliciter. Leodio 29. Auguſti, 1650.

INDEX CAPITVM CENTVRIÆ PRIMÆ.

CAPVT I.

Caput

Caput

Caput

IN-

INDEX CAPITVM
PARTIS SECVNDÆ.
CAPVT I.

Caput

Caput

AP-

APPROBATIO.

HIc Liber, titulo ſuo digniſsimus, præfert Facem omnibus antiquitatis Studioſis, & ſplendoris ſui beneficio Hiſtoriæ, tum ſacræ, tum profanæ adyta colluſtrat, abdita patefacit, obſcura pandit, difficilia & inuoluta explicat, mirâ breuitate & perſpicuitate. Itaque, vtiliſsimum iudico, hanc Facem in publico exponi poſſe, vt luceat omnibus. Datum Leodij in Conuentu noſtro Fratrum Min. Recoll. hac 28. Auguſti, 1650.

F. BARTHOLOMÆVS D'ASTROY,
eiuſdem Conuentus Præſes.

ILLVSTRI VIRO,

D. IOANNI A CHOKIER DE SVRLET,

Canonico, ac Vicario Generali Leodiensi, Abbati Secularis Ecclesiæ Visetensis, &c.

Historiarum Face Orbem illustranti, & ignorantiæ tenebras, suo fulgore propulsanti S.D.

AN velut occiduis dum Sol immergitur vndis
Deficit, & languens non nisi lumen habet:
An velut effœto dum corpore membra fatiscunt,
Non etiam animus qui fuit ante, manet:
Sic tibi Docte Senex, cùm iam prouectior ætas
Vergit in occasum, luxque caiorque deest?
Absit vt illustri præclara Senecta Iuuentæ
Cedat, & in metâ degener esse velit.
Moribus, ingenio, natalibus officijsque
Te dedit Illustrem prouida cura Dei.
Roma corruscantes radios mirata Iuuentæ
Sensit lumen ab hac luce micare suum.
Ipsaque tam cerebris dignissima Filia matris
Legia, non solitum vidit adesse iubar,
Illustris quando factus Collega Senatus,
Principis es Summi iussus obire vices.
Quid memorem toto latè fulgentia mundo
Scripta, vel ingenij tot monumenta tui?
En noua FAX accensa tuæ sub vespere vitæ,
Historiæ illustrans SACRA & PROFANA simul.
Historiæ Labyrinthus erat vix peruius vlli,
Vixque per anfractus mille patebat iter.
Hac FACE in Historiæ si quis penetralia pergat,
Nec labyrinthus erit, nec labor intus erit.

F. B. D.

IOAN-

IOANNIS A CHOKIER DE SVRLET,

Canonici, ac Vicarij Generalis Leodiensis

FACIS HISTORIARVM,

Siue antiquorum Rituum cùm Profanorum, tùm Sacrorum,

CENTVRIA PRIMA.

CAPVT I.

Sermones qui in Conuiuijs adhibendi? Mensæ Conuiuiorum quales? Quæsitum, vtrum Sexagenarij apud Romanos ius suffragij habuerint? Sponsio super eâ refacta. Affirmatiua visa fortior; etsi non desint contra illam validißima argumenta. Actio datur ex Sponsione.

OCtogesimum propè ætatis meæ annum continuis curis occupatum, his studiorum ludicris in otio quandoque versantem, vnus aliquis me fortasse reprehendet. Verùm æquior forsan alius in alia, vt spero, ibit, omnia censebitque negotiosos quandoque viros otiosis similes acroamata serijs miscuisse, quemadmodum decus illud Philosophorum Aristoteles, qui lepidas exercitationes Philosophicas partiri solebat in ferias, quæ post meridiem legebantur. Nimirum, vt quam i[n]genij vim absumpserant seria, facetiora instaurarent, & vt Iurisconsultorum vtar verbo, redintegrarent. Cœpisti iam Lector sensum meum, modò istius farinæ scripta lege, sed defecatus à curis. Stylum itaque sumo, & sub illius acumen committo, proponoque quæstionem non illepidam, & aptam mensis lubentiarum. Sermones enim in sympo sijs habendos esse dictitabat M. Varro apud A. Gellium, nō super rebus illepidis, sed iucundis. Verba M. Varronis sunt ista: *Nec loquaces*, inquit, *conuiuas, nec mutos legere oportet, quia eloquentia in foro & apud subsellia, silentium verò, non in conuiuio, sed in cubiculo esse debet. Sermones igitur id temporis habendos censet, non super rebus anxiis, aut tortuosis, sed iucundos, atque inuitabiles, & cum quadam illecebrâ, & voluptate vtiles, ex quibus ingenium nostrum venustius fiat, & amœnius.* Ita ille.

Lib. 13. cap. 11. Noct. Attic.

Dice-

Dicebātur autem isti sermones à Græcis ζητήματα κυλίκεια, teste Polluce, quæstiones pocillatoriæ, quæ inter pocula proponebantur: de quibus quoque Macrobius Saturnal. lib. 1. cap. 1.

Ecce autem cùm nuper cuidam familiari adessem conuiuio, cœptum è re natâ sermocinari cum docto Conuiuatore de Iure suffragiorum Populi Romani, idq; non illibente audientium & conuiuantium coronâ, & inter cætera: *An Sexagenarij habuerint ius suffragij* apud Romanos.

Asserebam equidem Sexagenarios non caruisse suffragij iure; contrà ille contendebat, nempe non licuisse Electionibus, alijsque publicis rebus suffragium ferre, suæque sententiæ probandæ laudabat Sex. Pompeium, apertè ostendentem *Sexagenarios de ponte deijci solitos*, propterea quod suffragium non ferrent quod per pontem ferebātur. Verba Festi nisi graue sit audiamus. *Sed & exploratissimum est illud causæ*, inquit, *quo tempore primum per pontem cœperunt Comitijs suffragium ferre, Iuniores con. clamauerunt, vt de ponte deijcerentur Sexagenarij, qui iam nullo publico munere fungerentur, vt ipsi potius, quàm illi deligerent Imperatorem.* Ità ille.

De Verb. signif.

Insuper producebat alium adstipulatorem, Erasmum scilicet, cuius auctoritate ipse me, ceu hostis amentatus cœpit oppugnare, adeoque conflictari, adeoque sponsione lacessere. Ad quod cum omnes os, ego etiam cachinnum sustulissem, scribatur inquam, vtriusque nostrum assertio, & nobis subscribatur. Ità porrò factum, & quæstionis istius illecebra delectatus fori Ecclesiastici tum præsens Iudex Officialis, arbitrum, & cognitorem se illius præbere voluit, certo etiam inter nos proposito pignore.

Adag. Sexagenarios de ponte.

In hac autem Sponsionis causa, quin iudicium, ac potius arbitrium oriri posit, haud est ambigendum. Iuris enim est non incerti ex sponsione dari actionem, si interposita sit, vt hic erat, stipulatio: puta tam condictionem certi, si certa sit, quam ex stipulatu si incerta, ex responso Iurisconsulti. Sponsionem autem hic accipimus, cùm quis interposita stipulatione, certum quid promittit, nisi ità sit, sicut affirmat, cuius rei elegans exemplum extat apud Plinium de Sponsione Cleopatræ contra M. Antonium, & apud Valer. Max. de Sponsione Valerij contra Luctatium, fuitque semper in honesta causa sponsio permissa ex l. Titia, & Cornelia, quemadmodum Marcianus *Lib. 5 Regul.* scribit.

In l. A. Titio 105. ibi. Zasius nu. 6. ff. de Verb sig. Lib. 9. cap. 36. Lib. 2.

Quæ cùm ita sint, videamus nunc vter Sponsione vicerit, an qui negat Sexagenarijs licitum fuisse ferre suffragium, an ego qui affirmo. Pro fundamento sententiæ negantis, præter laudatos antè auctores, facit illud, quod Sexagenarij inter Senes censeantur, eosque à muneribus ciuilibus, quasi non idem in ijs maneret animi vigor, Romanos exclusisse?

L. 3. Cod. Qui ætate se excus.

Facit Plinius: *Extrema tempora*, inquit, *nobis impartiri debemus, vt ipsæ leges monent, quæ maiorem annis sexaginta otio reddunt*, quod probat Seneca: *Sexagesimus* inquit, *annus ab officijs me dimittit*. Et alibi idem Seneca: *A Sexagesimo anno Senatorem lex non citat.*

Lib. 4. Epist. De Breui. vita c. 4. Ibid. c. 20.

Vndè colligimus Senatorem Sexagenarium nullo vnquam tempore coactum

in

in Senatum venire, cùm cæteri ætatis opportunæ pignoribus captis mulcta plecterentur. Ac certè omni æuo Senes semper immunes fuere, & quidem maximo merito: Nam senectutis sors, otium, & quies. Crede Poetæ:

Alex. ab Alex. Genial. dier. l. 1. c. 14.

—— —— Circumsilit agmine facto
Morborum omne genus: quorum si nomina quæras,
Promptius expediam, quot amauerit Hippia mœchos,
Quot Themison ægros, autumno occiderit vno.

Hac ergò ratione moti Romani, Sexagenarios veluti effœtos à Reipub. muneribus arcebant, teste M. Varrone, de Vita Pop. Romani, *cum in quintum gradum*, inquit *peruenerant, atque habebant sexaginta annos, tum denique erant à publicis negotijs liberi, atque otiosi. Idcircò prouerbij loco apud eos circumferebatur, sexagenarios de Ponte deijcere.* Vnde, eiusmodi Sexagenarij qui de ponte, vt dictum est, deijciebantur, *Depontani* dicebãtur, teste eodem Festo *Depontani Senes*, inquit, *appellabantur, qui Sexagenarij de ponte deijciebantur.* Hinc autem natum prouerbium, quod olim Sexagenarijs ferendorum suffragiorum ius non erat, ætate velut à publicis munijs dimissa, inquit Paræmiographus. Quam quoque sententiam probat & sequitur Franciscus Hotomannus, vbi sic in Ciceronis Oratione pro Roscio.

De l. l.

Chiliad. 1. Cent. 5. Prouerb. Sexagen.

Habeo etiam dicere, quem contra morem maiorum, minorem annis lx. *ponte in Tiberim deiecerit.* Ergò maiores annis lx. more maiorum deijci poterant, si suffragaturi ad Comitia venirent: idemque sentit Freigius: *More Maiorum*, inquit, *nemini post sexagesimum annum, suffragium ferre licebat, aut de Ponte deijciebatur.* Eandemque sententiam, ac interpretationem probare videtur Macrobius verbis his: *Adimere vis*, inquit, *doctis viris in verborum Comitijs ius suffragandi, ac tanquam Sexagenarijs maiores de Ponte deijcere?* Sed & Ouidius:

In d. Orat.

Lib. 1. Satur.

Pars putat vt iuuenes ferrent suffragia soli,
Pontibus infirmos præcipitasse senes.

In Fast.

Pontes autem fuisse ad tempus (vt lucis causa hoc addam) per quos quisque è populo sigillatim suffragaturus transiret, auctor est Carolus Sigonius. Vndè in Suetonio legimus conspiratores Cæsaris cunctatos, vtrùm illum in Campo Martio ad Comitia vocatum è ponte deijcerent, atque exceptum trucidarent.

De Antiq. iure Ciu. Rom.

Pro alterâ parte, quæ verosimilior facit: Si in Senatu licuit illis esse, vbi haud dubiè spissiora negotia tractabantur quàm in Comitijs, quidni in istis fas ipsis fuisset interesse?

Rursum, cùm Seruius Tullius classes diuideret in seniores, & iuniores, ijsque Centurias suas daret, Iuniorum ætas definita est anno 45. qui vero suprà, seniores dicti, sine vllo ætatis præiudicio, ergò ad Comitia illis venire licitum. Neque obstare proverbium *Sexagenarios de Ponte*: quia Festus dicit conclamasse: siccinè ergò factum? nunquid non iocus, aut petulantia potuit esse?

Enimuerò, iniquum videretur Sexagenarios plerumque benè de Republ. meritos, & rerum experientiâ claros, Reique publicæ viles, iure ciuium Rom. priuari, quod ius in eo maximè positum erat, vt in suâ tribu quisque suffragium ferret. Apud Gades scribitur templum Senectuti dicatum fuisse, quod eam ætatem tanquam rerum magistram venerarentur, quod & ostendi lib. de Senectute part. 1. cap. 10.

Lib de Senect.

Denique, de Lacedæmonijs permulta & præclara refert Cicero in persona Catonis, dum ait nusquam tantum tribui ætati, quantum apud Lacedæmones, & nusquam Senectutem esse honoratiorem; vt sanè mirum videri debeat, si soli Romani, qui Senatum suum à Senibus nuncupabant, iure suffragij senes excludendos censerent. Quod autem ex Varrone, & alijs allatum est, probare fortassis solùm id posset, Sexagenarios non amisisse ius, aut ad Senatum, aut ad Comitia eundi, sed potiùs ius obtinuisse non comparendi in Senatu, aut Comitijs, cum nimirum se illic sistere noluissent. Atque ita sentire videtur Alex. ab Alexandro scribens Senatorem Sexagenarium nullo vnquam tempore Senatum ingredi coactum; cum cæteri ætatis opportunæ, pignoribus captis mulcta plecterentur: in quam quoque sententiam it Pierius: qui insuper manifestas fabulas Festi, & Parœmigraphi existimat, nisi quod aliqua seditio popularis, aut iocus, vt dictum est, ansam forteàn prouerbio dederit. Accedat denique Iusti Lipsij opinio in Senecæ lib. de Breuitate vitæ, vbi præmaturè ipsi videtur demitti Senator in æuo, quod prudentiæ maximè factum. Itaque his in vtramque partem in medium allatis ad Cognitorem sponsio hæc conuiuialis delata, coram quo etiam pendet; at verò; haud dubiè verò propior apparebit Cognitori postrema hæc negans sententia.

Cap. 20.

CAPVT II.

De priscorum luxu in Conuiuijs, de vnctione pedum, barbæ, capillorũ. Hæc Iudæis tãtùm non vsitata, apud Romanos vnctio frequentior, præsertim capitis. Modus accumbendi in lectis, Triclinij etymon Toga cœnatoria cuiusmodi? Quot vt plurimùm conuiuæ: qui? Mensæ quales: Coronæ dabantur Conuiuis: quæ multiplices, item Histriones, Saltatrices, Gladiatores adhibiti, vtrum eadem omnibus esca. De poculis, canticis, histrionibus, deq; Scheda obsoniorum.

M. Cato apud Ciceronem iure contendit conuiuij vocem multò vrbaniorẽ, & honestiorem esse, quàm apud Græcos συμπόσιον, id est, compotationẽ; quod vitæ coniunctionem haberet conuiuium. Ritus autem Conuiuiorum priscorum suppetente otio hoc æstu Canicul. describere mihi fas, præsertim apud prisci moris amantes, sed paulò operosiore stylo & indagine. Imprimis, Conuiuium aggressurus, pedum vnctio nedum apud Romanos, sed & Athenienses indicebatur, vti auctor est Athenæus: *Fuit*, inquit *consuetudo quædam Athenis, vt qui delicijs dediti* es-

Lib de Senect.

Dipn. l. 12. c. 30.

essent, pedes etiam vnguentis perungerent, & quidem puellarum ministerio, si credimus versibus his Latinitate donatis:

> *Vnguenta cœpisse à Deis, post, & pedes,*
> *Iussisse primum vnxisse, genua postea,*
> *Sic aptius pedes puella attigit,*
> *Fricuitq; & assiluit.*

Sed quo oleo? Myrtino, si credendum Hieronymo, qui scribit Persas hoc oleo vngi solitos. Vndè mulierem, quæ placuisset Regi, sex mensibus oleo Myrtino vngi solitam scribit, & sex mensibus in pigmentis varijs fuisse, & curationibus fœminarum, & tunc demum ad Regem ingredi. Plinius tamen prodidit Othonem monstrasse Neroni quod aliàs inusitatum erat, quomodo vestigia pedum vnguẽtis tingeret. Verùm, intolerabilius est, quod barbam etiam & capillos vngerent, odoreque aliquo cerebrum penetrarent, suauibusque odoribus puriores sensus, atque suauiores effici opinarentur, vti inquit idem Athenæus:

Quæst in Genes.

Lib. 3. Nat. hist. cap 3.

Lib. 15. c. 14.

> *Nil curo Sardiani*
> *Regni gygem potentem,*
> *Auri nec appetens sum,*
> *Nec inuidens tyrannis,*
> *Sed curo delibutam*
> *Vnguento habere barbam:*
> *Sed implicare curo*
> *Meos rosis capillos,*
> *Hodierna curo tantum,*
> *Quis futura nouit?*

Ac licet vsus ille insolens tantùm non esset Romanis, quorum moribus viuebant ferè Iudæi, beata tamen illa Magdalena vnguento pretiosissimo Nardi pistici pedes vnxit Domini IESV, capillisque suis tersit in domo fratris sui Lazari à mortuis suscitati, vt habetur *Ioan* 12. & posteà caput apud Simonem cognomento Leprosum, quò accedens ipsa, & habens alabastrum, (vas scilicet ex alabastro factũ) effudit oleum super caput recumbentis, vt habetur *Marci* 14. & *Matth.* 22 Res ergò hæc fuit Romanis, & Iudæis vsitata, sed magis Romanis. Martialis facetè suo more in Fabullum, qui plus olei quàm ferculorum dederat:

> *Vnguentum fateor bonum dedisti*
> *Conuiuis, Here. sed nihil scidisti,*
> *Res salsa est benè olére, & esurire:*
> *Qui non cœnat & vngitur Fabulle,*
> *Hic verò mihi mortuus videtur.*

At Græcis, vtpotè abdomini magis addictis, frequentissima capitis vnctio. Causa autem cur isti caput inter pocula vngerent, illa videtur fuisse, quod myrteum vnguentum ac rosaceum (quibus vt plurimùm vtebantur) vini vaporationes reprimeret,

meret, capitisq; dolores tolleret, super quo vide Athenæum, qui scribit rem planè ridiculam, non neminem scilicet vno in conuiuio quatuor dimisisse columbas, singulas diuerso vnguento perfusas, quæ circumuolitantes, vestes conuiuarum, strataque conspergerent.

Diphnos. Lib. 5. c. 6 & 18.

Cæterum, si Romanis frequens capitis vnctio, frequentissima tamen pedum. Vndè Artemidorus scripsit balneum nihil aliud suo æuo fuisse, quam continuum transitum ad Cœnam, adeò quidem vt quoties cibum caperent, toties etiam lauarent. Commodus Imp. (sed hoc nomine incommodus) notatur septies, aut octies in die lauisse, & qui in balneo loti non essent, statim post ingressum Conuiuarum aquam pedibus lauandis præbebant, & exindè discumbebant. Plautus:

Persa.

Locus hic tuus est, accumbe; ferte aquam pedibus, præbe tu puer.

Et exindè vnctio pedum, Vnguenta enim non tantùm ad voluptatem, sed etiam ad valetudinem pertinent, quâ vnctione in conuiuijs vsi sunt, præsertim Orientales, quam tamen Socrates in Xenophontis conuiuio repudiat. Apud Hebræos vsitatissima fuit, vtpote quorum Regio oleorum feracissima esset. Minatur Propheta Amos: *Væ qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in lectis vestris, bibentes vinum in phialis, & vnguento optimo delibuti*: Hoc est, vt interpretatur Stuckius, lectissimis, præstantissimisque vnguentis, non ad necessitatem, membraque refocillanda, sed ad voluptatem luxuriosè vtuntur. Erant præter antedicta olea, primæ notæ Balsami, de quo Plinius. Deinde oleum è succo, seu folijs Nardi (de quo paulo antè) ex quibus etiam coronas lautissimas, teste Plinio, conficiebant. Vnde Iurisconsultus inter ea vnguenta quæ valetudinis causa parata sunt, numerat Nardum. & Tibullus Poëta:

Cap. 6.

Lib. 21. c. 25. & ib. c. 328. Lib. 21. c. 3. Lib. 21. §. 1. de Aur. Arg. leg. Eleg. 2. & 7. l. 3.

Iam dudum Myrio madefactus tempora Nardo,
Debueram sertu implicuisse comas.

Quod quidem vnguentum vt pretiosissimum, & suauissimum, ita in Conuiuijs frequentissimum refert Atheneus. Theca autem, siue vasculum, quibus continebantur olea ista dicebantur, Alabastra vnguentaria. Martialis:

Sympos. lib. 15.

Quod Cosmi redolent alabastra focique Deorum.

Solebant enim lautiores, & elegantiores homines capillum vnguentis perungere, teste eodem Guilielmo Stuckio, fulcito auctoritate Ciceronis, pro Rosc. Amer. verbis his: *Ipse verò*, Chrysogonus Syllæ Libertus, *quemadmodum composito, & delibuto capillo passim per forum volitet cum magna caterua togatorum videtis Iudices.*

Verum, ista capillitij vnctio locupletioribus modò, vt diximus, erat in vsu: nam vulgi pedes tantum lauabantur, vngebanturque. Huncque tamen morem à Romanis profluxisse affirmare non audet doctissimus ille inuestigator antiquitatis Baronius, a cum eundem vngendi, & epulandi vsum nedum Persis, teste sacra Pagina, b verumetiam Indis vsitatum esse, constet, vt etiam Lucanus c auctor est, & Iud. cap. 19. *Postquam lauerunt pedes suos recepit eos in conuiuium.*

a Lib. 1. Annal. An. Ch. 34
b Lib. 1. Esther.
c Lib. 5.

Verùm

Verum, præter vnguenta, aduerte veteres coronis capita redimere solitos, è rosis, apio, myrtoque ac lilijs: Horatius:

——— ——— ——— Quis vdo
Deproperare apio coronas
Curatve myrto?

L. Od. lib. 1.

Et alibi:

Non desunt epulis rosæ,
Non viuax apium, non breue lilium.

Viuax, inquit, *apium*, quia diu viret: contrà lilium. Sed mirum, cur apio coronas nectérent, cum luctibus magis, quam hilaritati conueniat. Vndè qui periculosè ægrotant *apio indigére* dicimus & tumulorum thecas (vt aiunt) antequam in illis ponerent mortuorum corpora, apij, folijs sternere consueuerant.

Vid. Paræmiographum.

Coronas quoque legimus violaceas eandem ob causam in conuiuijs poni vt & rosaceas, quod nimirum vtræque leuiter frigidæ adstringant, atque odore suo *καρηβαρίας*, id est capitis grauedines reprimant, vel, vt inquit Athenæus, cum omnes sensus in capite reperiantur, illud idcirco præcipuè coronari visum est, frontemque vinciri. Amplius, è folijs nardi (quod lautissimum vt dixi habebatur) implexas fuisse Plinius etiam lib. 21. testatur. Postremò, coronas ex hedera legimus, quarum inuentor fuit (teste Plinio) Liberus Pater, cui adstipulatur Plutarchus: *Bacchus* inquit, *hederam facultate suâ vino maximè resistentem in honore habendam docuit antiquitas, eaque bacchantes coronauit, vt minùs à vino læderentur, quod & probat* Athæneus *lib. 15. cap.* 8. vbi & deinceps varios cumulat flores coronarios, de quibus quoque Pollux *lib.* 6. *Plinius lib 21. cap. 3. & 4. & seqq. Cælin. Rhodeg. lib. 27. c. 27.* & paulò post vberius dicemus.

Lib. 3. c. 16.
Lib. 15. c. 5.
Lib. 16. cap. 1.
Plut. 3. Sympos.

Cæterum, apud Græcos & Romanos ex veterum scriptis fuisse consuetudinem constat, vt ab initio mensæ, ad finem vsque Conuiuij (quod ad multam noctem protrahebant cum largius genio indulgere vellent, eiusmodi coronas & vnguenta præberet conuiuator, quod quidem Christianis prisci æui interdictum fuisse ex Tertulliano colligi potest, in illis Minutij verbis: *Quis autem ille qui dubitat vernis non indulgére floribus, cum capiamus & rosam veris, & lilium & quicquid aliud in floribus blandi coloris & odoris est? His enim & sparsis vtimur mollibus ac solutis & sertis colla complectimur. Sanè quod caput non coronamus, ignoscite, &c.*

De Corona militis

Modum autem epulandi ita redimitos, sic plerique, & inter alios Iustus Lipsius vir clarissimus fuisse putant. Accumbebant in lectis (quibus mensæ primum quadratæ, posteà rotundæ iungebantur) reclinatâ superâ parte corporis in cubitum sinistrum, infera in longum porrecta, ac iacente, capite leuiter erecto, dorso à puluillis modicè suffulto. Horatius:

Languidus in cubitum iam se conuiua reponet.

Quod si plures vno lecto decumberent, ad caput lecti, cuius pedes porrigebantur pone secundi dorsũ: secundus verò occiput obuertebat ad vmbilicum primi, pul-

.o interiecto, pedes iacebant ad tergum tertij, & sic deinceps tertius, sic & quar-us. Iam qui primus, & ad caput lecti decumbebat, *Summus* dicebatur, qui ad pedes, *Imus*: qui inter istos *Medius*. Atque, si tres Conuiuæ in vno lecto, medius dignissimus, proximus honore summus; si quatuor medium censeri arbitror, proximum â summo: si duo tantum dignissimus, summus fuit. Vide Lipsium, & Thomam Dempsterum (lib. v. antiq. Roman. cap. 28.) In his etiam plerumque mulieres. Iuuenal.

Signata tabula, dictum fœliciter ingens,
Cœna, sed in gremio iacuit noua nupta marito.

L.2.c.2. Verum notes, tres cum plurimùm lectos fuisse: inde *Triclinij* etymô, aut si quatuor *quadriclinium*, de quibus Athenæus: erantque lecti isti strati auleis, purpurâ, aut aliâ veste, stragulâ, ac etiam humiles, vel alti, pro conditionibus personarum. Virgilius de Ænea:

Inde thoro pater Æneas sic orsus ab alto.

Lib.2. Epist.45. Plinius: *Eadem omnibus pono: ad Cœnam enim non ad notam inuito, cunctisque rebus ex æquo, quos mensa & toro æquaui.* Pueri tamen propriâ, & parciore mensâ in conspectu parentum & propinquorum sedentes, ad fulcra lectorum frugaliter tractabantur, Lib.5. quod colligere est ex isto Martialis:

Omnia cùm retrò pueris obsonia tradas,
Cur non mensa tibi ponitur à pedibus?

Et ex Sueto. Iulio, & Caligula satis superque compertum est.

Cap.45. 10.22. Sed nec illud negligendum, priusquam accumberent togas posuisse, assumpsisseque *Cœnatoriam* (quæ à Cœna dicta: neque enim apud illos prandium) & illâ amicti accumbebant in lectis & stragulis cœnatorijs depictis, de quibus Martial. lib.14. Epigram.

Nec fora sunt nobis, nec sunt vadimonia nota.
Hic opus est pictis accubuisse toris.

Toga autem cœnatoria, vt plerique autumant, alba: atra enim & pulla accumbere turpe atque indecorum; vndè Vatinium à Cicerone reprehensum legimus quod in Epulo 2. Arij, Atratus, hoc est cum toga nigra discubuisset. Dicebatur etiam *Triclinaria*, à triclinio siue loco discubitorio, quo discumbebant, & cœnabãt, L. Apud Anfidium ff de Opt. leg. Disce ex Iurisconsulto. *Cum ità* inquit, *legatum est, Vestimenta quæ volet triclinaria sumito, sibique habeto.* Eaque purpurea sed lautiorum hominum, quæ etiam *Synthesis* dicta, & ideò tantùm Equiti & Senatori attributa, Quin & soleas, ne lectulos V.Lips 5. Satur. conspurcarent, assumebant: Plautus:

Iam rediit animus, deme soleas, cedo vinum.

Itaque, calceos ponebant, & illos altiusculos, qui nec solùm imos pedes, sed & tibias velabant crure tenus, vt notat Lipsius in 2. Annalium Taciti, qui etiam lib. 1. Electorum probat Imperatorum, & aliorum delicatiorum hominum calceos fuisse coccineos: fœminas verò luteis, aut albis vsas fuisse: Plura de calceis qui volet

volet legat apud Thomam Dempſerum I C.lib.5.antiq.Rom.cap.36.& Cornelium à Lapide Comment.in Exod.cap.12.

Ab iſtis,ad pocula digredior,quæ apud Græcos rarò in vſu aurea, & argentea, teſte Athenæo,licet Romanis frequētiſſima,vt & Myrrhina, quibus, vt nos cryſtallinis,vtebantur:apud quos eò vſque excreuerat luxus, vt vnum 80.Seſtertijs emptum.In Auguſto Cæſare refertur cum captâ Alexandriâ nihil ſibi præter vnum Myrrhinum calicem ex inſtrumento regio retinuiſſe,& mox aurea vaſa aſſidui vſus conflari iuſſiſſe.Ptolomeum Regem mille Conuiuas, totidem aureis poterijs mutantem vaſa cum ferculis ſaginaſſe, Plinius lib.33.cap.10.Nat.Hiſt.auctor eſt.

Noſtra moneta pluſquam 1000.Philippicos.

His iungi poſſunt pocula ex ſuccino,ſiue electro conflata,quibus illi vtebantur, teſte Plinio,& Clemente Alexandrino,vbi aliquot poculorum ſumptuoſorum genera,enumerat vt ſunt Thericles calice... ...ioonides,Canthari,Labronij, Lepaſtæ, Pſecteres,& Ornocheæ,&c.deque alij... ...le Athenæum , & Guilielmum Stuckium lib.3. Conuiual.antiq.cap. 12.vbi de iis plurima habes non pœnitendæ lectionis. Quibus adde pleraque pocula gemmis fuiſſe diſtincta,teſte Plinio: *Smaragdis teximus calices,* inquit,*& temulentiæ cauſa tenere Indiam iuuat, & aurum iam acceſſio eſt.*

L.37.c.2.

Lib.2. Pædag. c.3.

Lib.11. Diphnoſ.

Lib.33.

Sed hæc miſſa faciamus,& aliquid de Menſis dicamus , quas fuiſſe quadratas docet Feſtus Pompeius, *Eſcariæ menſæ,*inquit,*quadratæ vocantur, in quibus homines epulantur* : Sed diſce eas è citro fuiſſe.Petronius apertè:

——— *Ecce Afris eruta terris,* *Citrea menſa,greges ſeruorum,oſtrumque renidens.*

E Mauritaniâ remotiſſimâ regione afferri ſolitas,atque ita pretij cariſſimi.Tertull. auctor eſt : *M.Tullius quingentis millibus nummûm orbem citri emit: bis tantum Aſinius Gallus numerat,pro menſa. Hem! quantis facultatibus æſtimauere ligneas maculas.* Illud *bis tantum* ſupputatione Lipſij,facit decies Seſtertium, id eſt xxv. millia Philippicorum,qui Senatorum ab Auguſto cenſus. Huc Seneca,taxans luxum Romanum: *Video iſtic menſas & æſtimatum lignum Senatoris Cenſu,eò pretioſius, quò illud in plures nodos(id eſt maculas,quarum varietate conſpicuæ erant)arboris infidelitas torſit. Atque hæ menſæ ebore ſuſtinebantur*:Iuuenalis;

Lib. 2. Beneſ. cap.9.

——— *Latos niſi ſuſtinet orbes* *Grande ebur,& magno ſublimis pardus hiatu.*

Diximus quoque tres vt plurimum lectos fuiſſe , atque illos ebore adornatos: Philo:*Triclinares lecti,& ſtibadia teſtudine, aut ebore adornata, & meliore etiam materia;* Atque ea pleraque gemmata,aut etiam aurata , Perſis maximè, teſte Ahenæo:*Rex in toro pedes,*inquit, *aureos habenti accumbit.* Sueto.de Caligula : *Romæ publico epulo, ſeruum ob detractam lectis argenteam Laminam carnifici conſeſſum tradidit,vt manibus abſciſſis,atque ante pectus à collo pendentibus, præcedente titulo qui cauſam pœnæ indicaret,per cœtus epulantium circumduceretur.*Videatur & Plinius,qui quoque ſcribit lectos mulierum totos operiri argento,& auro, & lances adhibitas,è centenis libris argenti,imò & quingentis,quibus fabricandis officinæ prius exædificandæ. Notes etiam quot miſſus inferrentur,tot menſas mutari ſolitas, atque nouis cibis onuſtas denuò referri,

Lib. 4. Diphno. cap.6.

Lib 33. c. 11.

vt in Athenæo, Macrobio, alijsque videre est.

Sed quot conuiuæ singulis? tres iam antè dixi, aut ad summum quatuor. Horatius: *Sæpè tribus lectis, videas cœnare quaternos.*

Si plures, sordidum id erat, & minimè lautum. De talibus Cicero: *Nihil apud hunc lautum, nihil elegans*: Græci tamen vt erant abdomini nati, quini, stipati in lectulis, & sæpè plures: ita fiebat vt ex vnâ communi mensâ nonnunquam duodecim vescerentur. Atque hoc ritu Dominum IESVM Cœnam illam solemnem cum XII. sumpsisse extra controuersiam est, quod Illustrissimus Annal. Scriptor Baronius prodidit.

In Pison.

Tom. Annal. an. 34.

Quanquam plerosque diuitum domos struxisse τριακοντακλίνους, in quibus vel triginta sterni valerent, & eò plures. Id quod in Symposiacis improbat Plutarchus: conuiuia id genus ἄφιλα vocans, & ἀκοινώνητα, id est, citra amicitiam, & communionem.

Coronæ etiam è floribus capiti Conuiuarum appositæ (vt obiter suprà ostensum) Conuiuarum inquam iam madidorum. Plautus:

——— ——— ——— *Quid ego video?*

Ps. *Cum corona ebrium Pseudolum tuum.* Ouidius:

Ebrius, incinctis phylira conuiua capillis *Saltat & imprudens vtitur arte meri.*

Seneca: *Vnguentum, & coronas misit.*

Lib. 2. de Ira c. 33.

Ritus ac potius luxus iste Hebræis vsitatus. Vndè Sapien. 2.

Vino pretioso, ac vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis, coronemus nos rosis antequam marcescant.

Corona autem illa non aliud, quam fascia florum, teste Tertulliano.

Lib. de Corona.

Substantia propria coronarum flores, & inserti, & innexi, & in filo, & in scirpo, vt corona non sit aliud quàm fascia florum per seriem comprehensorum. Hinc Catullus:

Cinge tempora floribus *Suaueolentis amaraci.*

Coronæ inquam & vnguenta in propinationibus adhibita, non tantùm ad oblectamenta, verùm etiam ad antipharmaca ebrietatis & crapulæ. Hinc Iuuenalis:

Saltatus nigro tibicine, qualiacunque *Vnguenta & flores multaque fronte coronæ.*

Quin etiam coronæ nonnunquam ex auro, sed posteriori æuo, licet rarenter. Capitolinus: *Data etiam*, inquit, *Conuiuis aurea vel argentea pocula, & gemmata; coronas, quin etiam datas Lemniscis aureis interpositis, & alieni temporis floribus*, adde Vlpianum: *Sed & in coronis Mensarum, gemma coronis cedent, & hæ mensis.*

In Ælio vero Imp. L. sed & ff. de auro & argent. leg.

Verùm, coronas istas floribus compositos, certè apud Græcos, moris erat, vt darent initio mensæ, vti Athenæus auctor est, qui facit puerum post aquam Conuiuis datam, coronas tenues attulisse ex ramis tenerioribus myrtorum, quò alludit Poëta Propertius:

Lib. 15. cap. 13.

Lib. 3. Eleg. 3.

Me iuuat, & multo mentem vincire Lyæo, *Et caput in verna semper habere rosa.*

Plin. lib. 27.

Rosa enim creditur apta reprimendis vini vaporibus. Vndè febribus ardentibus

aux

auxilio est: refrigerat enim, & cor ac cerebrum confortat, teste Leonicero. *In Nat. Hist.*

Huic proiectæ licentiæ, alteram addebant Romani, vt quoties lætitiam lacessere vellent, citharœdis & saltatoribus in Conuiuijs vterentur, eodem Athenæo auctore, clamarentque, *Viuamus, moriendum est.* Et in veteri Lapide: *Amici dum viuimus, viuamus*; quinetiam, ô stultitiam insignem! carnium capitis mensæ inferebant, vt ex illo Petronij liquet:

Sic erimus cuncti postquam nos auferet Orcus, Ergò viuamus, dum licet esse benè.

Quin & melos illud Harmodij concinere solitos, cuius erat initium, *Charissime Harmodi haud quaquã mortuus es* fuit enim is tyrannicida qui Pisistrandorũ tyrannidem sustulit. Vndè natum prouerbium: *Nunquam Harmodium apud me canet.* quod est, *mecum Conuiuia non agitabit.* Musicam enim, & cantiones veteres adhibere solitos in Conuiuijs, & Gentiles, adeoque Iudæos docet R.P. Cornelius à Lapide. Domino autem Conuiuij simul ac discubuisset scheda dabatur, quæ descripta ordine obsonia omnia haberet, vt iam tum sciri posset quid primum, quid postremum coquus missurus esset, vt scriptis suis prodidit Athenæus. *Cal. Rhod. lib. lect. Antiq. lib. 27. c. 26. 5. Ephes. 10.*

Amplius, Histriones, & quod homine indignum, saltatrices adhibebãtur: vndè in Regijs conuiuijs eiusmodi saltatrices plures adhiberi solitas refert idem Athenæus: *Post Cœnam,* inquit, *pellices canunt coram illo,* (Rege scilicet Persarum) *& tripudiant, vna incipiente, alijs simul subsequentibus.* Quod & Iosephus satis ostendit, dum de Iosepho Tobiæ filio hæc ait: *Cùm aliquando venisset Alexandriam cùm patre ducente secum filiam nubilem, vt eam alicui Nobili Iudæo nuptui daret, cœnans cum Rege, ingressam in Conuiuium saltatriculam adamauit.* Vulgata est in litteris Sacris filia Herodiadis, quæ cùm saltasset, & placuisset Herodi, simulque recumbentibus, petijsse inter feriales epulas caput Ioannis Baptistæ, sed hoc genus saltatricum, non nisi apud nequissimos receptum esse constat ex eodem Athenæo: *Nam vbi,* inquit, *elegantes, boni, eruditique sunt Conuiuæ, non cernes ibi tibicinas, non saltatriculas, aut fidicinas.* Ergò dissolutis lurconibus, & bacchantibus illud modo vsitatum: vt meritò & acriter in istos inuehatur Ouidius Lib. 5. Fastorum. *Lib. 4. Dipnos. cap. 6. Lib. 12. c. 4. Lib. 3. Dipnos.*

Hoc præterea animaduersum, veteres non in eadem omnes mensâ exæquasse: alios enim pane, alios vino meliori, alios alijs lautius accepisse pro gradu nimirum meritorum, vel amicitiæ. Collige ex Plinio, vbi quæritur de quodam, à quo erat inuitatus ad Cœnam, *qui sibi, & paucis* (verba eius) *opima quædam, cæteris vilia & minuta ponebat, vinum etiam paruulis lagunculis in tria genera descripserat, non vt potestas eligendi, sed ne ius esset recusandi: & aliud sibi, & nobis, aliud minoribus amicis (nam gradatim habebant amicos) aliud suis, nostrisque libertis.* Atque idem Persis in more positum esse si Athenæo credendum est, satis patet: *Quando Rex* (inquit) *Conuiuium exhibet, quod duodecim plerumque numero constat: Conuiuæ cum illo quidem bibunt, at non tamen idem vinum, hique humi sedentes* (pro more gentis) *ille toro, pedes habente aureos accumbit.* Fœminæ tamen viris discumbentibus, siue cubantibus, cœnitabant sedentes, eò quod in Fœminâ turpis esset accubitus, vt inquit Cornelius à Lapide: *Lib. 2. Epist. 5. Lib. 4. Dipnos. cap. 6.*

In c. 23. Ezechiel. si tamen discedamus à nouis nuptis, vt præter Iuuenalem, auctor est Apuleius:

Saty. 13. ——— *Gremio iacuit noua nupta mariti.* & addit:

Accumbebat summo toro maritus, Psychen gremio suo complexus. Et alibi: *Assidebat ad pedes vxor, & eo dicto iubet vxorem abscedere, vtque in eius locum assidere eam iubet.* Pueri verò, in imo lecto, id est, ad fulcra pedesque, vt diximus parentum assidebant: quod discas etiam ex Suetonij Augusto, & in Claudio. *Adhibebat,* inquit, *omni cœnæ, & liberos suos, cum pueris puellis que Nobilibus, qui more veteri, ad fulcra lectorum sedentes vescerentur.* Illud tamen in illo luxu, & inter tot probra laudabile, quod super cœnam liber aliquis legeretur, quo menti etiam sua esca daretur. Testor Plinium secundum, vitam suã sic inter alia describentem: *Cœnanti mihi cum vxore, vel paucis, liber legitur, post cœnam: Comœdia, aut Lyristes. Mox cum meis ambulo, quorum numero sunt eruditi. Ità varijs sermonibus vespera extenditur.* Atque hoc est quod Cicero dixit, *bonarum cogitationum epulis saturari.* Sed, pessimi prorsus qui super cœnam Gladiatores adhibebant, teste Athenæo, qui scribit Romanos inter cœnandum Gladiatores inferre solitos. quod etiam è Strabone discimus: *Eò luxus prouecti sunt,* inquit, *vti conuiuas vocarent ad paria Gladiatorum, quorum numerum augebant, minuebant vè pro dignitate cuiusque conuiuij.* Athenæus: *Gladiatorum spectacula non in Conuentibus solum, aut in theatris Romani exhibebant (quam consuetudinem primum acceperunt à Tyrrhenis) verum etiam in priuatis conuiuijs: multi siquidem sæpius amicos inuitarunt cum alijs de causis, tùm vt duo, vel tria Gladiatorum paria cernerent, posteà cùm vino iam, & cibo saturati essent, Gladiatores intrò aduocabant, qui dum alter eorum iugulabatur, quasi magnoperè delectati applaudebant.* Eodem sensu, si non verbis Nicolaus Damascenus: *Spectacula,* inquit, *Gladiatorum non per ferias tantùm & in theatris Romani exhibuerunt, sed priuatim in Conuiuiis. Quin & ad cœnam sæpè amicos vocare soliti, vt bina aut terna paria Gladiatorum viderent, quos vino, & cibo madidos intrò vocabant, atq; illi quidem sese trucidabant: isti autem plausum manibus dabant, tanquam in re latâ* ô insaniam leto dignam!

Apuleius de Asin. Lib. 1. — Cap. 64. — Cap. 32. — Epist. 36. — Lib 1. de Plin. — Lib. 4. c. 17. — Lib 5. — Lib. 4. — Lib. 5.

Martialis, falsè in Cerdonem:

Das Gladiatores sutorum regule Cerdo, Quodque tibi tribuit subula, sica rapit.
Ebrius es: nec enim faceres id sobrius vnquam, Velles vt corio ludere Cerdo tuo.

Lib. 2. Eleganter D. Cyprianus epistola ad Donatum: *Paratur,* inquit, *Gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminum sanguis oblectet.* Lumina vocat cœnæ, neque enim apud illos aliud Conuiuij tempus, vt rursum mox ostendemus.

Denique, notandum execrandæ illa Gladiatorum certamina, non solùm conuiuijs, sed etiam lusibus adhibita fuisse, nimirum in Amphitheatro, Circo, foro, & alijs in Vrbe locis, quibus adeò inescatos fuisse legimus vt Principes immane quanta gladiatorum paria populo exhiberent. Nam in Gordiano Imperatore scribit Capitolinus, quod *Ædilitatu sua tempore XII. populo Rom. munera, id est, per singulos menses singula exhibuerit, ita vt Gladiatorum nonunquam quingena paria exhiberet.* id est, supputatione I. Lipsij non minus tribus millibus vno anno dedisse. Sed & plures

an-

ante eum Principes numerum illum superârunt, quos longum sit recensêre. Et quia lasciuia illa (quæ delicias, & cibum oculorum vocabant) in immensum excrescebat, Augustus Cæsar edicto cauit anno Vrbis 732. ne Gladiatores sæpiùs quàm bis quotannis darentur, nec plurium quam IX. parium teste Dione. Atque hæc Gladiatorum spectacula ad tempora vsque Constantini perdurârunt, qui illa toto Orbe Romano pluribus post sæculis sustulit, si ab ijs tamen discedamus qui delictorum causa conditionem hanc, atque sententiam meriti erant, vt habetur tit. de Gladiatoribus C. Theodos. Nam ludus gladiatorius per eum tolli non potuit, ac ne quidem legibus Constantij eius filij potuit omninò abrogari, quin diutius adhuc perseuerauerit sub Christianis Principibus. Teste Baronio tom. 3. Annal. sub Annum Chr. 325.

CAPVT III.

Rursum de Conuiuiorum luxu & magnificentiâ: Laquearia eburnea, aureve fulgentia. Dapes ex remotißimis locis quæsita. Numerus interdum maximus Conuiuarum. Cleopatra Cœnæ aliorum luxus admirandus.

AD magnificentiam Conuiuiorum proximo deflexu transgredior: quam metior, vel à loco in quo parabantur, vel ab epulis ipsis. Nam omnibus numeris Conuiuium absolutum censebat Varro: *Si locus non sit ingratus, si temporis habita sit ratio, si non negligens apparatus.*

A loco ergò magnificentiam considero, vel ab amplitudine, vel à splendore. Illius exemplum sit Alexandri, qui cùm Darium vicisset nuptiarum locum sibi, & amicis adornauit: *In quo centum habebat lectos,* inquit Ælianus, *quorum vnusquisque argenteis pedibus nitebatur, ipsius verò aureis, & omnes purpureis stragulis erant ornati, variâque veste textura barbarica, & pretiosissima.* Et rursum idem Ælianus: *Alexandro tabernaculum erat* 100. *lectorum, spatij capax* (de his lectis suprà cap. proximo) 50. *columnis aureis distinctum, quibus tectum fulciebatur, ipsum verò tectum erat inauratum, ex magnifica arte varietateque concinnatum.* Lib. 8. Lib. 9.

Splendor etiam ibi considerabatur: nam ecce renidebant Cœnacula laquearibus eburneis, vel aureis. Cicero in Paradoxis: *Tecta ebore & auro fulgentia.*

Propertius:

Quod non tenarijs domus est mihi fulta columnis, Nec Camera auratas inter eburna trabes.

D. Hieron. Epist: ad Gauden. *Viuimus,* inquit, *quasi eadem die morituri, & ædificamus quasi semper in hoc sæculo victuri, auro parietes, auro laquearia, auro fulgent capita columnarum.*

Quid quod laquearia ista versatilia fuerint, vt alia atque alia facie subinde Conuiuas delectarent? testor Senecam: *Versatilia,* inquit, *Cœnationum laquearia ita coagmentant, vt subinde alia atque alia facies succedat, & toties tecta, quoties fercula mutentur.* In Nerone Suetonius: *Cœnationes laqueata tabulis eburneis versatilibus, vt flores ex fistulis, &* Epist. 9. Cap. 31.

vnguenta desuper spargerentur. Præcipua Cœnationum rotunda, quæ perpetuò diebus ac noctibus vice mundi circumagerentur.

Talem insaniam insanijsse Heliogabalum legimus apud Lampridium, qui eum triclinaria versalitia fabricatum memorat ad iocum, ad homines floribus, ac rosis inuoluendos.

Quid de epulis dicam? Eæ quidem, quæ fidem superant. reuerà tamen tales fuêre: nam non contenti veteres edulijs parabilibus in proprio solo, vel aquis, sed, vt inquit Seneca: *Omnes regiones peruagantur, maria traijciunt, & cum famem possint exiguo sedare, magno irritant. Quid ergò? fælicior esset si in ventrem suum longinqui littoris pisces, & peregrina aucupia congereret? si conchylijs superi atque inferi maris pigritiam stomachi nauseantis erigeret?*

Consol. ad Heluiam.

Hic autem luxus à Persis processisse videtur. De eorum Rege testatur Athenæus: *Vt Persarum Rex suauiter bibat*, inquit, *multi totum terrarum orbem peragrantes inquirunt, atq; infiniti Persæ quid suauiter comedat explorant: & his delicijs toto orbe quæsitis certabat Rex: adeò quidem (quod fidem videtur superare) vt interdum cùm quindecim millibus virorum, atq; quadringenta talenta in Cœnam assumeret*, quæ si in singulos homines pro Italâ pecuniâ diuidantur, singuli habuissent 160. nummos Italicos, id est, totidem Iulios Romanos, aut Regales Hispanicos.

Lib. 4. c. 6.

Suetonius quoque auctor est *Claudium Cæsarem Conuiuia agitasse, & ampla, & assidua, ac ferè patentissimis locis, vt plerumque sexcenti simul discumberent.*

Verum, admirabilis est illa celebris Cleopatræ Ægypti Reginæ Cœna: de qua sic idem Athenæus: « Cùm Cleopatra obuiam Antonio in Cilicia iuisset, regium ei « conuiuium parauit, in quo erant omnia aurea, magnificeque & gemmis exornata, « & artificio laborata: erant præterea parietes purpureis, aureisque velaminibus « obtecti: hæc cùm triclinia duodecim strauisset, Antonium cum his quos voluit « Cleopatra conuocauit, qui cum aspectus magnificentiam admiraretur, subrisit « Cleopatra, atque omnia ei se largiri inquit, Antoniumque rursus cum amicis, & « Ducibus suis in diem posterum ad Cœnam inuitauit, cùm autem multò splendi« dior, honorificentiorque hic conuiuij apparatus visus esset, effecit, vt prima illa « exigua, friuolaque viderentur, deinde rursus hæc Antonio donauit, at Torum in « quo quisque Ducum consederat, & calices, sicut etiam sellas omnibus distribuit, « auferreque fecit. Cùm verò discederent, ij qui in dignitate essent constituti, lecticas vnà cum ferentibus. reliquis autem equos argenteis ornamentis paratos, donauit. Illud admirandum quod ipsa Cœnam hanc instruxit, vt testis est Plinius, centies centenis Sestertijs, quæ faciunt ducenta quinquaginta millia Philippicorum, hausto scilicet vnione pretiosissimo liquefacto.

Lib. 4. c. 7.

Lib. 9. Hist.

Polyd. Virgil. lib. 3. de Inuent. Rer. de cōsolatio. ad Heluiam c. 9.

Cleopatram imitatus C. Caligula qui, teste Seneca, vno die consimili summâ cœnauit, id est, centies millies Sestertio, quæ summa efficit apud nos 250. millia Philippicum, quam Cleopatra in vna margarita absumpsit, *& in hoc omnium adiutus ingenio, vix tamen reperit quomodo Prouinciarum tributum* (nota) *vnâ Cœna fieret.* Nec mi-

mirum, *commeatus enim erat*, inquit Suetonius, *portentisſima genera ciborum, vnguentis calidis, frigidiſque lauabatur, pretioſiſsimas margaritas, licet liquefactas, ſordebat, Conuiuis ex auro panes, & obſonia apponebat.*

De Vittellio idem Sueton. refert ſingulos apparatus Menſæ quadringentis millibus nummûm, id eſt, decem millibus Philipp. conſtitiſſe. Quid ſi Pſittacorum linguas ex alieno orbe petitorum ferculis addidiſſe dicamus?

Adrianus Iunius lib. 4. Animad. cap 8.

Denique, ne diutius iſtis immorer (charta enim potius deficeret, quàm deſint eiuſmodi Lurconum exempla) vnus P. Octauius producendus, *qui Mullum piſcem*, teſte Seneca, *quatuor pondo Cæſari donatum, & in macellum per eum deferri, & venire iuſſum quinque millibus Seſtertiûm* (id eſt 125. Philipp. *emiſſe memoratur.*

Epiſt. 95.

CAPVT IV.

Veteribus Cœnam fuiſſe prandium: quomodo: de Ientaculo, Matutina Spectacula, quæ à Cœnam producebant in lucem.

VEteres ſub veſperam demùm interiungebant, cœnam tamen ſub occaſum Solis ſumebant, eamque ſobriam & parcam: neque enim prandebant vt nos. *Nunquid*, ait Saluianus, *parcam illam tunc agreſtemque vitam cum gemitu, & dolore tolerabant, cum viles, ac ruſticos cibos ante ipſos, quibus coxerant focos ſumerent, eoſq; ipſos capere niſi ad veſperam non liceret?* Poſteà verò, octauâ horâ Balneis indulgebant, nonâ Cœnæ.

Lib. 2.

Plinius: *Vbi hora Balnei nunciata eſt (eſt autem hyeme nona, æſtate octaua) in ſole ambulat nudus, lotus accubat.* Huc Martialis:

Imperat exſtructos frangere uona toros.

Qui autem interdiu genio indulgebant, notâ cenſoriâ admonebantur, quaſi intempeſtiua conuiuia concelebraſſent. Vnde Verrem lancinat Cicero, *Eum diem conuiuijs, noctem etiam ſtupris contriuiſſe.* Plautus: *Ientando, meridiando, comeſſando, pergræcando vitam ducere.*

3 in Verr.

De prandio illud certum, veteres *Prandij* verbum accepiſſe pro *Ientaculo* noſtro: Nam priſcis Romanis, & ſobrijs, ſola cœna erat, vti etiam antiquis Francis, teſte D. Dorleans in Cor. Tacit. qui veſpere (vt plerique noſtrates) tantùm edebant, ſumebantque iuſculum: inde apud illos *Soupper*, quod verbum notat ſonitum, qui editur in ſorbitione iuſculi, quippe priſca frugalitas cochlearia nō norat, ſed ore ſorbebat. Romani poſtea medio die aliquid ſumpſerunt, & prandium dixerunt, à prēdendo quod cibos obiter prenderent, ederentque. Hinc Seneca epiſt. 83. *Sine menſa ſuum prandium facit.* Huc Feſtus: *Prandicula antiqui dicebant, quod ſcilicet medio die caperetur.*

Plautus: ——— ——— ——— *Eia maſtigia! Nunquid ad merendam iſtic ero?* Suetonius: *Beſtiarijs adeò delectabatur, vt à primâ luce ad ſpectaculum deſcenderet, & meridie dimiſſo ad prandium populo, perſederet.* Porrò notâ, *Matutinum* ſpectaculū, quod certamen erat hominum cum beſtijs, Meridianum verò

Claud. c 34.

ho-

Epist. 7 hominum inter se, Seneca: *Casu in meridianum spectaculum incidi, lusus expectans & sales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant.* Et paulò post: *Mane Leonibus & Vrsis homines, meridie spectatoribus suis obijciuntur.* Verùm his ego crudelibus spectaculis non insisto, cum ex professo tractata sint ab eruditissimo Lipsio, ipso libello Saturnaliorum. Tantum dico, veteribus tales interdum Lurcones fuisse, quales apud Christianos, qui, proh pudor! prandium cœnæ iungunt, quod tamen piaculum veteribus erat, quibus non licebat ad Solis occasum cœnam protrahere, teste Athenæo.

Lib 5. c. 3. At corruptâ Repub. ad lucem, proh pudor! producebant cœnas: si Poëtæ credimus:

Hor. Sat. *Si benè qui cœnat, benè viuit: lucet, eamus Quo ducit gula.*

Plaut. in Menæch.

Mihi tibi, atque illi iubebo iam apparari prandium,
Indè vsque ad diurnam stellam matutinam potabimus.

Terentius: *Lucescit: cesso iam pulsare ostium vicini.*

Cap 28. Suetonius in Claudio Cæsare: *Epulas à medio die ad mediam noctem protrahebat.*

Cap. 78. Sed tales erant genij culpatissimi, aliud ab alijs moderatissimis, Cæsarem testor Augustum apud Sueto. qui *post cibum meridianum, ita vt vestibus, calceatusque erat, retectis pedibus paulisper conquiescebat, opposità ad oculos manu. A cœna in lecticulam lucubratoriā se recipiebat, ibi donec residua diurni actus, aut omnia, aut ex maxima parte conficeret, ad multam noctem permanebat.*

Sic ergo vides distingui prandium à cœna: quod, vt hoc addam, stantes, veluti nos in ientaculo, sumebant, quod videre etiam est ex illis verbis superioribus, *vt vestitus, calceatusq; erat*: Si enim accubuisset Cæsar, vt in cœnâ, haud dubiè non vestitus, sed togâ cœnatoriâ & domesticâ accinctus, non etiam calceatus cibum sumpsisset.

Ode 8. Lib. 3. Hinc in illis crebra lychnorum mentio. Horat. *Et vigiles lucernas perfer in lucem.*

Lib. 2. Lucret. *Lumina nocturnis epulis vt suppeditentur.*

CAPVT V.

Balneorum mira & stupenda magnificentia. Sedium in illis incredibilis numerus: in quo nonnulla pro Litteratis: diuersa illorum genera. De Laconico. Epictetus explicatus. Quid de Balneis primitiuæ Ecclesiæ: D. Hieronymi censura quoad Virgines sui æui, & quibus ex causis Balneis vtebantur?

AD conuiuiorum etiam magnificentiam spectant Balnea. Diximus paulò antè, assiduos fuisse veteres in Balneis, & nunquam non antè cœnam illa adhibuisse, vel post, ambulationes, exercitationes, opera, sæpè necessitatis causa, non rarò voluptatis. Nunc magna me tenet cupido, cuiusmodi essent ista Balnea. Seneca magnus ille morum Censor, describit, & taxat illa in hunc modum: *At nunc*

Epist. 86.

quis

quis est, inquit, *qui sic lauari sordido tecto sustineat? pauper videtur, ac sordidus, nisi parietes magnis & pretiosis orbibus* (ex segmentis aut crustis marmorum) *refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint, nisi vndique illis operosa & in picturæ modum* (qualia etiam nunc visuntur in Italia, operâ, vt vocant, Musiuâ, seu Mosaica) *variata circumlitio prætexitur, nisi aquam argentea epistomia* (quibus aquam emittebant) *fuderint, & adhuc plebeias fistulas loquor. Quid cùm ad Balnea libertinorum peruenero? quantum statuarum, quantum columnarum, & nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum impensæ causa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? eò deliciarum peruenimus, vt nisi gemmas calcare nolimus.* Hactenus Seneca, qui, vt vides, acriter reprehendit luxum sui temporis circa Balnea, quæ sanè magis Principum aulas, quàm Plebeiorum Balnea dixeris. Quibus iunge & illa Statij de Balneo Etrusci:

Nil ibi Plebeium, nusquam Temesea notabis Æra, sed argento felix propellitur vnda,
Argentoque cadit, labrisque nitentibus instat, Delicias mirata suas.

Significat fistulas, & canales, siue epistomia, argentea, fuisse, vt & ipsa labra. Idemque Statius de vitro:

Effulgent cameræ vario fastigia vitro, In species animosque nitent.

Neque mirum, quod tanta cum voluptate (cui studebat cæca ista mortalitas) balnea sua adornabat: Siquidem Suidas scribit, Balneum viam esse, & instrumentum ad delicias, quando, vt Plinius etiam prodidit: *Parietes Balneorum vnguentis spargi nonnullis iussisse Caium Principem & ita solitum lauari.*

Antonium quoque Caracallam memorat Cæl. Rhodiginus, thermas suo insignes nomine struxisse, quarum cellam solearem, id est, in qua forent Balneo destinata folia, negant Architectonicæ consulti vlla posse imitatione exprimi. Nam ex ære vel cupro cancelli fuêre superpositi, quibus concameratio côcredebatur tota. Neque istarum deliciarum expertes erant ipsi Philosophi, quod ipsis constituta fuerint in Balneis loca, in quibus illi disputarent. *Constituantur*, (inquit Vitruuius) *in tribus porticibus exedræ spatiosa habentes sedes, in quibus Philosophi, Rhetores, reliquique qui studijs delectantur, sedentes disputare possint.* Sellæ enim aliæ complures, adeo vt in Antonianis numeratæ sint mille sexcentæ, & quidem marmoreæ, idque in vno tantùm lauacro, siue Balneo. Mulierum verò Balnea argento strata fuisse Plinius auctor est.

Lib. 30. Antiq. Lect. c. 17.

Lib. 33. c. 12.

Porrò, Balneorum diuersa fuisse genera auctores passim tradunt: alia *Priuata*: vt [...]nim quisque opibus valebat, ita aquis calentibus, aut igne calefactis lauandi, [s]tudiuè vsum sibi præbebat: alia *Publica*, quæ à Principibus populo parabantur, interdum ipsi promiscuè gratiæ aucupandæ causa cum eo vterentur. Vtrobi[que d]istinctio: Nam alia *Frigida*, quibus validi, valentesque vtebãtur, vt notat Rho[dig]ia *Calida, tepidaque*, quæ valetudinarijs deseruirent. Tanta autem aquarum la[...]m vis erat, vt balnea, inquit Plinius, calefaciant, qualia in Regali Vrbe Aquê[...]mus, quæ quod per loca sulphure plena (inquit ad hanc rem Seneca) exeun[t, v]el introeuntes aquas, calorem beneficio materiæ per quam fluunt, trahunt, [qu]od satis ipso odore, gustuque testantur.

Lib. 30. c. 20.

Lib. 3. Nat. quæst. c. 14.

Alia denique Balnea, siue *thermæ sudatoriæ* erant, de quibus idem Seneca; *Decoquere* inquit, *corpus atque exinanire sudoribus inutile simul, delicatumque credidimus*, & Galenus: *Ergò transire tantum ad Solium vsque, non in Laconico immora i debebit, sicuti qui citrà exercitium se ipsos elixant.*

Lib. 1. Sanit. tuend.

Laconicum appellat Galenus locum in Balneis orbicularem ambitum in se recurvum, in quibus sudor elicitur, sine aqua, & solo sicco calore, sine vapore, vt docet Celsus, Ideòque dictum volunt, quod eo Lacones peculiariter vterentur. Martialis:

Ritus si placeant tibi Laconum, Contentus potes arido vapore.

Apud Coras. ICtum in altercat. Adr. & Epict.

Sed huius mentione, lubet subijcere insigne Imperatoris Adriani ἐρώτημα: *Quid est homo?* inquit, respondet Epictetus Philosophus. *Balneo similis, prima cella tepidaria vnctuaria, infans natus perungitur; secunda Cella sudatoria pueritia est; tertia cella, assa perferentaria Iuuentus; quarta cella frigidaria, senectus omnibus æquat sententiam.*

Ità ad species Balneorum magnus in Ethnicis Epictetus in descriptione hominis alludit, sed *assa perferentaria* quid esset, & quid per illud intelligeret Epictetus, aqua hæsit & mihi, & viris doctissimis I*ctus* donec sensū aperuerit, locutionique Epicteti perobscuræ lucem dederit Iulius Cæsar Scaliger, vir præter nobilitatem
« omnibus numeris scientiarum eruditissimus. Is igitur in responso ad eximium
« I*Ctum*. Corasium sic infit: Quod quæris de *Perferentaria*, ita propemodùm mihi vi-
« detur, in secunda cella calida perfundebantur, atque etiam in solium aquæ plenum
« ingrediebantur, in tertiâ Laconicum sine aqua, ac propterea pueritiam sudoribus
« præscribit, propterea q in eâ ætate aditus est ad artes, & labores, non tamē exercent
« illas: Itàque sudāt, at vero Iuuentus & artificijs exercetur, & militia periclitatur, &
« negotijs inuoluitur, & ciuilibus curis tanquam tempestatibus iactatur, adeò vt et-
« iam sudores ipsi inarescant. Idcirco arescit corpus, quod in adolescentiâ succulen-
« tius erat, hoc significat. *Assum* illius ætatis origine Græca, ἄση enim est inquietudo,
« quoties acribus, atque fuliginosis vaporibus, cor tentatur. Respondet autem La-
« conicæ sudationi, quæ solo vapore, sine aqua fiebat, quemadmodum *assa voce* dice-
« bantur *canere* qui nulla instrumenta adiungebant. Nonius Marcel. *Melos in cantibus*
« *bipartitū erat, in assâ voce, & organicon*, vox deducta à balneis Laconicis, quibus pleri-
« que infirmi sine aquarum ministerio & solo sudore vtebantur. Et tales qui sic ca-
« nunt ψιλοκιθαρισταὶ dicebantur. Altera vero vox *Perferentaria*, nihil in se habet dif-
« cultatis, ad significationem præter ipsam faciem, ac formam deriuationis, hoc
« habent parabolæ, & allegoriæ veterum, vt ipsa commata, membra, & perio
« se ferunt vocum allusiones, & ἀμοιοτέλευτα. Itàque cùm dixisset *tepidaria, vnct.*
« *sudatoria*, dictum noluit *assatoria*, sed *assa perferentaria*, à perferendo, eius vitæ sp
« designans laboriosum; Romanam flectionem, atque vsit tam, ex voce n
« transferens ad tolerantiæ significationem, quam fortitudinis speciem agnosc
ristoteles, neque Stoici aspernuntur. Ità ferè ille.

Sed an defluxerit vsus iste Balneorum apud Ethnicos frequētissimus ad Christ.

nes nascentis Ecclesiæ? quod videtur: præsertim in Syria & Asia: vsum enim Balneorum aduersus morbos, & infirmitates habuisse, ex Sanctorum vitis liquet. A quibus nec abhorruisse viros sanctos, testimonio ipsius Sancti Ioannis Apostoli, & Euangelistæ constat, qui propter *imbecillam valetudinem*, (vt scribit B. Theodoretus lib. 2. hæreticarum fabularum in Cerintho) *interdum Balneo vtebantur*. Hinc aliquãdo accidit (quemadmodum refert idem Auctor) vt cum se Ephesi ad Balneum infirmitatis causa contulisset, ibique Cerinthum Hæreticum repetisset, mox indè se proripuerit, atque illotus fugerit, timens, vt dicebat, ne Balneum corrueret in quo lauaret Cerinthus veritatis inimicus. Atque hoc acceptum refero à R*do* in Christo P. Petro Hallo ix Societatis IESV Theol. populari meo eruditissimo in vita S. Abercij Orientalis Ecclesiæ conspicui. Secundo, probatur etiam auctoritate S. Hieronymi Epist. 7. ad Lætam, vbi reprehendit Virgines, quæ nimiopere Balneis indulgebant: *Scio* inquit, *præcepisse quosdã, ne Virgo Christi cum Eunuchis lauet, nec cum maritatis fœminis, quia aliæ non deponant animos virorum; aliæ tumentibus vteris præferant fœditatem, mihi omnino in adultâ virgine displicent lauacra, quæ se ipsam debet erubescere, & nudam videre. Si enim vigilijs & ieiunijs macerat corpus suum, & in seruitutem redigit, si flammam libidinis, & incentiua feruentis ætatis extinguere cupit continentiæ frigore, si appetitis sordibus turbare festinat naturalem pulchritudinem, cur è contrario Balneorum fomentis sopitos ignes suscitat?* Christiani certe olim seueriores, vix Balneis indulgebãt, *sed aquâ manuali, manibus abluendis vtebantur*, inquit Tertullianus, *nimirum ad discrimen Balneorum, quibus ante cænã Pagani indulgebant.* Sed proh pudor! hodierni æui virgines, nedum cum maritatis, sed cum adolescentibus quandoque lauant corporis maculas, vt mentibus posteà multo maiores transfundant. Quatuor autem de causis primi Christiani adiri solebant Balnea, teste Clem. Alexandrino, quarum vna valetudinis gratia, secunda munditiei, tertia caloris, quarta voluptatis, quarum priores duas Christianis permittit, viris quidem solius, valetudinis; fœminis autem etiam munditiei. Nam duas posteriores prorsus à Christianis omnibus ablegat, caloris quidem, propterea quod alibi, & aliter procurari possit; voluptatis vero, quod ea minime deceat Christianos, nec ibi, nec vsquam. Improbat deinde frequentem Balnei vsum, quod vires eneruet, & naturalẽ roboris vigorem, & contentionem relaxet, & cap. 5. eiusdem libri Balneorum sui temporis luxuriosum libidinosorumque abusum mire perstringit ac reprehendit: vt & D. Augustinus Epist. 109. tom. 2.

Apologet.

Lib. 3. Pædag. c. 9.

CAPVT VI.

Rursum, qui Sermones in Conuiuijs adhibendi? De Scomatibus, alijsque sermonibus Conuiuialibus, ostenditur in quibus loci, temporis, personarum habenda ratio, Statua cuiusdā Dei mensis apponi solita. Iocandi genera.

Noct. Att. lib. 13. c. 11.

PLacet Varronis sententia sic apud Agellium loquentis; Nec loquaces autem, inquit, conuiuas, nec mutos legere oportet: quia eloquentia in foro, & apud subsellia; silentium verò, non in conuiuio, sed in cubiculo esse debet. Sermones igitur id temporis habendos censet, non super rebus anxijs, aut tortuosis, sed iucundos atque inuitabiles, & cum quadam illecebra, & voluptate vtiles ex quibus ingeniū nostrum venustiùs fiat, & amœnius; quod profectò eueniet si de id genus rebus, ad communem vitæ vsum pertinentibus confabulemur, de quibus in foro, atque in negotijs agendis loqui non est otium. Rectè omnia Varro: nihil enim tam cognatū est sapientiæ, quàm locis, & temporibus aptare sermones ac personarum quæ adsunt habita ratione, alios enim relata virtutum exempla, alios beneficiorum, modestiæ, alios aliarum virtutum maiorum commemoratio, alios acroamata moralia ad meliorem frugem conuertunt, ita vt vix conuiuio digressi, quin talibus auditis, emendationem aut imitationem sibi renuncient: ità ad virtutem, & communem vitæ societatem honestè dirigendam incitabuntur quibus diu non datur lucis vsura.

Nonnulli sunt qui Conuiuatori suadeant interroganda quæ Conuiuis grata sunt & responsu facilia, quæque scit illos sedula interrogatione didicisse, nam vt benè notauit ex Macrobio Policraticus, gaudet quisquis prouocatus ad doctrinam suam in medium proferendam: quia non vult latêre quod didicit, maximè si scientia, quam labore quæsiuit, cum paucis illi familiaris, & plurimis sit incognita, vti de astronomia, vel dialectica, cæterisque similibus: tunc enim videntur fructum consequi labo is, cum adipiscuntur occasionem publicandi, quæ didicerunt, sine ostentationis nota, qua caret qui non ingerit, sed inuitatur vt proferat: contrà magnæ amaritudinis est, si coram multis aliquem interroges, quod non opima scientia quæsiuit: cogitur enim aut negare se scire, & prodere inscitiam suam (quod extremum verecundiæ damnum putant) aut temerè respondêre.

Lib. 8. de Nugis Curial. c. 10.

Sunt tamen qui scomatibus delectantur, non illis quidem obscœnis, flagitiosis, & petulantibus, sed vrbanis, ingeniosis, liberalibus, & iocosis, quæ vbi vero propiora sunt, plerumque ostendunt eos qui præpotenti valent auctoritate: qua de re placuit aliquando versus iste:

Primò igitur de quo possis, liceat que iocari Perspice, delectus semper habendus erit.
Interdum siluisse licet, nocet esse iocatum, Parque pari minimè velle referre decet:
Nempe, vbi præpollens aliquis virtute, potensque Ingenua de te luserit arte sales.
Namque animi indicium est agresti ad omnia dicta Mutua, & ad lepidos verba referre iocos:

Tu concede aliquid maioribus, artis idipsum est, Vt benè quæ nosti dissimulare queas.
Verùm apud æquales, æqualibus vtere verbis, Cuique iocis licet hic reddere posse iocos.
Sed tamen inuidiæ morsus rapidissimus absit, Omnibus in dictu semper apertus erit.

Cæterum, apud Lacedæmonios inter cætera exactæ vitæ instituta, hoc quoque exercitij genus, à Licurgo institutum est, vt adolescentes scōmata sine morsu dicerent: si quis autem eorum in indignationem ob tale dictum prolapsus fuisset, vlterius ei in alterum dicere non licebat: At quia sales, & ioci interdum acrem sui memoriam relinquunt, hinc nonnullis visum est, facetas potius proponere quæstiones, quibus animus honestis sermonum colluctationibus demulcetur, relaxeturque. Vnde solebant veteres præmium aliquod, videlicet coronam è lauro proponere, qui quæstionem conuiualem solueret, qui non Saturno cedebat, cuius rei testis est locuples Agellius, verbis memoratu dignis. Conueniebamus, inquit, ad eandem Cœnam complusculi, qui Romani in Græciam veneramus, quique easdem auditiones, eosdemque Doctores colebamus. Tum qui Cœnulam ordine suo curabat, præmium soluendæ quæstionis ponebat, librum veteris Scriptoris, vel Græcum, vel Latinum, & coronam è lauro plexam, totidemque res quærebat, quot homines istic eramus: cumque eas omnes exposuerat, rem, locumque dicendi sors dabat. Quæstione igitur soluta, corona & præmio donabatur, non soluta autem transmittebatur ad eum qui sortito successerat, idque in orbem vice pari seruabatur; si nemo dissoluebat quæstionis eius nodum, præmium ipsum Deo cuius id festum erat, dicabatur. Quærebantur autem res huiuscemodi, aut sententia Poëtæ veteris lepidè obscura, non anxiè; aut Historiæ antiquioris requisitio; aut decreti cuiuspiam ex Philosophia perperam inuulgati purgatio, aut captionis sophisticæ solutio, aut inopinati rationisque verbi indagatio, aut tempus item in verbo perspicuo obscurissimum. Hactenus Agellius.

Lib. 12. c. 2.

Ex cuius verbis hoc antiquitatum studiosis notādum est, quod dicit coronam Deo dicatam, si quæstio proposita non solueretur, veteres collocasse in mensa statuam cuiusdam Dei, velut tutelam, geniumque mensæ. Apertæ Arnobius: *Sacras facitis mēsas salinorum appositis, & simulachris Deorum*: quos etiam inuocabant initio mensæ: Quintilianus: *Adijsti*, inquit, *mensam, ad quam cum venire capimus, Deos inuocamus.* In quo religiosiores illi erant Eterodoxis huius temporis.

Verùm, vt redeamus vnde sumus digressi, quemadmodum temporis, quod omnibus in rebus, est primum, ita & loci, & personarum quibuscum agimus, ratio habenda est. Nam vt præclare Cicero scribit, *Tanta vis est, & loci, & temporis, vt si quis cùm causam sit acturus, in itinere, aut ambulatione secum ipse meditetur, aut si quid aliud attentius cogitet, non reprehendatur: at hoc idem si in Conuiuio faciat, inhumanus videatur inscitiā temporis.* Prorsus verè.

Lib. 1. de Offic.

Sed ne in istos scopulos impingamus, considerandum nobis videtur, quos in Conuiuium adsciscamus: nam ab illa inspectione, & Conuiuiales sermones, & acroamata formare solemus: *Multum enim tribuere debemus senectuti*, inquit Cicero, *ac ce-*

1. de Offic.

Epist. 19. *dere ijs qui Magistratum gerunt: denique suum cuique decus seruandum est. Antè circumspiciendum est*, inquit Seneca, *cum quibus edas, & bibas: nam sine amico visceratio (id est, epulum, cum carne) Leonis, & Lupi vita est* ex quibus etiam verbis, aduerte Senecam damnare μονοφαγίαν, siue solitariam vitam, & victum, quam Græci, & plerique hodie pro conuitio quandoque obijciunt. Vnde Romanus quidam quo die solus cœnasset, pulchrè dixit, *edisse, non cœnasse; tanquam Cœna communionem semper, & oblectantem requirat familiaritatem*, teste Plutarcho. Itaque ea semper fuit Conuiuij voluptas laudata, quæ non in ciborum suauitate, & luxu consisteret, sed quæ festiuis iucundisque iocis, sed sine aculeis, & turpiloquijs æstimaretur, vti suprà ostendimus.

CAPVT VII.

De personis quæ accumbebant. Virgines à Conuiuiis arcebantur, obscœna verba principia moritura virginitatis, Græcorum & Romanorum mos, mulieres à Conuiuiis amouere, exceptis vxoribus, & nouis nuptis.

MOrem illum accumbendi veteribus vsitatum antè ostendimus, nunc despiciendum qui accumberent. Et quidem apud Macedones nullus inter Conuiuas decumbebat, nisi extra retia aprum interfecisset, vt testatur Athenæus. Vndè Casander, inquit, cum 35. vitæ suæ annum attigisset, tunc etiam comedebat sedens apud patrem, quia certamē non potuisset absoluere, quamuis robustus esset & bonus venator. Apud Romanos vero *Principum liberi cum cæteris*, inquit Tacitus, *eiusdem ætatis nobilibus sedentes vesci debebant in adspectu propinquorum, propriâ & parciore mensâ* & quidem ad fulcra lectorum. Suetonius in vita Augusti *Neque cœnauit vnà* (cum suis scilicet nepotibus) *nisi vt in imo lecto assiderent*. De Claudio idem Suetonius: *adhibebat*, inquit, *omni cœnæ, & liberos suos cum pueris, puellisque nobilibus, qui more veteri ad fulcra lectorum sedentes vescerentur*. In gratiam tamen Augusti Cæsaris *permisit Senatus, id quod anteà nequaquam licebat*, inquit Dio, *vt scilicet eius natalitiis innupti, innuptæque inter alios spectare in theatris, epulisque interesse possent*. Alias, à Conuiuio addicabantur si Varroni credimus, *eò quod maiores nostri*, inquit, *virginis acerbæ* (id est viro non maturæ) *aures venereis vocabulis imbui noluerunt*. Imo recepto Rom. more, vti Cicero testatur *cum parentibus puberes filij, cum socero generi non laudabātur*. In Balneis scilicet, vti suprà Cap. 5. ostendimus.

[Margin: Lib. 1. Diphnos. c. 11. — Lib. 11. Annal. — Cap. 64. — Cap. 32. — Lib. 54. — Lib. 1. de Offic.]

Enimuero, Paganorum iste mos inter probra laudabilis, valdè, licet plerisque Christianis neglectus, quod à turpiloquio abstinerent. Nam *obscœni plerumque ioci sunt principia*, teste D. Hieronimo, *moritura virginitatis*. Vix enim est vt in conuiuijs in quē sliberi⁹ & Hilarius loqui fere homines solēt, min⁹ quid pudicū aut honestū excidat, quod ne imbiberent prætextati, summè cauebatur: ideoque prætextatū appellabant sermonem, qui nihil obscœnitatis haberet, vt Festus docet in voce prætextatis. Vndè Aristoteles volebat *omne verbum obscœnum longè ab auribus puerorum abesse, ac etiam remoueri omnes imagines, pictasque tabellas, quæ amare docerent*, quod nostro æuo minus fit.

[Margin: In Vit. Hilarion. — Lib. 7. Polit. c. 17.]

Quo-

Quocircà, nedum Romanorum, sed & Græcorum consuetudo erat (vt ante me animaduertit Muretus) vt mulieres à conuiuijs amouerent, neque vlla in virorum sympoſijs accumberet, niſi quæ quiduis non audire modo verumetiam perpeti poſſet, vt in Tuſculanis docet M. Tullius: Videbant enim alioqui fore vt aut matrimonialem, virginalemvè pudorem libertas iocantium offenderet, aut honeſtam iocā libertatem retardaret. Indè igitur eſt, quod cum apud Terentium Thraſo introi iuſſiſſet, in conuiuium Pamphilam, indignata Thais: *Minimè*, inquit, *gentium, uiuium tu illam?* vt enim ſuis integram eam ac pudicam redderet ac reſtitueret l conſequi poſſe videbatur, ſi hoc quod poſtulabat miles, paſſa eſſet. Vxoribus n vitio non dabatur conuiuijs, totiſque virorum intereſſe. Æmilius Probus: *enim Romanorum pudet vxorem ducere in Conuiuium & quidem in ſinum viri accubitu-* ? Solebant enim in ſinu virorum recumbere: vt & nouæ nuptæ in ſinu ſponſi, l ante oſtendi; & finem facit. Iuuenalis: *Satyra 6*

Signatæ tabulæ, dictum fœliciter, ingens Cœna, ſed & gremio iacuit noua nupta mariti.

CAPVT VIII.

Rom calidam ſuper cœnam bibiſſe: vino miſcuiſſe interdum & frigidam; eo fine niues adhibita Hiſpani abſtemij. Pueri vino abſtinebant: vt & Romani ante 30. ætatis annum.

Lib. 11. Obſer. cap. 7. *L. 18 ff. de Inſtr. & inſtr. leg.* *Lib. 4. de l l.*

Ecte animaduertit Iacobus Cuiacius Iuriſconſultorũ ſui æui facile Coryphæ, veteres calidam potaſſe, & vaſa ad id apta habuiſſe: vnde differentiam cum ponit *cacabi*, & *aheni*: iſto enim aquam ad potandum calefieri, illo, id eſt caca- mentarium coqui, ſed lubet morem à noſtro valde abhorrentem (ſi diſceſſe- ien à nonnullis guloſis (equioris ſexus) vlterius explicare.

Ammia lib. 18. *Lib. 1. de Ira* *Lib. 2. de Aſnio.* *13. Annal.* *Lib. 1. Epig. 12.* *Satyr. 5.* *De Vit. cõtemplat.* *Curcul.* *Electi. l. c. 4*

ro omnium Romanorum doctiſſimus: *Calix*, inquit, *à caldo, quod in eo calibant*; adeo quidem, vt inter vindices delictorum non deeſſent qui male rent eos ſeruos qui aquam calidam tardius attuliſſent, imo trecentis affli- eribus iubebantur. Seneca: *Iraſcuntur boni viri pro ſuorum iniurijs, ſed idem ſacalida non bene præbeatur*, quod eam pro illo æuo in delitijs haberent vino ſci- ixtam. Apuleius: *Fotis mea iam Domina cubitum reddita, arripit poculum, ac dequa calida iniecta porrigit vt bibam.* Tacitus: *Innoxia adhuc, & præcalida potio.* artialis: *Iam defeciſſet portantes calda miniſtros. Si non potares Sextiliane merum.* alis: *Quando vocatus adeſt calidæ gelidæq; miniſter?* rò, Philo Iudæus ſcribit: *Senioribus, qu d lucatius tractari ſolent, calidam præberi , cæteris frigidam.* Vnde Plautus: *Quos ſemper videas libentes eſſe in thermonopolio.* o loci quo calida vendebatur. Cæterũ, pura puta aqua, iſta, calida, erat, quæ iſceri ſolebat, teſte Lipſio; aliter tamẽ Athen l. 11. qui ex Ariſt. in eã inijci ribit myrrhã, maſtichen, crocũ, balſamũ, amomũ, cinnamomũ & alia aro- mata,

mata, cum ebrietatis, tùm Veneris coërcendæ gratia. Plato etiam calidæ commemīnit, qua refrigerentur intestina, & excitetur appetentia, cum sitim irritet frigida.

Nihilominus apud Græcos vinum frigefieri solitum scribunt, & in puteo quidē: Calidum tamen potum esse contra naturam Plinius probat argumento brutorum quæ frigidum persequuntur, & neque ipse, neque Galenus, vllam ferè huiuscè potionis, nisi in ægrotis, mentionem fecerunt; vti testatur Guilielmus Stuckius.

Porrò, niue refrigeratum bibisse, narrat Athenæus, scribens Alexandrum triginta magnas fossas excauasse, quas cum niue repleuisset, ramos querneos superi... sic enim niuem plus temporis perdurare posse censebat, quod quidem ... fimum esse in Italiâ vidimus, aquam autem niueam colare solebant in colo vin... quò liquidius vinum sumerent.

...til q. ...niual. ...3. ...6 Lib. 3. cap. 2.

Lib. 1. 2

Martialis:

Attenuare niues norunt, & lintea nostra, Frigidior colo non salit vnda tuo.

Hunc luxum acriter reprehendit Seneca Epist. 78, *O infœlicem agrum*, inquit, ... *quia non vino niuem diluit; quia non rigorem potionis suæ renouat factâ insuper glacie.* Epist. 96. *Quid tu illam æstiuam niuem, non putas callum iecinoribus obducere?* & alibi sæp... Nonnulli verò puram putam, frigidam bibebant. Plinius; *Ibi super abiectum lu... recubans, semel atque iterum frigidam poposcit, hausitque.*

Illud denique curioso Lectori notandum, Romanos vinum non bibisse a... gesimum ætatis annum, vt asserit Athenæus, vbi etiam scribit, quod apud ... si quis vinum sine Medici imperio, & medicamenti caussa bibisse deprehēsu... capitis damnaretur, quod nimioperè & plusquam barbarum videri debet. H... Plinius, Heroës virosque præclaros recenset, qui nihil præter aquam bibebant, ... videmus eas nationes acumine ingenij maximè valêre, qui pro suo potu aquam sumunt: veluti multi Hispani, ac Lusitani, qui dum in adolescentiâ consistun... non vtuntur, vt nec mulieres, donec viro copulentur, teste August. Barbosa. ... tamen apud priscos illos Plato, qui sanxit tantùm, ne pueri vinum omnino ... ad anuum vsque XVIII. non enim, inquit, ignem in ignem proijciendum esse ... bant veteres.

Lib. 10. Diphnos. cap. 9.

Lib. 22. c. 4.

De Offic. & Pot. Epis. Glo. 10.

Lib. 2. de Leg.

CAPVT IX.

De varijs veterum Cœnis: Aduentitia scilicet, Dubia, Pontificali, Recta, Sportula, Char... messatio Priscis, quæ? Apophoreta, apud illos quæ? Bibere ad honorem Diuorum, vel ... sanitate amicorum.

DIuersas fuisse veterum cœnas, illorum ex scriptis colligimus. Solebant ... mis tum Græci, tum Romani, aduenientes peregrè amicos lautiore co... excipere, Athenæus εἰσιτητήριον, Plutarch. Symposiacis ὑποδεκτικὸν δεῖπνον, ... Sueton. Vitell. *Cœnam aduentitiam* Plautus Bacchid. *Viaticam. Ego inquit, So... cœnā hodie dare volo Viaticā*, vbi *Viatica cœna* est aduētitia. Turnebus, & Mart...

Act. 1. scen. 2.

Lib. 2. Aduers. c. 30.

vocant Aduentoriam: quæ cœnâ lautior, *Dubia* dicebatur, quæ varijs adeò instructa ferculis, vt dubites quid sumas potissimum. *Pontificales* etiam tales Cœnæ dicebantur. Horatius in Odis:

Absumet hæres Cæcuba dignior Seruata centum clauibus, & mero
Tinget pauimentum superbo Pontificum potiore cœnis.

Idem in Serm. —— *Vides vt pallidus omnis Cœna desurgat dubia, &c.* *Pontificales.*
Apud Macrobium tamen in cœnæ Pontificiæ descriptione in duobus Triclinijs, decem modò conuiuæ nominantur, vt pateat in magnifico aliquo epulo vix binos lectum vnum occupasse. Vide Leuinum Torrentium quondam Vicarium Leod. in Sueto. Vitellij vita. *In Saturnal.*

Ad hæc cœnæ istæ lautiores, *Rectæ* quoque nuncupabantur. Vnde, *rectè conuiuari* apud Sueto. Vespas. *sed & conuiuabatur assiduè*, inquit de Vespasiano, *nec vnquam nisi rectè, & dapsilè, vt macellarios adiuuaret*, neque hîc assentior eidem Leuino Torrentio *recta* legenti. Idem Sueto. Domitiano: *Sportulas publicas sustulit, reuocatâ cœnarum Rectarum consuetudine.* Recta cœna Sportulæ opposita, vt vides. Martial. ad Cæsarem Domitianum. *Cap. 19.*

Grandia pollicitis quanto maiora dedisti, Promissa est nobis Sportula, Recta data est.

Liberaliores enim diuites, salutatoribus suis legitimum conuiuium exhibebant, quod *Recta Cœna* quoque dicebatur. Sordidi autem & maligniores, *Rectæ Cœnæ* loco, *Sportulam* tantùm præbebant. Erat autem *Sportula*, inquit Budæus, obsonium quod diuites Romani salutatoribus dabant, secretò ipsi cœnantes. In limine autem domus *Sportulæ* constituebantur, in quo diuites suis clientibus & assectatoribus modò Rectas Cœnas, modò munera alimentaria dabant: quæ interdum ab alijs, & quidem diuitibus rapiebantur.

Iuuenalis:

Nunc Sportula primo Limine parua sedet, turba rapiendi togata. *Satyra 1.*

Sueto. quoque auctor est Neronem cœnas ad Sportulas reuocasse, id est, ad conuiuiola. Rursum Iuuenalis: *In Nero.*

Nonnè vides quanto celebretur Sportula fumo?
Centum conuiuæ, sequitur sua quemque culina.

Denique, *Charistia*, dicebatur cœna amicis dari solita, cuius meminit Ouidius: *Fast. 2.*

Proxima cognati dixêre Charistia chari,
Et venit ad Socios turba propinqua Deos.

De *Charistijs* Valerius Max. *Conuiuium etiam*, inquit, *solemne maiores instituerunt, idque Charistia appellauerunt, cui præter cognatos, & affines nemo interponebatur, vt si aliqua inter necessarios querela esset orta, apud sacra mensa, & inter hilaritatem animorum, fautoribus Concordiæ adhibitis tolleretur.* Hactenus Valerius. Ita Cornelius Tacitus scribit Germanos veteres in conuiuijs solitos fuisse inimicos sibi inuicem reconciliare, atque in gratiam reducere, amicitias affinitatesque contrahere. *Lib. 2. c. 1.* *De Morib. German.*

Cœnas ad extremum excipiebant *Commessationes*, quæ noctu vt plurimum fiebant:

Lib.3 de Orat.

bant. ideò in ijs nil modestiæ, & ciuilitatis extabat. Sueto. in Domitiano: *Conuiuabatur non vltrà Solis occasum, neque vt postea commessaretur.* Cicero: *Veniunt post cœnam commessatores coniurationis.* Seneca: *In commessationibus plus cantorum nostrorum est, quàm in theatris olim spectaculorum fuit.* Cicero: *Saltatores Citharistas, totum denique Antoniana chorum.* Nonius: *Mulier cantabat tibijs, altera cymbalizabat,* quod quidem dabatur in vitio. Apuleius: *Habes vitium meum quasi Commessatoris.* Ex his locis apparet Commessationes dici cibos potusque, qui post cœnam ex luxu sumebantur. Itaq; commessari est post cœnam epulari, & Commessator qui post cœnam commessationi indulgebat.

Epist. 84.

Philip. 5.

Lib. 1.

Apophoreta denique non negligenda: Nam in opiparis mensis dona quædam conuiuis domum ferenda dabantur, quæ *Apophoreta* dicebantur παρὰ τὸ ἀποφέρειν, quod auferre, aut tollere significat. Ad hunc morem spectauit Martialis:

Lib. 14. Epigr. 1.

Præmia conuiua det sua quisque suo.

Cap 19.

De Vespas. Sueto. *Sed & conuiuabatur assiduè, & sicut Saturnalibus, dabat viris apophoreta: ita, & Kal. Martij fœminis.* De quo etiam more meminit D. Ambrosius: *Quid ad Conuiuium,* inquit, *magnum inuitantur, apophoreta secum reportare consueuerant,* quæ consuetudo iam ferè inualuit apud nos.

Exhor. in Virg.

Non omittebant etiam bibere ad honorem, prosperitatemque Diuorum atque hominum. Solemne enim erat, vt Diuo alicui libarent, hoc est ex paterâ leuiter vini aliquid defunderent vel in mensam, vel in alium quemque locum pro rè natâ: vtque etiam in Dominæ, aut amicæ honorem cyathum ebiberent, eamque palam nominarent, quod quâ verborum formâ fecerint, ex Plauti Sticho intelligimus, vbi Sangarinus ità loquitur.

Benè vos, benè nos, benè nostrum etiam Stephanium. Pro eo quod est dicere, benè vos viuere, benè valere, benè Stephanium nostrum precor.

Quin & illud vsurpabant, vt in honorem amici, aut amicæ tot cyathos biberent, quot litteræ in eo nomine essent.

Martialis:

Lib. 9.

Neuia sex cyathis, septem Iustina bibatur. *Nunc mihi dic, quis erit, cuite calatisse Deorum,*
Sex iubeo cyathos fundere? Cæsar erit. *Sutilis aptetur, decies rosa crinibus, vt sit,*
Qui posuit sacra nobile gentis opus. *Nunc bis quina mihi da suauia, fiat vt illud*
Victor ab Odrysio, quod Deus orbe tulit.

Hæc curiosiore stylo de veterum Cœnis notanda duximus.

CAPVT X.

Mulieres abstemias fuisse: qua passo tantum vtebantur. Apud antiquos vsus Mulsi. Mulierum abstinentia tempore primitiua Ecclesia.

Lege per Romulum lata, quatuor de causis licebat marito vim & manus vxori inferre; nimirum si partum suppoſuiſſet, claues adulteras habuiſſet, vinum bibiſſet,

bibiſſet, adulterium commiſiſſet, teſte Dio. Halicarn. & Cicerone, ſed poſteriori æuo, ſeuera hæc pœna in repudium commutata eſt, vt auctor eſt Cuiacius, & ratio Romuleæ Conſtitutionis erat, quod mulier vinibua ex facili *Ad inconceſſam venerem labatur*, vt loquitur Val. Max. Indè natum oris oſculum, quod ex illâ ſuauiatione, vinumnè bibiſſent perſentiſcerent, vt Carolus Sigonius, Plinius, Agellius, Tertullianus, & alij teſtantur.

Lib. 2. 3 de Rep. Ad Nouel. 22. Lib. 10. Diphnoſ.

Quid ergò biberet ſequior iſte ſexus? lego in Athenæo paſſum bibiſſe, *Apud Romanos, inquit, vt lib. 6. narrat, Polybius vinum bibere mulieribus interdicitur, at bibunt quod paſſum appellatur: quod quidem ex vuâ paſſâ efficiebatur.* Vndè hallucinantur qui paſſum dici opinentur, vinum quod ex Cretâ maluaticum dicebatur, teſte Cælio Rodigino; ſiquidem mulſum corporis animique viribus reficiendis & augendis valdè commodum eſſe Plinius ſcribit.

Lect. Antiq lib. 13. cap 11. Lib. 22. c. 24.

Cæterùm, ſatis conſtat antiquos primam ſitim in Conuiuijs mulſo ſedaſſe, quod ipſum principio Cœnæ, inquit Lipſius, vel confectum apponi moris fuit, vel eius loco ſeparatim vinum & mel, vt Conuiua quiſque pro arbitrio id temperans mulſum ſibi conficeret. Pro edulijs, lactuca, oua & lucanicos, vel ex Varrone & Cicerone Epiſtolis ad Papir. Pætum manifeſtum. Plura de veterum edulijs, vide Macrobium Satur. lib. 3. cap 13. & 15.

Lib. 3 cap 1. Antiq. Lect.

Tempore naſcentis Eccleſiæ, quàm abſtemiæ fuerint mulieres ex D. Hieronymi ſcriptis edisce, & ſignanter ex opuſculo, cui titulum fecit *Regula Monachorum*, vbi ſub cap. de abſtinentiâ Philoſophorum, &c. refert quandam Aſellam ieiunium habuiſſe pro ludo, inediam pro refectione: Et cùm eam non veſcendi deſiderium, ſed humana refectio ad cibum traheret, panè, ſale, & aqua frigida, concitabat magis eſuriem, quàm reſtringebat. Verùm plura de veterum incredibili abſtinentia ex profeſſo infrà Cap. xv. dicemus.

CAPVT XI.

Diuerſi rurſum Conuiuiorum ritus apud diuerſas gentes. Conuiuæ quibus mappis vtebantur?

NOnnullorum priſcorum Conuiuiorum, præſertim Romanorum, mores hactenus non illubente Minerua produximus, nunc confertim aliorum ritus ſub acumen calami in vna veluti paropſide ponemus. Germani, inquit Poſſidonius, quem refert Athenæus, in ſympoſijs, cùm præbibunt, venas in fronte abſcindunt, & ſanguinem defluentem in poculo miſcentes bibunt, ſummum amicitiæ terminum attigiſſe exiſtimantes, cùm nimirum ſanguinem inter ſe guſtarunt, poſt huiuſmodi potum, caput vnguentis perungunt, & maximè roſaceo, aut melino oleo, vel nardino, vel alio præſtantiori.

Lib. 2. cap. 2. Diphnoſ.

Cretenſes, poſt Cœnam, inquit idem Athenæus de rebus publicis primum con-

consultare solent, posteà de rebus bello gestis mentionem faciunt, eosque laudant qui viri boni, & fortes fuerint, iuuenes interim ad probitatem strenuitatemque adhortantes: ijdem reliquias Cœnæ canibus abijciebant, omnia enim isti & edere, & bibere volebant, nec quicquam superesse. Ita ille: cuius testimonio eò libentius vtor, quo sit classicus auctor, & priscorum Rituum magnus indagator.

Lib. 2. cap. 18.

Thraces, quorum ipse quoque meminit, suffocationem in conuiuijs ludebant in hunc modum: *Laqueum rotandum*, inquit, *ex loco quopiam demittentes, sub quo lapidem ad perpendiculum ponebant, qui facilè ascendentibus conuoluebatur, sortiebantur posteà inter se, atque is cui sors tulisset falcem accipiens lapidem ascendebat, collumq; ponebat in laqueum, mox accedens alius lapidem peruoluebat; ille verò suspensus substracto lapide, nisi citissimè laqueum falce abscidisset moriebatur. Alij interea ridentes pro ioco mortem illius habebant, at barbarus planè, & inhumanus iste mos fuit.* Hactenus Athenæus Latinè redditus.

Lib. 4 cap. 19.

Saltationes veteribus tolerabiliores, & apud multos laudabiles, ac frequentes post cœnam fuisse notauimus in nostro de Legationibus tractatu, & Cent. 2. huius operis.

Apud Tibarenos Conuiuatori scheda dabatur, in quâ quæ essent apparata ad conuiuium notabantur, vt scirent quodnam obsonium coquus esset, missurus: solebat etiam illo æuo præsertim apud Hebræos certas ciborum poculentorumque partes singulis conuiuis distribuere, teste Guilielmo Stuckio Antiq. Conuiu. lib. 3. cap. 3.

Athen. Diphnos. lib. 1. cap. 11.

Apud Macedones nullus decumbebat inter Conuiuas nisi extra retia aprum interfecisset, tunc enim sedère inter conuiuantes licebat, alijs qui nullum virtutis ac fortitudinis specimen edidisset non licebat, vt alibi dixi.

Romani ab ouis cœnam ordiebantur, malis finiebant. Cicero Epist. ad Petum: *Integram famem ad ouum adfero.*

Horatius:

—— —— *Si collibuisset ab ouo Vsque ad mala, citaret iò Bacche?*

Vndè natum prouerbium, vt cùm quid narratur à capite ad calcem, ab ouo ad mala diceretur.

Porrò, præficiebant veteres suis conuiuijs Symposiarchos, seu cœnarum Moderatores, penes quos erat totius epuli arbitrium: nam bibendi, edendique leges, & mensuram præscribere, loca distribuere, & alia eiusmodi decernere ad ipsos spectabat, Salazar in Prouerb. Salom.

Receptum quoque erat in nuptijs, vt puer aliquis coronatus spinis, & quernis glandibus sportulam panibus repletam circumferret, ac diceret Ἔφυγον κακὸν εὗρον ἄμεινον. *Effugi malum, inueni meliùs.*

Cap. 13.

Solebant quoque antiqui non solùm in spectaculis vnguentis vti, teste Athenæo, verumetiam in Conuiuijs, quod lepidè docet Martialis in 3.

Lib. 1. Diphnos.

Vn-

Vnguentum fateor bonum dedisti Conuiuis here, sed nihil scidisti.
Res salsa est, benè olere, & esurire. Qui non cœnat, & vngitur Fabulle,
Hic verò mortuus mihi videtur.

Ludit in illum qui vnguentum quidem dederat, at parum, aut nihil cibariorum vnde scinderet, ideòque falsè mortuum videri illum qui non cœnat, & vngitur; mortui siquidem etiam vngebantur.

Ad hæc, Mensas obsonijs onustas conuiuis apponebant serui, non enim singuli, singula fercula, vt nostri, ferebant, sed conuiuis in lectis decumbentibus, vt suprà ostendimus, mensas ad singulos missas cibarijs onustas apponebant, vnde non abs re conqueritur Martialis de *Annio*, qui vt lautior videretur, ministrantes seruos habebat qui singula gestarent fercula: Versus Martialis sunt isti:

Lib. 6.

Cùm mensas habeat ferè ducentas, Pro mensis habet Annius ministros,
Transcurrunt gabata, volantque lances: Has vobis epulas habete lauti,
Nos offendimur ambulante Cœna.

Porrò, de modo epulandi in lectis notaui suprà cap. 2.

Insuper, Mensas istas Romanorum non fuisse mappis opertas: siquidem pro se quisque conuiua mappam siue mantile secum ad Conuiuium adferebat, vti ex Martiale colligit Lazarus Baysius tract. de Vasculis.

Lib. 12.

Attulerat mappam, nemo dum furta timentur Mantile è mensâ sustulit Hermogenes.

Ampliùs, profanam sine salino mensam veterum opinio fuit, quin illud inter sacra referebant, teste Lipsio, qui nititur auctoritate Arnobij: *Sacras facitis mensas salinorum appositu, & simulachris Deorum.* Nam & in mensâ, Deorum aliqua imago, velut tutela, Geniusque mensæ:

Lib. 1. Saturn. cap. 2.

Statius:

——— ——— *Casta Genius tutelaque mensa.*

Sallustius de Metello Proconsule in Hispaniâ: *Prætereà sedenti in transenna demissum victoriæ simulachrum cum machinato strepitu tonitruum, coronam ei imponebat: tum venienti thure, quasi Deo supplicabatur epulæ verò exquisitissimæ.*

Persæ item, Medi, Chaldei, inter edendum non loquebantur, quin pisce taciturniores erant. Testor Originem: *Persarum*, inquit, *ac Medorum, atque Chaldæorum regna, & gentes omnes pariter pusilli, ac magni, cùm manducant non sermocinantur, maximam notam irrationabilitatis hanc esse existimantes, si manducans quis loquatur, vel inter bibendum concionetur. Idcircò, inter escas, & potum, os non aperiunt ad loquendum, neque qui ministrant, neque quibus ministratur, sed nutibus omnibus ministrantibus præcipiunt, hanc consuetudinem pro mandato à maioribus accipientes. & velut legem hanc cum sollicitudine obseruantes, qui hanc violauerit, tanquam maxima transgrediens iura, torquetur.* Ita ille. Hic tamen ritus minùs à Romanis obseruabatur, vti suprà ostendi cap. 6.

Lib. 3. in Iob.

Apud alias gentes nefas erat vltrà Solis occasum mensis accumbere, teste Auctore Dipnosoph. Pallas apud Homerum:

Mergitur Oceano lumen: iam dedecet esse Præsentes mensis Diuum, discedere præstat.

Lib. 11. Saty. vlt.

Vnde apud Horatium: *De medio potare die.*

Homil. 7 in Genes.

Iudæis Ablactationis erant conuiuia, cum scilicet à lacte remouebantur: cuius rei exemplum illustre extat Genes. 21. vbi Abrahamus eo die quo Isaacus filius eius à lacte auulsus fuit: conuiuium dicitur adornasse: de quo sic Origenes: *Huius pueri diem natalem non celebrat Abraham, sed celebrat diem quo à lacte fuit depulsus, magnumque Conuiuium fecit* Ita ille.

Massiliensium lege cautum erat, vt fœminis aquam bibere solum liceret, quod lege Romuli Romanis etiam ordinatum fuit, quinimò viris nonnisi trigesimo ætatis suæ anno vsus vini permissus, vt auctor est Athenæus.

Lib 10. Diphnos. cap. 9.

Denique, apud Athenienses in more positum fuit, quosdam viles & contemptos exquisitissimis alere mensis etiam publicè, quos postea benè saginatos immolarent, vt potè tempore pestilentiæ, aut famis vrgentis, illisque tanquam publicis victimis Superos placarent. His omissis ad Natalitia Conuiuia transgredior.

CAPVT XII.

Dies Natalitios antiquos celebrasse. Quo ritu? Dies certi assignati Natalitijs Deorum, & Magnatum, sed & aliorum minoris conditionis, ac etiam eorum qui aliquo fortunæ casu iactati: Mores isti quando exoleuerint? Pharaonis & Herodis natalitia funesta. Alia Conuiuiorum denique genera.

Lib. 4. Dipnos. c. 6.

COmperio imprimis Græcorum, Persarumque legibus sancitum fuisse, vt is maximè dies suprà reliquos præcipuâ veneratione coleretur, in quo quis natus esset, vti memoriæ prodidit Athenæus, idque in gratiam cuiusque Genij, ob quem Gentiles vocatis affinibus & amicis diem hunc Natalitium opiparè celebrabant. Neque solum Persas & Græcos huic celebritati intendisse, sed & Romanos, aqud quos Natalitij etiam ludi in natalibus magnorum virorum edebantur veluti I. Cæsaris, Augusti, Titi, Neruæ, Antonini, Gordiani, aliorum etiam antiquorum, vti Pharaonis, & Herodis (à quibus postremis si recesseris, nullius legitur, teste D. Hieronymo, Natalis dies in sacris litteris celebratus) *vt quorum erat par impietas, esset & vna solemnitas.* Natalitia enim illorum funesta fuisse, & sanguinis profusione celebrata, Origenes auctor est, vt posteà ex Cyrillo Alexandrino etiam ostendemus.

Comment. in Matth. lib. 2.

Phil. 2.

Cæterum, postea ad alios minoris notæ, licet authoritatis magna, luxus iste transijt. Hinc Cicero exprobrat M. Antonio quod daret *natalitia in hortis.* Horatius de Natali Mecænatis:

Lib. 4. Ode. 11.

Iure solemnis mihi sanctiorque, Penè natali proprio quod ex hac
Luce Mecenas meus affluentes Ordinat annos.

Lib. 3. Epist. 7.

Ita Plinius scribit Silium Italicum Virgilij natalem religiosius quàm suum coluisse.

Quid

Quid si dixerim natalem coluisse Deorum? Martialis in illo cæcutienti æuo: *Lib. 7. Epig. 68.*

Maia Mercurium creastis Idus.

Acron ad Horatium: *Natalis Dianæ à virginibus celebratur, sicut Apollinis à pueris.* Tertullianus: *idem*, inquit, *fit Idoli natali, omni Diaboli pompa frequentatur*: atque ità Pallas Tritonia dicta est, in qua virgines natali Palladis decertabant. *Lib. 2. Ode 11. De Idol.*

Tibullus: *Lib. 4.*

Natalis Iuno sacros cape thuris aceruos,
Quos tibi dat tenera docta puella manu.

Et de natali *Genij* ad Cherinthum: *Ibidem.*

Magne Geni, cape thura libens, votisque faueto,
Si modò, cum de me cogitat, ille calet.

Etiam Vrbium. Cicero: *O Nonæ illæ Decembres quæ me Consule fuistis, quem ego diem Natalem verè huius Vrbis, aut certè salutare possum!* Imò lege cautum vt liceret Vrbium Natalitios dies colere: *Natalitij dies maximarum Vrbium Romæ, & Constantinopolis, in quibus debent iura differri quia & ab ipsis nata sunt.* Traianus Cæsar ad Plinium Secundum: *Agnosco*, inquit, *vota tua, mi Secunde charissime, quibus precaris, vt plurimos, & felicissimos natales florenti statu Reipub. nostræ agam.* *Pro Flacco. V. l. 7 C. de Ferijs. Lib. 2. Epist. 62.*

Vt & Imperij. Idem Traianus ad Plinium: *Diem Imperij mei*, inquit, *debitâ lætitiâ, & religione commilitonibus, & prouincialibus, præeunte te celebratum, libenter, mi Secunde charissime, cognoui litteris tuis.* Verùm, de Natalitio die quo ad Imperium assumpti erant, & eo quo Præsules Christiani ad Regimen Ecclesiarum euecti fuerant, habes infrà parte 2 cap. 10.

Quin & eos dies religiosius celebrasse, quibus è magno aliquo discrimine erepti essent, vti Horatius Kalendas Martias, quod eò die casu arboris, adductus in periculum vitæ, sed tamen liberatus fuisset. Cicero: *Et si non minus nobis iucundi atque illustres sunt ij dies, quibus conseruamur, quàm illi quibus nascimur.* *3. Catil.*

Atque mores isti ad tempora vsque primitiuæ Ecclesiæ continuarunt. Hinc Pontius Paulinus populum qui ad natalem D. Felicis Nolam confluebat, epulari solitum in æde sacra scribit: *Opus enim erat*, vt notat Beatus Rhenanus, *olim multa Christianis indulgere, qui plerumque iam senes de paganismo ad nostram religionem conuertebantur, difficulter ea relinquentes, quibus per omnem vitam assueuerant.* Vndè D. Augustinus fatetur se diem suum natalem celebrasse, & non paruam de hac re disputationem cum conuiuis suis habuisse, eamque in libellum contulisse, quia nihil aptius veræ Philosophiæ sibi videretur. *In lib. Tertull. de Coron. milit. Lib. 1. de Ord. c. 2.*

At ritus ille exoletus est, imo diuersis Concilijs interdictus. Audiamus Originem: *Nos*, inquit, *non natiuitatis diem celebramus, cùm sit dolorum & tentationum introitus, sed mortis diem celebramus, vt potè omnium dolorum depositionem, atque omnium tentationum effugationem. Illi enim qui mori videntur mundo, viuunt, & nascuntur Deo: proptereà & memorias Sanctorum facimus, & parentum nostrorum, vel amicorum in fide mori-* *Lib. 3. in Iob.*

morientium memoriam agimus, tam illorum refrigerio gaudentes, quàm etiam nobis piam in fide consummationem postulantes. Hæc fuit Christianæ Ecclesiæ fides. Firmemus rursum B. Cyrilli Alexandrini verbis memorandis, sic enim ille scribit: *Nemo ex omnibus Sanctis inuenitur diem festum, vel conuiuium magnum egisse in die natalis sui, nemo inuenitur habuisse lætitiam in die natalis filij, vel filiæ suæ, soli peccatores super huiusmodi natiuitate lætantur. Inuenimus etenim in veteri quidem testamento Pharaonem Regem Ægypti diem natalis sui cum festiuitate celebrantem, in nouo verò Testamento Herodem. Vterque tamen eorum ipsam festiuitatem natalis sui, profusione humani sanguinis cruentauit.*

Lib. 8. in Leuit.

His similia scripsit S. Paschasius Ratbertus: *Nullum*, inquit, *inuenimus diem natalis sui obseruasse, nisi Herodem; & Pharaonem in diuinis litteris, vt quorum erat par impietas in perfidia, esset vna solemnitas ad superbiam.* Verùm hunc morem ferè exoletum videmus, imò S. Concilio Niceno interdictum. Laudandus ideò FERDINANDVS II. Imper. qui suum quidem colebat Natiuitatis diem, sed non vti prisci illi, solùm enim religiosissimo cultu eam adornabat, neque illum diem veluti Hilariorum agebat, sed Deum vitæ suæ auctorem ob conseruatam ad vsque eum diem vitam incolumem laudabat: super quo gratias votis eximijs agebat; easdem quouis modo vt referret, ad aras agente Sacerdote, tot offerebat nummos suæ Maiestati congruos pauperibus distribuendos, quot numerabat annos. Institutum certè quod nedum talem Principem decuit, sed quod alij quoque Principes & Dynastæ pro modulo suo imitentur.

Lib. 7. in Matthæum c. 14.

Erant & alia apud Priscos Conuiuiorum genera, quæ apud diuersas Gentes celebrabantur, & eleganti penicillo Guilielmi Stuckij delineata, veluti *Puerperalia*, quæ editis in lucem liberis adornantur, vti apud Germanos, qui septimo die, qui dies est criticus, congregatis necessarijs amicorum nomina infantibus imponebantur, donisque ab illis feriebantur, & indè *Nominalia* dicta: ex quo Atheniensium more manauit fortè apud Christianos vsus ille, vt quo die infans sacris aquis initiatur, aut ritu Catholico confirmatur, munuscula à Patrinis, vel Matrinis ei donentur. Indè alia *Ablactationis*, & *Dentitionis conuiuia* sequebantur, quorum primum dabatur mox vt infans à lacte materno amouebatur, alterum cùm primum dentibus edere incipiebat. Sed & aliud Conuiuium apud Athenienses, quod instruebatur tùm cùm pubertatem erant assequuti: tùm enim barbam, comamque deponebant, Deoque alicui dicabant, quo de ritu alibi scripsi. Insuper erant *Conuiuia militaria*, quæ prisci instruebant antè, & post prælium; vt & alia veluti *vindemialia, nuptialia, exæquialia*, siue *funebria*, quæ nono die, quo quis sepultus fuisset instruebantur. Ad hæc *Nominalia* de quibus latiùs scribit Stuckius. Erat & epulum *Decurionale*, siue *Consulare*, quo nimirum Consul creatus alios Exconsules & Electores, vt & illos qui Consuli electo comites sese præbebant solemni conuiuio excipiebat: qui mos non est nostro absimilis.

Lib. 1. Antiq. Conuiual.

Lib. 1 Antiq. Conuiual.

Hactenus de diuersis Conuiuiorum generibus, quorum pleraque tolerabiliora essent, nisi Comessationes nomina illorum assumerent. Nam accubationem

epulo-

epulorum, inquit Cicero, Maiores nostri Conuiuium nominârunt, meliùs quam Græci, qui hoc idem compotationem nuncupârunt: quas Comessationes honestiores in vitio ponebant, & maximè Pericles, quem Plutarchus scribit non solùm eas, sed & ipsamet Conuiuia & Cœnarum apparatus perpetuò reiecisse & contempsisse: & de alio Poëta:

De Senectute.

Horat.

Non ego ventosæ plebis suffragia venor Impensis Cœnarum.

CAPVT XIII.

De nonnullorum voracitate, & bibacitate, præmijs bibacibus propositis.

ATHenæum lib. 10. *Dipnosophistarum* cap. 1. memoriæ prodidisse legimus quendam Theagenem Athletam Thasinum bouem solùm comedisse, eiusque prodigij auctorem laudat Posidonium in epigrammatibus: At, an res verò dissimilior sit dubitarem, nisi idem referret alium quendam Milonem Crotoniatem (cuius mentionem facit D. Hieronymus) cum in Olympicis quadrimum bouem, supra humeros assumpsisset, per stadiumque circum tulisset, ac posteà solum eodem die totum comedisse, vt taceam eundem ex alio interuallo temporis minas viginti carnium edisse, totidemque panum. Minam autem Græcorum, vnciarum esse sedecim auctor est Paulus Ægineta, teste Alciato libro de ponderibus.

Lib. 2. con. Iouinian.

Prætergredior Tibicinem Megarensem, de quo Herodotus, qui sex panis semodios edebat, at carnium qualescumque inueniret libras viginti, vini verò bibebat congios binos. Congius autem libras decem continebat.

Refert & Sabellicus Albinum quendam in Galliâ Principem centum persica, denos pepones, quingentas ficos passarias, & quadringentas ostreas vna cœna deuorasse.

Quid si & edendi, & bibendi certamen esset propositum? Mithridates Rex Ponti, qui eius rei premium deferebat argenti talentum, ac vtrumque certamen ipse vicit, cuius æuo si vixisset Aloman Poëta, vt auctor est idem Athenæus (qui se fatebatur πολυβοράτατον, id est voracissimum) fortassis, antememorati herbam dare ei debuissent.

Maiori adhuc ingluuie superaret Aurelianus Imperator, qui vsque eò multum comedit, vt auctor est Vopiscus, vt vno die ante mensam eius, Aprum integrum, centum panes, veruecem, & porcellum comederet.

In sequiore etiam sexu notata hæc voracitas: Nam Ælianus scribit quandam Aglaidem vnâ cœnâ comsumpsisse duodecim Minas, siue libras carnium, & quatuor chœnices panum, bibebat autem congium vini, id est, sex sextaria, digna herclè, quæ cum alijs voracitati Deæ litaret. Vt mirum videri non debeat si in Sicilia templum *Voracitati* sacrum, & Cereris frumentariæ simulachrum excitatum fuerit, vt auctor est Ælianus.

Lib. 1. Var. cap. 26.

Lib. 1. cap. 27.

... rimijs autem potoribus, nonnihil adhuc dicendum. Auspicari lubet à Græci... insignes in hoc genere. Vndè Adagium apud Latinos *pergræcari*, pro eo; quod est ... lem vitam agere. Plautus: *Dies, noctesque bibite, pergræcamini, amicos emite, liber... scite parasitos, obsonate pollucibiliter.* Et Cicero: *Fit sermo*, inquit, *inter eos, & inuitatio, vt Græco more biberetur.* Græco more, id est, largiùs, & cyathis grandioribus. Quid si dicam infundibulis? Testis mihi Athenæus, sic inquiens: *Plurimum bibebat Diotimus Atheniensis, qui etiam* Infundibulum *dictus fuit, propterea quod infundibulo in ore posito vinum infusum absque interuallo bibebat.* S. Basilius morem illum expressit, & taxat, *Potione*, inquit, *iam longius progressâ, intrat adolescens aliquis validis humeris, & nondum ebrius, vas magnum vini refrigerati ferens, & sustinens: Atque is propulso ordinario pincerna in medio adstans per obliquos canales quosdam, æqualem omnibus distribuit ebrietatem partiti enim tubos illos, & ad se versum quisque accipiens, & excipiens tanquam è cisternâ vno spiritu bibunt prorsus vt boues, adacti tantum in guttur attrahere, & admittere quantum supernò vas illud per argenteos canales infundit.* O lepidum insanientium ludum! Alexander Magnus eodem Athenæo teste, plurimum etiam bibebat, ità vt ob temulentiam sæpius duos dies dormiret, ac duas noctes. Quinimò, suo, ac alieno malo præmium aliquandò proposuit *ἀκροποσίας* siue *meri potionis*, in quo primum præmium erat talentum, secundum minæ triginta, tertium verò decem. Ludos profectò Rege illo dignos, qui per *Liberi* vestigia ibat scilicet, & hunc quoque honorem ei habebat. Ipse igitur editor, & arbiter cùm esset, certare plures, *Sed qui plurimum bausit*, ait Plutarchus, *Stomachus quidam fuit, qui ad Congios quatuor peruenit.* Congius vt dixi libras decem continebat, siue sextarios sex, ergò 12. pocula nostratia. Mittamus Græciam. Apud Plinium habemus, Niuellum quemdam Torquatum Mediolanensem, *tres Congios bibisse*, verba Plinij, *spectante miraculi gratiâ Tib r.o Cæs. (sed quod miremur vno impetu) nec in eo (rara hæc gloria) labasse sermone, nec leuatum vomitione, nec altera corporis parte dum biberet, Matutinas obijsse vigilias, plurimum etiam bausisse vno potu; non respirasse in hauriendo, neque expuisse.* Hactenus Plinius.

3 in Ver. — Dipnos. lib. 10. c. 12. — Lib. 10. c. 11. — Lib. 14. Hist.

Eodem planè abdominis genio fuit Camaterus Logotheta Manueli Bisantino Imperatori notus, quem ingenio præstanti fuisse, & eloquentiæ studioso, refert, Choniates, sed eundem omnium mortalium edonem & bibonem maximum, & quamuis vinum auidissimè, & largissimè sumeret, & spongiarum instar madesceret, tamen mentem non mergebat ea copia, sed pedibus, capite, lingua constabat, vt sobrij, imò crescebat in eo & oratio, velut igne illo humoris accensa, simul, & irrigata, vt non mirum ergò si charus iste Principi suo, qui licet sæpè madidus sibi tamen semper præsens, alijs prudens, Principi secretus erat: fidem enim, ac taciturnitatem à seruis Domini imprimis expetiuit, quam in mero seruare perdifficile est: *Onerati enim vino quemadmodum non continent cibum, vino redundante*, inquit Seneca, *ità nec secretum quidem, quod suum, alienumque pariter effundunt.* Vndè pulchrè Beatus Ambrosius, *Plerique vino vtuntur vt equuleo, & quibus tormenta non elici-*

Lib. 3. — Epist. 85.

liciunt vocem proditionis, eos tendant bibendo, vt patriæ statum, salutem ciuium, defensionis suæ prodant consilia. Quis inter cyathos texit: quod latere cupiebat. Peritus in hoc genere Maximinus Imperator, quem scribit Capitolinus, *bibisse sæpè in die vini Capitolinam amphoram* (id est, congios octo, siue 24 pocula Belgica) *comedisse autem quadraginta libras carnis.* Quod certè superaret fidem, nisi sidus auctor id adstrueret. Plura huiusce farinæ habebit Lector in meis Politicis lib. 3. cap. 15. Sed mittamus comedones istos & bibones, veniamus ad vomitiones, proh pudor! quibus plerumque obnoxij tales sunt.

CAPVT XIV.

De vomitandi consuetudine apud Veteres.

QVid mirùm si in hac edacitate, ac voracitate plerique egererent præsumpta? Inde nata illis frequens vomitandi consuetudo. Testor Martialem. *Lib. 7. Epig. 66.*

Nec cœnat prius, aut prius recumbit, Quam septem vomuit meri deunces.

Suetonius de Vitellio Imper. scribit eum in ientacula, & prandia, & cœnas commessationesque facilè omnibus sufficientem fuisse vomitandi consuetudine.

Cæsarem quoque vomere solitum ostendunt illa Ciceronis in oratione pro Deiotaro: *Cum te post Cœnam vomere velle dixisses*, & puto eum diem sibi vnum solitum deligere ex mense quo cœnaret copiosius, vt posteà vomeret. D. Hieronimus: *Multi impatientiam gulæ vomitu remetiuntur, & quod turpiter ingesserunt, turpius egerunt.* *Lib. 2. contra Iouinian.* Adhibebant enim eius rei causa Drimyphagian, id est, esum acrium & salsorum, sumebantque omotharichum, raphanum, erucam, salsamentum vetus, origanum viridem, cepes, porrum, & talia vti auctores sunt Discorides, Paulus Ægineta, atque alia commendata Galeno, laudatque veteres Medicos, qui tales vomitiones imperarent, aut semel, aut etiam bis quot mensibus. At Plinius ait, eis frigidiora effici corpora, oculosque, ac dentes insigniter lædi. *Lib. 11. c. 52.* Plutar. quoque vomitum, & purgationem alui inter medicamenta ponit, quæ vocat turpia redundantiæ remedia, quæ meritò damnat, *Lib. de sanitate tuenda.* cum porcinum sit hac vomitandi consuetudine assuefieri, eamque taxat acriter in mulieribus Seneca: *Non minus peruigilant*, inquit, *non minus potant, & oleo, & mero viros prouocant: æque inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remetiuntur: æque niuem rodunt, solatium stomachi æstuantis.* *Epist. 95.* Vndè non mirum, si tales vocauerint *Ventres* vel *Profundum.*: Coprus Grammaticus: *In profundum*, inquit, *nummi, vel in arcam conduntur*, quod est vel in ventrem, mittuntur, vel in arcam, quo sensu *Gurges* etiam nuncupatur, teste Turnebo.

De his omnibus optimè dici potest illud Tertulliani: *Tota eorum charitas in cacabis feruet, tota fides in culinis calet, tota spes in ferculis iacet.* *Lib. 1. aduersar. c. 14.*

 Sapi-

De eximijs autem potoribus, nonnihil adhuc dicendum. Auspicari lubet à Græcis [illegible] insignes in hoc genere. Vndè Adagium apud Latinos *pergræcari*, pro eo, quod est [illegible] lem vitam agere. Plautus: *Dies, noctesque bibite, pergræcamini, amicos emite, liberate [illegible] pascite parasitos, obsonate pollucibiliter.* Et Cicero: *Fit sermo*, inquit, *inter eos, & inuitatio, vt Græco more biberetur.* Græco more, id est, largiùs, & cyathis grandioribus. Quid si dicam infundibulis? Testis mihi Athenæus, sic inquiens: *Plurimum bibebat Diotimus Atheniensis, qui etiam* Infundibulum *dictus fuit, propterea quod infundibulo in ore posito vinum infusum absque interuallo bibebat.* S. Basilius morem illum expressit, & taxat, *Potione*, inquit, *iam longius progressâ, intrat adolescens aliquis validis humeris, & nondum ebrius, vas magnum vini refrigerati ferens, & sustinens: Atque is propulso ordinario pincerna in medio adstans per obliquos canales quosdam, æqualem omnibus distribuit ebrietatem partiti enim tubos illos, & ad se versum quisque accipiens, & excipiens tanquam è cisternâ vno spiritu bibunt prorsus vt boues, adacti tantum in guttur attrahere, & admittere quantum supernò vas illud per argenteos canales infundit.* O lepidum insanientium ludum! Alexander Magnus eodem Athenæo teste, plurimum etiam bibebat, ità vt ob temulentiam sæpius duos dies dormiret, ac duas noctes. Quinimò, suo, ac alieno malo præmium aliquandò proposuit *ἀκροποσίας* siue *meri potionis*, in quo primum præmium erat talentum, secundum minæ triginta, tertium verò decem. Ludos profectò Rege illo dignos, qui per *Liberi* vestigia ibat scilicèt, & hunc quoque honorem ei habebat. Ipse igitur editor, & arbiter cùm esset, certare plures, *Sed qui plurimum bausit*, ait Plutarchus, *Stomachus quidam fuit, qui ad Congios quatuor peruenit.* Congius vt dixi libras decem continebat, siue sextarios sex, ergò 12. pocula nostratia. Mittamus Græciam. Apud Plinium habemus, Niuellum quemdam Torquatum Mediolanensem, *tres Congios bibisse*, verba Plinij, *spectante miraculi gratiâ Tiberio Cæs. (sed quod miremur vno impetu) nec in eo (rara hæc gloria) labasse sermone, nec leuatum vomitione, nec altera corporis parte dum biberet, Matutinas obijsse vigilias, plurimum etiam bausisse vno potu; non respirasse in hauriendo, neque expuisse.* Hactenus Plinius.

3 in Ver. — *Dipnos. lib. 10. c.12.* — *Lib. 10. c. 11.* — *Lib. 14. Hist.*

Eodem planè abdominis genio fuit Camaterus Logotheta Manueli Bisantino Imperatori notus, quem ingenio præstanti fuisse, & eloquentiæ studioso, refert, Choniates, sed eundem omnium mortalium edonem & bibonem maximum, & quamuis vinum auidissimè, & largissimè sumeret, & spongiarum instar madesceret, tamen mentem non mergebat ea copia, sed pedibus, capite, linguâ constabat, vt sobrij, imò crescebat in eo & oratio, velut igne illo humoris accensa, simul, & irrigata, vt non mirum ergò si charus iste Principi suo, qui licet sic potè madidus sibi tamen semper præsens, alijs prudens, Principi secretus erat: fidem enim, ac taciturnitatem à seruis Domini imprimis expetiuit, quam in mero seruare perdifficile est: *Onerati enim vino quemadmodum non continent cibum, vino redundante*, inquit Seneca, *ità nec secretum quidem, quod suum, alienumque pariter effundunt.* Vndè pulchrè Beatus Ambrosius, *Plerique vino vtuntur vt equuleo, & quibus tormenta non elici-*

Lib. 3. — *Epist. 85.*

liciunt vocem proditionis, eos tendant bibendo, vt patriæ statum, *salutem ciuium*, *defensionis suæ prodant consilia. Quis inter cyathos texit: quod latere cupiebat*, Peritus in hoc genere Maximinus Imperator, quem scribit Capitolinus, *bibisse sæpè in die vini Capitolinam amphoram* (id est, congios octo, siue 24 pocula Belgica) *comedisse autem quadraginta libras carnis.* Quod certè superaret fidem, nisi fidus auctor id adstrueret. Plura huiusce farinæ habebit Lector in meis Politicis lib. 3. cap. 15. Sed mittamus comedones istos & bibones, veniamus ad vomitiones, proh pudor! quibus plerumque obnoxij tales sunt.

CAPVT XIV.

De vomitandi consuetudine apud Veteres.

QVid mirùm si in hac edacitate, ac voracitate plerique egererent præsumpta? Inde nata illis frequens vomitandi consuetudo. Testor Martialem. *Lib. 7. Epig. 66.*

Nec cœnat prius, aut prius recumbit, Quam septem vomuit meri deunces.

Suetonius de Vitellio Imper. scribit eum in ientacula, & prandia, & cœnas commessationesque facilè omnibus sufficientem fuisse vomitandi consuetudine.

Cæsarem quoque vomere solitum ostendunt illa Ciceronis in oratione pro Deiotaro: *Cum te post Cœnam vomere velle dixisses*, & puto eum diem sibi vnum solitum deligere ex mense quo cœnaret copiosius, vt posteà vomeret. D. Hieronimus: *Multi impatientiam gulæ vomitu remetiuntur, & quod turpiter ingesserunt, turpius egerunt.* *Lib 2. contra Iouinian.* Adhibebant enim eius rei causa Drimyphagian, id est, esum acrium & salsorum, sumebantque omotharichum, raphanum, erucam, salsamentum vetus, origanum viridem, cæpes, porrum, & talia vti auctores sunt Discorides, Paulus Ægineta, atque alia commendata Galeno, laudatque veteres Medicos, qui tales vomitiones imperarent, aut semel, aut etiam bis quot mensibus. At Plinius ait, eis frigidiora effici corpora, oculosque, ac dentes insigniter lædi, *Lib. 11. c. 52.* Plutar. quoque vomitum, & purgationem alui inter medicamenta ponit, quæ vocat turpia redundantiæ remedia, quæ meritò damnat, cum porcinum sit hac vomitandi consuetudine assuefieri, *Lib. de sanitate tuenda.* eamque taxat acriter in mulieribus Seneca: *Non minus peruigilant*, inquit, *non minus potant, & oleo, & mero viros prouocant: æque inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remetiuntur: æque niuem rodunt, solatium stomachi æstuantis.* *Epist. 95.* Vndè non mirum, si tales vocauerint *Ventres* vel *Profundum.*: Coprus Grammaticus *In profundum*, inquit, *nummi, vel in arcam conduntur*, quod est vel in ventrem, mittuntur, vel in arcam, quo sensu *Gurges* etiam nuncupatur, teste Turnebo.

De his omnibus optimè dici potest illud Tertulliani: *Tota eorum charitas in cacabis feruet, tota fides in culinis calet, tota spes in ferculis iacet.* *Lib. 1. aduersar. c. 14.*

Lib. cont. Psychicos.

Sapienter ergò scribit Plutarchus, temperantiæ, sobrietatique studendum esse, ita vt vomitionibus, alui purgationibus (quæ valetudini plurimum officiunt) non sit opus Verum, de his qui sobrietati & abstinentiæ litant sequenti Capite tractandum est.

Plut. de sanitate tuenda.

CAPVT XV.

De nonnullorum frugalitate, & ex eâ longæuitate, deque sobrietatis, adeoque inedia dono.

NE sic putemus passim Græcos omnes deditos abdomini, quin sobrietatis, sanitatisque (vt inquiebant) Deam nonnulli ambabus vlnis amplexarentur. Ecce, Pythagoram legimus frugalissimè vixisse, ita quidem vt solo melle, & frustello panis contentus esset, eademque de Aristide, Epaminonda, Phocione, & Phormione Ducibus memorantur. Diuus ipse Hieronymus sub Saturno, id est, aureo illo sæculo, cum omnia humus funderet, nullum prorsus scribit comedisse carnes sed vniuersos vixisse frugibus & pomis, quæ sponte terra gignebat. Sed huiuscè generis abstinentia, in nonnullis Romanis præcipua apparuit: nam Manlium Curionem Ducem Romanorum scribit Athenæus per totum annum rapas comedisse, cui cum plurimum auri missum esset à Sabinis, respondit auro se non indigere, donec cibis eiusmodi vteretur. Tiberius verò Cæsar *solemnibus ipse Canis, pridiana sæpè, ac semesa obsonia apposuit*, inquit Suetonius, *affirmans eadem omnia habere quætotum*. An abigi debet Iulianus aliàs illaudatus ab horum exemplorum contextu? is tantæ erat parcimoniæ, vt sæpè, nullâ vigente etiam religione, oleribus leguminibusque contentus sine carne cœnauerit, vt auctor est Spartianus.

Lib. 2. contr. Iouinian.

Lib. 10 Dipnos.

Cap. 34.

Tales ergò abstinentioris notæ homines *salubritatem suam*, vtor verbis Valerij, *Industria certissimo ac fidissimo munimento tuebantur, bonæque valetudinis eorum quasi quædam mater erat frugalitas, inimica luxuriosis epulis & aliena nimiæ vini abundantia.*

Lib. 2. cap. 5.

Enimuerò, homines illos antiquorum hominum, quià diluuio spatio 1600. annorum summâ in abstinentiâ vixerunt, vsu vini, & carnium caruisse sacra pagina testatur, quos tamen ad 600. 700. 900. annos vitam produxisse certum est. Horum imitatione Patres Christiani antiqui, & nostri æui in summa abstinentia, & corporum sanitate diutissimè vixere. Testis Venerabilis Beda qui Religioni abstrictus ætatis suæ anno septimo ob causam summæ abstinentiæ in illa vixit totis 92. annis: Sanctus vero Hilarion etsi naturæ esset imbecillis, & teneræ 84 annis, ex quibus ferè 70. transegit in Eremo. S. Paphnutius, & S. Macarius 90. solo pane, & aqua vitam sustentarunt. S. Iacobus Eremita 104. S. Simeon Stylites 109. ex quibus 81. insumpsit ad vnam columnam soli, & pluuijs expositam. S. Paulus primus Heremita ferè 115. quorum centum insumpsit in locis solis, & desertis.

fertis. S. Arsenius Praeceptor Arcadij Imperatoris, 120. vixit annos, in saeculo 65. reliquos 55. in deserto transegit abstinentiâ admirabili. Et S Romualdus Italus centum etiam & viginti, ex quibus 100. egit in religione summâ abstinentiâ, & & cultu corporis asperrimo. Vdalricus Episcopus Pataviensis, vir miræ abstinentiæ vixit annos 105. S. Franciscus de Paula, pane & aquâ post Solis occasum contentus, excessit annum 90. S. Martinus 86. S. Epiphanius ferè 115. S. Hieronymus circiter 80. S. Augustinus 76. S. Simeon ætatis suæ 120. martyrio affectus est.

Nec solùm Sanctis frugaliter viuentibus longæuitas hæc est concessa, sed & alijs qui abstinentiam eorum imitati sunt. Legitur enim apud Iosephum Essenos longissimæ vitæ fuisse, ita vt plurimi eorum vsque ad centenariam perueniant ætatem, propter simplicitatem, inquit ille, victus, & vitam bene ordinatam; solum enim pulmentum ex pane, & vino singulis apponi solet. Philosophi addi debent Democrites, & Hippocrates qui ætatem excessêre 105. Plato 80. Herodicus, qui licet affectâ semper esset valetudine, ad 100. annum peruenit, teste eodem Platone. Galenus qui in senio lactucis victitabat, scribit arte illâ quæ dietam præscribit, eos qui ab ipso ortu imbecillum corpus non sunt sortiti, sensibus illæsis, & ab omni morbo, & dolore alienos ad summam senectutem peruenire, & de seipso scribens, ait: *Ego verò tametsi nec salubrem corporis statum, ab ipso ortu sim nactus, nec vitam plenè liberam egerim, hac tamen ipsâ arte vsus post 28. ætatis annum, nè minimo quidem laboraui morbo, nisi fortè diurnâ febri ob lassitudinem aliquando contractâ.* Gorgias Leontinus interrogatus quâ viuendi ratione ad summam Senectutem peruenisset, respondit, neglectu voluptatum illam consecutum esse, vt refert Athenæus, qui etiam scribit inde factum esse, vt prisci Itali quò filios suos etiam opulentos, huic vitæ parcæ assuefacerent, aquam tantùm illis præbuerint & quodcumque se offerret: *Sæpius,* inquit, *mater, aut pater filium interrogabat, num pyra syluestria, an nuces vellet cœnare, quorum aliquot edens contentus erat, & dormiebat.* Mira certè abstinentia.

Lib. 2. de Bell. Iud. cap. 7.

Lib. 3. de Rep.

Lib. 5 de sanit. tuend.

Lib. 6 cap. 8. Diphnos.

Sed lubet transgredi ad recentiora: Suffraganeus Bambergensis in lustratione suæ Diœcesis, Thurinum aduenıens reperit in pauxillo populo 200. vtriusque sexus personas, quæ ætatis annum 100. excesserant, quod quidem adscriptum fuit singulari abstinentiæ, cui plurimum addicti sunt istarum regionum incolæ, neque solùm ad extremam senectutem morborum, & dolorum expertes perueniunt isti sobrietatis cultores, sed etiam in ipsâ morte, vt rectè notat Reuerendus in Christo Pater Lessius Theologus Soc. Iesv doloribus non affliguntur, quia non vi illata naturæ, sed simplici resolutione, humidique radicalis consumptione vinculum animæ. & corporis dissoluitur sicut lampas sponte sua absque strepitu extinguitur oleo consumpto: quod latiùs deduximus in nostro de Senectute Tractatu.

Tract de conser. valet.

Refert etiam Illustr. Card Paleotus circa annum 1540. cum in Lusitania Ioannes III. regnaret, quendam è Gangaridum gente extitisse annos natum 335. qui filium habebat nonagenarium, quibus aliquoties deciderant dentes, alijs continuò

De bono Senect. cap. 2.

subnascentibus & quis dubitabit eos etiam ex moderata victus ratione longæuitatem istam assecutos?

Lib. 2. cap. 16.

Tempore primitiuæ Ecclesiæ, fidem superant, quæ in Christianis enarrantur. Si Nicephoro credimus siue Philoni Iudæo, quem ille appellat, constat Christianos numquam cibum, aut potionem sumpsisse ante Solis occasum: *Quippe diuina*, inquit, *sapientiæ studium, quo se inuoluunt lucem mereri iudicant; corporis verò necessitates, tenebras solùm sibi vindicare*, subijcitque quod fidem propè excedit *quosdam, quorum animus ardentiùs insidebat scientiæ, vix semel toto triduo cibi recordatos, nonnullos verò tantùm sex diebus expletis alimentum necessarium degustasse.* Sanctus etiam Hieronymus testatur se vidisse ea in parte Eremi, quæ iuxta Syriam Saracenis iungitur, Monachum, qui per triginta annos inclusus, hordeaceo tantum pane, & lutulenta aqua viuebat. Certè, velim scire quonam pane vsus sit quidam Ioannes à temporibus (qui fuerat Armiger Caroli Magni) quem natum scribit Nauclerus, & Cardinalis Paleotus annos sexaginta vnum supra trecentos, nisi fortassis pane hordeaceo, quali victitabat iam memoratus Monachus, & alius Amatus nomine, de quo sic narrat Hieremias Drexelius Societ. IESV: Hic, inquit, post annos 30. in Monasterio Agaunensi exactos in rupe solitaria, vitam egit continentissimam. Nam è Cœnobio assignatus ei socius Berinus solum tertio quouis die panem attulit hordeaceum, & hydriam, hæc tota erat ei commeatus, & obsequij ratio, ægrè tulit hanc abstinentiam cacodæmon. Itaque captata occasione, cum vir sanctus in preces effusus, genibus niteretur, aduolans coruus, hydriam euertit pedibus, & panem rostro asportauit, ità perijt omnis in aliud triduum commeatus. *Quid ad hæc Amatus? Gratias tibi ago Domine* IESV, *quod sanctissimæ voluntati tuæ placeat exerceri me longiori ieiunio. Scio hoc mihi vtile futurum, qui etiam scio nihil in hoc mundo geri absque tuâ prouidentiâ.* Verum, satis sit horum, quæ hic prolixius tractaui, vt helluones, & genio indulgentes, intelligant etiam in abstinentia beneficam esse naturam, cuius malignitas non est accusanda, si qui dimidio minus viuant, quàm in sobrio naturæ decursu.

Opusc de Mon. tit. de abstin.

Chron. 38.

Lib. 4. Heliotrop.

CAPVT XVI.

An inedia toleretur naturaliter?

Lib. 2. quæst 21. Disquis. Magic. 2. q. 21.

DIscussis superiori Capite varijs vtriusque sexus personis, quæ longæuitatem sunt assecutæ per admirabilem cibi potusque abstinentiam, tulit iam animus vt indagarem an possit inedia naturaliter tolerari? Refert R. P. Martinus Delrio Societatis IESV in suis disputationibus Magicis naturaliter posse contingere, vt quis multorum mensium inediam perferat. Nam & Indos, inquit, memorant herbæ coca ore gestatæ beneficio famem repellere. Et Mathiolus scribit Scythas Scythycam herbam circà Boëtiam crescentem adinuenisse, gustatu prædulcem, cuius mag-

magna quidem commendatio, quod in ore eam habentes, famem sitimque non sentiant. Idem præstat herba apud eosdem Hippice dicta, quæ equis quoque eundem effectum præbeat, traduntque Scythas etiam duodenos dies durare in fame, & siti, & Gemma multorum annorum agnoscit naturalem inediam. Hippocrates tamen negat vltra septimum diem naturaliter prorogari: sed de ijs intelligendus est, quibus ventriculus, & ieiunium intestinum humore chilosa vacant, in quem calor naturalis possit agere: tum enim fieri solet, vt illud intestinum intereà concrescat, atque ità homines emoriantur.

Lib. 1. Cosm. c. 6

Verùm, si vel à morbo præcedente, vel alia ex causâ sit in corpore recidiuus humor flegmaticus, crudus, lentus, atque viscosus, illo calor naturalis vtetur pro alimento, donec totus humor absumatur. Idem futurum si ex summâ cerebri humectatione, materia quædam subtilis, & pituosa à capite in corpus descenderit, atque intereà corpori in alimentum cesserit: tunc enim quidquid à corpore difflueret continuò ab hoc humore in alimentum conuersō restitueretur: nec cibo homini opus foret, donec hic humor penitus consumeretur.

Hanc inediæ diuturnæ causam fuisse censuerim, & imbibesiæ in illa Rogerij Boccoti Anglicana puella, quam dicunt viginti annis nihil comedisse, & in Gallo Sacerdote, qui tempore Nicolai V. Pontificis biennio toto, cibis, potuque abstemius fuit: & in filia Spirensi, quæ Ferdinandi Imperatoris iussu, veritatis explorandæ gratiâ, per multos Medicos anno 1540. asseruata, obseruataque sic ex graui morbo ieiuna perstiterat iam vltrà quadriennium, corpore intereà benè forti, sano, nec vllâ macie tentato, sed scabie tantùm phlegmaticâ corpore obsito: frequens intereà lachrymabatur, & consuetas aurium, nariumque sordes, nihil tamen neque per sedem, neque per loca muliebria fecium, vrinævè excernebat. Hac de re multa disputarunt ex Italis Simon Portius, & ex Germanis oculatus testis vnus ex medicis obseruatoribus puellæ Gerardus Bucoldianus epistola hac de re excusa Moguntiæ anno 1540. Ad alia modò transgredi lubet, omissis istis quasi naturæ miraculis.

CAPVT XVII.

De charta: cerâ: papyro: & id genus quæ nostræ chartæ vicem habent, aut certè priscis temporibus habuerunt.

SVbijt aliquando animum cogitatio, an apud priscos mortalium fuerit vsus papyri, & chartæ, donec tandem incidi in Plinij naturalem historiam: qui scribit in palmarum folijs primò scriptitatum, deinde quarundam arborum libris: posteà, publica monumenta *plumbeis* voluminibus, mox, & priuata *linteis* confici cœpta, aut *ceris*: In quo notes deprauatam esse Plinij lectionem in voce *palmarum*, pro qua est reponenda *Maluarum*: Nam in his scriptitatū, non in palmis,

Lib. 13. Nat. quæst. c. 11.

mis, animaduertit Cinna antiquus Poëta, cuius Catullus, & Sergius meminêre: versus illius ex Isidoro depromptos refert Melchior Guilandinus, Comment. ad dictum Plinij locum in hunc modum:

Hoc tibi Areteis multum inuigilata lucernis Carmina, queis ignes nominis Aëreos.
Lœnis in aridulo malua descripta libello: Brusiaca vexi munera nauicula.

Lib. 3. Æneid. Nam in folijs stirpium scripsisse antiquos, docent Virgilij versus de Sibylla:

Quæcumque in folijs descripsit carmina Virgo,
Digerit in numerum atque antè seclusa relinquit.

Et illud Iuuenalis:

Satyr 8. *Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.*

Vnde factum, vt rectè annotauit idem Guilandinus, quod chartæ, siue pagellæ librorum, folia nominarentur ad hunc vsque diem, & tales vidi ego libros, aut fragmenta Lutetiæ Parisiorum in Monasterio S. Germani, talesque reperti fuêre in Hispania, teste Roderico Santio part. 3. Hist. Hisp. *Cum*, inquit, *apud Toletum quidam Iudæus gratiâ ampliandi vineam suam, rupem comminuisset, in medio saxi reperta est concauitas, vbi liber erat, folia lignea habens, descriptus tribus linguis, Hebræis, Græcis, & Latinis; è scripturâ verò quasi vnius Psalterij videbatur, qui Liber de Triplici mundo differebat ab Adam vsque ad Antichristum; Principium verò tertij Libri incipiebat à Christo sic exordiens : In tertio*, inquit, *mundo Filius Dei nascetur ex Virgine Maria, patieturque pro salute hominum.* Ita ille.

Successit postea *plumbum*, & ex eo lamina, quibus in se conuolutis, confici cœpti Plin lib 13. libri publici, siue publica monumenta, quod ipsum etiam probari potest ex Scri-Iob. c 19. pturâ sacrâ: *Quis mihi tribuat*, inquit B. Iob, *vt scribantur sermones mei? Quis mihi det, vt exarentur in libro, & stylo ferreo, in plumbi lamina?*

Libri autem priuatorum, aut *linteis*, aut *ceris*, eodem Plinio auctore, conficie-Lib. 4. bantur. De linteis, Liuius, *Intam discrepanti*, inquit, *editione, & Tubero, & Macer libros linteos auctores profitentur, neuter Tribunos militum eo anno fuisse traditum à Scriptoribus* In Aurel. *antiquis dissimulat. Licinio libros haud dubiè sequi linteos placet.* Vopiscus *Et si his contentus non fueris, lectites Græcos libros, etiam linteos requiras, quos Vlpia tibi Bibliotheca cùm volueris ministrabit.* Item in Antonino: *Inueni nuper in Vlpia Bibliotheca inter linteos libros Epistolam D. Valeriani.*

Lintei verò libri erant non quales nostri, qui ex detritis linteis confecti sed in telam lineam descripti, non aliter, quàm hodie à pictoribus rerum imagines in In Plin. linteis seu telis depingi solent, quod & Guilandinus testatur.

Lib. 9. Confess. cap. 4. Ad *cereos* proximo deflexu descendo: erantque tabellæ ligneæ cerâ illitæ, in quibus stylo ferreo, non calamo scribebatur. S. Augustinus, *Et scripsi hoc in cerâ, & dedi eis vt legeretur*, vbi agit de dolore dentium, & ante eum D. Hieronymus (Epist. ad Lib. 1. Lætam) *Cùm verò*, inquit, *cœperit trementi manu stylum in cerâ ducere, &c.* Plinius Se-Lib 7. cundus, *ceris, & stylo incumbit.*

Epist. 27. Vndè, & pugillares dicti, quod pungendo litteras exararent; quemadmodum, quod

quod ex cortice arborum constarent, Codicilli dicti. Quintilianus: *Illa quoque minora non sunt transeunda, scribi oportêre ceris in quibus facillima est ratio delendi.* Lib. 10. cap. 3.

Rursum Plinius: *Erat in proximo non venabulum, aut lancea, sed stylus, & pugillares: meditabar aliqua, enotabamque vt si manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem.* Lib. 1. Epist.

Plautus: *Dum scribo expleui totas ceras quatuor.* Ac ideò in te testamentariâ apud ICtos, & alios natæ istæ formulæ: *Scribere, seu instituere aliquem in primâ cerâ, in imâ cerâ*, id est, in primâ, in extrema parte testamenti. Curcul.

Porrò, in illis stylo ferreo scribebant, cuius vna pars erat obtusa, altera acuta, de ista Cicero: *Omnia sub acumen styli subeant necesse est*: Obtusa verò parte vtebantur in ijs delendis, quæ non placebant, ceramque rursum complanabant, atque ità ad scripturam nouam æquabant, quod collige ex Horatio: Sueto. Aug cap. 83. Lib. 1. de Orat.

Sapè stylum vertas, iterum quæ digna legi sint: Scripturus. Satyr. 10.

Membranorum quoque vsus haud fuit infrequens, vt ex Plutarcho colligimus, qui (in vita Antonij) scribit nobilem extitisse Attali Pergami Regis Bibliothecam, in qua sola supra ducenta millia librorum erant in hædinis pellibus, siue membranis descripta, illorumque vsum longè ante Ptolomeum, & Eumenem contra Plinium, & Varronem fuisse memorant nonnulli. lib. 1.

De his membranis, & cereis Martialis. Lib. 14.

Esse puta ceras licet hac membrana vocentur, Delebis quoties scripta nouare voles.

Sanctus Hieron. *Stylus scribit in cera, calamus, vel in charta, vel in membranis, aut in quacumque materiâ, quæ apta est ad scribendum.* Atque vt seruarentur illæ, eas conuoluebant circa virgam cedrinam, vel alterius pretiosæ materiæ, cui extremum membranæ colligatum erat, vt notat Cornel. à Lapide. Hebræorum libros etiam in membranis scriptos fuisse ex Iosepho probat Polyd. Virgilius. Epist. 140. Cap. 2. Ezechiel.

Sed & *cortices arborum* loco chartæ successêre; vndè *Codicilli*, quod in dedolatis è ligno codicillis scriberent, & epistolarum colloquia missitarent, teste D. Hieron. & *Codicilli* isti epistolas significant, vt Cic. 2. ad Q. Fratrem *Epistolam hanc continuò efflagitarunt codicilli tui.* Lib. 2. de Inuent. rerum. Epist. ad Nazon.

Quos quidem cortices *Papyrus* excepit, quàm nasci in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, refert Plinius: ex hacque planta quasdam chartas, seu illius scapo nedum fecisse antiquitatem, sed & vela, funes, armamenta nautica varia, tegetes, indumenta stragula, luculenter ex Plinio probat Guilandinus, qui varia chartarum, seu papyri genera subijcit, nonnullasque ex Plinio difficultates natas enodat, quem proindè videto. Lib. 13. cap. 11.

Cæterum, inuentum chartæ, de quo paulò antè meminimus, vt laudabile, ità vetustum, vel ante Alexandri Magni tempora, teste eodem Plinio, quo tempore cœptum pannos lineos malleo tenuari, & percuti, glutinoque attrectari, quæ autem rugatæ, minusque politæ erant, etiam malleo complanabantur, vndè libri sic compacti malleati dicebantur, de his Vlp. in l. 52. ff. de leg. 3. *Vnde*, inquit, *non malè quæritur, si libri legati sint, an contineantur necdum perscripti? & nonputo contineri,*

non magis quàm vestis appellatione, nondum detexta continetur : sed praescripti libri nondum malleati, vel ornati continebuntur. Proinde & nondum conglutinati, vel emendati continebuntur. Sed & membrana nondum consuta continebuntur.

Quanquam, non vno, eodemque tempore omnibus gentibus nota vsitataque erat, sed ad quasdam celeriùs, ad alias seriùs peruenisse constat, nec tamen vtrobique indè neglectus vsus membranarum, & corticum arborum: nam vt notant nonnulli ex Herodoto (qui centum amplius annis Alexandro antiquior est) consueuerant barbarae gentes chartae penuriâ in caprinis ouillisque pellibus scribere, & eâ de causâ chartas pelles appellabant.

Martialis de Liuio lib. 14.

Pellibus exiguis arctatur Liuius ingens, Quem mea non totum bibliotheca capit.

CAPVT XVIII.

Typographia inuentum, an antiquum? De Bibliothecarum, & tormentorum bellicorum vsu, deq; illorum Auctoribus.

PRoximo deflexu dicendum de Typographicae inuentione, quam Moguntinis adscribendum, & studio Ioannis Gutembergij Equitis iam à centum quinquaginta, & quod excurrit, annis tribuendum Münsterus, alijque asserunt. Nonnulli tamen sub Friderico III. Imperatore artem hanc inuentam asserunt & Argentorati primum in vsum deductam. Alij Batauis siue Harlemensibus tribuunt: sed praeualuit opinio existimantium Argentorati (quae Metropolis est Elsatiae inferioris) excogitatum fuisse diuinum illud eruditionis inuentum. Quanquam Lusitanorum nauigationes adstruant apud Chinenses, à multis retroactis saeculis, imo à mille annis circiter, artem illam inuentam, vt scribit Gacias hortus, testaturque Ioannes Baptista Barrus esse penes se Chinensium typographiae librum, quem illi cum integro, & vniuersali totius orbis situ perbellè typis mandârunt.

Cosm. 8. lib. 3.

Lib. 5. A-tom. c. 8

In sua A-sia lib. 1. decad 9.

Iouius quoque refert Emanuelem Lusitaniae Regem dono misisse Leoni X. Pontifici Maximo Elephantem cum libro qui apud Catainorum caulam, maximam, & praeclarissimam Vrbem, typis excusus fuerat, quem & vidisse se, indulgentiâ ac pietate eiusdem Leonis confirmat.

Lib 14. Hist.

Quis autem primus Bibliothecas instruxerit. si quaeras, respondebo primum Pisistratum tyrannum, deindè Ptolomeum Egypti Regem omnium litterarum peritissimum, Strabonisque Philosophi discipulum, multis optimisque libris vndecumque collectis Bibliothecam in quâ 700. voluminum millia Alexandriae constituisse, quâ ab hostibus deuictâ, non sponte, neque operâ consultâ, sed à militibus fortè auxiliarijs incensa sunt, auctore A. Gellio, quâ de re, deque encomijs corũ Principũ, qui insignes bibliothecas excitarunt scripsi lib. 1. Polit. Aphorism.

Lib. 6. Noct. Att. c. 17.

Iam de tormentis bellicis, quid dicemus? nisi quod illa accepta habeamus anno Christi 1354. vt refert Munsterus, & quidem in perniciem generis humani à quo-

Lib. 3. Cosmog.

quodam Germano ignobili, de quo sic scribit Polyd. Verg. Fertur enim homo ille ad exitium humani generis natus, seruasse aliquandò domi in mortario puluerem sulphureum cuiusdam medicinæ faciendæ causa, necnon texisse lapide, ac indè contigisse, vt dum ignem ex silice propè excuteret, scintilla introceciderit, subitoque flamma eruperit, atque lapidem in altum tulerit: & ille eius rei casu edoctus, posteà facta ferreâ fistula, & puluere confecto, machinam reperisse, ac eius vsum Venetis in illo bello primum ostendisse, quod ad fossam Clodiam est cum Genuensibus gestum, qui fuit annus salutis humanæ MCCCLXXX. Is Itaque tam mortiferæ machinæ repertor, pro mercede, opinor, accepit, vt nomen eius perpetuò occultaretur, nè omni tempore à cunctis mortalibus malè audiret, dignus scilicet, qui prior ipse Salmonei fulmine flagrasset: Salmoneus enim Aëoli filius, cùm vellet Iouem in fulminibus iaciendis æmulari, ab eo de cœlo tactus, ad inferos detruditur, quando hæc fulmini odore, luce, sonitu, impetu, simillima est: magna enim vt ignis collecti, emissis repentè, aut ferreis, aut lapideis pilis, quicquid obuium offendit, quassat, dissipat, frangit, contundit, adeò vt nullus sit locus, quamuis natura munitus, quin facilè expugnetur. Ex quo iam vsu venit, vt in ea hoc tempore omnis fermè vis peditum, omnis equestris splendor, omnis denique bellica virtus, indecorè consistat, iaceat, torpeat. Hactenus ille quem iterum vide lib. 3. cap. 18. vt & Boëtium Eponem Antecessorem Duacenæ Vniuersitatis tract. de Cler. vel Monachi, sæcul. negot. sese immisceant nu. 16. cap. 9. Transferamus iam ad alia nostrum stylum.

De Inuent. rer. c. 11.

CAPVT XIX.

De anno Climacterico: illius indago: malorum quæ ex illo proueniunt depulsio, siue præcautio. Exempla eorum qui illo anno mortalitatem expleuêre.

PLerique viri docti & graues, & inter veteres Iulius Firmicius Maternus sentiunt tertium, & sexagesimum ætatis annum diuersis periculis, morbísque aut cladibus obnoxium: hac ducti ratione, quod duo numeri annorum, septimus videlicet, & nonus, plerumque rerum, vitæque immutationem, ac grauia pericula inuehant, quò fit, vt sexagesimus tertius annus, qui vtriusque numeri multiplicatam atque inuicem sibi connexam summam continet, non sine periculorum aceruo ingruat. Nouies enim septem, & septies nouem, sexaginta tres constituunt, atque ob id *Climactericus* is *annus* appellatur: quia à septimo incipiens, vitam hominis quasi per gradus quosdam agat, & singulum septennium periculis non esse orbum, multò magis, vbi per nouies septenarius multiplicatus fuerit. Itaque omnes qui per septem, aut nouem annos exurgunt, *Decretorij* dicuntur, maximè cùm septenarius numerus, cum nouenario, vt diximus, concurrit, annum sexagesimum tertium efficiens; & his annis magnam mutationem subire homines censuêre.

Lib. 4. Mathe.

Antiq. Lect. Lib. 21. cap. 2. Lib. 2. de Occul. Mirac. Nat. c. 3. Lib. 7. de ... cap. 6.

Itá Lud. Cælius Rhodiginus ex Agellio, Leuinus Lemnius insignis Medicus, alijque recentiores censent qui omnes experimento edoctum esse adstruunt, eos qui his in ætatibus versantur, vel calumnijs impeti solêre, vel grauissimis morbis duexari vel periculis obijci, vel denique aliquod perpeti detrimentum, iacturamve vel facultatum, vel valetudinis. Atque hoc est quod Seneca scribit, *septimum quemque annum ætati signum imprimere*, morbi scilicet, vel periculi, aut alicuius mutationis. Sed illius causam relinquit indiscussam, quam tamen idem Leuinus Lemnius conatur sic adscribere, quod certis annorum periodis corpus humanum magnam humorum collectionem, ac redundantiam congesserit, quorum motu, atque agitatione morbi excitantur: Cùm enim natura ad immodicam repletionem deuenerit, ac conceptacula humorum plenitudinem perferre nequeant, in morbum erumpere necesse est. Quamobrem, omne studium, operamque conferre expedit ad materiæ exuberantis euacuationem, quod semper Vere, vel Autumno, vel incisione venæ, vel purgantibus medicamentis moliendum est : hac enim ratione effeceris, vt post septennale curriculum, aut in quem alium annus Climactericus inciderit, morbum non metuas, aut aliquam corporis immutationem pertimescas.

Lib. 15. cap. 7.

Cæterùm, in comperto est multos, præsertim magnos viros, annum hunc reformidasse : in queis video magnum illum Augustum Cæsarem, qui ad Caium Nepotem itá scribit apud A. Gellium: *Aue mi Cai, ocellus meus iucundissimus, quem semper mediusfidius desidero, cùm à me abes : sed præcipuè diebus talibus, qualis est hodiernus, oculi mei requirunt meum Caium, quem spero lætum, & benè valentem celebrasse quartum & sexagesimum natalem meum. Nam vt vides* κλιμακτῆρα *communem seniorum omnium tertium & sexagesimum annum euasimus*. Itá ille.

Inter alios Imperatores qui anno illo diem clauserunt extremum, vt alios minoris notæ omittamus, recensentur isti. Claudius Imp. Cocceius Nerua, Traianus, Tiberius I. Mauritius, Ludouicus Pius, Ludouicus Bauarus, Ferdinandus, & alij plurimi Magnates & Dynastæ, ex quorum interitu liquet obseruationem hanc neutiquam esse superstitiosam, sed rationibus, & exemplis comprobatam. de qua scripserunt Philo Iudæus, Petrus Alexandrinus, Macrobius, Boëtius, D. Ambrosius, Augustinus, Beda, & alij non pauci. Licet plerique & inter hos Astrologorum Princeps Ptolomæus in alia omnia erant, & eiusmodi placita reiecerint.

CA-

CAPVT XX.

De Lampadibus perpetuò ardentibus. De igne Vestalium. Io. Baptista Helmontius refutatur. Principibus Lampades præferebat antiquitas.

SEd dimissis illis quæ multorum ingenia in diuersa traxere, ad alia transgrediamur, ac imprimis de Lampadibus perpetuò ardentibus tractemus. Prodidit Solimus Montibus Arcadiæ nasci lapidem (qui ἄσβεστος, inextinguibilis dicitur) qui vbi flammæ semina conceperit, continuis penè ignibus ardet. Ideo in delubris olim & sepulchris ex illo lampades concinnabantur, de quo S. Augustinus: & Plinius. Inuentas etiam esse lampades in quibusdam subterraneis Italiæ monumentis perpetuo fulgore lucentes, qualis fuit illa Maximi Olibij in agro Patauino iuxta Oppidum Athestæ eruta, quam arsisse supra mille & quingentos annos post Franciscum Maturansium Epistola ad Alphonium tradit doctissimus Guilandinus. Arsisse autem ex Hydrargyri quot Chimici ad aurum conflandum vtuntur, liquore, seu vitri oleo Hermolaus Barbarus vir clarissimus scribit, Consonant ea quæ de lucernis ex Archimedis officinâ affert Baronius, ac potius Lactantius ab eo laudatus, verbis his : *Parauimus etiam nocturnis vigilijs mechanicas lucernas conseruatrices illuminantium flammarum, ipsas sibi nutrientes incendium, quæ humano ministerio cessante, prolixè custodiant vberrimi luminis abundantissimam claritatem : vbi olei pinguedo non deficit, quamuis flammis ardentibus iugiter torreatur.* Ità Lactantius.

In Comment. in Plin.

Tom. 7. Annal.

Hoc mihi vt non est veri dissimile, ità alienissimum illud à vero videtur; quod nostrâ ætate nugacibus suis scriptis prodidit Ioannes Baptista Helmontius, Medicus scilicet, & Philosophus per ignem : *Lucernam semel concinnato oleo ex hominis sanguine distillato, nullo alio alimento adiecto, tamdiu ardere, quamdiu is homo viuit è cuius sanguine oleum est, at illo vbilibet moriente, lucernam quantumuis dissitam extingui.*

Diuin. Instit. cap. 29.

Verùm, doctrinam hanc, hominis mendaciloqui esse satis testantur clarissimi quondam Medicinæ Doctores, & Professores Louanienses, Thomas Fienus, & Gerardus de Villers, neque non Martinus Remij, ac du Iardin, præclari Medicinæ Professores in Academia Duacena, quibus subscribunt P. H. Becquet Chirurgiæ Professor & Ericus Sonthemius Doctor, Medicus Ducatus Luxemburgen. alijque non pauci. Itaque missa ista faciamus.

Vicina indagine transgrediar ad perpetuum Vestalium ignem, qui in templo Vestæ ab ipsis custodiebatur: nam varij varia tradunt, hoc certum, Virgines illas ignem istum inextinguibilem conseruasse: Quod si casu quodam extinctus fuisset, fas non erat eum instaurari ex igne humanis manibus elaborato, sed accensa per fomites ex Sole flammâ, purus & cœlestis ignis eliciebatur.

De hoc Vestalium igne Virgilius:

Sic ait, & manibus vittas, Vestamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.

Lib. 3. Æneid.

F 3 Ideo

Ideò autem Deæ Vestæ ignem apponi credebat antiquitas, quod terra inflammationes in sublimi faciat ex seipsa. C. Florus de Numa Rege Romuli successore inter alias cæremonias, Vrbisque Religiones, imprimis focum Vestæ Virginibus colendum dedisse refert, vt ad similitudinem cœlestium siderum custos Imperij flamma vigilaret. Plura de Vestalibus dicentur 2. Cent. cap. 20. & Cœlium Rhodig. lib. 15. Antiq. lect. c. 14.

1. de ...ma.

Ignis mentione silentio inuoluendum non videtur, Babiloniæ Regibus in more positum fuisse, ignem præferre. Nam de Nabuchodonosore Rege habetur in lib. Iudith, quod *honoratiores Vrbium simul cum populis exibant obuiam Regi venienti, cum excipientes cum coronis, & lampadibus, ducentes choros in tympanis, & tibijs.*

Cap. 3.

Quem morem à Romanis vsitatum fuisse Herodianus indicat, dum ait: *Commodum Cæsarem sorori suæ Lucillæ honores seruasse. Nam & in theatris*, inquit, *sella Imperatoria sedebat, & ignis eam præcedebat.* Durauitq; vsus ille vsque ad tempora Iustiniani, qui honorem hunc Vicario suo Pontifici tractus (vt patet ex illius Edicto) communicauit. *Vtetur*, inquit, *Vicarius præconu voce, & lampadibus quatuor: cùm in hanc rem sumptus à nobis constitutus sit.*

In vita Commod. Imp.

De Zotico Principe Xiphilinus: *Lucernis quamplurimis relucentibus ingressus est in Palatium.* Et de Iulio Cæsare Suetonius: *Ascenditque Capitolium ad lumina 40. elephantis dextra, atque sinistra lychnuchos gestantibus.*

Cap. 37.

CAPVT XXI.

De Ritibus nuptiarum: deque Repudijs, Diuortijsque. De Dea Viriplaca, discordiæ coniugum sedatrice. In Nuptijs, qui Ritus? qui Dij Deæque colerentur.

QVoties apud Romanos aliquid iurgij maritum inter & vxorem exortum esset, Sacellum Deæ *Viriplacæ*, quod erat in Palatio accedebant, & ibi inuicem locuti quæ voluerant, contentione animorum deposita concordes reuertebantur. Nomen autem Deam istam à placandis viris, assecutã esse scribit Valerius: *Venerandã quidem illam*, inquit, *& nescio an præcipuis, sed exquisitis sacrificijs colendã; vtpotè quæ quotidianæ, ac domesticæ pacis custos, in pari iugo charitatis, ipsa sui appellatione virorum maiestati debitum, ac fœminis reddens honorem.* Pura puta quidem fuit hæc superstitio Gentilium, quæ tamen ità animos ciuium Romanorum amoris vinculo colligabat, vt ipsis 520. annis nullum fere diuortium Romæ factum sit.

Lib. 2. cap. 1.

Vndè summæ laudi dabatur ijs, qui sine diuortijs animorum tranquillè vixerant. Antiquum marmor: *Terenintboæ Valentianæ coniugi incompar Abutius Tertius animo mœrentissimus, cum quâ vixit annos xxv. sine vlla querela.* Atque in ista fide, & vinclo coniugali perstitit Roma pluribus vt dixi sæculis.

Primus autem Spu. Caruilius Ruga vxorem sterilitatis causa dimisit: ob quam quo-

quoque licuit Iudæis, & Romanis diuortio vti, idque etiam iure ciuili vti *L. Ideo ff. de Donat. inter vir. & vxorem.*

Exinde, diuortia, & repudia creberrima. Diuortium, inquit, Iurisconsultus dictũ à diuersitate mentium, quæ erat inter maritum, & vxorem: Repudium autem inter sponsum, & sponsam, illiusque formula erat: *Tuas res tibi habeto, vel tuas res tibi agito. Frugi*, inquit Cicero, *factus est Antonius dum Mimam illam suam, suas res sibi habere iussit, ex 12. tabulis claues ademit, exegit.* In quo notes illud, *claues ademit*: nam vt traditione clauium mater familias efficiebatur, ita repetitione sponsa, aut vxor esse desinebat. Diuus Ambrosius: *Mulier offensa claues remisit, domum reuertit.*

L. 2. ff. de Diuort.

Philip. 2.

Mittebatur autem Repudium per nuntium, vtpotè per libertum, aut per libellum coniugi datum missumvè ad domum eius, & concipiebatur formulis iam dictis. Iuuenalis:

L. 6. C. de Repud.

Collige sarcinulas: clamat Libertus, & exi, Iam grauis es.

Porrò, de alijs causis diuortij, & Repudij, vide D. Hieronymum in cap. 14. Deut. & Nouel. Iustin. 22. & 117. & ibi Cuiacium eximium iureconsultum Gallum.

Sponsalia vero quæ fuerint apparet ex his Sulpitij verbis, apud Agellium: *Qui vxorem*, inquit, *ducturus erat, ab eo vnde ducẽda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri, qui daturus erat itidem spondebat. Is contractus, stipulationum, sponsionumque dicebatur Sponsalia, tunc qua promissa erat, sponsa appellabatur; qui spoponderat ducturum, sponsus.*

Lib. 4. c. 4 Noct. Attic.

A sponso etiam sponsæ dabantur arrhæ, l. Si quis officium ff. de ritu nupt. l. Arrhis 3. C. de Sponsal. Quin & annulus sponsæ pignoris loco mittebatur, vt postea dicam. Verum, *si post eas stipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur, qui stipulabatur ex sponsu agebat, & cognoscebat Iudex quamob rem data acceptavè non esset vxor, si nihil iusta causa videbatur, litem pecuniâ æstimabat, quantique interfuerat eam vxorem accipi, aut dari, eum qui spoponderat aut qui stipulaturus erat, condemnabat*, vt ex eodem A. Gellio constat.

Porro, Ritus sponsaliorum, siue nuptiarum præcipui erant isti: Primo Aruspices adhibebantur: vide Valerium Max. & Tacitum de nuptijs Messalinæ, dicti autem Auspices ab auibus aspiciendis, quæ sinistros aut secundos euentus significabant.

Lib. 11.

Secundo, aquam, & ignem attingebant, vt id ipsi generationis omen haberetur, quæ calore, & humore perficitur.

Tertio, nonnisi per noctem puellæ nubantes à sponsis ducebantur:

Mopse nouas incide faces: tibi ducitur vxor.

Virgil. Epilom. Eglog 28.

Apuleius: *Domus tota lauris obsita, tædis lucida constrepebat Hymeneum.* Et quidem velatæ, Tertullianus: *Velata ad virum ducuntur.*

Lib. 4. de Velan. Virg.

Quarto, noua illa nupta rapiebatur, aut è sinu matris, aut si mater non esset, ex proximè necessariâ, boni ominis causa, quod ea res fœliciter Romulo euenisset, veluti Festus testatur.

Quin-

De Verb. sig. in voce Ratul 8. de iure dot.

Quintò flammeo caput obnubebat perpetui connubij ominandi ergo: Catullus:

Flammeum videor videre, Tollite pueri faces.

Moxque pedem è primis ædibus egressa, vertebatur in gyrum, atque ità ducebatur, & quidem vesperi in domum sponsi, nè sciret viam redeundi ad ædes parentum, vt ostendit Tiraquellus, &

De Leg con 310.1. nu.32.

Catullus (in Epitalamio.)

Vesper adest iuuenes consurgite: Vesper Olympo,
Surgere iam tempus, iam pingues linquere mensas,
Iam veniet Virgo, iam dicetur Hymenæus.

Sextò, deducebatur à tribus pueris prætextatis sustinentibus brachia nuptæ, atque canentibus pueris, puellisque clara voce: *Hymen ô Hymenee.* Hymeneus autem Deus nuptiarum erat, ἀπὸ τοῦ ὑμένος.

Septimò, vbi ad limen mariti peruenerat, tum postes lupino oleo ipsa sponsa perungebat, & eosdem laneis vittis exornabat, vt auctor est Plinius: Vnctione autem peracta, noua nupta limen ianuæ transilibat.

Lib. 25. c. 8.

Octauò, ea ingrediente Talassio magna voce clamabatur, quod in raptu Sabinarum ea vox celebrata virginem forma excellentem ab impetu aliorum defenderit, vide Seruium in 1. Æneid. & Liuium lib. 1.

Nonò, ea verò in cubiculū deducta ab iam dictis Prætextatis, seu ab eo qui Prælux erat, fax ab amicis rapiebatur, ne aut vxor eam sub lecto viri ea nocte poneret, aut vir in sepulchro comburendam curaret, quo vtroque modo mors propinqua præsagiri putabatur.

Decimò, Postes frondibus adornabantur, teste Poeta Statio:

Fronde virent Postes, & feruent compita flammis.

Libro de Viduis.

D. Ambrosius: *Vel cum accensis funalibus mox ducitur, nonnè pompa funebris exequias magis putat, quàm thalamum preparari?*

Vndecimò, Ingressa dicebat marito, ***Vbi tu Caius, ego Caia***: quasi cum viro bonorum, fortunarumque communionem depacisceretur; vel potius vxori ingredienti maritus claues dabat, vt infrà dicam.

Duodecimò, Maritus sponsæ comam hastæ cuspide distinguebat.

Decimo tertio, Illam in obscœni Dei sinum locabant, vt hic quoque iure suo pudicitiam eius prælibare videretur: quasi verò Dij obscœnis istis vellent sibi litari.

Decimo quartò, Duo Prætextati brachia eius dimittebant, Pronubæ verò eam in lecto (quem vocabant Genialem) collocabant.

Polid. Verg. 1. cap. 4. Lib. 10.

Decimo-quintò, ante viri congressum, ignis, & aqua dabatur attingenda, quod ijs elementis purgatio fieret, per hoc significando castam, ac puram futuram.

Decimo sextò, Togam virilem sumebat maritus, quod videre est ex epistola Plinij ad Traianum; cuiusmodi esset ista toga vide Lipsium.

Deci-

Decimo-ſeptimò, Maritus pueris nuces ſpargebat, vt Iouis omine, in cuius tutela erant nuces, matrimoniũ celebraretur, quod ſcribit Varro, vnde illud Virgilij.

Sparge Marite nuces.

Decimo-octauò, Cingulo noua nupta præcingebatur, inquit Feſtus, quod vir in lecto ſoluebat, illudque factum ex lana ouis, vt ſicut illa in glomos ſublata coniuncta inter ſe ſit, ſic vir ſuus ſecum cinctus, vinctuſque eſſet. Hunc Herculano nodo vinctum vir ſoluit ominis gratia, vt ſic ipſe fœlix ſit in ſuſcipiendis liberis, vt fuit Hercules, qui ſeptuaginta liberos reliquit.

Decimo nonò, Vxoribus primùm domum ingredientibus claues dabant, qua re iudicabant ipſas Matres familias eſſe, omnemque rei vito quæſitæ poteſtatem habere. Cicero de diuortio Mimæ Antonij: Illum *ſuas res ſibi habere iuſſit ex XII. tabulis, claues ademit, exegit*, Videl. cum pater ff. de leg. 2.

Philip 2.

Viceſimò, Tabulæ quibus dos continebatur, & ſignatores adhibiti. Iuuenalis:

Signata tabula, dictum fœliciter.

Quibus ruptis matrimonium ſoluebatur, vt ex Iuuenale, alijſque diſcimus.

Vigeſimo-primò, Annulus ſponſalis, ſiue pronubus ſiniſtræ manus digito quarto inſerebatur; qui & annularis, digitus fidei, digitus cordis (aiunt enim in eo neruum quendam tenuiſſimum, venamque ſanguinis ad cor pertingere) nuncupabatur. Extare porrò, vt ſacra obiter profanis miſceantur diuerſis in locis ſacros annulos pronubos, de quibus latius dicam Cent. 2. cap. 12.

Vigeſimo ſecundò, Maritus ſuæ vxori cuſtodem apponebat, quem Apuleius *Sequutorem* appellat. qui vt vmbra corpus, ſic matronam ſequeretur. Imò adhibebatur (ô ſtulta gentilitas!) Deus Domiducus, alijque de quibus S. Auguſtinus lib. 6. de Ciuit. Dei, c. 9.

Lib. 9.

Vigeſimo tertio, Fauſta fœlicia & fortunata futuris coniugibus Romani precabantur, quod ab Hebræis deriuatum eſt: Siquidem in Geneſi legimus, cùm cognati mitterent Rebeccam ad eius ſponſum Iſaack, ſic benedixerunt ei: *Creſcat in mille millia, & poſſideat ſemen tuum portas inimicorum ſuorum*, & Tobiæ 9. atque alibi.

Denique, Corona redimiri nouæ nuptæ caput conſueuerant.

Catullus in Nuptijs Iulij, & Mant.

Cinge tempora floribus Suaueolentis amarici.

Poſtremò, in nuptijs certi peculiares Dij & Deæ adhibebantur & colebantur, quorum meminit S. Aug. *l. 4. c. 11. & lib. 6. c. 9.* de Ciuitate. Præter Deam *Virplacam*, quam colebant cùm virginea zona ſolueretur.

Quanquam alij *Iunonem Cinxiam* fuiſſe velint, de qua ſic Feſtus: *Cinxia Iunonis nomen ſanctum habebatur innuptijs, quod initio coniugij ſolutio erat cinguli, quo noua nupta cincta erat*. Sed & *Iugatinus* Deus, quod coniuges coniungeret: hic colebatur cùm mas & fœmina iungebantur. *Domiducus* quoque *Deus* colebatur, cùm domum ducenda erat, quæ nubebat. Dicebatur etiam *Iuno Domiduca* eandem ob cauſam. *Egeriam* quoque *Deam* mulieres colebant, quod eam credebant opitulari partui ege-

rendo. Ità Festus. Fuit insuper *Volumnus Deus*, *& Volumna Dea*, à volendo dicti, quòd bona vellent: erantque etiam nuptiales. Nonnullos adhuc tales qui Nuptijs præerant, & quos sibi effinxerat prisca illa mortalitas, legant curiosi S. Augustinum dictis lib. & Hadrianum Iunium, lib. 4. Animad. cap. 12. Atque hæc quidem plus satis in gratiam curiosorum antiquitatis.

CAPVT XXII.

Soluti matrimonij capistro qui olim mulctabantur? Constantinus Imp. pœnas Orbitatis sustulit.

Lib. 13.

ATHenæus auctor classicus scriptis prodidit mulieres apud Lacedemones die quodam festo cœlibes ad aram trahentes, alapis excipere solitas, vt contumeliam hanc fugientes, liberorum tandem procreandorum amore capti, vxores in aptâ ætate acciperent atque prolificarent. Plutarchus tamen in Lucurgo aliter in eos animaduersum obseruauit, nempè, quod ludis Gymnicis arcerentur; per hyemem verò Princeps iubebat eos in orbem nudos forum circumire, ità verò circumeuntes canebant in se compositum carmen quoddam, quò significabatur eos iure pati quod legibus non parerent. Romani verò certâ quoque pœnâ, eosdem cœlibes mulctabant, quam *Vxorium* nuncupabant. *Vxorium*, inquit Festus, *pendere dicitur, qui quod vxorem non haberet as populo daret*; Ratio porrò legis istius fuit, vti refert Sozomenus, quod bellis ciuilibus, & intestinis nudatum hominibus imperium, haud aptiori modo repleri posset, quàm per connubium.

Lib. 10. Eccl. Hist. c. 9.
Lib. 43. Sueton. & alij.

Ex Edicto etiam Augusti Cæsaris, nihil ex testamentis capere poterant cœlibes, nisi intra dies decem legi cœlibatus paruissent. Plutar. *Romanorum plerique vxores ducunt, & liberos serunt, non vt heredes habeant, sed vt heredes ipsi esse poßint.* Adde, quod vxoratis præmia dabantur, at quæ illa? *Primò* in sortitione Prouinciarum mariti præferebantur. 2. Numerus liberorum in candidatis præpollebat. 3 In omni Magistratu Collegas antecedebant. 4. Minores 25. annis non admittebantur ad honores nisi gratiâ prolis, imò qui tres in Vrbe, in Italiâ quatuor, in Prouincijs quinque proles haberet à curâ tutelaq́; ac cæteris muneribus personalibus immunis erat. 5. Bona damnatorum liberis permittebantur ex constitutione D. Hadriani l. 7. § *si plures ff. de bonis damnatorum.* Verùm, has Orbitatis pœnas posteà sustulit Imperator Constantinus, legeque latâ, statuit vt tàm cœlibes, quàm liberis carentes pari iure cum cæteris omnibus fruerentur: imò verò decreuit, vt qui castimoniæ, & virginitati se consecrassent priuilegio quodam præ cæteris donarentur, deditque tam masculis, quàm fœminis potestatem, etiamsi adhuc impuberes essent, testamenta contra consuetudinem Romanam faciendi. Nam illam rectissimam omnium voluntatem censuit, diuinum Numen colere, & pium vitæ genus exercere, Siquidem hanc ob causam veteres quoque Romani legem sanciuerunt, vt

Vir-

Virgines Vestales etiam ad sextum ætatis annum testamentum condere possent, vide Sozomenum in Hist. Eccles.

CAPVT XXIII.

De Polygamia, & nonnullis qui multas vxores habuerunt. Salomonis Pœnitentia.

DArium Regem qui ab Alexandro fuit debellatus, trecentas & quinquaginta pellices secum in omnes expeditiones bellicas ducere solitum testatur. Dicearchus, qui & Herculem memorat mulierum studiosum fuisse, easque separatim habere solitum etiam in castris, & dum militaret, ex quibus filiorum etiam illi multitudo nata est. Salomonem quoque septingentas habuisse vxores, & trecentas concubinas, & alias innumerabiles, vtpotè Moabitidas, Ammonitidas, Idumæas, Sidonias, & Cætheas gentiles quarum tamen vsu interdixerat Dominus filijs Israël, quod testatur Sacer Codex: *Non ingredimini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras: certissimè enim auerterent corda vestra, vt sequamini Deos earum.* Id quod contigit Salomoni, cuius cor mulieres istæ auerterunt, vti notum est ex Sacro Codice.

Lib. 3. Vit. Græc.

3. Reg. 11.

Quod autem illo æuo plures vxores ducerent, conditioni eorum temporum seruiebant, & illam Domini implebant sententiam: *Crescite & multiplicamini & replete terram*, ità sentit D. Hieron. qui quoque alibi scribit eundem Salomonem, quamuis Deum sic offenderit, postremò tamen pœnitentiã egisse. Vndè Prouerb. cap. 24. iuxta LXX. interpretationem, ità de se ipse: ὕστερον ἐγὼ μετενόησα ἐπέβλεψα τοῦ ἐκλέξασθαι παιδείαν: id est, *nouissimè egi pœnitentiam, & respexi vt eligerem disciplinam.* Atque hanc Salomonis pœnitentiam, vberioresque eius lachrymas confirmat testimonium illud, quod, ex peruetusto Prouerbiorum exemplari Mixtabarico in monte Eliberitano inuento producit Ioh. Pineda (quem appellat doctissimus Salazar è Societate IESV in hunc modum) *& fleuit scelus suum vehementi fletu:* & condonatum est ei, vndè Ecclesiasten illius esse pœnitentiam agentis, opinatur Hieronymus, & alij sexcenti. Qua de re plura & ex professo videantur. Cent. 2. cap. 62. infrà.

Lib. 1. Cont. Iouinianum. c. 13.

Cæterùm, quæ gentes admiserint Polygamiam longum sit recensere. Breuibus tamen perstringam: Parthos, Syrios, Thraces, Ægyptios, Nasamones, Æthiopum gentes, Persas, Numidas, Mauros, Cyrenaicos, aliosque Barbaros multinubos fuisse, in confesso est. De Persis quidem Ammianus Marcell. & ante eum Hesiod. verbis istis: γαμοῦσι δ᾽ ἕκαστος αὐτῶν πολλὰς μὲν ἰδίας γυναῖκας πολλῷ δ᾽ ἔτι πλείονας παλλακὰς κτῶνται: *Ducunt autem vnusquisque ipsorum multas quidem puellas virgines; multò autem plures pellices.*

Lib. 3.
Lib. 1.

Sed & apud Romanos, duas aliquandò vxores habere licuit, lege scilicet per Imper. Valentinianum lata: Et longo ante eum tempore, Helius Cinna

inquit, *Repudium à primordio non fuit, vt apud Romanos post annum sexcentesimum Vrbis conditæ id genus duritiæ commissum denotetur*: & alibi: *Per annos ferme sexcentos ab Vrbe condita nulla Repudium domus sensit*. At verò nihil posteà frequentiùs Repudio: adeò vt nullam aliam ob causam videantur nupsisse, nisi vt diuortia facere possent, lege Tertullianum. *Apologet.*

Apud Iudæos verò solis maritis ius Repudij permittebatur: mulieribus autem, nè dimissis quidem fas erat nubere, nisi prioris viri permissu, teste Iosepho: In Repudijs, id est, renunciationibus, verba hæc vsitati moris erant: *Res tuas tibi habeto, vel tuas res tibi agito, vel, conditione tua non vtar*: Sed postrema hac formula in Repudio; prioribus in Diuortio vtebantur. Hoc autem inter Diuortium & Repudium interest, quod illud in coniugibus erat; istud sponsæ mittebatur, licet vxorem etiam repudiari legatur. l. Si qua ff. de Ritu nupt. Alciat. ad l. Inter stuprum, ff. de Verb. signif. *Antiq. Iud. lib.*

CAPVT XXV.

De miris transmutationibus in alias species: deq; his quæ ex mulieribus factæ viri, & è contra.

MIrabiles videbuntur nonnullis metamorphoses iam dicendæ; non tamen incredibiles, nisi apud imperitos, qui nihil nisi quod ipsi vident, nil clarum putant. Refert igitur Plinius in certis quæ inibi nominat fluminibus, si lignum in ijs deiectum sit, lapideo cortice obduci, adeo vt lapidem plerumque durus integrat cortex. *Lib. 2. Natur. Hist cap. 103.*

Et in Scotia ex putridis nauium fragmentis, & ex arborum fructu in mare deciduo (res est vulgò notissima) gignuntur anates, vt refert Martinus Delrio Societ. IESV magnæ vir eruditionis. *Lib 1. Disquis Magic. c. 5. sect. 3.*

Fontes etiam tales vidisse se Henricus ab Heer eminentis doctrinæ Medicus, popularisque & amicus meus, in libello suo de Fontibus Spadanis, cuius verba infrà referam capite proprio de Fontibus. *Cap. 2.*

Quid dicet Lector si ex fœminis mutari in mares, dicamus? ecce idem Plinius scriptis prodidit ex fœminis mutari mares, nec id esse fabulosum asserit. *Inuenimus*, inquit, *in Annalibus P. Licinio Crasso. C. Cassio Longino, Coss. Cassini puerum factum ex virgine sub parentibus, iussuq; Auspicum deportatum in Insulam desertam.* *Lib. 7. c. 4.*

P. Licinius Mucianus prodidit visum à se Agris Arescontem, cui nomen Arescusæ fuisset, nupsisse etiam, mox barbam & virilitatem ei prouenisse, vxoremque duxisse, eiusdem sortis, & Smyrnæ puerum à se visum. *Idem Plin.*

Fides sit eidem Plinio scribenti se vidisse quandam in Africa mutatam in marem ipso nuptiarum die. *d. cap. 4.*

Notiora & propinquiora refert R. P. Delrio ex Iouiniano Pontano; Caietæ mulie- *Tom. 1.*

Disquis. Mag. lib. 2. q. 22.

mulierem piscatori cuidam annis quatuordecim nuptam in virum migrasse, & aliam cui nomen Æmilia nuptam Antonio sponsæ ciui Ebulano post 12. annum nuptiarum in virum mutatam, soluto matrimonio vxorem duxisse, & liberos procreasse.

Addit idem aliam fœminam cum marito filium vnum peperisset, subitò exorta virilitate, marito iam non fœminam relicto, alteram duxisse, è qua liberos genuerit.

Dialog. 1.

Nonnulla alia de pluribus consimilia narrat Coccejus Sabellicus, quibus omissis duo ponam quæ nostris temporibus Hispania dedit, & conscripta fuere fidelissimè ab Antonio Torquemeda. Auratus, inquit, Lusitanus auctor est in Oppido Ezgueyra, aliàs Esgucina Lusitaniæ, distante à Conymbrica nouem milliaribus, vixisse quemdam, virum nobilem, cui filia erat vocata Maria Pacheca, quæ cùm eius ætatis esse iam inciperet quâ fœminis menstrui fluores inchoantur, loco liquidi humoris erupit foris natum virile membrum, sicque ex puellâ subitò adolescens Ephœbus apparuit. Is cùm sexu vestitum virilem, nomen quoque assumpsit Manuelis Pacechi, nauim conscendit, in Indiam profectus, rebus fortiter gestis, strenui militis existimationem, opesque magnas comparauit; in patriam rediens, vxorem nobilem duxit, de liberis mentionem subdit Auratus, nullam; sed ait illũ imberbem permansisse, facie in fœmineam declinante, quæ sunt indicia non perfectæ virilitatis.

Potest & simile iungi, quod idem Torquemeda subdit, se ab amico magnæ auctoritatis, & fidei pleno, accepisse non procul ab Vrbe Benauentaua Hispaniæ, vxorem rustici cuiusdam fortunæ mediæ, quæ quod sterilis esset, minùs à marito benignè habebatur, pertæsa malæ tractationis, quadam nocte confugisse, sumpto vestitu famuli domestici, sic ornata, virumque mentita, varijs in locis operâ seruili vitam sustentauit: post aliquod tempus, siue quod calor in ea naturalis tam efficax foret, siue quod imaginatio nata, & confirmata continuo habitu, & ministerio virili eam efficacitatem nacta sit mentè ipsa se in virum mutatam deprehendit) statuit, quæ diu fuerat vxor maritum agere, fœminam sibi matrimonio copulat, diu res latuit, illâ non mente cuiquam rem narrare, donec quidam ei priùs optimè notus certus tam similem esse facie vxori profugæ rustici illius, interrogauit num fortè frater esset istius mulieris? cui rem hîc omnem vti contigerat narrauit, sic res in lucem tandem venit.

Lib. 1. Exempl. c. 6.

Non supprimendum quod Neapoli regnante Ferdinando I. contigit: cum Ludouicus, inquit Fulgosius, quidam Guarna Salernitanus ciuis, quinque filias suscepisset, earum natu maioribus duabus (alteri Franciscæ, Carolæ alteri, erat nomen) posteaquam ad quintumdecimum annum peruenerunt, ambabus genitalia membra in marium morem eruperunt, mutatoque habitu pro maribus habiti sunt, Franciscus, & Carolus nuncupati.

De legib.

Versabar nuper in scriptis Tiraquilli eximij Iureconsuli Galli. Is narrat ex viro fa-

factam fœminam fuisse quandam Tiresiam, sed octauo post anno iterùm in virum rediisse, vt & de Scytone Ouidius lib. 4 Metamor.

Non loquar vt quondam natura iure nouato,
Ambiguus fuerit modò vir, modò fœmina Scython.

connubio glo. 1. nu. 102.

Addamus aliud consimilis transmutationis exemplum ex Antonio Diana viro erudito, qui quærit an monialis quæ in marem erupit, sit obliganda vt intret Religionem virorum, & resoluit pro negatiua his verbis. *De alia Moniale, Sancti Dominici,* inquit, *in Ciuitate de Vbeda, oriunda ex Oppido de Sabiote dicta Magdalena Mugnoz, apud nos adhuc recens,* inquit, *memoria est, post septem annos professionis suæ ex fœmina in marem conuersa, quæ ex Monasterio expulsa, virilem habitum sumpsit, & non solùm mentum, sed barba quoque erupit, dictusq; fuit Franciscus Mugnoz, cui ego Granatæ patrocinatus sum in causâ stupri, in quâ fœmina quærebatur ab eo per violentiam cognitam fuisse, & impregnatam. Igitur si casus occurrerit postquam dicta Monialis in marem versa fuerit è Monasterio eiecta, poterit sine vllo scrupulo Matrimonium inire, vel si velit, Sacros Ordines suscipere, & hoc vltimum probat etiam Portel. loco citato, nu. 10. quia nullum subest impedimentum, quin possit ad ordines promoueri, cùm sit verè mas, vt suppono, & cessauerit illud impedimentum fœminei sexus.* Sed quid de Hermaphroditis? an irregulares sint? vide Io. Baptist. de Lezana Carmelitam tom. III. Summæ Quæst. Regul. verb. Irregularitas nu. 13. & Filluicium in Opere Morali tract. 19. de Irregularitate nu 3. vers. Dico secundò pag. mei 366. vbi scribit datum esse libellum supplicem anno 1619. in Pœnitentia Romana pro quadam quæ cum per quindecim annos vixisset in Monasterio Monialium, die quadam, cum maximè conata esset vt pondus quoddam eleuaret, emisit extrà vas fœmineum genitalia viri membra: Et cum ea de causa dimissa fuisset è Monasterio, petebat dispensari in voto castitatis ad effectum contrahendi Matrimonium. Tunc si vterque sexus maneat, Irregularis, si verò mutatio totalis sit vt maneat tantum virilis sexus non erit Irregularis, ex quo enim capax est Ordinis, quamuis modo extraordinario fuisse fœminam nonobstat, nec inducit Irregularitatem, cum iure expressa non sit, ideòque posset absque vlla dispensatione ordinari, vt docet Suarez. Hactenus Filluicius.

Part. 1. Resol. 49.

CAPVT XXIV.

De raptu, & Extasi nonnulla.

AB eodem fonte curiositatis lubet strictim tractare de Exstaticis: sed prius cum Galeno dicam Exstasim siue Raptum esse cogitationis stuporem ex repentina consternatione extrinsecus adueniente; vel vt alij, spiritus sensitiui ab exterioribus sensibus ad interni sensus organa per operationem diuinam abstractionem.

Sunt-

Lib. de Diuino amore.

Suntque triplicis generis, teste B. Francisco de Sales magnæ Sanctitatis viro, quarum vna consistit in intellectu, altera in affectu, tertia in operatione, siue virtutis actione; prior versatur in illuminatione, & admiratione, secunda & tertia in feruore, & deuotione, quæ singula fusiùs ac diuinitus habes apud ipsum explicata, vbi etiam pandit indicia boni, & mali raptus: nimirum bonum exstasim oriri non tàm in intellectu, quàm à voluntate, quæ quodam veluti flabello excitat, & inflammat intellectum ad amorem Dei: ità quod si Exstasis eueniat magis ab illuminatione, & vi speculatiuâ, quàm ab interno sensu cum diuinâ charitate vnito, valdè suspecta videatur, magisque elatum, & sui plenum reddat eum cui obtingit, quàm benè probatum. Vndè fit, vt raptus etiam magici interdum exoriantur ex fœdere cum Dæmone inito, vti etiam scribit doctissimus Delrio, qui asserit nullum certiùs magiæ indicium esse, quàm cùm eiusmodi raptus sunt voluntarij, quod probat in Virgine illâ Cæsar-Augustanâ, quia illic ab Archiepiscopo anno millesimo quingentesimo octogesimo quinto fraus tandem detecta, pseudo stigmata, scilicet Christo ostentante, Raptus illi adeò frequentes ex pacto cum Dæmone inito, cùm illa oues pasceret, nascebantur. Vt & de Magdalena Cruciæ Cordubensi refertur, quæ famosa tamen fuit saga. Potest enim Diabolus raptum efficere, inquit Delrio, ligando, vel soluendo sensus exteriores; idque modis duobus; prior est, quando illos tramites obstruit, quibus à cerebro spiritus sensitiui se ad exteriores sensus penetrant, veluti contingit somniantibus; posterior, quando eosdem spiritus sensitiuos ab exterioribus sensibus ad interni sensus organa attrahit, ibique retinet, nè ad externorum sensuum organa queant descendere: Ità enim contingit, vt in raptu ob nimiam internarum virium sensitiuarum applicationem, & spirituum sensibilium ad interni sensus organa confluxum, adeò impediantur sensuum exteriorum munia, vt corpus viuum cadaueris mortui, & immobilis speciem præ se ferat. Hæc raptus naturalis causa vera, diaboli vires non excedit, talesque sunt Sagarum, & Magorum exstases; quibus, cùm vno in loco maneant soporati, varijs tamen in locis se fuisse, & varia peregisse, decepti sæpè arbitrantur. Ità ille, qui doctrinam suam confirmat miro exemplo, quod affert ex lib. Olai magni lib. 3. cap. 18. Septent. Regn. descript.

Lib. 2. Disquis. Magic. & c. 25. tom. 1.

Notâ quoque censoriâ reor dignum esse Bodinum, existimantem ex huiusmodi Exstasi animam reuerà migrare, & deserere ipsum corpus, & alijs in locis interea versari separatam, qui Cabbalistarum error fuit, à quo suspicor Platonicos alienos non fuisse propter narrationem illam ipsius Platonis Armenium genere Pamphilium, cùm inter cadauera cæsorum in prælio decem diebus iacuisset mortuus, domum relatum, secundo post die cum esset imponendus rogo, reuixisse, ac prodigiosa quædam narrasse, quæ illo tempore apud inferos vidisset.

Lib 2. Demonom. cap. 3.

Lib. 10. de Rep.

Similis fabula fuit ea de Aristeâ Proconnesio, quem narrat Plinius ex Herodoto, multoties defunctum reuixisse, & animam, quoties voluit, resumere potuisse; ità vt assistentes animam cerui effigie ex ore euolantem viderent, nam iste non mor-

Lib. 7. c. 51.

mortuus erat, sed in raptu magico, & non anima ex ore euolabat, sed diabolicum fuisse præstigium.

Idem dicendum de militis dormientis ore egressa, & iterum ingressa mustela illa, & per gladium riuulo impositum iteratò commeante quod, narratum ab Helinando.

Lib. 13. Chron.

Fuit ergò hoc ludibrium Dæmonis ad hoc institutũ, vt animæ migratione hunc errorem mentibus imprimeret, vetulis præsertim deliris, ac pueris, nunquam Philosophis persuasurus: mors enim nihil est aliud quàm animæ à corpore separatio, cumque ipso egressu hæc contingat, separatio enim fieri nequit, quin homo egressu isto moriatur; si moritur, quis animam iterùm corpus inducit? solâ Dei virtute redire illa potest. Quare, anima semel separata, nec aliud corpus subire, nec suum iterum ingredi, ac informare potest, nisi Deo permittente, atque ducente.

Cæterum, de Virginum exstasibus stupendis, quæ sub annum Christi 1230. apud Leodienses acciderunt, legat curiosus Lector Epistolam Iacobi de Vitriaco S.R.E. Cardinalis ad Fulconem Episcopum Tholosanum, quibus exstasibus dicit se tum temporis interfuisse, verba eius referuntur apud eximium, & celebrem virum Ioannem Chapeaville Canonicum, & Vicarium Leodien. in vita Hugonis de Petra Ponte A. Aliæ (inquit Cardinalis ille) extra se tanta spiritus ebrietate rapiebantur, quod in ipso beato silentio ferè per totum diem quiescentes, dum erat Rex in accubitu suo, non erat ei vox, neque sensus ad aliqua exteriora; pax enim Dei ita exuberabat, & sepeliebat sensus earum, quod ad nullum clamorem euigilare poterant, nullam penitus corporalem læsionem etiamsi vehementer perurgerentur, sentirét. & subijcit: Aliquam ego vidi, quæ ferè triginta annis tanto zelo sponso suo in Claustro custodiebatur, quod nullus ei extra Claustrum posset esse egressus, etiamsi mille homines eam per manus trahere niterentur, multoties enim exire conabatur, quibusdam etiam eam trahentibus, sed frustra, quid citiùs rumperetur.

Vidi & aliam, inquit ille idem, quæ dum extra se frequenter viginti quinque vicibus in die raperetur (quæ etiam me præsente plusquam septies rapta est) in quocumque verò inueniebatur statu, in eo donec reuerteretur immobilis permanebat, nec tamen quantumcumque inclamaretur familiari eo in spiritu sustentante cadebat, manus eius quandoque in aëre pendebant immobiles secundum dispositionem in qua inuenta fuerat; ita ille. Ego verò qui hæc scribo, vidi Leodij anno Christi 1628. ipso B. Ioannis Euangelistæ sacro, quandam Ioannam Pasman habitum religiosum tertiæ Regulæ Sancti Francisci gestantem in ædibus meis, post intentam cuiusdam Imaginis B. Virginis aspectionem, quam posteà dono dedi Ecclesiæ Spadanæ, sic animo linqui, sic sensibus destitui, vt ipso horæ spatio ante dictam Imaginem congeniculata oculis inconniuis, cœlum intuens sine vllâ palpitatione ad instar trunci consisteret, & quamuis ad sanguinis effusionem manus pungerentur, ceù sensibus omnibus priuata, immobilis, & vt prædictum est oculis in cœlum defixis semper maneret. consimile exemplum in Cælio Rhodigino lib. 20. lectio. antiq. cap.

cap.16. Hæc certè mira: quæ nec facilè damnari, aut probari debent. Legat qui volet plura huius argumenti acumina apud Tertullianum lib. de Anima, & R.P. Delrio Disquisitionum Magic. lib. 2. quæst. 2. causas efficientes istarum Exstasum vberius explicantem.

CAPVT XXVII.

De Campanis, tintinabulis, horologijs, & tubis, an & quando antiqui habuerint? ac in quem vsum diuersæ nationes vterentur? Campanarum mira potentia.

Tomo. 3. Annal. anno Chr. 59.

Lib. 1. 4.

MIttamus illa tristicula, & contemplemur iucundiora. De tintinabulis notat Cardinalis Baronius magnus iste antiquitatis indagator, illa in frequenti vsu fuisse apud Paganos, quorum sonitu ad Thermas, & operas solitos esse homines conuocare, ex Martiale colligimus:

Redde pilam, sonat æs thermarum, ludere pergis?
Virgine vis sola lotus, abire domum?

Lib. 3. Anima c. 11.

Apud Græcos vigiles in custodiendis Ciuitatum muris, campanis, siue tintinabulis, mutari solitos, Thucidides & Suidas auctor est, earundemque vsum in sacris Cybeles, aut matris Deum, varijs auctoritatibus probat Hadria. Iunius.

Eundem in modum in arce Hermestein nuncupata ad dextram Rheni ripam, in illius confluente, & Mosellæ sita, Treuirensis Electoris Iurisdictionis (quâ non in Germania munitior) Excubitor audit hora pulsu campanæ Circuitorem appellat, vt vigilem sibi substituat, quod & olim multis ante sæculis receptum erat, teste Guidone Pancirollo.

De Merced. Cond.

Ita & de operis & mercenarijs Lucianus scribit: *Deinde manè ad tintinabulum expergefactus, discussâ ab oculis dulcissima somni parte, vna sursum deorsumque circumcursas hesterno luto etiam pedibus inhærente, & posteaquam hæc tecum loqueris iam sonuit tintinabulũ, iamque ad eadem tibi redeundum est.*

Lib 1. Animad. c. 11. Zonar. tomo. 2. Hist.

Sed, & eos qui ad supplicia ducebantur, tintinabula gestasse auctor est Turnebus: & Zonaras dum scribit eos qui ob facinus extremo supplicio afficiebantur, Nolas siue tintinabula gestasse, ne quis inter eundum contactu illorum piaculo se obstringeret.

His, succêssere campanæ, à loco sic dictæ, in quo primum vsitatæ, inquit idem Baronius, quibus populus ad diuina in Ecclesijs audienda vocaretur: quo vero tẽpore vsus iste cœperit non vlli compertum est, nisi quod ex Genebrardo, & Ciaconio P. Iacobus Gualterius in suâ Chronologia ad annum Christi 700. Sabiniano Pontifici Maximo adscribat. Doctissimus tamen P. Delrio, putat ante mille annos D. Paulinum Nolanum Episcopum instituisse, vt tubis veteris Testamenti argenteis, & Corneis succederent. Vnde à Nolis Nolæ, à Campania Campanæ, vbi primum inuentæ sunt pictæ.

Sa-

Satis tamen constat Orientales lignis pro campanis, vt nos in Septimana San- Act. 4.
cta, vsos esse, quod probatur ex Concilio Niceno vbi τὰ ἅγια ξύλα, sacra ligna percutientes conuocârunt multitudinem ad quoddam Deiparæ templum, additurque hæc annotatio Anastasij Bibliothecarij Orientales *ligna pro campanis percutiunt.*

De Tubis, certum est apud Hebræos solitum Sacerdotem ex eminenti turri sonitu tubæ populo Sabbatha indicare, vt ex Iosepho probat idem Baronius. Romani 3. Annal.
verò in ludis, & eiusmodi, musica instrumenta adhibebant: Nam & ante prologum, & singulos actus ludebant cornicines, ad demulcendos scilicet auditorum animos. Virgilius:

Et tuba commissos medio canit aggere ludos.

Medio aggere: quia in medio arenæ aggerulus erat structus, vbi cornicines isti: *commissos* rectè (proprium est enim ad id verbum) committi ludi dicuntur cùm incipiunt statim in exordio: vndè commissio.

Insuper, Campanas istas triumphis adhibitas patet ex Ioanne Zonora, qui Cãpanam, flagellum Camilli dictatoris de Veientibus triumphantis currui appensam fuisse scribit, & quidem hoc consilio, vt Imperator, seu Triumphator in tantæ fœlicitatis cumulo admoneretur, ne nimiùm extolleretur, quod ipse quoque in tantas posset incidere calamitates, vt flagris cæderetur, & Campanis per vrbem ab alio triumphante duceretur, & capitis damnaretur, nam & qui ad supplicia ducebantur Nolas gestasse suprà ostendimus.

Neque tantum in ludis, & triumphis, sed & in funere, vti patet in Exequiarum Cap. 88.
Iulij Cæsaris pompâ, apud Suetonium, Et apud Lacoues, vices tubarum subijsse lebetes Rege eorum defuncto legimus.

Porro, etsi nolas, siue campanulas nonnũquam habuerint Romani, horologijs Lib. 5.
tamen caruerunt (quorum originem negat sibi compertam esse Polydor. Vergil. Cap. 2.
de Inuentione rerum) vicem vero illorum supplebant pueri, qui per speciem officij solaria identidem accedebant, atque horas denunciabant: Iuuenalem audiamus: Sat. 10.

—— *Clamore opus est, vt sentiat auris Quem dicat venisse puer, quod nunciet horas*

Martialis de Isid. *Nunciat octauam Patria sua turba iuuenca.*

Et lib. 6. in Cæcilianum:

Horas quinque puer nondum tibi nunciat, & tu,
Iam conuiua mihi, Ceciliane venis?

Ac mihi iam licet hora sonet, fas sit adijcere de campanis, nullum in ipso Orbe locum si à Germania Galliaque discessero, in quo celebrior accuratiorque campanarum cultus reperiatur, quam noster: quippe quod modulato, aut figurato, vt vocant, concentu, sic eas disponant symphoniaci, vt omnibus suis numeris perfectam iudices musicam, quod quidem alijs locis ignotum est, de quo in sua Italia mirabatur Reuerendissim⁹ Domin⁹ Frater Angel⁹ de Rocca Cõtrada sacri Ærarij Romani Præfect⁹, meus in Vrbe quondã singularis amic⁹, quem ego inde reuers⁹ scripsisse ntellexi proprium de Cãpanis librum, cuius tamen vsuram ad vsque non habui.

Cæterũ, antequam ludicris istis colophonem imponam, silentio non inuoluendum existimo (quicquid obganniant hæretici) campanarum sonitu, & aërem caliginosum discuti, & tempestates arceri, & nequissimas potestates aëreas expelli, atque exturbari, veluti fragorem grandinum, tonitruum pericula, impetus tempestatum, spiritus procellarum, inundationem aquarum, vt nos experimento didicimus anno 1643. quo tempore miras aquarum inundationes experti sumus. Quod si Hæretici, qui Campanis bellum indicunt, ista irrideant, Deum ipsum exsibilent necesse est, qui dilertè ait Num. 10. se excitari ad misericordiam tubarum clangore: *Clangetis, inquit, vlulantibus tubis, & erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, vt eruamini de manibus inimicorum vestrorum.* Sed isti sunt affines Turcis, qui nedum Ecclesiarum nostræ Catholicæ Religionis sunt hostes acerrimi, verumetiam Campanarum, vti notat Durand⁹ *de Ritib. Eccles. lib. 1. cap. 22.* vbi etiam latè de Campanarũ benedictionibus, earumque antiquitate, cui adde Cardin. Baronium *tom. 10. pag.* 810, & nouissimè prædictum Reuerendum D. *Rocca Cap. VII.* vbi admirandos Campanarum benedictarum effectus congerit, & Lectori considerandos proponit. Sed lubet adhuc in hoc genere curiositatis quidpiam de Clepsydris antiquorum dicere.

CAPVT XXVIII.

De Clepsydris.

HOrologijs nostratibus licet caruerint veteres, habuerunt tamen Hydrologia, siue Clepsydras (ita vocabant vas quoddam, in quo erat mensura quædam aquæ guttatim fluentis ad horas notandas, & diei certum interuallum) quarum potissimum vsus erat in Iudicijs: Plinius Secundus: *Paucioribus clepsydris visum est causas præcipitari.* Vt enim ex æquo procederẽt Iudicia, solebant veteres Actori certas clepsydras siue horas assignare, & totidem, imo plures Reo, vt auctor est Plinius: *Dixi, inquit, horis penè quinque. Nam duodecim clepsydris, quas spatiosissimè acceperam, sunt additæ quatuor.* Cicero: *At hunc* (Periclem) *non declamator aliquis ad clepsydram latrare docuerat, sed, vt accepimus, Clazomenius ille Anaxagoras vir summus in maximarum rerum scientiâ.* Apuleius: *Cedo pueros istos quibus confidis: produc nomina qui sunt, mea aqua,* id est clepsydra *licet ad hoc vtâre.* Nimirum, quia sex horæ dabantur Actori, siue accusatori: Reo autem nouem: ex quibus aliqui ne orationes præmeditatas memoriæ commendarent, nimiumque temporis in eo absumerent, descriptas conciones è libello lectitabant, vt auctor est Alex. ab Alex. Postea Cn. Pompeius quasi frænos eloquentiæ dedit, ex quo tempore, intra paucissimas, neque vltra tres horas perorare cogebantur. Vndè effluxa clepsydra silentium indicebatur. Plinius: *Huic silentium clepsydra indici.* Alij volunt, veluti Suidas in tres partes distributam aquam: vna quippe agentis erat, Rei altera, Iudicum tertia. Ab istis clepsydris, & aqua horarijs, natum prouerbium. *Inaniter aquam consumis* pro eo quod est, frustra suades, frustra consumis tempus. Sed ne etiam temporis iacturam faciam hac breuitate: desino, contentus Lectorem remisisse ad Cælium Rhodiginum, lect. antiq. l. b. 18. c. 37.

Lib. 6. — Lib. 2. Epist. 2. — De Orat. — Apol. 1. — Lib. 4. Genial. Dier. c. 11. — Lib. 1. Epist. 13.

CAPVT XXIX.

De Coma, eâ detonsa, cui dicarent peregrinantes? Rasura capitis, argumentum lugentis: in funere caput tondebant aliter Romani. Monachi olim & Clerici raso erant vertice, Rasura Morionum, ac seruorum propria. Romani erant capite intecto. Rasura quo tempore in Gallia inuenta?

INter illecebras Facis Historiarum lucem deferant quæ de Comâ antiquorum scribuntur: exiguum quidem & vile scribendi argumentum, quod tamen video non neglexisse à Sanctitate & eruditione viros eximios. Exordiar itaque à S. Ambrosio qui Comam esse reuerendam in senibus scribit, venerandam in Sacerdotibus, terribilem in bellatoribus, decoram in adolescentibus, comptam in mulieribus, dulcem in pueris. Video tamen anteriori Romanorum æuo illaudatas fuisse in Philosophis promissas illas & calamistratas comas, quas hodierni æui licentia permittit adolescentibus. Enimuerò Philosophis breues gestasse comas testantur Historiarum monumenta, quod modestiæ & continentiæ esse indicium crederent; contra quam lasciuiores & insolentiores, qui comam ceu gloriosi Thrasones alebant. Senecæ præclarum monumentum: *Asperum, incultum, & intonsum caput, & negligentiorem barbam, indictumque argento odium, & cubile humi positum, & quidquid aliud ambitionem peruersa via sequitur, deuita, satis ipsum nomen Philosophiæ, etiamsi modestè tractetur, inuidiosum est.* Martialis, pueros *capillatos, crinitam turbam* appellat.

Lib. 6. Hexam.

Epist. 5.

Lib. 5. Epigram.

Et Pædagogo non iubente, lasciui Parêre gaudent Villico capillati.

Et isti, vbi ex ephœbis excederent, aut peregrinationem longinquam susciperêt, capillum alicui Deo deuouebant, cui domum reduces, detonsum consecrabant, vt post alios refert Turnebus, aut patrijs fluminibus consecrabant, vt author est Adrianus Iunius, nimirum tribuentes hunc honorem aquæ, vt alimoniæ parenti, vitæque conseruatrici. Sic Achillem Sperchio Thessaliæ amni rutilum crinem vouisse, & Memnonem Auroræ filium Nilo, ex Philostrato constat, vt & Athenienses Herculi, Alij, Apollini. Vndè Plutarchus refert temporibus Thesæi morem fuisse, vt excedentes ex ephœbis, Delphos profecti, detonsæ comæ primitias Phœbo consecrarent, quod & Romanis vsitatum ex Martiale apparet:

Lib. 22. Aduersar. c. 28.

Comment. de Coma.

Lib. 1.

Hos inquiens tibi Phœbe vouet totos à vertice crines,
Encolpus Domini Centurionis amor.

In viris ignominiosum planè erat detonso esse capite, multò magis raso. Nam in viris abrasio capitis symbolum lugentis animi. Vndè apud Isaiam: Deus intermi-natur rasurû se caput, & barbâ vniversâ Regis Assyrij, nimirû angustijs, & afflictionibus opprimendum innuens. Et Hieremias malum imminês prænuncians, omne, inquit, caput caluitium; & omnis barba rasa erit. Minatur similiter Amos Propheta Deum pertæsum flagitiorum populi sui, inductûrum cuilibet capiti caluitium, volens innuere grauibus modis diuinitus eos plectendos.

Cap 7.

Cap. 8.

Iob.1. & 20.

Sybarij, Vrbe à Crotoniatis direptâ, atque Milesij vniuersi capita raserunt promiscuè ingentis luctus testimonio, ita Iobus alioqui patientissimus, cladium suarũ certior factus vtpote proles graui ruina oppressas, & obrutas, *surrexit & scidit vestimenta sua & tonso capite corruens in terram adorauit*, & apud Persas id vsitatum esse Curtius refert: & in funere comam tondebant; ità enim Homerus, apud quem Pisistratus Nestoris filius, ità loquitur:

Lib. 10.

Namque hæc sola manent miseros solatia mentis,
Et tondêre comam, & lachrimis respergere vultus.

Itaque, non mirũ si tempore primitiuæ Ecclesiæ, Monachi, & Clerici (quos Deus deflêre peccata iussit) raso erant capite, & quidem cute tenus Monachi, vt nunc familiæ Carthusianæ alumni; at Clerici sola corona contendi, id quod ex Historijs sacris, & profanis probat Cardinalis Baronius, qui quoque S. Petrum per ignominiam tonsum ab ijs qui eius doctrinæ non crederent perspicuè ostendit. In luctu quidem plerique veterum tondebantur, si Senecæ credimus: *Archelaus Rex*, inquit, *quo, die solis defectio fuit, regiam cludebat, & filium (quod in luctu & rebus aduersis moris est) tondebat.* Romani aliter: nam in luctu capillum & barbam alebant.

Tom. 9. An. Ch. 743. Lib. 5. de Benef. c. 6.

Ouidius in Epistolis:

Aspice demissos lugentis more capillos.

Cap. 67.

Quod & in Iulio Cæsare notat Suetonius, dum inquit: *Diligebat vsque adeo milites vt auditâ clade Titurianâ, barbam capillumque submiserit, nec anteà dempserit quàm vindicasset.* Et de Augusto, idem Sueton. *Cum audisset cladem Varianam, adeò consternatum ferunt, vt per continuos menses barba capilloque submisso caput foribus interdum illideret.*

Cap. 7.

Cæterùm, notandum etiam est, rasuram Morionum, ac seruorum fuisse propriam, seruis enim manumissis caput radebatur, & capiti caluo pileus imponebatur, vt eo quasi symbolo tempestatem seruitutis viderentur effugisse, vt solent naufragio liberati. Plaut. Amphit. *Vt ego hodie raso capite caluus capiam pileum.* Pileus enim libertatis insigne: vt corona captiuorum venalium.

L. 1. §. Sed & qui C. de Lat. lib. tollend.

Reliqui ciues Romani propalàm capite nudo incedebant, iniecta capiti suo plerumque togæ laciniâ, hodieque seruos triremium capite etiam raso cernimus: quæ res ab antiquis haud dubiè est deriuata. Itàque rasura illa seruilis, & ignominiosa. Vndè Cicero Fannium Theream egregiè vellicat his verbis: *Qui idcircò capite, & superciliis semper est rasus, nè vllum boni viri pilum habere dicatur* & iterùm: *Nonnè ipsum caput & supercilia penitus abrasa, olêre malitiam, & calliditatem videntur?*

Orat pro Roscio.

Cap. 44.

Sermo etiam diuinus apud Ezechielem, vult Sacerdotes non radere capita sua, neque comam nutrire, quem locum D. Hieron. sic explicat: *Perspicuè*, inquit, *demonstratur, nec rasis capitibus, sicut Sacerdotes Isidis, atque Serapidis nos esse debêre, neque rursum comam demittere, quod propriè luxuriosorum est, barbarorumque, & militantium, sed vt honestus habitus Sacerdotum facie demonstretur.*

Cap. 5.

Verùm, pari olim ludibrio digni intonsi, concinnati, & vnguentis delibuti, quos

&

& ipſe Cicero ſugillat, inter quos Luci⁹ Piſo: *Erant*, inquit, *illi compti capilli, & madentes cincinnorum fimbria.* Et alibi: *Dum*, inquit, *Cõſul vnguentis delibutus, calamiſtrata coma.* & Rurſum pro Sexto Roſcio: *Capillum compoſitum, ac delibutum, faſtus, & mollitiei ſymbolum notat.* Idem Cicero in Gabinio Conſule, non ſolum faſtum illum, ſed & vnguentorum fragrantiam acriter taxat.

Orat. Pri. Seſtio.

Nec ſine cauſa Diogenes adoleſcenti cincinnato quæſtiunculam intentarat, facetè negauit reſponſurum ſe prius, quàm conſtaret, vtrum mas eſſet an fœmina.

Vt meritò in tales ſui æui exclamarit Diuus Ambroſius: *Ergò*, inquit, *& pariant, ergò & parturiant, qui nutriunt, qui criſpant comam ſicut fœmina.* Et ante illum Seneca: *Quid illos otioſos vocas, quibus apud tonſorem multa hora tranſmittuntur, dum decerpitur, ſi quid proximâ nocte ſuccreuit, dum de ſingulis capillis in conſilium itur, dum aut disiecta coma reſtituitur, aut deficiens hinc, atque illinc ac in frontem compellitur? Quomodo iraſcuntur, ſi tonſor paulò negligentior fuit? tanquam virum tonderet? Quomodo excandeſcunt, ſi quid ex iuba ſua deciſum eſt, ſi quid extra ordinem iacuit, niſi omnia in annulos ſuos ceciderunt?*

Lib. 4. Epiſt. De Breuit vita c. 12.

Mittamus priſcos illos Romanos. In Gallia; Regibus, iiſque qui erant ſanguine regio, peculiare, vt diximus, erat comam alere, quod probat R.P. Lobbetius in Specul. Eccleſiaſt. Clotarij exemplo, qui captis dolo Clodouei filijs, ad Clotildem matrem, Arcadium miſit, qui vna manu forficem, altera nudum enſem præferret, faceretque optionem, vt quod vellet illa filiolis ſuis eligeret: ſtupuit illa, hæſitque parumper, anceps quid cui præferret, pateretur nè infami forfice regiam cæſariem exſcindi, vnaque ſpem omnem ampliſſimi Dominatus; an ferrum in cariſſima pignora, innoxiaſque ceruices immitteret. Vbi datum aliquid ſtupori, dolori, lachrimis, derepentè, ſtrictum enſem prehendit, forfices abiecit, mortemque filiorum longè amantiſſimorum tonſuræ prætulit. Ità caput iniuſto, impioque ferro dedêre teneræ animulæ, ſpes regni, matris amor, ac deliciæ in primo ætatulæ flore, erat enim ſeptennis vnus, decennis alter: ſed illud inſanæ ambitioni, ac crudelitati datum eſt; hoc pietati, ac religioni. Ita ille.

Vid. Bar. Tom. 10. Annal. An Chr. 866. S. Greg. lib. 3. c. 18. de Geſt. Franc.

Bulgarorum Rex, cum recens Eccleſiæ Catholicæ adiunctus eſſet, vt aliquo indicio ſuam erga Sedem Apoſtolicam ſubmiſſionem, ac deuotionem teſtaretur: reſectum propria manu crinem Legatis Apoſtolicis tradidit in datæ fidei teſſeram, & ſignum ſeruitutis; adiecitque hæc verba cedro digna: *Omnes Primates, & cuncti populi Bulgarorum terra cognoſcant, ab hodierno die me ſeruum fore poſt Deum Beati Petri, & eius Vicarij: hoc eſt ſucceſſorum eius.* Hæ fuerunt Regiæ voces, teſtes magnæ mentis, quæ ſeſe quodammodo purpura, & corona exuit, vt fidem indueret, & inſignem erga Chriſti Vicarium pietatem ſimul & ſeruitutem proderet: *Pretioſa hæc ſeruitus, quæ virtutum conſtat expenſis, Glorioſa ſeruitus qua pro nobis ſeruiuit & Chriſtus*, inquit Ambroſius.

Anaſt. Bibliop. in Adr. 2.

Cæte-

Cæterum, syluam crinium resecandi vsum, primum in Gallia induxisse Ludouicum VII. legimus, idque ob causam vulneris accepti, quod & reliqui ad Patrum vsque memoriam secuti sunt; licet iam ad prisca tempora redierint. Siquidem sparsas, passasque comas cum cincinnis enutriunt, ac veterem lasciuiam resumunt, crines crispando, lamina, acu, aut calamistro candentibus, & eam quam colebãt ciniflones (à calefaciendis in cinere calamistris, id est, acubus maioribus, siue verubus ad crispandos crines comparatis nominatos, quasi in cinerem flantes, vt annotant Acron vetus Grammaticus) artem profitentur. *Cinerarij* iidem Catullo dicti, ab eadẽ occasione, quod muliebre esse ministerium dicit Sosipater. Plura super hac de re videantur apud Adr. Iunium.

Opus de Coma c.8.

Postremò, & illud animaduersum, antiquos quamdiu peregrè erant, comam aluisse intonsam; reduces, vt diximus & sospites, voto antea nuncupato, domi eam totondisse, quod apud Ægyptios vsitatum fuisse Diodori testimonio probat Adr. Turneb. lib. Aduersariorum 22. Caluitium verò apud eosdem opprobrij loco semper habitum.

13. Metam.

Ouidius: *Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus,*
Et sine fronde frutex, & sine crine caput.

Idcirco Iulius Cæsar caluitij deformitatẽ iniquissimè ferebat, vtpotè obtrectatorum iocis obnoxiam expertus: ideoque inquit, Sueto. *& deficientem capillum reuocare à vertice assueuerat, & ex decretis omnibus sibi à Senatu, populoque honoribus, non alium, aut recepit, aut vsurpauit libentius, quam ius laureæ coronæ perpetuo gestandæ.*

Sueto. c. 45

Denique aduerte, scito diuino prohibitum fuisse comam attondere in rotundum, sicuti solebant Gentiles, vt patet Ierem. 9. 26. & cap. 25, 23. & 49. 32. præsertim Ægyptij inter quos vixerant Hebræi. Vndè Radulphus asserit Gentiles cum se dæmonibus consecrabant, capita sua in rotundum totondisse; censebant enim Deos gaudêre formâ rotundâ & orbiculari, vtpote omnium capacissima, & perfectissima. Hinc Empedocles rogatus quid esset De⁹, respondit *Deus est circulus, cuius centrum est vbique, circumferentia nusquam.* Corn. à Lapide Commem. in Leuiticum cap. 19. vers. 27. Hæc de Comâ sufficiant: nunc de barba, pauxilla dicenda sunt.

CAPVT XXX.

De Barba, illam Romanos aluisse: quo tempore radi cœperint? Dein quibus Adolescentes lanuginem ponebant Iuuenalia dicti. Quid Græci? modi tollendi crinium syluam, quando radi desierint? Clerici olim rasi.

LVbet in his ludicris porro insistere, & de barba nonnihil dicere. Illam Romanos aluisse vsque ad annum ab Vrbe condita 454. quo tempore pristina virtute degenerante populo Romano in Asiaticam luxuriam, & in exoticam mollitiem defluente, tonsores Siculos primum accepisse Plinius auctor est. Alij ad ætatem Alexandri Macedonis referunt morem radendæ barbæ, quandoque scilicet ille luxu

Lib 17. Natur. Hist.

uxu Persico fractus atque euitatus Macedonicam asperitatem prorsus exuit.

Ante igitur ista tempora barbam haud dubie gestabant, ideoque tam sæpe Cicero, veteres illos *Barbatos* vocat, vt in Oratione pro Murena: *Apud illos Barbatos*, & pro Cœlio: *Aliquis mihi ab inferis excitandus est ex Barbatis illis*, & alibi sæpius. Scipionis autem ætate radi cœperunt, & quidem frequentissimè. de Othone Imperatore Tranquillus: *Quin & faciem quot. die rasitare, ac pane madido linire consuetus, idque instituisse à prima lanugine ne barbatus vnquam esset.*

Postea, inualuit consuetudo apud Græcos, vt senes tantum barbam raderent. Qui autem Athenis primum radi se passus est, κόρσης conuitij nomine dictus fuit, teste Chrysippo παρὰ τὸ κῦρεῖν. Alexandri Magni autem temporibus morem fuisse, vt Græci illi mentum duntaxat raderent, auctor est Athenæus. Iuuenes tamen apud Romanos vsque ad ætatis annum vigesimum lanuginem intonsam ferre poterant. Indè à Cicerone dicebantur *barbatuli Adolescentes* per contemptum. Dies autem certi designati erant, quibus lanuginem illam ponebant: qui *Iuuenalia* dicti, de quibus infra Capite LIV. Nam vt tyrocinij die ex ephœbis transibant, (de quo infra dicemus) ita barba iuuentutem exuebant, teste Dione, *Cæsar enim cùm primum barba mrasit, ipse diem eum plane festum habuit, & alijs publicam festiuitatem indixit*. Et postea dies illi rasuræ quoad adolescentes Iuuenales dixi.

Atque exindè Romani barbam ex asse raserunt, de Iulio Cæsare Suetonius; *Circa corporis curam*, inquit, *morosior, vt non solum tonderetur diligenter, ac raderetur, sed velleretur etiam*. Nam prisci illi, aut tondebant forficula, aut radebant nouacula, aut digitis vellebant, aut volsellis eradicabant, aut deglabratorijs medicamentis extingebant, aut denique quod mirum dictu, pice, resinaue extirpabãt, quos omnes recrementitiam crinium syluam tollendi modos affert Adrianus Iunius.

Vndè Clemens Alexandrinus acriter reprehendit vsum illum, increpatque tales veluti effœminatos, qui se ipsos picant, pilosque quouis tandem modo vellendos præbent, fertque indignissimè, quod totæ Vrbes suo tempore abundarent hominibus qui cundi, radendi, vellendique officia profiterentur, & Fabius, *vulsa, corpora*, nuncupat fœdissima.

Rei tamen criminum apud Romanos non radebantur, sed excrescere sinebant barbam. Vndè notat A. Gellius tanquam rem insolentem P. Scipionem, Pauli filium, eum esset reus, neque barbam dedisse radi, neque candida vesti vti, neque fuisse cultu solito reorum.

Cæterum, ad quodnam tempus vsus eiusmodi radendi barbam, apud Romanos perseuerauerit, mihi hîc aqua hæret, vt & ipsi Baronio in antiquitatibus versatissimo, vti de se ipse fatetur, qui tamen regnantibus Gothis in Italia eundem morem esse seruatum refert, His conueniunt quæ suprà dicta sunt cap. 54. de Iuuenalibus ludis.

Enimuerò, Ennodius suis versibus vehementer exagitauit hominem qui more Gothorum prolixam gestaret barbam, & secundum Romanorum consuetudinem

Adria. I. vn. tract. de Coma.

Lib. 13. c. 6.

Dio. lib. 84.

Cap. 45.

Tract. de Coma. Lib. 3. Pæd. Pag.

Lib. 8.

Lib. 3. Noct. Attic. c. 4.

Tom. 1. Annal.

lacernam indueret: hæc enim habet in Iouinianum versibus istis:

Barbaricam faciem Romanos sumere cultus Miror, & in modico distinctas corpore gentes.

Ac iterum:

Romuleam tegetem vox oris nubila fuscat: Oppreßit vestis tenebroso tegmine vultus.

Denique, rursus idem Poëta:

Nobilibus collis genium malè compta lacernis, Discordes miscens inimico fœdere proles.

Hæc Ennodius in Iouinianum, qui ostendit loco prodigij lacernatum hominem gestare barbam.

Porrò, tametsi pristinus ille vsus sensim sit immutatus, cum scilicet Barbari illi, Romæ, atque diutius in Italiâ morarentur, tamen quod ad Clericos spectat, inquit Baronius, sic viguit eius rei obseruatio, vt non viuere more maiorum, ferè religioni haberetur; sicq; factum est, vt penes eos eiusdē rei vsus inuiolatus, & constans plurimis sæculis perdurârit.

An. Chr. 58. Tom. 1.

Extant enim eo argumento apud eundem Baronium scriptæ litteræ Gregorij Papæ VII. ad Iacobum Episcopum Calaritanum, iubentis vt Clericos suos omnes barbam radere cogeret, idque ex maiorum consuetudine vindicantis, affirmantisque nimirum ab ipso exordio Ecclesiæ illibatè esse seruatum, quod tamen vetitum erat Iudæis, vt patet Leuit. cap. 19. vers. 27.

CAPVT XXXI.

De Adoratione, & osculis, prisco æuo receptis Principes olim adorandos se præbuiße, quibus conceßi Flamines, & Sacerdotes: etiam fœminis. Mos iurandi per nomen Principum. Ignem ipsis præferendi consuetudo.

ADorationis vox litteris sacris, & profanis receptissima. Verùm ritus ille non omnibus cognitus. Olim adoraturi manum ori admouebant, caput submittebant, corpus dextrouersum circumagebant. Plinius: *In adorando dextram ad osculum referimus, totum corpus circumagimus*, quod in læuum fecisse Gallos, religiosius credunt. D. Hieronym. *Qui adorant solent deosculari manum, & capita submittere.* Plutarchus *Est hoc in more positum Romanis, Deos venerari, dextrorsum circumacto, & versato corpore.*

Lib. 28. c. 2. *In Ruffin.* *In Marcel.*

Etiam huius sæculi supparem morem, quem seruiliter seruat adulatio, in vsu esse notat I. Lipsius. Ferè enim aulicæ illæ muscæ cum potentiorem salutant, vestem aut partem aliquam corporis manu illi tangunt, eamque statim, cum veneratione quâdam ad os reportant. Nec dubium quin super hoc vestigium sit priscæ illius adorationis.

Lib 2. Elect. cap. 6.

Hac ipsa de re Apuleius: *Multi*, inquit, *admiratione stupidi, & admouentes oribus suis dexteram, priori digito in erectum pollicem, & ipsam prorsus Deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur.* Tecto autem, seu velato capite adorasse Pausanias ostendit: *Foris Sospolis colitur, neque ad eum aditus patet cuiquam, præterquam vni illi sacrificulæ, quæ*

Lib. 4. Metamor. *In Eliacis.*

ca-

capite, & facie candido textili velata, ad Numinis simulachrum accedit. Seruius: *Sciendum est,* inquit, *Sacrificantes Dijs omnibus caput velare consuetos, ob hoc, ne se inter religionē aliquid vagi offerret obtutibus.* Hoc Italis, si Dijs placet, vsu receptum. Plautus: *Inuocat Deos immortales, vt sibi auxilium ferant, Manibus puris, capite cooperto.*

In 3. Æneid. Amphit. Scena 1. Act. 1.

Sueto. Vitellio: *Idem miri in adulando ingenij, primus Caium Cæsarem, vt Deum adorari instituit, cùm reuersus ex Syriâ non aliter adire ausus esset, quam capite velato, circumuertens se.* Liuius: *Legatus vbi ad fines eorum venit, vnde res repetuntur, capite velato; Audi Iuppiter,* inquit, *Audite fines.* Satis sit horum, ad sacra decurrat stylus.

Neque Romanis tantum hic ritus vsitatus, sed & in Oriente frequentissimus. Nathan Propheta adorat Dauidem pronus in terram, & idem facit Bethsabee, sic Adonias adorat Salomonem, sed hæc adoratio legitima fuit, neque vltra honoris decorem & cultū porrigebatur; neque enim diuinos honores Dauidi aut Salomoni offerunt, neq; etiā illi recepissēt, licet postea impi⁹ iste mos apud impios inualuerit.

3. Reg. 1.

Vndè in Iobo legimus: *Si vidi Solem cùm fulgeret, & Lunam incedentem clarè, & osculatus sum manum meam ore meo,* id est, si Solem & Lunam, vt solebant Gentiles, adoraui, mihi ad iniquitatem maximam reputetur. Rursum: Cum vidisset Abigail Dauid, festinauit, & descendit de Asino, & procidit coram Dauid super faciem suam, & adorauit super terram, & cecidit ad pedes eius. Item de Fratribus Ioseph, qui *incuruati adorauerunt eum* & de alijs pluribus in locis.

Cap. 31. 1. Reg. c. 25

Indè factum vt Hebræi *Deosculationem* pro *adoratione* vsurparent: & Latini verbum *adorandi*, deriuent à manus osculo; quia manus ad ora admouebant, & quidem formatâ digitis crucis figurâ, vtpote priore digito in erectum pollicē residente admirando vtique Dei consilio, qui varijs modis crucis figuram præsignificatam, & honoratam esse voluit gentibus, quas beneficio crucis redempturus, & seruaturus erat; & vt inimicos Crucis Christi suis ipsorum condemnaret, quibus crux CHRISTI videretur abominatio, ac stultitia, cum tamen in adoratione Dæmoniorum Crucis osculum haberent pro reuerentia, & cultus augmento, teste P. Gretsero Societatis IESV Theologo.

Lib. 1. de Cruce. c. 45.

Sed illud obseruatū in cultu, & veneratione Principū, genua illorū, ac pedes osculari solitos. Capitolin⁹ de Maximino Cæsare: *In salutationibus superbissimus erat, & manū porrigebat, & genua sibi osculari patiebatur, nōnunquā etiā pedes.* Et ante eum C. Caligula, sinistrū pedē, teste Seneca, osculādū præbuit, vt scilicet socculū auratū, imo aureū, margaritis distinctū ostēderet. Ità Diocletian⁹, si credim⁹ Pōponio Læto, edicto sāxit, vt omnes sine generis discrimine prostrati pedes eius oscularentur.

In Maxim. Lib. 2. de Benefic. c. 12.

Persas quoque manus, pedesque suorum Regum osculatos, & humi stratos seruiliter adorasse constat.

Neque herclè mirum eò arrogantiæ gentiles illos Principes processisse, qui etiā cum Dijs suis in puluinarib⁹ spectandos, atque adeo adorandos se præbebant. Plinius adulator ille: *Sed licet illum* (Neruam scilicet) *aris, puluinaribus, Flamine colas, non idcircò magis tamen Deum, & facis, & probas, quam quod ipse talis es.* In Augusto quoque

Panegyr. Cap. 43.

que

que Suetonius scribit, illum Circenses aliquando spectasse è puluinari, scilicet inter Deos. Et Tacitus sic de illo: *Cùm se templis, & effigie Numinum per Flamines, & Sacerdotes coli vellet.* Non tamen in Vrbe, sed in Prouincijs. Quod autem scribit Tacitus de effigie Numinum, hactenus accipe; vt signa apposita Augusti statuis fuerint, quæ solent Deorum, nimirum radius, hasta, fulmen: Nummi etiam hodie extant in quibus Augusti caput radiatum. at de Flaminibus, & Sacerdotibus Augusti, plena omnia monumenta.

Lib. 1. Annal

Nec solùm viri, vt auctor est Lipsius; ad Sacerdotium magni istius, Cæsaris assumpti, sed, quod ridiculum, etiam fœminæ. Inter alias legimus ipsam Liuiam, eius vxorem Sacerdotem sui viri fuisse, & quidem ex Decreto Senatus. Nomen etiam Imperatoris, ceù sacrum, & boni ominis causa scutis, & signis inscribebant. Quintilianus Cleopatræ nomen scutis inscripsisse memorat, qui ritus defluxit postea ad Christianos: Prudentius Poëta Christianus:

——— *Aurea clauum nota.* *Nomen ducum vexilla perscriptum ferunt.*

Quin & per nomen eorum iurabant. Nam Claudium Cæsarem inter alios honores, quos Liuiæ auiæ suæ Augusti Cæsaris vxori detulit, iussit mulieres per nomen eius iurare, ac rem sacram ei fieri à Vestalibus mandauit, vt scribit Dio.

Lib. 60.

Ignis etiam ipsis præferebatur: qui mos manauit ab Hebræis, vt alibi ostendimus: posteà ad alias gentes defluxit, velut Persas, & Romanos. Vnde in Aula Constantinopolitana officium erat τοῦ λαμπαδαρίου, *Lampadarij*, Cedinus, *Lampadario diuam ampullam cum accensa lampade ferente.* Romani modestiores: Herodianus. *Neque ignem sibi praire, neque aliud Imperij insigne passus est attolli. Sorori suæ id Commodus concessit, Marciæ concubinæ omnia Augustæ priuilegia præter ignem dedit*: perseuerauitque mos ille vsque ad tempora Iustiniani, vt diximus suprà.

Cap. 20.

Neque viuis solum, sed etiam defunctis Diuorum honos tribuebatur, sed domibus in priuatis. Ouidius:

In Fast. Lib. 1.

Inuenies illic, & festa domestica vobis *Sæpè tibi pater est, sæpè legendus auus.*
Quæque ferunt illi pictos signantia Fastos, *Tu quoque cum Druso præmia fratre feres.*

De Ponte

Idemque Poëta sæpe in priuatis ædibus honorem hunc fuisse Augusto exhibitũ memorat, & inter Lares, effigies eius positas, vti de Alexandro Mammeæ scribit Lampridius. Et Apuleius: *Dies totos, totasque noctes insumebat luctuoso desiderio, & imaginem defuncti, quam ad habitum Dei formauerat, affixo seruitio, diuinis percolẽs honoribus ipse sese solatio cruciabat.* Hæc dicta sint ἐν παρόδῳ de Adoratione in illa cœca priscorum superstitione, & fugitiua gloria, quam adhuc prosequor capite sequenti.

Dorleans Ad lib. 1. Annal. Tacit.

CA-

CAPVT XXXII.

De potentiâ, & magnificentiâ Romanorum in ludis, donis, & operibus publicis.

VEnio ad non iniucunda & admiranda lectu, potentiam, scilicet ac magnificẽtiam Romanorum, qua in ludis & donis, qua in operibus publicis: Ac primùm lubet à ludis exordiri, ludos igitur fecit Augustus Cæsar suo nomine, & sumptu vicies quater, expensis ærarij vicies ter, nullus horum infrà quingenties, aut millies H.S. stetit, sunt nostræ monetæ 2500000. Philippæi, seu bis millies quingenta millia coronatorum; & hæc tanta pecuniæ vis in vnicum tale spectaculum effundebatur: infimus, & parcissimus sumptus, in singulos ludos ab Augusto editos, erat quinquenties H.S. ipsi 1250000. Philippei, hoc est millies ducenta quinquaginta millia coronatorum. Videatur libellus noster de Re Numaria veterum, ad nostram reducta.

V. Sueton. Dionem. alios.

Nero totum theatrum illeuit auro, omne choragium & instrumenta comica fecit aurea, quod ipsum sigillatim, & distinctè expressit Dio Cassius verbis his: *Theatrum totum, non scenam eius tantùm, auro illeuit, & obtexit, sed & quidquid illatum fuit, & omne instrumentum, & choragium aureum: itemque vela, quæ superne contra solem obumbrabant purpurea tota, & aureis stellis interstincta. Ex quo, & dies ille aureus appellatus est*, & hoc ipsum Plinius annotauit: Nero Pompeij theatrum operuit auro, in vnum diem quo Thyridati Regi Armeniæ ostenderet. Atque ante eũ Cæsar Iulius & nondum Cæsar, asserente eodem Plinio: *Is primus in Ædilitate, munere Patris funebri omnia apparatu arena argenteo vsus est: ferasque argenteis hastis lacessére tum primum visum. Mox, quod etiam in municipijs æmulantur. C. Antonius ludos scena argentea fecit.*

Lib. 33. c. 3.

Heliogabalus verò Imp. fertur, inquit Lampridius, *in Euripis* (id est fossis ludis, circũdatis, profeptis, quales Venetijs nauigantibus per amphractus designantur) *Vino plenis nauales Circenses exhibuiße.* Circenses, ne quis fortè ignoret, ludi dicti, quod in Circo fierent, siue quasi circum enses, propterea quod rudis vetustas cum nondum loca huiusmodi ludis apta ædificassent, inter enses & flumina celebrabant, vt ab vtraque parte esset infamiæ præsens periculum. Horum autem Circensium ludorum septem erant curricula, quod quidem eo dicitur, vt lector admiretur quantum vini profusum, fossis illis & Euripis in Circo ità eo plenis vt naues inter se concurrere, ac certare de velocitate possent: quod incredibile videbitur ijs, qui expertes erunt magnificentiæ ac potius intolerandæ effusionis Romanorum.

Accedebant Missilia, seu sparsiones, hoc est ligneæ tesseræ in vulgus spargendæ, quibus inscriptæ totæ domus, agri, fundi, prædia, mancipia, serui iumenta, argenti, & gemmarum sæpè maximus numerus, harum tesserarum aliquam quisquis exhibuit, mox id accepit, quod designauit inscriptio. Hoc apertè indicat Suetonius:

Sparsa,& populo Missilia omniũ rerum per omnes dies, singula quotidie millia auium cuiusque generis, multiplex genus, tessera frumentaria, vestis, aurum, argentũ, gemmæ, margarita, tabula picta, mancipia, iumenta, atque etiam mansueta feræ, nouissimè naues, agri, quæ postrema signanda: nam præter aurum, argentum, gemmas, margaritas, tabulas pictas, mancipia, Insulas, id est, certas regiones Vrbis, & habitabiles domos, totosque agros dedit.

Nec ab his in hac re, & in hoc Cæsare dissentit Dio Cassius: *Omnia*, inquit, *delicatissima quæ homines comedunt, omnia pratiosissima, equos, mancipia aurum, argentum, variam vestem, hæc dabat per symbola quædam, & tesseras, globulos enim paruos inscriptos vt quæque eorum erant, hos iaciebat in populum, & re ipsa, mox dabatur quod quisque eorum in tessera haberet.*

Idemque Dio Cassius de Tito Vespasiano scribit præbuisse spectantibus varia nedum ad voluptatem, sed etiam ad vtilitatem. *Nam globulos ligneos*, inquit, *quosdam de loco superiore in theatrum iecisse, qui symbolum haberent, hic alicuius esculenti, ille vestis, alius argentei vasis, alius aurei, equorum, iumentorum, mancipiorum, quæ oportebat eos qui rapuissent ferre ad Curatores ludorum, & ab ijs accipere quamque rem inscriptam.*

Neque putabit paruo hæc constitisse qui legit Hadrianum in adoptione Commodi, adeo multa in populum per hos ludos, & in militem profudisse, vt dixerit perdidisse se quater millies H.S. quod populo, & militibus dederat, id est, nostra moneta, decem milliones: Nec tollat quis supercilium, ni lucem veritati, id est historiæ tollere velit.

Idem ille inquinatissimæ licet, & probrosæ vitæ Nero, gregario militi, teste Dione in donatiuum numerari iussit centies H.S. quæ sunt 250000. Philippicum.

Agrippina mater hunc tantum pecuniæ numerum in mensa expandi iussit, vt vel sic tacitè filij effussionem reprehenderet & coërceret. Notauit Nero se moneri, & alterum tantum addi præcipiens: *Nesciebam* inquit, *me tam parum dedisse.* Iulius verò Cæsar, *nullum largitionis* (verba Suetonij) *aut officiorum genus in quemquam publicè, priuatimque omisit. Militibus singula interdum mancipia, vel prædia viritim dedit.*

Redeo rursum ad Neronem. Is Regi Teridati, vt hospiti, nouem mensibus Romæ argenti in singulos dies constituit viginti millia Philippicûm, sunt quinque milliones, & quadraginta millia coronatorum in totos illos nouem menses constituta. Abeunti dedit viaticum millies H.S. seu duos milliones, & medium.

Nec tantum militibus hæc donatiua, sed & histrionibus & scænicis, nisi quod illa plerumque in coronis aureis consistebant, testor Plinium, *Crassus diues primus argento, auroque folia imitatus ludis suis coronas dedit.* Nota coronas istas fuisse compactas ex folijs seu laminis auri, vel argenti, imitantibus folia lauri, vel oleastri. Idem Plinius: *Coronarium tenuatur in laminas, taurorumq; felle tinctum, speciem auri in coronis histrionum præbet.*

Lib. 21. c. 3.

Lib. 24. c. 8.

De Vespasiano Suetonius: *Apollinari tragœdo quadraginta Sestertia* id est, decẽ millia Philippicorũ: *Terpeio, Diodoroque Citharœdis* 200. *Sestertia*, id est, 2500. Philipp. dedit.

Cap. 19.

Quæ-

Quæres, vndè istæ opes? ex rapinis, Lector, & sacrilegijs. De Iulio Cæsare apertè Suetonius *n Gallia, fana, templaque Deûm donis referta expilauit, Vrbes diripuit, sæpius ob prædam, quam ob delictum.*

Quin & vsus ille ad Consules profluxit. Nam posteriori Iustiniani æuo, priscum Cæsarem luxum imitati, septies in anno missilia sumptuosa in vulgus iactabant, quem luxum posteà coërcuit Iustinianus, Nouel. Constitut. 105. qui inter alia sanciuit ne Consules aurum populo spargant, sed argentum tantùm, idque in minutioribus nummis.

Iam ad opera publica: fatigarem calamum, & Lectorem, si quæ ex historicis priscis occurrunt recenserem. Notabiliora tantum ex illis producam, vel ex ipsa Româ, de qua olim Poëta:

Ouid. Fast. 1.

Gentibus est alijs tellus data limite certo, Romanæ spatium est Vrbis, & Orbis idem:
Omnia Romanæ cedant miracula terræ Natura hic posuit, quicquid vbique fuit.

Romam dico, celebre illud Vrbium caput quæ habuit in circuitu *Milliaria viginti duo, præter Transtyberim & Leoninam Ciuitatem, cum quibus dicitur habere quadraginta duo millisaria.* Ita Chronicon Martini Poloni: cuius veritatem adstruit I. Lipsius authoritate Plinij Vopisci, & aliorũ. Hic in Aureliano Principe sic scribit: *Muros Vrbis Romæ sic ampliauit, vt quinquaginta propè millia murorum eius ambitus teneãt.* Neque mirum, si consideremus tot templa, porticus, basilicas, theatra, circos, fora, balnea, thermas, tantæ hominum multitudini capaces. Nam vt Aristides inquit, *Omnes gentes quasi vicatim diuisæ, ad hanc suam arcem conuenère: quæ nunquã vlli se negat, sed vt terra solum fert omnes, sic hæc omnes, capit.*

3. de Magn. Rom. c. 2.

Quid quæris? Vrbs illa, omnium Vrbium dici potest: *Quia in ea videre est*, verba Athenæi, *Vrbes omnes*, vt sic dicam, *collocatas. Deficiat non vnus dies, sed quotquot habet annus, si quis annumerare conetur omnes Vrbes in cœlesti istâ Vrbe positas, idque ob nimiam copiam: nam & totæ nationes illic simul, & confertim habitant, vt Cappadocum, Scytharum, Ponticorum, & aliarum complures.*

Consonãt ista Senecæ; *Aspice*, inquit, *frequentiam, cui vix Vrbis immensa tecta sufficiunt: maxima pars illius turbæ, patria caret, ex municipijs, ex colonijs suis, ex toto denique Orbe terrarum confluxerunt*, & post paullò: *Nullum non hominum genus concurrit in Vrbem, & virtutibus, & vitijs magna præmia ponentem. Iube hos omnes ad nomen citari, & vnde domo quisque sit, quære; videbis maiorem partem esse quæ relictis sedibus venerit in maximam quidem ac pulcherrimam Vrbem, non tamen suam.*

Ad Heluid.

Ad magnitudinem denique referantur illa Plinij: *Ad Vrbis nostræ miracula transire conuenit, & sic quoque terrarum Orbem victum* (notetur) *ostendere, quod accidisse toties penè, quod referentur miracula, apparebit Vniuersitate verò aceruata, & in quendam vnum tumulũ collecta, non alia magnitudo exsurget, quam si mundus alius quidam in vno loco narretur.*

Lib. 36.

Ad pulchritudinem, ista ex Ammiano, qui Constantij Imperatoris ingressum in Vrbem Romam, describens, ipsam intuentem & mirantem præcipua operum facit, atq; ait: *Proinde Romã ingressus, Imperij virtutũq; omnium larem, cum venisset ad Rostra perse-*

perfectißimum priscæ potentiæ FORVM, *obstupuit: perque omne latus, quo se oculi contulissent, miraculorum densitate perstrictus, allocutus nobilitatem in Curiâ, populumque pro Tribunali, in Palatium receptus, fauore multiplici, lætitia fruebatur optatâ. Deindè, intra septem montium culmina per accliuitates, planitiemque posita Vrbis membra collustrans, & suburbana, quicquid erat primum, id eminêre inter alia cuncta sperabat:* IOVIS TARPEII, *delubra quantum terrena diuinis præcellunt,* LAVACRA *in modum Prouinciarum exstructa; Amphiteatri molem solidatam, lapidis Tyburtini compage,* PANTEON *velut Regionem teretem speciosâ celsitudine fornicatam, elatosque vertice scansili suggestus, Consulum, & priorum Principum imitamenta portantes, & Vrbis templum, forumque pacis, & Pompeij theatrum, aliaque inter hæc decora vrbis æternæ.* Qui hæc non miretur haud scio, quid in humanis mirari debeat.

Quærenti ergò quid de Vrbe sentiret idem Constantius, respondit maiorem omnium opinione cum admiratione coniunctam percœpisse voluptatem; nonnihil tamen ex eo adspersum molestiæ quod ibi etiam homines mori didicisset. Nempe par videbatur homini, qui tali obstupuisset spectaculo, vt qui Vrbem illam, quæ illius esset cœli imitatrix, illos ab omni mortalium abstractos conditione, immortalitas quædam sequeretur. Verum qui magnificentiam copiosius Romanæ Vrbis discere volet, consulat Fran. Bencium Orat. 1. & I. Lips. lib. 3. de Magnit. Rom. c. 2. qui prædictam Ammiani descriptionem curiosè, & partitè diducit explicatque, è quo notes vt ad opera redeamus, duplicis generis illa fuisse, *Temporaria*, scilicet, & *Diuturna*. Illa, quæ subito, & in breue tempus aliquod excitabãtur è terra, aut ligno plerumque; ista quæ in longum & mansura, è latere, lapide, & materiæ firmiore. *Tẽporaria* iterum duplicia, in Militiâ, & extra eam, atque vtraque mereri iustam admirationem. Nam si militiam videas, qui fossas, vallos, aggeres, & talia terrea, iterumque materialia, Turres, Testudines, Musculos, Vineas, legit, tam multa, tam crebra & aut industriam, aut vires hæc patrantium non æstimat, aut admiratur. Quale enim fuit, & quàm admirabile spectaculum, omnis ille Cæsaris arenæ apparatus argenteus, Neronis theatrum opertum auro, scena triplex, Æmilij Scauri, cuius ima pars è marmore, media è vitro, summa erat ex auro, quam sustinebant columnæ 360. inter quas disposita signorum ex ære tria millia numerabantur.

Sed iuuat audire Plinium graphice ista describentem: *M. Æmilius Scaurus*, inquit, *fecit in Ædilitate sua opus omnium maximum, quæ vnquam fuêre humana manufacta, non temporaria mora, verumetiam æternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit, Scena ei triplex in altitudine CCCLX. columnarum. Ima pars Scenæ è marmore fuit, media è vitro, inaudito posteà etiam genere luxuriæ: Summa tabulis inauratis columnæ, vt diximus, imæ duodequadragenum pedum, Signa ærea inter columnas, vt indicauimus, fuerunt tria millia numero. Cauea ipsa capit hominum LXXX. millia, cum Pompeiani theatri toties multiplicata Vrbe, tantoq; maiore populo sufficiat largè XL. millibus. Sed & reliquus apparatus tantus, At latica veste, tabulis pictis, cæteroque choragio fuit, vt in Tusculanam, villam reportatis, quæ superfuerant quotidiani vsus delicijs, incensa villa ab iratis seruis concremaretur ad H.S. millies*, id est, vicies quinquies centena millia pattaconum.

Fugi

Fugitiuis istis operibus non inhæreamus: Diuturna spectemus, sed strictim, & quæ paucis in æternitate suâ complexus est P. Drexelius Soc. IESV, à singulari pietate, & doctrinâ sanèquam commendatus. Is igitur inter opera illa publica Vrbis Romæ refert templa, Basilicas, Fora, Porticus, Aquædoctus, Vias, Theatra, Circos, Cloacas, Lacus, Balnea, Thermas, Templa Romæ fuerunt quadringenta viginti quatuor, pleraque magnifica. Domitianus in solam Capitolij inaurationem, ipsos septem milliones impendisse comperitur.

In amphitheatri saxeis gradibus commodè sedêre poterant spectatorũ 87000. in superiore parte per ambitum stare 12000. vniuersim 99000. præter plurima alia, duodecim publica fuerunt balnea ab Imperatoribus structa, in quibus gratis lauabatur. In thermis Antonini fuerunt è polito lapide, 1600. sellæ, & commodè tot homines simul lauare poterant. In balneo Hetrusci, ait Plinius, omnia fuisse argentea, canales, labra, solum ipsum.

Sed de splendore eorum audiamus Senecam: *Pauper sibi videtur, ac sordidus, nisi parietes magnis ac pretiosi, orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint; nisi illis vndique, & in picturæ modum variata, circumlitio prætexatur, nisi vitro condatur Camera, nisi Parius & Thasius lapis, quondam rarum in aliquo templo spectaculum, piscinas nostras circumdederit: nisi aquam argentea epistomia fuderint, & adhuc plebeias fistulas loquor. Quid cùm ad balnea libertinorum peruenero? quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum, & impensæ causa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? eò deliciarum venimus, vt nisi gemmas calcare nolimus.* Epist. 86.

Insuper, Romæ tot ferè statuæ fuerunt, quot homines, præter infinitas æreas, marmoreas, eburneas, etiam argenteæ & aureæ. Domitianus in Capitolio auream habuit centum librarum, Claudius in Rostris etiam argenteam habuit, hinc Præfectus certus, Comes Romanus dicebatur, & multus ei miles, vt tantùm statuarum populum custodiret.

Ad studium istud posteà repressum fuisse Dio testatur: *Vrbs,* inquit, *statuis implebatur: quia licebat cuique passim in tabulâ, ære, marmore se publicare, quod Claudius Imp. vetuit, & plerasque iam positas, loco mouit, & aliò transtulit; edixitque ne quis in posterum priuatus poneret, nisi Senatus permissu; excepto si quod opus publicum faceret, reficeretve.* Lib. vlt.

Viæ Appiæ vir expeditus, quinque diebus habuit quod percurreret, ab Vrbe Capuam vsque. Protendebatur teste Procopio hæc via tam lata, vt duo currus obuij liberè commearent, tam firma, vt laxi nihil, aut soluti appareret, perindè ac si saxum esset vnicum, atque plures tales fuerunt viæ, teste I. Lipsio. Lib. 1. Bell. Gothici.

Quid in aquæductibus? Appius Claudius Censor impendit in aquæductum septem milliones auri & medium, sexcenti homines alebantur tuendis tantùm aquis. Ab eo est aqua Appia per milliaria (vt refert Lipsius) circiter vndecim deducta. Hoc initium; sed Deus bone, quæ mox incrementa? Nam egebat sanè ille

K popu-

populos aquis,non solum ad potum, sed ad balnea, ad Fullonicas, ad Naumachias,& Circos. Atque ità vbertim,inducta fuit, vt quisque domi, aut in vicino haberet copiam:scribitque Strabo, *Flumina per Vrbem, & Cloacas videri fluere,atque vnamquamque domum propemodum habere fistulas, & canales quibus aquam inducat.*

De eadem re Plinius: *Si quis diligentiùs æstimauerit aquarum abundantiam in publico,balneis,piscinis,domibus euripis hortis,suburbanis villis,spatioque aduenientium exstructos arcus,montes perfossos,conualles æquatas fatebitur, Nihil magis mirandum fuisse in toto Orbe terrarum.* Copiam habes,molem in adducendo habes, miraculum super omnia mira Orbis,Plinio quidem iudice habes.

Quid Cassiodorus de istis? formas ipse appellat hos ductus,quod & Iurisconsulti,atque inferior ætas fecit. De ijs igitur: *In formis Romanis vtrumque præcipuum est, vt & fabrica sit mirabilis,& aquarum salubritas singularis: Quot enim illic flumina quasi constructis montibus perducuntur? naturales credas alueos, soliditates saxorum? quando tantus impetus fluminis tot sæculis potuit sustineri?* Credamus hoc ergò iam Frontino, paucis fidisque verbis estanti, *Magnitudinis Romani Imperij id præcipuum esse indicium.* Benè,& verè,quia non Romæ tantum, sed in Colonijs plerisque & maioribus Oppidis hæc fuêre.

Ad Aquæductus pertinent lacus,de quibus Plinius his mirificis verbis: *Agrippa in Ædilitate suâ,adiecta virgine aqua,cæteris corriuatis, atque emendatis, Lacus 700.fecit, prætereà salientes 105. Castella 130.complura etiam cultu magnifica,operibus ijs signa 300. ærea,aut marmorea imposuit,columnas ex marmore 400.eaque omnia annuo spatio.* Atque harum aquarum Curatores instituit Augustus, cum lictoribus, seruis,scribis,librarijs, accensis, præconibus, varios opifices perpetuos vt minimum sexcentos.

Cloacas denique Roma habebat, siue subterraneos fornices cum profluentibus aquis ad euehendas totius Ciuitatis sordes,quæ quidem cloacæ tam amplæ, & multæ,vt inter Vrbis admiranda meritò referri possint. De his igitur Cassiodorus: *Splendidæ Romanæ Ciuitatis Cloacæ tantùm visentibus conferunt stuporem,vt aliarum Ciuitatum miracula possint superare. Videas illic fluuios quasi montibus concauis clausos per ingentia stagna decurrere. Videas structis nauibus per aquas rapidas non minimâ sollicitudine nauigari,nè præcipitato torrenti,marina possint naufragia sustinere. Hinc ô Roma, singularis quanta in te sit potest colligi magnitudo. Quæ enim Vrbium audeat tuis culminibus contendere, quando nec ima tua possunt similitudinem reperire.*

Atque istis Cloacis perpurgandis & detergendis Censores designati,vt ex Liuio & Dionysio notat Lipsius,quos in earum instaurationem aliquando insumpsisse mille talenta adstruit,id est,sexcenta Philippeorum millia, Si tantum in reparationem,quanti ipsa paratio?

Quid de luxu fœminarum? finis non esset, si illum suis coloribus depingerem, solum illud dicam, *si muliebris insania viros ità subiecerat* (Senecæ verbis vtor) *vt bina*

aut terna patrimonia auribus singulis suspenderent, quantùm putes fuisse luxuriæ alijs in rebus? nempè picturis, triclinijs, abacis, gemmis, smaragdis, margaritis, toto capite, & crinibus, auribusque, collo, manibus, digitisque dispositis? legatur Seneca, Plinius, Iuuenalis, Tertull. Hieron. alijque. Mittamus sequiorem sexum.

Lib. 7. de Benef.

Audiuit Lector miranda, quorum pleraque stylo I. Lipsij concinnata, sed vbi sunt ista? vbi inquam publicæ illæ structuræ, quæ Æternitati excitatæ videbantur? modò perierunt, & iacent, quo non nata iacent. Vrbem illam Romam qui conspicis, non vmbram veteris cernis, & quæ æui illius Deorum opus, & cura dicebatur, tantùm non funditus perijt: nisi enim parietinæ extarent, veritati historiarum non crederes, & Romam nullam fuisse existimares. Vbi horti pensiles frequentissimi? Vbi etiam ædificia illa Senatorum, & ditiorum, quæ *in laxitatem ruris* (vt inquit Seneca) *excurrebant, quorum parietes aduectis transmaria marmoribus fulgebant, tecta variabantur auro, pauimentorum nitor laquearibus respondebat*? Vbi splendidæ illæ supellectiles adeò luxuriantes, vt etiam coccinatorijs ollis, & instrumentis argenteis vterentur? perierunt inquam ista, & tanquam fauilla in auras euanuerunt, omnia mortalium opera, mortalitate donata sunt. Constat enim Gothorum, Visigothorum, Ostrogothorum, Hunnorum, Vandalorum, Bulgarorum, irruptionibus intra annos paulò amplius 150. Vrbem ac Rempub. Romanam sæpiùs afflictam deletamque fuisse. Imperium Romanum quod æternitatem sibi spondebat, vbi nunc exstat? vbi magni illi Cæsares? fuerunt: inter peritura vixerunt? vbi aliæ item Vrbes potentissimæ, quæ vel ante ipsam Romam excitatæ? perierunt, fuerunt.

Epist. 14.

Vid. Ciacium lib. 2. Obseruat. cap. 6.

> *Et Thebæ steterunt, altaq; Troia fuit.* ——— *Sicut variæ nascentibus*
> *Contingunt pueris animæ, sic Vrbibus affert*
> *Hora, diesq; suum, cùm primum mœnia surgũt,*
> *Aut fatum, aut genium.*

Prudent. lib. post in Symm.

Itaque hallucinabantur Romani illi Cæsares, & alij Principes quæ æternitatem locabant in rebus minimè æternantibus. Si Augustinum Romani ad æternitatem viæ ductorem delegissent, viam sibi multò certiorem ad ipsam æternitatis regiam comparassent. *Neque enim nos*, inquiebat Vir ille sanctissimus. *Imperatores eos fœlices dicimus, qui multos Imperij ac vitæ annos, vel victoria triumphos, vel fortunæ thesauros numerârunt; hæc ijs etiam deferuntur munera, quibus nihil iuris est ad regnum illud æternum.* Sed hoc obiter. Nunc ad alium luxum transgrediamur.

⁂

CAPVT XXXIII.

De Seruis, eorumq; multitudine & discrimine apud Antiquos, signa Dominorum cuti eorum imò & fronti imprimebantur: Quorsum tanta seruorum multitudo? alij enim Stigmatici, alij Litterati, alij Dispensatores, alij Lecticarij: cur plerique sic dicti? De manumissionibus seruorum, quomodo à liberis veste distinguerentur?

AD magnificentiam, & potentiam quoque Romanorum referri potest multitudo seruitiorum, quæ fidem nostram, nisi clarissima proborum auctorum testimonia aliud euincerent, superaret. Constat enim vni Senatori Romano, aut Equiti, fuisse non 50. dumtaxat aut 100. familiares seruos, sed 200. 300. 400. Nam ecce Tacitus Pædiano tribuit quadringentos, Plinius Cæcilio Claudio quinquies mille, & totidem Isidoro.

Lib. 13. cap. 10. V. Athenæum lib. 6. cap. 7.

Imò plerosque Romanorum decem, & viginti millia, atque etiam plures habuisse, qui suum Dominum tempore belli Ducem declarabant, pacis verò tempore agriculturam exercebant.

Et hoc quidem, non vt quæstum talis ille Dominus ex tanto seruitiorum numero faceret, licet quidam Nicias Græcorum ditissimus istius genij fuerit, sed pro familiari modò obsequio, ac vt Anteambulonibus ijs vteretur. Corinthiorum Ciuitatem sic olim floruisse scribit Athenæus, vt ex seruorum myriades, ac quadraginta possideret, & tantundem Respub. Æginetarum.

d lib. 6. Diphnos. cap. 7.

Quin ad eum vsque excreuêre numerum, vt aduersus Dominos rebellionem nedum in Macedoniâ, sed etiam in Siciliâ excitarint, in quâ emortui sunt plures quàm centum seruorum myriades, teste eodem Athenæo, & Diuo Augustino. Prægrandem hunc seruorum numerum, quorum nomenclator adhibendus erat, etiam Seneca notat de Demetrio Pompeiano loquens, *cui numerus quotidiè seruorum velut Imperatori exercitus referebatur* Et rursum: *Familia*, inquit, *bellicosis nationibus maior*. Sed & Plutarchus refert Marcum Crassum solos Architectos, & fabros in seruis habuisse ad quingentos.

Lib. 5. de Ciuit. Dei. cap. 26. De Tranquill. animi.

Huc referas quod ad Cannas victis Romanis octo millia seruorum militauerint.

Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 11.

Turcarum etiam Imperatorem, luxum hunc imitari legimus. Nam Sartores aulici 300. sunt in Aulâ : vndè colligere est quantus sit illic vestium cultus. Fabri ferrarij etiam 300. Ianizarij noui 500. arci solùm purgandæ, vilibusque ministerijs mancipati 400. qui canes, & falcones curant, & alia complura eiusmodi seruitia.

Scriptum denique legimus apud Ven. Bedam, Hermetem virum illustrem, Vrbisque Præfectum ab Alexandro Papâ baptizatum cum vxore, sorores, filijs, cû mille ducentis seruis, eorumq; vxoribus, & liberis. Pudentilla vxor Apulei quadrin-

In Martyrol.

drigentos habebat teste Apuleio. Quidam Claudius Isidorus quatuor millia reliquit; teste Plinio, Crassus multo etiā millia habuit inter quos 500. erant Latomi, Architecti & Fabri lignarij. Sunt denique qui existiment in Vrbe plus seruorum, quam ingenuorum fuisse.

Lib. 2.

Satis dictum sit de seruorum multitudine, nunc paucis de illorum generibus dicamus. Itaque alij erant *Publici*, quos Respub. ad varios vsus asseruabat, quippè qui custodias tuebantur, vias publicas muniebant, cloacas purgabant, alios in ergastulis alebant. Vndè Scipio vno eodemque die oppugnata & expugnata Carthagine (vt est apud Liuium) Opifices ad duo millia hominum publicos forè populi Romani edixit, cum spe propinqua libertatis, si ad ministeria belli enixam operam nauassent.

Lib. 26.

Et hi rursum distinguebantur, vt annotat Lipsius, vel à Prouincijs, vel à personis, nimirum à Prouincijs vndè adducti, vt Brutiani, Cypressi, à personis etiam quæ vicerant, aut adduxerant, dicebantur enim Clodiani, à Clodio, Gelliani à Gellio, alij ab alijs.

Lib. 1. Elector.

Priuati verò serui distinguebantur in Vrbanos, & Rusticos, sed hi deterioris conditionis etiam æuo B. Ambrosij, quod apertè liquet ex eius verbis; *Plerique diuitum amandare consueuerunt sua mancipia, & in agellulos relegare, atque hac pœna breuior existimatur.*

V. Alciat. in l. Vrbana ff. de Verb. sig.

Cæterùm, omnes isti certis litteris cuti inustis notati fuere. Nam in seruorum corporibus signa cuiusque Domini, inquit Langlæus, in hoc imprimebantur, vt agnosci in perpetuum possent; hoc elicitur ex responso ICti qui respondit tamdiu fugitiuos custodiri debere, quamdiu ad Præfectum Vigilum, vel ad Præsidem Prouinciæ deducantur, vt facilius cognosci, & percipi fugitiui possent.

Lib 10. Semestr. cap 2. Lib. 1. §. in publicum ff. de seruis fug.

Istæque notæ in occultis corporis partibus imprimebantur, quod secus si alicuius criminis rei essent; tum enim in fronte ad maiorem scilicet ignominiam, quod & Christianis antiquis vsitatum docent Histor. Eccles. Vndè illud Theodori Græci interpretis: *Væ tibi tyranne qui Sancti Theodori, & Theophanis sanctas notasti frontes.*

Basilicon. lib. 60. tit. 51.

Ast, apud Ethnicos nihil notius, vel Ausonio teste, vndè de Bergamo versus isti:

Tam segnis scriptor, quàm lentus Bergame cursor Fugisti, & primo captus es in studio.
Ergò notas scripto tolerasti Bergame vultu, Et quas neglexit dextera, frons patitur.

Et tales Stigmatici à *stigmate* dicebantur. Iuuenalis:

——— *Quis non stigmate dignum Crediderit?*

Sed & *Litterati* iocosè interdum à litteris quæ fronti eorum inscribebantur Plaut. *Si hic me litteratus sinat.* Vndè Apul. *frontes litteratas* vocat, de quâ inustione plura videantur apud R. P. Cornel. à Lapide in cap. IX. Ezechielis.

Sed quæres, in quos vsus tot seruitia? Dixerim præter ante notata in vsum excubiarum nocturnarum, Quintilianus: *Scis pariter an vna quiescentium fores vallauerit cura seruorum.* Silius:

Sæpè etiam famuli turbato ad limina somno Expauere trucem per vasta silentia vocem.

Sed, & rei rusticæ vacabant, arando nimirum, fodiendo, sarriendo, & quidem vincti compedibus, laxioribus quidem, ad motum, scilicet & ingressum. Aptè Florus de Sicilia: *Hic ad cultum agri, frequentia ergastula, cathenatique cultores materiam bello præbuerunt.*

Lib. 1. cap. 19.

Nimirum propter multitudinem seruorum, quæ vel exercitus copiosum numerum superabat, vt diximus: vndè in Dominos sæpè insurgebant: adeò vt natum prouerbium fuerit: *Totidem nobis esse hostes, quot seruos.* V. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 11. Sed tantus ille numerus in ergastulis erat, ac in compedibus, quas vocabant annulos. At in Vrbe non tantus: & horum munus, vt iam diximus, ad excubias destinatum, sed & vt mensæ Dominorum assisterent, & si quod murmur ab ijs interueniret nonnulli compescerent, atque hæc tanta seruorum caterua ciuium numero non habebatur, vt Plinius auctor est. Martialis:

Senec. Epist. 47.

Lib. 7. Epist. 31.

Annulus iste tuis fuerat modò cruribus aptus,

Adde Ouidium:

Spes etiam dura solatur compede vinctum. Crura sonant ferro, sed canit inter opus.

Insuper aduerte eos qui alendæ, curandæque familiæ vrbanæ præpositi erant, *Dispensatores* dictos, vtpotè qui impendia domus curabant, & victui præerant, eisque parebant piscarij, coqui, & id genus serui abiectissimi.

Præterea, erant *Lecticarij*, qui Dominos in puluino resupinos in lectica iacentes ferebant. Seneca: *Non turba seruorum lecticam tuam per itinera vrbana, ac peregrina portantium.* Ser. Sulpitius: *Coactus sum in eadem lectica qua ipse delatus eram, meisque lecticarijs in Vrbem eum referre.*

Sed & erant abiectissima, & sordidissima ministeria, quibus destinata ista viliora mancipia, teste eodem Seneca, qui æui sui luxum sic taxat: *Cùm ad cœnandum discubuimus, alius detergit sputa, alius reliquias temulentorum subditus colligit, alius pretiosas aues scindit: pectus, & clunes, certis ductibus circumferens eruditam manum, in frustra excutit, alius vini minister in muliebrem modum ornatus cum ætate luctatur: Non potest effugere pueritiam, sed retrahitur, iamque militari habitu glaber retritis pilis, aut euulsis tota nocte peruigilat, quam inter ebrietatem Domini ac libidinem diuidit; & in cubiculo vir, & in conuiuio puer est.*

Epist. 47.

Erant etiam serui ad pedes, de quibus idem Seneca: *Seruus qui ad pedes steterat, narrat quæ inter cœnam ebrius dixisset.* Facetè suo more Martialis:

Lib. 3. de Benef. cap 27.

Omnia cùm retrò pueris obsonia tradas, Cur non mensa tibi ponitur à pedibus?

Hactenus de seruis, iam obiter de manumittendis.

Manumittendus circumagebatur, & manu capiti impositâ in orbem vertebatur. Persius:

Satyr 5.

Verterit hunc Dominus, momento turbinis exit. Marcus Dama.

Vbi Cornutus addit, alapâ percuti solere. *Quoties*, inquit, *manumittebant, eos alapâ percussos circumagebant, & liberos confirmabant.* D. Ambrosius, *Libertas*, inquit, *quam*

5. Epist.

quam manumissus accipit, & palma lictoris donatus acquirit. Quin, & annulo donabantur Tertull. *Ille & vestu alba nitore, & auro annuli honore, & patroni nomine, ac tribu, mensaque honoratur.* De Resurr.

Interdum serui cum Domino paciscebantur libertatem, definito certo pretio, vti ex responso Hermogeniani videre est, dabaturque seruis in Dominos actio, si pactis conuentis non starent. Aduerte tamen, quod Iudæus, qui se alteri Iudæo in seruum vendidisset, poterat anno septimo, qui erat libertatis, & sabbaticus, seruitute & domo heri sui liber egredi, sed si hoc anno non egrederetur, in Iubileo, egrediebatur nec vltrà illud in seruitute detineri poterat: super quo videatur Cornel. à Lapide Comment. in Leuitic. cap. 25. verſ. 40. In l. 93. ff. de Iudic.

Denique, serui à liberis distinguebantur, primùm quod illi raso capite, & penulati, isti togati, Seneca: *Iudicata est aliquando sententia, vt seruos a liberis cultus distingueret.* Ius enim ferendæ togæ ciuibus solùm Romanis competebat, idque ex istâ lege Romuli: *Quisque demissam ad talos vsque togam in Vrbe habeto.* Inde Romani dicti *gens togata*, vt palliati Græci, eamque togam tùm alibi, tùm in Vrbe gestabant, quod indè colligimus, quod cùm Mithridates iussisset in Asiâ omnes Romanos occidi, cognoscebantur illi ex togâ, vt multis fuerit necessaria vestis mutatio, quò mortem effugerent, teste Cicerone, tempore tamen belli, missâ togâ, sagis vtebantur, vt Macrobius auctor est. De Clemen. c. 24. 1. Saturnal.

Verùm, quod alibi diximus seruos tunicatos, aduerte seruos Imperatorum colore fuisse distinctos ab alijs, vt illi albo, isti pullo colore vterentur, erantque viliores cucullati.

Martialis:

Pullo Mæuius alget in cucullo.

Illi quoque plerumque Citharœdi, talesque auratis tunicis fulgebant, vt patet ex Seneca, *auro culta mancipia.* De Tranq. animi. cap. 1.

Huc Iuuenalis:

Sit licet eximius citharœdus, sitvè Seleucus, Et quibus aurata mos est fulgere lacerna.

CAPVT XXXIV.

De natura, & sagacitate ceruorum: qui longissimè vita.

A Seruis, venio ad ceruos, quorum miram solertiam breuiter ostendam, quippè quâ propiùs humanis accedunt sensibus: Nam ecce; vigente vi capitum (inquit Plinius) vltrò confugiunt ad hominem, nimirum ad Præsidiū: maria tranant gregatim, nantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentiū clunibus, vicibusq; suis ad terga illorū vicissim redeūtes, quod & S. August. adstruit eleganter. Sed & illud notatū, quod serpentibus sint infensissimi, atque cum eis bellū gerāt, teste eodem Plinio, qui addit, serpentū cauernas vestigare, nariumq; spiritu extra- Lib. 8. c. 32. Serm. 21. de Verb. Ap. & & in Ps. 41. d. cap. 33.

extrahere renitentes: *Ideò*, inquit, *abigendis serpentibus, odor adusti ceruini cornu singulare remedium*: quin & illas latibulis extractas mandere scribit idem Plinius.

Theoph. Hist. plant. lib. 1. c. 1. Matthiol. lib. 2. c. 52.

Lubet, & aliud vafrumentum subtexere, quod illis à natura inditum. quotannis stato veris tempore, cornua ponunt, & dextrum cornu (quod medicamento aliquo præditum est) abijciunt in ima & ardua loca, quo inueniri non possit: defodi nonnulli putant, nè nimirum ob id prædæ magis sint obnoxij. Latent interim cornubus amissis, velut inermes. Vide Plinium, & Erasmum Prouerbio, *Vbi cerui cornua.*

Lib. 8. Hist. Nat. De Re rustic. lib. 2 c. 3. d cap. 32. Lib. 4. Ant. Lect. c. 17.

Insuper, adeò nociuis abstinent pabulis, vt febrium morbos non sentiant, vt nec ij qui diebus matutinis carnem eorum degustant, vti memoriæ prodidit idem Plinius. Capris contrarium animal (de quibus mox) quas nemo sanas emet: quia semper febricitant teste Varrone. Ceruis denique longissimam ætatem attribuunt, quippe, *quod post centum annos* (Verba Plinij) *cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate, aliqui capti fuerint*; *longæuitatis causam nonnulli afferunt ex fellis vacuitate*: Vndè, quia fellis expers est Delphinus, longæuus est, vt auctor est Cælius Rhodiginus.

CAPVT XXXV.

De solertiâ Caprarum, atque naturâ. Illæ ceu species Idoli Gentilibus colebantur.

Lib. 8. Nat. Hist. cap. 50.

SEd lubet vlterius animantium solertiam animi causa intueri, Video capras vix alijs cedere, quippè quæ prunas in astutiâ gerant. Plinius de illis narrat, Muciano visas esse duas in ponte prætenui sibi occurrisse, cùm ergò circumactum angustiæ non caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate cœcâ, torrente rapido minaciter subterfluente, alteram decubuisse, atque itâ alteram proculcatæ supergressam. Illud autem notatu, & admiratu dignum, illas naribus non spirare, vt cætera animalia, sed auribus spiritum ducere, vt M. Varro auctor est. Quanquam Oppianum Poëtam Græcum scripsisse non tam auribus, quàm fistulâ, quæ à palato ad interstitium ipsorum cornuum pertinet, spiritum ducere, vti refert Iosephus Scaliger in illum Varronis locum: noctu quoque vt interdiu cernere adstruit Plinius.

Lib 2. de Re rust. c. 3. d cap. 50.

Denique, mirum videri debet quod cùm capræ nunquam sint sanæ (quippè semper febricitant, imò ipsarum saliua & morsus arboribus exitialis sit) caro tamen illarum boni sit succi, & maximè nutriat. Vndè Clitomachus scribit apud Athenæum, quendam Athletam Thebanum omnes suæ ætatis viros superasse, quod caprinis carnibus vsus esset. Vndè opinor factum, vt in festis, maximè Bacchi, capram immolarent, teste Parœmigrapho. Itali certè (vt hoc addam) tanti lac caprinum faciunt, vt verè ipso greges caprarum per Vrbem ambulare faciant, mul-

Lib. 9. Dipnos.

mulgeantq; caprarij in areis ædium, quod ipse non sine risu & gustu vidi. Liceat vti hoc diuerticulo, Gentiles suos Faunos, & Satyros specie capræ, & hirci coluisse. Hinc Iouem capræ lacte nutritum tradiderunt Poetæ. Causam dat Plinius: *Maximè*, inquit, *alit quodcumque humanum* (lac) *mox caprinum; undè fortaßis fabulæ, Iouem ità nutritum dixêre.* Alias causas suggerit eruditiss. P. Cornel. à Lapide Soc. IESV Theologus eximius, quas omitto breuitatis causa: ad alias animalium solertias lubet transgredi.

Lib. 28. cap. 9.

In cap. 6. Ezechiel.

CAPVT XXXVI.

De mira Solertia Elephantum. Commendantur ab intellectu sermonis Patrij, ab obedientiâ, gratitudine, æquitate, memoriâ, acumine ingenij, aptique ad omnes artes, & belli; reperti Elephantes Funambuli, & periti scripturæ, &c.

COmmemoratione etiam digna sunt, quæ de naturâ solerti Elephantum leguntur; quæ sanè fidem superarent, nisi visus iudicio comperta haberemus. Adeò enim est acutis sensibus, vt suppares humanis videantur. Vidimus vnum prægrandi corpore, capite immenso, perpetuò illud ventilantem auribus patulis, in quêis inter alia admiranda insidebant viri duo, iussus priùs à suo ductore subsidêre, ac potiùs se substernere, verbis sermocinantium interim conniuêre, & ad interrogata respondêre pumilionis manu, promuscide sua saccarum, panemvè excipere, & in os patulum mox ingerere: Porrò raras istius animalis dotes, Plinium describentem lepidum est audire, Iusti Lipsij stylo elucidatum. Verba Plinij: *Animalium maximum Elephas, proximumque humanis sensibus, quippè intellectus illis sermonis patrij, & imperiorum obedientia, officiorumque, quæ memoria didicere, amoris, & gloriæ voluptas, imò verò quæ in homine rara, probitas, prudentia, æquitas, religio quoque siderum, solisque veneratio.* Hæc Plinius sanè effusè; tamen verè, ad cuius accuratam laudationem, videor non ineptè diducere posse, & adducere lecta mihi testimonia, aut exempla. Tribuit primò *Intellectum sermonis patrij.*

Cent. 1. Epist. 50.

Lib. 8. c. 1.

Quod mireris, Nam cùm duo velut limites sint, quibus hominem à bruto disparamus, sermo, & ratio; prior iste, vide quam vacillet, sermonem patrium, ait, ab ijs intelligi: id interpretor, Indorum, Æthiopum, Afrorum, & vbicumque nati. Præter Plinium Ælianus: *Capiunt & humanum sermonem Elephantes, sed indigenum.*

Lib. 4. c. 24.

Lib. 48.

Adde Dionem: *Etiam hoc aiunt patriam vocem audire, atque intelligere.* Nec alia res certior. Institutionem eorum vides? linguâ fit, Domituram? lingua incitationem, reuocationem? lingua. denique vt clauus nauim: sic animal hoc impellit, dirigitque quò libitum humanus sermo. De Institutione Ælianum audi: *Docentur, inquit, atque instituuntur ad varia sermone vernaculo, cuius miro quodam, & ineffabili modo, ac velut peculiari natura sunt capaces.*

Lib. 13. c. 22.

Sparsa, & populo Mißilia omniũ rerum per omnes dies, singula quotidie millia auium cuiusque generis, multiplex genus, tessera frumentaria, vestis, aurum, argentũ, gemmæ, margarita, tabulæ picta, mancipia, iumenta, atque etiam mansueta feræ, nouissimè naues, agri, quæ postrema signanda: nam præter aurum, argentum, gemmas, margaritas, tabulas pictas, mancipia, Insulas, id est, certas regiones Vrbis, & habitabiles domos, totosque agros dedit.

Nec ab his in hac re, & in hoc Cæsare dissentit Dio Cassius: *Omnia*, inquit, *delicatissima quæ homines comedunt, omnia pratiosissima, equos, mancipia aurum, argentum, variam vestem, hæc dabat per symbola quædam, & tesseras, globulos enim paruos inscriptos vt quæque eorum erant, hos iaciebat in populum, & re ipsa, mox dabatur quod quisque eorum in tessera haberet.*

Idemque Dio Cassius de Tito Vespasiano scribit præbuisse spectantibus varia nedum ad voluptatem, sed etiam ad vtilitatem. *Nam globulos ligneos*, inquit, *quosdam de loco superiore in theatrum iecisse, qui symbolum haberent, hic alicuius esculenti, ille vestis, alius argentei vasis, alius aurei, equorum, iumentorum, mancipiorum, quæ oportebat eos qui rapuissent ferre ad Curatores ludorum, & ab ijs accipere quamque rem inscriptam.*

Neque putabit paruo hæc constitisse qui legit Hadrianum in adoptione Commodi, adeo multa in populum per hos ludos, & in militem profudisse, vt dixerit perdidisse se quater millies H.S. quod populo, & militibus dederat, id est, nostra moneta, decem milliones: Nec tollat quis supercilium, ni lucem veritati, id est historiæ tollere velit.

Idem ille inquinatissimæ licet, & probrosæ vitæ Nero, gregario militi, teste Dione in donatiuum numerari iussit centies H.S. quæ sunt 250000. Philippicum.

Agrippina mater hunc tantum pecuniæ numerum in mensa expandi iussit, vt vel sic tacitè filij effussionem reprehenderet & coërceret. Notauit Nero se moneri, & alterum tantum addi præcipiens: *Nesciebam* inquit, *me tam parum dedisse.* Iulius verò Cæsar, *nullum largitionis* (verba Suetonij) *aut officiorum genus in quemquam publicè, priuatimque omisit. Militibus singula interdum mancipia, vel prædia viritim dedit.*

Redeo rursum ad Neronem. Is Regi Teridati, vt hospiti, nouem mensibus Romæ argenti in singulos dies constituit viginti millia Philippicûm, sunt quinque milliones, & quadraginta millia coronatorum in totos illos nouem menses constituta. Abeunti dedit viaticum millies H.S. seu duos milliones, & medium.

Nec tantum militibus hæc donatiua, sed & histrionibus & scænicis, nisi quod illa plerumque in coronis aureis consistebant, testor Plinium, *Crassus diues primus argento, auroque folia imitatus ludis suis coronas dedit.* Nota coronas istas fuisse compactas ex folijs seu laminis auri, vel argenti, imitantibus folia lauri, vel oleastri. Idem Plinius: *Coronarium tenuatur in laminas, taurorumq; felle tinctum, speciem auri in coronis histrionum prabet.*

Lib. 21. c. 3.
Lib. 24. c. 8.

Cap. 19. De Vespasiano Suetonius: *Apollinari tragœdo quadraginta Sestertia* id est, decẽ millia Philippicorũ: *Tarpeio, Diodoroque Citharœdis 200. Sestertia*, id est, 2500. Philipp. dedit.

Quæ-

Quæres, vndè istæ opes? ex rapinis, Lector, & sacrilegijs. De Iulio Cæsare apertè Suetonius *In Gallia, fana, templaque Deûm donis referta expilauit, Vrbes diripuit, sæpius ob prædam, quam ob delictum.*

Quin & vsus ille ad Consules profluxit. Nam posteriori Iustiniani æuo, priscum Cæsarem luxum imitati, septies in anno missilia sumptuosa in vulgus iactabant, quem luxum posteà coërcuit Iustinianus, Nouel. Constitut. 105. qui inter alia sanciuit ne Consules aurum populo spargant, sed argentum tantùm, idque in minutioribus nummis.

Iam ad opera publica: fatigarem calamum, & Lectorem, si quæ ex historicis priscis occurrunt recenserem. Notabiliora tantum ex illis producam, vel ex ipsa Româ, de qua olim Poëta:

Gentibus est alijs tellus data limite certo, Romanæ spatium est Vrbis, & Orbis idem:
Omnia Romanæ cedant miracula terræ Natura hîc posuit, quicquid vbique fuit.

Ouid. Fast. 2.

Romam dico, celebre illud Vrbium caput quæ habuit in circuitu *Milliaria viginti duo, præter Transtyberim & Leoninam Ciuitatem, cum quibus dicitur habere quadraginta duo milliaria.* Ita Chronicon Martini Poloni: cuius veritatem adstruit I. Lipsius authoritate Plinij Vopisci, & aliorũ. Hic in Aureliano Principe sic scribit: *Muros Vrbis Romæ sic ampliauit, vt quinquaginta propè millia murorum eius ambitus teneât.* Neque mirum, si consideremus tot templa, porticus, basilicas, theatra, circos, fora, balnea, thermas, tantæ hominum multitudini capaces. Nam vt Aristides inquit, *Omnes gentes quasi vicatim diuisæ, ad hanc suam arcem conuenêre: quæ nunquã vlli senegat, sed vt terra solum fert omnes, sic hæc omnes, capit.*

3. de Magn. Rom. c. 2.

Quid quæris? Vrbs illa, omnium Vrbium dici potest: *Quia in ea videre est*, verba Athenæi, *Vrbes omnes, vt sic dicam, collocatas. Deficiat non vnus dies, sed quotquot habet annus, si quis annumerare conetur omnes Vrbes in cœlesti istâ Vrbe positas, idque ob nimiam copiam: nam & totæ nationes illic simul, & confertim habitant, vt Cappadocum, Scytharum, Ponticorum, & aliarum complures.*

Consonãt ista Senecæ; *Aspice*, inquit. *frequentiam, cui vix Vrbis immensa tecta sufficiunt: maxima pars illius turbæ, patria caret, ex municipijs, ex colonijs suis, ex toto denique Orbe terrarum confluxerunt*, & post paullò: *Nullum non hominum genus concurrit in Vrbem, & virtutibus, & vitijs magna præmia ponentem. Iube hos omnes ad nomen citari, & vnde domo quisque sit, quære; videbis maiorem partem esse quæ relictis sedibus venerit in maximam quidem ac pulcherrimam Vrbem, non tamen suam.*

Ad Heluid.

Ad magnitudinem denique referantur illa Plinij: *Ad Vrbis nostræ miracula transire conuenit, & sic quoque terrarum Orbem victum* (notetur) *ostendere, quod accidisse toties penè, quod referentur miracula, apparebit. Vniuersitate verò aceruata, & in quendam vnum tumulũ collecta, non alia magnitudo exsurget, quam si mundus alius quidam in vno loco narretur.*

Lib. 36.

Ad pulchritudinem, ista ex Ammiano, qui Constantij Imperatoris ingressum in Vrbem Romam, describens, ipsam intuentem & mirantem præcipua operum facit, atq; ait: *Proindè Romã ingressus, Imperij virtutũq; omnium larem, cum venisset ad Rostra perfe-*

perfectissimum prisca potentia FORVM, *obstupuit: perque omne latus, quo se oculi contulissent, miraculorum densitate perstrictus, allocutus nobilitatem in Curiâ, populumque pro Tribunali, in Palatium receptus, fauore multiplici, lætitia fruebatur optatâ. Deindè, intra septem montium culmina per accliuitates, planitiemque posita Vrbis membra collustrans, & suburbana, quicquid erat primum, id eminere inter alia cuncta sperabat:* IOVIS TARPEII, *delubra quantum terrena diuinis præcellunt,* LAVACRA *in modum Prouinciarum exstructa; Amphiteatri molem solidatam, lapidis Tyburtini compage,* PANTEON *velut Regionem teretem speciosâ celsitudine fornicatam, elatosque vertice scansili suggestus, Consulum, & priorum Principum imitamenta portantes, & Vrbis templum, forumque pacis, & Pompeij theatrum, aliaque inter hæc decora vrbis æternæ.* Qui hæc non miretur haud scio, quid in humanis mirari debeat.

Quærenti ergò quid de Vrbe sentiret idem Constantius, respondit maiorem omnium opinione cum admiratione coniunctam percœpisse voluptatem; nonnihil tamen ex eo adspersum molestiæ quod ibi etiam homines mori didicisset. Nempe par videbatur homini, qui tali obstupuisset spectaculo, vt qui Vrbem illam, quæ illius esset cœli imitatrix, illos ab omni mortalium abstractos conditione, immortalitas quædam sequeretur. Verum qui magnificentiam copiosius Romanæ Vrbis discere volet, consulat Fran. Bencium Orat. 1. & I. Lips. lib. 3. de Magnit. Rom. c. 2. qui prædictam Ammiani descriptionem curiosè, & partitè diducit explicatque, è quo notes vt ad opera redeamus, duplicis generis illa fuisse, *Temporaria*, scilicet, & *Diuturna*. Illa, quæ subito, & in breue tempus aliquod excitabãtur è terra, aut ligno plerumque; ista quæ in longum & mansura, è latere, lapide, & materiæ firmiore. *Tẽporaria* iterum duplicia, in Militiâ, & extra eam, atque vtraque mereri iustam admirationem. Nam si militiam videas, qui fossas, vallos, aggeres, & talia terrea, iterumque materialia, Turres, Testudines, Musculos, Vineas, legit, tam multa, tam crebra & aut industriam, aut vires hæc patrantium non æstimat, aut admiratur. Quale enim fuit, & quàm admirabile spectaculum, omnis ille Cæsaris arenæ apparatus argenteus, Neronis theatrum opertum auro, scena triplex, Æmilij Scauri, cuius ima pars è marmore, media è vitro, summa erat ex auro, quam sustinebant columnæ 360. inter quas disposita signorum ex ære tria millia numerabantur.

Sed iuuat audire Plinium graphice ista describentem: *M. Æmilius Scaurus*, inquit, *fecit in Ædilitate sua opus omnium maximum, quæ vnquam fuère humana manu facta, non temporaria mora, verumetiam æternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit, Scena ei triplex in altitudine CCCLX. columnarum. Ima pars Scenæ è marmore fuit, media è vitro, inaudito posteà etiam genere luxuriæ: Summa tabulis inauratis columnæ, vt diximus, imæ duodequadragenum pedum, Signa ærea inter columnas, vt indicauimus, fuerunt tria millia numero. Cauea ipsa capit hominum LXXX. millia, cum Pompeiani theatri toties multiplicata Vrbe, tantoq; maiore populo sufficiat largè XL. millibus. Sed & reliquus apparatus tantus, At talica veste, tabulis pictis, cæteroque choragio fuit, vt in Tusculanam, villam reportatis, quæ superfuerant quotidiani vsus delicijs, incensa villa ab iratis seruis concremaretur ad H.S. millies*, id est, vicies quinquies centena millia pattaconum.

Fugi

Fugitiuis istis operibus non inhæreamus: Diuturna spectemus, sed strictim, & quæ paucis in æternitate suâ complexus est P. Drexelius Soc. IESV, à singulari pietate, & doctrinâ sanè quàm commendatus. Is igitur inter opera illa publica Vrbis Romæ refert templa, Basilicas, Fora, Porticus, Aquæductus, Vias, Theatra, Circos, Cloacas, Lacus, Balnea, Thermas, Templa Romæ fuerunt quadringenta viginti quatuor, pleraque magnifica. Domitianus in solam Capitolij inaurationem, ipsos septem milliones impendisse comperitur.

In amphitheatri saxeis gradibus commodè sedêre poterant spectatorũ 87000. in superiore parte per ambitum stare 12000. vniuersim 99000. præter plurima alia, duodecim publica fuerunt balnea ab Imperatoribus structa, in quibus gratis lauabatur. In thermis Antonini fuerunt è polito lapide, 1600. sellæ, & commodè tot homines simul lauare poterant. In balneo Hetrusci, ait Plinius, omnia fuisse argentea, canales, labra, solum ipsum.

Sed de splendore eorum audiamus Senecam: *Pauper sibi videtur, ac sordidus, nisi parietes magnis ac pretiosi, orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint; nisi illis vndique, & in picturæ modum variata circumlitio prætexatur, nisi vitro condatur Camera, nisi Parius & Thasius lapis, quondam rarum in aliquo templo spectaculum, piscinas nostras circumdederit: nisi aquam argentea epistomia fuderint, & adhuc plebeias fistulas loquor. Quid cùm ad balnea libertinorum peruenero? quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum, & impensæ causa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? eò deliciarum venimus, vt nisi gemmas calcare nolimus.* Epist. 86.

Insuper, Romæ tot ferè statuæ fuerunt, quot homines, præter infinitas æreas, marmoreas, eburneas, etiam argenteæ & aureæ, Domitianus in Capitolio auream habuit centum librarum, Claudius in Rostris etiam argenteam habuit, hinc Præfectus certus, Comes Romanus dicebatur, & multus ei miles, vt tantùm statuarum populum custodiret.

Ad studium istud posteà repressum fuisse Dio testatur: *Vrbs, inquit, statuis implebatur: quia licebat cuique passim in tabulâ, ære, marmore se publicare, quod Claudius Imp. vetuit, & plerasque iam positas, loco mouit, & aliò transtulit; edixitque ne quis in posterum priuatim poneret, nisi Senatus permissu; excepto si quod opus publicum faceret, reficeretve.* Lib. vlt.

Viæ Appiæ vir expeditus, quinque diebus habuit quod percurreret, ab Vrbe Capuam vsque. Protendebatur teste Procopio hæc via tam lata, vt duo currus obuij liberè commearent, tam firma, vt laxi nihil, aut soluti appareret, perindè ac si saxum esset vnicum, atque plures tales fuerunt viæ, teste I. Lipsio. Lib. 1. Bell. Gothici.

Quid in aquæductibus? Appius Claudius Censor impendit in aquæductum septem milliones auri & medium, sexcenti homines alebantur tuendis tantùm aquis. Ab eo est aqua Appia per milliaria (vt refert Lipsius) circiter vndecim deducta, Hoc initium; sed Deus bone, quæ mox incrementa? Nam egebat sanè ille

populos aquis, non solum ad potum, sed ad balnea, ad Fullonicas, ad Naumachias, & Circos. Atque ità vbertim, inducta fuit, vt quisque domi, aut in vicino haberet copiam: scribitque Strabo, *Flumina per Vrbem, & Cloacas videri fluere, atque vnamquamque domum propemodum habere fistulas, & canales quibus aquam inducat.*

De eadem re Plinius: *Si quis diligentiùs æstimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus euripis, hortis, suburbanis villis, spatioque aduenientium exstructos arcus, montes perfossos, conualles æquatas fatebitur, Nihil magis mirandum fuisse in toto Orbe terrarum.* Copiam habes, molem in adducendo habes, miraculum super omnia mira Orbis, Plinio quidem iudice habes.

Quid Cassiodorus de istis: formas ipse appellat hos ductus, quod & Iurisconsulti, atque inferior ætas fecit. De ijs igitur: *In formis Romanis vtrumque præcipuum est, vt & fabrica sit mirabilis, & aquarum salubritas singularis: Quot enim illic flumina quasi constructis montibus perducuntur? naturales credas alueos, soliditates saxorum? quando tantus impetus fluminis tot sæculis potuit sustineri*: Credamus hoc ergò iam Frontino, paucis fidisque verbis estanti, *Magnitudinis Romani Imperij id præcipuum esse indicium.* Benè, & verè, quia non Romæ tantum, sed in Colonijs plerisque & maioribus Oppidis hæc fuêre.

Ad Aquæductus pertinent lacus, de quibus Plinius his mirificis verbis; *Agrippa in Ædilitate suâ, adiecta virgine aqua, cæteris corriuatis, atque emendatis, Lacus 700. fecit, præterea salientes 105. Castella 130. complura etiam cultu magnifica, operibus ijs signa 300. ærea, aut marmorea imposuit, columnas ex marmore 400. eaque omnia annuo spatio.* Atque harum aquarum Curatores instituit Augustus, cum lictoribus, seruis, scribis, librarijs, accensis, præconibus, varios opifices perpetuos vt minimum sexcentos.

Cloacas denique Roma habebat, siue subterraneos fornices cum profluentibus aquis ad euehendas totius Ciuitatis sordes, quæ quidem cloacæ tam amplæ, & multæ, vt inter Vrbis admiranda meritò referri possint. De his igitur Cassiodorus: *Splendida Romanæ Ciuitatis Cloaca tantùm visentibus conferunt stuporem, vt aliarum Ciuitatum miracula possint superare. Videas illic fluuios quasi montibus concauis clausos per ingentia stagna decurrere. Videas structis nauibus per aquas rapidas non minimâ sollicitudine nauigari, nè præcipitato torrenti, marina possint naufragia sustinere. Hinc ô Roma, singularis quanta in te sit potest colligi magnitudo. Quæ enim Vrbium audeat tuis culminibus contendere, quando nec ima tua possunt similitudinem reperire.*

Atque istis Cloacis perpurgandis & detergendis Censores designati, vt ex Liuio & Dionysio notat Lipsius, quos in earum instaurationem aliquando insumpsisse mille talenta adstruit, id est, sexcenta Philippeorum millia, Si tantum in reparationem, quanti ipsa paratio?

Quid de luxu fœminarum? finis non esset, si illum suis coloribus depingerem, solum illud dicam, *si muliebris insania viros ità subiecerat* (Senecæ verbis vtor) *vt bina*

aus

aut terna patrimonia auribus singulis suspenderent, quantùm putes fuisse luxuriæ alijs in rebus? nempè picturis, triclinijs, abacis, gemmis, smaragdis, margaritis, toto capite, & crinibus, auribusque, collo, manibus, digitisque dispositis? legatur Seneca, Plinius, Iuuenalis, Tertull. Hieron. alijque. Mittamus sequiorem sexum.

Lib. 7. de Benef.

Audiuit Lector miranda, quorum pleraque stylo I. Lipsij concinnata, sed vbi sunt ista? vbi inquam publicæ illæ structuræ, quæ Æternitati excitatæ videbantur? modò perierunt, & iacent, quo non nata iacent. Vrbem illam Romam qui conspicis, non vmbram veteris cernis, & quæ æui illius Deorum opus, & cura dicebatur, tantùm non funditus perijt: nisi enim parietinæ extarent, veritati historiarum non crederes, & Romam nullam fuisse existimares. Vbi horti pensiles frequentissimi? Vbi etiam ædificia illa Senatorum, & ditiorum, quæ *in laxitatem ruris* (vt inquit Seneca) *excurrebant, quorum parietes aduectis transmaria marmoribus fulgebant, tecta variabantur auro, pauimentorum nitor laquearibus respondebat*? Vbi splendidæ illæ supellectiles adeò luxuriantes, vt etiam coccinatorijs ollis, & instrumentis argenteis vterentur? perierunt inquam ista, & tanquam fauilla in auras euanuerunt, omnia mortalium opera, mortalitate donata sunt. Constat enim Gothorum, Visigothorum, Ostrogothorum, Hunnorum, Vandalorum, Bulgarorum, irruptionibus intra annos paulò amplius 150. Vrbem ac Rempub. Romanam sæpiùs afflictam deletamque fuisse. Imperium Romanum quod æternitatem sibi spondebat, vbi nunc exstat? vbi magni illi Cæsares? fuerunt: inter peritura vixerunt? vbi aliæ item Vrbes potentissimæ, quæ vel ante ipsam Romam excitatæ? perierunt, fuerunt.

Epist 14.

Vid. Cuiacium lib. 2 Obseruat. cap. 6.

Et Thebæ steterunt, altaq; Troia fuit. ——— ——— *Sicut varia nascentibus*
Contingunt pueris anima, sic Vrbibus affert
Hora, diesq; suum, cùm primum mœnia surgũt,
Aut fatum, aut genium.

Prudent. lib. post in Symm.

Itaque hallucinabantur Romani illi Cæsares, & alij Principes quæ æternitatem locabant in rebus minimè æternantibus. Si Augustinum Romani ad æternitatem viæ ductorem delegissent, viam sibi multò certiorem ad ipsam æternitatis regiam comparassent. *Neque enim nos*, inquiebat Vir ille sanctissimus. *Imperatores eos fœlices dicimus, qui multos Imperij ac vitæ annos, vel victoria triumphos, vel fortuna thesauros numerárunt; hæc ijs etiam deferuntur munera, quibus nihil iuris est ad regnum illud æternum.* Sed hoc obiter. Nunc ad alium luxum transgrediamur.

* * *

CAPVT XXXIII.

De Seruis, eorumq; multitudine & discrimine apud Antiquos, signa Dominorum cuti eorum imò & fronti imprimebantur: Quorsum tanta seruorum multitudo? alij enim Stigmatici, alij Litterati, alij Dispensatores, alij Lecticarij: cur plerique sic dicti? De manumissionibus seruorum, quomodo à liberis veste distinguerentur.

AD magnificentiam, & potentiam quoque Romanorum referri potest multitudo seruitiorum, quæ fidem nostram, nisi clarissima proborum auctorum testimonia aliud euincerent, superaret. Constat enim vni Senatori Romano, aut Equiti, fuisse non 50. dumtaxat aut 100. familiares seruos, sed 200. 300. 400. Nam eccè Tacitus Pædiano tribuit quadringentos, Plinius Cæcilio Claudio quinquies mille, & totidem Isidoro.

Lib. 13. cap. 10. V. Athenæum lib. 6. cap. 7.

Imò plerosque Romanorum decem, & viginti millia, atque etiam plures habuisse, qui suum Dominum tempore belli Ducem declarabant, pacis verò tempore agriculturam exercebant.

Et hoc quidem, non vt quæstum talis ille Dominus ex tanto seruitiorum numero faceret, licet quidam Nicias Græcorum ditissimus istius genij fuerit, sed pro familiari modò obsequio, ac vt Anteambulonibus ijs vteretur. Corinthiorum Ciuitatem sic olim floruisse scribit Athenæus, vt sex seruorum myriades, ac quadraginta possideret, & tantundem Respub. Æginetarum.

a lib. 6. Diphnos. cap. 7.

Quin ad eum vsque excreuêre numerum, vt aduersus Dominos rebellionem nedum in Macedoniâ, sed etiam in Siciliâ excitarint, in quâ emortui sunt plures quàm centum seruorum myriades, teste eodem Athenæo, & Diuo Augustino. Prægrandem hunc seruorum numerum, quorum nomenclator adhibendus erat, etiam Seneca notat de Demetrio Pompeiano loquens, *cui numerus quotidiè seruorum velut Imperatori exercitus referebatur* Et rursum: *Familia*, inquit, *bellicosis nationibus maior*. Sed & Plutarchus refert Marcum Crassum solos Architectos, & fabros in seruis habuisse ad quingentos.

Lib. 5. de Ciuit. Dei. cap. 26. De Tranquill. animi.

Huc referas quod ad Cannas victis Romanis octo millia seruorum militauerint.

Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 11.

Turcarum etiam Imperatorem, luxum hunc imitari legimus. Nam Sartores aulici 300. sunt in Aulâ: vndè colligere est quantus sit illic vestium cultus. Fabri ferrarij etiam 300. Ianizarij noui 500. arcis solum purgandæ, vilibusque ministerijs mancipati 400. qui canes, & falcones curant, & alia complura eiusmodi seruitia.

Scriptum denique legimus apud Ven. Bedam, Hermetem virum illustrem, Vrbisque Præfectum ab Alexandro Papâ baptizatum cum vxore, sorores, filijs, cũ mille ducentis seruis, eorumq; vxoribus, & liberis. Pudentilla vxor Apulei quadrin-

In Martyrol.

ducentos habebat teste Apuleio. Quidam Claudius Isidorus quatuor millia reliquit, teste Plinio, Crassus multo etiã millia habuit inter quos 500. erant Latomi, Architecti & Fabri lignarij. Sunt denique qui existiment in Vrbe plus seruorum, quam ingenuorum fuisse.

Lib. 2.

Satis dictum sit de seruorum multitudine, nunc paucis de illorum generibus dicamus. Itaque alij erant *Publici*, quos Respub. ad varios vsus asseruabat, quippè qui custodias tuebantur, vias publicas muniebant, cloacas purgabant, alios in ergastulis alebant. Vndè Scipio vno eodemque die oppugnata & expugnata Carthagine (vt est apud Liuium) Opifices ad duo millia hominum publicos forè populi Romani edixit, cum spe propinqua libertatis, si ad ministeria belli enixam operam nauassent.

Lib. 26.

Et hi rursùm distinguebantur, vt annotat Lipsius, vel à Prouincijs, vel à personis, nimirum à Prouincijs vndè adducti, vt Brutiani, Cypressi, à personis etiam quæ vicerant, aut adduxerant, dicebantur enim Clodiani, à Clodio, Gelliani à Gellio, alij ab alijs.

Lib. 1. Elector.

Priuati verò serui distinguebantur in Vrbanos, & Rusticos, sed hi deterioris conditionis etiam æuo B. Ambrosij, quod apertè liquet ex eius verbis; *Plerique diuitum amandare consueuerunt sua mancipia, & in agellulos relegare, atque hæc pœna breuior existimatur.*

V. Alciat. in l. Vrbana ff. de Verb. sig.

Cæterùm, omnes isti certis litteris cuti inustis notati fuere. Nam in seruorum corporibus signa cuiusque Domini, inquit Langlæus, in hoc imprimebantur, vt agnosci in perpetuum possent; hoc elicitur ex responso ICti qui respondit tamdiu fugitiuos custodiri debere, quamdiu ad Præfectum Vigilum, vel ad Præsidem Prouinciæ deducantur, vt facilius cognosci, & percipi fugitiui possent.

Lib 10. Semestr. cap 2. Lib. 1. §. in publicum ff. de seruis fug.

Istæque notæ in occultis corporis partibus imprimebantur, quod secus si alicuius criminis rei essent; tum enim in fronte ad maiorem scilicet ignominiam, quod & Christianis antiquis vsitatum docent Histor. Eccles. Vndè illud Theodori Græci interpretis: *Væ tibi tyranne qui Sancti Theodori, & Theophanis sanctas notasti frontes.*

Basilicon. lib. 60. tit. 51.

Ast, apud Ethnicos nihil notius, vel Ausonio teste, vndè de Bergamo versus isti:

Tam segnis scriptor, quàm lentus Bergame cursor Fugisti, & primo captus es in studio.
Ergò notas scripto tolerasti Bergame vultu, Et quas neglexit dextera, frons patitur.

Et tales Stigmatici à *stigmate* dicebantur. Iuuenalis:

——— *Quis non stigmate dignum Crediderit?*

Sed & *Litterati* iocosè interdum à litteris quæ fronti eorum inscribebantur Plaut. *Si hic me litteratus sinat.* Vndè Apul. *frontes litteratas* vocat, de quâ inustione plura videantur apud R. P. Cornel. à Lapide in cap. IX. Ezechielis.

Sed quæres, in quos vsus tot seruitia? Dixerim præter ante notata in vsum excubiarum nocturnarum, Quintilianus: *Scis pariter an vna quiescentium fores vallauerit cura seruorum.* Silius:

Sapè etiam famuli turbato ad limina somno Expauere trucem per vasta silentia vocem.

Sed, & rei rusticæ vacabant, arando nimirum, fodiendo, sarriendo, & quidem vincti compedibus, laxioribus quidem, ad motum, scilicet & ingressum. Aptè Florus de Sicilia: *Hic ad cultum agri, frequentia ergastula, cathenatique cultores materiam bello præbuerunt.*

Lib. 1. cap. 19.

Nimirum propter multitudinem seruorum, quæ vel exercitus copiosum numerum superabat, vt diximus: vndè in Dominos sæpè insurgebant: adeò vt natum prouerbium fuerit: *Totidem nobis esse hostes, quot seruos.* V. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 11. Sed tantus ille numerus in ergastulis erat, ac in compedibus, quas vocabant annulos. At in Vrbe non tantus: & horum munus, vt iam diximus, ad excubias destinatum, sed & vt mensæ Dominorum assisterent, & si quod murmur ab ijs interueniret nonnulli compescerent, atque hæc tanta seruorum caterua ciuium numero non habebatur, vt Plinius auctor est. Martialis:

Senec. Epist. 47.

Lib. 7. Epist. 31.

Annulus iste tuis fuerat modò cruribus aptus,

Adde Ouidium:

Spes etiam dura solatur compede vinctum. Crura sonant ferro, sed canit inter opus.

Insuper aduerte eos qui alendæ, curandæque familiæ vrbanæ præpositi erant, *Dispensatores* dictos, vtpotè qui impendia domus curabant, & victui præerant, eisque parebant piscatij, coqui, & id genus serui abiectissimi.

Præterea, erant *Lecticarij*, qui Dominos in puluino resupinos in lectica iacentes ferebant. Seneca: *Non turba seruorum lecticam tuam per itinera vrbana, ac peregrina portantium.* Ser. Sulpitius: *Coactus sum in eadem lectica qua ipse delatus eram, meisque lecticarijs in Vrbem eum referre.*

Sed & erant abiectissima, & sordidissima ministeria, quibus destinata ista viliora mancipia, teste eodem Seneca, qui æui sui luxum sic taxat: *Cùm ad cœnandum discubuimus, alius detergit sputa, alius reliquias temulentorum subditus colligit, alius pretiosas aues scindit: pectus, & clunes, certis ductibus circumferens eruditam manum, in frustra excutit, alius vini minister in muliebrem modum ornatus cum ætate luctatur: Non potest effugere pueritiam, sed retrahitur, iamque militari habitu glaber retritis pilis, aut euulsis tota nocte peruigilat, quam inter ebrietatem Domini ac libidinem diuidit; & in cubiculo vir, & in conuiuio puer est.*

Epist. 47.

Erant etiam serui ad pedes, de quibus idem Seneca: *Seruus qui ad pedes steterat, narrat quæ inter cœnam ebrius dixisset.* Facetè suo more Martialis:

Lib. 3. de Benef. cap. 27.

Omnia cùm retrò pueris obsonia tradas, Cur non mensa tibi ponitur à pedibus?

Hactenus de seruis, iam obiter de manumittendis.

Manumittendus circumagebatur, & manu capiti impositâ in orbem vertebatur. Persius:

Satyr 5.

Verterit hunc Dominus, momento turbinis exit. Marcus Dama.

Vbi Cornutus addit, alapâ percuti solere. *Quoties*, inquit, *manumittebant, eos alapâ percussos circumagebant, & liberos confirmabant.* D. Ambrosius, *Libertas*, inquit, *quam*

5. Epist.

quam manumissus accipit, & palma lictoris donatus acquirit. Quin, & annulo donabantur Tertull. *Ille & vestu alba nitore, & aurei annuli honore, & patroni nomine, ac tribu, mensaque honoratur.*

De Resurr.

Interdum serui cum Domino paciscebantur libertatem, definito certo pretio, vti ex responso Hermogeniani videre est, dabaturque seruis in Dominos actio, si pactis conuentis non starent. Aduerte tamen, quod iudæus, qui se alteri Iudæo in seruum vendidisset, poterat anno septimo, qui erat libertatis, & sabbaticus, seruitute & domo heri sui liber egredi, sed si hoc anno non egrederetur, in Iubileo, egrediebatur nec vltrà illud in seruitute detineri poterat; super quo videatur Cornel. à Lapide Comment. in Leuitic. cap. 25. vers. 40.

In l. 93. ff. de Iudic.

Denique, serui à liberis distinguebantur, primùm quod illi raso capite, & penulati, isti togati, Seneca: *iudicata est aliquando sententia, vt seruos à liberis cultus distingueret.* Ius enim ferendæ togæ ciuibus solùm Romanis competebat, idque ex istà lege Romuli: *Quisque demissam ad talos vsque togam in Vrbe habeto.* Inde Romani dicti *gens togata*, vt palliati Græci, eamque togam tùm alibi, tùm in Vrbe gestabant, quod indè colligimus, quod cùm Mithridates iussisset in Asiâ omnes Romanos occidi, cognoscebantur illi ex togâ, vt multis fuerit necessaria vestis mutatio, quò mortem effugerent, teste Cicerone, tempore tamen belli, missâ togâ, sagis vtebantur, vt Macrobius auctor est.

De Clemen. c. 24.

1. Saturnal.

Verùm, quod alibi diximus seruos tunicatos, aduerte seruos Imperatorum colore fuisse distinctos ab alijs, vt illi albo, isti pullo colore vterentur, erantque viliores cucullati.

Martialis:

Pullo Mæuius alget in cucullo.

Illi quoque plerumque Citharœdi, talesque auratis tunicis fulgebant, vt patet ex Seneca, *auro culta mancipia.*

De Tranq. animi. cap. 1.

Huc Iuuenalis:

Sic lucet eximius citharœdus, siue Seleucus, Et quibus aurata mos est fulgere lacerna.

CAPVT XXXIV.

De natura, & sagacitate ceruorum: qui longissime vita.

A Seruis, venio ad ceruos, quorum miram solertiam breuiter ostendam, quippè quâ propiùs humanis accedunt sensibus: Nam ecce: vrgente vi canum (inquit Plinius) vltrò confugiunt ad hominem, nimirum ad Præsidiũ: maria tranant gregatim, nantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentiũ clunibus, vicibusq; suis ad terga illorũ vicissim redeũtes; quod & S. August. adstruit eleganter. Sed & illud notatũ, quod serpentibus sint infensissimi, atque cum eis bellũ gerãt, teste eodem Plinio, qui addit, serpentũ cauernas vestigare, nariumq; spiritu extra-

Lib. 8. c. 32.

Serm. 22. de Verb. Ap. ss & in Ps. 41.

d. cap. 33.

mulgeantq; caprarij in areis ædium, quod ipse non sine risu & gustu vidi. Liceat vti hoc diuerticulo, Gentiles suos Faunos, & Satyros specie capræ, & hirci coluisse. Hinc Iouem capræ lacte nutritum tradiderunt Poetæ. Causam dat Plinius: *Maximè*, inquit, *alit quodcumque humanum* (lac) *mox caprinum; undè fortaßis fabulæ, Iouem ità nutritum dixêre.* Alias causas suggerit eruditiss. P. Cornel. à Lapide Soc. IESV Theologus eximius, quas omitto breuitatis causa: ad alias animalium solertias lubet transgredi.

Lib. 18. cap. 9.

In cap. 6. Ezechiel.

CAPVT XXXVI.

De mira Solertia Elephantum. Commendantur ab intellectu sermonis Patrij, ab obedientiâ, gratitudine, æquitate, memoriâ, acumine ingenij, aptique ad omnes artes, & belli; reperti Elephantes Funambuli, & periti scripturæ, &c.

COmmemoratione etiam digna sunt, quæ de naturâ solerti Elephantum leguntur; quæ sanè fidem superarent, nisi visus iudicio comperta haberemus. Adeò enim est acutis sensibus, vt suppares humanis videantur. Vidimus vnum prægrandi corpore, capite immenso, perpetuò illud ventilantem auribus patulis, in quêis inter alia admiranda insidebant viri duo, iussus priùs à suo ductore subsidêre, ac potiùs se substernere, verbis sermocinantium interim conniuêre, & ad interrogata respondêre pumilionis manu, promuscide sua saccarum, panemvè excipere, & in os patulum mox ingerere: Porrò raras istius animalis dotes, Plinium describentem lepidum est audire, Iusti Lipsij stylo elucidatum. Verba Plinij: *Animalium maximum Elephas, proximumque humanis sensibus, quippè intellectus illis sermonis patrij, & imperiorum obedientia, officiorumque, quæ memoria didicere, amoris, & gloriæ voluptas, imò verò quæ in homine rara, probitas, prudentia, æquitas, religio quoque siderum, solisque veneratio.* Hæc Plinius sanè effusè; tamen verè, ad cuius accuratam laudationem, videor non ineptè diducere posse, & adducere lecta mihi testimonia, aut exempla. Tribuit primò *Intellectum sermonis patrij.*

Cent. 1. Epist. 50. Lib. 8. c. 1.

Quod mireris, Nam cùm duo velut limites sint, quibus hominem à bruto disparamus, sermo, & ratio; prior iste, vide quam vacillet, sermonem patrium, ait, ab ijs intelligi: id interpretor, Indorum, Æthiopum, Afrorum, & vbicumque nati. Præter Plinium Ælianus: *Capiunt & humanum sermonem Elephantes, sed indigenum.*

Lib. 4. c. 24. Lib. 48.

Adde Dionem: *Etiam hoc aiunt patriam vocem audire, atque intelligere.* Nec alia res certior. Institutionem eorum vides? linguâ fit, Domituram? lingua incitationem, reuocationem? lingua. denique vt clauus nauim: sic animal hoc impellit, dirigitque quò libitum humanus sermo. De Institutione Ælianum audi: *Docentur,* inquit, *atque instituuntur ad varia sermone vernaculo, cuius miro quodam, & ineffabili modo, ac velut peculiari natura sunt capaces.*

Lib. 13. c. 22.

Lib. 15. De *domitura* Strabonem audi: *Primùm*, ait, *captos vinclis ac fame domant, deindè cicures eos reddunt, mansuetosque, hos sermone, alios cantu aliquo; aut tympani sonitu delinientes.*

De *regimine toto*: quotidiana olim exempla in bellis, in pace, atque item hodie. Quin furere etiam cùm incipiunt, & à se abire, ad mentem reducuntur oratione. Credere ità seriò Christophorus Acosta me iubet: cuius assertioni præstruenda breuiter fides, sæpius enim testimonio eius vtar. Is gente Hispanus, professione Medicus, ad nouum illum Orbis tractum abijt, quem Orientalem Indiam vocamus. Diu illic egit, lustrauit, scripsit, & inter alia de Elephantis indole non pauca visa sibi, aut à visoribus accepta. Crebrum enim valdè, & quotidiani vsus animal in ijs locis. Is igitur refert in libello de aromatibus. Genere morbi tentari Elephantes quotannis, quod haud distat à furore; caussam, amorem esse, & venire cùm venit ad eos Venus. Tùm bacchari eos, furere, lædere, incurrere: nisi quidem vinclis coërceantur, quod fit ab incolis studiosè. *Sed eum morbum haud fermè aliter tolli, quàm pharmaco verborum, adsistere Belluæ magistrum increpare alacriter, & ostendere fœditatem, tantamnè belluam, & Reginam aliarum ità dementire per affectum? vtilitatem eam esse degenerationem à naturâ, & à stirpe. Rediret ad sese, & conculcaret amorem, qui turpiter nimis ipsum. Et his talibus quæ etiam homini vtiliter adhibentur, fieri medicinam.* Quomodò autem possunt ista, nisi si non audit solùm, sed imbibit, & capit? Nec verò, vt aliquid mirius dicam, audiunt solum sermonem, sed edunt. Oppianus disertè Elephantes colloqui inter se vult,

Fama est inter sese sermocinari, Distinctasque susurrare atque emittere voces.

Olim sub Cæsaribus in Theatris, ad tibiæ cantum composito gradu saltare aiunt: immò (quod fidem omnem superat) per funes extentos cum Sessore suo (inquit Suetonius) Funabulo visi sunt. In Galba. c.6.

Sed longiùs prosequi nolo. Petat qui volet ex singulari illâ Epistolâ I. Lipsij, ibi videbit obedientiam ijs exhiberi, à quibus docentur, memoriâ etiam pollere, vndè si cum belluis pugnam, siue in homines iussu hominum habent, aciem disponunt, & dirigunt, fugâ ipsâ suos non deserunt, sed gregatim abeuntes circumdant, & propugnant, læsis medicamenta adhibent. Iam saltationes, & choreas ducere, subsidère in genua, & si Senecæ credendum, per funem ambulare, cui etiam assentitur Plinius, quod quidem genus spectaculi Galbam Cæsarem primùm exhibuisse Suetonius hic antè Laudatus ostendit. Alia videantur in Lipsio, & Cælio Rhodigino lib. antiquit. lect. 3. cap. 10. & 15. vbi scribit ex Suetonio Cæsarem triumphantem ascendisse Capitolium ad lumina, quadraginta Elephantis dextra & sinistra lychnos gestantibus.

Huius denique animalis acumen refert ex Platone R. P. Delrio Soc. IESV, nimirum, si Elephas in cœnum ceciderit, & clamauerit, socius id cernens abit, & redit adducens gregem Elephantum, vt opera communi seruent immersum. Lib. 2. Disq. magic. lib. 2. c.19.

Sed

Sed & alia fidem tantum non superantia suppeditat R. P. de la Croix eiusdem Societ. IESV Apostolus apud Cochinchinas in sua Relatione, quam proprio libello fecit S. D. N. Vrbano VIII. vbi scribit Elephantes istarum regionum mole longè maiore superare illos, qui ex Asia adducuntur: dicit enim vestigium pedis illorum continere sesquipedem diametralem, dentes qui prominent, longos 13. aut 14. pedes: vndè quantæ molis sit illis in regionibus animal istud, ex proportione est conijcere.

Hæc de sagacissimi prægrandi animalis natura ex varijs auctoribus compilata curioso Lectori compendiò repræsentanda duxi, librum enim explerent quæ prorsus mira de illo leguntur.

CAPVT XXXVII.

De Ranis, earum actu, & pugnâ cum Lucio pisce. Deque Ranis Ægyptiacis.

AD ambiuia animalia transgredi lubet, & in his solertia & ingenio vaferrimo eminet Rana: cui innata solet esse pugna cum Lucio pisce. Sed is herbam, vt dicitur, Ranæ dare cogitur, eccè tibi repræsentatam pugnam per Ianum Dubrauium virum doctum, & facundum. Is ità infit: Non mihi tempero, quin spectaculum, quod ad viuaria arci Cremsiriensi subiecta, dum Stanislaum Turhonem Pontificem meum assector, à me oculis tunc spectatum, nunc verbis quoque hoc loco spectandum repræsentem: Delitescebat in latebris ripæ viuarij, discors Lucio cum Rana, eccè ergò Lucius otioso similis, cum leui caudæ motu summas viuarij aquas vltrò citroque sulcaret, quoad tandem ad locum, quem insidijs faciundis Rana, cœpit propius appelleret, non omisit benè rei gerendæ occasionem Rana, sed simulatq; se assiliendi hostis sibi oblatam vidit, ità vt erat finibus buccarum inflatis, oculis præ ira flagrantibus, repentè in illius caput insilit, latèque diuaricatis pedibus frontem circumplexa (vide solertiam animalculi) in ipsos præcipuè oculos Lucij inuadit, mollissimasque, & charissimas lancinat partes; at ille dolore exagitatus modo citato, per vndas ferri, cursu fluctusque circum se concitare, modò vertigine rotari, modò fructicum, & arundinum, quæ in viuario subnatæ emicabant, attritum quærere, si quo pacto malè conciliatum, nullarumque præ se virium insessorem fronte excuteret. Cæterùm, omnes eius conatus incassum cadebant, tam mordicus eandem frontem Rana obtinebat, tamque pertinaciter pœnas ab auidissimo corporis sui vexatore exigebat, donec torpescentibus ex multa lucta viribus ipse Lucius victus succubuit, seque cum illo in ima gurgitis demersit. Adhuc nobis omnibus qui aderamus eodem loci subsistentibus, luctatoresque, qui de se iucundum nobis spectaculum exhibuerant, oculis requirentibus, eccè tibi Rana subitò in altum exilit, moreq; victorum ouans, coaxans, vitulansq; rursus se in palatia sua recepit. Imperat extemplo Præsul acciri piscatores, qui Lucio

Lib. 1. de Piscinis cap. 6.

Regem adorare solitum ad instar hominis refert in Traiano Dion. Succedat Bucephalus Alexandri de quo sic narrat Agellius: Equus Alexandri Regis, & capite, & nomine Bucephalus fuit: emptum Cares scripsit talentis XIII. & Regi Philippo donatum: æris nostri summa est sestertia CCCXII. (quæ nostra moneta Belgica efficiunt septem millia ducentos quinquaginta Philippicos) super hoc Equo dignum memoriâ visum, quod vbi ornatus erat armatusque ad prælium, haud vnquam inscendi sese ab alio nisi ab ipso Rege passus sit. Id etiam de isto Equo memoratum est, quod cùm in eo insidens Alexander bello Indico, & facinora faciens fortia in hostium cuneum non satis sibi prouidens, immisisset, coniectisque vndique in Alexandrum telis, vulneribus altis, in ceruice, atque latere equus perfossus esset: moribundus tamen, ac propè iam exanguis, è medijs hostibus Regem viuacissimo cursu retulit: atque vbi eum extra tela extulerat, illicò concidit, & Domini iam superstitis securus quasi cùm sensus humani solatio animam expirauit. Tum Rex Alexander partâ eius belli victoria, Oppidum in ijsdem locis condidit: atque ob Equi honores Bucephalum appellauit.

Lib. 5. c. 2. Noct. Att.

Sunt alia. Seuerus Imp. cùm Prætorianos astu circumuentos exarmasset, quod Pertinacem deseruissent & occidissent, & qui inter eos Equites iuberentur deserere equos; fuit vnus cuius Equus retineri, aut sisti non potuit, & quamuis ille repelleret, identidem tamen sequens, & adhinniens dominum ità mouit, vt gladio educto illum, seque interficeret: & (addit Dio) *Equus ille spectantibus visus est libens lætusq; cum Domino mori.*

In bello Punico secundo, graui, & grandi illa Cannensi clade Eques Romanorum Clœlius fuit, atque is in cœtera turba confectus vulneribus, pro mortuo relictus. Manè facto, Annibal pugnæ locum petit, siue vt spolia reliqua sui legerent, siue vt ipse oculos, atque animum immanem spectaculo tristi pasceret. Iacebant lacera corpora, trunci artus, truces cæsorum formæ, mortui semimortuis mixti; atque inter istos Clœlius, qui ad strepitum, caput ac linguam mouens, extremam vocem cum gemitu effudit. Agnouit Equus, quem captum Numida iuxtà Annibalem insidebat. Aures arrigit, & acri hinnitu edito prosiliens, sessorem humo sternit, currit per cadauera, per arma, & in ore Domini iam mortui consistit, & cùm mouere non videret, ipse collo inclinato, armisque submissis, vt solet, inuitat ad scandendum: diro illo Annibale etiam miserante, & fidem animantis demirante.

Præsagiunt etiam pugnam, & amissos lugent Dominos, lachrymasque interdum desiderio fundunt, id quod in Equis Iulij Cæsaris ostendit Suetonius.

Plin. lib. 5. cap. 42. Cap. 8.

Recentius exemplum nobis suppeditat idem Lipsius è Germania illa Equorum, virorumque bona nutrice. Inter dissidia ciuilia, inquit, Anno LXXVI. cum Saxoniæ Principes pacem victi inissent cum Rege Henrico atque obsides etiam dedissent: fuêre inter eos duo puelli Vthonis, & Dedi Marchionum filij longè adhuc à pubertate, ij custodiebantur in arce quadam sub Eberhardi custodia Re-

» gij Ministri. Apud quem parentes munusculis euicerant, & ipsa teneræ ætatis mi-
» seratio, vt pateretur eos, nè tædio, aut desidiâ tabescerent, interdum circa arcem
» vagari, ludere, equitare, etsi firmiter vix etiam possent. Accidit vt ipse venatum i-
» ret cum istis comitibus, feram excitant, prosequuntur cum calore, & clamore, vt
» fit, puellorum obliti, aut negligentes (quis enim in ea ætate fraudem hanc speret?)
» illi cùm solos se vident, mutuò alloqui, & adhortari ad fugam. Faciunt, Equos ad-
» mittunt, locorum, hominumque ignari: tandem ad Mœnum Fluuium, Deo duce
» deferuntur. Ibi nauiculas piscatorum conspicati, rogant admitti, & Moguntiam
» transueh : pretium, chlamydulas suas offerunt, quibus amicti. Piscator trepidatio-
» nem eorum miseratus, & de nobiliore stirpe ex habitu coniectans, equis delapsos
» suscipit, in cymbam imponit, abnauigat. Quid equi? Dominos non deserunt, im-
» petu flumen tranant, & in vlteriore iam ripa gressum admoderantes, cymbam se-
» quuntur: ita vt cum eunte irent, cum sistente alibi sisterent, atque id per plura mil-
» liaria Moguntiam vsque vbi domi eos dominus cognatus Episcopus hilariter
» excepit. Dicite, an non humanas animas insedisse hæc pectora credetis?
» Habetis, & stupetis in fide: accipite pietatem. Propriè sic appello. Nam in pa-
» rentes, & cognationem mirificâ sunt reuerentiâ, vel affectu. Gallus, bos, ouis, ipse
» canis matrem init: iste abhorret, & iura naturæ sancta habet. Aristoteles prodidit,
» Scytharum Regi, nobilem equum fuisse, & pulcherrimæ sobolis, eâque causâ mo-
» tum Regem, vt filium generosum matri admisceret, atque ita stirpem augeret, sed
» illum etsi incitatum à prorigâ recusasse. Cùm autem placuisset regi matrem vt
» imprudens superueniret: factum quidem, sed mox detectâ, & agnitâ, flagitij im-
» patientiâ, fugam properasse, & per abrupta se præcipitasse : vnde vides virtutum
» inesse brutis, quæ signa sunt mentis & rationis, inquit D. Froidmontius lib. de A-
» nima cap. 1. art. 3. cuius tamen non expertes esse, hæreticum esset dicere.
» Simile in Hispania Boëtica nostro sæculo, Equus inter optimos, vnguentis, &
» lenocinijs inductus ad matrem incestandam cognito crimine, morsu sibi ipse na-
» turam cum adstantium admiratione, abrupit, ipsum prorigam iustiore omninò
» vindicta, legimus ab illo interfectum.

Talia plura cumulat amœni vir ingenij Iustus Lipsius epistola iam appellata, quæ tædij causa prætermitto, nisi quod mirificam sagacitatem istius animalis adstruere velim exemplo à me viso. Eram in Vrbe anno salutifero 1609. tum cum Legatus Henrici IV. Galliæ Regis munere illo fungeretur, ibi in hippodromo conspicatus sum Equum eiusdem Legati sic condocefactum, vt canem expeditum sessorem admitteret, fræno illius ductu regi se pateretur, succussim properaret, omnia denique iussa canis exciperet. Atque in isto cane desisto, ad quorum solertem naturam deflecto.

* *
*

CA-

CAPVT XXXIX.

De Solertia Canum, qui commendantur maximè à docilitate, & fide, &c.

FIdelissimus ante omnia animantia homini canis negligi non debet, qui nec etiam docilitate cedit vlli: quid mirum? cùm valeat memoriâ, nec vlli sit præter hominem, inquit Plinius, maior, soli Dominum nouêre, & ignotum si repentè veniat intelligunt, soli nomina sua, soli vocem domesticam agnoscunt, itinera quamuis longa meminêre, quod lepido exemplo comprobat I. Lipsius propriâ ad id Epistolâ ad Contubernales: Bruxellæ me puero, inquit, Canis fuit Britanni generis, ex illis grandioribus, quibus cerdones hîc vti solent ad currum corijs onustum in forum & è foro trahendum. Illi præter hanc operam dictus fuit ad macellum ire, pecuniam ferre, carnem referre, id ità fiebat. Corbem vimineum collo appendebat, pecuniâ in tot libras carnis impositâ. Ille rectâ, & nunquam resistens ferebat, in Macello apud notum Lanium se sistebat: carne acceptâ redibat, sed eueniebat interim, vt in viâ canes alij odore moti adspirarent, & accederent quasi ereptur i, tùm ille corbem deponere, in orbem propugnare, fugare, & si copia aut robore vinceretur, vnà irruere, & partem de præda capere. Hæc publicè nota erant, & à nobis, alijsque iucundè spectata.

Lib. 8. cap. 40.

Sed maius etiam ingenij, & ratiocinationis (pænè rationis dixeram) specimen, in cane qui ante triginta circiter annos Louanij fuit. Is litteras millo siue collari insertas, & aptatas, signo ab Hero accepto, cursim Bruxellas deferebat in notam ibi certamque domum. Atque illi ibi religabant, canem pascebant, litteras à se, aut aliundè acceptas iterum inserebant: & fidelissimi, sed & celerrimi nuncij vice, canis eodem die referebat. Sed & istud è veteribus lepidum.

A Plutarcho quidem singulare est, & ipso quoque stupente, & firmiter tamen narrante, quia oculis vsurpauit. Vespasiani imperio canis fuit, mimo Domino. Is canis varia argumenta & personas in scœna repræsentabat, vt nemo histrio doctiùs aptiusque: atque inter alia hominis veneno in specie tollendi panem sumebat, siue offam, sopore temperatam (fingebatur autem venenum esse) ac repentè assimulabat tremere, lapsare, grauedine tentari. Denique cadebat, ac porrectis membris in mortuum iacebat: tractus, sublatus, elatus, vt argumentum poscebat, dein cum tempestiuum esset, ipso sermonis articulo, primum quasi ex somno ad se reuerti, leuiter caput, & membra mouêre, oculos aperire, & circumferre, tum denique surgere, & lætus, gestiensque ad illum ire,

Verum, hæc satis sint; certè mihi, qui porrò illecebrâ calliditatis Canum delectantur, plura petant exempla è Lipsio; modò enim ad alia propero, si ritum priscum appingendi Canem ostijs veterum attexuero.

CAPVT XL.

Ritus appingendi Canem iuxtà ianitoris cellam, qui in vinculis.

CAnum mentione, occurrit mos ille priscus, quò veteres iuxtà ostiarij cellam Canem ingentem catenâ vinctum in pariete pingebant. Petronius: *Non longè ab ostiarij cellâ Canis ingens catenâ vinctus in pariete erat pictus, supraque quadrata littera scriptum.* CAVE, CAVE, CAVE CANEM. Ideò cautionem præferebat paries, ne homines se propius admouerent, inciderentque in Canem viuum, qui ibidem in cellâ serui Ianitoris subcustos. Ex edicto enim Ædilium, atque adeo Solonis lege, Canem mordacem ità habere, vt cuiquam nocêre, vel damnum inferre posset, non licebat.

L. si enim cum sep. ff. de Ædilit. edict.

Aduerte interim ipsum seruum Ianitorem catenâ æquè, atque ipsum Canem vinctum fuisse. Suetonius: *Seruijsse dicitur atque etiam ostiarius, veteri more in catena fuisse.* Ouidius. *Ianitor indignè dura religate catenâ.*

De Clar. Orat. 1. Amor. Eleg. 1.

Et pura aqua potabantur. Idem, eadem Eleg.

— *Sic nunquam dura religere catena, Nec tibi perpetuo serua bibatur aqua.*

De his ostiarijs extat responsum Iurisconsulti in l. 12. §. Idem respondit ff. de Instr. & Instrum. leg.

CAPVT XLI.

De Simiâ: qui capiatur.

SAgacitate non cedit Simia cani nec alijs animantibus, imò nullum animantium propiꝰ accedit rationi, quã illa. Vndè perfectã hominis imitationẽ, teste Plinio, continet, facie, naribus, auribus, palpebris, quas sola quadrupedum, & in inferiore habet gena. Iam mammas in pectore, & brachia, & crura in contrarium similiter flexa: in manibus vngues, digitos, longioremque medium. Alij Veneri esse dieditissimam scribunt, vndè fœminis femella, mas viris hostis est: enimuero, tanta huius animalculi calliditas est & astutia ac etiam memoria, vt fidem videatur superare. Vndè prouerbium apud Erasmum: *Simia non capitur laqueo*, in tergiuersatores dici solitum. Vidi ego Simias in saltandi ratione sic edoctas, vt ad modulatas cantiones instar saltationis humanæ sese versarent, & in orbem rotarent. Nec erat quæ citharœdi souricam sentiret: adeoque peritæ erant saltationis, vt tantum non minimum aberrarent; nec choreas desinunt, nisi iussæ. Quid quod ianuas domus pandunt, scopis solum verrunt, castaneas pede felis ab igne captant, si quid palato ingratum ponitur, pedibus proterunt, veru voluunt, si tam ẽ coquus aberit, partẽ assati astu vellũt.

Lib. 11. Cap. 44.

Vnam domi habui manibus, pedibusque perniciosissimam, quæ incautis argentum signatum ex sacculis proferebat, & bursa, vt sic dicam, quam sub gingiuis gerit, occultabat, & nisi leui palpamento allecta reddebat.

Interim, animaduersum, si quando vinum bibit Simia, versutiæ suæ mox obliuiscitur, vt sui roboris Elephas, teste Æliano: qui etiam scribit ægrotanti Leoni nullam aliam adhiberi medicinam, quàm Simiam. Capiuntur autem Simiæ hoc modo: Ponunt Venatores catinos aquâ plenos in earum conspectu, & exindè oculos obliniunt, ac statim pro aquâ viscum reponunt. Illæ aspicientes (vt sunt imitatrices ad omnia) è vestigio ab arboribus descendunt, oculosque, & ora visco pariter inungunt, atque ità viuæ prædæ fiunt. Est & alius modus capiendi Simias. Induunt Venatores in conspectu earum subligacula, abeuntque, alijs ibi relictis interius villosis, & visco illitis, in quæ Simiæ ingredientes, crura sua sic illaqueant, vt manus venatoris ægrè euadere queant.

CAPVT XLII.

Promiscua & propria nonnullorum animalium natura & solertia.

Lib. 9. Diphnos. cap. 12.

AVem scissipedem coloris cærulei, cruribus longis, rostroque purpureo esse, nomine Porphyrionem apud Athenæum ostendit Aristoteles, cuius eam esse naturam scribit, vt mulieres diligenter obseruet, sensumque habeat mulieris admittẽtis adulterium, quod viro ipsius significat, sibique vitam posteà suffocatione finiat.

Lib. 9. cap. 22.

Luporum visum noxium esse refert Plinius, vocemque homini, quem priores contemplantur adimire ad præsens, quod experimento constat.

Perdices adeo Veneri addictas esse scribit Plinius, vt marem odorando grauidæ fiant, easdem viuere annos quindecim asserit. Vbi se perquiri à venatoribus intelligunt, longè peruolant à nido, velut ad venatoris pedes accessuræ, vt is spem capiendi eas concipiat; quâ arte eum morando eludunt, donec pulli auolauerint, tunc ipsæ etiam auolant. Cæterùm, est animal maximè salax: quâ re efficitur sæpius, vt mas oua fœminæ frangat, vt rei venereæ indulgere possit. Supparia his scribit Plinius, quem animi causa adire poterit curiosus Lector: cui eo nomine sequentia adhuc sub acumen huius calami ponuntur,

Lib. 10. cap. 33. Nat. Hist.

Plin. lib. 10. cap. 61.

Auiculam vespertilionem solam volucrum parere scribit Plinius: & lacte pullos nutrire vbera admouens: geminos volitat amplexa infantes, secumque deportare.

Terrestrium sola *Vipera* intra se parit oua vnius caloris, & mollia, vt pisces, tertiâ die intra vterum catulos excludit, deindè singulos diebus singulis parit, viginti ferè numero; itaque cæteræ tarditatis impatientes perrumpunt latera, occisa parente. Cæteræ serpentes contextæ oua in terra incubant, & fœtum sequente excludunt anno.

Ind: dem.

Po-

Polypus animal pelagium, ità vafrum vt persequentibus piscatoribus, petris, ne capiatur, affigat sese, & cuicumque petræ adhæserit, eius colorem corpore imitetur, quin vt refert D. Basilius Magnus, pisces imagine falsa deprehensi nonunquam annatant, vltrò sese prædoni offerentes. Indè natum prouerbium: *Polypi mentem obtine*, quo iubemur, inquit, Paroemigraphus pro tempore alios atque alios mores, alium atq; alium vultum sumere, q̃ in Vlysse videtur Homer⁹ laudare qui eum πολύτροπον appellat, id est moribus versatilibus.

Inter animalia vaticinandi perita censentur etiam *Mures*: nam cum domus aliqua consenuit, & ruinam iam minatur, primi sentiunt, & relictis suis antris, & pristinis habitationibus, quãtum contendere pedibus valent fugiunt, aliudque domicilium quærunt.

Ælian. lib. 1. c. 11.

Mira etiam in *Formicis* sagacitas: Semina non aliter condunt, nisi sint arrosa, nè nimirum rursus germinent, & in fruges exeant è terrâ: quo euentu irritus labor ipsarum esset.

Marinis etiam piscibus sua non deest industria, nam ecce *Torpedo* imprimit torporem & piscibus & piscatoribus: sic alios pisces capit, sic piscatores eludit. Adde quod plerique omnes pisces, vbi imminentem tempestatem sentiunt saburrant sese, nè temerè ad tempestatis arbitrium huc illuc iactentur. Alij magnarum rupium cauernis ad exactam vsque maris sæuitiam se abdunt.

Quod verò aduerso flumine adnant, id ea causa & industria faciunt, nè scilicet vndarum fluctuumque impetus squamas sibi sublatas deijciat, ac branchias aqua impleat, vndè nandi difficultas major, & respirationis interceptio.

Quo etiam consilio *Grues* volant aduersus ventos, quos alioqui si secundos haberent, disiectis, dispersisque pennis volandi impotentes redderentur.

Delphinos venereos esse, & amasios, non modò historiæ veteres declarant, sed & recentes, vt tradit A. Gellius, qui affert ex Appione Delphini amantis exemplum & pueri non abhorrentis illius consuetudines, lusus, gestationes, ac aurigationes, adijcitque rem non minus mirandam auctor quidam, quem, appellat de Delphino, qui amore perijt. *Posteà*, inquit, *ille idem puer Delphino amœnus, morbo affectus obijt diem suum: At ille amans, vbi sæpè ad littus solitum adnauit, & puer qui in primo vado aduentum eius operiri consueuerat, nusquam fuit, desiderio tabuit, exanimatusque est; & in littore iacens inuentus ab ijs qui rem cognouerant, in sui pueri sepulchro humatus est.*

Noct. Att. lib. 7. cap. 8.

Narrat Plutarchus, referente Ambrosio Paræo, tonsorem Romæ extitisse, qui in tonstrinâ auem pulhcrè loquacem habebat, quæ cogente nemine loquebatur cum primum colloquentes homines audiebat. Omnium brutorum, quorum sonus ad ipsius aures peruenire poterat, effingebat voces, imò etiam tympanorum, tibiarum, & tubarum clangorem, denique nihil erat quod non æmulari conaretur.

Lib. 1. Oper. Chirurg.

Visi sunt *Corui* loquentes, adeoque cantilenas psalmosque longioris etiam

Lib. 1. Saturn. Cap. 4.

excursus articulatè occinentes. In quam rem nota est Macrobij historia, qui narrat inter eos qui Augusto Cæsari ex bello contra Antonium redeunti, fœlicis ominis causa obuiam procedebant, extitisse aliquem, qui coruum circumferebat, quem docuerat hoc elogium disertè pronunciare: SALVE CAESAR IMPERATOR AVGVSTISSIME. Huiusque spectaculi nouitate Cæsarem attonitum, tam obsequentem autem mille argenteis emisse, quorum vnus nostrate monetâ Iulio Romano, siue Regali Hispanico æstimatur.

Vaccæ non silendæ, quibus proprium est in circulum, cum lupos adesse sentiunt, coire, haud aliter, quam milites, quo circulo vitulos includunt, capita, cornuaque, vt arma sua, hostibus opponunt.

Similiter & *Equi* in simili periculo, curâ non dispari, & arte pullos suos defendunt, capitibus ad illos versis calces lupis obijciunt, sciunt enim robur, & arma in pedibus suis ad defensionem posita.

Quid de *Cuniculis*? cum ex antris ad pabulum prodeunt, os antri herbis, aliaue materia obstruunt, nè venator exitum inueniens apertum fœtus auferat, quos tam impensè diligunt, vt etiam pilos corpore euellant, vndè illis nidum constituant meliorem.

Ciconiæ volitant turmatim: colla imponunt præcedentibus, fessas duces ad terga recipiũt. Si vent⁹ agmen aduerso flatu cœperit inhibere, pedusculis lapidũ apprehẽhensis, aut gutture arena repleto stabilitæ volant.

Mitto infinita alia de brutorum docilitate, & ingenij admirabili fœlicitate ab antiquis, Platone, Aristotele, Plinio, Plutarcho, alijsque magni nominis Philosophis prodita: quæ nisi vera essent nunquam illi docti homines scriptis mandauissent, nè vanitatis crimine, quo nihil est turpius, reliqua scripta sua apud Posteros infinita sæculorum serie obligarent.

Lib. 5. c. 24.

Superest vt nonnulla gratitudinis exempla subiungantur. Imprimis quæ de *Leone* ex Appione scribit A. Gellius audiamus: In Circo maximo, inquit Appion, venationis amplissimæ pugnæ populo dabatur. Eius rei cum fortè Romæ essem spectator, ibi multæ sæuientes feræ, magnitudine bestiarum excellentes, omniumque inusitata aut forma erat, aut ferocia. Sed præter alia vnius Leonis immanitas admirationi fuit: qui introductus in Circum, vastitudine, terrificoq; fremitu & sonoro, toris, comisque ceruicum fluctuantibus, animos oculosque omnium in sese conuerterat. Introductus etiam erat inter complures ad pugnam bestiarum damnatos Dacus, seruus viri Consularis. Ei seruo Androdus nomen fuit, Hunc ille Leo vbi vidit procul, repentè, quasi admirans stetit: ac deindè sensim, atque placidè, tanquam noscitabundus ad hominem accedit. Tum caudam, more, atque ritu adulantium canum, clementer, & blandè mouet: hominisque sese corpori adiungit: cruraque eius & manus propè iam exanimati metu, lingua leniter demulcet. Homo Androdus inter illa tum atrocis feræ blandimenta, amissum animum recuperat: paulatimque oculos ad contuendum Leonem refert. Tum quasi mutua recognitione

fa-

facta, lætos, & gratulabundos videres hominem & Leonem. Ea re prorsus admirabili maximos populi clamores excitatos dicit, accersitumque à Cæsare Androdum, quæsitamque causam, cur ille atrocissimus Leonum, vni parcisset. Androdus rem mirificam narrat, atque admirandam: Cum Prouinciam, inquit, Africam pro consulari imperio meus Dominus obtineret, ego ibi iniquis eius, & quotidianis verberibus ad fugam sum coactus: & vt mihi à Domino terræ illius Præside tutiores latebræ forent, in camporum, & arenarum solitudines concessi, ac si defuisset cibus, consilium fuit mortem aliquo pacto quærere. Tum sole, inquit, medio rapido, & flagranti, specum quamdam nactus remotam, latebrosamque in eam me penetro, & recondo; neque multo post eandem specum venit hic Leo, debili vno, & cruento pede, gemitus edens, & murmura, dolorem cruciatumque & alia vulneris commiserantia. Atque illic primo quidem conspectu aduenientis Leonis territum sibi, & pauefactũ animum dixit: sed postquam introgressus, inquit, Leo (vti re ipsa apparuit) in habitaculum illud suum, videt me procul delitescentem, mitis, & mansuetus accessit, & sublatum pedem ostendere mihi, & porrigere, quasi opis petendæ gratia visus est. Ibi, inquit, ego stirpem ingentem vestigio pedis eius hærentem reuulsi, conceptamque saniem vulnere intimo expressi, accuratiúsque sine magna iam formidine siccaui penitus, atque detersi cruorem. Ille nunc mea opera, & medela leuat⁹, pede in manib⁹ meis posito recubuit, & requieuit: atq; ex eo die triennium totum ego, & Leo in eadem specu, eodemque victu viximus. Nam quas venabatur feras, membra opimiora ad specum mihi suggerebat: quæ ego ignis copiam non habens Sole meridiano torrens, edebam. Sed vbi me, inquit, vitæ illius ferinæ iam pertæsum esse sensi, Leone in venatum profecto, reliqui specum: & viam fermè tridui permensus, à militibus visus, apprehensúsque sum, & ad Dominũ ex Africa Romam deductus. Is me statim rei capitalis damnandum, dandumque ad bestias curauit. Intelligo autem, inquit, hunc quoque Leonem me tunc separato captum, gratiam nunc mihi beneficij, & medicinæ referre. Hæc Appion dixisse Androdum tradit. Eaque omnia scripta, circumlataque tabella populo declarat. Atque adeo, cunctis petentibus dimissum Androdum, & pœna solutum, Leonemque ei suffragijs populi donatum. Posteà, inquit, videbamus Androdum, & Leonẽ loro tenui reuinctum, Vrbe totam circum tabernas ire: donari ære Androdum, floribus spargi Leonem, omnesque ferè vbique obuios dicere: *Hic est Leo hospes hominis, hic est homo medicus Leonis.* Hactenus Agellius.

Ciuitas est in Achaia, nomine Patræ, inquit Ælianus. In ea puer paruulum *Draconem* emebat, magnaque eum cura educabat: cumque creuisset, loquebatur quasi cum intelligente, ludens, ac dormiens cum ipso. Quum vero ad ingentem magnitudinem Draco peruenisset, in solitudinem à ciuibus est dimissus. Post, cum puer Adolescens factus reuersus à spectaculo quodam cum aliquibus æqualibus in latrones incidisset, & clamorem extulisset, ecce Draco præsto est, & alios in fugam vertit, alios interimit, ipsum vero saluum conseruat. *Lib. 13 c. 4.*

Est & Cornicum ingenium & industria hîc memoranda quæ in hoc apparet, quod cum cortices nucum (quarum esu delectantur) rostro perfringere nequeunt, in altum volent, & nuces in substrata, saxa, tegulas aut rudera deijcit, vt confringat, nec semel experiri sufficit, iterum & iterum allidit, donec nucleo potiatur.

Pluuiam præsagire putant rustici, cum frequentius ad aquas clangunt, & aquis seipsas vberiùs inspergunt & perfundunt. Vndè Virgilius:

Tum Cornix plena pluuiam vocat improba voce, Et sola in sicca secum spatiatur arena.

Plinius. Gruis prouidentia annotatur ista: volando figuram triangul. exprimunt: ità enim dux volitantium omnibus æquè in prospectu est, ita vt altera alteram non impediat, & secundo etiam vento æqualiter fruantur. Ætate prouectiores in primo ordine volando collocant, nè nimium se fatigent sequendo iuuenes, quæ agiliores & fortiores sunt. Excubias vicissim agant nocturnas, & miranda cautela lapillum pede suspenso continent, qui somno oppressis excidens, eos vigilantiæ admonent: cætera turba interim dormit secura capitibus sub alis conditis & alternis pedibus insistentes. Hinc versus iste:

Excubias Grus sola gerit, pars catera dormit, Tuta, nec insidos speret ab hoste dolos.

Iungenda est & Anserum industria, quos præ cæteris animalibus hominis odorem præsentire Plinius scribit.

Istos enim odoris præstantiâ nôrunt homines rebus suis adhibere custodes, vt clangore suo prodant hostium aduentus, quemadmodum Romani Anseribus alimoniam è Republicâ decreuerant, quia Gallis Capitolium conscendere volentibus excitârunt vigilias. Hinc Lucretius:

Humanum longè præsentit odorem Romulidarum arcis seruator candidus Anser

Et Ouidius: *Canibusque sagacior Anser*

Vndè, tanti beneficij accepti gratiâ, populus Romanus mense Augusto festum Anserum celebrabat obseruati Capitolij per eos eo mense memoriam, vt infrà cap. 56. dicemus.

Lib. 10. cap. 5. Denique, quod mirum de Aquilâ narrat Plinius subijciam lubens: *Est percelebris*, inquit, *apud Seston Vrbem Aquila gloria: Educatam à virgine retulisse gratiam; Aues primo, mox deindè venatus aggerentem. Defuncta postremò in rogum accensum eius iniecisse sese, & simul conflagrasse. Quam ob causam incolæ Arabes ad Oppidum quod vocât Heroum fecêre locum, appellatum Iouis & virginis, quoniam illi Deo auis adscribitur.* Ità Plinius de Aquilæ gratitudine, & gloria.

Ex quibus omnibus siue solertiam, siue industriam, aliasque dotes attendamus, quidam animas brutorum rationales esse contendunt, vti varijs illorum argumentis ostendit egregius & eruditissimus Doctor & Professor Louaniensis Libertus Froidmondus in suo præclaro opere, quod nuper edidit de Anima, licet ipse in alia omnia eat, imò errorem esse hæreticum brutis intellectum & rationem adscribere adstruit. (Lib. 3. cap. 1. art. 3.)

CA

CAPVT XLIII.

Hominis consideratio: quæ expenditur à vitijs & prauis affectibus, quibus obnoxius est.

VAlere iubeo animantia rationis expertia: nam quis ex asse arcana animi, & ingenij, vt sic dicam, in ijs latentia pernoscat? hominem modò illis dominantem contemplari liceat propter quem haud dubiè ipsum mundum DEVS, cunctaque animalia creauit, hominem inquam ex talibus initijs natum, & qui *natali mox die*, Plinij verbis vtar, *nudus in nuda humo abijcitur ad vagitus, & ploratum, nullumque tot animalium aliud ad lachrimas, & has protinus vitæ principio. Risus ante quadraginta dies nulli datur. Ab hoc lucis rudimento vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus. Itaque fæliciter natus iacet, manibu, pedibusque deuinctus, flens animal, cæteris imperaturum, & à supplicijs vitam auspicatur, vnam tantùm ob culpam, quia natum est. Heu dementiam, ab ijs initijs existimantium ad superbiam se genitos.* Superbiam autem? imò & inuidiam ac diuortia animorum. *Cætera animantia in suo genere probè degunt: congregari videmus, & stare contra dissimilia: Leonum feritas inter se non dimicat: Serpentum morsus non petit serpentem: nè maris quidem bellua, ac pisces, nisi in diuersa genera sæuiunt, at homini plurima ex homine mala sunt*: alternis nimirum inuidiæ morsibus sese lacerat, viperinis linguæ aculeis lancinat; honorum venationes, & gloriarum aucupia instituit, & quidem in exigua ista lucis vsura, qua frui deberet ad meliorem, & tranquilliorem vitam, & quamuis multis annis vixerit homo, & in his omnibus lætatus fuerit, meminisse debet, vt cum Sapiente loquar, tenebrosi temporis, & dierum multorum, qui cum venerint vanitatis arguentur præteritæ. Quid ergò est homo? *Vmbra somnium*, inquit Pindarus, vel, vt Menander, *animal quo nullum est debilius, & inconstantius fortunæ lusus, inconstantiæ imago, temporis spolium, corruptionis exemplum.* Quid amplius? animal multis simulationum inuolucris plenum, tot incertis casnum, tot morbis, tot periculorum generibus, tot curis, tot vitæ producendæ anxietatibus obnoxium, & tandem subeunt morbi, tristisque senectus. Rursus cum Poëta:

Prœm. lib. 7. Nat. Hist.

Ecclesiast. 11.

Vita quid est hominũ? nisi spes incerta, metusque, Hac inter dubii viuimus, & morimur.

Pro-

Homil. 30. in 1. ad Cor.

Pronis iam excipiamus oris aurei Oratoris Cedro dignum monitum. *Nè superbi, & insolentes tibi sint spiritus, ô homo! fluxa enim & caduca est hominum natura. Iuuentus praeparat ad senectutem, pulchritudo ad deformitatem, vires ad imbecillitatem, honor ad contemptum, sanitas ruit ad morbum; gloria ad vilitatem; diuitia ad paupertatem. Res nostra sunt similes vehementi fluento, quod nunquam vult consistere, sed fertur festinans ad decliue.* Claudamus argumentum miseriae humanae metro Lucretij indignantis; an miserantis.

O miseras hominum mentes, ô pectora caeca? Qualibus in tenebris vita, quantisque periclis
Degitur hoc aeuo quodcumque est?

Lib 7. c. 52. — De Patient.

Iam exitum vitae si consideremus, *languoribus*, inquit Plinius, *afficit nos senectus, hebescunt sensus, membra torpent, praemoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam, ac ciborum instrumenta, & tamen vita hac annumerantur.* Optime D. Cyprianus: *Vnusquisque nostrum cum nascitur, & hospitio mundi huius excipitur, initium sumit à lachrimis, vita mortalis anxietates, & labores, & procellas mundi, quas ingreditur, in exordio statim, ploratu, vel gemitu rudis anima testatur.* Hoc ipsum eleganti versu depinxit Poëta:

Vt lachrimis, coepi, lachrimis ità finio vitam Totum penè meum viuere, flère fuit.
Sic omnes vitam ordimur, sic claudimus omnes, Ad fletum flentes nascimur, & morimur.
Naufraga nos istis tempestas mergit in vndis, Quisque suis mersus sic sepelietur aquis:
Ille vnus foelix, qui fletum iam egerit omnem, Ne lachrimas stillet post sua fata nouas.

Cap. 13. — Iliad. 6.

Denique, illud veterum sit instar omnium: Homo, Bulla, fumus, fabula, folium (cum veriloquio Iobi) quod vento rapitur, imò quasi putredo, quo respexit magnus Homerus:

Tale quidem genus est hominum, quale est, foliorum. Quorum hac, ventus humi fundit.

Foelices, quibus vnicum est aeternitatis obiectum, & pro bulla, fumo, folio, robur animi, qui aeternus est, & sacer.

CAPVT XLIII.

Mos excusandi iniurias, & redeundi in gratiam apud Romanos. Ira funesti effectus.

Optandum quidem profectò esset, vt qua facilitate post offensiones in gratiam redibant Ethnici, eadem, sed dispari ritu reconciliationi studerent Christiani, non tot essent inter illos dissidia implacabilia, non tot duella, non tam diuturna animorũ diuortia, deniq; non tot bella, quib' *Caedimus, inq; vicem praebemus crura sagittis.*

Plutar. in Cic.

Ast videamus quo ritu veteres illi in amicitiam iniurijs fortè disruptam redibãt; diuersae siquidem reconciliationis formae leguntur. Prima erat *Amnystia*. Vndè Cicero, cum violenta Caesaris mors in Vrbe contigisset, & post seditiones ac ciuiles tumultus, pleraque à Consule Antonio de pace agitata fuissent, longa, & improuisa oratione Senatui persuasit, vt Atheniensium exemplo, Caesari, ac Caesaris amicis illatae iniuriae obliuioni mandarentur; & Prouinciae Bruto, Cassioq; cedis auctoribus, eorumq; socijs decernerentur.

Apud

Apud Ægyptios,inquit Auila,cùm aliqui discordes in concordem amicitiam reducebantur, pro symbolo amicitiæ,cytharâ pulsabatur,ex signo concordia denotabatur.Huncque ritum vocabant *Apollinis fœdus.*

Conuiuium etiam solemne maiores instituerunt, idque *Charistia* appellauerunt,de quo suprà cap.9.diximus, cui præter cognatos & affines nemo interponebatur,vt si qua inter necessarios querela esset orta,apud sacra mensæ, & inter hilaritatem animorum fautoribus concordiæ adhibitis tolleretur.Apud alios verò,qui alterum verbo,vel facto violârat,non priùs reconciliabatur,quàm malam se mentem in iniuriâ proferenda non habuisse iuratò declararet.Plautus:

Aut satisfaciat mihi,atque adiuret insuper, Nolle esse vera quæ in me insontem protulit.

Apud Terentium:*Nollem factum:dabitur iusiurandum, Te esse indignum iniuriâ hac:* Id ipsum Stesichorum Poëtam Lyricum ab Achille admonitum fecisse ferunt. Cùm enim quod Helenam carmine vituperasset,oculis esset orbatus, intelligens cæcitatis suæ causam,protinus palinodiam cecinit. Helenamque prius vituperatam sic laudauit:

Non verus sermo ille fuit,nec nauibus altis Existi fugiens,nec adisti pergama Troiæ.

Suetonius de Cæsare c.78.*Satisfacientem quoque eadem die adhibuit cœna,*

Nil me te scripsi Bithynice:credere non vis?

Adde Martialem:

Et iurare iubes,malo satisfacere.

Martial. lib.12.

Plura de honorarijs istis animaduersionibus legat qui volet apud Ianum Langlæum lib.10 c.1.Semestrium. Porrò,in his quæ publicam ad rem spectabant,apertè amicitiam renunciabant,inimicitiasque denunciabant. Liuius:*Legati Perseo qui amicitiam renunciarent,& M. Acilio Consule, consulti feciales num priùs Ætolis renuncianda amicitia esset,quàm bellum inferendum.*

Lib.43.

Idem quandoq; seruatum inter priuatos *Quanquam non vltra erat sæuitum,quàm vt amicitia Cæsaris prohiberetur.* De Curtio Nicia Suet. (de claris Gram.) *Pompeium offendit,domoque ei interdictum est.*Vndè questus Turni apud Virgilium:

Liu.lib.3.

——*Se limine pelli.*

Et apud Iuuenal.Sat.3.

——*Limine submoueor.*

Satis sit talium, ex quibus detestabiles effectus producebantur. Alexander Magnus iræ impatiens intimum amicum suum Clitum inter epulas manu sua parum sibi adulantem transfodit. *Lucillus C.Mario perfringi crura,erui oculos, amputari manus iussit,& quasi toties occideret,quoties vulnerabat,paulatim, & per singulos artus lacerauit.*

Seneca 3. de Ira. cap.17.

Caius Caligula multis occisis Senatoribus,cum nec adhuc ira eius placari posset,optabat populum Romanum vnam ceruicem habere, vt scelera sua tot locis ac temporibus deducta in vnum locum,& in vnum diem cogeret. Ecce quomodo vehementius æstuans ira menti graues nebulas offundat.

Sueton.

Quod Rex Persarum satis iratus ostendit, totius populi nares recidit in Syriâ, & pepercisse visus est quod non tota capita præcidisset: *Vbi fræna semel ira laxantur, ruinis simillima est, quæ super id quod oppreßêre pariter franguntur.* Meritò ergò Ethnici damnabant iram, multò magis dolum, simulationem, fraudem, inter Christianos alioqui sic vsitatas, vt bardus censeatur, qui promptam & intectam in fronte amicitiam gestat.

CAPVT XLV.

Ritus amicitiæ sanciendæ apud nonnullos Gentiles, vt & fœderis. Morienti dextram dabant. Ritus iungendi dextras etiam Hebræis vsurpatus.

AMicitiam vt dissuerent veteres, iam proximè dixi, modò quî coalescerent, populi & Principes amicitiam & pacem sancirent paucis edisseram, si tamen priùs amicitiæ bonum præmittam. Sed non tam meis quàm Senecæ Sapientis illius æui verbis. *Nihil*, inquit, *æquè oblectauerit animum, quàm amicitia fidelis, & dulcis. Quantum bonum est vbi præparata sunt pectora, in quæ tutò secretum omne descendat, quorum conscientiam minùs, quàm tuam timeas, quorum sermo solitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dißipet, conspectus ipse delectet?* Sed enim illam hactenus dilaudat Philosophus, quæ diu probata sit: *Omnia*, vt alibi inquit, *cum amico delibera sed de ipso priùs post amicitiam credendum est ante amicitiam iudicandum.*

Lib. 1. de Tranquil. animi cap. 2.

Quod quidem documentum quanti fecerint veteres, hinc collige, quod Scytæ, & Armenij, firmandæ amicitiæ causâ, mirum dictu, sauciarent sese, eductumque venâ sanguinem mutuum delibarent. Propiores sectemur. Germanos ferunt, vt ex Possidonio refert Athenæus, benignè complexos venas in fronte abscindere, & sanguinem defluentem in poculo miscentes bibere, summum amicitiæ terminum attigisse existimantes cùm sanguinem inter se degustârint. Hoc barbarum licet apud alias gentes non infrequens: apud quas, nec fœdera quidem incruenta erant: *Sauciant qui paciscuntur exemptumq; sanguinem vbi permiscuêre degustant.* Apertè Cor. Tacit. *Mos est*, inquit, *Regibus quoties in societatem coëant: implicare dextras, pollicesque inter se vincire, nodoque præstringere, Mox vbi sanguis in artus extremos se effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atque inuicem lambunt.*

Pompon. Mela lib. 11. cap. 1.
Lib. 2. in Simposs. cap. 2.
Lib. 12. Annal.

Alij (quod humanius) dextram porrigebant. Nam dextra, inquit Iosephus, certissimum est argumentum fiduciæ: siquidem post datam dextram, nec fallere fas erat, nec diffidere, teste Papiniano.

Iam pariter coëant animorum in fœdera dextræ.

Lib. 12. Antiq. Iud. c. 12.
Lib. 1.

Ecce quanti sanguis humanus, quod & inter commorientes vsitatum fuisse Liuius auctor est: *Omnes tendere ad Imperatorem Romanorum, & ruente turba in vnum adire, coniungere dextram cupientium.* Et Valerius Max. ait Masinissam à Manilio Pro-

Liu. lib. 31.
Lib. 5. c. 2.

con-

consule Africæ petijsse, *vt ad se morientem Scipionem Æmilianum sub eo militantem mitteret, fœliciorem suam mortem futuram ratus, si in complexu dextra eius supremum spiritum ac mandata posuisset.*

Tibullus:

Te spectem suprema mihi cùm venerit hora, Te teneam moriens, deficiente manu.

Rationem horum reddit Varro: *In salutatione,* inquit, *maiores dextram à dextra iungebant: cuius rei causa est, quod omnis eorum honor, dextrarum constitit virtute, ob quam rem hac se venerabantur corporis parte.*

De lingua Lat.

Hinc Campani iungebant quidem dextras, sed eo ritu adiecto, vt indè sacris epulis assiderent. Quod Liuius probat exemplo Calauij hominis Campani ità filium suum alloquentis: *Pauca hora sunt intra quas iurantes per quicquid Deorum est, dextram dextra iungentes, fidem obstrinximus, vt sacratis de mensis essemus.*

Lib. 3.

Ætoli, teste eodem Liuio, iungebant etiam dextras ad Altare, arbitrati summum esse piaculum, hunc posteà temerare ritum, quem seruauere fœdus ineundo cum Romanis. Ausi tamen Christiani proh pudor! & altaria fidei temerare.

Apud Persas epulæ erant terminæ odiorum, quibus epulis adhibebant vxores, liberos, & charos omnes, veluti pignora amoris, quem illæ epulæ procurabant.

Macedones, vt refert Curtius, subodorati in pane typum concordiæ, specimen edituri amoris præcipui, panem gladio diuidebant. Ritum illum Curtius adstruit exemplo Alexandri Magni, cuius ille sic meminit: *Rex medio cupiditatis ardore iussit adferri patrio more panem, hoc erat apud Macedones sanctißimum coeuntium pignus, quem diuisum gladio vterque libabat.*

Lib. 8.

Ritus etiam ille iungendi dextras, de quo antè, Hebræis quoque vsu receptus. Nam vt legitur, Iehu suspectam habens fidem Ionadab petijt ab eo manum in tesseram affectus indubij: *Inuenit,* inquit Sacer Codex, *Ionadab filium Rechab in occursum sibi, & ait ad illum: Nunquid est cor tuum rectum sicut cor meum rectum cum corde tuo? & ait Ionadab est: si est, inquit, da manum tuam, qui dedit ei manum suam, at ille leuauit eum ad se in currum suum.* Plura ad hanc rem pertinentia videantur Cicero de Amicitiâ, Plutar. S. Augustinus, S. Thomas, & nouissimè R. P. Marcellinus Pise Ordinis Capucinorum vir doctissimus Encyclop. tom. 3. quem adire poterit cui placebit huiusce ritus vlterior cognitio. Iam ad alia animum & stylum transferamus.

4. Reg. 10.

CAPVT XLVI.

De Fontibus, fidem tantùm non superantibus.

EXcurrat iam licet stylus noster ad res inanimas, & primùm amœniores, quas Deus, & naturâ mirabili arcano prouidentiæ produxit, ac induxit fontes, vim

 haben-

habentes tam ad sarciendam corporum valetudinem, quàm etiam ad animos otio relaxandos. Lubet exordiri à sulphureis illis, & calidis aquis, quas naturæ beneficio purgandis, sanandisque corporibus in nostro vicino Aquensium solo, non sine admiratione conspicimus. Tales Fontes in diuersis orbis partibus olim apparuisse Seneca Auctor est. *Quare quædam, inquit, aquæ caleant, quædam etiam ferueant in tantum, vt non possint esse vsui, nisi aut in aperto euanuêre, aut mixtura frigida intepuêre, plures causæ redduntur. Empedocles existimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam calescere, si subiecti sunt solo per quod aquis transcursus est.* Et posteà: *Quidam existimant per loca sulphure plena, exeuntes, vel introeuntes aquas calorem beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: quod ipso odore, gustuque testantur: reddunt enim qualitatem eius quâ caluerunt materiæ, quod nè accidere mireris, viuæ calci aquam infunde, feruebit.*

Lib. 3. Nat. quæst. cap. 24.

Illa Empedoclis sententia, vt non improbanda, ità nec posteriorum contemnenda. Nam terram in se continere non spiritus modò & aquæ, sed & ignis quoque scaturigines voluit Aristoteles. Sunt enim huiusmodi ignes, vt rectè annotat Franciscus Fabricius, ità sub terrâ occulti vt minimè deprehendantur, multi verò factâ eruptione, spiracula quædam sibi emissaria parârunt, per quæ fumos, flammas, cinerem, ac glebas nonnunquam ferri ignitas euomunt, vt in Lipara Hiera, alijsque Insulis, & Ethna Monte Siciliæ videre adhuc licet, vt & apud nos non infrequenter, in altissimis hullarum fodinis.

Lib. de Mundo & Meteo. 2. De Baln. Aquen.

Iam Vesuuij Montis Plinij Secundi interitu nobile incendium, & quod nuper non procul indè in agro quodam Campano visum est, an non manifesta satis testimonia sunt, ignium sub terrâ accensorum?

Accenduntur porrò, aut solari potentiâ, aut fulminum penetratione, aut spiritus collisi (discerpto prius aëre in exigua frustra) incensione, quoties hæc in materiam inflammari aptam inciderint, haud secus quàm supra terram attritu ferri, ac silicis igne excitamus, ac domos, arcesque fulmine cremari nonnunquam videmus.

Sic Solis radijs quædam accendi concauo opposito speculo, notius est quàm vt probatione opus sit, hoc enim modo aiunt Archimedem Siracusanum hostium triremes incendisse.

Et columbino stercore à Sole excalefacto domum aliquandò accensam conflagrasse in Mysiâ, testis est Galenus.

Lib. 3. de Temper.

Porrò, materiæ in quibus subterranei ignes incenduntur, sunt sulfur, alumen, salnitrum, terra carbonaria, bitumen, calcanthum, & id genus metallica iam dicta: quibus cum multum sit igneæ substantiæ immixtum, teste Galeno, facilè ex aliqua dictarum causarum accenduntur, ignique fomenta subministrant, qui cum iuxta fontes situs fuerit, aquas indè manantes, aut propter fluentes calefacit, vt aliæ tepentes, aliæ feruentes indè prosiliant, vt in Aquensibus videmus.

Lib. de Simp. medicam.

De

De his fontibus plerique adinstar miraculi scribunt, in quibus Solinus: *Fontes sanè calidi, & salubres aliquot locis efferuescunt*, inquit, *qui medelas adferunt, aut solidant ossa fracta, aut abolent à Solifugis insertum venenũ, aut etiam ocularias dissipant ægritudines. Sed qui oculis medentur, & coarguendis valent furibus* (quod mirum dictu) *nam quisquis Sacramento raptum negat, lumina aquis attrectat, vbi periurium non est, cernit clarius: si perfidia, abnuit, detegitur facinus cæcitate, & captus oculis admissum tenebris fatetur.*

Cap. 10.

Subijcit aliud exemplum mirifici similis fontis R. P. Gretserus Societ. IESV in posthumis aduersarijs ex scriptis cuiusdam Stephani, qui fontem dicit extare in Sicilia, *in quem cùm mittitur tabella à iuratis, si verum dixere fluitat, si falsum mergitur, ipsique continuò flammantur.*

Lib. 1. c. 10.

Quæres causas, & rationes istarum operationum in istis fontibus latentium, vt etiam occulta mentium patefacere queant. Ego cum Diuino Augustino diuinæ potentiæ id adscripserim, quæ voluit in similibus miris operibus infirmam mortalium ratiocinationem vincere, fixam tamen apud nos esse rationem non sine ratione omnipotentem facere, vndè animus humanus infirmus rationem non potest reddere: & in multis quidem rebus incertum nobis esse quid velit, illud tamen esse certissimum, nihil eorum esse impossibile quæcumque voluerit: eique nos credere prædicenti quem neque impotentem, neque mentientem possumus credere.

Lib. 1. de Ciuit. Dei c. 5.

Verùm, prosequamur miros istos fontes, aut certè flumina. *Quibusdam fluminibus vis inest mira*, inquit Seneca, *Alia enim sunt quæ pota inficiunt greges ouium, intraque breue tempus, quæ fuere nigra, albam ferunt lanam, quæ alba venerant, nigra abeunt. Hoc etiam Boetia amnes duo efficiunt, quorum alteri ab effectu Melas nomen est: vterque ex eodem lacu exeunt, diuersa facturi. In Macedonia quoque est flumen, ad quod qui facere albas oues cupiunt adducunt, quod vt diutiùs pota uere, non aliter quàm infecta mutantur.* Consonant ista Vitruuij: *Sunt*, inquit, *Boetiæ fontes, & flumina, cùm pecora suis temporibus anni parantur ad conceptionem partus: per id tempus adiguntur eò quotidiè potum; ex coque quamuis sint alba, procreant alijs locis leucophæa, alijs pulla, alijs coracino colore.* Et ista Aristotelis: *Sunt aquæ multis in locis, quas cùm oues biberint, moxque inierint, nigros generant Agnos: sic in Antandria duo sunt fluuij, quorum alter candorem, alter nigritiem pecoribus facit.* Insuper in Campaniæ regione, inquit Plinius: *Sinuessanæ aquæ sterilitatem fœminarum, & insaniam virorum abolere produntur.* subijcitque Plinius in Admirandis, Ciceronem prodidisse. *Reatinis paludibus vngulas iumentorum indurari. Eudicus in Hestiæotide fontes duos tradit esse, ex quo bibentes oues nigras fieri: Melan ex quo albas: ex vtroque autem varias.*

Lib. 3. Nat. quæst.

Lib. 3. de Hist. animal. c. 12.

Lib. 37. cap. 2.

Memoratu etiam digna quæ de his aquis scribit Siluester Giraldus. *Est fons*, inquit, *in Monouiæ, cuius aquis si quis abluitur, statim canus efficitur. Vidi hominem cuius pars barbæ lymphis istis lotæ, canis incanduerat, altera parte tota in sua natura fusca manente. Est etiam fons in Vltoniæ, quo si quis abluitur, non canescet amplius.*

Lib. 2. Topogr. Hiberniæ cap. 7.

Est insuper fons in vlteriori Boreali Vltoniæ parte qui ob nimiam sui frigiditatem ligna immersa per septennij spatium in lapides obdurat.

Habet & Norvvegia fontem similis natura, sed tantò tamen efficacioris potentia, quantò ad frigidam zonam magis accedit. In hoc enim non tantùm ligna, sed & linea, laneaque tela per annum imposita durissimum in lapidem congelantur. Vndè & Gvvaldemaro Danorum *Regi nostris diebus regnanti, quidam Episcopus* Norvvegia Oxippale *quod anno præterito probandi causa ab eodem susceperat, natura iam retulit bipartita, parte enim media fonti imposita lapis erat, alterâ parte, qua extra iacuerat, in suâ permanente naturâ.*

Lib. 2. Method. Medicinæ. Lib 3. cap. 2. Nat. quæst.

Tales fontes vidisse se scripsit eruditissimus quondam Medicus Henricus ab Heer popularis meus his verbis *Talem ego fontem* (qualem nimirum describit Seneca) *in Euganeis vidi, & ante me eum obseruauerat vndequaque doctissimus Ioannes Heurnius, vbi ait se vidisse muliebrem mammam in saxum euasisse, quod cùm mortua iaceret, hoc fonte mersa fuisset. Alium hoc valentiorem vidi tertio à Moguntiâ lapide, propè Svvalbach, qui pagus aquis Spadanis nihilo cedentes exhibet, quod meo experimento ante nouemdecim annos didici; in quem pila palmaria, chiroteca, aliaque porosiora iniecta, vnâ nocte lapidescebant: nec hoc tantùm, sed & ligna vicina sepium vicem obtuentia, diuturna irrigata pluuia, ceù visa Gorgone in saxum mutabantur, in quibus videre erat partem pluuio imbre, vaporibus ex hoc fonte collectis madidam lapidiuisse, reliquam verò nihil à ligni naturâ abijsse? ita vt in eodem trunco manifestissimè lignum lapidemque existere quiuis etiam Corydon iudicaret. Talem etiam audio esse in Arduennâ, non longè à Malmundario, cuius meminit Gilbertus Lymborch, qui primus hos fontes Spadanos delineauit. Tales etiam Ortelius in sua Hibernia; Saxo Grammaticus in sua Dania, & Petrus Hisp. in peruaco tales inueniri tradunt.*

Lect. Antiq. lib 30. cap. 16.

Causam huiusce rei si quæras, illam dabit ex Philosopho Cælius Rhodigin. qui respondet idcirco prouenire, quod lapis defectu humoris consistit, caloreque potiùs, quàm frigore humor deficit, & lapidescit calore, & tales etiam in salutem ægrorum, vti nostræ Spadanæ existunt. Sed caueant qui locis illis dominantur, nè pretium aliquod bibentibus imponant (quod aliquando tentatum) nè idem ijs eueniat quod Regis Antigoni Ducibus, qui vt aquam ægris salutarem frugaliùs dispensarent, certum bibentibus pretium imposuerant, vti refert R. P. Petrus Halloix Societatis IESV in Notis ad Vitas PP. Eccles. Orient.

Lib 2. de Rebus Sueu.

Sunt & alij Fontes in Germaniâ qui tanto ebulliunt spiritu, vt furiosam aquam omnes nuncupent. Tales, & thermas reperiri refert Fœlix Faber in montibus & scopulis quæ tanto talique sonantium aquarum collisione, & murmure cadunt, vt qui illuc valetudinem curaturi conueniunt, primo thermarum ingressu certum symphoniæ genus, & instrumenta sibi musica se audire imaginentur; tam assiduo fragore aures illis obtundantur, vt musica initio suauissima, imaginatione diuturnâ in fastidium, & cruciatum abeat: ij verò qui tympanum sibi, aut sonorum magis instrumentum imaginati sunt, demùm penè insaniant, ob molestissimum assiduè obturbantem strepitum.

Cap. 11.

Non deest in Halesinæ Regione Fons, inquit Solinus, aliàs quietus, & tanquillus,

lus, cùm siletur: si insonent tibiæ, exultabundus ad cantum eleuatur, & quasi miretur dulcedinem vocis, vltra margines intumescit.

Apud Garamantas perhibent, inquit S. Augustinus, Fontem quendam tam frigidum diebus, vt non bibatur; tam feruidum noctibus, vt non tangatur. In Epiro alium fontem, in quo faces vt in cæteris extinguuntur accensæ, sed non vt in cæteris, accenduntur extinctæ. *Lib. 21. de Ciuit. Dei c. 5.*

Athenæus Græcus Scriptor eximius refert ex scriptis cuiusdam Alexandri etiam Græci Auctoris, in Asiâ se olei fontem inuenisse. Franciscus verò Gonzaga asserit fuisse in Ecclesiâ Bononiensi puteum quemdam, in quem (vt ex Græco transtulit Reuerendus P. Petrus Halloix Societatis IESV Not. in Vitâ Sancti Polycarpi) olim multa Sanctorum Martyrum Corpora à tyrannis occisoribus proiecta fuerant, & oleum ex diuino beneficio indè emanasse, tam fouendis lampadibus commodum, quàm diuersis fidelium infirmitatibus persanandis mirificum: sed humanæ auaritiæ noxis id exigentibus, quæ eò vesaniæ processerant, vt sumpto pretio curandis etiam brutis animalibus eò abuterentur, desijsse tandem. Nec mirum si Deus certorum despicientiam miraculorum, & mistam ei auaritiam puniuit; quando & naturalia beneficia in commune à se collata, si quâ inuidiâ, aut priuati commodi respectu ad vsus paucorum restringi animaduerteret; etiam Gentilibus cum ipsorum admiratione, & pœnitentia ademerit. Ità ille. *Dipnos. lib. 2. cap. 2. Part. 2. Seraph. relig.*

Scriptis etiam prodidit Athenæus, apud Erganem extare Fluuium, de quo qui bibunt, ebrij fiunt, perindè atque si vinum in copia bibissent, quod & de consimilibus Vitruuius, atque Plinius testantur. *d. cap. 2.*

Queri de me posset Hispania, si alijs nimiùm inhærendo, illius fontes cæteris adhuc nobiliores prætergrederer. Extat igitur in Hispania, vt refert Petrus Martyr Mediolanensis, Insula nomine Bonica, aliàs Agnaneo, fons perennis adeò nobilis, *vt illius aqua epota* (verba eius sunt) *Senes reiuuenescant.* Et subijcit: *Nec arbitretur Beatitudo tua hoc dictum iocosè, aut leuiter: ità seriò rem hanc per Curiam vniuersam ausi sunt spargere, vt populus omnis, & ex ijs quos virtus, aut fortuna secernit à populo, non pauci rem esse veram arbitrentur.* Mihi tamen hic aqua hæret, nec velim credulis herbam dare, ab illisque velim responderi, qui Reges moriantur morte cæteris præcociori, si fontis istius gustu iuuenescere ijs liceret. *Decad. 2. lib. 10.*

In Iudæâ riuum Sabbatis omnibus siccari Plinius scribit, cui assentitur Iosephus verbis his: *Nam cùm sit magnus quando fluit, feraturque impetu non leui per spatium sex dierum: postea totus die septima cessat, prebetque aluei locum oculis spectandum, qui est siccus: deinde quasi nulla esset facta mutatio, post diem septimum erumpit, atque hunc ordinem exactè semper ab eò seruari notatum est.* *Lib. 31. cap. 2.*

In Vrbe Hierapoli, vt annotat paullò antè citatus R. P. Petrus Halloix in vita S. Papiæ illius Vrbis Episcopi, aquæ calidæ scaturiunt, & Laodiceæ vilæ sunt aquæ

etiam

etiam fluuij lapidescere, tametsi sint potabiles, quales etiam fontes vidisse se scribit in finibus superioris Hungariæ in quodam colliculo, ex quo scaturiens aqua fontem efficiebat perennem.

Lib. 7. nu. 11. Refert ex Eustachio R. P. Iacobus Gretserus, exstare fontem Actecomij, & Daphnopoli, in quem si virgo intrârit, aqua pellucida manet; si verò quæ virum passa esset, turbida continuò redditur, sed & hoc in dubium reuoco, aut certè pleraque ægerrimè credo.

Notabile quod scribit Euanthes Græcus Author de Arcadibus, quod cùm stagnum quoddam eius Regionis tranant, vestitu priùs in quercu suspenso in lupos transmutentur, & cum cæteris eiusdem generis congregati, per nouem annos lupi permaneant: & hoc tempore, si humanis carnibus abstineant, reuerti rursum in stagnum, & cùm tranauerint, effigiem recipere, & reuerti ad pristinum habitum addito nouem annorum spatio. Idem confirmat Varro teste B. Augustino.

Lib. 18. cap. 17. de Ciuit. Dei. Lib. 8. de amor. Clitophon. Alais fons miræ admirationis prope Ephesum visitur, Stygis nomine vocatus, de quo mira Achilles Tatius his verbis: *Cùm aliqua*, inquit, *violata pudicitiæ arguitur eam in fontem descendere compellitur, cuius vnda vix medias tibias attingit. Indicium autem fieri hoc pacto consueuit; quæ delata est falsò se insimulari iurat, iusiurandumque in tabella descriptum collo suo alligatum sustinens, in fontem descendit, at si verum iusiurandum iurauerit, aqua omninò immota manet; sin minùs, intumescit, atque ad collum vsque se attollens tabellam contingit.*

In lib. 3. Mela. Denique, *in Badensibus thermis*, inquit Vadianus, *quæ ad Rhenum sunt, fonticulum esse feruentis aquæ ferunt, in quem si quis pullum gallinaceum, aut alium huiusce generis merserit, facilè deplumari volucrem; si furtò subtraxerit nihil efficere calorem, nec plumas solui, aperto furti indicio.*

Sed suspicor nonnullos esse, qui admiranda ista spernant, perindè atque si quis attellanas fabulas narret; at sint istius sortis homines: equidem ab illorum partibus minus stabo, cui citra leuitatis vitium credere fas viris doctis, & nonnullis vitæ sanctimonia claris, Deique potiùs omnipotentiam cum Augustino admirari, qui facit mirabilia magna solus, & cuius sapientiæ nullus est numerus, dixerimque cum Isaia: *Domine Deus meus es tu, exaltabo te, & confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia.* Submittamus itaque curiosi ingenij alas, & scire nostrum tantisper differamus, dum apud illum erimus, in quo sine vllo velo videbimus vniuersa naturæ mysteria. Enimuerò Ethnici ipsi in hac indagine versabantur, simul & inditam vim fontibus mirabantur. Vndè & *Fontinalia festa* in illorum honorem instituebant; hisque ferijs coronas in fontes iaciebant, vt & *Fontinalia sacra*, de quibus vide Turnebum, lib. 25. aduersar.

CAPVT XLVII.

De Lapidibus quædam singularia.

QVæ etiam in Lapidibus admiranda cernimus, nec ea silentio inuoluenda censemus. *Lapidem* igitur *è Scyro insula*, inquit Plinius, *integrum fluctuari tradunt, eundem comminutum mergi: alium qui corpora defunctorum excepta, intra quadragesimum diem exceptis dentibus absumit.* Lib. 36. c. 17.

Quid de Lapide Ophite, de quo idem Plinius, qui cauatur, tornaturque in vasa coquendis cibis vtilia, vel ad esculentorum vsus? Lib. 36. cap. 23.

Quid de Lapidibus ità lucidis, vt faculæ præbeant vicem serpentibus volandis? Indidem.

Exstat etiam Amiantus Lapis alumini scissili (quod vulgò plumosum vocatur) similis, ex quo, teste Dioscoride, lintea contexunt Indiani, quæ in ignem coniecta inflammantur quidem, sed exempta splendescunt, nihilque illis deperit, neque deteriora efficiuntur. Lib. 5. cap. 99.

Quid de Selenite? Lapis est, & gemma quædam in Perside siue Arabia nascens, cuius cum crescente lunâ, candor crescit, & decrescente, seu minuente, pari quodam passu nouo naturæ miraculo decrescit. Plin. lib. 37. cap. 10.

Quid de candido & translucido phengite? qui quæ à tergo fiunt monstrare dicitur: & quo Domitianum Imperatorem vsum affirmat Suetonius: *Tempore*, inquit, *suspecti periculi appropinquante, solicitior in dies porticuum, in quibus spatiari consueuerat, parietes, phengite lapide distinxit, è cuius splendore per imagines quidquid à tergo fieret prouideret.* Cap. 14.

Eius generis lapidem habuisse fertur Maximilianus I. Imperator. Hinc celeberrimam Germaniæ Vrbem ingresso, gratulatum aduenit Magistratus, & chryseudeton aureis plenum obtulit in monimentum debiti obsequij. Erat tum Imperator in conclaui, non procul à foro vbi spectacula parabantur, digresso indè Magistratu Ciuico, initium est datum ludorum equestrium. Aulici famuli plerique omnes huc illuc dilapsi, occupando commodiore loco. Secutus Imperator cum paucis cratêre aureo in mensâ relicto, & ianuis, per quas transierat, apertis. Iam omnibus in ludos contentis familiarium vnus in Cæsareum conclaue obrepit, silentio aureos credo numeraturus, sed suæ crumenæ. Ergò poculum inuadit, nec parcâ manu extrahit partem aureorum non minimam, ratus se à nemine videri. Interim Imperator phengitem suum dissimulanter ante se mouet. Reditur in conclaue, magna hic omnium expectatio partiendi muneris. Iubet Cæsar singulos Dominorum pro se quemque accipere. Etiam ille qui antè inuocatus venerat: vocatus est, & iussus extrahere quantum manu prenderet, initio ille modestè tergiuersatus, tandem pauculos aureos verecundis digitis attollit. Hic Imperator: numera, inquit, quot traxeris, numerat ille: Cæsar iterum. Iam, inquit, & R. P. Drexelius in suo Nicet. lib. 2. c. 10.

illos prome, quos nobis absentibus traxisti, videamus, num anteà, an iam fueris cordatior. Fit funus miser, balbutit, contremiscit, vocem vix expedit, mussat, deprecatur, expromit tandem aureos è furtiuo sacculo, & numerat, sed longè plures esse comperti, quos priùs clepserat, quàm quos iussus excerpserat. Tum Imperator, tolle, inquit, omne hoc tuum est, sed sub oculos meos non redi. Quod exemplum transfert pro suo laudabili more Reuerendus P. Drexelius ad Deum Opt. Max. cuius oculus sine phengite omnia cernit, ac introspicit intima rerum & cordium: ità ludit in rebus humanis magnus ille Deus; non casu aut fortuitò, sed pœna vel præmio decreto. Iam ludi mentione, occurrit aleæ lusio tractanda.

CAPVT XLVIII.

Alea lusus veteribus non incognitus, & qui vetitus, learia amicitia qua?

REctè M. Tullius ijs libris quos de officijs scripsit, censet ludo, & ioco vti quidem licere, sed vt somno, & cæteris remissionibus, & quidem ità, si grauibus cæterisque rebus, & negotijs satisfecerimus. An autem inter laxamenta, & lusus, alea priscis fuerit vsitata? quæstionis est, si sit, à quibus inuenta? Lydios auctores ferunt, non tam voluptatis, quam compendij gratia, vt Herodotus apud Polyd. tradit. Nam cùm grauitate annonæ patria premeretur, sic famem consolaria solebant, vt altero quidem die cibum sumerent, altero ludis operam darent. Postea ludus mansit, sed non licitus. Siquidem qua ciuili iure, qua pontificio, inter perniciosos lusus iste refertur atque condemnatur, vnde Horat. *damnosam* vocat *aleam*.

Lib. 2. c. 13.

Saty. 4.

Si damnosa senem iuuat alea, ludit & hæres.

Itaque priscis vetita erat. Vnde M. Antonium Licinum Lenticulam collusorem suum de alea condemnatum restituisse scribit Cicero, & Vlpianus ex Prætoris edicto scribit actionem negari, si quis eum apud quem lusum alea esse dicetur verberauerit, damnumve ei dederit. Neque enim permissus esse debet is lusus, ex quo dissidia ac cædes quandoque oriuntur, iuxta illud Horatij:

Philip. 2.
Lib. 1. ff. de alea lusu & aleat.
Sat. 4.

Displicet iste locus, clamo, & diludia posco, Ludus enim genuit trepidum certamen & iram,
Ira, truces inimicitias, & funebre bellum.

Notatus inde Augustus Cæsar, in quem bello Siculiensi, teste Sueto. vulgatum est istud Epigramma:

Cap. 4.

Post quam bis classe victus naues perdidit, Aliquando vt vincat, ludit assidue aleam.

Claudium Cæsarem ita aleæ addictum ferunt, vt de illius arte librum emiserit, adeoque vt etiam in gestatorio, id est, lectica, siue sella, qua vehebatur luderet, vtpote essedo alueoque sic adaptatis ne ludus misceretur.

Sueto.

Adde

Adde Domitianum, qui & ipse quoties otium esset, aleâ se oblectabat, etiam profestis diebus, matutinisque horis, vt Suetonius scribit.

Vt mirum non sit, si posteà Pontifices Romani, & Concilia OEcumenica lusum hunc ceù perniciosum damnârint: nam in Constantinopolitana Synodo 6. scriptum legimus: *Nullum omnino, siue Clericum, siue Laicum, ab hoc deinceps tempore, alea ludere permittimus, qui secus fecerit excommunicetur.* Imò Clericos Aleatores sacris initiari prohibet Canon, & si initiatus, nec monitus pareat, beneficio priuandus iudicatur, iuraque ciuilia permittant aleatores summatim, & è plano omissis iudiciorum solemnibus, & formulis castigari posse.

Cap. inter dilectos de excess. Prelat.

Vt proindè iure meritoque in tales Zabulo aleæ inuentori sacrificantes inuehitur Sanctus Cyprianus in aureâ Epistolâ, quâ aleæ ludum, ceù impium ac blasphemum à Christianorum vita atque moribus alienissimum esse docet, & Aleatores idololatriæ, prodigalitatis, furti, rapinæ, periurij, blasphemiarum, aliorumque scelerum, & flagitiorum Reos esse indigetat.

Qua ratione censuit Angelus, eum qui in aleæ cartarumque pictarum lusum pecuniam insumit, posse confestim nulla etiam præcedente sententia, supplicio affici, id quod etiam aduersus blasphemos obseruari solet, vt auctor est Ianus Langlæus: Et Iustinianus ipse prohibet, *ne Episcopus, Presbyter, Diaconus, &c. alea ludant.*

Lib. 8. Semest. cap. 4.

Sed hodie tantùm abest, vt aleatores plectantur, quin præmio aut certè commodo afficiantur, & collusores inter, si Dijs placet, amicitia firmior sit quàm verorum amicorum, vt liceat cum Diuo Marcellino dicere, cum omnes amicitiæ tepescant, aleariæ solæ, quasi gloriosis quæsitæ sudoribus, sociales sunt, & affectu nimio ac firmitate connexæ, vnde quidam ex his gregibus inueniuntur ità concordes, vt quis illos esse fratres existimet. Inter alias nationes Germanos aleis addictos fuisse Tacitus auctor est: siquidem *aleam sobrij*, inquit, *inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, vt cùm omnia defecerunt, extremo ac nouissimo iactu de libertate & de corpore contendant.* Occasione Germanorum lubet discutere qua linguâ olim vterentur Galli?

De more Germ.

CAPVT XLIX.

Lingua veterum Gallorum, quæ?

SErmo eorum vetus qui fuerit variè quæsitum & dissertum est. Plerique eò iuêre, vt Germanicum definirent: Non I. Lipsius antiquitatis studiosissimus, è cuius ore pro exedris Louaniensibus docentis per Satyram collegi, totidem fuisse linguas quot populos, idque ex Cæsare censet, qui scribit distinctè de Belgis, Aquitanis, Celtis, *eosque omnes, institutis, lingua, legibus, inter se differre.* Si lingua differunt, quomodò Germanica omnium communis sit? Sed & Cæsar iterum refellit de Ariouisto, quem ait *longinqua consuetudine Gallica lingua vsum:*

Lib. 1. Comment.

Cap 47. *vsum*: ergò eam didicit à Germanicâ sua diuersam. Amplius, Suetonius auctor est, Caligulam *deuictis Gallis nonnullos ex Principibus se posuisse ad pompam, coegisseque submittere comam, sed & sermonem Germanicum addiscere.* Quid opus, si is eorum sermo? Tacitus denique in Germaniæ descriptione: *Gothinos*, inquit, *gallicâ vsos Pannonicâ linguâ coarguit non esse Germanos*, ergò non hæc Gallorum lingua, minùs Græca, quod quidem è Strabonis locô temerè suspicati, diuulgarunt. Nam

Cap. 4. ille scribit quidem Massiliam *paulò antè apertam barbaris loco ludi litterarij, reddidisse Gallos amatores græcarum litterarum, adeò vt & pacta conuenta Græcè scriberent*: sed scribit, scilicet *paulò antè.* Verba notentur, *id factum*: id est nuper, & suo æuo, cùm domiti iam Galli à Romanis essent, & Massilienses nihil ab ipsis timerent. Nam ante sanè non temerè in Oppidum eos admittebant, neque habitandi opinor causa amplius. Si didicêre à Massiliensibus; certè consequitur sermonem eum natiuum, & vernaculum ijs non fuisse. Denique nec ad omnes hoc Gallos pertineat, sed ad finitimos & paucos. Nihil hic facit Cæsaris lo-

Lib. 7. cus scribentis *Gallos in omnibus ferè rebus publicis, priuatisque Græcis litteris vti.* Nam ad characteres, & litteras ipsas spectat tantùm, non ad sermonem vt alibi dicemus.

Part. prior. c. 6. In qua opinione est quoque Iodochus VVillichius in German. Taciti, qui quidem *omnes tunc rationes, & acta Græcis litteris vsque ad Rudolphum I. Imperatorem Germanos scriptitasse* testatur, idque ex vetustissimis rationibus adhuc residuis certiùs colligi posse. Sanè, si Gallica lingua Græcanica, quid ità Cæsar per interpretem cum

Consil. 51. Gallis loquitur? Nam Græcè certè sciebat, ergò hoc vanum est. Nec Carolo Molij assentimur, scribenti aliquot sæculis apud Gallos priùs Græcam linguam floruisse, quàm apud Romanos.

Illa ni fallor, veritas, Gallos triplici diuersissima lingua vsos, vt distinctio illa trium populorum fuit. Nam quod quidam ex Strabone asserunt dialecto tantùm discrepasse, ipse se destruit, si attendis, cùm initio disertè scribit: *Aquitanos à cæteris non solùm lingua prorsus differentes fuisse, sed & corporibus: alios autem, nec ipsos sermone omnes similis, sed quosdam nonnihil mutasse.* Nam de Aquitanis, eccè palam dicit, & de alijs ostendit, etiam vbi sermo similis, dialectum tum diuersam (vt solet in diffusis regionibus) interuenisse, vt inquam nec Belgæ omnes eadem dialecto vsi fuerint. Itaque ex hac diuersitate factum, vt voces, quæ tanquam Gallicæ citantur ab antiquis, quædam Germanicam originem, aut faciem referant: quædam cum Britannica lingua consentiant, qua Cambri, siue Walli hodie vtuntur, quædam cum neutra. Exemplis hæc illustrare facilè, sed longum sit. Nos censemus Belgas plerosque qui Germanicam originem præferebant, Ger-

Præfat. 2. lib. Epist. ad Galat. manice locutos, etsi dialecto (vt hodie quoque) discrepantes, & eò ducimus Hieronymi locum, frustrà aliò tractum: *Galatas excepto sermone Græco, quo omnis oriens loquitur, propriam linguam eandem penè habere, quàm Treuiros, & si aliqua exinde corrupisse.*

Ad hos enim Gallos modò spectat, atque illos Asiaticos, è Belgis, aut Semi-

germanis

germanis fuisse, coniecturis etiam probemus. At Celtas, Britannico vsos opinari licet, cùm & Gallos vicinum solum occupasse Tacitus scribat : & idem disertè: *In Agric.*

Britannorum, & Gallorum sermo haud multum.

Diuersus esset: nempè, proprius Gallorum, id est Celtarum. Sanè hodieque veterum Britannorum sermo, id est Wallonum, mirificè consentit cum verbis plerisque, quæ vt gallica citantur.

De Aquitanis quid dicam? aut cum quibus assimilem nescio: vellem cum finitimis Hispanis, sed auctoritate destituor, nec sine eâ lubet arbitrari. At lingua Gallorum, quæ hodiè obtinet, quid nisi Miscellanea est, & è pluribus conflata? Nam olim Romani suam intulerunt, & in Tribunalibus passim, templis etiam Christianorum, mox & apud vrbanum vulgus ac rusticum recepta fuit, communem quidem fuisse ex eo euincas, quod etiam nunc suam illam corruptam (vt & linguam nostram Leodiensem) *Romanam linguam* vocant : quo sensu, & Canon Concilij Turonensis sub Carolo Magno celebrati edicit, vt *Episcopus Homilias apertè transferre studeat in rusticam Romanam, aut Theotiscam, quò faciliùs possint cuncti intelligere.* Transferre nempè è verâ, & veteri Romanâ (quæ iam ambolevi, & insolens esse incœperat) in hanc nouam, & rusticam, aut Theotiscam, siue Germanicam à Francis illatam, & in Aulâ ac nobililitate tunc frequentem. Certè iam olim corruptam illam Romanam fuisse, & ad exemplum quo hodie, argumento sit Æginchardus, in vitâ Caroli Magni, qui refert eum morientem indignando dixisse *Hors, Hors*, quod *foras* significat. Nec immeritò ea *Romana* dictâ; quia si quis pensitat, & scitè examinat, reperiet tres ferè partes Latinâ origine esse, reliquum quadrantem à Germanis, Gothis, alijsque Barbaris, retentis etiam pauculis è priscâ linguâ Theodisca, quæ tunc erat honestorum, & nobilium. Sed quærunt nonnulli, quæ omnium linguarum sit antiquissima? Ego eiusdem Iusti Lipsij opinionem sequor, qui aduersus Becanum, non esse linguarum primogeniam vernaculam suam Flandricam, sed Hæbraïcam asserit, quibus argumentis videto Lipsium Cent. 3. ad Belgas, Epist. 44. cùm tamen Flander ipse esset, & magnum suæ Patriæ decus. Pergamus portò de Germanis nonnulla. *Cap. 1.*

CAPVT L.

De Germanis eximia nonnulla, & singularia.

IMprimis animaduerto Germanos olim apprimè venationi deditos. Tacitum testor: *Quoties*, inquit, *bella non ineunt, multùm venatibus per otium transigunt.* Cæsar: *Vita Germanorum omnis in venatione, atque studijs rei militaris consistit: à paruulis duritiei, ac labori studet.* Quod genus exercitij minimè in vitio ponendum. *Mirum enim est*, vt Plinius inquit, *vt animus à cogitatione, motuque corporis excitetur, nam & sylua, & solitu-* *De morib. Germ.* *Lib. 6.* *Epist. lib. 1.*

do, ipsumque illud silentium quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Hoc didicit Traianus Imperator, qui ab assiduitate negotiorum, frequens animum hîc laxabant. *Quae enim tibi remissio*, inquit idem Plinius, *nisi lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare immensa montium iuga, & horrentibus scopulis gradum inferre, nullius manu, nullius vestigio adiuto?*

Paneg. ad Traian.

Secundo, Prolem illis natam ad Rhenum ferebant, clypeoque imponebant; si innataret, suam; si vndis abriperetur notham censebant.

Claudianus:

Et quos nascentes explorat gurgite Rhenus.

Insuper Germani consultationes ineunt in conuiuijs madidi, sed illas sicci, matutino tempore recoquunt, & tandem definiunt, & concludunt, quod non obscurè ex Tacito edíscis: Ergò, inquit, *detecta, & nuda omnium mens, posterâ die retractatur, & sua vtriusque temporis ratio est.*

De morib. German.

Prætereà, inter obsides puellæ quoque nobiles imperantur, verba sunt Taciti: *Quanquam idem mos etiam Romanis insedit, quos legimus olim Porsenæ Regi, nobilissimas Virgines, inter quas Clœlia illa, obsides dedere.* Suetonius de Augusto: *Nouum genus obsidum, fœminas exigere tentauit, quod negligere marium pignora sentiebat.*

Cap. 21.

Amplius, apud Germanos hæc adulterij pœna: *Accisis crinibus*, inquit idem Tacitus, *nudatam coram propinquis comam expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit: publicatæ enim pudicitiæ nullâ veniâ.*

De morib. Germ.

Adde, quod à fide eodem Tacito auctore commendantur: quippè quibus salus Principum, vt hodie Heluetijs, credebatur *Robora*, inquit, *Germanorum qui tum custodes imperatori aderant.*

Ad hæc, Possidonius scribit Germanos in symposijs benignè complexos venas in fronte abscindere, & sanguinem defluentem in poculo miscentes bibere, summum amicitiæ terminum attigisse existimantes, cùm sanguinem inter se degustarent, quod ipsum licet antè adhuc notatum, hic tamen subiungendum diximus, quò Germana fides magis magisque innotescat omnibus.

Apud Athen. lib. 2. c. 10. Dipbnos.

CAPVT LI.

De varijs suppliciorum generibus apud Antiquos.

MIrum, quantum studij veteres ipsa crudelitate crudeliores impenderint in excogitandis tormentis quibus noxios, siue etiam innoxios pro Christi nomine martyria subeuntes, afficerent: quæ supplicia visus est Poëta Prudentius breui versu complecti:

Carcer, & horribilis de saxo iactus eorum, Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tæda.

Per *saxum*, intelligit *Tarpeium Montem*: è quo noxij præcipitabantur. Dictus autem Mons Tarpeius à filiâ Tarpei, quæ Romanam arcem in Capitolio constitutam

tam

am(cuius pater Tarpeius custos erat) Sabinis prodidit, vel vt vetus Varro: *Mons Tarpeius dictus à Virgine Vestali Tarpeia, quæ ibi ab Sabinis necata armis, & sepulta; eius nominis monumentum relictum, quod etiam nunc eius rupes, Tarpeium appellatur saxum.*

De lingua Latin. lib. 4.

Itaque de saxo Tarpeio deijciebantur noxij, teste Horatio:

Tu nè Syri Dama, aut Dionysi filius audes Deijcere è saxo ciues? aut tradere Cadmo.

Sermonum 1.

Notæ scilicet crudelitatis carnifices.

Verbera, quorum species diuersæ, & quæ ordinarium crucis supplicium antecedebant. Liuius de seruis coniuratis. *Multi occisi, multi capti, alij verberati, crucibus affixi, &c.*

Verberum autem species ista, Fustuarium, virga, Flagellatio, priùs illud, *Fustuarium* duplex erat inquit R.P. Iacobus Gretserus, alterum ad mortem, alterum ad pœnam, vitâ dumtaxat incolumi. Illud describit Polybius: *Filijs*, inquit, *in castris, aut circuitioni neglecta decretum fuisse Fustuarium*, & addit: *Ea pœna talis est: fustem capiens Tribunus, condemnatum leuiter tangit, & delibat, quo facto, omnes qui in castris sunt, ferientes, alius fustibus, alius lapidibus; plerosque in ipsis castris occidunt, quod si quis euaserit, nec sic saluus erit, quomodo enim? cui nec in patriam reditus, nec quisquam è necessarijs tecto eum receperit.* Nec dubium, inquit P. Gretserus, quin *Fustuarium*, istud etiam extra castra vsitatum fuerit, & subijcit: alterum *Fustuarium*, pœna fuit, non supremum supplicium, idque aut vite fiebat, aut alijs fustibus. Vitis tamen honoratior, & ob id in ciuibus dumtaxat vsurpata. Veteri autem lege, plagarum modus erat pro mensura peccati: ità dumtaxat *vt quadragenarium numerum non excederet, nè fœdè laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus, vt habetur* Deuteron. 25.

Lib. 1. de Cruce cap. 8.
Lib 6. Hist.

At *Virga* magis infames, & acerbiores. Iccircò, *Porcia lex, virgas ab omnium ciuium corpore amouit*, teste Cicerone pro C. Rabirio.

Flagellatio sequitur, quæ inhonestissima, & acerbissima, & propria seruorum, non ciuium Romanorum. *Ex quibus autem causis liber fustibus caditur, ex his seruis flagellis cadi iubetur*, vt etiam patet in quærimonia Pauli qui se ciuem Romanum virgis, aut flagellationi minùs obnoxium allegabat. Nam verberasse, aut necasse ciuem Romanum, impium censebatur. Ideò inter iustas diuortij causas, mulieri tribuunt, *si se verberibus, quæ ingenuo aliena sunt, afficientem maritum probauerit.* Ista autem flagella fiebant, velloris, quod patet ex Euangelio Ioannis, fecit Christus flagellum ex funiculis, quo vendentes, & ementes templo exegit, illaque adeò aspera erant, vtporè talis aut ossiculis insertis vt misera illa seruitia sub eiusmodi flagris interirent: & tamē misericors Christus Dominus vt nos seruos in libertatem vindicaret, eo cruciatus genere exceptus fuit, sed quomodo? disce pie Lector ex flagellationis modo qui habetur in Thalmud. lib. Maccoth. Adstringit quis ambas manus ad columnā, tū minister publicus vestē eius arreptā detrahit, siue rumpatur, siue dissuatur, vsq; dū denudet pectus; lapis pone illū collocatus, in quo stat lictor, manu tenens lorū bubulū complicatū, primò vt ex simplici sit duplex; iterū vt ex duplici fiat qua-

L 10. ff. de Pœn.
Act. 22.
Lib. 8. §. de Repud.
Cap 2. Ioan.
L 8. ff. de Pœnis.
Cap. 3 §. 12. & seq.

" quadruplex: In illo duo lora sunt quæ ascendant & descendant. Manubrium pal-
" mi longitudinem habet: latum est palmum: extremitas eius ad eos ventris pertin-
" git. Hoc enim ferit trifariam, ita vt trientem ictuum aduerso, bessem verso infli-
" gat. Non ferit stantem, neque sedentem, sed inclinatum. Qui ferit, vna manu cæ-
" dit, quantum potest. Et Præco clamat: Nisi custodiens, & feceris omnia verba le-
" gis huius quæ scripta sunt in hoc volumine, augebit Dominus plagas tuas, & pla-
" gas seminis tui, plagas magnas, & perseuerantes: si moriatur sub manu eius liber
" est. Ità ille, qui ex vero crudele illud supplicij genus delineauit.

Ad *Flagellationem* etiam referri potest *pœna plumbatarum*, quod genus pœnæ benè expressit Prudentius περὶ στεφάνων:

Tundatur tergum crebris ictibus, Plumboque ceruix verberata extuberet,
Pulsatus ergò martyr illa grandine, Postquam inter ictus dixit hymnum plumbeos.

D. Ambrosius de Passione Geruasij: *Iussit eum plumbatis contundi.* Plumbatarum meminit l. Nemo carcerem, de Exact. tribuit. lib. 10. Cod & acta Martyrij septem Fratrum, Sanctæ Fœlicitatis filiorum, quorum Ianuarius plumbatis cæsus legitur, vt & S. Ignatius, cuius vitam eleganti penicillo depinxit R. in Christo P. Petrus Halloix Societ. IESV Theologus eruditissimus & popularis meus.

Liu. lib. 8. *Robur*, sunt qui putent robur in carcere fuisse, in quo id genus supplicij exercebatur. Liuius: *Vt in carcere inter fures nocturnos vir clarissimus Scipio includatur, & in robore & tenebris expiret.* Apuleius: *ô subtilitas digna carcere & robore!* Mihi tamen similior verò videtur interpretatio Turnebi, explicantis fuisse fustem, lignumque quo sontes tundebantur fustuario, cùm in versu Prudentij de supplicijs agatur, non de vinculis.

V Cal. Rhodig. Antiq. Lect. lib. 17. cap. 8.

Aliud supplicij genus *Eculeus*, de quo frequens mentio in historijs Martyrum, e-ratque stipes, cui velut equo noxij imponebantur, & fidiculis, siue neruis ac cordis, quæ eculeo semper annexæ erant, extendebantur, ita vt illa tortura ossium compago diuelleretur. Seneca: *Eculeo longior factus.* Prudentius in Hymno D. Vincentij, vbi multa de Eculeo habet, & inter alia ista:

Epist 8.

Vinctum retortis brachijs Sursum, ac deorsum extendite,
Compago donec ossium Diuulsa membratim crepet.

Lib. 9. Semest. cap 2. Sed, an confessus in conspectu eculei, nihilominus torquendus sit? quæstionis est, vide Ianum Langlæum qui pro negatiua respondit, nisi procul à tormentis in ea perstiterit.

Sequitur *Pix*. Fluxus erat combustæ in tæda sua resinæ, quem in os reorum ingerebant, vel tunica erat pice illita (quam *tunicam molestam* dicebant) quæ mox accensa cruciabiliter obuolutos nocentes (qui sceleris comperti grauioris forent) amburebat. vt Cœlius Rhodiginus auctor est.

Lib. 10. Antiq. Lect. c. 30. *Laminæ, tedæ vstulatio*, eodem referuntur, vtpotè quibus candefactis adurebantur noxij grauioris culpæ, atq; talibus pœnis primitiuæ Ecclesiæ Christiani tentabantur.

Vstu-

Vstulatio tamen erat alia, nempè tunica ex sparto in modum crumenæ facta & solita liniri pice, & bitumine, hac miseri illi induebantur, & in eâ crudeles tortores vstulabant. *Molestam* etiam vt diximus *tunicam* vulgò eam appellabant: & inter alios Martialis: Lib. 10.

Nam cùm dicatur tunica præsente molesta, Vre manum plus est dicere, non facio.

Et Iuuenalis: Saty. 9.

Ausi quod liceat tunica punire molesta.

Verè *molesta*, in quâ lento igne sic ardebant. Eusebius de sanctâ Potamienâ ait illitam fuisse pice feruenti. Lib 6. cap. 4.

Nec defuerunt qui in craticulâ torrerentur, vti S. Laurentius, Dionysius, alijque: ô supplicia Ianitoris Orci digna!

Paucis antè annis visi sunt Sacerdotes Religiosi, alioqui innoxij, ignis ardore torreri, ab hæreticis, pustulis ipsis corporibus vndequaque emergentibus, quod quidem miraremur si Paganis atque Iudæis, teste D. Hieron. hæretici peiores non essent. Vndè de Christianis sui æui meritò Tertullianus commouet miserationem verbis istis: Lib. ad Scapul.

Pro tantâ innocentiâ, pro tantâ probitate, pro iustitiâ, pro pudicitiâ, pro fide, pro veritate, pro Deo viuo cremamur : quod nec sacrilegi, nec hostes Dei veri, nec tot maiestatis rei pati solent: Prudentius de hoc quoque tormenti genere:

Non sic inusta laminis ardet cutis Vt febris atro felle venas exedit.

Ità Menanas Martyr, *primum loris crudeliter cæditur, deindè equuleo tortus, lampadibus ardentibus ad corpus admotis, plagisque Cilicio confricatis, tum per tribulos, & virgas ferreas, manibus ac pedibus colligatis, tractus, plumbatis etiam contusus, demùm gladio interficitur, in ignemq; conijcitur.*

Apud Francos modò, loco laminarum forcipes candentes successerunt, quibus damnatorum brachia carpuntur, renes item & femora aduruntur.

Aduerte tamen apud Romanos, non aliam irrogari pœnam ijs qui capitalem fraudem admiserant, quàm crucis, & furcæ, in quas nudis corporibus ad mortem tantùm non virgis cæsi ad decessum vsque pendebant: licet interdum ad palum deligatos, & virgis cæsos capite truncarent. Liuius: *Deligati ad palum virgis cæsi, securique percussi.* Lib. 28.

Et quidem in locis publicis exempli causâ: Quintilianus: *Quoties noxios crucifigunt, celeberrimè eliguntur viæ, vbi plurimi intueri, plurimi commoueri hoc metu possunt: omnis enim pœna non tam ad delictum pertinet, quàm ad exemplum.* Declam. 274.

Hoc autem inter *crucem, & furcam* interest, quod ista lignum erat plaustri, quod temoni subijciebant, in qua homines laqueo suspensi strangulari solent, eaque in locum crucis successit. Crux verò ligno duplici constituebatur in similitudinem litteræ T. cuius tres erant species de quibus Cælius Rhodig. lib. 10. & R. P. Gretserus. Crucis autem pœna non erat cuiusuis criminis, præsertim apud Iudæos, sed tantùm blasphemiæ, Idololatriæ, & tyrannidi seruabatur, teste R. P. Iacobo Lobbetio Societ. Iesv Theologo. Lib. 1. de Cruce cap. 60.

Verùm, siue in cruce, siue in furcâ figerentur, priùs virgis cædebantur, vt docet I. Lipsius. Crucifixonis lex traditur à Deo Deuteron. 21. cuius exempla Iosue 8. Reg. 21. Esther. 7. Esdræ 6. suppeditantur. Apud exteras verò gentes, conuitium tantùm morti præmittebant, de quo Otho Frisingensis *de gestis Frider. Vetus*, inquit, *consuetudo pro lege apud Francos, & Sueuos inoleuit, vt si quis nobilis ministerialis, vel colonus pro huiusmodi excessibus* (prædæ, aut incendij) *reus inuentus fuerit, antequam morte puniatur, ad confusionis suæ ignominiam, nobilis canem ad proximum comitatum gestare cogatur*, & addit. *Hermannum Palatinum Comitem, cum decem complicibus suis, canes per teutonicum milliare portasse*. Eandem Guntherus in Ligurino scribit.

Lib. de Cruce.

Lib. 2. cap. 28.

Quippè vetus mos est, vti si quis Rege remoto Sanguine, vel flamma, vel seditionis apertæ
Turbine, seu crebris regnum vexare rapinis Audeat, ante grauem quam fuso sanguine pœnā
Excipiat, si liber erit de more vetusto. Impositum scapulis ad contigui comitatus
Cogatur per rura canem confinia ferre.

Porrò, *Crucis* supplicium ob venerationem Seruatoris generis humani, qui in eâ pependit, sustulit Constantinus Magnus teste Sozomeno, eiusque supplicij locum subijt *furca*, in quâ homines laqueo suspensi strangulari solent, sine tamen *vstione*, quæ rarior apud Romanos, exteras tamen apud gentes frequentior. De Gallis Cæsar. *Vxores suspectas de morte viri, igne atque omnibus tormentis enecari mandabat*. In ipsa militia apud eundem Cæsarem: *Vercingetorix maiore delicto omisso igni necat*. Attamen hodierno etiam æuo in Iaponia crucifiguntur: nuper enim PP. Societ. IESV cum Franciscanis crucifixi sunt, & his pectus hasta transfixum.

Lib. 7. Comment.

Vngulæ etiam genus tormenti, quo noxij laniabantur, erantque ferramenta bifida, & vt animalium vngulæ bisulca quibus latera, & pectora dissecabantur. Tertullianus Apologetico: *Crucibus, & stipitibus, vngulis deraditis latera Christianorum*. D. Hieronymus de muliere septies icta: *Neque multò post, cùm liuidas carnes vngula cruenta pulsaret, & sulcatis lateribus dolor quæreret veritatem.*

Cap. vlt.

Adde Prudentium: *Costas bisulcis exsecandas vngulis.*

Itâ S. Ignatio vngulis latera dilaniata, & lapidibus asperis confricata teste V. Beda.

Denique vnco trahebantur ad scalas Gemonias, hoc est inserto gutturi vnco producebantur nocentes in arenam, vbi posteà pendentium crura frangebantur, & igni iniecto ardebant, imò etiam in cruce existentes bestijs laniandos obijciebant, vt docet I. Lipsius.

Insuper, animaduersum, *titulum damnatis præferri*, id est, caussam supplicij, præconisque voce pronunciari quare plecterentur. Spartianus: *Fustibus eum sub elogio præconis cecidit*. Lampridius: *In foro transit orio ad stipitem illum ligari præcepit, & fumo apposito, quem ex stipulis, & humidis lignis fieri iusserat necauit, præcone dicente: fumo punitur, qui fumum vendidit.* De Attalo Martyre Eusebius: *Circumactus est per Amphitheatrum, tabella ipsum præeunte, in qua latinè scriptum: Hic est Attalus Christianus.* Atque hic titulus Seruatori generis humani cruci præscriptus, vti testantur omnes Euangelistæ: Licet sit dissensus inter antiquarios, an titulus primùm fuerit cruci affixus in Mon-

Lib. 3. de Cruce c. 2. & 12.

In Seuer.

In Alex.

Lib. 6. Eccles. Hist.

te

te Caluariæ, an verò Dominus noster titulum baiulauerit in cruce per ipsam Ciuitatem ad Caluariæ Montem, R. P. Iacobus Gretserus Societ. IESV, existimat demùm impositum titulum in Monte Caluariæ, quibus porrò argumentis eum videat curiosus Lector.

Lib. 1. de Cruce c. 26.

Successit tandem *pœna capitis*: nisi inter milites tantùm recepta; Suetonius: *Miles decollandi artifex quibuscumque è custodia capita amputabat.* Seneca: *Damnatus, extra vallum deductus est, & iam ceruicem porrigebat, cùm subitò apparuit ille commilito, qui occisus dicebatur. Tunc Centurio supplicio præpositus, condere gladium Spiculatorem iubet.* In quo etiam notes Spiculatorum munus fuisse carnificem agere.

Calig. cap. 23.
1. de Ira c. 16.

Ad hæc aduerte, minora supplicia apud veteres fuisse *metallum, ludus, deportatio.* Minima, *Relegatio, exilium, opus publicum, vincula, ludus*: qui duplex *Venatorius, & gladiatorius*; in vtrumque damnati pœna afficiuntur. Vide Cuiacium tit. lib. 5. sent. Pauli ICti.

Paul. lib. 5. Sent. tit. 17.

Rota insuper supplicium successit, sed posteriori æuo, quod Germanorum inuentum esse, & à paucis annis in grassatores obsessoresque viarum Gallos exercuisse censet Ianus Langlæus, qui tamen subijcit olim etiam in maleficos nonnunquam hoc supplicij genere animaduersum fuisse, ita vt crura illis suffringerentur, idque supplicium *Confrifragium* dictum vocabant quo supplicij genere Augustum Cæsarem Tallum amanuensem suum affecisse legimus, eò quod secretiorem quandam epistolam suam, pretio corruptus cuidam cuius fortè intererat legendam subiecisset, vel recitasset. Eius etiam supplicij meminit Apuleius: *Tunc vxor egregia diras deuotiones in eum deprecata, & crurum eius fragium abominata extingui formidine trepidantem adulterum abscondit.* Quo tormenti genere ferunt Martyrologia affectum Adrianum Martyrem, & socios vt etiam memorat Ado Treuirensis: *Sistitur,* inquit, *Adrianus Maximiniano cum reliquis Sanctis: quos ille iam videns irreuocabiles, iussit vt vecte magno ferreo confringerentur tibia ipsorum: confractis itaque cruribus orantes emiserunt spiritum.* Ità ille.

L. 10. Semest. cap. 3.
Sueto. Aug. c. 67.

Sed nec priscis ignotum sæculis supplicium, quo grauioris noxæ rei, equis in diuersum concitatis membratim laniabantur, quo supplicio Metius Suffetius apud Liuium affectus est, atque apud Gallos superioribus annis, vt alios sileam, quidam Rauilliacus impius, & scelestissimus Henrici IV. Galliarũ Regis parricida.

Lib. 10.

Manus item *amputatio* inter grauiora tormenta cuius meminit L. Florus: *Hoc sic à barbaris acceptum quasi manus abscinderentur.*

Lib. 2. c. 18

Idem de Clade Variana, *Barbaros*, scribit, *Causidicis linguam, oculos, & manus amputatas*, vt scilicet qua parte peccassent, plecterentur. Rursum Florus: *Nihil barbaris atrocius visum, quàm quod abscissis manibus relictis, viuere superstites pœna sua iubeantur. Nasi etiam abscissio* inter alia supplicia refertur, de quo Martialis:

Lib. 3. cap. 4.

Quis tibi persuasit nares abscindere Mœcho? Non hac peccatum est parte, marite tibi.

Insuper, auriculam alteram, & vtramque nonnumquam amputari furti coniunctis nouum non esse memoriæ prodidit Ianus Langlæus lib. 10. Semestrium cap. 2, quod & paulò post ostendemus.

Veteri etiam Hebræorum ritu erat *Lapidatio*, vsurpata in eos qui in Deum delinquebant, id est, qui Deos alienos colebant, vel qui Deo maledicebant, aut qui Sabbatha neglexerant, vel qui adulterium commiserant, vt habetur Leuit. 24. Ezechiel. 16. Deuteron. 13. 17. & 21. Reg. 21. Nu. 15. Act. 6. Ioan. 8. Moris autem erat vt ipsimet testes primi mactarent reum letali lapide castigandum. Quod supplicium subiuit S. Stephanus Protomartyr, vt habetur Actor. 7. *Testes deposuerunt vestimenta sua* (vt expeditiùs lapidarent) *secus pedes adolescentis qui vocabatur Saulus, & lapidabant Stephanum, &c.* Quod & veteri lege sancitum erat, vt habetur Deuter. 17. *Manus testium prima interficiet eum, & manus reliqui populi extrema mittetur, vt auferas malum de medio tui.* Vnde Reuerendus P. Marcellinus Capucinus scribit, cùm auferre malum sit facinus emeritum, occidere reprobos, stante Iudæorum Republicâ rem ipsis non fuisse indecoram lapidibus noxios è medio tollere. *Remi* etiam perpetuò vel ad tempus ducendi supplicio sontes damnari, antiquitus receptum fuisse ostendit Ianus Langlæus lib. 10. Semestrium cap. 5.

Encyclop. Moral. tom. 3.

Denique nè quid in hoc priscorum crudeli genere suppliciorum omittamus, legimus etiam *aurium, & nasi decisionem*, prisco, & nostro æuo valdè ignominiosam: de quâ Tacitus: *Pleumium Nasonem tribunos auribus mutilatis relinquit.* Seneca de Rege Alexandro qui Lysimacho Telesphoro *Rhodio amico suo aures & nasum abscidit.* Cyrum etiam Persarum Regem Smerdi Mago, qui & ipse posteà aliquot mensibus regnum obtinuit, aures præcidi iussisse Herodotus in Thaliâ auctor est, quod genus supplicij in mores irrepsisse idcircò videtur, quia quibus decisæ sunt aures, caueri ab omnibus soleant, contingitque sæpiùs, vt sic vitati, velut ab hominum commercio eiecti, cùm nihil habeant vndè se tollere possint, idem rursus, vel grauius maleficium audeant, quod non æquè ijs euenit, qui ignito, candentique ferro additâ cicatrice aliqua vstulantur. Vid. Ianum Langlæum lib. Semestrium 10. cap. 2.

Lib. 12. Annal.

Lib. 3. de Ira cap. 17.

Lib. 3.

Atque hæc crudelissima suppliciorum & coërcitionum genera eo potissimùm consilio deducta sunt, vt cùm Lector in Martyrum passiones inciderit, cuiusmodi illæ fuerint, pia mente intelligat, vt illi meritorum suorum nos participes reddant, & quia per supplicia via quadantenus sternitur ad funera, iccircò ad illa stylum & animum proximo hoc Capite transferemus.

CAPVT LII.

Funerum apud Romanos, & alias gentes diuersa genera, deq; eam ob rem luctu, varijsq; ad ea ritibus.

DVplex potissimum apud Romanos funus; *Tacitum & publicum.* Illud erat sine vlla pompa. Seneca de Tranquil. animi: *Minus molestiarum habet funus taci-*

Cap. 2.

tacitum: Istud in quo Præco designator, cuius erat signare ritus, & modos funebres, imagines, ludos apparatissimos, in quibus plerumque multa dimicabant paria gladiatorum. Ad hæc funus ad certum diem indicebat, quod videmus in funere Cæsaris, de quo ità Sueto: *Funere indicto, rogus est extructus in campo Martio iuxta Iuliæ tumulum, & pro Rostris aurata ædes ad simulachrum templi Veneris genitricis collata, intraque lectus eburneus, auro, & purpurâ stratus, & ad caput, trophæum cum veste, in qua occisus fuerat.* Præcedebant autem funalia & faces quibus cerei accendebantur. Vide Lipsium in 3. Annal. Taciti, & ad cap. vlt. opusc. Senecæ de Breuitate vitæ, quia noctu cadauera efferebantur. *Funus*, inquit Isodorus, *dictum à funibus accensis, quos ante feretrum papyris circumdatis ferebant.* Cap. 84.

Apuleius: Lib. 4.

Tædis, lucernis, cereis, sebaceis: Nocturni luminis instrumentis clarescant tenebræ.

Virgilius: *Auersam tenuere facem.* Lib. 6.

Suetonius: *Quamuis lugentis habitu, & funus Tiberij prosequens, tamen inter altaria, & victimas ardentesque tædas, densissimo, ac lætissimo obuiorum agmine incessit, &c.* Calig. c. 13.

Sed & tubæ canentes, testor Poëtam: *Cantabat mæstis tibia funeribus.*

Neque enim fuisse funeralia sine cantu docet Macrobius lib. 2. in somno Scipionis.

Ad hæc, procedebant qui ferrent nobilium maiorum imagines ad viuum expressas è cerâ, vultus & ora, ad pectus vsque extremum, easque oblongis impositas hastis, aut si miles, Dux, aut Imperator fuisset, spolia Vrbiumque captarum imagines, & incompta signa, vt Tacit. scribit, armorumque cuspides ad terram obuersas, auersas etiam faces, & fasces, qui interdum, erant fracti, vt & illæ extinctæ teste Francisco Bencio. Orat. 26.

Porro, exportabatur cadauer per forum, cremandum extra Vrbem, pueris tamen exceptis, qui non cremantur vt auctor est Lipsius, & quidem duobus millibus passuum; vel propter ignis periculum (inquit Bencius) vel nè funestarentur sacra Ciuitatis, de quo lex erat XII. Tabul. *Hominem mortuum in Vrbe nè sepelito, neve vrito.* Vnde Adrianus Cæsar pœnam statuit 40. aureorum in eos qui in Ciuitate sepulchrum faciunt, quàm & fisco inferri iussit l. 3. ff. de sepul. viol. Exstat etiam lex ista Iulij Pauli: *Corpus in Ciuitatem inferri non licet, nè funestentur sacra Ciuitatis, & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur*, quod intellige de ignobilioribus: Nam alij, suis in ædibus sepeliebantur teste Seruio. *Apud maiores*, inquit, *omnes homines* (ante scilicet leges XII. Tab.) *in suis domibus sepeliebantur.* Vnde ortum est vt *Lares* colerentur in domibus, & *Lararia* in Decembri colerentur, id est festum Deorum *Larium*. Itaque potentiores, quique Magistratu præclarè functi fuerant, in Vrbe sepeliebantur. In publico autem Principium luctu, Iustitium indicebatur: Consules vulgati sede in Curia sedebant, eis fasces præferebantur inuersi; læta omnia vitabant, abstinebant à publico. De Germanici funere Tacitus: *Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, vt ante edictum Magistratuum sumpto Iustitio, desererentur fora, clauderentur domus, passim silentia & gemitus.*

In Senec. de Breu vit. c. vlt.

In 6. Æneid.

Lib. 5.

Aduerte quoque quod post efflatam animam, cadauer ad ostium ponebatur, pedibus & facie publicum versus: Suetonius: *A Bouillis equester ordo suscepit Vrbique intulit, atque in vestibula domus collocauit.* Itaque ad ianuam deponebant, donec post legitimos dies, id est septem, efferretur (& quidem facibus, ac cereis accensis) vt ex Senecâ colligitur. Priùs tamen à propinquis & affinibus calida aquâ abluebatur & vnguentis vngebatur. Virgil.

Aug. c. 100.

4. Æneid.

——*Date vulnera Lymphis Abluam, &c.*

Ennius: *Tarquini corpus bona fœmina lauit & vnxit.*

Exindè conclamabatur & deferebatur ad bustum, siue Pyram, quam incedebat qui esset mortuo cognatione proximus, isque auersus, vt id officium necessitatis esse ostenderet, non voluntatis. Præferebantur interim insignia honorum, quos gessisset, vt fasces, secures, lictores, armaque, & dona militaria, coronæque omnis generis, quas in vitâ meruisset, vexilla atque vrbium dona & legionum, spoliaque hostium, expresso quoque cera, vultus, & decora maiorum, totiusque familiæ longo ordine simulachra in oblongis perticis siue hastis præferebant ab vltimâ origine, quanto cùm poterant apparatu: prætereà serui manumissi & libertate donati, & qui fide proba cogniti pleni lachrymarum, elatum corpus præcedebant pileati, aut albâ lanâ capitibus velatis, qui quantò plures erant, tantò plus nominis laudisque assequebantur. Nonnunquam illi, qui rasis capitibus triumphantem currum fuerant prosecuti, eiusdem defuncti corpus pileati in pompa funeris præcedebant. Sequebantur porrò liberi, propinqui, affines, atque alij amici lugentium habitu, capillo demisso in veste pullâ. Ac filij quidem velati, filiæ nudis capitibus passisque crinibus incedebant, quæ singula ex Polybio lib. 6. Plutar. Quæst. Rom. alijsque accepta fero.

Dehinc, in Rogum (id quod primò omnium contigit Syllæ Dictatori) certatim ab ijs, qui dabant operam funeri, magna vis vestium magni pretij, spoliorum & armorum hostilium, aromatum (de quibus posteà) conijciebantur: Mactatarũ etiam ouium multitudo, & pecudum maiorum, quin & canes, & equi interdum, & famuli, & res quæ fuissent viuentibus charissimæ. De vestibus D. Hieron. in Tradit. Hebraicis dicit, *notandum esse quod Regibus, causa reuerentiæ, combustiones vestimentorum, & aromatum fiebant.* Quod ipsum quoque testatur Liuius: *Purpurâ viri vtemur, prætextati in Magistratibus, in Sacerdotijs, nec vt viui solùm habeamus insigne, sed etiam, vt cum eo crememur mortui.*

Respergebant etiam vino vnguentisque Rogum, vt & violis, myrrhaque, & cinnamomo instruebant, sed & oleo, quo scilicet ignis facilius conciperetur, qui ritus etiam ad Christianos perductus est, teste Prudentio:

Nos tecta fouebimus ossa, Violis, & fronde frequenti,
Titulumque & frigida saxa Liquido spargemus odore.

D. Hieron. ad Pammachium: *Cæteri mariti super tumulos coniugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque purpureos, & dolorem pectoris his officijs consolantur.*

Epist. 26.

Præfica

Præfica intereà,id est mulier quæ præficiebatur planctui,& mercede conducta, præibat, lugubri carmine (cuius fletum sequebatur corona) tamdiu dum consumpto corpore cineres,& ossa cado,siue vrnæ,colligerentur. Lib. 3. Eleg. 3.

Tibullius:

Abstineas mors atra precor,non hic mihi mater,
Quæ legat in mæstos ossa perusta sinus.

Atque,vt luctum suum intentiorem testarentur, non solùm capillos resectos mortuorum tumulis apponebant, vt factum in funere Virgineæ,de quo Dionysius Halicarn.& de Sororibus Narcissi Ouidius 3. Metam. Lib. 11.

—— Planxere Sorores Naiades,& sectos fratri imposuere capillos.

Sed nec capiti suo pepercerint. Propertius: Lib. 1.

Illa meo caros donasset funere crines. Molliter,& tenera poneret ossa rosa. Electra.

Sophocles; *Pyra resectas conspicor ipse comas.*

Amplius, Regulos quosdam barbam posuisse, & vxores capita rasisse auctor est Suetonius,idque in argumentum magni luctus. Calig. cap 5.

Apud Iudæos quoque hunc morem inoleuisse sacer Codex testatur: *Vocabit,* inquit, *Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum & ad planctum, ad caluitium & ad cingulum sacci.* Alter Propheta: *Decaluare,*inquit,*& tondere super filios deliciarum tuarum: dilata caluicium tuum sicut Aquila.* Nempè. quia senio confecta veteres plumas toto corpore dimittit. Isa. in. c. 22. Micha. cap. 1.

Quinimò,abstinebant etiam à Conuiuijs. Paulus Iuriscon. *Qui luget,abstinere debet à conuiuijs,ornamentis & albâ veste.* Atra siquidem assumenda erat: sed tamen ex SCto. vxoribus tristior hic habitus quandoque,omittebatur. Lib. 1. Sent. tit. 21.

Insuper. coronas deponebant tam Græci,quàm Romani, quod collige ex verbis D. Hieronymi ad Heliod. in Epitaphio Neapot. *Proponimus,* inquit,*innumerabiles viros,& maximè Periclem,& Xenophontem Socraticum,quorum alter amissis duobus filijs coronatus in concione disseruit,* vt nimirum ostenderet se non dolere, aut lugere: *Alter,cùm sacrificans filium in bello audisset occisum, deposuisse coronam dicitur: & eandem posteà capiti reposuisse postquam fortiter dimicantem reperit concidisse.* L. Decreto Cod. ex quibus caus. infant. irreg.

Imò etiam apud Græcos,priuatim cibo,teste Alexandro ab Alex. diu impastos fuisse,longamque tulisse inediam in ingenti luctu, qui mos ab Hebræis manauit qui spontaneo ieiunio magnum tristitiæ suæ pondus ostentabant, vt sæpiùs indicauit Psalmographus Regius. Genial. dier. lib. 3. cap. 7.

Lugebant autem diebus septem, inquit Cornel. à Lapide, non quin pluribus diebus quàm septem licêret lugêre mortuos, nam Moysem planxerunt Hebræi per triginta dies, Iacobum per septuaginta, sed quod septem dies satis sint, ideoque apud Hebræos,quos posteà secuti sunt Christiani, septenarius hic luctus funeris fuerit vsu receptus: septenarius enim numerus est plenitudinis, & reuolutionis: post hebdomadam enim septem dierum,ijdem dies reuoluuntur,& in orbem redeunt, 2. Reg. 3. 3. Reg. 13. In Eccles. c. 28. Deutero. c. 34.

Porrò,

Porrò, per *luctum*, intellige ploratum, & planctum septem, vt diximus, dierum quibus eiulabant: saccum, sive cilicium induebant, caput cinere aspergebant, publico abstinebant; Adhibebantque Tibicines, & Præficas, id est, mulieres lamentatrices, quæ passis crinibus manus complodentes, pectora tundentes, & næniam lugubri voce modulantes, omnes excitabant ad planctum.

Vndè illud Poetæ: *Cantabat mæstis tibia funeribus.*

Addebant Gentiles, præsertim Romani, lacerationes genarum, maledicta in Deos, laniationem comarum, lacertorum, & pectorum. Vndè Virgil. 4. Æneid. de Anna Didonis mortem deplorante: (Lib 4.)

Vnguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis.

Sed & per hos dies foco abstinebant. Iuuenalis: (Saty. 3.)

Tunc geminus casus Vrbis, tunc odimus ignem.

Vbi vetus interpres. *Nec focum*, inquit, *in nostra domo fieri patiemur, quod & lugentes obseruare solent.*

Annulos etiam mutabant, vt ex Suetonio liquet, qui Augusto mortuo. *Exequiarum die quosdam censuisse* scribit, *ponendos annulos aureos, ferreosque sumendos.* Liuius: *Quid aliud*, inquit, in luctu *quàm purpuram atque aurum deponunt?* (Cap. 100. Lib. 34)

Aromata quoque rogo inferebant. Apertè Plutarch. de Catone minore, in funere Scipionis fratris: *Cùm iam fratrem mortuum*, inquit, *comperisset, grauius ferre visus est, quàm Philosopho conueniret. Nam non solùm lamentis, & planctu, sed sumptu funeris immodico, exquisitisque vaporibus & pretiosis vestibus, corpus cremauit.* Tacitus de funere Germanici: *Atque vbi colonias transgrederentur, atratæ plebes, trabeati equites pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum solemnia cremabant.* Vide latiùs Plinium, & Strabonem. (Lib. 3. Annal. Lib. 13. cap. 1. Lib. 11.)

Porrò, à proximiori amico oratio funebris habebatur, quâ is cuius iam crematum esset corpus laudabatur, quam orationem *Epicedium* vocabant, ità Iulium Cæsarem laudasse pro Rostris amitam suam Iuliam, vxoremque Corneliam Suetonius auctor est, vt & Augustum Cæsarem auiam suam pro concione laudasse idem Sueto. refert. (Cap. 6. Cap. 8.)

His peractis *Præfica*, vt diximus, nouissimum illud verbum altâ voce pronunciabat, *Ilicet*, quod est ire licet, quo dicto qui comitati funus erant domum abituri extremum *Vale* altâ voce pronunciabant: *Vale, vale, vale, nos te, ordine quo natura permiserit, sequemur.*

Postea, id est peractâ hac funebri pompâ, *cœnam publicam* instruebant, quam *funebrem* vocabant, præsertim Græci, & mox Romani, in eaque (dico de locupletioribus) fas erat omni populo conuiuari. Notaturque eo nomine apud Romanos M. Flauius, quem Liuius scribit parentasse matri suæ publicâ visceratione datâ populo. *Viscerationem* enim nuncupabant solemnes Epulas; vbi tauri integri exerto viscere apponebantur populo conuiuaturo. Ità Titum Flaminium eiusdem ac maioris animi gratitudinis symbolum parenti suo ostendisse notat idem Liuius; (4. Decad. lib. 8.)

quippè

quippè qui visceratione populo datâ per quatriduum ludos scenicos exhibuit: idemque propè P. Licinio factum post paullo ostendemus.

Porrò, dicebatur etiam cœna illa *Nouendialis*, eò quod non ante diem nonum instruebatur quam Silicernium vocitatam fuisse Festus docet, vnde *Sicilernius* dictus, qui *Silicernio* dignus erat, vt pro eo *Silicernium* pararetur. Terentius Adelph. *Ego te exercebo hodiè vt dignus es Silicernium.* Plura hac super re videantur apud Marsell. de Pise Capucinum. Hunc cœnæ apparandæ morem etiam ad Christianos sui æui transisse ostendit Diuus Augustinus, non tamen corpora comburendi, vti notat Baronius.

Eyclop. lib. 3. *Lib. 9. de Ciuit. Dei.* *Tom. 2. Annal. An. 226.*

Et quoniam veteres animas defunctorum, inquit Tertull. humano sanguine propitiari existimabant, captiuos vel malo ingenio seruos mercabantur, atque in exequijs immolabant, posteà placuit quos parauerant armis, edicto die Inferiarum apud tumulos erogare. Ità mortem homicidijs consolabantur. Hinc Virgilius:

Lib de Spectat. *Lib. 11.*

> *Vinxerat, & post terga manus quos mitteret vmbris*
> *Inferias, cæso sparsuros sanguine flammas.*

Æneid.

His igitur confectis in vrnam cineres condebant, & ossa in ossuarium, siue aheneum conijciebant. Seneca: *Dignus fuit cui permitteret à conuiuio ad ossa filij legenda discedere.* Atque istæ vrnæ interdum aureæ. Valerius: *Ossa Pyrrhi aurea vrna inclusit.* Capitolinus in Seuero: *Aliqui auream vrnulam tantùm fuisse dicunt Seueri reliquias continentem.*

Lib. 2. de Ira. c. 33. *In Seuer.*

De Iudæis, licet in multis viuerent moribus Romanorum, non videntur tamen cremasse corpora mortuorum, sed sepeliuisse, teste Cor. à Lapide, nam Dauid, Salomon, & alij Reges mortui, non leguntur combusti, sed sepulti: Ità Rex Asiæ dicitur sepultus: incidebant tamen corpora sua in luctu pro vsu Scytarum vti constat. 3. Reg. 18. & ex Luciano lib. de Dea Syra. Certis notis inquit compunguntur omnes, alij quidem in vola manus, alij in ceruice, & inde est quod cuncti Assyrij notas iniustas habent. Noluit tamen Deus Iudæos tali luctu mortuos prosequi vt habetur Leuit. c. 19. vers. 28. vetabatur etiam apud eos depillatio capillorum, vt Deuter. 14. habetur.

In c. 14. Ierem. *2. Parap. 10.*

Apud Græcos vsu receptum erat teste Homero, in Heroum funere detonsos crines deponere in cadauere, vt suo exemplo Achilles probat, qui Patroclo occiso auream propriâ manu dissecuit comam, tumuloque locauit.

3. Iliad.

De Ægyptijs Mela, & Diodor. Sicul. aiunt illos luto deturpare solitos faciem, & pectore cooperto ità plangere Regem suum è viuis sublatum.

Lib. 1. c. 9.

Cæterùm, quod iam diximus Græcos in resecandis crinibus luctum ostendisse, notes tamen cœnam amicis necessarijsque apparasse, qui coronati lugentes adhortabantur, vt cibum caperent, quod quidem ipsi cunctanter faciebant, nè post charissimorum mortem vitam exoptare viderentur, vt latiùs probat Eruditus Vir Ioannes Guilielmus Stuckius, qui ex Liuio addit, in funere P. Licinij viscera-

Lib. 1. antiq. Con.

tionem datam, & gladiatores centum viginti pugnasse, ludosque funebres per triduum factos: post ludos epulum cum toto foro strata triclinia essent, tempestas cum magnis procellis orta, coëgere plerosque tabernacula statuere in foro. Hactenus de varijs funerum Ritibus, alios veterum Christianorum ritus, qui nosce volet, legat infrà secundam Partem Cap. XLI.

Liu. l. 1 cap. 21. Lib. 9. Decad. 4.

CAPVT LIII.

De Bacchanalium origine, & amentiâ: quæ tamen exinde eliminata. Sed ad Christianos priscos illa deriuata, postea ad alios, præsertim Gallos: apud quos tandem Personatus interdicti.

BAcchanalia, Bacchi erant festa, inquit Sex. Pompeius Festus, quæ in Italiam aduexit Melampus Amytheonis filius, postquam illa ad Græcos, & Ægyptios detulisset; quorum originem, turpitudinem, & insaniam Liuius describit his verbis: *Græcus,* inquit, *ignobilis in Etruriam primùm venit, nulla cum arte earum quas multas ad animorum, corporumque cultum nobis eruditissima omnium gens inuexit; sed Sacrificulus, & Vates, nec is qui apertâ religione propalam, & quæstum, & disciplinam profitendo animos errore imbueret, sed occultorum Antistes Sacrorum. Initia erant quæ primò paucis tradita sunt, deindè vulgari cœta per viros mulieresque; additæ voluptates religioni, vini, & epularum, quo plurium animi allicerentur.* Hisque festis, postposito omni pudoris discrimine bacchatum per Vrbem viri mulieresque cursitabant. Successu tamen temporis, Romæ, & per totam Italiam abolita fuerunt, vti testatur idem Liuius: *Senatusconsulto,* inquit, *cautum est, ne qua Bacchanalia Romæ, nevè in Italia essent. Si quis tale sacrum solemne, & necessarium duceret, nec sine religione, & piaculo se id omittere posse, apud Vrbanum Prætorem profiteretur, Prætorque super eo Senatum consuleret.* ô benè factum!

De Verb. signif.

Lib. 39.

Consentit Tertullianus *Liberum,* inquit, *Patrem,* siue Bacchum, *cum mysterijs Consules Senatus auctoritate, non modò Vrbe, sed vniuersa Italia eliminauerunt.* Sacerdotes eorum sacrorum, vtpotè tanti maleficij (quod maximum scelerum omnium seminarium fuisse Florus scribit) auctores custodiri, & arctissimis vinculis constringi iubebantur, imò qui nefandis illis sacris vitia alia miscuerant, capite damnatos; reliquos qui tantùm ipsis sacris initiati fuissent, in vinculis relictos fuisse Ianus Langlæus ex Liuio notat.

Apolog. aduersus Gentes.

Lib. 8. Semest c. 6.

Porrò, de istâ Bacchanalium lasciuiâ, ac verius insania, plura scribit S. August. de Ciuit. Dei lib. 6. cap. 21. & 6. c. 9. quibus in locis ista non celebrari ait festa solita sine furioso tumultu, extrema rabie, & amentia, & tamen quas è Repub. sua exegerant Romani, eas quadantenus Christiani olim admiserunt, de quo queritur magnus ille Theodorus Studita, Lumen Orientalis Ecclesiæ, vt inquit Baronius verbis notatu dignis: *Fratres Patresque præsentes plerique, ferias appellant per quas belluentur, vinoque bacchentur, ignari abstinentiam eos profiteri carnium, non crapulæ, & ebrietatis*

Cathechef 64.

ebrietatis functionem. Nam id Græcarum feriarum proprium est, Christianorum vti frugalitate, nec corporis pro libidinibus curam gerere, quemadmodum Apostolus docet. Sed agat sanè vt lubet mundus, quæ in legem abierit insania, nos intemperantiam fratres, vel ijs, quæ iam vesci est permissum fugiamus, scientes eam esse peccati matrem.

Hactenus Theodorus. Apparet igitur illo æuo quanta fuerint Christianorum Bacchanalia, id est insana ac furiosa impietas, qui illa à Romanis sublata ob illorum fœditatem, non dubitarunt quasi postliminio reduces facere.

Cæterùm, legimus antiquos Gallos, vt alios omittam, Bacchanalibus plurimùm indulsisse, præsertim ludicro Troïæ, quod genus ludi *Torneamenta* vocabant, à voce prisca *Torneta* sic dicta, quâ vtitur S. Theodoricus Abbas in vita S.ti Bernardi: *Propè erat sacrum*, inquit, *Quadragesimæ tempus cùm omnes ferè iuuenes dediti militiæ secularis, circumibant quærentes execrabiles nundinas, quas vulgo Tornetas vocant. Cæpit ergò ab eis petere S. Bernardus, nè intra paucos dies, qui ante Quadragesimam supererant armis vterentur, ac nè quidem laruis per Canonem Concilij Rhemensis interdictis.* Nam per eas Matronarum, vel Virginum pudicitiæ insidiabantur, aut aliud quippiam sceleratum, adeòque cædes, & latrocinia, præsertim noctu, plerique moliebantur.

Quorum criminum pœnam nullo negotio vitaturos se confidunt tales dum faciem habentes appostitiam quam Maskam vocamus, à nemine dignoscantur, vt optimo iure à Francisco Rege sanctione latâ constitutum sit, ne quis Personatus per Vrbes, vel agros vagari audeat, grauissimo supplicio constitutionis eius temeratoribus indicto: tametsi iam olim Regia illa lex exoleta in Gallijs & alijs locis videatur, attamen tales leges retractandæ essent in Orbe Christiano, sed magis ijs in partibus, vbi maximè Religio, & modestia, ijs diebus vigere deberent, quando Seruator generis humani præparat se ad mortem pro omnibus quidem, quorum tamen plerique fides in culinis calet, charitas in cacabis feruet, tota spes in ferculis iacet, & quæ pietatis opera tum frequentari deberent, in ludicris & Personis (de quibus infrà cap. 59.) in Sacri ieiunij vestibulo, maximo cum animarum damno proh dolor exercetur.

Lib. 8. Semest. cap. 9.

CAPVT LIIII.

De Iuuenalibus: deque Adoptione per comam.

IVuenales ludos primùm Nero inuenit, teste Cor. Tacito. *Instituit*, inquit, *Ludos Iuuenalium vocabulo, in quos passim nomina data; non nobilitas cuiquam, non ætas, aut acti honores impedimento quò minùs Græci Latinivè histrionis artem exercerent.* Duplicis autem erant generis: nam priores ad histrionicam pertinent, quâ plurimum Imperatorum ille carcinoma delectabatur. *Iuuenalibus ludis*, inquit Suetonius: *Senes quoque consulares anusque matronas recepit ad lusum.* Vndè Æliam Catulam filiam nobilissimam atque ditissimam natam annos 80. saltasse ex Dione scribit

Lib. 14. Annal.

In Nerone c. 11.

v. Sueto.

scribit Xiphilinus. Posteriores à Domitiano processêre, istique ludi barbis iuuenum ponendis ab illo instituti, vt auctor est Dio: *Cæsar, inquit, tum primùm barbam radens, & ipse diem eum planè festum habuit, & alijs publicam festiuitatem indixit, atque ex eo etiam ipse genas suas leues habuit, ad exemplum reliquorum.* Detonsam autem barbam Deo alicui consecrabant. Sueto. de Nerone: *Barbam primùm posuit, conditamque in auream pixidem & pretiosissimis margaritis adornatam Capitolino Ioui consecrauit.*

Lib. 48.

Cæterùm, per domos tantùm atque hortos Iuuenales ludi agebantur, teste Leuino Torrentio. Vetustiores tamen Romani barbati, & capillati erant. Iuuenalis:

In Suet.

——— *Dignum barba, dignumque capillis. Maiorum.*

Quin & illud obseruatum, per comam adoptionem fieri apud Longobardos solitam, super quo more, sic Paulus Monachus de gestis Longobardorum. *Circa hæc tempora*, inquit, *Carolus Francorum Princeps filium suum ad Luitprandum misit, vt eius iuxta morem, capillum susciperet, qui eius Cæsariem incidens, ei pater effectus est.* Plura de barbâ scripsimus suprà Cap. xxx.

CAPVT LV.

De Saturnalibus, quibus Domini seruis inseruiebant, Gladiatores, & Quæstiones in mensa miscebantur. De Lupercalibus nonnulla. D. Chrysostomi Inuectiua contra Ludipetas.

ACtum agerem si eorum originem, institutum, ritusque operoso studio exequar: Satis erit curioso Lectori si breuiter, & per Satyram, quæ ex alijs, quorum stylus in hisce ludicris ex professo operatus est deprompserim. Itaque vt ab ipsâ verbi deriuatione exordiar: *Saturnalia* dicta sunt à Saturno Inferorum Deo, cui placando propitiandoque, veteres in illa errorum nebula dies festos instituebant, qui Græcis κρόνια dicebantur, Latinis Saturnalia. Macrobius autem probat Cecropem primùm Saturno & Opiceũ frugum atque fructuum repertoribus aram in Attica statuisse, eosque Deos pro Ioue & Terra coluisse, instituisseque vt Patresfamilias frugibus ac fructibus iam coactis passim cum seruis vescerentur, cum quibus patientiam laboris in colendo rure tolerauerant: delectari enim Deum honore seruorum contemplatu laboris. Idcircò ipso Saturni festo veteris fuit instituti apud Romanos, vt seruis discumbentibus subseruirent Domini.

Lib. 1. cap. 10.

De his ludis sic ludebat Martialis: *Vnctis falciferi senis diebus.*

Lib. 11. Epigrã. 7.

Regnator quibus imperat Fritillus, Versu ludere non laborioso
Permittis, puto pileata Roma, Risisti: licet ergo, nec vetamur.

Cæterùm, ludos istos Romanos animi causa lusisse mense Decembri testatur Seneca, atq; etiam in gratiam seruorum, quibus ius tum fuisse in Dominos, maximè in conuiuijs, nemini non perspectum est: nam vt refert Athenæus; *Mos iste apud Romanos*

Epist. 18. Lib. 4. Dipnos.

Romanos fuit, vt illi familiaribus conuiuium exhiberent, ipsiq; officio seruorum fungerentur. Epist. 47.
Quod & videtur probare idem Seneca: *Instituerunt diem festum, quo non solùm cum seruis Domini vescerentur, sed quo vtique honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt, & domum pusillam Rempub. esse iudicarunt.* Itaque à Dominis obsequia, quorum togis, & vestibus (cœnatorijs dico) serui vtebantur; scholæque claudebantur. Vid. Martialem lib. 5. Epigr. vlt. adeoque in Senatu nihil agebatur. Vid. Sueto. August. c. 32.

Sed & diebus illis genio sic dicatis, quæstiones in mensa proponebantur, & qui tum cœnulam ordine suo curabat, præmium ponebat, librum veteris scriptoris, inquit Gellius, vel Græcum, vel Latinum, & coronam è lauro plexam, totidemque Conuiuator, quod erant Conuiuæ in medium afferebat quæstiones, & vbi cuique eas omnes exposuerat, rem, locumque dicendi sors dabat. Quæstione igitur soluta, corona & præmio donabantur. Non soluta autem transmittebatur ad eum qui sortitò successerat: idque in orbem vice pari seruabatur. Insuper festa ista gladiatoribus, ludisque Circensibus (quibus equi, pugilesque exercebantur) destinata fuisse perspicuum est. At de numero gladiatorum si quærat quis, sciat innumerum penè fuisse, nec credendum, nisi apertè Dio adstrueret. *Et spectacula*, inquit, 120. *dierum edidit Traianus: in quibus feras, cicuresque animantes interdum ad decem millia interfecta sunt: Gladiatorum autem decem millia pugnarunt.* Otho Imperator duo millia gladiatorum contra Vitellium armauit, sed hæc rarissimè. Lib. 18. Noct. Att.

Verùm, nolo istis immorari, ne videar quæ fidem tantùm non superant, scriptis prodere. Laudo auctorem meum Lipsium, qui hæc scribit, & quidem ex classicis & antiquis historijs, & insuper distinctè diuersa ludorum genera fuisse, nempè Gallicum, Dacicum, ludum magnum, Mamertinum, ludum matutinum, meridianum, quibus omnibus sui erant Curatores, Lanistæ, Medici, Doctores, loca etiam propria, forum videlicet, Amphitheatrum, Circus, vici, & regiones, spoliarium. Hisce ludis cruentis fœminas etiam operam dedisse, & quandoque in ludum descendisse, adeòque depugnasse legimus. Quis non detestetur feritatem hanc imbello etiam sexui placuisse? Aduersus hos gladiatores sic inuehitur D. Cyprianus (vigebat enim impius ille mos, etiam tempore nascentis Ecclesiæ.) *Paratur*, inquit, *gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminum sanguis oblectet: homo occiditur in hominis voluptatem, & quis possit occidere, peritia est, vsus est, ars est: scelus non tantùm geritur, sed docetur.* Lib. Saturn. Ad Donatum.

Sed audite barbarorum crudelitatem, in sorte quæ dabatur ad depugnandum. *Gladiatori*, inquit A. Gellius, *hæc proposita sors, aut occidere si occupauerit, aut occumbere si cessauerit.* Nam hisce certaminibus gladijs vsos fuisse, & quidem acutissimis, quos *Drusianos* vocabant, nimirum, quia crudelis ille, & cruentes Editor acutissimos eos semper exigebat: contrà, leuissimos Imperator Marcus, qui adeò à cæde abhorruit, quod refert Dio, vt & Gladiatores Romæ tanquam Athletas, sine periculo, aut noxa pugnantes cerneret: ferrum enim acutum nemini eorum commiserat, sed obtusis & velut orbiculatis gladijs omnes pugnabant. Noct. Attic.

At priori illo & ferali æuo, vidêre erat quandoque millenos ludis illis lethiferis cadere. Vndè necessariò in ijs Libitynæ, à quibus certa in amphitheatro porta *Libitinensis* dicta per quam occisorum corpora efferrentur, teste Dione. Tuba deniquè ante gladiatorum commissiones occinebatur.

Quintilianus: *Sonabant clangore ferali tuba.*

Virgilius: *At tubâ commissos medio canit aggere ludos.*

Medio aggere: quia in medio arenæ aggerulus erat structus, vbi Tibicines, Æneatores, Cornicines eminebant. Plinius de quodam Spurina cui triumphalis statua decreta à Senatu, *licet is numquam castra vidisset, nunquam tubarum sonum, nisi in spectaculis audisset.* Atque istæ tubæ signa commissionis erant veræ pugnæ, verùm antè illam gladiatores inter se componebantur, ità enim loquebantur. Seneca: *Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore componi, & scit eum sine gloriâ vinci, qui sine periculo vincetur.*

Lib. 1. Epist.

Non minor erat insania in Luperalibus, quæ Februario Mense à nobilibus iuuenibus celebrabantur, de quibus sic Plutar. *Multi ex nobilibus, & claris iuuenibus, nudi per Vrbem discursant, & scuticis hirsutis obuios per lusum, & risum cedunt. Quinetiam multæ imprimis claræ mulieres data opera illis obuiam eunt, & seipsas plagis tanquam in scholâ offerunt, manus his prabentes: persuasæ eas plagas pregnantibus ad faciliorem partum, sterilibus verò ad fœcunditatem.* Ità ille.

In Cæsare.

De his quoque Ouidius lib. 11.

Tertia post Idus nudos aurora Lupercos
Aspicit, & Fauni sacra bicornis erunt.

Eorumque originem deinceps explicat:

Transtulit Euander syluestria Numina secum, Hic vbi nunc vrbs est, nunc locus vrbis erat.
Indè Deum colimus, deuectaq; sacra Pelasgu, Flamen ad hæc prisco more Dialis erat.

Saturnaliorum porrò mentionem facit Tertullianus Apologet. c. 42. *Non lauor*, inquit, *diluculo Saturnalibus, nè & noctem & diem perdam. Attamen lauor honesta hora & salubri quæ mihi & calorem & sanguinem seruet.* Et alibi sui æui Christianos culpat & reprehendit quod Ethnicorum festa mutuis muneribus, ludis atque conuiuijs celebrarent. Verùm ab istis errorum nebulis transgrediamur ad alium.

CAPVT LVI.

De Maiuma. A quo sit sublatum istud spectaculum? posteà tamen restitutum.

SEd & priscis aliud insaniæ genus vulgò receptum; *Maiuma* dictum, nobis non satis cognitum, eratque festiuitas, vt Suidas inquit, quæ Romæ celebrabatur Maio Mense: Nam Romani maritimam Vrbem adeuntes Hostiam, inter aquas voluptatibus incumbebant, inuicem sese inuadentes, & in eas inijcientes. Nam sicu-

sicuti Mense Augusto suspendebantur canes, & anserum festum à populo Romano celebrabatur, ob seruati Capitolij memoriam: ità Mense Maio consueuisse veteres ad maritimam Ciuitatem Hostiam secundo Tyberi descendere, & ibi mutuò sese inuadere, & aquas iaculari, seque inspergere, profusa quadam lætitia. Verùm, quàm fœdum atque indecorum fuerit spectaculum, indè colligito, quod Arcadius Imperator festum istud sustulerit, suasu (vt opinatur Card. Baronius) Diui Ioannis Chrysostomi, qui fœdas istas recreationes mirum in modum insectabantur: Licet posteà Arcadij & Honorij constitutione fuerit restitutum, vt patet titul. Cod. Theod. de Maiumâ, his verbis: *Clementia nostra placuit vt Maiuma prouincialibus lætitia reddatur: ità tamen vt seruetur honestas, & verecundia castis moribus perseueret.* De hoc impio ritu, legat qui volet Alciatum, & de Maiuma Ciuitate, Nicephorum lib. 10. c. 4. à quâ Ciuitate nomen accepisse ludicrum istud spectaculum existimat Baronius; tametsi putem mense Maio Maiumam deriuatum, cui posteà Dea eius nominis dedicata. Satis enim constat eo in loco coli consueuisse Maiumam, cuius simulachrum impudicum adhuc integrum exstabat Anno salutis 399. teste P. Iacobo Gretsero Societ. IESV Theologo.

Anno Christi 399. Lib. 11. Lib. 5 Parag. cap. 5. Not. ad Martyrol. Lib. 3. Var. c. 4. Homil. de Dauid & Saule.

Cæterùm, quantoperè impia ista spectacula Philosophus Seneca damnarit, legat illum Epist. 7. vbi scribit nihil esse damnosius quàm spectaculis assidêre, quando per voluptatem faciliùs ac prociuiùs obrepunt vitia, quibus adde D. Chrysostomum ad sui æui Christianos: Non metuis, inquit, non expauescis, dum oculis, quibus illic lectum (qui est in Orchæstra) spectas, vbi detestandæ adulterij fabulæ peraguntur, ijsdem hanc sacram mensam intueris, vbi tremenda peraguntur mysteria? dum ijsdem auribus audis, & scortum obscœnè loquens, & Prophetam, Apostolumque ad arcana Scripturæ introducentem? dum eodem corde, & letalia sumis venena, & hanc sanctam hostiam ac tremendam? An non sunt hæc vitæ subuersio, coniugiorum corruptelæ, bella, pugnæque, & rixæ in domibus? Cùm enim spectaculis illis dissolutior ac mollior, lasciuiorque, omnisque pudicitiæ factus hostis, domum redieris, vxoris aspectus minùs erit iucundus qualiscumque etiam illa fuerit. Siquidem inflammatus illâ concupiscentiâ, quam in spectaculis hausisti, & ab illâ nouâ spectatione, quæ te dementauit, captus, sobriam, & modestam vxorem, victuque plebeio contentam despicis, contumelia afficis, innumerisque probris asperis; non quod quicquam habeas, quod in illa culpes, sed quod erubescas confiteri morbum, quod pudet vulnus ostendere quo in spectaculis sauciatus redisti domum. Hæc ille, & plura ori aureo consentanea,

CA-

CAPVT LVII.

De Festis Quinquatribus. & Lagenoforijs.

ALiud, sed non æquè obscœnum, recreationis genus priscis *Quinquatrium* dictum, sed pueris assignatum, vt potè quibus quinque dies festi indulgebantur, erantque Mineruæ (quæ scientijs, & artibus præest) sacri dicti autem *Quinquatrus*, seu *Quinquatrua*, teste Varrone, de L.l. quod essent post diem quintum Idus Martij, vel vt alij Kal. Martij, vel Idibus Iunij. De isto Mineruæ festo eleganter Iuuenalis:

Eloquium aut famam Demosthenis aut Ciceronis
Incipit optare, & totis Quinquatribus optat.
Quisquis adhuc vno partam colit asse Mineruam.

Horum etiam meminit Ouidius, 3. de Fast.

Vna dies media est, & fiunt sacra Mineruæ Nomina quæ à iunctis quinq; diebus habent.
Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro, Causa, quod est illa nata Minerua die.
Altera, tresq; superstrata celebrantur arena, Ensibus exortis, bellica læta Dea est.

Quod autem Poëta ait primam diem putam à sanguine, intellige vt pugnauerint quidem, sed rudibus, non ferro.

Sunt qui dicant hos dies munusculorum quoque esse, quo tempore matronæ inter se inuicem munera missitabant, & seruis cœnas apponebant, vt viri Saturnalibus, de quibus suprà.

Proximè accedunt *Lageneforia* festa, quæ idcircò dicebantur, quod quisque cœnaturus apud amicum lagenam ferret. Cœnantes enim in lectulis decumbebant (id quod suprà Cap. IX. fusè ostendimus) atque ex domo lagenam quique secum ferentes ex eâ bibebant, teste Athenæo. A quo more non videntur etiam nunc abhorrêre Agrippinenses.

Lib. 7. Diphnos. c. 1.

CAPVT LVIII.

De Festis Quinquennalibus: quando, & à quo instituta? Decennaliaque?

QVinquennalia festa instituta fuisse ab Augusto post deuictum Antonium, & partam victoriam apud Actium promontorium scribit Sueton. Posteà, producta fuêre in Vrbe ad vota quæ in Quinquennium publicè nuncupabantur, habebanturque tum ludi pulcherrimi, quorum origo ex libris Sibyllinis (de quibus suo loco dicam) videtur emanasse, quibus tradebatur, vt in difficillimis Reipublicæ temporibus ver sacrum vouerent, si nimirum ad Quinquennium proximum res ità saluæ, vti tunc erant, forent: cuius rei post Titum Liuium meminit Alciatus (ad l. calumnietur 233. de verb. significat.) qui ex Dione in Augusti vitâ, Decen-

Cap. 18.

Lib. 32.

cennalia fuisse festa refert hac occasione instituta quod cùm Augustus Rempub. restituere vellet, reclamantibus cunctis non vltra decennium se imperaturum promisisse: quo tempore elapso precibus adactum insequens decennium distulisse: atque idem in aliud. Quamobrem eius Successores licet perpetuam administrationem acciperent, singulis tamen decem diebus ludos vouebant, quos celeberrimos faciebant tanquam Principatum tunc renouare inciperent. id quod non alienum est modò à Ritu Romano, quo ipso die Coronationis Summi Præsulis quotannis recurrente, festa publica in Vrbe instituunt, lucernis fenestras adornant, ignes missiles per Vrbem spargunt, tormenta bellica explodunt, aliaque in signum summæ lætitiæ expromunt. Porrò Quinquennalia ista perseuerasse ad tempora vsque Constantij Imper. tradit Baronius Anno Christi 341. vid. Lipsium lib. 2. Epist. quæst. 15. & Thomam Dempsterum Antiq. Roman. lib. 5. cap. 22.

CAPVT LIX.

De alio lasciuiæ ludo, quo personati per compita Vrbium, velut insani discurrunt.

PErsona vocabulum hîc accipimmus pro tegmine quo os faciesque hominis tegitur: tegmen illud laruam, id est, fictum vultum nominamus: & laruati idem quod personati. Horat. in serm.

Nil illi larua, aut tragicis opus esse cothurnis.

Cicero, *Quid est hoc? quid est autem cur ego personatus ambulem?* Inuentum autem istud ludicrum, ab ipsis Romanis acceptum ferre debemus: Herodianus: *Passim omnibus ludendi licentia permissa, sic vt personas induant, quas cuique libitum: nullamque non Magistratuum quoque imaginem, prout cuiusque studium repræsentent.* Et huic insaniæ etiam diebus Minorum Quinquatruum vacabant.

Lib. 5. ad Att.

Et iam Quinquatres iubeor narrare minores, Nunc ades ò cœptis flaua Minerua meis.
Cur vagus incedit totá tibicen in Vrbe? Quid sibi personæ? quid toga longa, volunt?
Callidus vt posset specie, numeroque Senatum Fallere? personis imperat ora tegitis.
Admiscetque alios, & vt hunc tibicina cœtum Augeat, in longis vestibus ire iubet.

Ouid. 5. Fastor.

Verum, Christianis postea sublata fuit ista scurrilitas, vti constat ex Concil Laodicen. can. 53. & Dachar. can. 80. *Si quis*, inquit, *balationes* (id est saltationes) *ante Ecclesias Sanctorum fecerit, seu quis faciem suam transformauerit, in habitu muliebri, vel mulier in habitu viri, emendatione pollicitá tres annos pœniteat.* Sed & plerisque alijs institutũ istud reprobum exstitit. Vndè apud Anglos, si quis personam induerit, quod sub ista delirandi licentia, sexcenta flagitia nonnulli patrent, cædes, expilationes, & latrocinia, præsertim noctu committant, Capitale erat, teste Lud. Viues, cuius verba non pigebit referre: Inuentus est, inquit, mos non ita pridem, vt viri, & fœminæ personati, „ vrbem totam circumcursitent, saltantes per celebres domos, quales sunt procerum, „ diuitum, aut in quibus aliqui conuiuantur, seu potant verius, atque huic ludicro ita „ quidem sunt dediti, vt nihil affirment esse paris oblectamenti quàm cum capite ob- „

De Inuent. rer. 5. c. 2.

" uoluto, domos circumire, vident enim ipsi & noscunt omnes à nemine cogniti; vt
" infantes pueruli, qui magnam capiant voluptatem, cùm admotis ori menibus pu-
" tant se ab alijs non cerni, & audiunt se ab alijs requiri. Sed sub larua eiusmodi multa
" delitescunt flagitia. Primum, curiositas immodica mulierum, quæ scire quid vbi-
" que agatur vehementer auent: qui conuiuentur, quo ordine, quomodo ornati, quã
" splendido apparatu: Vndè nascitur inuidentia, loquacitas, detractatio, infamatio.
" Amicum quis credit se recipere, tectâ facie hostis est, & quidem capitalis, qui explo-
" ratum ingreditur, quà noceat, & inimicum retectum licet excludere, hunc oper-
" tum non licet. Tum habenæ laxantur impudentiæ muliebri: quæ enim aliquo pro-
" ficisci, & saltare erubesceret cognita, non vereretur id facere laruata, eoque nullus
" est illic respectus ætatis, dignitatis, fortunæ, existimationis. Nec solum audiunt ob-
" scœna, & se indigna, sed dicunt intrepidè, quæ nec cogitare quidem auderent, si
" noscerentur, verùm omnia exæquat oculis spectantium larua, velut tenebræ quæ-
" dam obiecta; ita assuescunt paulatim impudentiæ, vt detrimentum quod sub per-
" sonâ accepit verecundia, citra personam proferat, & ostendat. Hactenus ille.

Vt meritò edicto Francisci Regis Galliæ, alijsque amplissimi Senatus placitis cautum sit, nè quis personatus per Vrbes vel agros vagari audeat, aut personas illas, siue facies ementitas diuendere grauissimo supplicio constitutionis eius temeratoribus indicto. Nam priorum licentia Regum sic inualuerat (Bacchanalium maximè tempore) vsus iste laruarum, vt ipsimet Reges in ijs animi laxamenta ponerent, vt in Carolo VI. animaduersum, quem legimus villosas vestes carbaso pice compactas cum quinque Aulicis, quò nuptiali cuiuspiam epulo sese, aliosque oblectaret, sumpsisse, fortè autem accidisse, vt scintilla face emissa carbasum petente, duo ex illis Comitibus circa incolumitatem Regis adnitentibus, ambusti fuerint. quâ de re plura suprà Cap. 53. diximus.

Sed Angli expertes sunt istius insaniæ, apud quos capitale est, si quis personas indueret. Vndè legitur in historijs Britanniæ, Anglos Ioannam illam puellam omnibus sæculis admirandam Rhotomagi viuam combussisse, quod ipsa virili veste vsa fuisset. Teste Tiraquello, quem vide, vt & Ianum Langlæum lib. 8. Semestr. cap. 9. Sed iam lusisse satis, & quia extrema gaudij luctus occupat, idcirco ad luctum & funera descendamus.

CA-

CAPVT LX.

De luctu apud Romanos, deque mutatione vestis: de ritu collocandi mortuos. Rei capitalis noxa barbam, & comam alebant.

A Ludis, & ludicris venio iterum ad luctum Roman. in quo animaduersum, primò lugentes in conuiuijs versari non licuisse cum ornamentis vllis, aut veste albâ: siquidem purpuram, & monilia ponebant, sumebantque vestes atras. Ita Althea apud Ouidium cum conspicaretur fratres extinctos:

Quæ plangore dato mæstis clamoribus Vrbem Implet, & auratis mutauit vestibus atras. Metamorph. 8.

Liuius: *Quid aliud in luctu quàm quod ornatum & purpuram ponant?* Id cum eluxerunt, resumunt. Pisani in obitu L. Cæsaris filij Augusti edicunt, *Vt omnes Pisani ciues sint pullis amicti.* D. Hieron. ad Saluinam: *Tu verò qua in tumulo mariti sepelisti omnes pariter voluptates, qua vittam cerussa, & purpurisso faciem super feretro eius lacrymis diluisti, qua pullam tunicam, nigrosque calceos, candida vestis, & aurati socci depositione sumpsisti, &c.* Vxoribus tamen tristior hic habitus quandoque ex Sc^to. remittebatur, vt in l. Decreto, Cod. ex quibus causis infam. irrog. v. Iulium Paul. Recept. sent. lib. 1. tit. 21. de Sepulturis: *Qui luget*, inquit, *abstinêre debet à conuiuijs, ornamentis, & alba veste.* Quâ de re plura videantur suprà Cap. 2. de Funeribus apud Romanos. Lib. 13.

Tempus autem luctus diuersimodus. Nam puerum trimo minorem lugeri vetuisse; natu grãdioribus decem mensium spatium constitutum fuisse, teste Seneca, quod intellige in lugentibus viros, quæ nemini ante legitimum illud tempus nubere poterant nisi id à Magistratu aut Principe impetrassent. Cæterum, in parentum luctu, aut agnatorum, totus annus dabatur. Apud Iudæos, & Anglos tempus luctus triginta diebus finiebatur, teste Polid. Vergilio de Rerum Inuent. lib. 6. c. 9. Sed præter atram vestem, aduerte barbam quoque & capillum submisisse pro maiori mœroris indicio Suetonius de Augusto Cæsare: *Adeo consternatum ferunt, vt barba, capilloque submisso, caput interdum foribus illideret, vociferans, Quintili Vare redde legiones, diemque cladis, quem damnis mæstum ac lugubrem habuerat memorans,* Consol. ad Heluiam cap. 16.

Ouidius: *Aspice demissos lugentis more capillos.*

Seneca (Consol. ad Polyb.) *Idem ille Caius Cesar furiosa inconstantia, modo barbam capillumque submittens.* Quod summo dedecori Romanis erat: soli enim lugentes, & rei capitalis iudicij, barbam & comam alebant, vt notat Cuiacius. Iuuenalis: In Obseruat.

Plorare ergo iubet causam lugentis amici. Squalloremque Rei pupillum ad iura vocantem. Satyr. 15.

Mos enim erat accusatis vestem mutare, & squallida toga indui.

Martialis;

Si det iniqua tibi tristem fortuna reatum, Squallidus herebo, pallidiorque Reo. Lib. 1.

Gellius, de Scipione Africano, *cùm esset Reus, neque barbam desijsse radi, neque candida veste vti, neque fuisse cultu solito Reorum*, id est, in pulla veste. Lib 3. Noct. Attic. c. 4.

Aduerte quoque ab obitu, corpus abluisse, vnxisse, coronatum ad ianuam depo-

[illegible],donec post legitimos dies efferretur ad Bustum (quod vino respergebant) idque à filijs, aut certè hæredibus, vt in cadauere Pallantis expressit Virgilius:

——— ———Recipitque ad limina gressum,

Lib. 11.

Corpus vbi exanimi positum Pallantis Acetes Seruabat senior.

Quo vero in habitu, docet Apuleius: *Nam illis quoque*, inquit, *videret hominem præsidère, hominem depugnare; togam quoque parari, & voto, & funeri. Item Pallio cadauera, operiri, & Philosophos amiciri*: Clarius Artemidorus: *Cadauera in honestissimâ veste efferri mos erat: quæ in vulgo ciuium, & in tacito funere, toga vulgata fuit; in Magistratibus toga prætexta.* Hunc ritum tantùm non adhuc seruari in Italia, adeoque Vrbe ipsa Roma sciunt, qui illius vsuram habuêre.

Lib. 1. Florid.

Lib. 2. c. 3.

Cæterum, morem alium apud veteres vsitatum taxat D. Hieron. Epist. ad Paulam; qui scribit luctibus consuesse incidere lacertos & caluitium facere, quod etiam Iobum fecisse legimus, hicque ritus ad Romanos defluxit. Plaut. Trucul.

Thetis quoque etiam lamentando lessum fecit filo.

Lessum vocabant lugubrem lamentationem: qui posteà fuit sublatus, lege lata: *Mulier genas nè carpito, neuè lessum funeris ergò habeto*, sed postliminiò redijt temporibus S. Hieronymi, vt ipse testatur in Hieremiam: *Hic mos*, inquit, *vsque hodie permanet in Iudæa, vt mulieres sparsis crinibus, nudatisque corporibus, voce modulata, omnes ad fletum concitent.*

Cic. Lib. 2. de leg.

Cap. 9.

Alij aliarum gentium ritus quibus in sepeliendis mortuis vtebantur, licet prorsus horrendi, & detestandi varijs tamen historicis notantur. Quales ferè sunt, quod gentes quædam, defunctorum corpora vulturibus, quædam canibus dilanianda, alij in mare, paludes, & flumina, proiecerunt: Apud alias, senes viui de rupibus in mare salierunt, vt de Hyperboreis scribit Plinius: Alij viuos incensis rogis, flammis iniecerunt. Procopius de Erulorum sepultura: *Senescentibus suis*, inquit, *& morbo affectis, vitâ frui apud hos fas non erat in posterum: sed vbi primum ex his quisquam vel consenuisset, siue infirmâ corporis valetudine raperetur, protinus cogebatur à propinquis efflagitare se vt quantocius ex humanis delerent, tum illi lignorum in altitudinem strue ingenti congesta, desuperque vt in summo fastigio impositum hominem morti iam destinatum, Erulorum quempiam mittunt, vt pugione conficiat, sed sanguinis illi propinquitate penitus alienum: Non enim fas erat, vt propinquus aliquis, & necessarius hunc interficeret. Vbi vero qui hominem illum occidit, ad eos descendit, mortuo illi cognatione iuncti, ab infimo ad summum culmen Pyra incensa; vbi flãma demum resedit, collecta è rogo iam ossa, sub terram ociùs condunt. Erulo itaque viro defuncto necesse erat, vt vel vxor ipsa, quæ virtutis existimationem aliquam fuisset ad id tempus adepta, vel sibi gloriam relinquere imposterum vellet, laqueo apud Viri sepulchrum non longe post, vitam finiret; ei verò, quæ non ita se gessisset, relinquebatur de cætero ignominiæ nota, odijque in viri propinquos conuincebatur. Adde, quod alij mortuos in flumen præcipitant, alij circumfuso vitro domi seruant, alij in fictilibus alueolis eos circa templum defodiunt, vt de Meroidis scribit Strabo.* Plura alia quæ ad funera & luctum spectant, videbantur suprà Cap. LII. Omissis ergo istis transeamus ad alia minus obuia.

Lib. 4. cap. 12.

Lib. 2 de Bello Gothic.

Lib. 7. Geographi

CA-

CAPVT LXI.

Mira animæ rationalis vis in corpus: & stupenda eius rei exempla.

Lib. 14. de Ciuit. Dei c. 24.

ADmirationem, & stuporē habent quæ Sanctus Augustin⁹ de vi, & potentia animæ rationalis scribit, verbis istis: Hominum quorundam naturas nouimus, „ multum cæteris dispares, & ipsa raritate mirabiles, nonnulla vt volunt de corpore „ suo facientium; quæ alij nullo modo possunt, & audita vix credunt. Sunt enim, qui „ & aures moueant vel singulas, vel ambas simul, sunt qui totam cæsariem capite im- „ moto, quantum capilli occupant, deponunt ad frontem, reuocantque cùm volunt, „ sunt qui eorum, quæ vocauerint incredibiliter plurima, & varia paululum præcor- „ dias contractis, tanquam de sacculo, quod placuerit integerrimum proferunt. Qui- „ dam voces auium, pecorumque, & aliorum quorumlibet hominum sic imitantur „ atque exprimunt, vt nisi videantur, discerni omninò non possint. „

Lib. de Humani corp. fabrica. c. 13. Procopius.

Quid de mouentibus aures scribit Augustinus indè fieri autumant Andreas Vesalius, quod quibusdam raris fibris carnalis membrana, quam carnosam vocamus, supra aures augeatur, quæ aurem motu aget arbitrario. Idemque alibi scribit se vidisse Patauij vnum Forouiliensem, alterum Genuensem, quibus aures mouerentur. hanc ob causam Iustinianum Imper. ab aduersarijs, præsertim Prasinis, asinum vocari solitum, quod nimirum asinorum ritu aures ei mouerentur.

Idem Augustinus se expertum refert quendam flere solēre cum vellet, subijcitquè: *Notum est quosdam flēre cum volunt, atque vbertim lachrymas fundere. Iam illud est multò incredibilius, quod plerique fratres memoriâ recentißimâ experti sunt: Præsbyter fuit quidam nomine restitutus in Parochia Calamensis Ecclesiæ; qui quando ei placebat, miranda perpetrabat: rogabatur autem vt coram ijs illa faceret, qui rem mirabilem scire cupiebant ad imitatas: ergò quasi lamentantis cuiuslibet hominis voces, ita se auferebat à sensibus, & ita iacebat similimus mortuo, vt non solum vellicantes atque pungentes minimè sentiret, quin etiam aliquando igne vreretur admoto sine vllo doloris sensu, nisi postmodum ex vulnere, non autem obtinendo, sed non sentiendo non mouere corpus, & indè probabatur, quod tanquam in defuncto nullus inueniebatur anhelitus; hominum autem voces si clarius loquerentur, tanquam de longinquo se audire posteà referebat.*

Lib. 2. Rer. var. cap 9.

Simile de quodam ex Plinio refert Iacobus Gretserus, cuius anima relicto corpore vagabatur, & quæ in longissimis Regionibus viderat, narrare solebat. Cæterum, de istis Exstaticis suprà scripsi Cap. XXVI. vbi exemplum à me visum narro. Idem Gretserus Plutarchum scribentem adducit, quendam Parmenionem, *Animalium voces porcorumque grunnitum scitißimè imitari, & exprimere solitum.* Qualem & ego vidi hominem, arundines, grues, philomelas, alaudas, capras, porcos, voce sic assimilantem, vt si extra conspectum fuisset, ipsos animalium cantus, & voces fuisse planè dixisses. Alij dum gallum conspiciunt, priusquam cantum edat, alas excutere; ipsi quoque consimiliter brachia mouent, mox & canunt ad instar galli canentis.

Lib 2. c. 11.

Iungo his, solertiam mulieris mancæ, de quâ sic Giraldus: In Vrbe Cestrensi visa

est nostris diebus mulier manca, manibus carens à natiuitate, cui tamen contra defectum istum tale natura remedium dederat, vt pedes tam flexiles, tam delicatos haberet articulos, quod articulorum proceritate pariter, & flexibilitate, non minus subtiliter, quam aliæ mulieres acu suere consueuerit, & quidquid filo, ac forfice manibus fieri solet circa defectum omnem, cum intuentium admiratione pedibus ista compleret. Similis ei vir Halæ Sueuorum ante viginti, & aliquot annos, magno cuidam Principi illac iter habenti, iucundum spectaculum exhibuit, pedibus suendo, sarciendo, scribendo, & alia agendo, quæ alij manibus peragunt.

Denique, ad istam rationalis vim pertinent ista quæ scriptis suis prodidit doctissimus, ac amœnissimi Vir ingenij Henricus ab Heer Tongrensis, Medicus peritissimus, qui perhibet se vidisse nonnullos, qui visâ rana, vel audito coaxatu eius, animo linquunt, diuque exanimes iacent, dum generoso vino libato ad se redeant. Aliam item quæ ab Empyrico quodam edocta nidorem pennarum vpupæ accensarum, ranas momento fugare, earumque coaxatum compescere credebat. Vndè nunquam rus concedebat, quin ijs ancillam instructissimam comitem haberet, quibus fumantibus, malo se non corripi adseuerabat. Ibidem scribit virum quemdam hic primarium fuisse, qui visa anguilla *Lipo hymiâ* graui corripiebatur; imò etsi crustis artocreatum anguilla inclusa mensæ inferretur; mortui instar concidebat, nec ad se redibat, nisi ablata anguilla. Multa talia passim enarrãtur, nec sine admiratione, hodieque visuntur; & mult magis quæ proximo Capite subijciuntur.

CAPVT LXII.

De Prodigiosis hominum apparitionibus sub forma brutorum animantium.

PRodigiosas hominum transmutationes fieri in belluas neminem latet qui prisci æui historias, vel extremis labris degustarit. Nam & Pomponius Mela, & Herodotus in eam iuêre sententiam Neruijs Schytiæ statum designatumque quotannis tempus esse, quo si velint in lupos, & rursum in pristinam formam mutentur. Quod & testimonio Diui Augustini lib. 18. de Ciuit. Dei cap. 18. P. Petrus Thyreus è Societati IESV probat suo tempore fuisse in Italia mulieres quasdam stabularias, quæ viatoribus caseum dabant, nescio quibus veneficijs infectum; quo sumpto illi protinus vertebantur in iumenta, & onera portabant. Testatur hæc à Præstantio Viro fide digno audiuisse, eundemque Præstantium retulisse patrem suum eiusmodi maleficis cibis per has mulieres correptum, statim graui somno indormiuisse; ac post multos dies (quarum spatio expergisci nullis remedijs vnquam potuit) narrasse se per id tempus equi speciem habuisse, ac semper frumenta tulisse: addidisse etiam portandi tempus, socumqu & modum quo tulisset.

Lib. 2. cap 9. Lib 4. Lib 1. de Var. appa-ri.

Ad rem hanc etiam facit quod Palladius refert: Rustici cuiusdam vxorem adulter amabat: cumque illam in suam sententiam pellicere nequiret, Magi auxilium implo-

In vita Macharij.

implorat, qui vel maritum necaret, vel vxoris erga se amorem excitaret, Magus vxorem in equam conuertit; qualis & marito, & discipulis Macharij ad quos à marito adducta fuit visa est. Ita ille.

Legimus apud Guilielmum Tyri Archiepiscopum, Iuuenem quendam Anglum in Cypro, vbi militabat, à Maga fuisse transformatum in asinum, cumque ad suos redire volens, vnà cum socijs nauem ingredi tentaret, ab ijs tanquam asinum repulsum esse, & ad Magam reuersum, vsa est illa adolescentis asini opera ad triennium, donec in Ecclesia visus est, in genua procidere, & ea quæ ab animante bruto fieri nequeunt facere. Tum enim in suspicionem venit Maga, & ad Iudices rapta, omnem rem confessa est, atque restituto pristinæ formæ adolescente, dignas pœnas persoluit. Ità Bodinus.

Bodinus.

Refert quoque Olaus Magnus in Prussia, Liuonia, atque Lithuaniâ frequens esse, vt in festo Natiuitatis Christi sub noctem statuto in loco, quem determinatum habent, homines maxima multitudine conueniant, & ibidem in lupos conuertantur, qui mox eadem nocte mira ferocitate in animalia, atque adeò in quas possunt sæuiant, ædificia oppugnant, cellaria ingrediuntur, cereuisiam exhauriunt, vasaque transferant.

De Mo- nom. c. 6.

Alijs quoque exemplis confirmat idem Olaus, quorum vnum est Rustici cuiusdam, qui cum fame premeretur, vnà cum scoijs in lupum conuersus proximum ouium gregem inuadit, & ad suos ouem vnam defert Lupi forma deposita. Alterum est cuiusdam serui nobilis fœminæ. Hic impunitate sibi promissa, homo cellarium ingreditur, & mox regreditur lupus; cumque eum canes insequerentur, oculumque eruissent, vbi rursum hominis formam assumpsit, monoculus apparuit.

Lib. 18. c. vlt.

Alia plurima generis eiusdem omittuntur breuitatis causa, quibus tamen vnum è Sacra Pagina addo, nè longius vagemur, quod maximum robur addit propositioni nostræ. Prædictum erat Nabuchodonosori Regi (vt habet Prophetia Danielis) quod eijciendus esset ab hominibus, & habitationem habiturus communem cum feris bestijs: quod tanquam bos fœnum esset comesturus, & rore cœli perfundendus. Prophetiam effectus consecutus confirmauit. Ex hominibus abiectus est Rex, vt ibidem dicitur: fœnum vt bos comedit, rore cœli corpus eius est perfusum: capilli in similitudinem aquilarum creuerunt, & vngues eius vnguibus auium simillimi effecti sunt. Et nè quis non reuerà mutatũ Regẽ esse putet, docent Dorothæ' in Synopsi, atque Epiphanius in vitâ Dan. eundem anteriori parte corporis speciem bouis, posteriore autem Leonis retulisse, vt scilicet hac ipsa forma daretur intelligi Regem priori sua ætate ventri, & libidini deditissimum, posteriori autem immanitati, crudelitati, rapinis, ac cædibus hominum vacasse. Vt non immeritò dixerit Beatus Gregorius Nabuchodonosor Regem in animal irrationale mutatum fuisse: quod an reuera in illo, alijsque acciderit proximo dicemus Capite.

Daniel. 4.

Lib. 5. Moral.

CA-

CAPVT LXIII.

Discutitur hîc an verè homines in bestias transmutentur.

Lib.2.c.11. De Præstig. Dem. c.19.

IN eo omnes conueniunt (si tamen à Plinio discedamus, & Ioanne VVierio (fieri transmutationes hominum in belluas, sed dissentiunt in modo. Diputat enim prolixè P. Thyræus Societatis IESV, an anima proprium corpus deserat humanum, & an faciat sibi anima egressa corpus proprium belluinum? item an duæ in vno corpore sint animæ, hoc est, an cum hominis animâ, bruti anima coniungatur? item an totus homo in totam bestiam mutetur? & ex homine veram bestiam, lupum, aut asinum fieri credendum sit? & an anima hominis sic transmutati maneat in prodigioso animantis corpore? Item an illi qui in bestias conuersi fuerint, vbi humanam receperunt formam eorum reminiscantur quæ dum bestiæ essent patrârunt? Has igitur, similesque quæstiones indiscussas tædij vitandi causa relinquemus: satis sit curiosum Lectorem ad eundem Petrum Thyræum remisisse, & cum illo concludere, prodigiosam istam metamorphosim, in bestias per fascinum fieri, nec ex humano corpore fieri belluinum, quod probat auctoritate Sancti Augustini, his verbis: *Humana*, inquit, *opinio habet; quod quadam arte mulierum, & potestate dæmonum homines conuerti possint in lupos, & iumenta, & quæcumque necessaria portare, & post peractâ operâ iterum ad se redire: nec fieri in ijs mentem bestialem, sed rationalem, humanamque seruari. Hoc sic intelligendum est: quoniam Dæmones naturas non creant, sed aliquid tale facere possunt, vt videantur esse, quæ non sunt. Nullâ enim arte, sed nec potestate, animus, sed nec corpus quidem aliqua ratione in membra, vel lineamenta bestialia veraciter conuerti potest.* Ita B. August.

De Spir. & anim. cap. 10.

Cap.1.

Idem videtur docêre Concilium Anquirense, verbis his: *Quisquis credit posse fieri aliquam creaturam, aut in melius, aut in deterius immutari, aut transformari in aliam speciem, vel aliam similitudinem, nisi ab ipso Creatore qui omnia fecit & per quem omnia facta sunt: procul dubio infidelis est, & pagano deterior.*

Exemplis etiam pluribus demonstrari potest, eos qui se in bestias conuersos putârunt, in bestias immutatos non esse: sed eo loco, vbi vel vnguenta sua, quæ in hac transmutatione adhibuerant, vel certis vsi sunt, in grauissimum somnum lapsos, veluti mortuos sub propria hominis forma permansisse, atque vbi tandem à somno excitati fuerunt, retulisse se, & in lupos fuisse conuersos, & greges ouium dissipasse, & grauia tam pecoribus, quàm hominibus damna attulisse.

Fauet huic sententiæ quod in vita Macarij legimus, exemplum mulieris quæ in equam conuersa dicitur, procul dubio, si in veram equam operâ Magi commutata fuisset, non nisi forma equæ se Macarij conspectui obiecisset. At in propria hominis forma mulierem vir Sanctus conspexit, quàm alij nequitia Dæmonis illusi, non nisi sub equæ forma intuebantur.

Magnum quoque hinc argumentum sumitur, quod si quando vis prodigiosis bestijs affertur; si pes illis auferatur, aut manus; non bestiæ, sed homini pes, vel manus

mus ablatus inueniatur, etsi interficiantur, atque discerpantur; non bestia, sed homo interfectus, atque discerptus reperiatur, verùm si bestia hîc fuit; cur inflicta vulnera, aut illata mors non bestiæ, sed homini accidisse deprehenditur? Nempè, quia verus homo est & non bestia, qui vulnera excipit, & cui mors infertur, quamuis non homo, sed bestia, aut brutum animal videatur.

Quocircà, non malè Plinius, *Homines*, inquit, *in lupos conuerti, rursumque restitui sibi, falsum esse confidenter existimare debemus, aut credere omnia, quæ fabulosa tot sæculis comperimus.* Idem postquam quomodo Arcades mutentur, narrasset, *Mirum est*, inquit, *quò procedat græca credulitas. Nullum tam impudens mendacium est, vt teste careat.* Sed vt contrarijs respondeat argumentis P. Thiræum audiamus ipso pœnè Capite sequenti.

Lib. 9. cap. 22.

CAPVT XLIV.

Respondetur argumentis, & exemplis per eos productis, qui adstruunt veram hominum in bestias fieri metamorphosim.

IMprimis quoad exemplum sociorum Vlyssis, qui à Circe Maga in varias bestias transmutati dicuntur, respondetur non eos dici transmutatos in belluas, quin constanter cum B. Augustino negamus, qui illud ceù fabulam admittit, aut certè hominum sensibus putat impositum, vt scilicet videre sibi viderentur, quod reuerà non videbant. Idem Augustinus negat Diomedæas aues ex hominibus esse factas, sed vult permutatis hominibus (vt eius verbis vtamur) aues operâ diaboli suppositas, quemadmodum, inquit, cerua pro Iphigenia Regis Agamemnonis filia, quæ cùm ad aram occidenda staret, ictui, miseratione Dianæ, subtracta est, & cerua substituta. At aues illæ, dicent aliqui, in Diomedis templum aquam rostris afferunt, & aspergunt, blandiuntur etiam Græcigenis, alienigenas persequuntur, & quorundam capita tam grauibus ictibus vulnerant, vt perimant, quæ non sunt officia suppositarum auium. Esto non sint officia suppositarum auium, sed tamen neque sociorum Diomedis in aues conuersorum sunt officia; quorum igitur? sunt officia diaboli, cuius instinctu, & motione veræ, atq; suppositæ aues illa fecerunt. Interest enim diaboli persuadere (inquit D. Augustinus) Diomedem Deum esse factum ad decipiendos homines, vt falsos Deos cum veri Dei iniuriâ multos colant, & hominibus mortuis, qui nec cùm viuerent verè vixerunt, templis, altaribus, sacrificijs, Sacerdotibus, (quæ omnia non nisi vni Deo viuo, & vero debentur) inseruiant.

Lib. 18. de Ciuit. Dei cap. 18.

Apuleium Magum fuisse quidem asserunt, versum tamen in asinum putandum non est, sed is à quo ille suum argumentum est mutuatus. Lucianus scripsit cùm esset in Thessaliâ magicæ cognoscendæ causa, se in asinum mutatum, dum vellet in auem, non quod hoc ei contigerit, sed quia huiusmodi argumentis delectabatur,

tur nec veris,nec verisimilibus,id opus fecit sic Latinũ Apuleius,vt ad verbum expresserit pleraque omnia additis plurimis,quò iucundior esset lectio ijs qui Milesijs fabulis delectabantur. Hactenus Ludouicus Viues in Augustinum.

Quæ de Arcadibus in lupos conuersis refert grauis auctor Euanthes,confidenter cum Plinio falsa esse existimare debemus,aut credere omnia, quæ fabulosa tot sæculis comperimus. Quod si cum Varrone quis ijsdem fidem velit adhibendam, non necesse est vt credat veram corporum factam esse transmutationem, cùm eo modo videri possint in lupos conuersi Arcades,quò in varias bestias socij Vlyssis.

Proferuntur etiam stabulariæ mulieres, quarum operâ homines in lupos conuersi dicuntur. Hanc rem, etsi non velit negare D. Augustinus,negat tamen vlla Dæmonum arte fieri potuisse,vt homines illi in membra, vel lineamenta (vt ipse loquitur)bestialia conuertantur,quidquid hîc factum est, operâ diaboli putat factum.

Sic non veram transmutationem factam esse in muliere,quæ ad Macarium adducta dicitur,de quâ suprà cap.proximo. Hoc ipsum probat, quod quam cæteri equam putabant,illam non sub equæ,sed propriâ, & humanâ formâ intuitus sit Macarius,qui aliorum sensibus imposuit Dæmon, Viro sancto illudere non potuit.

Idem ad Wilhelmi Tyri Archiepiscopi de quo suprà cap.61.idem ad Vincentij Olaij Magni,Crantzij,& quæcumque producta sunt, produciuè possunt exempla,respondêre licet. Sunt tamen alij modi,quibus hæc mutatio fieri,aut videri facta dici potest:de quibus,quia suo loco plura dicenda sunt, hîc multa afferre necesse non est.

Restat vt ad Nabuchodonosoris Babyloniorum Regis exemplum respondeamus,ad quod, quia maius suæ causæ præsidium in eo ponunt qui contrariæ sunt sententiæ,plura dicenda videntur. Primùm,non negamus diuina virtute fieri potuisse,vt etiam salua mente,& anima Nabuchodonosoris Regis corpus, in verum bouis corpus transmutaretur,nonnè vxorem Loth in statuam salis, aquam in vinum,virgam Moysis in serpentem esse conuersa,sacra testatur Historia? Magna Dei virtus,quemadmodum hominis animam sub hac, quam circumgerimus ,ità sub bouis,& cuiusuis animantis specie conseruare potest.

Sed non hîc quid Deus possit,sed quid fecerit inquirimus. Optimè,quid igitur fecit? Non conuertit Deus Nabuchodonosorem in bouem:neque verum ipsi bouinum corpus tribuit. Nunquam enim hanc tantam,tamque inusitatam transmutationem scriptura tacuisset,quæ tam subtiliter,tàm distinctè, & explicatè commemorat multò leuiora, quæ in mutatione contigerunt. Accedit quod Nabuchodonosor agnitus non fuisset (externa scilicet forma mutata) idem qui antè fuisset:nec adeò manifestè iustitia Dei eius scelera vindicantis pernotuisset omnibus. Cùm verò Deus in ipso exemplum suæ iustitiæ constituere decreuerit,omninò

nò agnoſci debuit,& non in peregrina bouis forma circumuagari.Itaque minimè à nobis probatur, quam hîc Dorothæus, atque Epiphanius tranſmutationem prodigioſam effingunt.

Addimus,nec eorum nobis ſententiam probari;qui quamuis negent verè in bouem tranſmutatum eſſe Regem,volunt tamen in ſpeciem, & ſimulatè mutationem factam eſſe:quia ſcilicet Deus ſic immutabat,inquiunt, & afficiebat ſenſus eorum,qui Regem ſpectabant,vt omninò beſtiam ſe videre crederent,vel potiùs,quia circa corpus ipſius circumpoſuit figuram quamdam beſtiæ,ſub qua cùm cerneretur ab alijs beſtia videbatur. Quid? An non hominibus Deus hac ratione impoſuiſſet? nonnè Regis peccatum ſic in alijs potiùs, quam in ipſo Rege eſſet vindicatum?Sed & Scriptura,ità hanc mutationem recenſet,vt nihil ſimulatè hic accidiſſe credere debeamus.

V.Pedia. de rectaſ. de lib.a. cap.7.

Sunt qui dicunt,vt alicubi D.Thomas indicauit,Nabuchodonoſorem Regem, nec reuerà,nec æſtimatione aliorum,qui ipſum conſpiciebant in beſtiam mutatum eſſe,ſed ſua tantùm opinione,& imaginatione, vt quæ adeò corrupta fuerit, & deprauata,vt omninò beſtia ſibi eſſe viſus ſit. Hoc etſi probabilius, quàm cætera dicatur,aliquam tamen habet difficultatem : propterea quod Scriptura, eundem,aliorum etiam opinione,vt beſtiam habitum eſſe inſinuet ; cùm ob illam cauſam à ſuo illum conſortio ſeparauerint & eiecerint.

Lib.1.de Regim. Princip. cap.vlt.

Dicamus igitur,nec verè in beſtiam conuerſum eſſe Nabuchodonoſorem,nec humana tantum opinione,nec ſua tantum imaginatione, nec vtrorumque æſtimatione beſtiam habitum,ſed beſtiam dictum, vel habitum ob efferatos quoſdam motus,& ſigna hominis planè feri,& ad ſtatum,atque conditionem beſtiarum redacti. Quæ verò illa ſigna? ſex ſunt præcipua. Primum fuit habitus ferinus magis,quàm humanus:Etenim ſemper nudus ingrediebatur, rori, & nubibus, ac alijs cœli iniurijs more beſtiarum obnoxius.Secundum,negleſtiſſimus corporis cultus:ſiquidem adeò prolixi illi excreuerant capilli,vt totum ferè capillitium corpus contegeret.Vngues quoque & ad ſimilitudinem auium creuerant. Tertium eſt,motus,& greſſus, non enim modo humano ingrediebatur erecto vultu, rectoque corpore,ſed prono, ac curuo, quin etiam ad ſimilitudinem beſtiarum, manibus,& pedibus reptans.Quartum eſt victus ratio : Nec enim eo tempore delectabatur Nabuchodonoſor humanis cibis,ſed paſtu,& cibatu beſtiarumque potu.Quintum eſt,habitatio ; fugiebat enim congreſſum & domicilium hominum:in ſyluis vagabatur,& cum beſtijs & feris conſociatus morabatur. Denique, oris & linguæ vſus,non enim humano more voces articulatas proferebat,ſed ritu beſtiarum,ſtridens inconditas voces edebat:has cauſas eſſe putarim, ob quas D. Gregorius Regem Nabuchodonoſorem in animal irrationale mutatum eſſe dixerit.

Sed quidquid ſit,cum diuina ſit factum virtute,non poteſt hæc pro Demoniaca conuerſione,vt nonnulli autumant,momentum habere, vt cenſet Mart.Del-

rio: qua de re plura videantur apud R.P. Cornelium à Lapide in c.4. Danielis, qui etiam diuersis probat argumentis, eundem Nabuchodonosorem non verè transmutatum esse in bestiam, sed hominem mansisse. Alia quoque huius argumenti mira, nimirum, de phantastica transformatione hominum in bestias, consulat qui volet Ioannem Wierium de præstig. Dæmon. lib. 2. cap. 17. & Tertullianum lib. de Anima, vbi aduersus Pythagoræ & Empedoclis opinionem scribit animam humanam nullo modo in bestiam posse transferri.

CAPVT LXV.

An translatio personarum de loco ad locum verè fiat, an verò per illusionem. Historia eius rei recens.

ADhærescit nonnullorum animus, an malus genius humanam creaturam transferat de vno loco ad alium reipsa, hoc est, non illudendo sensibus, sed applicando actiua passiuis per alterationem, & transpositionem veram? Dici potest, reipsa transpositionem fieri, etiamsi quandoque per illusiones id euenire possit, quò referuntur ludificationes Zedechiæ Iudæi, qui fuit tempore Ludouici Pij. Is & hominem in aëra iactabat, & in membra discerpebat, & ea recollecta adunabat: currum etiam onustum fœno cum equis & agitatore, coram toto populo absorbebat, vt refert Tritemius citatus P. Delrio qui multa id genus cumulat exempla.

Disquis. Magic c. 2. & 16.

Sed his omissis, dicamus veras & reales (vt sic loquar) corporum transportationes fieri, quod exemplis lubet ostendere. Refert Alphonsus à Castro non procul ab Vrbe Roma, quendam Rusticum fuisse, qui cùm nocte vxorem suam post vnctiones nescio quas, subitò ex oculis disparêre percepisset, nec domi suæ quæsitam inuenisset, altero die tamdiu verberibus eandem vrsit, donec quod res erat confessa, se nocturnis quibusdam conuentibus, ad quos beneficio vnguenti translata esset, interfuisse. Negat vxori fidem rusticus: vult suo exemplo de tota re fieri certior, vxori placet viri propositum; veruntamen monet vt à Dei nomine toto tempore, quo Conuentus agitur, abstineat. Indicta igitur die cum vxore, post consuetas vnctiones ad maleficorum cœtum aduolat maritus, fit omnium quæ geruntur spectator: honoris qui diabolo exhibetur; saltationum & nefandorum congressuum: adhibitus est quoque cum alijs instructæ mensæ. Hic dum salem, qui in mensa deerat, vrget, & obtinet, præcepti vxoris immemor, in hæc verba, *Laus Deo*, pro consuetudine prorumpit: & eccè mox omnis turba euanuit, & solus relinquitur Rusticus: qui post octo dierum iter, tandem domum reuertit. Ità ille.

Simile huic est, quod de Lucretia quadam idem auctor refert. Cum in hac do-

somum reuehenda Diabolus occupatur, contingit signæ Campanæ populum ad orationem excitari; sonum æris non ferens Diabolus, mulierem in medio itinere relinquit. Illa à quodam iuuene in agro deprehensa, & agnita: qui iuuenis promissi immemor, factum post aliquot annos reuelat. Hinc quæstionibus mulier subiecta, vt iuueni priùs, ità postmodum Magistratui hanc corporum translationem fieri posse declarauit.

Vidi ego Leodij sub initium anni 1623. & plures Theologi mecum, puellam viginti quinque vel circiter annorum, quæ de numero erat Virginum spiritualem vitam ducentium sub Directione PP. Minimorum: hæc sueta erat, vt fatebatur, educi è proprio lectulo, & transferri à Dæmone ad varia loca, & nonnullo die ad pontem maiorem huiuscè Ciuitatis, vbi per crines pendula de ponte supra Mosam, iussa fuit fidem & Christum negare, nisi aquis mergi vellet, cùmque persisteret, constans in fide illam teterrimus humani generis hostis, in flumen delabi sinit, quæ Dei prouidentiâ ad ripam delata è regione Domus nunc Montis Pietatis, sumpto animo, ædes ipsa suas madida repetijt, & quidem eadem nocte intempestâ. Sed ego ipsam & tales maleficio transferri à Diabolo reor, & non pauci Theologi mecum qui eius examini interfuêre.

Maneat ergò veras translationes fieri de loco ad locum: hirco etiam, vel alteri animali (phantastico vt plurimum, hoc est Dæmoni assumenti, & formanti corpus aëreum, vel etiam hominis in formâ, maleficas aliquando ternas, quaternasque, vel etiam alias permissu Dei, asportari) vel arundini veræ, scoparumvè baculo etiam verò, sed acto, & subleuato à Dæmone inequitantes, & corporaliter conuentui nefario interesse: hancque sententiam vti magis receptam, & probabilem post magnam Doctorum, quà Theologorum, quà Iurisconsultorum classem, sequitur Eruditissimus Martinus Delrio Soc. IESV Sacræ Theologiæ Doctor, & Professor qui pleniore manu ex varijs deprompsit exempla huiusmodi admiranda.

Lib. 2. Disquis. Magic. & lib. 5. Sect. 16. nu. 4.

CAPVT LXVI.

De Noctambulis, siue ijs, qui somno oppressi noctu ambulant. Mira de hoc historia.

FIdem omninò superarent, quæ de Noctambulis dicuntur, leguntúrque, nisi essent, qui certo referrent, & mira paruo temporis interstitio vidisse se adstruerent. Affirmant enim nonnullos esse, qui antelucano tempore excurrunt, lecto sese subducentes, quæque accessu, aditúque vigilantibus essent difficillima, perficere, eaque tam inoffenso pede peragere, vt nemini non spectantium admirationem, stuporemque incutiant; quod si illos non interpelles, nec ab incepto reuoces, sensim sese denuò in lectum referunt. Cùm autem ista obeunt, si illos notâ

 agnitaque

" voluto, domos circumire, vident enim ipsi & noscunt omnes à nemine cogniti; vt
" infantes pueruli, qui magnam capiant voluptatem, cùm admotis ori manibus pu-
" tant se ab alijs non cerni, & audiunt se ab alijs requiri. Sed sub larua eiusmodi multa
" delitescunt flagitia. Primum, curiositas immodica mulierum, quæ scire quid vbi-
" que agatur vehementer auent: qui conuiuentur, quo ordine, quomodo ornati, quã
" splendido apparatu: Vndè nascitur inuidentia, loquacitas, detractatio, infamatio.
" Amicum quis credit se recipere, tectâ facie hostis est, & quidem capitalis, qui explo-
" ratum ingreditur, quâ noceat, & inimicum retectum licet excludere, hunc oper-
" tum non licet. Tum habenæ laxantur impudentiæ muliebri: quæ enim aliquo pro-
" ficisci, & saltare erubesceret cognita, non vereretur id facere laruata, eoque nullus
" est illic respectus ætatis, dignitatis, fortunæ, existimationis. Nec solum audiunt ob-
" scœna, & se indigna, sed dicunt intrepidè, quæ nec cogitare quidem auderent, si
" noscerentur, verùm omnia exæquat oculis spectantium larua, velut tenebræ quæ-
" dam obiecta; ita assuescunt paulatim impudentiæ, vt detrimentum quod sub per-
" sonâ accepit verecundia, citra personam proferat, & ostendat. Hactenus ille.

Vt meritò edicto Francisci Regis Galliæ, alijsque amplissimi Senatus placitis cautum sit, nè quis personatus per Vrbes vel agros vagari audeat, aut personas illas, siue facies ementitas diuendere grauissimo supplicio constitutionis eius temeratoribus indicto. Nam priorum licentia Regum sic inualuerat (Bacchanalium maximè tempore) vsus iste laruarum, vt ipsimet Reges in ijs animi laxamenta ponerent, vt in Carolo VI. animaduersum, quem legimus villosas vestes carbaso pice compactas cum quinque Aulicis, quò nuptiali cuiuspiam epulo sese, aliosque oblectaret, sumpsisse, fortè autem accidisse, vt scintilla face emissa carbasum petente, duo ex illis Comitibus circa incolumitatem Regis adnitentibus, ambusti fuerint. quâ de re plura suprà Cap. 53. diximus.

Sed Angli expertes sunt istius insaniæ, apud quos capitale est, si quis personas indueret. Vndè legitur in historijs Britanniæ, Anglos Ioannam illam puellam omnibus sæculis admirandam Rhotomagi viuam combussisse, quod ipsa virili veste vsa fuisset. Teste Tiraquello, quem vide, vt & Ianum Langlæum lib. 8. Semestr. cap. 9. Sed iam lusisse satis, & quia extrema gaudij luctus occupat, idcirco ad luctum & funera descendamus.

CA-

CAPVT LX.

De luctu apud Romanos, deque mutatione vestis: de ritu collocandi mortuos. Rei capitalis noxa barbam, & comam alebant.

A Ludis, & ludicris venio iterum ad luctum Roman. in quo animaduersum, primò lugentes in conuiuijs versari non licuisse cum ornamentis vllis, aut veste albâ: siquidem purpuram, & monilia ponebant, sumebantque vestes atras. Ita Althea apud Ouidium cum conspicaretur fratres extinctos:

Quæ plangore dato mæstis clamoribus Vrbem Implet, & auratis mutauit vestibus atras. — Metamorph. 8.

Liuius: *Quid aliud in luctu quàm quod ornatum & purpuram ponant?* Id cum eluxerunt, resumunt. Pisani in obitu L. Cæsaris filij Augusti edicunt, *Vt omnes Pisani ciues sint pullis amicti.* D. Hieron. ad Saluinam: *Tu verò quæ in tumulo mariti sepelisti omnes pariter voluptates, quæ vittam cerussa, & purpurisso faciem super feretro eius lacrymis diluisti, quæ pullam tunicam, nigrosque calceos, candida vestis, & aurati socci depositione sumpsisti, &c.* Vxoribus tamen tristior hic habitus quandoque ex Scto. remittebatur, vt in l. Decreto, Cod. ex quibus causis infam. irrog. v. Iulium Paul. Recept. sent. lib. 2. tit. 21. de Sepulturis: *Qui luget*, inquit, *abstinere debet à conuiuijs, ornamentis, & alba veste.* Quâ de re plura videantur suprà Cap. 2. de Funeribus apud Romanos. — Lib. 33.

Tempus autem luctus diuersimodus. Nam puerum trimo minorem lugeri vetuisse; natu grãdioribus decem mensium spatium constitutum fuisse, teste Seneca, quod intellige in lugentibus viros, quæ nemini ante legitimum illud tempus nubere poterant nisi id à Magistratu aut Principe impetrassent. Cæterum, in parentum luctu, aut agnatorum, totus annus dabatur. Apud Iudæos, & Anglos tempus luctus triginta diebus finiebatur, teste Polid. Vergilio de Rerum Inuent. lib. 6. c. 9. Sed præter atram vestem, aduerte barbam quoque & capillum submisisse pro maiori mœroris indicio Suetonius de Augusto Cæsare: *Adeo consternatum ferunt, vt barba, capilloque submisso, caput interdum foribus illideret, vociferans, Quintili Vare redde legiones, diemque cladis, quem damnis mæstum ac lugubrem habuerat memorans,* — Consol. ad Heluiam cap. 16.

Ouidius: *Aspice demissos lugentis more capillos.*

Seneca (Consol. ad Polyb.) *Idem ille Caius Cesar furiosa inconstantia, modo barbam capillumque submittens.* Quod summo dedecori Romanis erat: soli enim lugentes, & rei capitalis iudicij, barbam & comam alebant, vt notat Cuiacius. Iuuenalis: — In Obseruat.

Plorare ergo iubet causam lugentis amici, Squalloremque Rei pupillum ad iura vocantem. — Satyr. 15.

Mos enim erat accusatis vestem mutare, & squallida toga indui.

Martialis:

Si det iniqua tibi tristem fortuna reatum, Squallidus herebo, pallidiorque Reo. — Lib. 2.

Gellius, de Scipione Africano, *cùm esset Reus, neque barbam desijsse radi, neque candida veste vti, neque fuisse cultu solito Reorum,* id est, in pulla veste. — Lib. 3. Noct. Attic. c. 4.

Aduerte quoque ab obitu, corpus abluisse, vnxisse, coronatum ad ianuam deposuisse

s...,donec post legitimos dies efferretur ad Bustum (quod vino respergebant) idque à filijs, aut certè hæredibus, vt in cadauere Pallantis expressit Virgilius:

——— ——— *Recipitque ad limina gressum,*

Lib. 11. *Corpus vbi exanimi positum Pallantis Acetes Seruabat senior.*

Quo vero in habitu, docet Apuleius: *Nam illis quoque*, inquit, *videret hominem præsidère, hominem depugnare; togam quoque parari, & voto, & funeri. Item Pallio cadauera, operiri, & Philosophos amiciri*: Clarius Artemidorus: *Cadauera in honestissimâ veste efferri mos erat: quæ in vulgo ciuium, & in tacito funere, toga vulgata fuit; in Magistratibus toga prætexta.* Hunc ritum tantùm non adhuc seruari in Italia, adeoque Vrbe ipsa Roma sciunt, qui illius vsuram habuêre.

Lib. 1. Florid. — Lib. 2. c. 3.

Cæterum, morem alium apud veteres vsitatum taxat D. Hieron. Epist. ad Paulam, qui scribit luctibus consuesse incidere lacertos & caluitium facere, quod etiam Iobum fecisse legimus, hicque ritus ad Romanos defluxit. Plaut. Trucul.

Thetis quoque etiam lamentando lessum fecit filo.

Lessum vocabant lugubrem lamentationem: qui posteà fuit sublatus, lege lata: *Mulier genas nè carpito, neuè lessum funeris ergò habeto*, sed postliminiò redijt temporibus S. Hieronymi, vt ipse testatur in Hieremiam: *Hic mos*, inquit, *vsque hodie permanet in Iudæa, vt mulieres sparsis crinibus, nudatisque corporibus, voce modulata, omnes ad fletum concitent.*

Cic. Lib. 2. de leg. — Cap. 9.

Alij aliarum gentium ritus quibus in sepeliendis mortuis vtebantur, licet prorsus horrendi, & detestandi varijs tamen historicis notantur. Quales ferè sunt, quod gentes quædam, defunctorum corpora vulturibus, quædam canibus dilanianda, alij in mare, paludes, & flumina, proiecerunt: Apud alias, senes viui de rupibus in mare salierunt, vt de Hyperboreis scribit Plinius: Alij viuos incensis rogis, flammis iniecerunt. Procopius de Erulorum sepultura: *Senescentibus suis*, inquit, *& morbo affectis, vitâ frui apud hos fas non erat in posterum: sed vbi primum ex his quisquam vel consenuisset, siue infirmâ corporis valetudine raperetur, protinus cogebatur à propinquis efflagitare se vt quantocius ex humanis delerent, tum illi lignorum in altitudinem strue ingenti congesta, desuperque vt in summo fastigio impositum hominem morti iam destinatum, Erulorum quempiam mittunt, vt pugione conficiat, sed sanguinis illi propinquitate penitus alienum: Non enim fas erat, vt propinquus aliquis, & necessarius hunc interficeret. Vbi vero qui hominem illum occidit, ad eos descendit, mortuo illi cognatione iuncti, ab infimo ad summum culmen Pyra incensa; vbi flāma demum resedit, collecta è rogo iam ossa, sub terram ocius condunt. Erulo itaque viro defuncto necesse erat, vt vel vxor ipsa, quæ virtutis existimationem aliquam fuisset ad id tempus adepta, vel sibi gloriam relinquere imposterum vellet, laqueo apud Viri sepulchrum non longe post, vitam finiret; ei verò, quæ non ita se gessisset, relinquebatur de cætero ignominiæ nota, odijque in viri propinquos conuincebatur. Adde, quod alij mortuos in flumen præcipitant, alij circumfuso vitro domi seruant, alij in fictilibus alueolis eos circa templum defodiunt, vt de Meroidis scribit* Strabo. Plura alia quæ ad funera & luctum spectant, videbantur suprà Cap. LII. Omissis ergo istis transeamus ad alia minus obuia.

Lib. 4. cap. 12. — Lib. 2 de Bello Gothic. — Lib. 7. Geographi

CA-

CAPVT LXI.

Mira animæ rationalis vis in corpus: & stupenda eius rei exempla.

ADmirationem, & stuporē habent quæ Sanctus Augustin⁹ de vi, & potentia animæ rationalis scribit, verbis istis: Hominum quorundam naturas nouimus, multum cæteris dispares, & ipsa raritate mirabiles, nonnulla vt volunt de corpore suo facientium; quæ alij nullo modo possunt, & audita vix credunt. Sunt enim, qui & aures moueant vel singulas, vel ambas simul, sunt qui totam cæsariem capite immoto, quantum capilli occupant, deponunt ad frontem, reuocantque cùm volunt, sunt qui eorum, quæ vocauerint incredibiliter plurima, & varia paululum præcordias contractis, tanquam de sacculo, quod placuerit integerrimum proferunt. Quidam voces auium, pecorumque, & aliorum quorumlibet hominum sic imitantur atque exprimunt, vt nisi videantur, discerni omninò non possint.

Lib. 14. de Ciuit. Dei c. 24.

Quid de mouentibus aures scribit Augustinus indè fieri autumant Andreas Vesalius, quod quibusdam raris fibris carnalis membrana, quam carnosam vocamus, supra aures augeatur, quæ aurem motu aget arbitrario. Idemque alibi scribit se vidisse Patauij vnum Forouiliensem, alterum Genuensem, quibus aures mouerentur. hanc ob causam Iustinianum Imper. ab aduersarijs, præsertim Prasinis, asinum vocari solitum, quod nimirum asinorum ritu aures ei mouerentur.

Lib. de Humani corp. fabrica. c. 13. Procopius.

Idem Augustinus se expertum refert quendam flere solēre cum vellet, subijcitquè: *Notum est quosdam flēre cum volunt, atque vbertim lacbrymas fundere. Iam illud est multò incredibilius, quod plerique fratres memoriâ recentissimâ experti sunt: Presbyter fuit quidam nomine restitutus in Parochia Calamensis Ecclesiæ; qui quando ei placebat, miranda perpetrabat: rogabatur autem vt coram ijs illa faceret, qui rem mirabilem scire cupiebant ad imitatas: ergò quasi lamentantis cuiuslibet hominis voces, ita se auferebat à sensibus, & ita iacebat simillimus mortuo, vt non solum vellicantes atque pungentes minimè sentiret, quin etiam aliquando igne vreretur admoto sine vllo doloris sensu, nisi postmodum ex vulnere, non autem obtinendo, sed non sentiendo non mouere corpus, & indè probabatur, quod tanquam in defuncto nullus inueniebatur anhelitus; hominum autem voces si clarius loquerentur, tanquam de longinquo se audire posteà referebat.*

Simile de quodam ex Plinio refert Iacobus Gretserus, cuius anima relicto corpore vagabatur, & quæ in longissimis Regionibus viderat, narrare solebat. Cæterum, de istis Exstaticis suprà scripsi Cap. XXVI. vbi exemplum à me visum narro. Idem Gretserus Plutarchum scribentem adducit, quendam Parmenionem, *Animalium voces, porcorumque grunnitum scitissimè imitari, & exprimere solitum.* Qualem & ego vidi hominem, arundines, grues, philomelas, alaudas, capras, porcos, voce sic assimilantem, vt si extra conspectum fuisset, ipsos animalium cantus, & voces fuisse planè dixisses. Alij dum gallum conspiciunt, priusquam cantum edat, alas excutere; ipsi quoque consimiliter brachia mouent, mox & canunt ad instar galli canentis.

Lib. 2. Rer. var. cap 9.

Iungo his, solertiam mulieris mancæ, de quâ sic Giraldus: In Vrbe Cestrensi visa

Lib 2. c. 11.

est nostris diebus mulier manca, manibus carens à natiuitate, cui tamen contra defectum istum tale natura remedium dederat, vt pedes tam flexiles, tam delicatos haberet articulos, quod articulorum proceritate pariter, & flexibilitate, non minus subtiliter, quam aliæ mulieres acu suere consueuerit, & quidquid filo, ac forfice manibus fieri solet circa defectum omnem, cum intuentium admiratione pedibus ista compleret. Similis ei vir, Halæ Sueuorum ante viginti, & aliquot annos, magno cuidam Principi illac iter habenti, iucundum spectaculum exhibuit, pedibus suendo, sarciendo, scribendo, & alia agendo, quæ alij manibus peragunt.

Denique, ad istam rationalis vim pertinent ista quæ scriptis suis prodidit doctissimus, ac amœnissimi Viri ingenij Henricus ab Heer Tongrensis, Medicus peritissimus, qui perhibet se vidisse nonnullos, qui visâ rana, vel audito coaxatu eius, animo linquunt, diuque exanimes iacent, dum generoso vino libato ad se redeant. Aliam item quæ ab Empyrico quodam edocta nidorem pennarum vpupæ accensarum, ranas momento fugare, earumque coaxatum compescere credebat. Vndè nunquam rus concedebat, quin ijs ancillam instructissimam comitem haberet, quibus fumantibus, malo se non corripi adseuerabat. Ibidem scribit virum quemdam hîc primarium fuisse, qui visa anguilla *Lipo hymiâ* graui corripiebatur; imò etsi crustis artocreatum anguilla inclusa mensæ inferretur; mortui instar concidebat, nec ad se redibat, nisi ablata anguilla. Multa talia passim enarrãtur, nec sine admiratione, hodieque visuntur; & mult magis quæ proximo Capite subijciuntur.

CAPVT LXII.

De Prodigiosis hominum apparitionibus sub forma brutorum animantium.

Lib. 2. cap. 9. *Lib. 4.* *Lib 1. de Var. appar.*

PRodigiosas hominum transmutationes fieri in belluas neminem latet qui prisci æui historias, vel extremis labris degustarit. Nam & Pomponius Mela, & Herodotus in eam iuêre sententiam Neruijs Schytiæ statum designatumque quotannis tempus esse, quo si velint in lupos, & rursum in pristinam formam mutentur. Quod & testimonio Diui Augustini lib. 18. de Ciuit. Dei cap. 18. P. Petrus Thyreus è Societati IESV probat suo tempore fuisse in Italia mulieres quasdam stabularias, quæ viatoribus caseum dabant, nescio quibus veneficijs infectum; quo sumpto illi protinus vertebantur in iumenta, & onera portabant. Testatur hæc à Præstantio Viro fide digno audiuisse, eundemque Præstantium retulisse patrem suum eiusmodi maleficis cibis per has mulieres correptum, statim graui somno indormiuisse; ac post multos dies (quarum spatio expergisci nullis remedijs vnquam potuit) narrasse se per id tempus equi speciem habuisse, ac semper frumenta tulisse: addidisse etiam portandi tempus, locumqu & modum quo tulisset.

In vita Macharij.

Ad rem hanc etiam facit quod Palladius refert: Rustici cuiusdam vxorem adulter amabat: cumque illam in suam sententiam pellicere nequiret, Magi auxilium implo-

imploratt,qui vel maritum necaret,vel vxoris erga se amorem excitaret, Magus vxorem in equam conuertit;qualis & marito,& discipulis Macharij ad quos à marito adducta fuit visa est.Ita ille.

Legimus apud Guilielmum Tyri Archiepiscopum, Iuuenem quendam Anglum in Cypro,vbi militabat,à Maga fuisse transformatum in asinum,cumque ad suos redire volens,vnà cum socijs nauem ingredi tentaret, ab ijs tanquam asinum repulsum esse,& ad Magam reuersum,vsa est illa adolescentis asini opera ad triennium, donec in Ecclesia visus est,in genua procidere,& ea quæ ab animante bruto fieri nequeunt facere. Tum enim in suspicionem venit Maga, & ad Iudices rapta, omnem rem confessa est, atque restituto pristinæ formæ adolescente, dignas pœnas persoluit. Ità Bodinus. *Bodinus.*

Refert quoque Olaus Magnus in Prussia, Liuonia, atque Lithuaniâ frequens esse,vt in festo Natiuitatis Christi sub noctem statuto in loco,quem determinatum habent,homines maxima multitudine conueniant,& ibidem in lupos conuertantur,qui mox eadem nocte mira ferocitate in animalia,atque adeò in quas possunt sæuiant,ædificia oppugnant,cellaria ingrediuntur,cereuisiam exhauriunt,vasaque transferant. *De Monom.c.6.*

Alijs quoque exemplis confirmat idem Olaus,quorum vnum est Rustici cuiusdam,qui cum fame premeretur,vnà cum scoijs in lupum conuersus proximum ouium gregem inuadit, & ad suos ouem vnam defert Lupi forma deposita. Alterum est cuiusdam serui nobilis fœminæ.Hic impunitate sibi promissa,homo cellarium ingreditur,& mox regreditur lupus;cumque eum canes insequerentur,oculumque eruissent,vbi rursum hominis formam assumpsit,monoculus apparuit. *Lib.18.c. vlt.*

Alia plurima generis eiusdem omittuntur breuitatis causa,quibus tamen vnum è Sacra Pagina addo,nè longius vagemur, quod maximum robur addit propositioni nostræ.Prædictum erat Nabuchodonosori Regi(vt habet Prophetia Danielis)quod eijciendus esset ab hominibus, & habitationem habiturus communem cum feris bestijs: quod tanquam bos fœnum esset comesturus,& rore cœli perfundendus.Prophetiam effectus consecutus confirmauit.Ex hominibus abiectus est Rex,vt ibidem dicitur : fœnum vt bos comedit,rore cœli corpus eius est perfusum: capilli in similitudinem aquilarum creuerunt,& vngues eius vnguibus auium simillimi effecti sunt.Et nè quis non reuerà mutatũ Regẽ esse putet,docent Dorothæus in Synopsi,atque Epiphanius in vitâ Dan.eundem anteriori parte corporis speciem bouis,posteriore autem Leonis retulisse,vt scilicet hac ipsa forma daretur intelligi Regem priori sua ætate ventri,& libidini deditissimum, posteriori autem immanitati,crudelitati,rapinis, ac cædibus hominum vacasse. Vt non immeritò dixerit Beatus Gregorius Nabuchodonosor Regem in animal irrationale mutatum fuisse:quod an reuera in illo, alijsque accidérit proximo dicemus Capite. *Daniel.4.* *Lib.5. Moral.*

CA-

CAPVT LXIII.

Discutitur hic an verè homines in bestias transmutentur.

Lib. 2. c. 21. De Præstig. Dæm. c. 19.

IN eo omnes conueniunt (si tamen à Plinio discedamus, & Ioanne VVierio (fieri transmutationes hominum in belluas, sed dissentiunt in modo. Diputat enim prolixè P. Thyræus Societatis IESV, an anima proprium corpus deserat humanum, & an faciat sibi anima egressa corpus proprium belluinum? item an duæ in vno corpore sint animæ, hoc est, an cum hominis animâ, bruti anima coniungatur? item an totus homo in totam bestiam mutetur? & ex homine veram bestiam, lupum, aut asinum fieri credendum sit? & an anima hominis sic transmutati maneat in prodigioso animantis corpore? Item an illi qui in bestias conuersi fuerint, vbi humanam receperunt formam eorum reminiscantur quæ dum bestiæ essent patrârunt? Has igitur, similesque quæstiones indiscussas tædij vitandi causa relinquemus: satis sit curiosum Lectorem ad eundem Petrum Thyræum remisisse, & cum illo concludere, prodigiosam istam metamorphosim, in bestias per fascinum fieri, nec ex humano corpore fieri belluinum, quod probat auctoritate Sancti Augustini, his verbis: *Humana*, inquit, *opinio habet; quod quadam arte mulierum, & potestate dæmonum homines conuerti possint in lupos. & iumenta, & quæcumque necessaria portare, & post peractâ operâ iterum ad se redire: nec fieri in ijs mentem bestialem, sed rationalem, humanamque seruari. Hoc sic intelligendum est: quoniam Dæmones naturas non creant, sed aliquid tale facere possunt, vt videantur esse, quæ non sunt. Nullâ enim arte, sed nec potestate, animus, sed nec corpus quidem aliqua ratione in membra, vel lineamenta bestialia veraciter conuerti potest.* Ita B. August.

De Spir. & anim. cap. 20.

Cap. 1.

Idem videtur docêre Concilium Anquirense, verbis his: *Quisquis credit posse fieri aliquam creaturam, aut in melius, aut in deterius immutari, aut transformari in aliam speciem, vel aliam similitudinem, nisi ab ipso Creatore qui omnia fecit & per quem omnia facta sunt: procul dubio infidelis est, & pagano deterior.*

Exemplis etiam pluribus demonstrari potest, eos qui se in bestias conuersos putârunt, in bestias immutatos non esse: sed eo loco, vbi vel vnguenta sua, quæ in hac transmutatione adhibuerant, vel certis vsi sunt, in grauissimum somnum lapsos, veluti mortuos sub propria hominis forma permansisse, atque vbi tandem à somno excitati fuerunt, retulisse se, & in lupos fuisse conuersos, & greges ouium dissipasse, & grauia tam pecoribus, quàm hominibus damna attulisse.

Fauet huic sententiæ quod in vita Macarij legimus, exemplum mulieris quæ in equam conuersa dicitur, procul dubio, si in veram equam operâ Magi commutata fuisset, non nisi forma equæ se Macarij conspectui obiecisset. At in propria hominis forma mulierem vir Sanctus conspexit, quàm alij nequitia Dæmonis illusi, non nisi sub equæ forma intuebantur.

Magnum quoque hinc argumentum sumitur, quod si quando vis prodigiosis bestijs affertur; si pes illis auferatur, aut manus; non bestiæ, sed homini pes, vel manus

mus ablatus inueniatur, etsi interficiantur, atque discerpantur; non bestia, sed homo interfectus, atque discerptus reperiatur, verùm si bestia hîc fuit; cur inflicta vulnera, aut illata mors non bestiæ, sed homini accidisse deprehenditur? Nempè, quia verus homo est & non bestia, qui vulnera excipit, & cui mors infertur, quamuis non homo, sed bestia, aut brutum animal videatur.

Quocircà, non malè Plinius, *Homines,* inquit, *in lupos conuerti, rursumque restitui sibi, falsum esse confidenter existimare debemus, aut credere omnia, quæ fabulosa tot sæculis comperimus.* Idem, postquam quomodo Arcades mutentur, narrasset, *Mirum est,* inquit, *quò procedat græca credulitas. Nullum tam impudens mendacium est, vt teste careat.* Sed vt contrarijs respondeat argumentis P. Thiræum audiamus ipso pœnè Capite sequenti.

Lib. 9. cap. 22.

CAPVT XLIV.

Respondetur argumentis, & exemplis per eos productis, qui adstruunt veram hominum in bestias fieri metamorphosim.

IMprimis quoad exemplum sociorum Vlyssis, qui à Circe Maga in varias bestias transmutati dicuntur, respondetur non eos dici transmutatos in belluas, quin constanter cum B. Augustino negamus, qui illud ceù fabulam admittit, aut certè hominum sensibus putat impositum, vt scilicet videre sibi viderentur, quod reuerà non videbant. Idem Augustinus negat Diomedæas aues ex hominibus esse factas, sed vult permutatis hominibus (vt eius verbis vtamur) aues operâ diaboli suppositas, quemadmodum, inquit, cerua pro Iphigenia Regis Agamemnonis filia, quæ cùm ad aram occidenda staret, ictui, miseratione Dianæ, subtracta est, & ceruâ substituta. At aues illæ, dicent aliqui, in Diomedis templum aquam rostris afferunt, & aspergunt, blandiuntur etiam Græcigenis, alienigenas persequuntur, & quorundam capita tam grauibus ictibus vulnerant, vt perimant, quæ non sunt officia suppositarum auium. Esto non sint officia suppositarum auium, sed tamen neque sociorum Diomedis in aues conuersorum sunt officia; quorum igitur? sunt officia diaboli, cuius instinctu, & motione veræ, atq; suppositæ aues illa fecerunt. Interest enim diaboli persuadere (inquit D. Augustinus) Diomedem Deum esse factum ad decipiendos homines, vt falsos Deos cum veri Dei iniuriâ multos colant, & hominibus mortuis, qui nec cùm viuerent verè vixerunt, templis, altaribus, sacrificijs, Sacerdotibus, (quæ omnia non nisi vni Deo viuo, & vero debentur) inseruiant.

Lib. 18. de Ciuit. Dei cap. 18.

Apuleium Magum fuisse quidem afferunt, versum tamen in asinum putandum non est, sed is à quo ille suum argumentum est mutuatus. Lucianus scripsit cùm esset in Thessaliâ magicæ cognoscendæ causa, se in asinum mutatum, dum vellet in auem, non quod hoc ei contigerit, sed quia huiusmodi argumentis delectabatur,

tur nec veris,nec verisimilibus,id opus fecit sic Latinũ Apuleius,vt ad verbum expresserit pleraque omnia additis plurimis,quò iucundior esset lectio ijs qui Milesijs fabulis delectabantur. Hactenus Ludouicus Viues in Augustinum.

Quæ de Arcadibus in lupos conuersis refert grauis auctor Euanthes,confidenter cum Plinio falsa esse existimare debemus,aut credere omnia, quæ fabulosa tot sæculis comperimus. Quod si cum Varrone quis ijsdem fidem velit adhibendam, non necesse est vt credat veram corporum factam esse transmutationem, cùm eo modo videri possint in lupos conuersi Arcades,quò in varias bestias socij Vlyssis.

Proferuntur etiam stabulariæ mulieres, quarum operâ homines in lupos conuersi dicuntur. Hanc rem, etsi non velit negare D. Augustinus,negat tamen vlla Dæmonum arte fieri potuisse,vt homines illi in membra, vel lineamenta (vt ipse loquitur) bestialia conuertantur,quidquid hîc factum est, operâ diaboli putat factum.

Sic non veram transmutationem factam esse in muliere,quæ ad Macarium adducta dicitur,de quâ suprà cap.proximo. Hoc ipsum probat, quod quam cæteri equam putabant,illam non sub equæ,sed propriâ, & humanâ formâ intuitus sit Macarius,qui aliorum sensibus imposuit Dæmon, Viro sancto illudere non potuit.

Idem ad Wilhelmi Tyri Archiepiscopi de quo suprà cap.61. idem ad Vincentij Olaij Magni,Crantzij,& quæcumque producta sunt, producine possunt exempla,respondêre licet. Sunt tamen alij modi,quibus hæc mutatio fieri,aut videri facta dici potest:de quibus,quia suo loco plura dicenda sunt, hîc multa afferre necesse non est.

Restat vt ad Nabuchodonosoris Babyloniorum Regis exemplum respondeamus,ad quod, quia maius suæ causæ præsidium in eo ponunt qui contrariæ sunt sententiæ,plura dicenda videntur. Primùm,non negamus diuina virtute fieri potuisse,vt etiam salua mente,& anima Nabuchodonosoris Regis corpus, in verum bouis corpus transmutaretur,nonnè vxorem Loth in statuam salis, aquam in vinum,virgam Moysis in serpentem esse conuersa,sacra testatur Historia? Magna Dei virtus,quemadmodum hominis animam sub hac, quam circumgerimus, ità sub bouis,& cuiusuis animantis specie conseruare potest.

Sed non hîc quid Deus possit,sed quid fecerit inquirimus. Optimè,quid igitur fecit? Non conuertit Deus Nabuchodonosorem in bouem:neque verum ipsi bouinum corpus tribuit. Nunquam enim hanc tantam,tamque inusitatam transmutationem scriptura tacuisset,quæ tam subtiliter,tàm distinctè, & explicatè commemorat multò leuiora, quæ in mutatione contigerunt. Accedit quod Nabuchodonosor agnitus non fuisset (externa scilicet forma mutata) idem qui antè fuisset:nec adeò manifestè iustitia Dei eius scelera vindicantis pernotuisset omnibus. Cùm verò Deus in ipso exemplum suæ iustitiæ constituere decreuerit,omninò

nò agnosci debuit, & non in peregrina bouis forma circumuagari. Itaque minimè à nobis probatur, quam hîc Dorothæus, atque Epiphanius transmutationem prodigiosam effingunt.

Addimus, nec eorum nobis sententiam probari; qui quamuis negent verè in bouem transmutatum esse Regem, volunt tamen in speciem, & simulatè mutationem factam esse: quia scilicet Deus sic immutabat, inquiunt, & afficiebat sensus eorum, qui Regem spectabant. vt omninò bestiam se videre crederent, vel potiùs, quia circa corpus ipsius circumposuit figuram quamdam bestiæ, sub qua cùm cerneretur ab alijs bestia videbatur. Quid? An non hominibus Deus hac ratione imposuisset? nonnè Regis peccatum sic in alijs potiùs, quam in ipso Rege esset vindicatum? Sed & Scriptura, ità hanc mutationem recenset, vt nihil simulatè hîc accidisse credere debeamus.

V. Pedio. de rectas. de lib. 2. cap. 7.

Sunt qui dicunt, vt alicubi D. Thomas indicauit, Nabuchodonosorem Regem, nec reuerà, nec æstimatione aliorum, qui ipsum conspiciebant in bestiam mutatum esse, sed sua tantùm opinione, & imaginatione, vt quæ adeò corrupta fuerit, & deprauata, vt omninò bestia sibi esse visus sit. Hoc etsi probabilius, quàm cætera dicatur. aliquam tamen habet difficultatem: propterea quod Scriptura, eundem, aliorum etiam opinione, vt bestiam habitum esse insinuet; cùm ob illam causam à suo illum consortio separauerint & eiecerint.

Lib. 2. de Regim. Princip. cap. vlt.

Dicamus igitur, nec verè in bestiam conuersum esse Nabuchodonosorem, nec humana tantum opinione, nec sua tantum imaginatione, nec vtrorumque æstimatione bestiam habitum, sed bestiam dictum, vel habitum ob efferatos quosdam motus, & signa hominis planè feri, & ad statum, atque conditionem bestiarum redacti. Quæ verò illa signa? sex sunt præcipua. Primum fuit habitus ferinus magis, quàm humanus: Etenim semper nudus ingrediebatur, rori, & nubibus, ac alijs cœli iniurijs more bestiarum obnoxius. Secundum, neglectissimus corporis cultus: siquidem adeò prolixi illi excreuerant capilli, vt totum ferè capillitium corpus contegeret. Vngues quoque & ad similitudinem auium creuerant. Tertium est, motus, & gressus, non enim modo humano ingrediebatur erecto vultu, rectoque corpore, sed prono, ac curuo, quin etiam ad similitudinem bestiarum, manibus, & pedibus reptans. Quartum est victus ratio: Nec enim eo tempore delectabatur Nabuchodonosor humanis cibis, sed pastu, & cibatu bestiarumque potu. Quintum est, habitatio; fugiebat enim congressum & domicilium hominum: in syluis vagabatur, & cum bestijs & feris consociatus morabatur. Denique, oris & linguæ vsus, non enim humano more voces articulatas proferebat, sed ritu bestiarum, stridens inconditas voces edebat: has causas esse putarim, ob quas D. Gregorius Regem Nabuchodonosorem in animal irrationale mutatum esse dixerit.

Sed quidquid sit, cum diuina sit factum virtute, non potest hæc pro Demoniaca conuersione, vt nonnulli autumant, momentum habere, vt censet Matt. Del-

domum reuehenda Diabolus occupatur, contingit signæ Campanæ populum ad orationem excitari: sonum æris non ferens Diabolus, mulierem in medio itinere relinquit. Illa à quodam iuuene in agro deprehensa, & agnita: qui iuuenis promissi immemor, factum post aliquot annos reuelat. Hinc quæstionibus mulier subiecta, vt iuueni priùs, ità postmodum Magistratui hanc corporum translationem fieri posse declarauit.

Vidi ego Leodij sub initium anni 1623. & plures Theologi mecum, puellam viginti quinque vel circiter annorum, quæ de numero erat Virginum spiritualem vitam ducentium sub Directione PP. Minimorum: hæc sueta erat, vt fatebatur, educi è proprio lectulo, & transferri à Dæmone ad varia loca, & nonnullo die ad pontem maiorem huiuscè Ciuitatis, vbi per crines pendula de ponte supra Mosam, iussa fuit fidem & Christum negare, nisi aquis mergi vellet, cùmque persisteret, constans in fide illam teterrimus humani generis hostis, in flumen delabi sinit, quæ Dei prouidentiâ ad ripam delata è regione Domus nunc Montis Pietatis, sumpto animo, ædes ipsa suas madida repetijt, & quidem eadem nocte intempestâ. Sed ego ipsam & tales maleficio transferri à Diabolo reor, & non pauci Theologi mecum qui eius examini interfuêre.

Maneat ergò veras translationes fieri de loco ad locum: hirco etiam, vel alteri animali (phantastico vt plurimum, hoc est Dæmoni assumenti, & formanti corpus aëreum, vel etiam hominis in formâ, maleficas aliquando ternas, quaternasque, vel etiam alias permissu Dei, asportari) vel arundini veræ, scoparumvè baculo etiam verò, sed acto, & subleuato à Dæmone inequitantes, & corporaliter conuentui nefario interesse: hancque sententiam vti magis receptam, & probabilem post magnam Doctorum, quà Theologorum, quà Iurisconsultorum classem, sequitur Eruditissimus Martinus Delrio Soc. IESV Sacræ Theologiæ Doctor, & Professor qui pleniore manu ex varijs deprompsit exempla huiusmodi admiranda.

Lib. 2. Disquis. Magic. & lib. 5. Sect. 16. nu. 4.

CAPVT LXVI.

De Noctambulis, siue ijs, qui somno oppressi noctu ambulant. Mira de hoc historia.

Fidem omninò superarent, quæ de Noctambulis dicuntur, leguntúrque, nisi essent, qui certo referrent, & mira paruo temporis interstitio vidisse se adstruerent. Affirmant enim nonnullos esse, qui antelucano tempore excurrunt, lecto sese subducente; quæque accessu, aditúque vigilantibus essent difficillima, perficere, eaque tam inoffenso pede peragere, vt nemini non spectantium admirationem, stuporemque incutiant; quod si illos non interpelles, nec ab incepto reuoces, sensim sese denuò in lectum referunt. Cùm autem ista obeunt, si illos notâ

agnitaque voce , aut eo nomine quo Christianissimo sunt insigniti, ac baptismo initiati, compellare pergas, ex consternatione, insolitoque terrore, ac perturbatione decidunt, dissipatis scilicet spiritibus, discussáque vi, ac facultate naturali, qua illa perfecerunt: Itaque permittendi sunt suo motu ferri, atque in priores sedes se sponte recipere.

Causam huius passionis adscribit Leuinus Semnius Medicus, tum sanguini turgido ac spumanti, tum æstuoso feruidoque spiritui, quæ in mentis sedem delata, animæ vim, ac facultatem, qua functiones suas perficit, partesque instrumentarias ad actiones impellit, agitant, atque ad huiusmodi motus, effectusque concitant. Quod fit, vt corpus spiritus animalis impulsu, qui neruorum, ac musculorum robur, hoc est, sentiendi mouendique munus in cerebro continet, ac tuetur, in sublime feratur, eiusque vi etiam per somnum ad tales actiones inciteretur. Existimabam ego cum R. P. Delrio hoc contingere potissimum in his, quorum imaginatio vehementior est, & acriùs perturbari, ac tenaciùs apprehendere sunt soliti; & sufficere vt quæ imaginantur aliquando sensu aliquo perceperint, vel totum illud quod imaginantur coniunctim, vel per partes eius seorsim, vt cùm quis Chimæram vel Tragelaphum, aut similia voluit imaginatione, nec enim necessarium arbitror, vt simul sensu percipiat; neque vt paullò antè perceperit; neque vt ad eum modum, quem imaginatio repræsentat percepérit sensu.

Lib. 1. Quæst. Magic. cap. 3.

Sed plana hæc faciamus exemplo, quod in medium profert eruditus quondam celebrisque item Medicus Henricus ab Heers quondam popularis meus in suis obseruationibus medicis his verbis: Noui, inquit, senem somnambulonem, mihi à primis cunis socium fidum. Hic mira, & in somno fecit obseruatione digna. Cùm admodum iuuenis in celebri Academia Poësim profiteretur, atque interdiu mentem in omnia versasset, vt versum ad incudem reuocatum sæpiùs, meliùs tornaret, quod vigil nequiuerat, noctu surgens, pluteum aperuit, scripsit, sæpius alta voce, quod scripserat relegit, demum cum risu & cachinno sibi ipsi applausit, atq; contubernalem, vt secum plauderet, hortatus est, positisque sandalijs & veste, clauso pluteo chartisque vt vesperi fecerat, repositis, lectum repetijt, somnumque dum excitaretur, protraxit, omnium quæ noctu gesta essent ignarissimus. Manè, post oratiunculam ad studia rediens, nondum visis chartis, pridiana sollicitudine adhuc laborans, quomodo hiatus versuum impleret, cum chartas voluens, eas impletas ad suum libitum, idque sua manu videret, syderato similis, serioque sollicitus boni an mali genij opus hoc esset; socios cachinnantes cum lachrymis rogabat, si qua possent via, hanc sibi molestiam eriperent. Illis, quod gestum erat (viderant enim vigiles) narrantibus, nec fidem noctambuloni facerent, sequenti nocte, post ambulationem, in alienum lectum deducunt, caputque ceruicali (quod ad pedem lectum aptauerant) componunt, atque in talari veste, quam casu seruauerat, sopitum dimittunt, non nisi adulta luce, sponte expergefacto adsistunt: omniaque

omniaque, & maximè surrexisse se negantem, taliaque legisse, & scripsisse, facilè tot circumstantijs conuincunt. Miror illum fœlicissimæ alioquin memoriæ, tam longi in somno studij, & scriptionis (obseruaui enim aliquando tres, quatuor vè horas durasse) nullam reminiscentiam habuisse. Sed hoc mirius, quod ambulatio eius nocturna, lectio, scriptio, pronunciatio, nec hilum à diurna differrent, cùm in alijs plerumque hæc omnia imperfectè, sicut in ebrijs fiant, aut vt in pueris loqui, & incedere discentibus. Illud mirissimum, meoque captu altius, cùm multis post annis relictis scholis vxorem duxisset omni virtutum genere eximiam, eam tamen vt fert coniugum conditio, quædam celaret, quoties noctu infantulum cunis ereptum, vt plurimum gestans domum perambulabat, comitante per omnia vxore, secretissimos ipsi cordis sinus, rogatus, patefaciebat ad omnia vxoris quæsita verissimè, & sine amphibologia respondebat, ità vt à dormiente, quæ à vigili nullis extorsisset illecebris, aut artibus, quæque rogare erubuisset, simplici interrogatiuncula, syncere, & sine fuco intelligeret, mirante sæpiùs noctambulo, quomodo quæ suo vnius sinui credita putabat, in vxoris linguam, corque venissent, vxor surrecturum sæpè, vel arctis complexibus, vel blanda prece in lecto tenêre conabatur, sed frustrà: amplexam enim ad ambulationem quoties loquebatur, vel trahebat, vel amicè compellabat: alias illa altius dormiente, solus noctu ambulabat sub annum ætatis quadragesimum quintum, cùm scilicet, & somni breuiores ipsi fieret, & somnijs quibus noctambulus carebat, minus perturbaretur, noctambulare desijt, nec vnquam se sopitum lecto mouit, nisi pridiano vino venas nimium inflasset; qui ambulantem & legentem viderant, & socij, & vxor obseruare iussa, oculis apertissimis fuisse adseuerabant, sed de talibus proximo Capite dicemus, satis hoc loco fuit lepidam historiam stylo amici concinnatam sub acumen mei calami commisisse. Aliam sed adhuc mirabiliorem narrat P. Delrio loco in ora citato, quem consulere poterit, cui lubitum erit, vt & eruditissimum Theologum Libertum Fromondum S. Theologiæ Doctorem & Professorem in Academiâ Louaniensi, cuius scriptis confinia iungamus.

Lib. Disquis. Magic.
Lib. de Anima 3. c. 6.

CAPVT LXVII.

De morbo imaginoso, siue de ijs qui patentibus oculis dormiunt. Corybantiare quid? Alteratio sensuum in ebrijs.

AD eandem animæ rationalis vim pertinent illi, qui patentibus, & inconniuis oculis dormiunt, quod prouenire autumant Medici ex imperfectâ concoctione, ex quâ necessariò crassa vaporamenta commeant, & exindè, quia quando calor ad ima subterfugit frigescunt palpebræ, & frigefacta comprimuntur, & confluunt, atque tales *Imaginosum* pati (subaudiendo morbũ) dicebantur; Græcis dicitur morbus ille κορυβαντιασμός, siue φρενῖτις, cum φαντάσματα,

φαντάσματα, non occurrunt, quæ dicuntur Ciceroni *Species*. Eadem, inquit, est in somnijs species eorum quæ vigilantes vidimus. Vndè eos qui patentibus oculis dormiunt, atque indè intutum somnum propter imagines habent, *Corybantiare* dicebant antiqui, idque à Corybantibus; qui cùm custodes Iouis essent, non modò excubare, sed etiam apertis oculis dormire cogebantur, qua voce etiam vsus est Plinius, scribens de nonnullis animantibus: *Dormiunt*, inquit, *Lepores, multique hominum, patentibus oculis, quod Corybantiam Græci dicunt*. Licet Adrianus Turnebus locum hunc Plinij corruptum credat, legatque quos Corybantia regrediunt, id est quos Corybantia in pristinum statum reuocant, & restituunt pristinæ sanitati, cùm esse sani non videantur qui apertis, nec conniuentibus oculis dormiunt. Sunt autem Corybantia loca sacris Corybantum dicata. At de his vide plura apud eundem Turnebum. Hoc morbi genere affectum quendam Cornelium Patauinum, quem quandoque proclamare solitum scribit Cœl. Rhodig. videre se in mutuam cædem exercitus corruentes, pugnarique mox, ac deindè alios cædere, alios vrgere, cædem, fugam, tela volantia, prœlij instaurationem, gemitus, vulnera, perindè ac si in repræsenti versaretur ipse. Talia sunt, quæ de visionibus, & apparitionibus ebriorum narrat D. Ambrosius, Hinc vanæ, inquit, imagines ebrijs, " incerti visus, instabilis gressus: vmbras transiliunt sæpè, sicut foueas, nutat hic cum " facie terra, subitò erigi, & inclinari videtur, & quasi vertatur, timentes, in faciem " ruunt, & solùm manibus apprehendunt, aut concurrentibus montibus sibi vi- " dentur includi. Murmur in auribus, tanquam maris fluctuantis fragor, & reso- " nantia fluctu littora. Canes si viderint, leones arbitrantur, & fugiunt, alij risu " soluuntur incondito, alij inconsolabili mœrore deplorant, alij cernunt irrationa- " biles pauores, vigilantes somniant, dormientes litigant. Hactenus vir diuinus. " Ex quibus patet affectus istos ab animi plerumque malè affecto non rarò contin- " gere.

Lib. 11. c. 37. *Aduers. lib. 13. c. 24.* *Lib. 13. Antiq. Lect. c. 6.*

CAPVT LXVIII.

De Imaginibus, siue de antiqua Romanorum nobilitate: cui vsui Imagines istæ? vbi positæ ex quâ materiâ, & quibus concessa?

MVlta passim mentio Imaginum Illustrium Virorum, sed quæ illæ fuerint, quibusque in locis ponerentur, non omnibus est obuium. Imaginem Polybius docet fuisse insignis alicuius viri simulachrũ oris similitudinem artificiosè effictam coloribus, pigmentisque adumbratam. Constituebantur autem interdum in templo Curiâ ve, & quasi dedicabantur, teste Valerio Maximo, qui scribit Imaginem Africani in Cellâ Iouis Opt. Max. positam fuisse, quæ quotiescumque funus aliquod Corneliæ genti celebrandum erat, indè petebatur, vnique illi instar

Lib. 6. *Lib. 8. c. 15.*

instar Atrij Capitolium erat. Dixi etiam *in Curiâ*. Suetonius de Domitiano Imper. *Senatus adeò eius morte lætatus est, vt repleta certatim Curiâ non temperaret, quin mortuum contumeliosissimo genere laceraret; scalas etiam inferri, clypeosque, & imagines eius coram detrahi, & ibidem solo effringi iuberet.* Tacitus: *Hortensij imaginem positam inter Oratores*, id est in Curiâ in quâ Clarissimi Viri.

Cap. 23.

Lib. 2. Annal.

Neque tantùm in locis publicis, verumetiam priuatis. Plinius: *Herennius Seuerus Vir doctissimus, magni æstimabat in Bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorum Cornelij Nepotis, & Titi Cassij, petitque, si sunt istic, exscribendas, pingendasque delegem.* Ecce ergò in Bibliothecis: de quibus etiam idem Plinius: *Non est prætereundum, & noui tuum inuentum, siquidem ex auro, argentovè, aut certè, ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in ijsdem locis loquuntur, quinimò etiam quæ non sunt finguntur, pariuntque desideria non traditi vultus, sicut in Homero euenit, Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus Bibliothecam dicando, ingenia hominum, Rempub. fecit.* De Asinio Pollione idem Plinius: *Multum vbique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modò, verumetiam venerabatur.*

Lib. 4. Epist. 28.

Lib. 35. Nat. Hist.

Lib. 3. Epist. 7.

Probatur insuper auctoritate Ciceronis: *Malo*, inquit, *in illa vna sececula, quam habes sub imagine Aristotelis sedere, quàm in istorum cella Curuli.*

Lib. 4. ad Attic. Epist. 9.

Sed & in ædium parte, in qua lares, & Dij domestici colebantur: qui locus religiosus erat, & *Lararium* dicebatur. Capitolinus de Imperatore Aureliano: *Tantum honoris Magistris suis detulit, vt imagines eorum aureas in Larario haberet.* De Tiberio Cæsare Suetonius scribit eum nonnullos Poëtas ibi nominatos adeo coluisse, *vt scripta eorum, & imagines publicis bibliothecis inter veteres, & præcipuos auctores dedicarit.*

Cap. 70.

Denique, & in atrio poni solitas, vbi salutationes, & clientes quotidiè excipiebantur. Colligimus ex Martiale:

Lib. 2. ad Quinti.

- - *Atriaque immodicis arctat imaginibus.*

Seneca: *Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ suæ longo ordine, & multis stemmatum alligata flexuris in parte prima ædium collocant, noti magis, quàm nobiles sunt.*

Lib. 3. de Benef. c. 28.

Aduerte autem Imagines istas, cæreas quidem illas, humerum tenus oris simulachrum effinxisse; quippè quæ sabertimè depictæ, vt magis magisque vultum assimilarent.

Iuuenalis: *Stemmata quid faciunt? quid prodest Pontice longo,*
Sanguine censeri, pictosque ostendere vultus Maiorum?

Satyr. 6.

Atque ab ijs imaginibus (quas nonnulli *fumosas* propter antiquitatem appellabant) stemmata certis lineis vt hodie apud nos ducebantur, quibus genus maternum, aut paternum dignoscebatur.

Statius Poeta:

Non tibi clara quidem senior placidissima gentis Linea, nec proauis demissum stemma.

Interim nota, Imagines istas in funere deferri solitas. *Vt essent*, inquit Plinius, *imagines, quæ comitarentur gentilitia funera.*

Plin. Lib. 35.

T Horatius;

Horatius: *Funus, atque imagines Ducant triumphales tuum.*

cap. 2. Od. 8. Epod.

Itaque quoties Imaginum tibi mentio occurrit, intellige generis nobilitatem, vndè Cicero: *Obrepsisti ad honores, errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes, nihil præter colorem.* Fumosas imagines nuncupat, quæ stirpis erant antiquissimæ & nobilissimæ. *Subita* verò dicebantur, parum antiquæ, & quæ repentè fortunæ beneficio quæsitæ erant. Qui verò omnino imaginibus carebant, ignobiles erant. In hunc sensum Suetonius Flauia *gens obscura, ac sine vllis imaginibus.* Qui autem primi ex familiâ suâ Ædilitatem assecuti erant, ac imaginem sui prodiderant, eos *nouos homines*, quasi generis, ac posteritatis suæ principes appellârunt: veluti M. illum Catonem Censorium, siquidem Pater eius cùm ignobilis esset ipse nouus, posteri eius nobiles extiterunt. Vndè Cicero dixit, non nisi in Ædilitate ius Imaginis se assecutum esse, & pro C. Rabirio: *Delectat*, inquit, *imago ipsa ad posteritatis memoriam prodita.* Quid ità ad posteritatis memoriam; quia nimirum indè nobilitas familiæ ducebatur.

In Pison.

In Vespas.

Orat. in Ver.

Insuper aduerte, imagines istas capsulis, seu armarijs fuisse inclusas, illasque diebus festis, & publicis sacrificijs exornasse. Cicero (pro P. Sylla.) *Domus erit cedro exornata, aperientur maiorum imagines, &c.* Vopiscus: *Tantùm illud dico, Senatores omnes eâ lætitiâ esse elatos, vt domibus suis omnes albas hostias cæderent, imagines frequentes aperirent.* Si quis verò domesticorum esset mortuus, in funere illas extulisse, vestibus exornasse, vt si Consulares, aut cum imperio fuissent, prætexta, si Censorij purpureis, si triumphales, auro intextis, atque curru, fascibus, & securibus, alijsque Magistratuum insignibus prælatis, in rostra esse perlatas. Supparia videantur apud Carolum Sigonium, Tiraquellum, & quæ ego copiosè scripsi in tract. ad Regulas Cancellariæ Romanæ.

In Floria.

Reg 50.

Denique, aduerte ius primum imagines ponendi solis Patricijs, id est, ijs qui Magistratus Curules gessissent, quales fuerunt Ædiles, Prætores, Censores & Consules: postquam autem hæ dignitates plebi communicatæ sunt, eam ius ponendi imaginem simul accepisse credendum est, teste Thoma Demstero lib. 1. antiq. Rom. cap. 19.

CAPVT LXIX.

Ratio custodiæ Reorum apud Antiquos quotuplices?

REi olim criminum postquam delati erant, vel in vincula & carcerem conijciebantur, vel militibus custodiendi dabantur, teste Cuiacio, at quis ritus iste credendi reos militibus fuerit, minus satis constat. Comperio eos tantum, qui nefariorum, ac immanium conuicti criminum, vitæque turpitudine defamatissimi erant, solitos tradi militibus asseruandos. Forma autem talis erat, vt is qui in reos relatus fuisset, catenam manui dextræ alligatam haberet, quæ eadem militis sinistram vinciret custodiæ eius Præfecti. Seneca: *Quemadmodum eadem catena, & cu-*

In Parat. tit. de Cust. reor.

Epist. 5.

& custodiam id est reum qui custoditur) *& militem copulat; sic ista, quæ tam dissimilia sunt pariter incedunt.* Paulus ICtus. *Si pecunia accepta miles custodiam dimiserit, capite puniendus est.* Nota custodiam pro noxijs, non aliter atq; operæ, pro ipsis operarijs, licet interdum pro ipso carcere. Seneca: *Sed quid refert? eadem custodia vniuersos circumdedit, alligatique sunt etiam qui alligauerunt, nisi tu fortè leuiorem in sinistra catenā putas.*

Lib. Sent.

De Tranq. animi c. 10.

Vinclis istis mancipatum fuisse S. Petrum Acta Apostolorum testantur, vbi habetur S. Petrum in vinclis existentem dormijsse inter duos milites vinctum catenis duabus. Ità S. Ignatius de se ipso. *De Syria Romam vsque* (infit) *pugno ad bestias in mari, & in terra, nocte dieque ligatus cum decem Leopardis*, id est, *decem militibus qui me custodiunt.* Non talis ille miles, qui Agrippam Regem custodiebat, de quo Iosephus: *Centurionem illi satis benignum appositum, & militem cùm vinciretur humanum.* Hæc de custodiâ militari.

Cap. 12.

Epist. ad Rom.

Lib. 15. c. 13.

Præter custodiam hanc militarem, erat alia, quam *Liberam* vocitabant, cùm Viri Illustres, & magnæ existimationis non in vincula conijciebantur, sed vel in Oppido, vel in alienâ domo custodiebantur, vt liberè per circumscriptos terminos ambulare, nec tamen effugere possent.

De hac custodiâ Dio scribit Catilinam se custodiendum Ciceroni Consuli obtulisse, sed Consulem respuisse. Vt & S. Hieron. *Qui Senatoriæ*, inquit, *dignitatis sunt, non inter homicidas teterrimo carcere, sed in liberâ, honestaque custodia in fortunatorum insulis, & campis Elysijs recludi.* Et Sallustius: *Senatus decreuit, vti abdicato Magistratu Lentulus, itemque cæteri in liberis custodijs haberentur. Itaque Lentulus P. Lentulo Spintheri, qui tum Ædilis erat, Cæthegus Q. Cornificio, Statilius C. Cæsari, Ceparius Gn. Terentio Senatori traduntur.* Atque hæc custodia non ideò *libera* nuncupata, quasi semper vinculorum immunes essent, vt rectè contrà Cælium Rhodig. notat Ianus Langleus, nam vinculis quandoque fuisse adstrictos ex Dione elicimus.

Lib. 37.

Aduers. Vigil.

Catil.

Lib 17. antiq. cap. 9.

Lib. 6. Semest.

CAPVT LXX.

De Capsarijs puerorum. Vox illa examinata. Christiani olim dicti, Capsarij.

INcidit mihi nuper in mentem responsum Vlpiani *tit. de Manumissis vindicta l. 13.* quo responso vocat *Capsarium* eum qui portat libros puerorum. At quî affines libri inquiunt nonnulli, cum capsa, aut potiùs, quid cum gerulo librorum capsa? Tandem curiosà indagatione deprehendi, ritum fuisse apud Romanos pueris ludum litterarium frequentantibus pedagogos dandi, qui libros ipsorum capsulâ inclusos portarent, quod disce ex Iuuenale:

Saty. 10.

> *Quisquis adhuc vno partam colit asse Mineruam,*
> *Quem sequitur custos angusta vernula capsa.*

Catullus: *Sic vna de multis capsula me sequitur.*

Sic S. Augustinus Iudæos vocat *Capsarios Christianorum*, quod asseruandis sacræ

paginæ libris intendissent, quorum etiam opera ad illos peruenissent. Inuenio etiam *Capsarios* dici, qui in balneis vestimenta custodiunt. De istis facetè suo more Martialis:

Epist. lib. 12. de Apro.

> *Lintea ferret Apro, vacuus cum vernula nuper; Et supra togulam lusca sederet anus.*

Vndè colligis difficilem fuisse vestium in balneis custodiam: ideòque anum illam supra vestem sedisse, nè scilicet surriperetur. De his Capsarijs Ouidius lepidè:

> *Cum custode foris tunicam seruante puella Celent furtiuos balnea multa iocos:*

Eodem collineat Paulus *in l. 3. §. aduersus, de offi.* *Præfecti Vigil.* *Aduersus*, inquit, *Capsarios quoque, qui mercede seruanda in balneis vestimenta suscipiunt. Iudex est constitutus, vt si quid in seruandis vestimentis fraudulenter admiserint admiserint ipse cognoscat.* Pars autem illa balnei in quâ custodiebantur isti Capsarij ἀποδυτήριον dicebatur teste Cuiacio lib. 5. Obseruat. cap. 17. vide Cæl. Rhodig. lib. Lect. Antiq. 25. cap. 20. & Ianum Langlæum lib. 8. Semestrium cap. 2.

CAPVT LXXI.

De Tyrocinio, & toga virili: quæ publicè & solemniter data. Tirocinij & Candidatus voces expensæ.

PVerorum superiori Capite factâ mentione, Iubet stylum diducere ad laudabilem morem apud eosdem Romanos, quo pueri, qui ex Ephœbis excesserant, id est, anno ætatis decimo quinto, prætextam ponebant, & auspicij causâ, solemni officio à propinquioribus in forum (vbi primùm eloquentiæ specimen ostendebant) deducebantur, ac indè in Capitolium, vt togam virilem sumerent, quæ *pura* dicebatur, id est, nullis limbis assuta. Cicero: *Ego cum Laodiceæ venero Quinto sororis tuæ filio togam puram iubebo dari.*

Epist. ad Attic. 5. Epist.

Catullus ad Manlium:

> *Tempore quo primùm vestis mihi tradita pura est,*
> *Iucundum cùm ætas florida ver ageret.*

Orat. pro Sestio.

Cicero rursum: *Cui superior annus virilem Patris , & prætextam populi iudicio togam dederit.* Tacitus: *Interim anni principio Drusus ex Germanici liberis togam virilem sumpsit.*

Lib. 4. annal.

Deducebantur autem, vt diximus , in forum. Suetonius: *Tertium decimum Consulatum vltrò petijt , vt Caium & Lucium filios amplissimo præditos Magistratu, suo quemque tyrocinio deduceret in forum.* Idem in Tiberio: *Romam reuersus deducto in forum filio Druso statim in hortos Mecænatianos transmigrauit, totumque se ad quietem contulit.*

August. cap. 26.
Cap. 15.

Atque eo die congiarium, id est munera, & sportulas populo dabant. Collige ex Suetonio: *Deductus in forum Tyro, populo congiarium militi donatiuum proposuit:* Et ex

In Nerone cap. 7.

ex Tacito de eodem Nerone: *Quo primum die forum ingressus est, Congiarium plebi dedit.* *Lib.3. annal.*

Porrò, toga illa pura erat, vt diximus, candida, scribit enim ad Atticum Cicero in tyrocinio filij sui togam illi puram dedisse Arpini.

Tirocinij vox postea translata est ad inexercitatos, & adhuc in disciplina forensi rudes, quod hoc nomine olim censerentur, qui eloquentiam in foro auspicabantur, & quicumque animum non excoluisset disciplinis, doctrinâ, & rerum vsu, teste Langlæo: & contra, qui rem quampiam toto affectu ac omnibus animi neruis affectaret, *Candidatum* eum appellabant. Hinc Quintilianus: *Maius enim opus atque præstantius ad quod ipse tendit, cuiusque est velut candidatus.* D. etiam Hieronym. Catechumenum fidei candidatum dixit. Et ad Pammachium: *Munerarius*, inquit, *pauperum & egentium candidatus sic festinat in cœlum.* Et Plin. Paneg. *Candidatus gloriæ & immortalitatis.* Et Seneca. Hominem dicit multarum rerum candidatum. Vide Cœlium Rhodig. 14. lect. antiq. *Lib.1 Semest c.4.* *Lib.12.*

CAPVT LXXII.

De hortis pensilibus.

Eò luxuriæ processit antiquitas, vt naturam ipsam euertere conata sit. Nam Babiloniæ hortos pensiles fuisse ab Assyrio quodam Rege fabricatos in gratiam pellicis auctor est Diodorus, & Cælius Rhodig. quos imitati Romani, in eandem insaniam prolapsos esse constat: & idcircò sic taxabantur à Seneca: *Non viuunt contra naturam, qui pomaria in summis turribus serunt? quorum sylua in tectis domorum, ac fastigijs nutant, indè ortis radicibus quo improbè cacumina egissent* ? Et alibi: *Alunt in summis culminibus mentita nemora, & nauigabilium piscinarum freta.* Adde Senec. Tragædum, Thieste: *Lib.3.* *Antiq. lect. lib.23. c.6.* *Lib.5. controuerf. 55.*

Non thure colimur, nec mea excluso Ioue Ornantur aræ, nulla culminibus meis
Imposita nutat sylua.

Plinius: *Antiquitas mirata est hortos pensiles, siue illos Semyramis, siue quos Assyria Rex Cyrus fecerit.* Eustachius, ait, cacumina domorum aggestam super trabes terram habuisse, & in eiusmodi tectis cubari potuisse. Iulium Cæsarem legimus domum possedisse fastigiatam ob celsitudinem viri. Nam vbi de somnio vxoris eius; *Collabi fastigium domus, eius Cornelia vxor somniauit.* Et hæc *Solaria* vocabant. Sueto. in Claudio, *Prorepsit ad solarium proximum.* v. legem penult. Cod. de Ædificijs. Verùm quoniam ista pertinent ad potentiam, & magnitudinem Romanam, super qua affatim scripsum est suprà, Cap. 31. Itaque pluribus non insistam. *Lib.11.* *Lib.10. Odyss.* *Cap.10.*

CAPVT LVI.

De donis quæ aduenis, Legatis aut militibus dabantur apud Gentiles.

DIuersa erant pro moribus gentium donatiua. Apud Persas munera quæ Rex condonare solebat venientibus ad se Legatis, hæc erant: Vnicuique talentum Babylonicum argenti signati, quod constituebat septuaginta duas minas Atticas, quarum vna duodecim & semis vncias conficiebat. At Iulius Pollux scribit talentum Babylonicum æstimatum fuisse Drachmis 7000. id est totidem denarijs, aut Iulijs Romanis, siue Regalibus Hispanicis, vti notaui in tractatu de re Nummariâ. Insuper ijdem Persæ donabant armillas, & acinacem, & torquem, denique stolam medicam, quam doryphoricam appellabant.

Cap. 9.

Apud Romanos verò, moris erat, vt si quem Legatorum munere afficere vellent, Cellam Curulem, & scipionem eburneum, insignia nimirum Romani Consulis, mitterent, quod patet ex Liuio, vbi de Eumene. & Sallustio. quæ munera Cæsarem Ariouisto misisse in Commentarijs de se ipse testatur, eò quod Rex, inquit, *appellatus esset à Senatu, quod amicus, quod munera amplißimè missa. Quam rem & paucis contigisse. & à Romanis pro maximis hominum officijs consuesse tribui docebat*, inquit.

Quinetiam, memoriæ proditum est nonnunquam annulos, togasque purpureas, & eiusmodi Romanorum Nobilium notas, donauisse, de quibus vide Cœl. Rhodig.

In lib. antiq. Lect.

Porrò, *Dona militaria* quæ singulis militibus ob rem benè gestam ab Imperatore triumphaturo dabantur, duplicis erant generis, *Minora*, & *Maiora*. Illa erant, quæ ob læsum, aut deiectum hostem deferebantur, veluti hastæ, phaleræ, phialæ, siue pateræ; & hæc quidem si in excursione, aut velitatione patrâsset. *Maiora*, coronæ erant, & eæ plures, ob diuersas scilicet causas, nempè *Ciuica*, quam militi, & obseruatum ciuem dabant, & qui eodem tempore hostem occiderat. *Obsidionalis*, quam & ij qui liberati erant, dabant, & ei duci qui liberauerat teste A. Gellio. *Castrensis*, quam is accipiebat qui primus hostium castra pugnans ingressus erat. *Torques nauales*, quæ ei qui primus in hostium nauem armatus vi transilierat. Sed & *Armillæ* ex auro, quas viri militares ab Imperatoribus donati gerebant, easque sic dictas esse existimat Festus, quod antiqui humeros cum brachijs armos vocabant, vnde arma ab his dependentia sunt vocata. Erant postremò, *Saturnalia dona*, de quibus Tertul. *lib. de fuga in persecut.* Verum, plura super hac re qui volet legat Lipsium lib. 5. de Militia Rom. & nos in Notis ad Onosandri Strategicum, siue de Imperatoris institutione. Sed quod dixi suprà de coronis, notes non solùm militibus ob rem strenuè gestam dari solitas, sed etiam Scenicis: quanquam istæ non ex auro, sed ex ductili ære in laminas concinnabantur. Isidorus: *Coronarium as ex ductili are tenuatur in laminas, taurorumq; felle tinctum speciem auri in coronis histrionum prabet.*

Lib. 5. Noct. Att. c. 6.

In voce Armillas.

CA-

CAPVT LXXIIII.

De ritibus Adoptionum, & diuersis earum speciebus.

ADoptionis ritu, Veteres apud Romanos nihil frequentius, cùm enim in alienam familiam, & in liberorum locum extranei assumerentur, aut per Prætorem fiebat, aut per populum. Per Prætorem adoptio dicebatur sub hac formula. *Hunc hominem* (quem tenebat adoptans) *filium meum esse aio, isque mihi emptus est ære.* Naturalis autem Pater vsque ad tertiam mancipationem in iure cedebat: *Prætor verò præsentibus testibus addicebat.* Cæterùm, quod per populum (hodiè fit per Principem) lege Curiata expediebatur, dicebatur *Arrogatio*: sed necesse erat, vt posteà insinuaretur Magistratui. Vtriusque complura extant exempla cùm vetera, tum recentiora apud iuris auctores, legant curiosi Iustinianæi tit. de Adoptionibus, & L.2.C. de Adoptio.

At posteriori Cæsarum æuo, plerumque per arma filios sibi adsciscebant, quod fiebat per traditionem armorum, cuius adoptionis formulam habemus apud Cassadorum, per quam Theodoricus Herulornm Regis Filius adoptatur. Ità & Ælium Verum Adrianus adoptauit, ità etiam Iustinianus Athalarici patrem adoptauit, apud Cassad. *Desiderio Concordiæ factus est per arma filius, quia nimis vobis penè dicebatur æquæuus.* Idem Cassad. *Gensimundus armis filius factus est.*

Lib. 8.

Lib. 8.

Sed & per comam, seu capillos æuo isto fiebat adoptio, de qua meminit Paulus Monachus de gestis Longobardorum: *Circa hæc tempora*, inquit, *Carolus Francorum Princeps filium suum ad Linthprandum misit, vt eius, iuxtà morem capillum susciperet: qui eius cæsariem incidens, ei pater effectus est.*

Celebrabatur etiam adoptio, testamento, per quam adoptatus transibat in bona, & nomen testatoris: Is enim hæres scribebatur, & uomen testatoris ferre iubebatur, vti scriptis prodidit celebratæ apud Gallos memoriæ Cuiacius lib. 7. Obseruat. cap 7. & nos alibi plura hac de re.

CAPVT LXXV.

De miris Prostibulis apud Romanos. D. Ludouicus Galliarum Rex totis sui Regni Vrbibus, & Sixtus V. Pontifex Max. è Prouinciis suis Lupanaria exegit. Sequutores qui?

INter tot Romanorum decora aspergi sunt næve probrorum & nequitiarum, licet tamen non passim: nam probis adeò exosa fuere scorta, vt Q. Antistius repudium vxori suæ renunciarit non aliam ob causam, quàm quod illam in publi-

co

co cum vulgari libertinâ secretò loquentem vidisset. Indè conijciens honestæ pudicitiæ eam non esse, quæ cùm impudicâ commercium haberet. Itaque veteribus Romanis tetrum hoc prolubium: nam vulgaribus etsi pessimè, licitum erat pudicitiam prostituere modò apud Ædiles profiterentur: non tamen matronis. Iccircò Ædilibus curæ erat, publica scorta, eorumque nomina veluti in album referre, nè si matronæ corpus vulgarent, immunes à pœna stupri essent, cæteræ de vulgo impune, proh pudor! regno Veneris mærebant cœcæ illæ mentes: quinimò ædium portis, siue illarum cellis inscribebantur nomina, quis credat?

Val. Max. lib. 6. tit. de Seuer.

Audi Iuuenalem de Messalina: ——*Titulum mentita Lycisca.*

Saty. 6.

Martialis: *Intrasti quoties inscripta limina portæ.*

Lib. 11.

Tertullianus: *Liberalitas ista remissionis proponitur in ipsis libidinum ianuis, sub ipsis promulganda, vbi delinquentia ipsa versabatur.*

Lib. de Pænitent.

Atque tales proiecti pudoris fœminæ à matronis cultu corporis distinguebantur, teste eodem Tertulliano: *Infœlicissimæ libidinum victimæ à matronis cultu corporis distinguebantur*, sed hoc de matronis non simulatis. Iccircò ibidem queritur Tertull. *Video*, inquit, *& matronas, atque prostibula nullum de habitu discrimen relictum.* Ex lege autem Atheniensium scorta iubebantur ἀνθινὰ φορεῖν vestes floridas ferre.

Apolog. c. 6.

Cæterum, cum primariæ Matronæ corpus vulgassent, grauiter mulctabantur ad seruandum scilicet publicum decus. Siquidem quæ comperta esset stuprum commisisse cedere debebat dignitate matronali, & ornamentis. Imò in exilium mittebantur; Crede Liuio: *Vilius, Tapullus, & Marcus, Fundanius, Ædiles plebis aliquot matronas apud populum probri accusârunt; quasdam ex eis damnatas in exilium egerunt.*

Liu. lib. 25.

Neque id tantum, sed etiam habitu, vt dictum, priuabantur, etiam Edicto Tiberij: Suetonius: *Femina famosæ, vt ad euitandas legum pœnas, iure, ac dignitate matronali exsoluerentur, lenocinium profiteri cœperant: quas ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset, exilio Cæsar affecit.*

Tib. c. 35.

Postea sat erat profiteri se talem. Tacitus: *Eodem anno grauibus Senatus Decretis, libido fœminarum coërcita; cautumque ne quæstum corpore faceret, cui auus aut pater, aut maritus Eques Romanus fuissent. Nam Vistilia Prætoria familia genita, licentiam stupri apud Ædiles vulgauerat, more inter veteres recepto, qui satis pœnarum aduersum impudicas in ipsa professione flagitij credebant.*

Lib. 2 Annal.

Vespasianus autem videns libidinem, atque luxuriam coërcente nullo inualuisse, *Senatui fuit auctor decernendi*, ita Suetonius, *vt quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur.* Sic etiam Domitianus, vt auctor est idem Suetonius: *Probrosis*, inquit, *fœminis, lecticæ vsum ademit, iusque capiendi legata, & hæreditates.*

Cap. 11.
Cap. 13.

Quinimò adeò detestabantur sordes istas, vt de vna Matrona notetur à Tacito: *In ipsis Principijs* (quæ illa? dicetur infrà Cap. 80.) *stuprum ausa sit committere.* Quò magis culpandi sunt Christiani, qui cum ab œstro libidinis alienissimi esse deberent, plerumque tamen tolerant in suis Vrbibus prostibula, & iuuentuti facem præbent ad audendum quæ Paganis erant pudori.

Lib. 1. Hist.

Enim-

Enimuerò in Republica benè ordinata, tolluntur loca illa in quibus datur occasio prolubij. Hinc Diuus Ludouicus Galliarum Rex Sanctissimus, meretrices omnes Regni sui Oppidi exegit, & nè lupanaria in Vrbibus essent, lata lege constituit, teste Langlæo. Sixtus etiam V. Pontifex Romanus seuerissima Constitutione anno Pontificatus sui secundo, adulteros omnes, lenones, & scortatores puniuit, Vrbeque eliminauit. Et rectè. Nam vt demus legibus Imperatorum tolerata lupanaria, non ideò Christiani Principes, detestanda illa loca ferre debent: vt enim adulteria, & stupra, ita & lupanaria apud Deum sunt maledicta, teste Tertulliano. Hinc D. Hieronymus Epitaphio Fabiolæ: *Aliæ sunt*, inquit, *leges Cæsarũ, aliæ Christi, aliud, quod Paulus noster præcipit. Apud illos viris impudicitiæ fræna laxantur, & solo stupro, atque adulterio condemnato, passim per lupanaria & ancillas libido permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos, quod non licet fœminis, æquè non licet viris*. Et alibi: *Non hic scorta, non hic lupanaria condemnantur, de quorum damnatione nulla dubitatio est.*

Lib. Semest. Lib. 8. c. 8.

Lib. de anima.

Lib. 1. aduers. Iouinia.

Certè, vt scriptis suis prodidit Ianus Langlæus, constat & Theodosium lupanaria sustulisse, ædesq; ipsas, in quibus exercebantur, funditus diruisse, quod & Nicephorus, Ecclesiasticæ scriptor historiæ, testatur, sed & Iustinianum, eorum vsum interdixisse asserunt, dum constituit, nè cui liceret lenocinium exercêre, domiq; vel in lustris conclusas mulieres habêre, & publicè prostituere ad libidinem, graui pœna non in illum tantùm statuta, sed in eum etiam, qui in suis passus fuerit ædibus aliquem lenocinium exercere aut habere, aliquem ei negotio præpositum, & qui non illicò re ad se delatâ & cognitâ, ex ipsis eũ ædibus expulerit. Et quoniã mulieres tam proiectæ erant impudicitiæ, maritus vxori suæ custodem apponebat, quem Apuleius *Sequutorem* appellat, quod vt vmbra corpus, sic matronam ille sequeretur. Vid. R. P. Lobbetium in suo Specul. Ecclesiast.

Lib. 8. Semest. c. 8.

Lib. 12. c. 21.

Lib. 9. de Asin.

CAPVT LXXVI.

De luxu mulierum Romanarum stupendo, scilicet in margaritis, & vnionibus, ac vestibus. Immensus Cleopatra Regina in vna Cœna luxus.

ALius luxus in sequiori isto sexu, nempè, quod tam despicatui haberent aurum, vt etiam pedibus gestarent, vt refert Plinius: Ideoque ad gemmas ventum, atque eò vesaniæ processum vt vnam sponsalium cœnam smaragdis, margaritisque opertam haberent. Testor eundem Plinium: *Polliam Paulinam*, inquit, *quæ fuit Caij Principis matrona ne seriò quidem ac solemni caremoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, vidi smaragdis, margaritisque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spiris, auribus, collo, manibus digitisque, quæ summa quadringenties H.S. colligebat*, id est, decies centena millia Pattaconum, siue Philippicûm, aut Ducatonum Ital. atque paullo post addit *duos fuisse maximos vniones, per omne æuum, quos possidebat Cleopatra Ægyptij Reginarum nouissima, per manus Orientis Regum sibi traditos. Hæc cùm exqui-*

Lib. 33. cap. 3.

Lib. 9. c. 35.

quisitis quotidiè Antonius saginaretur epulis, superbo simul, ac procaci fastu, vt Regina meretrix lautitiam eius omnem, apparatumque obtrectans, quærente eo quid adstrui magnificentiæ posset, respondit vna se Cœna, centies H.S. absumpturam (id est, ducenta quinquaginta millia Pattaconum, siue Philippicûm.) *Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur, ergò sponsionibus factis, postero die quo iudicium agebatur, magnificam aliàs Cœnam, nè dies periret, sed quotidianam Antonio apposuit, irridenti, computationemque expostulanti. At illa corollarium id esse, consumpturamque se eâ in Cœnâ taxationem confirmans, solamque sexcenties Sestertium cœnaturam, inferri mensam secundam iussit. Ex præcepto Ministri, vnum tantùm vas ante eum posuêre aceti, cuius asperitas visque in tabem margaritas resoluit. Gerebat auribus cùm maximè singulare illud. & verè vnicum naturæ opus. Itaque exspectante Antonio, quidnam esset actura, detractum alterum mersit, ac liquefactum absorbuit. Iniecit alteri manum L. Plancus, Iudex sponsionis eius, eum quoque paranti simili modo absumere, victumque Antonium pronunciauit.* Hactenus Plinius.

Sed hunc porrò luxum, mirum quantum taxat Tacitus, qui in personâ Tiberij Cæsaris fœminis insultat, quod conquirendis lapidibus pecuniæ ad externas, aut hostiles gentes transferrentur, & multò acrius Seneca: *Video vniones*, inquit, *non singulos singulis auribus comparatos (iam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt) iunguntur inter se, & insuper alij binis superponuntur.* Idem Seneca de Constantia Sapientis: *Quid refert quantum habeat, quot Lecticarios, quàm oneratas aures:* Rursum Plinius: *Vniones binos, ac ternos, auribus suspendere, fœminarũ gloria est.* Tribaccæ ergò istæ margaritæ erant, quæ auribus appendebantur. Vndè Horatius:

Lib. Annal. 3.
De Benef. c. 9.
Cap. 14.
Epist. 7 4

Nec sit marita, quæ rotun[d]is auribus Onusta bacchis ambulet.

Satyr. 6.

Et Iuuenalis: *Nil non permittit mulier, sibi turpe putat nil,*
Cum virides gemmas collo circumdedit, & cum Auribus extensis magnos commisit elenchos.

De Remedijs Fort.

Adde Senecam: *Duc benè institutam, nec maternis inquinatam vitijs, non cuius auriculis vtrimque bona patrimonia dependent.*

Epist 74.

Vanitatem hanc deriuatam ad tempora vsque D. Augustini ex illius Epistolis patet, vbi indignatur viros ipsos habuisse auribus pendulos vniones. Nostro æuo nulli viri gestant, rariusculè mulieres, licet istæ morem iam hunc fastidientes, implexos modò & ascitos capillos gestent.

Hæc in gemmis & margaritis. An non par luxus in auro? Certè: Nam anno post Cladem Cannensem legem tulêre Consules, *nè qua Romæ mulier plus semivnciæ auri haberet, neuè vestimento versicolore vteretur.* dixissent etiam pellucido, quod in maximo pretio fuisse perditis iam moribus Seneca testatur verbis his: *Video sericas vestes, si vestes vocandæ sint, in quibus nihil est quo defendi aut corpus, aut denique pudor posset: quibus sumptis mulier parum liquidò nudam se non esse iurabit.* Et alibi: *Nunquam tibi placuit vestis quæ nihil amplius quam nudam componeret.* Et D. Hieron. de suo æuo: *Ingrediuntur expolita libidinis victima, & tenuitate vestium nuda impudicis oculis ingeruntur.*

Lib. 7. Benef. c. 9.
Lib. de Consol. ad Heluiã.

Sed quo dilabor, aut inuehor verbis alienis in sequiorem sexum? cum licentia hæc ab adolescentibus procacibus, aut parentibus nimioperè indulgentibus proque-

uentiæ

ueniat luxus iste, qui magis in ambiendis vestimentis pretiosis & exoticis, quam virtutibus student, & quia superbiæ & tumentis animi est indicium sic vestiri, idcirco pleræque incidunt in vetus conuitium quo tragicæ Simiæ nuncupentur. Viris quidem magnificus corporis amictus conceditur, quod auctoritatem conciliet, ast muliebris & luxuriosus vestitus, non corpus exornat sed detegit mentem, sic potè exornari cupientem, vt venustæ videantur.

CAPVT LXXVII.

Origo Auri & Argenti. Pecunia quando ex iis signata? Pecunia etiam olim è corio, plumbo, ferro, ære.

PLinius lib. 7. naturalis Historiæ Auri Inuentorem fuisse scribit Cadmon Phœnici ad Pangæum montem incolam. Argenti vero originem à Mercurio adscribunt, vndè viuum argentum, Mercurium appellant. Quando vero signata fuerit pecunia, plerique variant. Seruium Regem apud Romanos vsum pecuniæ cudēdæ inuenisse idem Plinius auctor est, scribitque Regem hunc ouium boumque effigie primùm æs signasse. In Asiâ tamen Lydios nummum argenteum, aureumque primos inuenisse Herodotus prodidit. Alij nihilominus, veluti Xenophon, apud Persas, Darium ex auro monetam percussisse tradit. Quin Phœnices primos cudendæ pecuniæ auctores fuisse plerique existimant. Alij alios, quos recensui in Libris de Re Nummariâ Antiquorum, & quas Polid. Vergilius notat. Itaque in incerto res est, quæ nationum gentiumque prima æs, argentum, aurumuè percusserit. Antequam autem in vsum pecuniæ aptarentur, compertum est Corium, ferrum, plumbum fuisse materiam signandæ pecuniæ. *De Corio* Isidorus: *Pecunia*, inquit, *à pecudibus, & proprietatem habet, & nomen: de corio enim pecudis, nummi incidebantur, & signabantur.* Ex illo formabant orbiculos modico quidem auro tinctos, qui pecuniæ vicem subibant. *De Ferreo* nummo, liquet Lacædemonios siue Spartanos ferreis, æreisque vsos esse, ex Plutarcho, Xenoph. & Stobæo, ostendi dicto tractatu. Huius autem nummi pondus magnum quidem erat, ast eius pretium ferè nullum. Vndè *Nummū Spartanum* per Parœmiam enunciamus, de re conatus magni, sed emolumenti nullius. *De plumbeo*, nihil notius, Romanos apud conflatos fuisse nummos plumbeos. Plautus: *Tace Faber, qui cudere soles plumbeos, nummos.* Idem alibi: *Cui homini hodiè peculij nummus non est, nisi plumbeus.*

L. 3. 19. c. 3.

Lib. 1.

Lib. 2. c. 1.

Mostell.

Asina

His successit æs, præsertim apud Romanos, vndè natæ loquendi formulæ: *Obstrictus ære alieno* item, indè *Ærarium*. Huc Lucanus, *ære merent paruo*, & huius nota erat *Bos*. Indè inualuit prouerbium, *Bos in linguâ*: in eos iactari solitum, qui pecuniâ corrupti Iustitiæ sacra deferebant, aut veritatem loqui non auderent. Cæterum, si tanta erat æris potentia, quid in auro? licuit Poëtæ insinuare:

Aurum cuncta mouet, Superi flectuntur ab auro, Gaudet, & aurato Iupiter ipse choro.
Aurum quisquis habet, Superos mercatur, & astra, Captiuosque tenet sub ditione Deos.

Verùm, mittamus aurum, aut certè prauam illius cupidinem, solum curiositatis causa dicamus, cusos fuisse aureos nummos post duos & sexaginta annos, quàm argenti, teste Plinio, quod tempus incideret in annum Vrbis conditæ 545. ante Christi natalem 212. vt ostendi in Tractatu de Re nummaria, vbi expendo veteris aurei argenteique nummi pondera, & æstimationem ad nostri æui reductam. Itaque relicto auri Idolo, cui multi litant, ad aliud transeamus.

CAPVT LXXVIII.

De Idolo Carthaginensium, Cœlesti dicto.

COElestis Idoli cognitio Antiquis satis frequens, apud quos tanta erat vanitatis exuberantia, & Religionum prodigiosa libido, vt vnicuique etiam Prouinciæ, & Ciuitati suus esset Deus. Itaque Romanis Dij fuerunt tantum non innumerabiles, & suis quidem nominibus designati, vt multis in locis refert Tertullianus Apologetico aduersus gentes, & S. Augustinus libris de Ciuitate Dei. Ast, Carthaginensibus Deum legimus fuisse non satis notum, qui *Cælestis* dicebatur. Deum autem, sed & Deam ipsam: de illo sic Saluianus: *Quis enim non eorum qui Christiani appellabantur Cœlestem illum, aut post Christum adorauit, aut quod est peius, multò antequam Christum?* Hoc ipsum Idolum idem Tertullianus, vocat *Cælestem Deam, pluuiarum pollicitatricem*, Trebellius Pollio his adstipulatus: *Afri*, inquit, *Celsum Imperatorem appellarunt, peplo Deæ cœlestis ornatum.*

Lib. 8. de Prouiden.

Apolog. c. 27.

In 30. Tyran.

Cæterum, quando, & quomodo templum *Cælestis* euersum fuerit, ità docet S. Prosper: *Apud Africam Carthagini Cœlestis inesse ferebant templum nimis amplum, omnium Deorum Ædibus vallatum, cuius platea lithostrata, pauimento, ac pratiosis columnis, & mœnibus decorata, duobus ferè millibus passuum protendebatur. Cùm diutiùs clausum incuria, spinosa virgulta circumseptum obruerent, velletque populus Christianus vsui veræ Religionis vindicare, Dracones, aspidesque illic esse ob custodiam templi gentilis populus clamitabat. Quo magis Christiani feruore succensi, eâ facilitate omnia amouerunt illæsi, quâ templum suo vero cælesti Regi, & Domino consecrarent. Nam cum sancta Pascha solemnis ageretur festiuitas, collecta illic, & vndique omni curiositate etiam adueniens multitudo Sacerdotum Pater, & digna memoria nominandus Antistes Aurelius Augustinus cælestis iam patriæ ciuis, Cathedram illic loco Cœlestis, & habuit, & sedit.* Hæc ille, ex quibus, & ijs quæ subiungit, patet satis quàm celebre fuerit Idolum istud. *Cœleste* dictum, de quo pluribus S. Augustinus apud Baronium Anno Christi 399. vbi addit *Cœlestis* huius imaginem fuisse sicpotè depictam, vt Leones illam ferrent, & coronam in capite portaret.

Lib. 3. de Prædict. c. 28.

CAPVT LXXIX.

De iure Asyli, siue immunitatis. Illius origo. Quid de hodierni æui Immunitate?

ASylorum notio omnibus peruia est, sed non æquè illius intellecta origo, eam tamen nonnulli ducunt à Moyse, qui vt auctor est Eusebius, ex tribus Vrbibus,

bus, quas ipse condiderat dum Hebræum populum in patrium solum reduceret, constituit, quæ loco Asyli essent: quod intellige pro ijs qui nolentes sanguinem fudissent. Posteà, ius illud defluxit ad Romanos. Nam ecce Romulus, vt plures Romani Imperij acciret incolas, Asylum instituit, de quo Ouidius:

Lib. 4. Antiq.

Romulus vt saxo lucum circumdedit alto, Quilibet huc, inquit, confuge, tutus eris.

Verùm, cum propter Asylorum impunitatem, multa committerentur facinora, obæratique aduersum creditores, suspectique capitalium criminum, receptarentur. Tiberius Cæsar immunitates Asylorum abrogauit teste Tacito. Insistamus sacris, perspicuum est sacram paginam legenti, Adoniam filium natu maiorem Dauidis, timentem Salomonem Regem, fugisse in tabernaculum Domini, eundemque Salomonem procedente tempore, excitato templo magnificentissimo, priuilegijs immunitatibusque condecorasse: iussit quoque Deus separari Vrbes refugij, tam filijs Israel, quam aduenis, atque peregrinis, vt confugeret ad eas, qui nolens sanguinem fudisset, in quibus cum fuisset profugus, cognati occisi non possent eum occidere, donec staret in conspectu multitudinis, & causa eius iudicaretur.

Lib. 3. Annal.

Pari iure immunitatis fruebantur Ethnici posterioris æui, qui ad statuas confugiebant Imperatorum, vt ex responsis Iurisconsultorum constat.

L. Capital. §. ad statuas ff. de Pœnis. l. Si quis sit §. apud ff. de ædilitio edicto.

Neque seruis tantum ius illud competebat, sed & ingenuis. Suetonius: *Antonium iuuenem simulachro Diui Iulij ad quod post multas, & irritas preces confugerat, abreptum interemit*: nimirum, quia per calumniam ea abusus fuerat plerique enim non innocentiæ tuendæ, sed malitiæ velo his vtebantur, adeò vt essent, qui vt pœnæ exortes se redderent, Imaginem Cæsaris gestarent. Vndè Tacitus: *Incedebat deterrimo cuique licentia impunè probra & inuidiam in bonos excitandi, arrepta imagine Cæsaris*: quam etiam eo fine gestabant; id quod ex Philostrato compertum est: *Erat*, inquit, *apud Aspendios, asylũ Tiberij. & statua quæ sanctiores illis in locis, venerabilioresq; quã Iouis Olympi simulachrũ habebantur, ita vt impietatis damnatus quidã fuerit, quod seruum suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberij imagine signatam gestabat.* Sed hæc fuit caligo illius sæculi.

In Augusto c. 17. Lib. 3. Annal. De Vita Apoll. lib. 1.

Christiani longè æquius sartas & tectas seruant suas Immunitates, vt patet toto titulo Decretalium de Immunitate Ecclesiarum, adeò vt in præiudicium illarum sæculi Principes nequaquam disponere possint, nec fas sit ipsis quemquam noxium ab illis educere, imo eductum vult Augustinus Ecclesiæ oblationes rapientes ab Ecclesia restitui, quin & interdicit, nè suscipiantur, donec imposita pro impio ausu pœnitentia per constitutum tempus impleretur. Sic in Concilio Moguntinensi sancitum esse in hunc modum legimus: *Reum ad Ecclesiam confugientem nemo extrahere audeat, neque indè damnare ad pœnam, vel ad mortem, vt honor Dei & Sanctorum eius conseruetur, sed Rectores Ecclesiarum pacem, & vitam, ac membra eius obtinère studeant, tamen legitimè componant quod iniquè fecit.* Gelasius quoque Papa sacrilegium existimat, hominem Reum ad Sanctuaria confugientem violenter abstrahere, & ideo eos ab omnium Ecclesiarum ingressu, qui hoc ausi sunt prohibet. Quærunt interim Consulti iuris, an omnibus hæc concedatur immunitas? breuiter in eam itum est sententiam,

Cap. Ecclesia S. Mariæ de Constit.

Ep. 187. ad Bonif.

In cap. Frater quæst. 4.

 pu-

publicos latores, in Ecclesia delinquentes, armatos ad illam confugientes, hæreticos, blasphemos, læsæ Maiestatis Reos, Clericos interficientes, assasinos, decoctores, & istius farinæ criminosos, hac immunitate non gaudêre, vt auctor est Rebuffus, & Erasmus à Chokier de Iurisdictione Ordinarij in Exemptos, vt & Anast. Germonius tract. de Sacris immunitatibus.

Tract. de Immunit. Eccles. *In 3. de ord cog.*

At, quis cognoscet, an confugientes tales sint? Iudexnè Ecclesiasticus, an Sæcularis? Ille haud dubiè, si credimus Antonio de Butrio, atque ita mihi nuper vsu venit Traiecti ad Mosam, vbi miles, qui ad Ecclesiam FF. Dominicanorum confugerat, de homicidio voluntario accusatus, & conuictus, ego super eo aditus decreui cognitionem istam esse Iudicis Ecclesiastici, non Vrbis Præfecti. Ideò partes meas commisi D. Decano B. Mariæ eiusdem Oppidi, qui militem septis Monasterij eductum decreuit ad Præfectum Vrbis remittendum, prout etiam remissus fuit pro illius delicti executione.

Verum, alia praxis seruatur in Gallia, teste Petro Gregorio Tholosano lib. de Repub. vbi scribit Reum ex vinculis ante omnia causam dicere solitum, & si pronuncietur debêre gaudere immunitate, remittetur ad Ecclesiam; si verò repertum sit non debêre eo priuilegio vti, id ipsum etiam primum pronunciabitur per sententiam, & posteà fit ei processus. Atque hæc Peritis iuris obiter sunt dicta.

CAPVT LXXX.

De Principijs Castrorum, & Aquilis, & quæ prisci in veneratione, à quibus lætum aut sinistrum omen capiebant.

PRincipia in Castris Romanorum loca erant, quæ Principibus & fortissimis, quibusque militibus assignabantur. Indè post principia esse, idest in tuto citràque periculum: Sumptum prouerbium à castris, in quibus tutissimus locus est post principia: siquidem prima acie stabant Hastati, in secunda Principes, robustiores ætate & armis, hos sequebantur scutati omnes maximè insignes, post hos triarij, vti indicat Liuius Decad. 1. lib. 8. eratque locus iste à fortitudine virorum, & modestia militum commendatus. Hinc Gellius in Noct. Att. *In Conuiuio liberi vestri modestius erant, quàm apud Principia, in quibus scilicet nil nisi Religio seruabatur.* Statius: *Ventum ad Concilij penetrale, donumque verendum signorum.* Collige etiam ex Corn. Tacito: *In ipsis principijs stuprum Nausa.* Detestatur flagitium, à sanctimonia vt sic dicam loci ἀρχεία, vt vocat Plutarchus.

Lib. 5. c. 12. *Lib 10.* *Lib. 1. Hist.*

Erant quippè species templorum, in quibus non solum armorum Numina, sed effigies Cæsarum colebantur, teste Sueto. & propterea loca ista pro Sacris habebãtur, Tacitus de Planco: *Ac nisi Aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes Legatus populi Rom. Romanis in Castris sanguine suo Altaria Deûm cõmaculasset.*

Calig c. 14. *Lib. 1. Annal.*

Vndè vides *Aras* quoq; fuisse in istis Principijs, quod etiam Dionis auctoritate constat, qui inter signa Varianæ cladis refert, *quod hasta à Septentrione delata, incidere in Romana Castra videbantur, & apes circa Altari eorum cerificauerant.* No-

Notes etiam in Principijs aquilas fuisse constitutas, non sine Ethnicorum istorũ veneratione: siquidem in aquilis augurium ponebant, vt ex illo Taciti patet: *Lætum augurium Fabio Valenti, exercituique, quem in bellum cogebat, aquila leui meatu: prout agmen incederet, velut dux viæ prauolauit, longumq; per spatium. Is militum gaudentium clamor, ea quies interrita alitis fuit, vt haud dubium magnæ ac prosperæ rei omen acciperetur.* In quo notandum talium auguriorum adeò obseruatores fuisse Romanos, vt si ad dexteram bonum Augurium, si ad læuam malum iudicarent. Suetonius: *Præteruolans aquila dexteriore humero consideret.* Sic Homerus, Priamum facit orantẽ Iouem, vt aquilam mittat, ità ait Thelemacho duas aquilas ab Ioue missas, cædis procorum nuncias. Silius. *Tunc nè à sede Deûm, purumque per æthera lapsæ*

Armigeræ Iouis ante oculos cœpêre volucres Æquoreas monstrare vias, ac ducere classem.

Lib. 1. Hist. *In lib. c. 7* *Iliad. 23.* *Lib. 16.*

Sed nè longius euager in istis Ethnicorum superstitionibus, ad alia transgredior, & primum ad Tesseras insignia Regum & Principum, in quibus iterum nonnullæ ambitiones.

CAPVT LXXXI.

Insignia Regum & Principum qualia olim? eorum cultus & ambitio mira.

CApitis ornamentum, & insigne Regum apud Persas fuit *Tiara*, teste Suida, quã soli Reges rectam ferebant: Duces autem inclinatam, Imperatores siue Principes Romani *Fasces* habuêre XII. pro nota suæ potestatis, nihilq; aliud erãt, quã fasciculi virgarũ, intra quas obligata erat securis, sic vt ferrũ in summo fasce extaret. Præferebant autem Regi lictores fasces, & secures, vt cum vitiorũ alia sanabilia sint, alia insanabilia virgis corrigerẽtur, quæ emẽdari possent, securib⁹ amputarẽtur immedicabilia. Porrò etsi fascib⁹ olim vsi fuerint Consules Romani, tamen vt consultum esset honori Cæsaris Augusti, Senatus Roman⁹ anno Vrbis 735. ius fascium XII. illi concessit qua potestate cæteri exindè Principes vsi sunt, teste Dione, ꝙ quidẽ breuiter notandum censui, nè quis fortè vllum hallucinantẽ audiat, eiusq; decipulo inuẽctus exerret. Nam ꝙ in Liuio scribitur: *Omnia iura, omnia insignia primi Cõsules retinuêre, id modò cautũ est, nè si ambo Fasces haberẽt, duplicatus terror videretur.* Quod minus officit: quia ab Augusto fasces dati Principib. & quidẽ blandimenti causa laureati, quod collige ex Capitolino: *Indè Carthaginẽ venit cũ pompa Regali, & protectoribus, & fascibus, laureatis.* De Traiano Plin. *Cum viatoribus tanta quies, tantus pudor fascibus, vt plerumque aliena turba subsistere, & Consulem & Principem cogeret.*

Lib. 2. *Capitol. in Maximo.* *In Paneg.*

Iam in cultu, quis eis delatus? animaduerto inter cætera ignẽ eis præferri, illudq; Persis primũ vsitatũ teste Xenoph. deindè Romanis: Herodianus enim refert Imperatorẽ Comodũ sorori suæ Lucillæ honores seruasse: Nam & in theatris sella Imperatoria sedebat καὶ τὸ πῦρ προπομπεύειν αὐτῆς, id est, *& ignis eã præcedebat*, idque ex Iustiniani edicto VIII. verbis his: *Vtetur porrò præconis voce, & lampadibus quatuor* Herodianus de Pertinace: *Sic, inquit, venit in Senatum, neque ignem passus sibi præferri, neque aliud vllum Principatus insigne attolli;* Intellige ignem è lampadibus: nam vt in Deorum cultu adhibitæ lucernæ, sic in Imperatorũ. Indè *Lampadarij* dicti, qui ignem ac-

Lib. 1. *Cap. 33.* *§. 1.*

Gothofred. ad d. §. 4. accensum deferrent: qua de re nonnulla adhuc suprà cap. 20. & cap. 31. diximus.

Sed, & aliud Regum insigne *Diadema*, quod aliud non erat, quàm fascia, seu vitta tenuis capiti circumdata, Seneca: *Vides illum Schytiae Sarmatiaeue Regem insigni capitis decorum? si vis illum aestimare, totumque scire qualis sit: fasciam solue, multum mali sub illâ latet.* Florus: *Ipse veste purpureâ, argenteove baculo, & regium in morem fronte redimita.* Herodianus: *Antigonus, quod Liberum patrem repraesentaret, pro caussa, & diademate Macedonico, hederam capiti circumdans thyrsumque pro sceptro gestare est solitus.*

Epist. 80.

De Bello seruili lib. 3. Lib. 1.

Atq; istud diadema tum apud Mauros, tum apud Romanos albũ erat. Siliũ audi:

Lib. 16.

Induitur chlamydem, Regnique insigne vetusti
Gestat leua decus cinguntur tempora vitta Albente, ac lateri de more adstringitur ensis.

Postea, Diadema illud ex auro, quo vsus fuit Claudius, teste Dione: item Theodosius, auctore Cedreno, addidit gemmas fulgentiores.

Verum, vt apud Romanos *Diadema*, & *Purpura* solis Imperatoribus dabatur, ità apud Hæbreos Regibus regnaturis non solum diadema, sed & armillæ dabantur de Saüle: *Tuli diadema quod erat in capite eius, & armillam de brachio eius*: & insuper perfundebantur oleo. Vndè & Saül Christus dictus est, teste S. Hieron. in cap. 46. Isaiæ, & P. Serario in cap. 10. lib. 1. Reg. qui inter alias causas vnctionis, hanc scribit, vt significaretur ipsis à Deo gratiam, & robur dari ad Religionis, & Ecclesiæ, populi, & hæreditatis Dei defensionem. Qui mos defluxit postea in Imperatorem, & Reges, vti videre est in cap. Venerabilem de Electio. cap. cum venisset, de sacra vnctione, eundemque duplici quasi miraculo approbauit Deus, 1. cœlesti donatione, & conseruatione ampullæ, quæ à pluribus sæculis asseruatur, Rhemis quam ego ante 30. annos, & quod excurrit vidi, & cernuus cum deuotione veneraturus sum. 2. potestate, quam ijdẽ Galli Reges in curãdis strumis, acceptã à Deo ferunt, & quã miraculosam curationem, ego quoque vidi, & admiratus sum Lutetiæ Parisiorum.

Lib. 2. Reg.

Denique, nonnullæ nationes, inter quas ipsi Persæ cultum Latriæ suis Principibus deferebant: citra hanc adorationem non facilè ad Regem patebat aditus, teste Q. Curtio: *Persas, inquit, non solum piè, sed & prudenter Reges suos inter Deos colere: Maiestatem enim Imperij, salutis esse tutelam.* Augustus tamen Cæsar cultum hunc diuinum sibi soli non vsurpauit, sed coniunctim Vrbi Romæ, quæ etiam inter Deas referebatur Suetonius: *Templa quamuis sciret etiam Proconsulibus decerni solêre, in nulla tamen Prouincia, nisi communi suo Romaque nomine recepit.* Petulantior Indici Regis adoratio, de quo Cælius Rhodiginus siquidem vbi visendum se publicè præbebat, apparebant argenteis thuribilis ministri per plures conspicui. Iter vniuersum quo vectabatur, odoribus vaporabatur. Ipse aurea gestabatur lectica, margaritis hinc indè propendentibus. Amictus auro interlucebat, ac purpura. Lecticam obmuniebãt corporis custodes, è ramis cantillantibus auiculis, quas ità de more imbuebant, vt inter seria instreperent cantu; Regiam auratæ sustulciebant colũnæ, auro vite celata obambiente.

In eius vita.

Lib. 8. Var. c. 2.

Sed & prisca, & cœca illa antiquitas diuinum fecit Augustum, apud Prudentium:

Po-

Posteritas mensa, atque adytis, & Flamine, & aris
Augustum coluit, vitulo placauit & agna
Strata ad puluinar placuit.

Plura eiusmodi exempla petat qui volet è nostris Politicis.

Sed quis non fastum, & luxum nepotinum, aut potiùs insaniam istorum admiretur? Nam de Domitiano tantam eius arrogantiam fuisse legimus, vt Deus dici, haberique voluerit, teste Suetonio: *Pari arrogantia, cum procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic cœpit: Dominus, & Deus noster, sic fieri iubet. Vnde institutum posthac, vt nè scripto quidem, ac sermone cuiusquam appellaretur aliter*: Sed hoc, non nisi per summam mentis impotentiam. Nam *Deûm honor* (etiam Ethnicorum sensu) *Principi non antè habetur, quàm agere inter homines desierit.*

Cap. 13.

Tacitus 15. Ann.

Porrò, Ritum in Deos referendi more Paganorum exactissimè descriptum habes apud Herodianum. Illudque inter alia notatur quod inter Deos consecrandis siue referendis nomina mutarentur. Ità Romulus post consecrationem, Quirinus dictus est, & sic de alijs. Plura ad hanc rem qui volet colligat apud Thomam Dempsterum lib. antiq. Rom. 3.

Lib. 4. Hist. Rom.

Insuper Principibus Spiculatores erant, quod ex Suetonio satis ostenditur, de Claudio, verba Suetonij: *Neque conuiuia inire est ausus, nisi vt Spiculatores, cum lanceis circumstarent.* Et alibi, de Galbâ: *Descendentem Galbam Spiculator impulsu turbæ lanceâ propè vulnerauit.*

Sed & Principum, seu Imperatorum imagines in Vrbibus adorari solitas Philostratus scribit: Siquidem Romani cùm longè latèque diffusum Imperium obire non possent, imagines suas ad Vrbes mittere solebant, ità Constantini Magni Imagines Romæ sunt receptæ, ità Aquileiæ Maximi, Balbini, Gordiani, teste Herodoto. Qui quidem honos, ac potiùs superstitio in castris quoque vsurpabatur. Imagines enim Cæsarum inter Aquilas, & signa adorabantur, sed & priuatis ædibus colebantur, coronisque ac floribus ornabantur. Martialis:

In vita Apollonij.

Hac mihi quæ violis colitur pictura, rosisque.

Lib. 10.

Stante etiam Repub. Acclamationes Principibus fiebant in Amphitheatro, quas cum lubentia excipiebant. Sueto. de Domitiano: *Acclamari etiam in Amphitheatro epulari die libenter audijt: Domino & Dominæ fœliciter.* Qui ritus videtur profluxisse in primitiuam Ecclesiam, vti cap. 11. part. 2. ostendemus.

CAPVT LXXXII.

Crudelitas nonnullarum gentium in immolandis hominibus, adeoque proprijs liberis, aquâ mergendis, aut exponendis.

CVm incidi in locum Cornelij Taciti lib. de moribus Germanorum scribentis Germanos sui æui humanis hostijs litare solitos, demùm deprehendi

veriloquium illud quod vulgò iactatur. *Homo homini lupus*, vero verius esse. Legimus nihilominus Iudæos, qui lege neglectâ aberrauerant in valle Iehennon crudelitate plusquam ferinâ, filios, filiasque Iconibus deuouisse, immolasseque Dæmonio Moloch. Horum imitatione Græcos & Romanos eò demùm insaniæ, & inhumanitatis dementauit æstus ille Dæmonis, vt ad ipsius iussa humano quoque sacrificarent sanguine. Hoc enim auctore, vaticinia Tiresiæ, & Calchantis iubebant mactare humanas victimas: sauciebantque præsentem, ἐθελοθρησκείαν, atque prodigiosam illam de plurium Deorum numero opinionem. Tiresias pollicetur Thebanis victoriam: sed eâ lege vt Creontis filius mactatus sit victima pro patria. Calchas vaticinatur Troiæ excidio, & successus spondet: at simul Agamemnonis filiam Iphigeniam immolari iubet. Iouibus remedium desiderantibus ab oraculo Delphico aduersus sæuissimam lucem in tota vicinia horribiliter grassantem: respondet Delphicum numen, non remittendam pestem, nisi offeratur Dianæ Triclariæ Menalippus cum Comethone, quam in Dianæ templo ipse stuprauerat: & nisi annuatim eodem tempore pro Menalippo elegantissimus iuuenis, pro Comethone puella venustissima, ad Dianæ aram mactetur. In Salamine insula, homo Agraualæ Oëtropis filiæ cedebatur. Diomedi in templo Palladis, homo offerebatur, qui ab adolescentibus ter circum aram ductus, tandem à Sacerdote hasta percussus, rogo impositus cremabatur. Apud Cypros, humanam hostiam Ioui Tenorus immolauit, idque genus Sacrificij posteris tradidit, sed posteà imperante Hadriano sublatum fuit. Erat lex apud Tauros gentem Septentrionalem inhumanam feramque, vti Dianæ hospites immolarentur. Galli Hesum, atque Teutatem humano cruore placabant. Vndè Lucanus:

1. Paralip. 20.
Leuit. 18.

Et quibus immitis placatur sanguine diro
Teutates, horrensq; feris altaribus Hesus.

Lacedæmonios etiam Apollodorus scribit, hominem Marti immolare solitos. Phœnices bellorum, aut pestilentiæ calamitatibus laborantes, amicissimos Saturno solebant immolare. Histrus qui res Cretensium scripsit, auctor est Curetas olim Saturno puerorum hostijs sacrificia fecisse. Laodiceæ, quæ Syriæ Vrbs est, Palladi Virgo immolabatur. Et apud Arabas in singulos annos puer immolatus sub ara sepeliebatur. Item Thraces, Scythæ, Carthaginenses, & omnes ferè Græci, cùm præsertim in bella essent ituri, hominem mactantes sacrificabant. Item Gallis mos fuit, vt qui essent affecti grauioribus morbis, quique in prælijs, periculisque versarentur, aut pro victimis homines immolarent, aut seipsos immolaturos vouerent. Germanis itidem Mercurio certis diebus humanis litare hostijs fas erat, vt auctores sunt Cæsar, & Tacitus. Quid quod illud idem omnes communiter factitabant barbari: siquidem Saturnus in Latio, eodem genere sacrificij cultus est, non quidem vt homo ad aram immolaretur, sed vti in Tyberim de ponte Miluio mitteretur, quod ex responso quondam factitatum Varro auctor est, & è recentioribus Polyd. Vergilius lib. 5. de Inuentione rerum.

Præ-

Præter barbaras istas gentes, notamus etiam Normannos, & Danos, Mense Ianuario Dijs suis immolasse nonaginta fermè homines, imitatione forteàn Romanorum, quos pro familiarium sospitate pueros Maniæ Deæ Matri Larium mactasse Macrobius scriptum reliquit. Francos quoque priscos huic barbarorum hominum albo, etsi iam Christum colerent, adscribendos, humanisque ad suum æuum hostijs vsos Procopius asserit. Ità Gothi referente Olao Magno, nouem diebus in mense hominem, quem sors ferret (etiamsi in Regem caderet) immolabant, eumque inter Deos translatum existimabant, ac eandem crudelitatem vsitasse populum Iudæorum suprà ostendimus: de quo Propheta Regius: *Et immolauerunt filios suos, & filias suas Dæmonijs, & effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.* Vbi Eminentissimus Cardinalis Bellarminus in Commentarijs, siue Explanationibus infit: *Semel Deus verus imperauit Abrahamo vt filium immolaret, quod tamen perfici noluit, contentus præparatione mentis ad obediendum. Dij verò falsi, Dæmones videlicet, inimici crudelissimi generis humani, inuidentes Deo, tanti serui sui Abrahami obedientiam, non contenti promptitudine voluntatis, reipsa filios, & filias sibi sacrificari à proprijs parentibus voluerunt, quod ipsi detestantur Ethnici, veluti Cicero: Immanem, inquit, & barbaram consuetudinem hominum immolandorum, etiam teneros puellos vix in lucem editos mactabant Dæmonibus.*

Lib. 1. Saturn. cap. 7.

Ps. 105.

Ennius: *Ille suos Diuis mos sacrificare puellos.*

Verisimile porrò est etiam de hostijs illis humanis esitasse, siquidem Sacrificia sine Conuiuio non fecisse, docet Eusebius de præp. Euang. lib. 4 cap. 4. *Extremas*, inquit, *reddes partes, atque igne cremabis : Quod superest propone tibi, dapibusque reserua.* Tertull. in Spect. de Idolothytis. *Neque de sacrificato, neque de parentato edimus, quia non possumus cœnam Dei edere, & cœnam Dæmoniorum* ; quibus verbis ostendit barbarum hunc ritum solum Christianis interdictum, non alijs, *Dominus cædium sacrificales epulas, cum Sacerdotibus* Dei (Pagani) *cœnitabat.* Heu dementiam! homines crudelitatem Dæmonis amplecti præ clementia sui Conditoris.

Mittamus simulachra gentium, & transgrediamur ad aliam impietatem tam apud Græcos, quàm Romanos vsu receptam, vt nimirum suo quisque arbitrio, & pro facultatibus aleret, aut perderet quod sibi ex vxore nascebatur, vndè sæpiùs factum, vt nè suo se sanguine polluere viderentur, liberos aut in flumen immergendos, aut exponendos mandarent, vbi vel fame, vel iniuria tempestatis perirent, nisi prius ab aliquo susciperentur, vt in seruitium, vel lupanari alerentur. v. B. Rhenanum in Apolog. Tertullian.

* * *

CAPVT LXXXIII.

De prisco recitationis vsu.

MIttamus Romanorum religionem, ac potiùs irreligiosam crudelitatem, atque nunc ad alia lætiora transgrediamur. Itaque Mineruam sectemur, quam Romani concinnè excoluêre, & in eâ cæteris nationibus antè stetêre. Igitur nè quid impingerent, eruditiores, præsertim Poëtæ, priusquam lucubrationes suas publicarent, nihil ex officinâ ingenij sui prodire patiebantur, quin antè lectum, recitatum publicitus probatum fuisset.

Ad Pisonem. De quodam Quintilio sic Horatius:

Quintilio si quid recitares, corrige sodes,
Hoc aiebat, & hoc: melius te posse negares:
Bis terque expertum frustrà, delêre iubebat
Et malè tornatos incudi reddere versus.

In eius vita. De Augusto Cæsare Suetonius: *Multa*, inquit, *varij generis prisâ oratione composuit, ex quibus nonnulla in cœtu familiarium, velut in Auditorio recitauit.* De Nerone idem Suetonius: *Recitauit & carmina non modò domi, sed in theatro; tantâ vniuersorum lætitiâ, vt ob recitationem, Supplicatio decreta sit, atque pars carminum aureis litteris Ioui Capitolino dicata.* Plinius de quodam Caninio: *Cùm vacaret, scribebat carmina maiori curâ, quàm ingenio, nonnunquam iudicia hominum recitationibus experiebatur.* Verùm, *Lib. 7. Epist. 17.* de toto hoc recitandi vsu, vide eundem Plinium. Illius etiam meminit Martialis:

Sepiùs adsurgam recitanti carmina; tu stas,
Et pariter geminas tendis in astra manus.

Lib. 1. Confess. cap. 17. Quod scilicet est hominum admirantium, & nec de sede suâ se tenentium. S. Augustinus quam de seipso demissè? *Quid mihi recitanti acclamatur præ multis coëtaneis & conlectoribus meis.* Qui mos ad Caroli Magni tempora profluxit anno Christi 337. vti testatur Baronius, qui scribit Augustinum Conciones primùm ad populum, scriptis mandasse, deindè recitasse magnâ populi approbatione, imò & acclamationibus.

Cent. 2. Epist. 48. Cæterùm, recitatio ista bifariam fiebat; *priuatim, & publicè*; vt ostendit Lipsius: nimirum quæ *priuatim* & domi inter amicos tantùm notosque: *Publicè* quæ palam inter plures, & ignotos etiam aduocatos. De priori Suetonius in Augusto: *Nonnulla* (è scriptis suis) *in cœtu familiarium velut in Auditorio recitauit.* Nota illud *Auditorio*: quia Auditoria erant publicæ recitationis, cui primus auctor, teste eodem Lipsio, *Asinius* Pollio sub Augusto Cæsare: nam cùm ingenia scilicet flörerent, & se efferrent, ac passim proferrent varios & suaues illos fructus, *primus omnium Romanorum, aduocatis hominibus scripta sua recitauit.* Tantam autem in istis recitantibus (quo suæ lucubrationes laudarentur) ambitionē fuisse scribunt, vt conducerent certos

tos qui σεφῶς acclamarent, idque certis denarijs, teste Plinio iuniore: *Heri*, inquit, *duo Nomenclatores mei ternis denarijs ad laudandum trahebantur. Tanti constat, vt sis disertißimus. Hoc pretio quamlibet numerosa subsellia complentur, hoc ingens corona colligitur, hoc infiniti clamores commouentur, cum μεσόχορος dedit signum: opus est enim signo apud non intelligentes.*

Verùm, antequam stylum ponam, lubet rursum subnectere ista Plinij, per quæ patescit, *priuatam* & *publicam* istam recitationem fuisse vsu receptam: *Nullum*, inquit, *emendandi genus omitto; ac primùm quæ scripsi mecum, ipse pertracto, deindè, duobus aut tribus lego: mox alijs trado adnotanda, notasque eorum: si dubito, cum vno rursus, aut altero pensito, nouißimè pluribus recito.*

In Epist.

Itaque, laudanda prorsus elucubratio tot Doctorum virorum fuligine approbata. Enimuerò, si tam præcipiti stylo non fuisset vsus S. Hieronymus annos demùm triginta natus in interpretando Abdiam Prophetam, non erubuisset posteà senex (vtor verbis Illustrissimi Card. Baronij) id est annos tunc natus sexaginta, aliam quàm priùs ediderat commentationem proferre, vt etiam de se ipse in Præfat. in Abdiam scribit.Ità de Augustino dicere licet, qui libros Retractionum vtiliter scripsit. Tanti ergò retulit tum Recitationis vsum excoluisse. Ad alia progredior, & imprimis, animis digna curiosis.

CAPVT LXXXIV.

Amazonum origo, Studia, Etymon.

DE Amazonum origine multi multa comminiscuntur, plerisque placet à Scythis ortas esse, sed falsò: cùm sedes dumtaxat ibi suas fixerint. Verosimilior opinio existimantium à Gothis originem sumpsisse, imò ipsas fuisse Gothorum fœminas ex Paulo Orosio testatur Olaus Magnus in suâ historiâ Gothorum, vbi de origine Amazonum, deque illarum bellicâ virtute, sic, inquit: Dum Gothi apud Cimmerios habitarent, regnoque post fata Regis vacanti prouidere vellent, suborta est inter eos de substituendo Rege, domestica & periculosa controuersia: quæ tantùm inualuit, vt iam non consilijs, & persuasionibus, sed armis res transigenda esset: duo enim Regij sanguinis iuuenes, Filinus & Solaphitus, suffulti auxilio ingentis multitudinis, pro suo voto Regem creandum contendebant, sed cùm in medio conatu ità periclitarentur, vt nec in se ipsos, nec in alios suæ partis proceres Regiam Maiestatem transferre possent, patriam ipsam, vel optimatum factione coacti, vel spontaneâ voluntate prouocati, cum totâ multitudine sibi adhærente, nec non cum coniugibus, & liberis egrediuntur: nec priùs quieuerunt, donec Cappadociâ Ponticâ vi & armis occupatâ, sedes in Campis Themiscyreis iuxta fluenta Thermodontis collocarent, sed non permissi sunt æquè diuturnis atque optatis sedibus perfrui. Nam finitimi cum comperissent

Cap. 16.
In Epist.

se,& sua prædę loco ab ipsis haberi, nec tutum esset contra inuictam eorum potentiam aperto marte decernere, structis insidijs eos adoriuntur, & occidunt. At vxores illorum etsi graui dolore ferrent se non solùm exilio afflictas, sed maritorum solatio,& auxilio destitutas, non tamen passæ sunt animos suos penitus vsque ad desperationem collabi, sed memores Gothicæ virtutis quæ in vtroque sexu præeminere solebat, statuerunt formam suam in virilem habitum conuertere, omniaque residua temporum momenta ad excolendam militiam conferre, nè fortitudinis neruos illecebrarum contagione eneruari paterentur. Siquidem voluptuarium viuendi genus post virorum necem perosæ, corpus, animumque patientia, ac labore firmare statuerunt, totamque fœmineæ leuitatis mollitiem abdicantes, virili seueritate vti se coëgerunt. Sed & tanta cura rei militaris notitiam captabant, vt fœminas quiuis exuisse putaret: quippè, natiuæ conditionis immemores, rigorem blanditijs, bella basijs prætulerunt, statimque horrendo Martis amictu præcinctæ incharissimorum Coniugum occisores irreuocabili impetu irruerunt, ipsisque trucidatis, fines Imperij sui longè latèque extensos insigni atque inaudita fortitudine defenderunt. Augebant Rempub. sine viris, in omnem ætatem virilis sexus sæuientes. Nam viros qui domi ab hostibus salui manserant, vel qui casu à bello intacti redierant, trucidarunt; vt par omnium orbitas paritatem in omni affectu, & proposito conciliaret. Nubendi quoque animum penitùs abiecerunt, affirmantes non libertatem, sed seruitutem Matrimonio inesse. Verumtamen, non multo post tempore, pace armis quæsita, cùm formidarent, nè prole rarescente deficerent, nundinas semel in anno constituunt, in quibus externos concubitus vicinarum gentium admittunt, ea conditione adiecta, vt reuoluto anno eadem die viri reuertantur recepturi à matribus quidquid masculini sexus præterito anno peperissent, quidquid verò fœminini editum esset, Matres ad arma,& prælia erudirent. Neque enim Virgines earum ad pensa & fusum exercebantur, sed equis, & armis, & venationibus tempora terebant, vt sanguinem, non oscula delibantes, armorum potius, quàm amorum officia frequentarent, manusque quas ad pensa, & colum aptare debuerant, telorum vsui exhiberent. Affirmant etiam nonnulli ipsas nouercali odio editis masculis guttura confregisse. Quod fortè tunc accidere potuit, cum genitores ad designatum diem minimè redirent, abducturi filios quos genuissent. Alij dicunt, quod crudeli filiorum trucidatione, terrorem populis,& nationibus ingerere voluissent. Si enim Mater proprio filio non pepercisset, quomodo in deuicto hostes se clementem exhiberet? Amazones verò dictæ sunt, quasi sine mamma: Matres enim dextras mammas filiarum inurebant, vt essent pro more iaculandis hastis, & torquendis sagittis aptiores, vti etiam refert Cælius Rhodiginus. Alij verò indè dictas autumant, quoniam lacertis ac testitudinibus, & id genus bestijs alerentur, quamobrem etiam Sauromatidas, siue Sauropatidas nuncupatas volunt: quia σαῦρας, id est lacertas conculcent, ac ijs vescantur. Plura de Amazonibus legat qui volet librum de ijs singularem I. Goropij Becani.

Lib. 4. Antiq. cap 3.

CAPVT

CAPVT LXXXV.

Cancellarij dignitas qualis? & illius origo.

VArij varia referunt circa Cancellarij Etymon, vt notaui ad Regulas Cancellariæ Romanæ: sunt enim qui à cancellandis, & corrigendis Rescriptis referunt, & in his quisquam Poëta Gallus:

Prœm. nu. 20.

Hic est qui leges Regni cancellat iniquas,
Et mandata pij Principis æqua facit.

Alij à cancellis deducunt, teste Cœlio Rhodigino, qui erant veluti septa quædam ex lignis transuersim iunctis, obliquatisque ad defendendam, hoc est repellendam turbam præssim, agminatimque prouentem. Itaque extra Cancellos consistebat turba illa turbulenta: vt facilè videri, interrogarique si qui admitti cuperent, intra verò cancellos Cancellarij agebant. Vnde agere cancellos, pro Cancellarium agere, apud Cassiodorum de Marcellino loquentem. *Is adhuc Patricius Iustiniani fertur egisse cancellos: sed meliore conditione deuotus à tempore Theodosij Principis vsque ad fores Imperij triumphalis Augusti Iustiniani, opus suum, Domino iuuante, perduxit.* In eundem sensum Erricus Monachus:

Lib. 6. de Vita. German.

Velusianus erat præcelso nomine quidam,
Vrbis patricius toti dilectus & Vrbi,
Atque à Cancellis prisco de more minister.

Vndè, non improbo opinionem existimantium, quos nunc Secretarios dicimus, prisco, id est, Iustiniani æuo, Cancellarios fuisse dictos, nec adeò officium istud magnæ fuisse dignitatis, quod colligo ex Vopisco: *Præfectum vnum vrbi ex Cancellarijs suis fecit: quo fœdiùs, nec cogitari potuit quidquam, nec dici.* Budæus vocat officium istud *diplomaticum*, vel *Rescriptorum*, vt & Rebuffus. Succedente æuo, hæc dignitas creuit, quod collige ex Cassiad. *Respice quo nomine nuncuperis: latère non potest quod intra Cancellos egeris.* Nouissimà verò nostrà ætate, tantum dignitatis accessit huic honori, vt iam sit aut summus, aut summo proximus honor, in Ciuilibus & Aulicis dico.

In Carino.

In Forens.

Ad Const. Reg. Epist. 6.

Vndè in Germaniâ tres Principes Electores Cancellarij sunt, quorum ea de causa peculiaris dignitas est. Vt & in Polonia magnus Cancellarius Regi proximus est: atque in alijs Principum Aulis veluti coryphæi sunt Cancellarij, ac Principes Concilij; neque hoc munus cuiquam demandari solet, nisi spectatissimo à prudentia, rerumque experientia probatissimo. Hactenus de Cancellarij dignitate & etymo. Nunc vicino deflexu dicamus de Actis.

* * *

CAPVT

CAPVT LXXXVI.

De Actis, eorumque origine, ac discrimine.

FRequens mentio *Actorum* apud Historicos cùm profanos, tum sacros. Duplicia autem erant, *Senatus, populique*. Acta Senatus, alio nomine *Commentarij Senatus* dicebantur: quicquid enim in Senatu & apud Patres ageretur, velut in Ephemerides redigebatur, atque exindè diuulgabatur. Cuius instituti auctor fuit I. Cæsar teste Sueto. in illius vitâ, vbi scribit eum initio Consulatus primum omnium instituisse, vt tam Senatus, quàm populi diurna acta conficerentur, & publicarentur. Verùm, posteà Augustus Cæsar, vetuit nè publicarentur, vt auctor est idem Suetonius.

Cap. 20. Cap. 36.

Conficiendis autem istis actis præerat Senator vnus, cui tamen adiuncti scribæ, censualesque, qui ab isto exercitio *Actuarij* dicebantur. Tertullianus: *Planè*, inquit, *profiteri potest semetipsum quis: Verùm, professio eius alterius auctoritate conficitur: alius scribit, alius subscribit, alius obsignat, alius actis refert.* Ecce, diuersa munia Actis conficiendis. Sed Actis Senatus vnus erat Præfectus: quod collige ex Spartiano in Hadriano: *Post Quæsturam Acta Senatus curauit.* Populi verò acta, dicta *Publica Acta*: & in his continebantur res, rationesque populi, iudicia publica, comitia, ædificia, natiuitates, mortes, matrimonia, diuortia, & alia generis eiusdem. De Natiuitate, Apuleius: *Pater natum sibi filium cæterorum more professus est.* Ità Capitolinus de M. Aurelio Imper. scribit eum primum iussisse apud Præfectos Ærarij Saturni vnumquemque ciuium natos sibi liberos intra diem tricesimum nomine imposito profiteri: ac per prouincias tabulariorum publicorum vsum instituisse, idemque fieret apud Ærarij Præfectos Romæ. Vide Leuinum Torrentium q. Vicarium Gen. Leodieñ. in Tranquillum Suetonium vita Tiberij Cæsaris.

Lib. 5. in Marcion. Cap. 5.

CAPVT LXXXVII.

De prisco veterum more, quo verba facturi priùs scriptis mandarent, quàm dicerent.

LAudabilis quidem certè veterum ritus, meditatâ oratione politè, prudenterque eloqui, imò de scripto dicere. Cicero de seipso, scribens ad Plancum, ait: *Id ex ipso SCto poteris cognoscere: ità est enim perscriptum, vt à me de scripto dicta sententia est.* Et alibi loquens de Oratione, quam habuit post reditum ab exilio in Senatu (pro Gn. Planc.) hæc verba profert: *Recitetur oratio, quæ propter eius magnitudinem dicta de scripto est.* Et ad Att. de Marcellino loquens: *Proposita Marcellini sententia, quam ille de scripto ità dixerat, vt totam causam complecteretur.* De Augusto Cæsare Suetonius: *Neque in Senatu, neque apud populum, neque apud milites locutus est, vnquam, nisi meditata*

Epist. 13. ad Famil. Cap. 8.

meditata & composita oratione, quamuis non deficeret subita extemporali facultate. Ac nè periculum memoriæ adiret, aut in ediscendo tempus absumeret, instituit recitare omnia. Augusti exemplo plerique Senatores, non memoriter, sed de scripto dixerunt: vti Verginius Rufus apud Plinium, ac Plinius ipse in Panegyr. recitauit. Imò Cicero Oratorum facundissimus veritus memoriæ lapsum, vt & plerique alij, memoriales libellos habebant, in quibus præcipua causarum capita continebantur, ad eosque vacillante memoriâ recurrebant. Quod ad tempora vsque D. Gregorij deriuasse constat: quem quandoque Homilias coram populo protulisse, & interdum de scripto recitasse, modò easdem alijs legendas tradidisse, modò à Notarijs eo pronunciante exceptas fuisse multi ex ipsius scriptis colligunt Præfat. in Ezechiel. & vt in Homil. in Euang. Io. Diacon. 2. c. 18. & 4. c. 74. Card. Paleot. de S. Consist. consult. p. 5. q. 5.

Quin & illo æuo fuisse vsitatum in confesso est, vt non nisi in scriptis amicos alloqueretur, sed Magnates maximè, cuius rei inuentor legitur C. Cæsar. *Ferunt,* inquit Plutarchus, *C. Cæsarem primum rationem reperisse amicos per litteras conueniendi, cùm coram agendi de rebus ijs, quæ publicè incidissent, nec multitudo occupationum, nec Vrbis magnitudo semper spatium darent.* De Seiano refert Tacitus, cum licet arctissimam cum Tiberio familiaritatem, atque adeò auctoritatem haberet, scripto tamen semper illum adiuisse. *Moris quippè tum erat*, inquit Tacitus, *quanquam præsentem scripto adire.* Quem ipsum morem Augustum quoque Cæsarem secutum esse idem Sueto. auctor est. *Sermones quoque*, inquit, *cum singulis, atque etiam cum Liuia sua grauiores, non nisi in scriptis, & è libello habebat, nè plus minusve loqueretur ex tempore.* Mirum sanè in tanto Cæsare, & tot negotijs circumsepto. Iungam hic de Modo consulendi Senatum.

Lib. 4. Histor.

Cap. 84.

CAPVT LXXXVIII.

Vsus consulendi Senatum per Principes priscos. Mos recitandi Senatusconsultum.

ANtiquitus Principes melioris notæ, antequam quicquam in re spissioris negotij statuerent, pro more habebant, vt ipsi in Senatum venirent, atque ibi eâ de re in quam vellent partem, oratione habita, censendi arbitrium Senatoribus relinquerent. Quo facto, Senatusconsultum in illorum complurimum sententiam sequebatur, & quidem interdum à Principe tanquam auctore, interdum à Consulibus in gratiam Senatus, sæpè etiam à re ipsa appellabatur, vt notat Leuinus Torrentius quondam Vicarius Leodien. Notis in Vespasiani Suetonium.

Cap. 11.

Tanta interim erat Principis auctoritas, & maiestas tanta, vt postquam Respub. in illius potestatem concesserat, ab eo tanquam auctore Senatusconsultum appellaretur. Ita Tiberius Cæsar per S. C. sanciuit vt fœneratores duas patrimonij

Sueton. cap. 48.

Y

monij partes in solo collocarent, debitores totidem æris alieni statim soluerent. Sed & idem Sueton. tradit Augustum Cæsarem auctorem fuisse multarum rerum, & in ijs, nè acta Senatus publicarentur. Vt & Vespasianum Cæsarem *auctorem fuisse Senatus decernendi, vt quæ se alieno seruo iunxisset ancilla haberetur.* (Cap. 16.)

Porrò, Senatusconsulta interdum in ipso Curiæ vestibulo recitabantur, ac pronunciabantur, hoc est in Comitio iuxta Senatum, id est loco, quo coire Equitibus, & populo Romano licebat: interdum, cùm necdum perscripta essent, memoriter exponebantur. Vtriusque exemplum extat apud Liuium de S. C. aduersus Rhodiorum Legatos deuicto Perseo ad gratulandum Romam missos. (Lib. 45.) *Postquam consulti*, inquit, *ab M. Iunio Consule Patres stantibus in Comitio Legatis, an locum lautia, Senatumque darent, nullum hospitale ius in ijs seruandum censuerunt, egressus è Curia Consul, cùm Rhodij gratulatum se de victoria, purgatumque Ciuitatis crimina dicentes venisse, petijssent, vt Senatus sibi daretur, pronunciat: Socijs, & amicis, & alia comiter, atque hospitaliter præstare Romanos, & Senatum dare consueuisse, Rhodios non ità meritos eo bello, vt amicorum sociorum numero habendi sint:* Plura in hanc sententiam vide apud Ianum Langlæum in libris Semestrium.

Aduerte tamen non omnia fieri Senatusconsulta ex opinione Senatorum, sed tantum, vbi eo numero fuissent, aut locus, & tempus adesset, vti à maioribus constitutum erat, nam alioqui consilium quidem capiebant, & quod pauciores illi numero statuissent, perscribebatur, non tamen vim Senatusconsulti obtinebat, sed AVCTORITAS SENATVS dicebatur, quæ videlicet ostenderet, quæ fuisset sententia eorum, qui consilio interfuerant Senatorum. (Dio. lib. 55.)

CAPVT LXXXIX.

De more & ordine rogandi sententias in Senatu, deque ratione assentiendi, & libertate dicendi.

TRanquillus auctor est in Iulio Cæsare, mortem illius æui fuisse, vt queis ordinem interrogandi sententias Consul Kal. Ianuarijs instituisset, eum toto anno conseruaret. (Cap. 21.) Qui autem primus sententiam rogabatur in magno erat honore, Princepsque Senatus dicebatur, quod ex Cicerone satis constat, dum Pub. Lentulum nunc Principem Senatus, nunc Principem Senatorum appellat, (Philip. 2.) huncque honorem nonnisi ijs deberi qui auctoritatem, & gloriam maximis in Rempub. meritis, præstantissimisque rebus gestis essent consequuti, vt ex Plutarcho, (In Scipione.) & Cicerone, alijsque ostendit Ianus Langlæus in Semestribus. *Tacita*, inquit Cicero *poterit esse in id dignitas nostra? pati poterunt oculi mei cum Gabinio sententiam dicere? & quidem illum rogari prius?* (Lib. 10. ad Att.) Et alibi: *Primum igitur scito, primum me non esse rogatum sententiam, præpositumque esse nobis pacificatorem Allobrogum, idque admirante Senatu.* (Lib. 1. ad Att.) Idem: *Eo die magna mihi fuit pro tua dignitate con-* (Lib. 10.)

tentio cum Seruilio: qui cùm gratia effecisset vt sua sententia prima pronunciaretur, frequens eum Senatus reliquit.

Hunc tamen morem atque ordinem sequutus non est Augustus Cæsar, in negotijs spissioris momenti, attestante eodem Tranquillo Suetonio: *Sententias de maiore negotio, non more, neque ordine, sed prout libuisset prærogabat, vt perinde quisque animum intenderet, ac si censendum magis, quàm assentiendum esset.* Cap. 35.

Eodem animi proposito Doctor Lyranus scribit in Parisiensi schola, si quid dubii occurreret quod consultatione dignum videretur, prius iuniores rogari, nè ante se dicentibus qui ætate, & doctrina præcurrunt, eorum sententiis acquiescant, ijsque aduersari indignum ducant, qua de re plura alibi scripsi, quibus adde Theodosii, & Arcadii Constitutionem apud Symmachum, qua veterem illum dicendarum sententiarum ordinem restituerunt, constitueruntque, nè prior in Senatu censeret, qui vel opibus, vel gratia cæteris antestaret, sed cui muneris ratio id iuris tribueret. Lib. 4. Polit. cap. 2.

Iam ratio assentiendi in Senatu talis fuit, vt *aperta* essent suffragia, aut *secreta*. Illa quæ clara voce, aut externis aliis signis, vtpotè pedibus, vel manu, pedum in discessione vsus, cùm nimirum duabus pluribusvè diuersis sententiis dictis, Consul compendii caussa discessionem permittebat, id est singuli se ad subsellia conferrent, in quibus auctores sententiarum sedebant; id erat pedibus in sententiam ire.

Manus etiam in sessione, aut statione cùm ea exporrecta significarent talem sententiam se approbare: Vopiscus in Aurelio: *Deinde alijs manus porrigentibus, alijs pedibus in sententiam euntibus, plerisque verbo consentientibus, conditum Senatusconsultum.* Liuius: *Quibus hæc salutaria videntur, agite dum in dextram partem pedibus transite.* Atque hæc ratio assentiendi, *Discessio* dicebatur: Plinius, *Sed cùm fieret discessio qui sellis curulibus adsliterant in Cornuti sententiam, ire cœperunt.* Rursum Liuius: *Cùm omnes laudibus modò prosequentes vtrum in sententiam eius pedibus eò irent, tentata paulisper intercessio est.* Et alibi: *In quam sententiam cum pedibus iretur, cæteri Tribuni militum nihil contradixere.* Lib. 7. Epist. Lib. 9. Lib. 5.

Atque hactenus de modo assentiendi, & ordine rogandi sententias. Hodie in plerisque Collegiis quà sacris, quà profanis, inoleuit ille vsus, vt non tam ætatis, aut dignitatis, quàm cooptationis ratio habeatur, censeaturque antiquior, non qui ætate cæteris anteeat, sed qui priùs in Collegium allectus sit, quod & æuo Leonis Imp. vsitatum fuit, vt habetur in l. 2. C. de Præfect. preto. *Sit sedes*, inquit Leo, *prior ante prouectis locus conspectior, decernendi, loquendique facultas antiquior, cui est splendor adepti Magistratus vetustior.*

Aduerte etiam Senatum interdum obligasse se Iurisiurandi religione sententiam ex animi sententia dicturum: *Patres igitur*, inquit Liuius, *iurati ità censuerunt, vt Consules prouincias inter se componerent.* Lib. 30.

Notes denique Senatores in dicenda sententia consurrexisse, teste Cicerone:

Pompeius finire voluit: Nam vt surrexit, operæ Clodianæ clamorem sustinuit. Hactenus de more rogandi sententias.

L. 1. ad Att.

Cæterùm, parui tulerim quo ordine & modo sententiam rogentur, aut ferant, dummodo in eandem conueniant & libertatem illius dicendæ in Senatu assequantur. Quâ de re Cicero ipse non vno in loco conqueritur (vt in suis Semestribus annotauit Ianus Langlæus) veluti in Epistola ad Lentulum cùm ità scribit: *Quæ proposita fuerant nobis, cùm & honoribus amplissimis, & laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententijs dicendis, libertas in Repub. capessenda, eá sublatá tota, sed nec mihi magis quam omnibus: nam aut assentiendum est nulla cum grauitate paucis, aut frustrà dissentiendum.* Et alibi: *Intelligit populus Romanus tres esse Consulares, qui quia de Repub. benè senserint, liberè locuti sunt, tutò in Senatum venire non possunt.* Et iterum ad Atticum: *Ego qui si loquar de Repub. quod oportet, insanus: si quod opus est, seruus existimor: si taceo, oppressus & captus: quod dolore esse debeo?* Hæc ille.

Lib. 7. cap. 6. Lib. 1. Epist. 7. Cic. famil. lib. 1. Epist. 7.

Parum ergò refert quo quisque ordine sententiam dicat, dummodò bonum publicum spectet, neque promiscuè & tumultuosè non dicatur, nec praua æmulatione alter ab altero non dissideat, libertasque dicendi ab illo non tollatur, vt libro. 3. Polit. Aphorism. latiùs ostendi. Iam ad alia stylum referamus.

Cic. famil. ad Cassium lib. 12. Epist. 2.

CAPVT XC.

De Montibus flammigeris, mira de monte Vesuuio: De terræ motu, historia recens, alia recentior in Calabriâ.

Mirari succurrit quæ à me lecta de Montibus igniferis, qui nedum ignes, sed & saxa, & cineres grandinatim euomunt, & excutiunt, qualis ille celebris Vesuuius à Neapoli distans duobus aut tribus milliaribus, quem scribit Cælius Rhodig. mugitui similem sonum edere, cineris ingentem vim eructare, non sine prætereuntium horrore, ac discrimine. Quod si vehementior incubuerit ventus, sublimis adeò surrigitur cinis, & in longinqua protruditur, vt vel Byzantum, siue Constantinopolim vsque delatum constet quamdoque, omnibus sic demùm conterritis, vt ad supplicationes multis annis ad iram Dei auerruncandam decurrant.

Lib. 15. Lect. Antiq. cap. 15.

Consimilem Montem habet Sicilia vulgò appellatum *Ethna*, qui licet ignes, & silices continuò non euomat, vti prior ille, attamen magnitudine ignium, & cinerum, plurium annorum moram facilè compensat; Ast, Vesuuius ille, interposito multorum annorum curriculo, quibus sæuitia eius deferbuisse videbatur, tempore Innocentij II. Pontificis Max. & Conradi III. Imperatoris, anno 1139. quo anno erat in Ecclesiâ Dei Schisma, magnaque inter Prælatos, & Principes animorum diuortia, cœpit vires acerbitatis Diuinæ euomere, & emittere è penetralibus suis, ceù è fornace bulliente flammas, nedum montem ipsum, sed & vicina populantes, adeò vt nisi ope S. Ianuarij Ciuitatis Neapolitanæ Patroni tutelaris,

telaris, antris suis coërcitæ fuissent, periculum erat nè confinia omnia Vulcano tradita fuissent.

Idem mons rursum aliquot ab hinc annis, anno nimirum 1631. Decembris 16. & sequentibus ad octauum vsque diem fauces suas (quâ parte mare respicit Meridiem versus) tanto cum impetu aperuit, vt totus quaquaversum concuteretur, terræque motus qui ad 36. horas perdurauit, immane quantum terrarum quateret, adeò vt nedum contermina montis, sed & confinia Neapoleos raperet in stuporem, maximè propter crebrescentem fumum, fulgura, & ignes quibus inardescebat. Post ingentes tandem flammas, tantam cinerum copiam atque etiam lapidum sursum versum euomuit, vt Sol ipse, cœlumque obscuraretur: qui rursum recidentes. & quassantes iuga, & ima montis quam plurimos, vicinos incolas, atque iumenta enecabant, arbores radicitùs euellebant, domos, Prætoria, & castra funditus euertebant, idque trium milliarium latitudine. Neapoli autem tantam vim cinerum excussit, vt Vrbs tota cineribus illis albicantibus repleri videretur, totaque nox nedum Vesuuij montis flammis clarescerer, sed stuperet horribili illius rugitu, atque etiam terræ motu nunquam antè audito. Cardinalis Buoncompangno Archiepiscopus Neapolitanus, qui in quodam Prætorio mari vicino à Neapoli vno milliari distante instaurandæ valetudinis causâ secesserat, audito prægrandi montis succussu, citò gradu rediјt Neapolim, vt placandæ iræ preces & supplicationes institueret. Omnibus itaque Numini diuino reconciliatis, cœptæ iuxtà Eminentissimi Domini Cardinalis scitum crebræ supplicationes, in queis delatæ Reliquiæ S. Ianuarij, S. Thomæ Aquinatis, S. Ignatij, S. Francisci Xauerij, B.P. Iacobi della Marca, & aliorum nonnullorum, quorum meritis tandem 18. eiusdem Mensis cœpit desæuire inflammatus atque ignitus Montis istius furor. Potuit certè lætior facta, Ciuitas dixisse cum Isaiâ: *Conuersus est furor tuus Domine, & consolatus es me.* Loca autem quæ ambussisse dicitur ignis ille, ista sunt, turris Græco Ottayano, Pomigliono, Scaffati, Gora, Resina Portice, Vara, Bosco, Turris Numanta, & S. Sebastiani. Denique, eo incendio, & terræ motu, perculsi Neapolitani suprà quinquaginta millia Vrbe excesserunt, & pericli vitandi, certa mapalia subitario opere ruri fabricata insederunt, donec & quò vsque placatiores redditi essent Superi.

Quid dicam de horribili terræ motu, qui non ità pridem, nimirum anno 1638. in Calabria accidit, quò plurima Oppida, & supra sex hominum myriades breui temporis spatio absumptæ sunt? nisi certam fuisse Numinis vindictam scelera populi punientis. Nam licet Philosophi doceant terræ motum oriri ex causis naturalibus, tametsi plurimùm discrepant in illarum inuestigatione, de quibus latè Seneca disputat, an causa terræ motus sit in aqua, qua portari terram nonnulli fabulantur, an ignibus, an in spiritu, an ex alijs causis naturalibus, cuius disquisitionem curiosis cum Seneca relinquo: solùm dico Deum propitium, vt peccatores ad orbitam vitæ melioris reducat, solere per causas istas secundas ad-

Lib. 6. Nat. quæst. c. 5. & seq.

mirabilia operari,& ad miſericordiam ſui intentus mortales prouocare, cuius rei exempla non deſunt corrupto hoc ſæculo noſtro. Namque nos experti ſumus, adeoque Belgæ omnes ſub initium Menſis Aprilis anni 1640.paſſim terræ motum exortum,qui in ſui admirationem cunctos rapiebat. Rurſum, & alium maiorem in Calabria ſequente menſe Iunio eiuſdem anni,experti fuêre incolæ, adeò vt tria ad minimum Oppida vnico hiatu abſorpta fuerint. Denique in Martio 1641.in Oppido Trapanienſi feria ſexta primæ hebdomadæ Quadrageſimæ ob terræ motum Eccleſiam S.Sterionis pro concione, magna Auditorum frequentia,penitùs à fundamentis corruiſſe, & 800.homines partim terræ hiatu abſumptos,partim grauiter vulneratos,ac detruncatos, ſolo Eccleſiaſte (non ſine opinione miraculi)incolumi relicto certò audiuimus. Et quid iſta deſignant ? niſi vim,& potentiam Omnipotentis Dei, ad miſericordiam ſuam nos prouocantis? Tamen non admodum conſideranda ſunt iſta,præ ijs, quæ veteri memoria acciaccidiſſe legimus. Nam eccè prodidit Plinius ſub Tiberio Imp. ingenti terræ motu dirutas eſſe in Aſia duodecim Ciuitates:quibus ſubleuandis ab eodem Imper.tributorum remiſſionem factam eſſe Sueto.& Dio,auctores ſunt,ille in Tiberio cap. 49.iſte,lib.58.Hiſt.

Nat. Hiſt. lib 124. 84.

CAPVT XCI.

De officio Ædilium apud Romanos,vt & Præfecti Vigilium.

FRequens,& obuia Ædilium in Hiſtoriarum monumentis mentio. Magiſtratum hunc fuiſſe in ſecunda ſpecie Magiſtratuum neceſſariorum, ſine quibus Ciuitas eſſe non poſſit,ſcribit Ariſtoteles.Romæ tamen inter minores erat Magiſtratus, & adoleſcentibus per hunc ad amplioris honoris gradum erat acceſſus, vti teſtatur Cicero,ſimplicique veſtitu à cæteris diſtinguebantur, vndè pannoſi dicebantur.Illi verò cognoſcebant de annonæ ratione, de Vrbis, viarum, aquarum,ædium,ſacrarum,ac priuatarum ſymmetria, & quidem de plano, ſummatim,& defunctoriè,id eſt.omiſſis iudiciorum ſolemnibus,neque pro tribunali ſedentes,tractabant,& definiebant.

Lib.6. Polit. Lib.2. de Leg.

Rerum quoque venalium curam habebant,vndè & menſuras,& pondera iniqua frangebant,merces improbas,& adulterinas deijciebant, aut diſcindebant, earumque negociatores ſummaria tantùm cognitione adhibita coërcebant. Audi Iuuenalem:

Saty.100.

Huius qui trahitur prætextam ſumere mauis? An Fidenarum Gabiorumq; eſſe poteſtas?
Et de menſurâ ius dicere?vaſa minora? Frangere,pannoſus vacuis Ædilis Vlubris?

Curæ etiam Ædilibus erat,nè quem ciuium Rom.paterentur in foro Circovè, niſi poſitis lacernis,togatum conſiſtere. Vulgus enim ſpreta toga,penulas, lacernas,aut tunicas ſolas,eaſque coloris pulli aſſumebant.

Sueton. Auguſt. c.40.

Era

Erat etiam ipsis inspectio popinarum, ganearum, balnearum, & aliorum locorum cura, vt illa valetudini apta, mundaque essent, teste Seneca: *Nam hoc quoque nobilissimi Ædiles fungebantur officio intrandi ea loca, quæ populum receptabant, exigendique munditias, & vtilem, ac salubrem temperaturam. Vndè & carni venali præerant, & si qua putebat in profluentem iaciebant*: Plautus. *Neptunus ità solet quamuis fastidiosus Ædilis est, si qua improba sint merces.* Hinc *Carnales* videntur dicti *Ædiles* apud Varronem, cùm scribit: *Vix effatus erat cum more Maiorum vltrò Carnales arripiunt, de ponte in Tyberim deturbant.* Sed & vacabant incendijs extinguendis: Vndè Velleius Paterculus Egnatium Rufum magnam in Ædilitate extinguendis priuata familia incendijs populi gratiam collegisse scribit, licet quoque officio Præfecti vigilum cura hæc incumberet, qui cum cohortibus suis Vrbem oberrabat cum hamis & dolabris, vt notat ICtus Paulus (l.3.ff.de Offic.Præf.Vigil.

Epist.86.

Rudente.

Cæterùm, quod diximus illos curam etiam viarum habuisse, intellige intra Vrbem. Nam extra, Curatorum erat aduigilare, vt viæ publicæ sartæ tectæ essent, & digniores erant isti Curatores Ædilibus: quia in vias illas grandes extra Vrbem sumptus, & moles maior, & erant Redemptores harum viarum, qui & *Mancipes* dicebantur. Higinius: *Viæ publicæ & Curatores accipiunt, & per Redemptores muniuntur.* Lapis Romæ in hortis Carpensibus: CN. CORNELIO. CN. F. SAB. MANCIPI VIÆ APPIÆ. Plinius: *Recesseram in municipium, cùm mihi renunciatum est Corn. Tertullum accepisse Æmiliæ viæ curam.* Fuisse etiam Ædiles alimentarios, & qui mensuris præessent notat Turnebus lib.29. Aduers.

Lib.5. Epist.

Erant & Ædiles Curules, qui sic appellabantur à cella curuli, qua vti solebant, quos Plutar. maiores Ædiles nuncupat, creabanturque ex Patricijs non Plebeis, eorumque potissima cura erat ludorum maximorum qui pro Concordia Ordinum instituebantur, de quibus consule Zasium (ad l.2. vers. Deindè cùm placuisset ff. de Orig. iur.) Eorum porrò originem si discere cupis legas Liuium, apud quem & alios ediscees quatuor olim fuisse, sed à Vespasiano Cæsare duos tantum, qui frumento præessent, relictos, vti Leuinus Torrentinus Canonicus & Vicarius Generalis Leodien. in Sueto. Vespasiano auctor est.

De Mario.

Lib.6.

CAPVT XCII.

De more appendendi, dicandiq; proprias effigies, statuasq; ac pictas tabellas in templis Deorum apud Romanos.

INoleuerat vsus iste apud Gentiles, vt statuas, effigiesque hominum certis Dijs dicarent, tabellasque vouerent, ipsam rem, cuius compotes facti essent repræsentantes. Hinc *Romulum ex Manubijs Vulcano dedicasse quadrigas aureas, simulque suam effigiem*, Dionysius scribit. Diogenes in vita Platonis memorat Mythridatem quãdam

Lib.2. Antiq.

dam Platonis statuam in Academiâ dedicasse cum inscriptione istâ: *Mythridates Rodobati filius Persa, Musis statuam Platonis dedicauit.*

Caue autem putes fuisse cereas Imagines, quas thecis, siue armarijs inclusas, & atrijs expositas alibi diximus, sed æreas, vel argenteas, aut vt minimum faberrimè depictas. Hinc Lucianus: *Accedebant*, inquit, *ad hæc pictura, imagines, signa Deum ferentia partim ex ære, partim ex argento effecta.* Sed & Dio, vt refert Card. Baronius, *in Rhodiaca offerri consueuisse ait eiusmodi Dijs imagines non ex terra fictiles, nè Numen iniuria afficeretur, sed æreas, aut argenteas, Dijs esse gratas, quæ semel dicata perpetuò remanerent.* Proprias autem, filiorumvè, vel nepotum imagines in Deorum fanis offerri consueuisse, idem auctor loco iam appellato confirmat. Itâ in Templo Dianæ Ephesiæ, vel pictas tabellas, vel vota quæ nuncupauerant, eodem modo persoluebant, vt idem Baron. d. loco ostendit, addens quemdam Demetrium in plebeculæ inuidiam vacasse S. Paulum quod prædicasset Deos non esse, qui opera manuum hominum factià vouentibus colebantur: nam si doctrina hæc sana sit (inquit Demetrius.) Magnæ Dianæ templum in nihilum reputabitur, sed & destrui incipiet Maiestas eius, quam tota Asia, & Orbis ipse colit. Egregia certè ratio, & puerilibus consentanea crepundijs.

In Alex.

Annal. tom 1 an. Christi 57.

Atque hic mos appendendi imagines, tabellasque, atque vela influxerat olim in Christianos, vt satis colligere est ex Epistolâ Epiphanij relatâ inter Epistolas S. Hieronymi, vbi scribitur eundem Epiphanium discidisse velum tinctum, atque depictum præferens hominis imaginem, quod in foribus Ecclesiæ pendebat.

CAPVT XCIII.

De Notis, id est scripturis compendiò exaratis, quibus veteres verba ex ore proferentis pari celeritate excipiebant, deque vsu scribendi res occultas per Notas.

VSum scribendi per notas peruetustum esse, vel ex eo collige, quod Tiro Ciceronis Libertus primus illarum auctor fuerit teste Eusebio. Alij verò tribuunt inuentum Xenophonti Philosopho, & Historico, vel Diogeni, vti I. Lipsius censet. *Primus*, inquit, *Diogenes, notis excipiens dicta Socratis in lucem, hominesque pertulit.* Alij Ennio, de quo Isidorus: *vulgares notas Ennius* (vel vt alij) *Persannius primus mille & centum inuenit.* Idem I. Lipsius magnus antiquitatis indagator, prædicto Tironi adscribit, laudatque sententiæ suæ auctorem eundum Isidorum. *Romæ primus*, inquit, *Tullius Tiro Ciceronis Libertus commentus est Notas, sed tantùm præpositionem. Post eum Tertius Persannius Philargyrus, & Aquila Mæcenatis Libertus* (de quo Dio) *alias addiderunt: denique Seneca contracto omnium digestoque numero, & aucto opus effecit in quinque millia.* Atque hæ notæ, characteres & signa erant in paruis, & breuibus figuris, multarum

Cent. 1. ad Belg.

Lib. 1. c. 1.

Lib. 55.

tarum litterarum vim includentia, vt scribit Plutarchus. Indè Notarij dicti. Apertè D. August. *Excogitatae sunt etiam Notae, quas qui didicerant propriè Notarij appellantur.*

In Catone. Vid. l. 41. De Re mili. lit. Manil. lib. 4. Astron.

De his Poëta: *Hic & scriptor erat fœlix, cui littera verbum est.*

Quique Notis linguā superet, cursumque loquentis. Excipiens longas noua per compēddia voces.

Prudentius:

In Hymn. Cassiani

Verba notis breuibus comprendere cuncta peritus, Raptimque punctis dicta prepetibus sequi.

Allucet Martialis

Lib. 14.

Currant verba licet manus est velocior illis, Nondum lingua suum dextra peregit opus.

Epist. 90.

Apertè Seneca: *Quid loquar verborum Notas, quibus quamuis citata excipiatur oratio? vilissimorum mancipiorum ista commenta sunt.* Hunc Notarum vsum peruenisse ad tempora vsque D. Hieronymi verisimile est, apud quem legimus, quàm velox fuerit Notariorum manus, adeò vt *linguae*, inquit, *celeritatem prenderent signa verborum.* Laudatur & à S. Augustino istius artis peritia, non in scribendis tantum Actis Martyrū, sed & in publicis excipiendis, cum hæreticis disputationibus, mutuisque collationibus. Sed & in Sacrorum Conciliorum gestis scribendis, Christianos primitiuæ Ecclesiæ vsos esse Baronius testatur.

Ep. 34 ad Iulian. Lib. 2. de Doct. Christi. c. 26.

Cæterum, nihil eo scribendi genere priscis fuit vsitatius: cùm & ipsos Cæsares illud exercuisse historiæ testentur. De Augusto Suetonius: *Nepotes & litteras, & notare* (ita legit Lipsius, *non natare*) *aliaque rudimenta per se plerumque docuit: ac nihil aequè elaborauit, quam vt imitarentur chirographum suum.* Idemque Sueto. de Tito Cæs. sic inquit: *E pluribus comperi notis quoque excipere velocissimè solitum, cum amanuensibus suis per ludum, iocumque certantem.*

Annal. tom. 2. anno 238. Cap. 64.

Sed vtilissimam hanc artem perijsse dolendum, diligentia tamen instaurari posset. Sinenses hodieque characteres habent, teste Lipsio, quibus tota verba signant, verum, operosos ferè, aut implexos. Expeditius aliquid oporteat, quod à sagacibus viris inuentu facilè esset.

Sed & vsum scribendi per notas, quibus res occultæ significabantur, nec ab alio legi possent, nisi ab eo ad quem scribebantur, peruetustum esse, & inuentum per eundem Tyronem Ciceronis, Libertum notat Polidorus Virgilius, quo vsus est, & ipse Cæsar Augustus, teste Suetonio: *Quoties autem per notam scribit, b. pro a. c. ac deinceps eadem ratione sequentes litteras ponit pro x. aut duplex a. a.* Hactenus de Notis.

Lib. 1. de Inuent. rer. c. 8. Cap. 88.

CAPVT XCIV.

Romani intecto erant capite, seruis exceptis. Pilei inuentum, an recens? is seruorum manumissionis Symbolum, cum veste alba, caluitium veteribus ignominiosum.

VEteres Romanos pileis, seu geleris non vsos esse inconfesso est. Diebus tamen Saturnaliorum pileum gerebant: alijs vero diebus, nudo capite erant, aut caput toga, seu veste velabāt, Turnebo teste, seruis exceptis, qui pileati. Gellius: *Pilea-*

Lib. 8. aduers. c. 4.

Lib. 7. c. 4. *eos seruos vanum ire solitos, quorum nomine venditor nihil praestaret, Calius Sabinus Iurisperitus scriptum reliquit.* Manumissi pileis donabantur, corona etiam & veste alba. Ritus autem, quo manu capiti impositâ vertebantur, indicabat liberum ijs iam esse huc illuc ire quò vellent: vide Senecam Epistola 8. & quae diximus suprà cap. 33. sub fine. Porrò, paulò antè ostendi coronari solitos, hoc apertè, indicat Thucidides: *Coronabantur*, inquit, *& templa circumierunt velut manumissi.* De veste alba Tertullianus: *Si famulum tuum*, inquit, *libertate mutaueris & vestu alba nitore. &c.*

Lib. 4. de Resur. car.

Lib. 4. v. Senec. Ep. 41.

Caeterum, pilei crebra historicis mentio. Vndè *ad pileum vocare*, id est ad libertatem. Liuius: *Postero die serui ad pileum vocati, & carcere vincti emissi.* Ingenui autem semper intecto capite, etiam Martis filij. Virgil. 12. Aeneid.

At pius Aeneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque suos clamore vocabat,
Quò ruitis?

Et lib. 11. *Nudo cui vertice fulua*
Caesaries nudique humeri, nec vulnera terrent. Tantus in arma patet.

Silius de Hannibale lib. 1. *Celsus & in magno praecedens agmine ductor,*
Imperium praeferre suum, tum vertice nudo Excipere insanos imbres, caelique ruinas.

De Iulio

Suetonius *In agmine nonnunquam equo, saepius pedibus anteibat, capite detecto seu sol, seu imber esset.*

Epist. 14.

In Vrbe tamen caput obuelabant pallio, vt diximus. Seneca de Moecenate: *Hunc esse qui in Tribunali, in rostris, in omni publico coetu sic apparuerit, vt pallio velaret caput.* Non sic tamen Iulius Caesar, *qui cùm caluitij deformitatem*, teste Suetonio, *iniquissimè ferret, obtrectatorum ferè iocis obnoxiam, deficientem capillum reuocare à vertice* (vti nonnullos videmus hoc tempore) *assueuerat, vt scilicet deformitatem illam obtegeret*: quod ipsum ex superuacuo fecisset, imò eam ob causam ius laureae coronae gestandae ab Senatu non obtinuisset, si more patrio commodiùs decentiúsque caput, hoc est, dehonestamẽtum illud caluitij obtegere potuisset: Nam iuxta Poëtam:

Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus,
Et sine fronde frutex, & sine crine caput.

Cum itaque veteres hoc operimentum capitis liberi non vsurpârint, sequitur posterioribus saeculis eius vsum sensim receptum esse, quod & adstruit Polyd. Virgilius lib. 3. de Inuent. rerum.

CAPVT XCV.

De medicinâ, illiusq; inconstantia, diu Roma neglecta: ad seruos tandem ablegata. Exhortatio ad Medicos. Actio datur contra imperitos.

Lib. 29. c. 1. Nat. Hist. Epist. 90.

Miratur, indignaturque Plinius, nullam artiũ inconstantiorem esse, saepiusque mutari medicinâ, cum sit fructuosior nulla. Olim veteres Medici simplicem quandam curationem secuti sunt: nam medicina quondam paucarum fuit scientia her-

herbarum,inquit Seneca,quibus sisteretur fluens sanguis, vulnera coirent paulatim: deindè in hanc peruenit tam multiplicem varietatem. Nec est mirum, tunc illam minus negotij habuisse, firmis adhuc solidisque corporibus, & facili cibo, nec per ætatem, voluptatemque corrupto: qui postquam cœpit non ad tollendam, sed irritandam famem quæri, & inuentæ sunt mille conditurae, quibus auiditas excitaretur, indè pallor & neruorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus, quàm ex fame macies: indè incerti labantium pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate titubatio: indè in totam cutem humor admissus, distentusque venter, dum malè assuescit plus capere, quàm poterat: indè suffusio luridæ bilis & decolor vultus, tabesque in se putrescentium, & retorti digiti, articulis obrigescentibus, neruorum sine sensu iacentium torpor, aut palpitatio sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorum, auriumque tormenta? innumerabilia febrium genera? quid alios innumerabiles morbos supplicia luxuriæ? Immunes erant ab istis malis qui nondum se delicijs soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabant.

Itaque nihil erat opus tam magna supellectile medicorum, nec tot ferramentis, atque pixidibus, simplex erat ex simplici causâ valetudo: multos morbos, multa fercula fecerunt. Ità ille.

Ab his ergò gulæ irritamentis cœptus est medicinæ vsus, & exorti frequentes Medici, quorum plerique parum docti, & satis seduli, vt Sidonius inquit, languidos multos officiosissimè occidunt. *Nec dubium est*, teste Plinio, *omnes istos famam nouitate aliqua aucupantes, animas statim nostras negotiari. Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum concertationes, nullo idem censente, nè videatur accessio alterius, hinc illa infœlicis monumenti inscriptio; turba se medicorum perijsse* Et postea: *Itaque Hercules, in hac artium sola euenit, vt cuicumque Medicum se profitenti statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur: adeò blanda est sperandi pro se cuique dulcedo. Nulla præterea lex qua puniat inscitiam capitalem, nullum exemplum vindictæ. Discunt periculis nostris, & experimenta per mortes agunt.* Vt meritò Romani totis sexcentis annis medicis & medicinis carere voluerint, quod intelligo de ignaris Medicis, de quibus querebatur Ang. Politian. & ingemiscebat vicem generis humani, quod in se grassari impunè tristem hanc inscitiam patiatur, atque ab ijs interdum vitæ spem pretio emat, vndè mors certissima proficiscitur.

Lib. 29.

Quis enim non videat plus esse à Medico, quàm à morbo periculi? Siquidem, & morbus alius pro alio curetur, & alia pro alijs remedia afferantur. Vt mirum non sit, si à Marco Catone Censorio reprobati, Vrbe, & Italiâ pulsi sint, atque ista vt ingenuo homine indigna, & diu posteà neglecta, & ad seruos libertinosque tandem ablegata sit, vt auctor est Præses Brissonius. Quod probatur auctoritate Ciceronis, adstruentis (Oratio pro Rege Deiotaro) *Philippum Medicum seruum Regium, cum Legatus missus esset, ab ipso adolescente corruptum esse.* Suetonius: *Mitto* præ-

Lib. 2. Select. Antiq.

cap 3. Calig. c. 8. Lib. 10. Ep. 12. Lib. 1. Apol. De Inuēt. Rer. lib. 1. c. 20.

praterea cum eo ex seruis meis medicum. Plinius iunior; *Ago gratias quod Romanam Ciuitatem Harpocrati meo* (scilicet medico) *sine mora indulsisti.* Apuleius: *Falsi quod leporem marinum fuisse dixerunt; alius etiam piscis fuit, quem mihi Themison seruus noster medicina non ignarus, vt ex ipso audisti, vltro attulit ad inspiciendum.* Confirmari hæc possunt ex responsis Iurisconsultorum in l. 41, ff. de Fidei com. libert. & in l. 10. ff. de annuis leg. & ijs quæ disertè scripsit Polydorus Virgilius, è quo præscripta sunt.

At quia nostro æuo, postliminio istam professionem ad honestiores redijsse constat, adhortandi mihi sunt vt pro bono valetudinis myropoliorum rationem haberi à magistratu curent, nè res in medicamenta repositæ obsoletæ sint, nimiumque oxoticæ, & parum conuenientes: cum nihil æquè medicum fallat, publicèque detrimentum afferat, ac medicinæ parum respondentes, aut viribus destitutæ, atque ad id munus delegandi essent (vt prudenter monet Ianus Langlæus) insignes aliqui, morumque integritate præstantes Medici, qui quotannis attenderent animũ ad pharmacopolas: & si quid ab ijs perperam admissum fuerit, Magistratibus renunciarent, pœnam de ijs pro modo culpæ mox sumpturis. Id apud nos non semel tentatum, sed incassum. Caroli V. Imperatoris extat super ea re insignis Constitutio, mandantis Magistratibus, sub quibus Apothecæ, & pharmocopoliæ extant, vt per artis peritos quotannis semel vt minimum, visitent atque perspiceant.

Lib 8. Semest.

Adhæc vt corpus curaturi consulant etiam animæ, vbi valetudo anceps erit, prius non suscipiant illius curam, quam medicum animæ accersiri curent, id quod plurium Romanorum Pontificum decretis, & Concilijs constitutum est, & signanter Pij V. qui mandat, nè visitent vltra tertium diem, nisi constet de confessione per fidem Confessoris in scriptis, quod & ante eum in generali Concilio Lateranensi sub Innocentio III. ordinatum erat.

Atque ista sufficiant de Medicis, quos Æsculapios esse perfectos optarem, & de numero eorum, in quos cadit illud elogium, Sanitatis auctorem esse Deum, Dei instrumentum esse naturam, sed vtriusque ministrum dici Medicum. Optandumque videri tot esse Medicos vt apud Ægyptios, quot morborum genera: alij enim erant oculorum, alij capitis, alij dentium, alij partium alui, aut morborum occultorum, vt auctor est Herodotus. Vlpiani responsum hîc addendum: Medicos quis accipiet etiam eos, qui alicuius partis corporis, vel certè doloris sanitatem pollicetur, vt puta si auricularium, si fistulæ, vel dentium. Iure etiam ciuili actio in factum datur contra imperitos. Vndè memoriæ proditum est Reutharum Scotorum Regem, cum plures aut vulneratos, aut morbo correptos, Medicorum inscitia perijsse sciret, edicto cauit, nè, quisquam, nisi longa experientia, Medici nomen deinceps assumeret, capitis pœna in non obtemperantes proposita.

Lib. 2.

L. 1. §. Medicos ff. de Extraord. cognit.

CAPVT XCVI.

De Genijs nonnulla, & quomodo varij? illos præfuisse hominibus, Vrbibus, Regnis, Prouincijs, locis omnibus credidit antiqiuitas.

CEnsorinus scribit Genios dictos, quod vt gignamur curent, siue quod vnà gignantur nobiscum, vel etiam quia nos genitos suscipiant ac tueantur.

Assentitur Zeno Philosophus, dum inquit, *esse Dæmones quosdam siue Genios, qui erga homines afficiuntur, suntq; inspectores actionũ humanarum.* Pulcherrimè, & Christianè Epictetus: *ô homines*, inquit, *scitote diligenti, & præstanti cuidam custodi vnumquemque nostrum esse commissum. Cum igitur fores obduxeritis, & tenebras intus feceritis, mementote nunquam dicere, quod soli sitis. Non enim estis soli, non; sed* Deus *intus est, & vester Genius intus est, & quid lumine istis opus est, vt facta omnia vestra videant? nihil.* Prorsus bellè Ethnicus licet Christianè omnia.

Tantum autem Genijs tribuebant, vt per illos iuramentum præstarent, vt constat ex Dione Cassio, & plecti solitos, qui sic iurati peierassent: quin & obsecrarent per Genium. Horatius: *1. Epist.*

Per genium dextramque, Deosque penates obsecro.

Terentius: *Quod ego per hanc te dexteram oro, & genium tuum.* *Andria.*

Verùm, Christiani tempore nascentis Ecclesiæ, morem hunc, vt alios Ethnicorum, detestabantur, nolebantque etsi compellerentur, iurare per Genium Cæsaris, teste Baronio lib. 2. Annal.

Nouæ etiam nuptæ maritorum Genios aduocabant, lectosque Geniales sternebant: Arnobius. *Cum in matrimonium conuenitis, toga sternitis lectulos, & maritorum Genios aduocatis.* Cicero pro A. Cluentio: *Lectum illum Genialem quem biennio ante filia sua nubenti strauerat, in eadem domo sibi ornari ac sterni expulsa atque exturbata filia iubet.*

Cæterum, Genios istos veluti interpretes quosdam & saluti gerulos arbitrata est antiquitas, vt auctor est Cæl. Rhodig. qui concepta à nobis vota ad Deos deferrent, & illinc ad nos diuina munera veluti μεσίτας quidam & patarij referrent. Ideò illos etiam mensis colebant: Pers. 2. Saty. *Funde merum Genio.* Hinc Persæ, qui circa portas Regis versabãtur, singulis diebus cœnaturi mensam Genio Regis parabant. *Antiq. Lect. lib. Athen. lib. 6.*

Credebat autem antiquitas teste Clem. Alexand. Genios dari non solum bonos, sed etiam malos, & hos κακοδαίμονας appellabant, quos etiam colebant, sed vt læua Numina nec vt adsisterent, sed vt absisterent. Nam vires euerti & consequenter fruges ac imbres, ventosque & inualetudines ab his induci existimabant, supremo Numine ita permittente. *Lib. 5. Strom.*

Atque vt viris, sic etiam mulieribus Genius suus erat, nempè Iuno, teste Plinio: *Iunones, & Genios sibi homines adoptant; sed Iunones mulierum sunt,* & vt illi per Genium suum iurabant, ita iste. Iuuenalis de mulieroso & viro molli: *Lib. 2. c. 7. Nat. Hist. Saty. 2.*

Et per Iunonem Domini iurante ministro.

Et illa apud Petronium: *Iunonem meam iratam habeam.*

Porrò, Vrbium quoque erant Genij, si credimus Prudentio:

Lib post. in Symmach.

——— —— Sicut varia nascentibus Contingunt pueris anima, sic Vrbibus affert Hora, diesque suum, cùm primùm mœnia surgunt Aut fatum, aut Genium.

Symmachus de trad. Basil. *Varios custodes Vrbibus mens diuina distribuit. Vt anima nascentibus, ità populis fatales Genij diuiduntur.*

Ouid. 5. Fastor. 5.

Sunt quoque pro nobis, & præsunt mœnibus Vrbis, Et sunt præsentes auxiliumq; ferunt.

Rursum de varijs locis, idem Prudentius contra Symmachum:

Quanquam cur genium Roma non fingitis vnum Cum portis, domibus, thermis, stabulis soleatis Assignare suos genios? perque omnia membra Vrbis, perque locos geniorum millia multa Fingere?

De Imperijs Virgilius:

Lib 2. Æneid.

Excessêre omnes adytis, arisque relictis Dij quibus Imperium hoc steterat.

De Prouincijs Petronius Arbiter: *Nostra Regio,* inquit, *tam plena est Numinibus præsentibus, vt facilius possis Deum quam hominem inuenire.* Symmachus: *Larem patrium salutari.* Virgilius: *Dij patrij seruate domum, seruate Nepotes.* Tacitus: *Penetrales patriæ Deos, tantusque eorum cultus erat, vt ijs sacrificarent, & annuum festum,* inquit Censorinus, *celebrarent.* Iuuenalis:

2. Æneid. Lib. 1.

Saty. 9.

O parui nostrique lares, quos thure minuto, Aut farre, & tenui soleo exorare corona.

Plautus Aulul. *Nunc iusculum emi, & hasce coronas floreas: Hæ imponentur in foro nostro Lari.*

Satis sit de Genijs dictum: qui tamen plura volet, è Stoicorum disciplina consulat I. Lipsium in Phisiolog.

CAPVT XCVII.

De Sibyllis: quibus in rebus potissimum consulerentur, earum Vaticinia, qui illas custodirent, quot erant numero? Christiani olim dicti Sibyllistæ, *& quare?*

MAlè de antiquitate mererer si Sybillas istas Vaticinatrices tot veterum scriptis memoratas luci iterũ non darem. Dicamus ergò Sybillas fuisse in illa errorũ nebula, quæ futura prædicerent, & quasi à Concilijs Deorum ascitæ, quiquid futurum erat, longè ante prænunciarent, vti testatur Lactantius, & Cicero; vndè inualuit prouerbium, *Folium Sybillæ,* pro re scilicet indubitata.

Lib. 1. de Diuinatio.

Cæterum, in quibus potissimum consulerentur, videndum. Comperio, quod interdum rebus dubijs, aut prodigiosis, quod ostendit Virgilius, dum facit Æneam ita Sibyllæ spondentem:

Lib. 6. Æneid.

Te quoque manent Regnis penetralia nostris,
Hic ego namque tuas sortes, arcanaque facta

Di-

Dicta mea genti ponam, lectosque sacrabo Alma viros.

Etiam in metu famis. Plinius, de locustis: *Sæpè populo ad Sibyllina remedia coacto confugêre inopia metu.*

Lib. 11. cap. 29.

Neque non in fulgure; Nam mox ad libros Sibyllæ, & Aruspices ibant, teste Festo Pompeio de Verb. signif.

Librorum autem Sibyllinorum asseruandorum cura, penes eos, qui Quindecim virali officio præditi erant. Quod ostendit Lactantius: *Omnis Sibyllarum*, inquit, *carmina haberi exceptis Cumeæ, cuius libri à Romanis coluntur, nec nisi à Decem viris aspici fas est.*

Illi enim officia ceremoniarum exequebantur, teste Tacito: *Cùm eo tempore*, inquit, *multa vana Sibyllarum nomine ferrentur, iussisse eum conquisita Samo Erythrea, Ilio, Africa, & per Italicas colonias carmina intra certum diem ad Præfectum Vrbis adferrentur, & iudicium, censuramquè Quindecim virum adhibere, nec haberi priuatim liceret.* Lactantius Lib. 1. Diuin. Instit. *Restituto Capitolio retulisse ad Senatum C. Curionem Consulem vt Legati ad Erythreas mitterentur, qui carmina Sibyllæ requisita Romam reportarent. Itaque missos P. Babinium Motacillum, L. Valeriũ, qui descriptos à priuatis versus circiter mille Romã deportârunt.*

Lib. 15. Annal.

Quæres, quot Sibyllæ fuerint? video dubitari. Incomperto est decem fuisse ex varijs Regionibus ascitas, quarum nomina, & sedem recensêre longum sit. S. Hieronymus, mihi auctor est instar omnium: *Quid referam Sibyllas*, inquit, *Erythream, atque Cumanam & octo reliquas (nam Varro decem fuisse autumat) quarum insigne virginitas est & Virginitatis præmium, Diuinatio?* quam diuinationem de persona Christi fassi sunt ipsi Ethnici, qui Zachariam patrem Ioannis occiderunt, quòd Saluatoris prædixit aduentum.

Lib. 1. contra Iouinianum cap. 26.

Porrò libri Vaticiniorum, seu oracula illarum ad amussim custodiebantur, per Quindecim viros vt ex Quintiliano suprà ostensum, cui adstipulatur: A. Gellius, Lib. 1. Noct. Attic. cap. 19. Itaque ad eos in rebus crepeeis, recurrebatur, vti etiam locuples est testis Varro: *Neque patiar*, inquit, *Sibyllam non solum cecinisse, quæ dum viueret prodessent hominibus, sed etiam quæ cùm perijsset ipsa, & id etiam ignotissimis quoque hominibus, ad cuius libros tot annis post, publicè solemus redire, cum desideramus, quid faciendum sit nobis ex aliquo portento.*

De re rust. lib. 1. c. 1.

Verum, inter alias famosiores comperitur *Erythrea* de qua S. Augustinus, atque *Cumana*: quippe quæ propius attigêre ea, quæ de Christo Seruatore nostro, & ijs quæ ad salutem nostram collinearent: quas verisimile est, seu bonæ, seu malæ fuerint, inspiratas fuisse à Deo, cum Prophetiæ donum bonis iuxtà ac malis commune esse concors sit Theologorum schola. *Erythrea* illa apertè de Christo nascituro, hæc effata est, inconditis licet versibus:

Lib. 18. de Ciuit. Dei c. 23.

Inditij signo tellus sudore madescet, E Cœlo Rex adueniet per secla futurus,
Scilicet in carnem presens, vt iudicet Orbem: Vndè Deum cernent incredulus, atq; infidelis.

De Cumana hæc scribit Iustinus Martyr: *Poteritis facilè, ô Gentiles partem aliquam veræ Religionis discere, vel è priscis Sibyllæ oraculis, multum ad Propheticam accedentibus. Hanc aiunt*

Lib. ad Gentes.

(Cu-

(Cumanam scilicet) à *Babilone oriundam*, *Berosi rerum Chaldaicarum scriptoris filiam, nescio quomodo in Campaniam delatam, & cuius Oracula solitam reddere. Ad sextum à Bays lapidem, quod Opidum celebratur propter aquas calidas: spectauimus locum instar amplissimæ Basilicæ cauatum ex vno saxo solido, vbi oraculum eius fuisse narrant indigenæ.* Cuius Sibillæ meminit & Plato.

In Phædro.

Cæterùm, æternum Dei Verbum multa per illas operatum esse, & futura prædixisse testatur idem Iustinus Martyr. Quod cum ignoraret Cicero ad vim naturæ Diuinationem illam referebat, ipsius naturæ Auctorem ei ignotum, & primam causam intelligebat.

Lib. ad Gentes.

Interea tam certa illarum oracula habebantur, vt ab Ethnicis in prouerbium abierit: *sibyllæ folium*, pro re certâ, vt prædixi:

Vnde prouerbium:

Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.

Porrò, quis non in his Dei prouidentiam admiretur, qui non Philosophos, non Reges, non viros aliquos magni apud omnes pretij, sed mulierculas elegerit, quæ se ab hominum cœtibus ad solitudines conferrent, ibique Diuina hæc miracula intonarent? sic *infirma mundi elegit Deus, vt confunderet fortia.* Iudæos quidem confundebat scriptura: at Sibyllæ Ethnicos, & Hæreticos. Hinc factum, vt æuo nascentis Ecclesiæ per Principes Ethnicos interdicerentur libri Sibyllini, qui fauere videbantur. Religioni & pietati Christianæ, vti optimè notauit Cardinalis Baronius in Annalibus, sub annum Christi 345.

1. Cor. 1.

Neque solum Christianis (quos ludibrij causâ vocabant Sibyllistas, propterea quod aduersus Ethnicos Sibyllarum testimonijs pro Christiana Religióne vtebantur) interdicta erat lectio istorum librorum, verumetiã omnibus promiscuè. Scribit enim Iustinus, opera malorum Dæmonum, & suasu pœnam capitis fuisse constitutam, si quis Hystaspæ Sibyllæ, aut Prophetarum libros legeret. Custodiebantur enim à Quindecim viris, vt dictum est, neque aperiebantur, aut aliquid ex ijs in publicum, proferebatur, sine auctoritate, & iussu Senatus: quod & M. Tullius, Liuius Dio, alijq; prodiderunt. Causa huius occultationis fuit, ne priuati homines, & factiosi, auctoritate Sibyllarum freti, aut in patrijs ceremonijs, aut in publicâ re aliquid nouarent.

Apolog. II.

Cæterum, habitabant in locis abditis vt de Pythia Sibylla narrat Cælius Rhodig. lib. 8. cap. 15. cuius domicilium erat profunda & curua spelunca, in cuius ostio ferunt eminere tripodem, quem cum Pythia Vates inscenderit, hausto spiritu diuinationis. Dei responsum referre, & metro, & oratione soluta. Addit ex mysterijs Iamblychij hanc Sibyllam duobus modis suscepisse Deum, vel per spiritum quendam tenuem ignemque qui erumpebat alicubi ex ostio siue antri cuiusdam, vel sedens in adyto super sedem æneam habentem tres aut quatuor pedes, & Deo dicatam, & vtrobique diuino se spiritui exponebat, vnde diuini ignis radio illustrabatur. De his vide plura si lubet apud Casaubonum

Ex-

Exercit. 1. num. 20. & Baron. Tom. 1. Annal. Thomam Dempsterum in Antiq. Rom. R. P. Gretserum è Societate IESV lib. 1. de Sanctâ Cruce cap. 42. Cælium Rhodiginum, lectio. antiquarum lib. 7. & 21.

CAPVT XCVIII.

Fulminis Natura, & Effectus mirabiles.

FVlmen commune nomen est ad omnem exhalationem quæ ardens ex nube erumpit: peculiarem tamen probârim opinionem Philosophorum, qui ad eam exhalationem referunt, quæ densata & conglobata, nubem longiore tractu pertundit, findit, disrumpit, & terram violenter attingit. In eundem sensum scribit S. Hieronymus, fulgura ex nubium collisione generari, more silicum duriorum, quos cùm comploseris, id est, colliseris, medius ex his extritus ignis elabitur, atque ità cum fulgore pariter, & tonitrua mugire, scilicet sonituum tonitruo indicante concursus, & fulgura excussi luminis claritate. *Epist. 9.*

Illius porrò opera si consideres, miracula sunt, inquit, Seneca, nec quicquam dubij relinquentia, quin diuina insit illis & subtilis potentia. Quod intellexisse mihi videntur Poëtæ, fingentes à Ioue, & Vulcano fulmina in Æthna fabricari. *Lib. 2. Nat. Quæst c. 31 & 53.*

Cæterùm, vt idem scribit, fulmen *loculis integris & illæsis argentum conficit, & manente vagina gladius liquescit, & inuiolato ligno ferrum omne circa pila distillat.* Imò, *fracto dolio vinum stare, & quod mirum est fulmine gelatum, cùm ad priorem habitum redit, potum, aut exanimat, aut dementes facit, ex quo fulmini vis pestifera inesse dicatur.* *Lib. 2. Naturalium quæstio.*

Insuper, à fulmine, homo, vel brutum quoduis sic interficitur, vt nullum vestigium ictus plagæ aut vulneris appareat: fortassè ob vaporis accensi impetum, & spirituosam subtilitatem, eamque validam, quæ per nares, os, arteriarum & venarum anostomoses, & aperta hiantiaque oscula ad hæc per cutem, & carnem perspirabilem, ac vndique porosam sese intro penetrans, momento insinuat, ac membra vitalia pestifero nescio quo spiraculo afflat, vndè venenatâ vi, quam fulmina omnia dicuntur habere, quidquid attingit vitam habens, illico interficit. Quod etiam ad pedem combustum superstite calceo, & medullas arborum corruptas illæsâ arbore, aliaque huiusmodi prudenter detorquêre poteris.

A fulmine argentum conficitur integro marsupio, & gladius illæsa vagina, vt dictum est, propterea quod hæc, & item illud porosa sunt corpora, & proindè transitum facilem præbentia valido spiritui fulmineo ac subtili, in quo si est vis tantùm feriendi, vt posteà dicemus, ex magno impetu resistentia comminuet, si

verò adurendi, liquefaciet. Huius sanè tanta est violentia, vt turres etiam operosissimas, ac ædificia prosternat, saxa ingentia rumpat, & quamcumque habent duritiem euertat.

IV. Ad hæc, *Cunctis notum est*, inquit Plutar. *fulmine ictorum non sentire corpora putredinem.* Lib 4. Conuiu. 2.

V. A fulmine retia in aquis iacentia quoque aduruntur, quia multum sulphureæ, viscolæque materiæ habet illius flamma, itá vt in aquam illapsa ardere possit nacta materiam opportunam. Quod mirum non videbitur, si quis obseruet, quid nunc agunt, vt sic dicam, Bombardarij cum suo puluere; quorum sanè ars tota aliud nihil est, quàm quædam naturæ in fulminibus imitatio. Quæ fulmina eò plus habent virium, quod ab artifice præstantissimo, & loco remotiore, editoque magnâ vi, & efficaciâ prodeant, erumpant, atque mittantur. Videmus quandam puluerum, olerum, & adipum miscellaneam in profundissimis aquis etiam ardêre, cui quò plus aquæ affuderis, maius incendium excites. Nam aqua partim latentem, & dispersum calorem proritat, partim congregat, & auget, cuius rei simile habes in calce.

VI. Denique à fulmine dolium comminuitur, aut crematur stante aliquamdiu vino, ac si esset congelatum: propterea quod fulmen (vt diximus) plurimum sulphureæ substantiæ, & viscolæ secum habet. Quæ in totum vinum penetrando spargitur: deindè per calorem quidquid tenax est, in vini extremitatem, & circumferentiam expellitur: quod resiccatum, & veluti recoctum ab igneo fulminis spiritu, cutem quandam efficit, quæ vinum breui aliquo tempore effluere prohibet: illudque ceù circumpositum corium retinet. De reliquis diff. cile non erit hunc in modum Philosophari; pluraque de his legat Lector si volet apud Leuinum Lemnium Doctorem Medicum lib. 2 de occultis naturæ miraculis cap. 48. vbi profert remedia quibus vitiati à fulmine liquores instaurantur. Modo ad lætiora transeamus.

CAPVT XCIX.

De Musicâ, & Cantu; illorum origo & effectus, eiusque vsus in Conuiuijs. Assâ voce canere quid?

CAnticis delinimentis omne quod viuit apprimè delectari indè colligunt Platonici, quòd cœlestis anima, quâ Vniuersitas animatur originem sumpsit ex Musicâ. Nam & animantia rationis expertia deliniri Musicâ, sicuti fistulis Ceruos, Plutarchus auctor est. Hinc existimauit antiquitas, Orphei, & Amphionis fabulam (quorum ille animalia ipsa, alter saxa quoque allicere cantibus ferebatur) sumpsisse principium; quia gentes rationis cultu barbaras, vel saxi instar

instar nullo affectu mobiles ad sensum voluptatis canendo traxissent. Ità denique omnis habitus animæ cantibus gubernatur, vt & ad bellum progressui, & item receptui canatur, cantu, & excitante, & rursus sedante virtutem. Dat somnos, adimitque, nec non curas & immittit, & retrahit: Iram suggerit, clementiam suadet, corporum quoque morbis medetur. Ecquid ergò mirùm si inter homines musicæ, tanta dominatio est, cùm aues quoque vt lusciniæ, & cygni, aliæ vè id genus, cantum veluti quadam disciplinâ, artis exerceant, nonnullæ verò vel aues, seu terrenæ, seu aquatiles belluæ inuitante cantu in retia spontè decurrant, & pastoralis fistula pastum progressis quietem, imperet gregibus. Nec mirùm, inesse enim mundanæ animæ causas musicæ, quibus est intexta, haud dubium est, ipsa autem mundi anima viuentibus omnibus vitam ministrat:

Hinc hominum, pecudumque genus vitaque volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus,

Iure igitur musicâ capitur omne quod viuit, quia cœlestis anima, quâ animatur vniuersitas, originem sumpsit ex Musicâ. Hæc dum ad sphæralem motum mundi corpus impellit, sonum efficit, qui interuallis disiunctis imparibus, sed tamen pro ratâ parte, ratione distinctis, sicut à principio ipsa contexta est. Musicen verò antiquissimam esse ambigit Arcadum nemo. Nam vt curiosâ indagine notat Alexander Sardus, & Cælius Rhodiginus, apud Arcades moribus receptum erat, vt non pueros modò, verùm & adolescentes, & iuuenes ad trigesimum ætatis annum eâ disciplina imbuendos curarent. Vndè cantu, & choreis Libero patri ludos concelebrabant, idque singuli pro ætatis ratione. Denique, vita omnis id genus cantionibus, studijsque impenditur. Cæteras artes apud eos ignorasse, nulla prorsum ignominia est, Musicam nescire nemo potest, quia necessariò discitur. Eius imperitiam fateri illic turpissimum est: nec id lasciuiæ causa, vel deliciarum, sed vt labores assiduos in colendis agris, & vitæ prætereà duritiem, atque asperitatem, & austeriores mores ex cœli tristitiâ quadam prouenientes, hac quasi dulcedine remolliant ac contemperent. Pythagoras cùm ex nonnullorum percussione apud æris fabros harmoniam nouisset, concentus varios, & Musicam in Ægypto instituit Isis. Bardus apud Celtas: Cantus Melpomene Musa, vel Mercurius ante Marsyam Phrygiæ & Olympum in cantu omnia erant Chromatica siue colorata; Marsias inuenit concordiam concentuum acutorum: Olympus concentum dissimilium, quas dixêre harmonias Diatonam, & harmonicam. Hæc tria genera sunt canendi. Est quoque harmonia Phrygia mollis, acutissima voce à Marsya, Hyagindene reperta; Dorica grauis, & bello apta à Thamyra Thrace iudicata in Dorione Vrbe Lydia luctui, & hilaritati conuenit: Hanc Carius Iouis filius constituit cùm apud Thothebiam paludem concinentes musas audisset: vel constituere Antippus, aut Amphion, aut Melanoppides, aut Olympus in funere Pytonis, Ionica dura data est à Pythermo Ioue, Mesophrygia à Marsya, Mesolidia etiam

V. Macrob. l. 1. in Somn. Scip.

 com-

commiserationi,& tragedijs apta,vel hanc reperit Sappfo,aut Pytoclides, Hypolidiam Mesopolidiæ contrariam,Dæmon Atheniensis, vel Polymestus;laconicam Philoxenus. Hactenus illi qui de diuersis Musicen generibus vno stylo hæc congesserunt,an ex vero iudicet Lector.

Lib.1. Dipnos.c.7 *In 2.Catil.* Cæterùm,præter Musicam,vtebantur antiqui in conuiuijs,cytharœdis,& saltatoribus,vt refert Athenæus,quod intellige de Græcis, nam Romanis probro ducebatur saltatio,velut notat Muretus.quâ de re alibi scripsimus.

Denique,apud eosdem Romanos *Assâ voce*,dicebantur canere,qui nullis adhibitis instrumentis vterentur, vt notat Ver.Flaccus ad vocem Festi *Assa*, & Iulius Cæsar Scaliger in Epist. ad Corrasium I Ctum & Pedianus in Diuinatione : *Cani remigibus*, inquit, *celeuma per Symphoniacos solebat, & per assam vocem, id est ore prolatam.*

CAPVT C.

An vinum,naturâ potiùs sit frigidum,quàm calidum, cur fulmine gelatum dementes reddat? cur hilaritatem conciliet? Helluones minus diù viuant? Vini incommoda. Eius vsus quomodo probetur?

Lib.7.c.6. PAradoxum mihi visum, quod nuper legi in Saturnalibus Macrobij, nimirum vinum natura frigori propius accedere,quàm calori, cùm tamen Plinius scribat,vinum vim accendendi calore viscera intus,foris refrigerandi. Et Seneca : *Vinum incendit iram, quia calorem auget pro cuiusque naturâ.* Et Plato negandum putat vinum calentibus ingenijs, vt & pueris, quod non oporteat ignem igni addere. Vino etiam aquam misceri videmus ob insitum illi naturâ calorem. *Lib.14. Nat. Hist. c.5.* *Lib.2.de Ira.c 19.*

Lib.2.de Leg. Agè tamen,ponderemus Macrobij argumenta ; Vino,inquit,somnus reduci solet; quod nonnisi ingentis frigoris testimonium est. Deindè, eadem contingunt ebrijs,quæ algentibus. Vndè nonnisi cubare vino madidos sub multis operimentis iubent medici,vt exstinctus calor refoueatur,paralysim quoque nasci tam nimio vino,quàm frigore ijdem adstruunt. Amplius, qui crebrò fiunt ebrij, citò senescunt,alij verò ante tempus ætatis,vel caluitio,vel canitie insigniuntur, quæ nonnisi inopia caloris eueniunt.Si ità se res habent,cur ergò Seneca docet, vt iam diximus,calentibus ingenijs vinum substrahendum, & pueris negandum ? Cur Homerus vinum suaptè natura calidum censet,cùm dicat αἴθοπα οἶνον οὐδὲ δαῖ' ὅτε πίνετε γερούσιον αἴθοπα οἶνον. *Iliad.4.*

Lib.1. Saty.8. Cur & Horat.*feruida vina* appellat?cur etiam D.Hieronymus scripsit,*Vinum,& adolescentiam duplex esse incendium voluptatis,quid oleum flammæ adijcimus?*inquit,*quid ardenti corpusculo fomenta ignium ministramus?* Variant tamen in hoc Medici.

Nam

Nam Galenus ſcribit vino non incaleſcere corpus, vt calido medicamento,ſed vt alimonia corpori accommoda: nam ſicut igni congruens materia incendium concipit maius,ità corporibus ſimile alimentum,quæ naturâ calent ſatis. & robur adijcit,& iuſtum profert calorem,augetque cibis vtique omnibus affine hoc:vino autem proprium imprimis à corpore celeriùs demutari,vti reſina,pix,ſtupa, ignibus facilè reſoluuntur. Hæc in vtramque partem quidem arbitrata, ſed quæ verò propior ſit ſententia conſideret Lector, mihi enim cenſendi hîc facultatem adimo. Tantùm aliquot ſubijcio acroamaticas quæſtiones,quarum primam, cur vinum fulmine gelatum cùm ad priorem habitum redit potum aut exanimat, aut dementes facit? Iam paulò antè ſcripſi Senecam adſcribere vi fulminis peſtiferæ, ex hoc enim aliquem,inquit remanere ſpiritum in eo humore,quem coëgit,gelauitque veriſimile eſt.

Lib. 3. Conſtitut.

Albertus Magnus aliam aſſignat cauſam, quod ſcilicet fulmen habeat in ſe noxias qualitates ſulphuris, aut alterius ſimilis materiæ, quibus vinum inficit.

Secunda,cur vinum hilares pôtores reddat ſuos? Auicenna cauſam adſcribit, quod indè ſanguinis profluat bonitas: ſiquidem is humor egregiè dicitur humanæ naturæ accommodatus,teſte Poëta Græco:

Menan-

Eſt cibus igni par vinum mortalibus ipſum,
Cuius vis medicina mali, medicina malorum
Maxima lætitiæ pars eſt.

Hoc adſtruit vulgata opinio,meracius vinum moderatè hauſtum frontem exporrigere,ac lætos reddere,quia indè ſanguinis profluit bonitas.

Denique & tertia: Quo tempore vſus vini iure licuerit apud Antiquos? Plinius,*Vſum vini apud Romanos cæpiſſe poſt ſexcenteſimum Vrbis annum, Romulum enim lacte non vino libaſſe indicio ſunt*,inquit,*ſacra ab eo inſtituta,quæ hodie* (id eſt,tempore Plinij) *cuſtodiunt morem*: Vino Rogum reſpergere vetitum erat lege poſthumiâ Regis Numæ: *Vino Rogum nè reſpergito*. Quò reſpexit Catullus:

Lib. 14. c. 12. In Natur. Hiſt.

Ingere mi calices amariores Vt lex Poſthumia iubet Magiſtra.

Verùm,quo ætatis anno bibere cœperint? comperio non niſi 30. vel trigeſimo quinto ætatis anno cuiquam licuiſſe,nè quidem libare vinum,vt in Politicis oſtendi,cuius obſeruationis mihi teſtis fuit Ælianus, verbis his: *Apud Romanos maximè ſeruabatur hæc lex,vt neque libera,neque ſerua biberet vinum, neque claro genere natorum hominum quiſquam à pube vſque ad trigeſimum quintum annum.* Idem ſcriptis ſuis prodidit Athenæus,& Polybius lib. 6. Quæ lex ſi noſtro æuo vigeret, plures forteàn eſſent qui attingerent ætatem antiquorum illorum hominum,quos abſtemios fuiſſe,& in ſum nâ abſtinentiâ vixiſſe ad capularem extremamque ætatem perueniſſe ſuprà expoſui. Vt mirum non ſit ſi helluones noſtri ſæculi,minùs diu viuant, nam vt pulchrè iuxtà ac verè ſcribit Plinius: *Ex nimio vino pri mùm pallor, & genæ pendulæ,oculorum hulcera,tremula manus, effundentes plena vaſa, & (quæ ſit pœna præſens*

Var. Hiſt. lib. 2. cap. 30.

Diphnoſ. lib. 10. cap. 9.

Lib. 14. Nat.

 furiales

Hist. c.22. *furiales somni, & inquies nocturna, præmiumque summum ebrietatis libido portentosa, ac iucundum nefas. Posterâ die, ex ore halitus fœtidi, ac ferè rerum omnium obliuio.* Ità Plinius.

Lib. 1. cap. 14. Adde, quod vini ardore humidum primogenium non tam instaurari, quàm depasci videatur. Nam vt doctissimus Furnelius inquit, *Velut calx ad arboris radicem conspersa fructum accelerat, arborem verò perimit, ità calidius alimentum, maximèque vinum, suscitato calore spiritus facultatesque erigit, mortem verò maturat. Dum enim corporis calorem auget, substantiam minuit, dumque innati calidi spiritum & calorem habitu fouet, eius substantiam, quæ humidum est primigenium, dissipat, exorbetque omnem vitam alacriorem ac vegetiorem, sed tamen breuiorem facit.* Ideò Valesius improbat vulgare illud dictum, *Vinum lac Senum*, censetque senibus sensim potiùs esse dandum dilutum vsque dum in extremo senio constitutis toto vino detracto, detur pro vino mulsa, aut decocta aqua, quam Medici nuncupant *Hydromel.* Verùm, ego cum Eximio Liberto Fromondo Sacræ Theologiæ Doctore Louanij celeberrimo censuerim, Senibus concedendum esse vsum vini, sed moderatum. Hoc enim, inquit, eas vires non habet (quod metuebat Vallesius) vt humidum primigenium ventriculi exhalet, sed spiritu suo seipsum potiùs digerit, inquit Aristoteles, & calorem ventriculi excitat, ac iuuat. Vndè fractis iam in ventriculo eius viribus, ad hepar transmittitur, vt ex eo non crudo, sed satis excocto optimus gignatur sanguis, reparando in singulis partibus humido, primigenio maximè idoneus. Bibant ergò vinum Senes, & quicumque senili & imbecilli stomacho, quales plerumque sunt litterati, sed moderatum, alioqui vt ex Seneca notauimus lib. de Senectute, non tam sæpè & largiter indulgendum est vino, nè animus malam consuetudinem inducat, & aliquando tamen in exsultationem libertatemque extrahendus animus, tristisque sobrietas remouenda paulisper videatur. quæ non eò Senecæ scripta adducuntur, vt sobrietas, toties Doctori Gentium commendata, omninò nobis Christianis excludatur. Moderationem certè esse animi virtutem saluberrimam indè asserunt sapientes, quod mentes nostras impotentiæ & temeritatis incursu transuersas ferri non patitur. Prorsus, vt cum Plinio iure dici possit, neque viribus corporis vtilius aliud, neque aliud perniciosius, si modus absit. Itaque vinum moderatè sumptum à Deo hominibus contributum Plato scribit, quasi remedium aduersus Senectutem vt redire ad iuuentutem videatur, & mœstitiæ eos capiat obliuio. In quo finio ad maiorem Dei gloriam primam hanc partem.

Lib. 29. Theol. sacra.

Lib. 2. de Anima cap. 2.

Lib. 14. cap. 5. Nat. Hist.

* *
*

PARS

PARS SECVNDA FACIS HISTORIARVM.

AD LECTOREM.

DIVERSARVM gentium ritus atq; mores priore huius Operis parte complexi sumus; superest vt hac secundâ Centuriâ exequamur Ritus sacros, quos (si discesserimus ab alijs nonnullis) per varia veterum scripta in gratiam curiosi Lectoris in hunc veluti Fascem stylo licet rudiori congessimus. Quod si quis elegantior simile quippiam attentans, speciosis verborum lenocinijs vti volet, per me licet, qui non famæ, vel ambitioni eloquij, sed inuestigandis tantùm sacris, & priscis, præsertim Ecclesiæ ritibus operam dedi: qui quidem ritus latij sermonis plerumque nitorem fastidiunt, aut certè negligunt. Hoc autem scribendi argumentum vt amœnum est, nisi fallor, ità pio & Christiano Philologo non indignum. Et licet sint quibus fortè placet curiositas rituum Ethnicorum, è quorum fundo in priorem huius Operis Partem spicilegia quædam animi causa collegimus, poterunt tamen, si volent, oblectationis ergò adire antecedentem Centuriam; quos etiam scire velim ordine fortuito hæc a nobis in otio litterario stylo commendasse, prout scilicet curiositas & oblectamentum huius lectionis inuitabat. Quod si obtrectator quispiam obganniat, meliora promat, conatum equidem probauero. Sunt etiam qui (vt olim Plinius querebatur) serpentum lingua, aliena vibrant, culpant omnia, & famam cuiusque lancinant, qui cum suopte ingenio emergere nequeunt, aut liuore tabescunt, alios vellicare non desinunt. *Verum, Græcum illud senarium illis reponam.*

Μωμήσεταί τις ῥᾶον ἢ μιμήσεται.

Est facilè alterius cuiuis ridêre labores,
Illis te similem non facilè exhibeas.

Tu verò, Lector beneuole, scripta ista animi tantùm causà ab alterioribus studijs & occupationibus grauioribus per nos collecta, æqui bonique consule, & diu in Christo vale.

IOAN-

IOANNIS A CHOKIER DE SVRLET,

Canonici, ac Vicarij Generalis Leodiensis

FACIS HISTORIARVM,

Siue Obseruationum Antiquarum, *CENTVRIA SECVNDA.*

CAPVT I.

An Christiani nonnullos suos Ritus sumpserint à Paganis, & quos? De cereis, & lichnis, vasis ministerialibus aureis, & argenteis; & istius materiæ imaginibus & Statuis. De aquâ lustrali; De Diris proscriptionibus, quas Excommunicationes vocamus. Festis diebus: Vt templa Paganorum, ità Christianorum lauro, frondibus, &c. condecorantur. Ab Ægyptijs multa ad nos translata. De secta flagellantium,

NOnnunquam inter legendum hæsit aqua mihi, dum plerosque falsæ Religionis, quam Paganicam vocamus, ritus nostris esse affines deprehendi, acceptos ab ijs ferre debeamus. Nam nostræ fidei hostes comperi nobis malignè obijcere nos esse Paganorum sectatores, aut ab ipsis varios sumpsisse ritus; v. g. ante Idola inquiunt cereis vtebantur illi, vela appendebant, mensis accumbentes Deos suos inuocabant, & multa generis eiusdem, quæ itidem vos vsurpatis inquiunt. At dicendum est, Paganos non imitari nos, sed naturam ipsam & rationem sequi: illi autem à rectâ rationis & Religionis orbitâ discesserunt, atque Idolatriæ dediti fuerunt cuius nos Dei beneficio expertes sumus. Nam imaginibus non sacrificamus, non ad illas preces fundimus aliquid ab ipsis sperantes, sed cultui permisso & ab Ecclesiâ Catholicâ perpetuis recepto temporibus illas obseruamus, honorem eis reddimus, & ad deuotionem erga Bea-

Beatos illos,quos imagines repræſentant, nos alioſque excitamus. Itaque errore laberetur magno,qui exiſtimaret Imagines Sanctorum eſſe Idola, earumque venerationem eſſe Idololatriam,& multo maiore qui putaret ſuperſtitionibus Gentilium nos vti: cùm liceat Chriſtianis erga verum Deum, & Sanctos,Ethnicorum ritus,aut illis ſuppares adhibêre, quibus illi in vanâ ſua Religione impiè abuſi ſunt. Nunquid Hebræi,Ægypti terrâ egreſſi, illius theſauros intulerunt in templum,& ex eis ornamenta Sanctuarij fecerunt? Nunquid Dauid ex coronâ Melchom (quod Ammonitarum erat Idolum) diadema ſibi confecit? quâ ratione quæſo non poteſt licere nobis ex Gentilium libris illa ſumere, quibus ſacræ, veræque ſapientiæ ſertum ac Diadema, id eſt mores, ex illorum moribus contexamus?

1. Paralip. 20.

Inſuper,Pagani vſi ſunt ſacrificijs,quæ Deus,etſi diſſimili modo, populo ſuo mandauit,Sacrificuli Ethnici pane azimo vſi ſunt, quo etiam vt vterentur Iudæi in ſuo Paſchâ Deus mandauit. Sacrificuli Paganorum,teſte Philoſtrato, ſacrificant in veſtibus albis; Chriſtiani itidem. In Encenijs templorum Ethnicorum pluſculæ reperiuntur cæremoniæ, quæ licet diſſimili Religione, translatæ tamen videntur auctoritate Superiorum in noſtram Religionem. Item vt cerei,& lychni ante Deorum ſimulachra,vt infrà patebit,accendebântur, ità & nos ante imagines,& icones,fundati rationis, & antiquitatis exemplo ſuis temporibus accendimus. Apertè de illis Propertius:

Lib. 2.

Lib. 2. Eleg. 80.

Cùm videt accenſis deuotum currere tædis
In nemus,& Triuiæ lumina ferre Deæ.

Ità Ammianus Marcellinus,vbi agit de luco Daphnes igne conſumpto, *Aſclepiadem*,ait *Philoſophum viſendi gratia,cùm in illud ſuburbanum veniſſet, Deæ Cæleſtis argenteum breue tegumentum cereis incendiſſe inaduertenter, vndè incendium prodierit.* Euſebius in vitâ Conſtant. vbi de Licinio ſacrificante verba facit,aitque *multo limine, multiſque cereis ſacrificaſſe.*

Atque exindè ad Chriſtianos naſcentis Eccleſiæ translatus eſt iſte mos,vt videre licet in metro Prudentij de Sancto Laurentio, vbi refert S. Laurentium ſic loquentem:

Lib. 2. c. 51.

Hunc eſſe veſtris Orgijs, Moremque & artem proditum eſt,
Hanc diſciplinam fœderis Libent vt auro Antiſtites,
Argenteis ſcyphis ferunt Fumare, ſacrumque ſanguinem
Auroque nocturnis ſacris Adſtare fixos cereos.

Ex quibus etiam vides Chriſtianos iſtius æui vſos eſſe vaſis miniſterialibus aureis,& argenteis,quod & probat Gregorius Turonen̄. Atque hunc morem profluxiſſe à Iudæis colligere eſt ex Canon. Apoſt. 70. prohibente nè Chriſtiani in Synagogis Iudæorum,& eorum feſtis lucernas accenderent.

De Gloria Martyr. cap. 38.

Adhæc, vt argenteæ ſtatuæ in templis Ethnicorum poni ſolitæ, & tabellæ votiuæ,ita & in Baſilicis Chriſtianorum, vti refert Baronius in Annalibus (ſub An-

IOANNIS A CHOKIER DE SVRLET,

Canonici, ac Vicarij Generalis Leodienſis

FACIS HISTORIARVM,

Siue Obſeruationum Antiquarum,

CENTVRIA SECVNDA.

CAPVT I.

An Chriſtiani nonnullos ſuos Ritus ſumpſerint à Paganis, & quos? De cereis, & lichnis, vaſis miniſterialibus aureis, & argenteis; & iſtius materia imaginibus & Statuis. De aquâ luſtrali; De Diris proſcriptionibus, quas Excommunicationes vocamus. Feſtis diebus: Vt templa Paganorum, ità Chriſtianorum lauro, frondibus, &c. condecorantur. Ab Ægyptijs multa ad nos tranſlata. De ſecta flagellantium,

NOnnunquam inter legendum hæſit aqua mihi, dum pleroſque falſæ Religionis, quam Paganicam vocamus, ritus noſtris eſſe affines deprehendi, acceptos ab ijs ferre debeamus. Nam noſtræ fidei hoſtes comperi nobis malignè obijcere nos eſſe Paganorum ſectatores, aut ab ipſis varios ſumpſiſſe ritus; v. g. ante Idola inquiunt cereis vtebantur illi, vela appendebant, menſis accumbentes Deos ſuos inuocabant, & multa generis eiuſdem, quæ itidem vos vſurpatis inquiunt. At dicendum eſt, Paganos non imitari nos, ſed naturam ipſam & rationem ſequi: illi autem à rectâ rationis & Religionis orbitâ diſceſſerunt, atque Idolatriæ dediti fuerunt cuius nos Dei beneficio expertes ſumus. Nam imaginibus non ſacrificamus, non ad illas preces fundimus aliquid ab ipſis ſperantes, ſed cultui permiſſo & ab Eccleſiâ Catholicâ perpetuis recepto temporibus illas obſeruamus, honorem eis reddimus, & ad deuotionem erga Bea-

Beatos illos, quos imagines repræsentant, nos aliosque excitamus. Itaque errore laberetur magno, qui existimaret Imagines Sanctorum esse Idola, earumque venerationem esse Idololatriam, & multo maiore qui putaret superstitionibus Gentilium nos vti: cùm liceat Christianis erga verum Deum, & Sanctos, Ethnicorum ritus, aut illis suppares adhibêre, quibus illi in vanâ sua Religione impiè abusi sunt. Nunquid Hebræi, Ægypti terrâ egressi, illius thesauros intulerunt in templum, & ex eis ornamenta Sanctuarij fecerunt? Nunquid Dauid ex coronâ Melchom (quod Ammonitarum erat Idolum) diadema sibi confecit? quâ ratione quæso non potest licere nobis ex Gentilium libris illa sumere, quibus sacræ, veræque sapientiæ sertum ac Diadema, id est mores, ex illorum moribus contexamus?

1. Paralip. 20.

Insuper, Pagani vsi sunt sacrificijs, quæ Deus, etsi dissimili modo, populo suo mandauit, Sacrificuli Ethnici pane azimo vsi sunt, quo etiam vt vterentur Iudæi in suo Paschâ Deus mandauit. Sacrificuli Paganorum, teste Philostrato, sacrificant in vestibus albis; Christiani itidem. In Encenijs templorum Ethnicorum pluscula reperiuntur cæremoniæ, quæ licet dissimili Religione, translatæ tamen videntur auctoritate Superiorum in nostram Religionem. Item vt cerei, & lychni ante Deorum simulachra, vt infrà patebit, accendebantur, itâ & nos ante imagines, & icones, fundati rationis, & antiquitatis exemplo suis temporibus accendimus. Apertè de illis Propertius:

Lib. 2.

Lib. 2. Eleg. 80.

Cùm videt accensis deuotum currere tadis
In nemus, & Triuia lumina ferre Dea.

Itâ Ammianus Marcellinus, vbi agit de luco Daphnes igne consumpto, *Asclepiadem*, ait *Philosophum visendi gratia, cùm in illud suburbanum venisset, Dea Cælestis argenteum breue tegumentum cereis incendisse inaduertenter, vndè incendium prodierit.* Eusebius in vitâ Constant. vbi de Licinio sacrificante verba facit, aitque *multo limine, multisque cereis sacrificasse.*

Atque exindè ad Christianos nascentis Ecclesiæ translatus est iste mos, vt videre licet in metro Prudentij de Sancto Laurentio, vbi refert S. Laurentium sic loquentem:

Lib. 2. c. 51.

Hunc esse vestris Orgijs, Moremque & artem proditum est,
Hanc disciplinam fœderis Libent vt auro Antistites,
Argenteis scyphis ferunt Fumare, sacrumque sanguinem
Auroque nocturnis sacris Adstare fixos cereos.

Ex quibus etiam vides Christianos istius æui vsos esse vasis ministerialibus aureis, & argenteis, quod & probat Gregorius Turoneñ. Atque hunc morem profluxisse à Iudæis colligere est ex Canon. Apost. 70. prohibente nè Christiani in Synagogis Iudæorum, & eorum festis lucernas accenderent.

De Gloria Martyr. cap. 38.

Adhæc, vt argenteæ statuæ in templis Ethnicorum poni solitæ, & tabellæ votiuæ, ita & in Basilicis Christianorum, vti refert Baronius in Annalibus (sub An-

inum Christi 54.) qui etiam scribit sub annum 177. Ecclesiam Catholicam tempore primitiuæ Ecclesiæ possedisse vasa aurea, & argentea etiam tempore persecutionis: licet hic, vt in alijs, hallucinentur Hæretici, in alia omnia euntes omnem antiquitatem pessumdantes.

In Vespas. cap 7. Vigilias præterea anniuersarias habes apud Suetonium: lustralem aquam illiusque aspersionem apud Iuuenalem: *Saty.6.* sepulchrorum lumina & Sabbatho lucernam accendisse apud Senecam: *Epist 15.* cereos in populum distribuere apud Macrobium: *In Saturnal.* & ad sacram mensam antequam accederent ex animo odia dimitterent, & priùs reconcilarentur inimicis vt habetur apud Valerium Maximum. Et vt Pagani aquas suas lustrales habebant, vt & Iudæi, quorum ritus suppares in multis erant ritibus Ethnicorum, ità & lustrali vtebantur Christiani, teste Sozomeno: *Lib. 4. c. 2.* *Cùm autem*, inquit, *essent superaturi limen templi, Sacerdos quidam ramos madefactos manibus tenens ingredientes more Ethnico aspergebat.* Aspergillum autem ex lauro potiùs fieri solitum ex Iuuenale probat Guiliel. Stuckius. Itaque, ritus isti sensim ad *Ad An. Christ. 44* Christianos translati sunt, vt iam videmus in limine templorum seruari vasculum aquæ lustralis, sed alio sensu, ac mente, piè inquam & sanctè citraque vllam superstitionem ab ijs vsitentur, vt inquit Baronius: Deus enim in multis voluit sacrificia, & ritus Iudæorum correspondere ritibus Ethnicorum, teste Sancto Gregorio Nazianzeno, *Orat. 1. de Paschate.* vt eò faciliùs Idolatriam, quâ in Ægypto imbuti fuerant, desererent, & ad cultum veri Dei, ijs ferè cæremonijs accenderentur, quibus alioqui deterrimo, nefando, superstitioso, exemplo vtebantur.

Fuerunt etiam olim aquæ Idolis consecratæ, vt refert Eruditissimus q. Decanus & Pastor Coninienſis Iacobus Marchant, quas vt Idololatris seu Idolis seruientes abhorruerunt Christiani. Vndè cùm Valentinianus Iulianum Fortunæ templum in Occidentali Galliâ ingredientem præcederet, contigit vt Sacerdos Idoli frōdibus quibusdam roscidis conspergeret, adeò vt gutta vna in Valentiniani vestem incideret. Quod factum ægrè ferens, ense eam vestis partem, in quam humor ille inciderat, præscidit, & percusso pugnis ministro à se abiecit.

Quid quod Censura Ecclesiæ Catholicæ quæ apud nos est Excommuncatio ab ipsis processerit. Cæsarem audiamus: *Si quis olim decreto Druidum* (Sacerdotum scilicet Idololatrum Gallorum) *non paruisset, sacrificijs ab ijs interducebatur. Et hæc pœna* (inquit in Commentarijs Iulius Cæsar) *apud eos grauissima erat: quoniam quibus erat ità interdictum, in numero impiorum ac sceleratorum habebantur, ab ijs omnes decedebant, aditum, sermonemque defugiebant, nè quid ex contagione incommodi acciperent, neque ijs petentibus ius reddebatur, neque honos vllus communicabatur.*

Ijdem prisci Idolorum Sacerdotes nocturnis vigilijs & precibus Deos suos placabant, ac vt nos versus Oriemtem orabant, vti testantur Arnobius, Seneca, & Tertullianus. Adde, quod Pagani olim vt seruos manumittentes alapâ percussos liberos confirmabant: ità & Præsules nostri in Confirmatione colaphum impingunt

pingunt in signũ, vt testatur Ambrosius, veræ libertatis spiritualis. Insuper, quemadmodum apud Paganos Vota Dijs nuncupabantur, & oboli, ac tabellæ argenteæ (teste Luciano) certâ affixæ genibus alicuius Dei ac potiùs Idoli, itâ Christiani, vbi voti compotes facti, tabellas appendebant, & votum Deo verò reddebant, vt latiùs alibi ostendemus & vbique videmus.

Atque vt apud priscos illos Gentiles diebus festis, lauro, hedera, frondibus, coronis, templa ornabantur, teste Virgilio:

Lucianus in Phil.

Nos delubra Deum miseri quibus vltimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per Vrbem.

Itâ Christianorum templa, & aræ festis diebus, frondibus, aulæis, alijsque ornamentis pro maiori Sanctorum cultu condecorantur.

Denique, sunt etiam qui velint pleraque ex Ægyptiorum Religione translata in religionem nostram, vti lineæ vestes, derasa Sacerdotum quorundam capita, verbenarum in Altari vsus, pompa sacrificalis, musicæ modulamina, adorationes, manuum lotiones ante Sacrificia, atque id genus complura.

Postremò, apud Romanos ritum nonnullorum hominum sese publicè flagellantium desumptum esse à Lupercis, qui Lupercalia ludicra celebrantes, nudi per Vrbem incedebant, obuios quosque flagris cedentes: quod & in more apud plerosque salubriter positum est pro expiandis conscientiæ facinoribus, licet in obuios non ferantur.

Quæ quidem morum ac rituum translationes, licet apud sequioris religionis cultores exibilentur, tamen quis intercedet quominùs cum Illustrissimo Card. Baronio ad annum Christi 60. dicamus: *Quis prohibet profana per verbum Dei sanctificata sacrum transferri in vsum? Nonnè constat ex Ægyptiorum auro, & argento Dei iussu sacra vasa ad diuinum cultum esse conflata? Nonnè patet multa ex superstitione Gentilitia in Christianam nostram Religionem laudabiliter esse translata? Id quidem alijs adhuc exemplis, atque Patrum testimonijs, & auctoritate ostendimus; & nominatim quod ad cereos, atque lampades: & quis iure calumnietur, si qua olim Idolis* (ait D. Hieronymus) *eodem modo Martyribus offerantur? Quis denique calumnietur, si quæ olim diebus Sabbathis lucernæ accendebantur in templis; modò consimiles in Dei Genitricis honorem sint translata?* Dicamus ergò cum D. Greg. Nazian. ritus, mores, traditionesque Religionis Christianæ, Deum ipsum habere auctorem: quippè quæ Christianis bellissimè congruant, nec tam humanis ingenijs, atque inuentionibus, quàm diuina Prouidentia, temporisque firmitate vigorem obtinuisse.

In Vigilan.

Orat. 1. in Iul.

* *
*

CAPVT II.

De Velis ante limina templorum, ararum, imaginum. Admissa illa ab omni auo ab Ecclesiâ Catholicâ, & longo vsu recepta; de columbis aureis & argenteis, deque Imaginibus ab omni auo admissis.

QVæ superiori Capite dicta sunt, operæ est vt alijs itidem exemplis confirmentur, eccè, Vela apud Iudæos ante limina, & aras, atque imagines fuisse tradunt veterum monumenta, testor Paulinum Nolanum in Natali Fœlicis:

Aurea nunc niueis ornantur limina velis.

Apud Paganos similia in templis vela. Apuleius suggerit:

Metam.

Dum valuis candentibus reductu in diuersum Dea
Venerabilem conspectum apprecamur.

Plautus: *Isti sunt qui in fanis, & sacellis obseruent vela.*

Epist. ad Nepot.

Apud Christianos tempore nascentis Ecclesiæ idem obseruatum, Diuo Hieronymo teste: *Semper sollicitus an niteret altare, si parietes absque fuligine, si ianitor creber in porta, vela semper in ostijs.*

Idem Paulinus Nolanus: *Aurea nunc niueis ornantur limina velis.*

Lib. 6. cap. 12.

Posteà, inoleuit vsus apud nos, vt altare Princeps ab eâ templi parte in quâ insidet chorus, separetur tempore Quadragesimali, vt & cortinis, candelabris, vasis plerisque quibus vtimur, quæ omnia, atque id genus multa, cùm Moses, tùm Salomon ad vsum templi primum inuenere, vti ex libris Regum, & Exodo constat, vti animaduertit Polyd. Vergil. de Inuent. Rer. qui insuper scribit, vexilla, quæ circa dies Paschales in templis eriguntur, id ea de causa fieri vt triumphus Christi, qui à morte insigniter resurrexit, solemniter repræsentetur; illudque vel ab Ethnicis sumptum: nam quemadmodum illi signa militaria, quæ deuicto hoste cæpissent, vt certa victoriæ signa in triumphis portabant, referebantque inter cætera honorum monimenta, sic nos Paschali tempore vexilla illa in sacrorum pompâ deferimus, in templisque suspendimus: fidem facit Ecclesiæ Hymnus:

Cùm Rex ille fortissimus Mortis confractus viribus,
Pede conculcans tartara Soluit à pœnâ miseros.

Annal. tom. 3. An. 329.

Atque ista Ecclesijs offerri solita, versibus his eiusdem Sancti Paulini probat Card. Baronius.

Cedo, alij pretiosa ferant donaria, meque. Officij sumptu superent, qui pulchra tegendis
Vela ferat foribus, seu puro splendida lino, Siue coloratis centum fucata figuris.

Ad An. 392.

Idemque Baronius contra Caluinum, & alios scribit consueuisse vela à fidelibus oblata figuris illis effigiari, quæ referrent imagines eorum Sanctorum, quibus darentur.

darentur. Nec est quod quis obijciat eiusmodi consuetudinem vno in loco tantùm viguisse. Nam de Transmarinis in Aphricana Prouincia, de velo sacris imaginibus depicto, diuinitusque, exhibito, & appenso in Ecclesia Sancti Stephani Protomartyris in Vzalensi Ciuitate, eius loci Episcopus Euodius (cuius meminit Sanctus Augustinus de diuers. Serm.32. & de Ciuitate 22. cap.8.) scriptis suis prodidit. Sed & S. Gregorium illius nominis secundum, imaginem Carolo magno misisse ostendit verbis ipsis Gregorij, Iacobus Marchant Pastor Conuiniensis vir benè de sua Ecclesia meritus.

Tom.1. Hort. Pastor.

Habuit etiam Nolensis Ecclesia ante annos ducentos ferè suprà mille Sanctissimæ Trinitatis imagines cum adscriptis à S. Paulino versibus:

Epist.12.

Pleno coruscat Trinitas Trinitatis mysterio:
Stat Christus agno, vox Patris cælo tonat,
Et per columbam Spiritus Sanctus fluit.

Sic columbas aureas, & argenteas in forma Spiritus Sancti (in quibus asseruabatur Sacra Eucharistia) & super diuina lauacra, & altaria appensas fuisse idem Paulinus asserit, & iustè defendit contra Seuerum Heræsiarcham Synodus Constantinopolitana. Sint ergò pura puta deliramenta Caluini satagentis cum Iconoclastis imaginum vsum tollere. Nam perspicuum & clarum est, teste Euagrio, Christum Dominum imaginem suam propriam, non coloribus quidem depictam, sed faciei suæ linteo applicatam mirabiliterque adumbratam, Regi Abagaro eam desideranti misisse: ob quam imaginem plurima, & memoratu digna miracula patrata fuisse narrant Theophanes, & idem Euagrius, quos appellat **P. Lud. Richeome**, qui nedum Saluatoris nostri adhuc in sæculo existentis vnam, imaginem eiusque Beatissimæ Virginis Matris, sed plures; vt & Apostolorum, aliorumque successiuis temporibus Sanctorum ad nostra vsque tempora fuisse cultui hominum expositas clarissimis argumentis, ac SS. Patrum testimonijs Athanasij, Basilij, Gregorij Nazianzeni, Gregorij Nisseni, S. Chrysostomi, aliorumque comprobat auctoritatibus *idem* **P. Richeomme** è Societate IESV vir celeberrimus in suo tract. de Imaginibus; de quibus commodiùs & latiùs infrà cap. XCI. & XCII. dicemus.

Tom.3.1. 736.

Lib.4.c.5.

CAPVT III.

Superstitiones Gentilitia ad veri Dei cultum conuersa. Vnde vt parentalia apud Romanos, & ad funera faces, ita & Christianis. Olim epulas ad Martyrum sepulchra, & conuiuia super tumulos defunctorum deferebant: ad quorum funera etiam faces adhibebant.

QVemadmodum Romani parentabant mortuis, ità & Christiani Ecclesiæ primitiuæ Martyribus, sed diuerso sensu. De illis Cicero; *An me censetis P.C.* quum

Philip.9.

quem vos inuiti secuti estis, decreturum fuisse, vt parentalia cum supplicationibus miscerentur? Parentalia conuiuia erant, quæ in parentum aut propinquorum funere fieri consueuerant. Apertè D. Hieronymus: *Quas nos exequias ac funeralia appellamus, veteres parentalia, quod parentibus vitâ iam functis præstarentur, & quia iustè exhiberentur, iusta quoque nuncupabant*, quia autem conuiuium illud sternebatur super silicem sepulchralem non in mensâ, *Silicernium* dicebatur, quasi silisternium. Seneca: *Mortuis interdiu parentatur.*

In Hierem.

Epist. 112.

Quod autem Christiani in ipsis Ecclesiæ incunabulis martyribus parentarent, præsertim in Africâ, docet de sua matre loquens D. Augustinus his verbis: *Itaque cùm ad memorias Sanctorum, sicut in Africâ solebat, pultes, & panem & merum attulisset, atque ab Ostiario prohiberetur, vbi hoc Episcopum vetuisse cognouit (nimirum quia nolebat Ambrosius Christianos cœnas lugentium agitare, vt veteres solebant, teste D. Hieronymo) tam piè atque obedienter amplexa est, vt ipse mirarer, quod tam facilè accusatrix potiùs consuetudinis suæ, quàm disceptatrix illius prohibitionis, effecta sit. Non enim obsidebat spiritum eius vinolentia, eamque stimulabat in odium veri amor vini, sicut plerosque, mares & fœminas, qui ad canticum sobrietatis sicut ad potionem, à qua tam madidi nauseant, sed illa cum attulisset canistrum cum solemnibus epulis, prægustandis, atque largiendis plus etiam quàm vnum pocillum pro suo palato satis sobrio temperatum, vndè dignationem sumeret, non ponebat. Et si multa essent, quæ illis modò videbantur honoranda memoria defunctorum, idem ipsum vnum, quod vbique poneret, circumferebat: quam iam non solùm aquatissimum, sed etiam tepidissimum cum suis præsentibus per sorbitiones exiguas partiretur: quia pietatem ibi quærebat, non voluptatem. Itaque vbi comperit à præclaro Prædicatore, atque Antistite pietatis præceptum esse ista non fieri, nec ab eis qui sobriè facerent, nè vlla occasio se ingurgitandi daretur ebriosis, & quia illa quasi Parentalia superstitioni gentilium essent simillima, abstinuit se libentissimè, & pro canistro pleno terrenis fructibus, plenum purgatioribus votis, pectus ad memorias martyrum afferre didicerat, vt & quod posset daret Gentibus: & sic communicatio Dominici corporis illic celebraretur, cuius passionis imitatione immolati, & coronati sunt martyres.*

Lib. 6. Confess. cap. 2.

Lib. 2. in Osee cap. 9.

Hunc ipsum morem idem S. Augustinus taxat in hunc modum: *Cùm Solemnitatem hanc* (Festi Cathedræ Petri) *Ecclesijs meritò religiosa obseruatio introduxerit, miror cur apud quosdam infideles hodiè tam perniciosus error increbuerit, vt super tumulos defunctorum, cibos & vina conferant, quasi egressa corporibus anima, carnales cibos requirant.*

Serm. 15. de Sanctis.

Verùm conuiuia illa Christianorum *Agapes* nominata, & quæ in Ecclesijs peragi consueta (moris enim erat dapes deferre ad memorias, siue sepulchra Martyrum, vt diximus, quæ erogari solebant in cibos pauperum, qui ad Ecclesiam in Martyrum Natalitijs ad Agapen conuocabantur) Ambrosius, & Augustinus ab Ecclesijs suis sustulerunt. & meritò : cum temulentia adeò in templis ad memorias Martyrum frequens esset vt pro crimine non haberetur, teste S. Cypriano.

Lib. de Dupl. Martyrio.

Ad hæc, vt Gentiles ad sepulchra defunctorum faces accendebant, teste Sueto-

tonio in Tiberio, ita etiam Christianos accensis cæreis & cantu solitos prosequi pompam funeris, multis habetur testatum exemplis, inquit Eminentiss. Card. Baronius, quod probat auctoritate Pontij Diaconi, in funere Sancti Cypriani Martyris, verbis istis: *Indè cum cereis & scholaribus in areis cuiusdam Candidi Procuratoris magno triumpho corpus eius sepultum est.* Hanc ipsam veritatem adstruit quoque Gregorius Nyssen. in funere Meletij, cùm ait: *Quomodo vtriusque quasi ignes amnes continentibus facibus, tractu continuo, perpetuoque fluentes, quoad oculi longissimè prospicere solent porrigebantur.* Greg. Nazianzenus non prætereundus in funere Cæsarij, cuius Mater faces gestabat: *Cum multiplici*, inquit, *hymnorum cantu deducitur, celebrique pompa ad Martyrum sedem affertur, sanctisque parentum manibus honoratur, Matre accensas faces gestante.* Sed non mirum est hæreticos nostri æui non præferre exequijs suorum faces, qui fidei face sunt priuati.

Cap. 48.

Ab An. Christi 34.

Apud antiquos Christianos haud dubium est, quin vsus ille cereorum in exequijs celebrandis frequentissimus etiam cum cantu Ecclesiastico fuerit, appello in testem S. Gregorium Nyssenum, de quo Illustrissimus Cardinalis Baronius: *Gregorius*, inquit, *religiosè curato S. Sororis suæ purissimo corpore, Ecclesiæ antiquo more cum Psalmorum cantu, noctis peruigilio, & accensis cereis ad Martyrum Ædem religioso funere susceptum, legationis munus obiuit.* Quibus iunge alia exempla, aliosque ritus funerum quæ dabimus infrà Capite XLI. & Capite LXXXIV.

Ad Annū Christi. 378.

CAPVT IV.

Veteres antequam mensæ accumberent, Deos suos inuocasse; Christianos olim & nunc Deum verum inuocare solitos, sed & crucis signaculum cibo ac potui præmisisse. Traditionibus Ecclesiæ credendum. Vsus signi Sanctæ Crucis quàm antiquus in Ecclesia Dei.

PRiscos Gentilium initio mensæ (vt nos verum vnumque Deum) vanos Deos suos inuocasse in confesso est apud Quintilianum: *Habuisti honorem, & illud humile limen intrasti, & adijsti mensam: ad quam cùm adire cœpimus, Deos inuocamus.* Apud Stobæum Diotogenis Pythagorici extat hoc præceptum: *Benè fit etiam, vt Deus initio & cœnæ, & prandij inuocetur: non quia tale quid Numini sit opus, sed vt quisque Dei recordans animo sit composito.* Christianos verò Deum suum inuocasse initio nascentis Ecclesiæ Tertullianus auctor est: *Non priùs*, inquit, *discumbitur, quàm oratio ad Deum prægustetur*, quem sanè morem ad posteriora sæcula deriuasse perspicuum est, ex Gregorio Turonens. qui narrat cùm in eadem mensa simul essent Sacerdos Catholicus, & Hæreticus, noluisse Hæreticū cibos attingere, quos Catholicus cruce consignauerat, q̄ nimirū inoleuerat ille vsus, vt is comunicare in eadē religione censeretur cum eo qui illos benedixisset. Quin imò vsū alibi antiquū laudat, quo

Declam. 301.

Cap. 41.

Apolog. aduers. gentes.

Lib. 1 de Miracul. cap. 80.

dum

dum panes pinsentur figura crucis imprimebatur: quod & nunc apud pistores, vt audio, vsu receptum est.

Vndè discant illi ante orationem, & alios actus indifferentes signaculum crucis præmitti solitum, neque nouum esse inuentum, neque superstitiosum, sed laudabile & antiquissimum, & ab Ecclesia Catholica vsum hunc esse receptum, super quo audiendus rursum Tertullianus: *Ad omnem*, inquit, *progressum, ad omnem aditum & exitum, ad vestitum & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quocumque nos conuersatio exercet frontem Crucis signaculo terimus.* ita Tertullianus, qui fuit sub initium secundi post Christum natum sæculi. Quod si prætendat Hæreticus legem Scripturæ in qua id sancitum sit ab Ecclesia, respondebimus cum eodem Tertulliano: *Nullam inueniri: traditio illi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix; & fides obseruatrix.* In quem sensum D. Basilius libro de Spiritu Sancto: *Dogmata*, inquit, *quæ in Ecclesia seruantur & prædicantur, partim ex conscripta doctrina habemus, partim ex Apostolorum traditione, in mysterio ad nos delata recepimus; quæ vtraque eandem ad pietatem vim habent, & nemo his contradicit, qui vel mediocrem saltem Ecclesiasticorum iurium experientiam habet.* Hæc ille.

Lib. de Corona militis.

Cap. 27.

Idemque Basilius, mox præter alias traditiones non scriptas, enumerat signum crucis *tanquam vulgatissimum, & omnibus notissimum, & vsitatissimum*, ac omnibus Christianis Principibus in honore habitum, vt omnes testantur Historiæ. Et inter alias de Magno Constantino Imper. cui signum Crucis tanquam salutis humanæ, & redemptionis per Christum factæ diuinitùs in Cœlo apparuit, cum hac voce IN HOC SIGNO VINCES.

CAPVT V.

De cereis ac lichnis ante Deorum simulachra. Vota obsignabant Ethnici ceram genubus Deorum affigentes, & quare genubus? Templa ipsis consecrabant, atque aras floribus exornabant. In funeribus cereis vtebantur. Lucerna in Templis antiquorum Christianorum.

DE cereis & lichnis ante Gentilium simulachra apponi solitis, vt nostras apud Imagines vsu receptum est, paullò antè obiter diximus, lubet nunc alijs item firmare auctoritatibus, & imprimis Lactantij: *Mactant hostias*, inquit, *Deo tanquam esurienti, profundunt vina tanquam sitienti, accendunt lumina velut in tenebris agenti.* Adde fragmentum Senecæ in superstitionem veterem: *In Capitolium*, inquit, *perueni: pudebit publicata dementia, quod sibi vanus furor attribuit officij, alius lumina Deo subijcit.* Ecce lumina ante Deorum simulachra.

Lib. 6.

Iuuenalem audi:

Satyr. 10.

Ergò superuacua, aut perniciosa petuntur.
Propter quæ fas est genua incerare Deorum.

Vo-

Votum ergò cera obsignatum affigebant genubus simulachrorum, & se voti reos constituebant. Hinc Plinius ad Imper. Traianum: *Solemnia vota pro incolumitate tuâ, quâ publica salus continetur, & suscepimus, Domine, pariter & soluimus, precati Deos, vt velint ea semper solui, semperquè signari.* Lucianus in Philoph. *Iacebant*, inquit, *ad pedes eius statua oboli, & argentea tabella cerâ affixa ad femur istius Dei.* Apul. de Asino: *Votum in alicuius statua femore assignasti*; Prudentius lib. I.

Lib. I. Epist. 10.

—— *Saxa illita ceris Viderat.*

Ceris intellige votiuis: obsignabant enim votum suum, cerâ, quod alicuius Dei femori affigebant, vt diximus: vndè natæ locutiones, *signare votum*: *soluère votum*. Et cum voti compotes erant facti, & quia nonnihil ceræ simulachro per crebram illam affictionem inhærebat, hinc dicebantur femora illius, aut genua incerata. Cur autem genua potius incerarent, quam aliam corporis partem, hanc nonnulli causam afferunt, quod genua sint symbola Misericordiæ, quorum tactu illam implorabant. Seru. in 3. Æneid. & in Eglo. 6.

Insuper, vt nos, ita & illi Ædes Dijs suis destinatas consecrabant, vt maiorem afferrent religionem, teste M. Tullio.

Pro domo sua ad Pontif.

In funeribus etiam vtebantur cereis prisci Catholicorum, vt auctor est Gregorius Nazianzenus, tum vt constaret eos tanquam inuictos milites de hostibus quà visibilibus, quà inuisibilibus triumphare; tum quod illis optemus æternam illam lucem, & gloriam sempiternam. Ita de Deiparâ Virgine, quod accensis luminibus siue cereis illa ex hac migrarit vita ad filium, qui lux est mundi, & eodem ritu quo vtitur Ecclesia Catholica ad tumulum deportatam esse scribit Nicephorus.

Orat. 2. in Iulianum & Hom. 79. ad Popul.

Aras quoque solebant coronare vt nos, & exornare floribus, myrtoque & oliua, quam verbenam vocabant, sed & thus adolebant. Plinium testor cui scriptum à Traiano Imperatore summo Christianorum persecutore, vt qui se tales negarent, reque ipsa Dijs sacrificarent, quamuis suspecti fuissent veniam ex pœnitentia impetrarent. Indè opinor factum vt Soter Pontifex sanciuerit, ne thuris ministerio Ecclesia vteretur, licet postea exoletis istis priscis ritibus in alia omnia itum sit. Ex illa consuetudine verbenis aras tegendi Maro scripsit:

Lib. 2. Hist.

Lib. 10. Epist. 100.

Lib. 3. Æneid.

Accessi viridemq; ab humo conuellere syluam
Conatus, ramis tegerem vt frondentibus aras.

Vide Turneb. 21. aduer. cap. 2

Cæterum, calumniantur Hæretici nostri temporis qui nos Idololatras indigitant, quod lichnos, siue cæreos accendamus ante reliquias Sanctorum, vel eorum imagines, cum is vsus fuerit iam inde à primis Ecclesiæ temporibus ad nostrum vsque sæculum continuatus, vt diximus Capite præcedenti, qua insania etiam laborauit Vigilantius hæreticus, aduersus cuius pestiferam doctrinã egregiè scripsit D. Hieronimus, Sanctus quoque Athanasius, Epist. ad Orthod. queritur valde de insolentia Arrianorum, qui furto abstulerant cereos ab Ecclesijs Catholicorum, & ludibrij gratia certis Idolis apponebant.

Epist. 53.

Sed lucifugas istos relinquamus, & Sancti Augustini testimonio roboremus v-

Serm. 215. de Temp.

Hom. 60. ad Pop. Antioch. Tom. 4.

sum cereorum, quem ipse probat, imò cereos offerre hortatur: vt & S. Chrysostomus, qui insuper scribit argenteas catenas & lucernas pro aris suspendisse. Exstat apud Surium oratio Gregorij. Cæsareæ Cappadociæ de Sanctis (318.) Patribus Nycenæ Synodi, in qua mentio fit cuiusdam Tribuni militum, qui & templum, vel potius templi habitatorem Christum honorauerat, & lucernis in templo accensis placauerat. Constantinus Imper. in decreto donationis factæ Syluestro, commemorat se S. Petro, & Paulo Apostolis Ecclesias ædificasse, quibus vt semper haberent lumina accensa, possessiones & agros adiecit. Apagite ergo qui luminaria tollitis: quamuis nil mirandum sit, qui mentes cymerijs tenebris obscuriores habetis, lucéque veritatis quam Orthodoxa Ecclesia proponit fingitis, legite magnum Bellarminum tom. 11. Controuers. lib. 2. de Reliquijs Sanct. cap. 3. & seq. & non dubiè herbam illi & orthodoxis omnibus dabitis.

CAPVT VI.

De clypeis, & vsu eos ponendi in templis Paganorum, ac Iudæorum: etiam Bibliothecis: eos fuisse aureos, qui differrent à scutu. De cereis in festo Purificationis B. Mariæ adhiberi solitis; eiusque origo vt & Circumcisionis, alijsque Paganorum ritibus ad nos translatis.

CLypei scuta maiora, inquit Seruius, dicti ab eo quod celent corpus, id est, ἀπὸ τοῦ κλέπτειν. Idem Seruius in Virgil. *Clypei peditum sunt, scuta equitum.* Liu. lib. 6. *Clypeis Romani vsi sunt, deinde postquam stipendiarij facti sunt, scuta pro Clypeis fecêre* nomen scuti παρὰ τὸ σκῦτος, id est, à loro, è quo prodijt, vel vt vult Isidorus, ab excutiendo quod excutiat tela. Differebant forma: Clypei enim formâ rotundâ & in orbem iustum relata; scuta in longum exibant, & ad pedes vsque demissa erant, vt ex Plutarcho probat I. Lipsius.

Lib. 3. de Milit. Rom.

Porrò, apud Romanos inoleuerat consuetudo ponendi Clypeos clarorum virorum in Templis, vel Bibliothecis, eosque interdum ex auro teste Suetonio de Caligula: *Inter reliquos honores decretus est ei Clypeus aureus, quem quotannis certo die Collegia Sacerdotum in Capitolium ferrent, Senatu prosequente, Nobilibusque pueris, ac puellis carmine modulato laudes virtutum eius canentibus. De Germanico* Tacitus: *Cùm conferretur Clypeus, auro, & magnitudine insignis, inter auctores eloquentiæ; adseruit Tiberius, solitum, paremque cæteris daturum.*

Cap. 16.

Lib. 2. Annal.

Par consuetudo apud Hebræos: nam legimus Salomonem sexcentos auri siclos dedisse in laminas vniuscuiusque scuti. Posteà populatâ vrbe Ierosolyma à Sesace Rege Ægypti sublati fuêre illi Clypei, & pro aureis æreos reposuit Roboam. Sed illi non ad magnorum virorum decus, sed ad militum armaturam: *Mille,* inquit, *Clypei pendent ex ea omnis armatura fortium* in Cant. Cantic. Nam Rege ingrediente domum Dei, prætoria cohors portabat illos clypeos, regrediente in armamentarijs reponebat.

3. Regno.

Le-

Lego etiam Machab.1. *Missum Clypeum aureum mille mnarum ad renouandam societatem Iudaeorum cum Romanis.* Etiam lego Paganos in templis clypeos ab hostibus captos suspendisse, si Poëtæ credendum est:

—— *Arma Diripite ô pubes tẽplu, vos aëria raptim Nudate, & Clypeos in bella refigite captos.* Silius lib.10.

Quod obtinuit etiam longè antè. Nam de Philistæis, vbi de armis Saül: *Posuerunt arma eius in templo Astaroth.* quod & Iudæi fecerunt. Nam & Machab. 1. dicitur: *Ornauerunt faciem templi coronis, & scutulis.* Reg 1.c.31.

Sed & Clypei ponebantur ad Bibliothecarum decus, erantque magnorum virorum Imagines depictæ, quod à sagata militia ad togatam venerant. Nam Troiano bello, scuta effigiem gestantis habebant. *Scutis enim qualibus apud Troiam,* inquit Plinius, *pugnatum est: continebantur Imagines origo plena virtutu, faciem reddi in scuto cuiusque qui vsus ille fuerit.* Lib.35. c.3. Nat. Hist.

Hæc autem hactenus dicta sint, vt videat Lector Paganos à Prisco Hebræorum fideli populo nonnulla è sacris illorum ad sua traduxisse. Vt sanè notâ censoria digni essent (vt antè ostẽdimus) qui existimarẽt nobis etiã Christianis non licère ritus Gentilium priscos, ad nostram Religionẽ transferre, & per signa visibilia, mysteria fidei pãdere, istorũq; Gentiliũ turpissimas cõsuetudines certâ pietate obliterare.

Sic solebant illi in honorem Deæ Proserpinæ, quam fingunt fuisse raptam, facibus & cereis accensis currere per Vrbem, itá initio Februarij, & Februo, id est Plutoni, accensis cereis sacrificare, & Ciuitatem lustrare ex ordinatione Numæ Pompilij, qui hunc Mensem illi dicauit. Hæc lustrandi consuetudo, vt penitus tolleretur, Sergius Papa Anno Domini 690. sub Iustiniano secundo (cui & illam Durandus tribuit) cereos accensos in publica supplicatione ipso Purificationis B. Mariæ Virginis festo, deferẽdos ex ipsa historia Euãgelica sumpta eiusmodi occasione statuit.

Eodem sanè modo quo & eadem Rom. Ecclesia ad superstitiones Calendarum Ianuarij abolendas Circumcisionis Dominicæ, quæ eodem die accidit Festum celebrandum instituit. Itemq; ad varias superstitiones, Calendarum Augusti extirpandas, in quibus Augusto Cæsari, ut in Ianuario Iano, epulas, & in ferias consecrabãt, festũ vinculorũ B. Petri, quæ eo tempore Romã allata sunt cõmodissimè ordinauit. Itá qui Plutonij tributi erant cerei, translati sunt ad sacrũ Purificationis festũ, vt dictum est per summos Ecclesiæ Præsules, qui cerei Christi carnẽ fragilẽ repræsentãt, & quidem de purissima Virgine natã, sicut cera ex apum labore conficitur, quæ sine vlla commistione nascuntur, lucem autem superferri videmus, quæ Christi diuinitatem repræsentat.

Cerimoniarũ quidẽ istarũ doctrinã, & vsum ridẽt hæretici, quasi Solẽ facib. illustrare velimus, sed his respondet Dionys. Areopagita Diui Pauli discipulus, verbis istis: *Principes nostri visibilibus signis cœlestia Sacramenta texerunt, & sub humanis Imaginibus res diuinas tradiderũt, & in spirituali figurâ maiestatẽ spiritualem repræsentarũt, vt pro modo, ac ratione captus nostris figuris visibilibus, quasi adminiculis quibusdã ad mysteriorum augustiorẽ intelligentiam subueheremur.* Vid. Bed. lib. de Temp. Alcuinum de Offic. Eccles. & nouissimè Staplet. in Promp. Cat. in die Purifi. Nauar. tract. de Orat. cap. 9. CA-

CAPVT VII.

Qui Præsulibus ac Sacerdotibus delati olim honores fuere, iisdem fere Ethnicos suos decorasse Pontifices & Sacerdotes. Vestalibus antiquis coma detonsa, vti apud Parthenones nostri temporis.

COmperio quoque priuilegia & honores tribui solitos Idolorum Sacerdotibus affines fuisse honoribus, quibus insigniri solent Pontifices Maximi. Nam vti testatur Illust. Card. Baronius, inter Idolorum Sacerdotes eminebat Rex Sacrorum, qui in conuiuijs super omnes accumbere solebat. Erat & Pontifex Maximus arbiter humanarum atque diuinarum rerum omnium: quod breuiter explicatum habes in Festo Pompeio in voce *Ordo* de Verb. signif.

Tom. 3. Annal. An. 324.

At vt exordiamur à sacris illorum Ethnicorum, legimus in *Augure*, cum Comitia irrita reddere, & abdicare etiam Consules Magistratu potuisse, vti Cicero satis diuersis in locis de legibus ostendit. Vetitum eis erat, inquit Plutarchus, equo vehi, sed vti carpento pro illa qua fungebantur amplissima dignitate iubebatur. Sic Sacerdotum peculiaris mos erat, quod affirmat Tacitus, carpento etiam Capitolium ingredi. Sic & videas Romanos modò Pontifices, quod etiam tradidit Marcellinus per Vrbem Rhedis, seu carrucis vehi. *Procedunt*, inquit, *vehiculis insidentes circumspectè vestiti*: Idcircò autem equo vehi religio antiquis illis erat, quod equinum fel damnaretur inter venena, veluti Plinius scribit.

In qua Rom. st. quæst. 40.
Lib. 12.
Lib. 27.
Lib. 29. cap. 9.

Sed & magna illa dignitas adeo eximia videbatur, vt nunquam pileum (insigne flaminum) deponerent: cum vt testatur Plutarch. cæteri solerent occurentibus caput detegere. Obseruat hoc ipsum in hanc diem Romanus Pontifex. Refert idem Plutarchus etiam de alijs, flaminis immunitatem, vt iurare ei minus liceat, quod non conueniat de rebus paruis fidem ei non haberi, cui res sacræ, & maximè concreditæ sunt, sunt & alia plura quæ recitat Gellius, à quorum nonnullis vt superstitione infectis, Christiani Pontifices abstinere consultius iudicârunt.

Quæst. 9.
Quæst. 49.
Lib. 1. Noct. Attic. cap. 15.

Rursum, Deorum Sacerdotes purpura induebantur, eademque prætiosa; nempè bis tincta, vt indicat Cicero ad Atticum. Moris quoque erat cum dedicaretur Sūmus Sacerdos, vittâ, & corona aurea ornari. Vnde Prudentius eorundem ritus referans, hæc inter alia canit:

Cic: loco.

> *Mirè infulatus festa vittis tempora*
> *Nectens, corona dum repexus aurea*
> *Cinctu sericam gabino fultus togam.*

Sed summos Christianæ legis Antistites longè ante tempora Constantini Imper. ipsos inquam Christi Apostolos, laminam auream in sacris gestare consueuisse refert Baronius.

Lib 1. Annal.

Rursum, Pontifex Maximus, auctore Plutarcho in alios omnes Sacerdotes habebat Iurisdictionem, etiam in Flaminem Dialem: qui licet post Pontificem maior cæte-

In Numa.

cæteris auctoritate, ac dignatione haberetur, tamē si valetudo aduersa eum incessisset, vt notat Tacitus, abesse non poterat nisi Pontificis Maximi arbitrio: Ità qui vel purpureo, vel Insularum decore insigniti sunt, citra S. Præsulis assensum à suis residentijs abesse nequeunt.

Lib. 3. Annal.

Denique, mos etiam antiquus erat, vt aliquid pro introitu Sacerdotij erogaretur, quemadmodum refert Suetonius, vt & pro introitu militiæ, testante Plinio: sic & Præsbyteros atque Clericos aliquando Xenia, & his similia pro introitu Ecclesiæ contulisse scribit Anastasius Germonius, quod tamen modò sacris Concilij Tridentini Cōnstitutionibus vetitum est.

In Claudio cap. 9.

Lib. 1. de Sacror. immunit. c. 3.

Similiter Vestalibus crines detondebant, quod & vsu venit Monialibus nostris, quasi eiurent Fastus seminaria perpetuæ castitatis (cuius auocamentum esse queat comptus capillus) obseruationem professæ. Ex quibus apparet non pauca Paganis vsitata, ad res nostras esse deriuata, etsi dissimili modo, & ratione, vti suprà cap. 1. & seq. ostensum est, & modò pro coronide Cap. sequenti pandemus.

CAPVT VIII.

Quemadmodum Lucerna & Laurus ædibus priuatis apponi solita, ita etiam sacris in publicâ præsertim lætitiâ vt & in templis Christianorum lucerna, cerei, flores, ramusculi, & his similia.

QVia gaudent nonnullli peritia moris prisci, quibus potissimum hæc scribuntur, subnecto vsitatum fuisse cum in priuata, tum in publica lætitia, ianuas, & fenestras (quod hodieque in Vrbe videmus) lauro, lucernisque exornare, priuata quidem in nuptijs: vnde de ea quæ mox à nuptijs diuerterat Iuuenalis sic pangit:

Satyr. 6.

Ornatas paulò ante fores pendentia liquit Vela domus, & adhuc virides in limine ramos.

Satyr. 10.

In publica verò lætitia, idem Iuuenalis:

Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum Cretatumque bouem.

Tertullianus: *Cur die læto non laureis postes adumbramus? nec lucernis diem infringimus?* Plinius. Laurum vocat præcipuam lætitiæ victoriarumque nunciam. Apuleius: *Domus tota lauris obsita, tædis lucida, strepebat Hymenæum.* Panegyristes in laudatione Theodosij: *Quid portas virentibus sertis coronatas? quid aulæis vndantes plateas, accensisque funalibus auctum diem referam?*

Apolog. ad gentes.

Lib. 15. Nat. Hist. c. 30.

Prudentius contra Symmach. 2.

Quò te suscipiam gremio lætissimè Princeps, Quos spargam flores?

Lib. 2. ad uxorem.

Tertull. *Prodit de ianua laureata, & lucernata, vt de nouo consistorio libidinum.* Sed Christianis ista exoleta sunt, vt ex Canone Gratiani liquet. Manserunt tamen apud Iudæos ritus istius Gentilitatis reliquiæ, quod colligimus ex Persio:

27. quæst. 7.

------ At cùm Herodis venêre dies, vnctaque fenestra, Dispositæ pinguem nebulam vomuêre lucernæ.

Satyr. 5.

Vncta fenestra, quia perfusæ domus vnguentis, & fores id est fenestræ. Quod collige ex alio Poëta.

Catull.

Mihi limina tepida Mihi floridis corollis Redimita domus erat.

Iudæi enim paulatim Romanos imitati, Sabbathi sui diem, & alios festos vanâ superstitione colebant, lucernasque illo die accendebant, vt auctor est Scholiastes Persij: *Herodiani*, inquit, *obseruant Sabbatha, quo die lucernas accensas, & violis coronatas in fenestris suis ponunt.* Morē hunc taxat Seneca: *Accendere aliquē lucernā Sabbathis prohibeamus, quoniam nec lumine Dij egent, & ne homines quidem delectantur fuligine.*

Epist. 95.

Atque hic mos sensim defluxit in Christianos, primitiuæ Ecclesiæ, teste Paulino:

Natal. 3. Sancti Felicis.

Clara coronantur densis altaria lichnis
Limina ceratis adolentur odore papyri,
Nocte dieque micant, sic nox splendorque diei,
Fulget, & ipsa dies cælesti illustris honore
Plus micat innumeris lucem geminatque lucernis.

Vndè videre est, non solum ad expellendas tenebras vsum lampadum in primitiua Ecclesia fuisse, sed etiam clara luce ad lætitiam, & sacri cultus celebritatem indicandam. Indè ordo Acolytorum, Ceroferariorum, de quibus mentio apud Cyprianum, Cornelium Papam, Eusebium, & alios. Lucernis porrò, vt & vasis argenteis, vsos fuisse in suis Ecclesijs Christianos tempore nascentis Ecclesiæ Baronius plusculis in locis ostendit.

1 & 2. Tom. Annal.

Itaque nouum non est vt in Ecclesia Orthodoxorum lucernæ, ac cerei accendantur antè Diuûm Imagines, vel Martyrum simulachra, id quod idem Eminentissimus Cardinalis Baronius fusè probat testimonio Enodij Vsalensis Episcopi, cuius meminit S. Augustinus, qui tractat de cereis afferri solitis ad reliquias Sancti Stephani. Et S. Athanasius deplorat cereos vt alibi diximus, à fidelibus oblatos, & ab Arrianis sublatos, eò quod Idolis oblati, & incensi fuissent. Qua de re præclara etiam videantur testimonia apud Bellarm. tom. 1. Controu. p. 2. lib. 2. cap. 3. & nos infrà cap. 18.

Tom. 1. Annal. An. Christi 58. Lib. 22. de Ciuit. Dei cap. 8.

Neque solum lucernæ, sed & flores, & ramusculi arborum adhibiti. Audito Heraclij Imper. Constantinopolim aduentu, populus intolerabili desiderio obuiam illi facti vnà cum Cōstantio eius filio egressi sunt inquit, Theophanes in Annal. portantes ramos oliuarum, & lampades, laudantes eum gratulatione & lachrimis. Atque hunc morem Christiana pietas traduxit ad Ecclesias Martyrum. Vndè D. Hieron. Nepotianum laudat, quod Ecclesias illas diuersis floribus arborum comis, vitiumque pampinis exornaret; vt & lychnis & cereis apud veteres, & quidē clara luce, quod me docet Lactantius: *Mactāt hostias Deo, tanquam esurienti, profundunt vina tanquam sitienti, accendunt lumina velut in tenebris agenti.* Satis horum: ad alios iam progrediamur Ecclesiæ ritus.

Epist. 3.

CA-

CAPVT IX.

Vsus Tonsuræ Ecclesiasticæ, vt & Coronæ. Vndè illius origo? qui differat antiqua ab hodierna. Edictum ne Clerici comam nutriant.

TOnsuræ Ecclesiasticæ vsum processisse à Nazareis ex Isidoro edisco: Illi enim prius crine seruato, diuina post magnam continentiam deuotione completa, caput radebant, & capillos qui erant Deo consecrati, in igne sacrificij ponere iubebantur: scilicet, vt deuotionis suæ notam aliquam Domino sacrificarent. Huius ergò exempli vsus ab Apostolis introductus est, vt hi qui in diuinis cultibus mancipati Domino, consecrentur, & quasi Nazaræi, id est, sancti Dei, crine præciso innouentur. Hoc quippe & Ezechieli Prophetæ iubetur, dicente Domino: *Tu Fili hominis sume tibi gladium acutum, & duces super caput tuum, & barbam*; videlicet, quia & ipse Sacerdotali genere Deo in ministerium sanctificationis deseruiebat, Hoc & Nazareos illos Priscillam, & Aquilam in actibus Apostolorum primum fecisse legimus, Paulum quoque Apostolum, & quosdam discipulorum Christi, qui in huiusmodi cultu prædicati, & mirandi exstiterunt. Hactenus de Nazareis tonsis & rasis. Modò de Clericorum tonsura, quæ non erat aliud quam signum quod in corpore quidem figuratur, sed in animo noscitur, scilicet, vt hoc signo in Religione vitia resecentur, terrenaque contemnantur, vt scribit Augustinus, adeoque criminibus carnis nostræ, quasi crinibus exuamur, & indè innouatis sensibus, & comis rudibus euilescamus, expoliantes nos (iuxta Apostolum) veterem hominem cum actibus suis, induentes nouum, qui renouatur in agnitione Dei. Quam renouationem in mēte quidem oportet fieri, sed in capite demonstrari, vbi ipsa mens noscitur habitare. Quod verò detonso capite superius, & inferius circuli corona relinquitur, Sacerdotium, Regnumque Ecclesiæ in eis existimo figurari, ita ille.

Lib. 2. de Offic. Eccles.

Num. 6.

Ezechielis 5.

Act. 21.

Lib. de Contēptu sæcul.

Vide Cardinal. Baron. Tom. 1. Annal.

Germanus Patriarcha Constantinopolitanus aliam huius circuli seu coronæ causam affert. *Duplex*, inquit, *corona circumposita capiti Sacerdotis, capillorum significatione, imaginem refert refert venerandi capitis Apostoli Petri; qui cum missus esset ad prædicationē Domini & Magistri sui, ei tonsa est coma ab his, qui eius sermoni non credebant, vt illuderetur ab ipsis, eique Christus Magister benedixit, & infamiam in honorem, illusionem in gloriam vertit.* Ita ille.

In Theoria Rer. Eccles.

Alij existimant verius esse formam, & signum huius magnæ coronæ à Sancto Petro electam ob honorem, & reuerentiam coronæ spineæ, qua in Passione sua Redemptor noster coronatus est, ad cuius imitationem coronam suo in capite formauit, vt salutifera homini passio nunquam ex animo excideret. In qua sententia est Ven. Beda: *Nos*, inquit, *passionis Domini signum in vertice gestamus, neque ob id tantum in coronam attondemur, quia Petrus ita attonsus est, sed quia Petrus in memoriam Dominicæ Passionis ita attonsus fuit, & nos qui per eandem passionem saluari desideramus, ipsius passionis signum cum illo in vertice gestamus.*

Lib. 5. Hist. Angl. c. 22

Cæte-

Cæterum, corona illa qua hodie maior pars Cleri vtitur instar breuiculi orbis in capitis vertice, olim ignota fuit, quod probare videtur Concilium Toletanum IV. quo statuitur, *vt omnes Clerici, vel lectores sicut Leuitæ, & Sacerdotes detonso superius capite toto, inferius solam circuli coronam relinquant, non sicut huc vsque in Galliciæ partibus facere Lectores videntur, qui prolixu, vt Laici comis in solo capitis apice modicum circulum tondent; Ritus enim iste in Hispanijs ad vsque Hæreticorum fuit.* Hactenus Canon relatus tom. 3. Concil. pag. 73.

Canone 40.

Idem in constitutionibus Ecclesiæ Oxoniensis in Anglia tempore Stephani Archiepiscopi sancitum: *Ne scilicet Clerici comam nutrirent, sed honestè tonsi & coronati incederent.* Imo extat Constitutio Gregorij iunioris: *Si quis*, inquit, *ex Clericis comam relaxauerit Anathema sit.* Quod tamen non de excommunicatione quæ fit ipso iure, sed quæ per Iudicem infligitur, capiunt Doctores. Vnde in Decretis etiam Legati Pontificij Hugonis de Petra sancta ad Leodienses sub annum Christi millesimum ducentesimum secundum inter alia habetur: *Clerici comam nutrientes tam diu suis careant stipendijs, donec detonso capite congruam fecerint tonsuram*; qualem scilicet suprà descripsimus, quæ differebat à corona Monachorum, quippe qui totum fere caput radebant, vt modo Carthusiani. Vide Baron. tom. 1. Annal. An. Chr. 58. vbi etiam scribit Episcopos olim magna ex parte capitis abrasos fuisse, quod & in Pontifice Max. hodie alijsque Episcopis cernitur. Videatur etiam latè R. P. Iacobus Lobbetius Societatis IESV Theologus in suo Speculo Ecclesiastico cap. 2. de Tonsura Clericali.

In cap. Si quis 4. de Vita & honest. Cler. Boët Epo. in d. c. si quis & c Clericus.

CAPVT X.

Vt Natalis dies assumpti ad Imperium olim festus erat, ita etiam dies quo Præsul ad Præsulatum fuerat assumptus.

DE Natalitio die quo Imperatores ad Imperium assumpti erant latius scripsimus supra parte 1. cap. XII. nunc lubet affinia his subnectere, quæ à Suetonio notata, exindè, ea quæ de euectis ad Præsulatus honorem spectant, subijciemus. Scribit igitur in Augusto Suetonius inter honores ei delatos: *Quasdam Italiæ Ciuitates diem quo primum ad se venisset, initium anni fecisse.* Et alibi: *Equites Romani natalem eius spontè, atque consensu biduo semper celebraße.* Idem in alijs. Vnde Martialis de Natali Domitiani.

Cap. 59. C. 57.

Cæsaris alma dies, & luce sacratior illa Conscia Dictæum, quâ tulit Ida Iouem.

Adde Platonem in Alcibiade: *Postquam verò natus est primogenitus, qui succedit in Regno, primum quidem eum diem omnes, qui sub Regno sunt celebrant, atque ita imposterum quotannis natalem Regis diem sacris ac festis omnis Asia colit.*

Ita Pharao celebrabat conuiuium solemne die Natalis sui. Eodem porrò ritu Antistites Christiani diem, quo ad Præsulatum euecti fuissent festum habebant. Ità 15. Kal. Febr. Cathedræ Romanæ, & 8. Kal. Mart. Antiochenæ celebratur. De hac consuetudine sic doctissimus Baronius in Martyrologio 15. Kal. Febr.

[Ge]nes. 26.

Quod

Quod autem ad præsentem solemnitatem spectat laudabilis in Ecclesiâ viguit antiquus vsus, vt dies anniuersaria ageretur, quâ quis alicui Sedi præfectus esset Episcopus. Id etenim tam in Occidentali Ecclesia, quam in Orientali etiam obseruatum, innumera ferè docent exempla. De consuetudine Romanæ Ecclesiæ scribit S. Paulinus, de qua exstant Sermones Sancti Leonis Papæ, ea die habiti: Conuenire enim vndique ex Italia Episcopi tunc Romam consueuerunt ad celebrandum natalem diem Romani Pontificis, vt pulchrè demonstrat Epistola Hilarij Papæ ad Ascanium, & cæteros Episcopos Prouinciæ Tarraconensis, in qua hæc leguntur: *Lectis ergò in Conuentu Fratrum, quos natalis mei festiuitas congregauerat, litteris vestris, &c. Quinam autem hi fuerint, ex quibusvè Italiæ Ciuitatibus Romam confluxerint, indicant ipsa Synodica tabula superiùs recitata.* Ità ille.

Epist. 16.

Accipe & de vsu aliarum Ecclesiarum exempla, vt illud quod S. Ambrosius scribit de Fœlice Comensi Episcopo. Item quod S. Augustinus habet de die natali Aurelij Episcopi Carthaginensis, deque sua ipsius etiam anniuersaria die ordinationis. De consuetudine Orientalis Ecclesiæ satis monent Græcorum Menologia, in quibus Sancti Basilij, Sancti Ioannis Chrysostomi, & aliorum agitur sedis natalis dies.

Lib 8. Epist 60. Homil. 24. & 25.

Quo etiam tempore, & pari ratione Romana Ecclesia eam diem solemniter agere consueuit, quo Romanæ natalis est Cathedræ, quoniam (inquam) Sanctus Petrus Romæ diuino consilio primum sedêre cœpit, translata illuc sede, quam septem annos tenuit Antiochiæ.

Porrò, tantò celebrior hæc est solemnitatis, qua Antiochiæ sedit, quæ mobilis illa, vel ad tempus tantùm, ac quasi per transitum translata est, Romæ verò stabiliuit, firmauitque Deus, eandem in æternum Petri Successoribus permansuram; *quam*, vt tradit Irenæus, *doctrinâ munitam, traditionibus locupletatam, meritis illustratam, dotibus auctam, idem Apostolus vnà cum Paulo etiam sanguine suo consecrauit.*

Lib. 3. cap. 3.

Ex quibus apparet quantâ insania blaterent nouatores hæretici, qui hanc Ecclesiæ Romanæ consuetudinem, veluti nouum inuentum damnabile, & superstitiosum culpant, & indigetant. De quo vsu audiamus virum magnum: *Ecclesia Romana natalitia Sanctorum festiuis gaudijs recolit*, inquit Bellarm. sed ea natalitia vocat, non quibus cum peccato nascuntur ad vitam mortalem, sed quibus per temporalem mortem transeunt ad vitam beatam & immortalem; scit enim *pretiosam esse in conspectu Domini Sanctorum eius mortem.* Psalm. 15.

Tom. 3. Controu. lib. 4. c. 7.

***

CAPVT XI.

De modo applaudendi Episcopis ex ritu prisco Imperatoribus, & Recitantibus vulgò acclamandi, forma Electionis antiqua Episcoporum.

NEdum Recitantes plausus, & acclamationes olim aucupari solitos, de quibus Centuria 1, cap. 83. egimus, verùm etiam Imperatores eas à populo ambiuisse refert Adamus Conthen. Nam Pertinaci Imper. acclamatum: *Patri pio, patri Senatus, patri omnium bonorum; Pertinace Imperante neminem timuimus, securi viximus*, quod ad defectum vsque vocis ingeminarunt. Erant & ista: *ô te fœlicem, ô nos fœlices*. Plin. ad Traianum: *De nostris annis addat tibi Iupiter annos*. Tertull. precabantur, & vouebant, *Tu vincas Iustine*, canunt. Coripp. 3. Plausus ille, vocis modulatione, manuum complosione, & iactatione, vestium commotione peragebatur. Vocis erat, vel simplex modulatio, vel additis instrumentis, Plebs personabat certis modis plausuque composito, teste Tacito, & Cassiodoro: *Voces organo dulciores, non clamores, sed tonos. Nero Alexandrinorum laudationibus delectatus institui curauit, qui eam plaudendi rationem addiscerent, equestres adolescentulos, & è plebe quinque millia. Bombos imbrices, testas vocabant, à sonitus quadam similitudine.*

Lib. 7. Polit.

Ille lib. 16. hic lib. 1. Var.

De Domitiano Suetonius: Acclamari in Amphiteatro, epulari die lubenter audijt *Domino, & Dominæ fœliciter*. Et in Claudio. Idem Sueto. Præsedit nonnunquam in Cai vicem acclamante populo, *fœliciter, partim Patruo Imperatoris, partim Germanici fratri.*

Vsus porrò ille deriuasse videtur in primitiuam Ecclesiam, vti legimus in illa Archiepiscopali Constantinopolitana, in qua tum Anatolius residebat: huic itaq; acclamatum fuisse historiæ memorant: *Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus, & lætemur in eâ*, quam gratulationem damnauit Leo Pontifex, ac nè porrò gloriã hanc victori, & resurgenti Christo Seruatori generis humani debitam vsurparent, edicto sanciuit. Videatur Card. Baronius, & Card. du Peron. Atque hic ritus perdurauit ad tempora vsque Augustini, vti constat ex eius Epistola 110. in qua Eradiũ designat suum Successorem, cuius verba, cum maximè ad intelligentiam moris prisci pertineant subijcienda duximus: "Ergò, inquit, nè aliquis de me queratur, voluntatem meã, quam credo Dei esse, in omnium vestrum notitiam perfero. Præsbyterũ Eradium mihi Successorem volo. A populo acclamatũ est. *Deo gratias, Christo laudes*, dictum est vices ter *Exaudi Christe, Augustino vita*; dictum est sexies decies. *Te Patrem, te Episcopum*, dictum est octies, cumque reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: *Non opus est me de laudibus eius aliquid dicere, fauco sapientia, & parco verecundia: sufficit, quia nostis eum: & hoc me velle dico, quod vos velle scio, & si antè nescirem hodie probarem. Hoc ergò volo: hoc à Domino Deo nostro, nunc etiam in ætate frigida, votis feruentibus posco, hoc vt mecum oretis exhortor, admoneo, rogo, vt omnium in pace Christi collatis, & conflatis mentibus*

tibus confirmet Deus, quod operatus est in nobis. Qui misit mihi eum, seruet eum, seruet incolumem seruet sine crimine, vt qui facit gaudium viuentis, locum suppleat morientis. A Notarijs Ecclesiæ sicut cernitis excipiuntur quæ dicitis, & meus sermo, & vestræ acclamationes in terram non cadunt. Apertiùs vt dicam, Ecclesiastica nunc gesta conficimus. Sic enim hoc esse, quantum ad homines attinet, confirmatum volo, à populo acclamatum est trigesies sexies: *Deo gratias, Christo laudes. Exaudi Christe Augustini vota,* dictum est tredecies. *Te Patrem, te Episcopũ,* dictum est octies. *Dignus & iustus est,* dictũ est vicies: *benè meritus, benè dignus,* dictũ est quinquies. Cùmque reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: *Ego vt dicebam voluntatem meam, & voluntatem vestram gestis Ecclesiasticis, quantum ad homines attinet, confirmatam volo, quantum autem ad latentem Omnipotentis voluntatem, omnes (vt dixi) oremus vt confirmet Deus, quod operatus est in nobis,* à populo acclamatum est, *Iudicio tuo gratias agimus,* dictum est sedecies, *fiat, fiat,* dictum est duodecies: *Te Patrem, Eradium Episcopum,* est dictum sexies. Cùmque reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: *Scio quod scitis, & vos, sed nolo de illo fieri, quod de me factum est: quid autem factum sit, multi scitis: illi soli nesciunt, qui tunc, aut nondum nati erant, aut nondum habebant artem sciendi. Adhuc in corpore posito beatæ memoriæ Patre, & Episcopo meo sene Valerio, Episcopus ordinatus sum, & sedi cum illo, quod Concilio Nicæno prohibitum fuisse, nesciebam, nec ipse sciebat. Quod ergò reprehensum est in me, nolo reprehendi in filio meo,* à populo acclamatum est. *Deo gratias. Christo laudes,* dictum est tredecies, cùmque reticeretur, Augustinus Episcopus dicit, *erit Presbyter, vt est, quando Deus voluerit futurus Episcopus, sed planè modò facturus sum, adiuuante misericordiâ Christi, quod adhuc vsque non feci. Nostis ante aliquot annos quid facere voluerim, & non permisistis: Placuit mihi, & vobis propter curam scripturarum, quam mihi Fratres, & Patres mei Coëpiscopi duobus Concilijs Numidiæ, & Carthaginis imponere dignati sunt, vt per quinque dies nemo mihi molestus esset. Gesta confecta sunt, placuit, acclamastis. Recitatur placitum vestrum, & acclamatio vestra paruo tempore seruatum est circa me, & postea violenter irruptum est,* & non permittor ad quod volo vacare. *Ante meridiem, & post meridiem occupationibus hominum teneor, obsecro vos, & obstringo per Christum, vt huic iuueni, huic Presbytero Eradio, quem hodie in nomine Christi designo Episcopum Successorem mihi, patiamini me refundere onera occupationum mearum.* A populo acclamatum est. *Iudicio tuo gratias agimus,* dictum est vicies sexies. Cùmque reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: *Ego charitati, & beneuolentiæ vestræ apud Dominum Deum nostrum gratias ago, imò de illa Deo gratias. Ergò Fratres quidquid est, quod ad me perferebatur, ad illum perferatur. Vbi necessarium habuerit consilium meum, non negabo auxilium, Absit vt me subtraham, tamen quidquid illud est, quod ad me perferebatur, ad illum perferatur. Ipse me autem consulat si fortè non inuenit quid facere debeat, aut poscat adiutorem, quem nouit Patrem, vt & vobis nihil desit, & ego tandem aliquando si quantulumcumque spatium mihi huius vitæ donauerit Deus, ipsam meam quantulamcumque vitam non dem segnitiei, nec donem inertiæ, sed in sanctis Scripturis, quantum ipse permittit, & largitur exerceam: hoc & ipsi proderit, & per ipsum etiam vobis. Nemo ergò inuideat otio meo: quia meum otium magnũ ha-*

" *bet negotium. Video me de hac re propter quam vos inuitaui, omnia vobiscum egisse, quæ debui.*
" *Hoc ad vltimum rogo, vt gestis istis subscribere dignemini qui potestis. His mihi responsione ve-*
" *strâ opus est: teneam responsionem vestram: de hac assensione aliquid acclamate.* A populo ac-
" clamatum est *fiat fiat*, dictum vicies quinquies: *Dignum est, iustum est, dictum vicies o-*
" *ctíes, fiat fiat, dictum quater decies, olim dignus, olim meritus* : Dictum vicies quinquies.
" *Iudicio tuo gratias agimus*, dictum tredecies. *Exaudi Christe, Eradium conserua*, dictum
" octies decies. Cùmque reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: *Benè habet, vt ea*
" *quæ Dei sunt, circa Sacrificium eius agere valeamus, in quâ hora supplicationis nostræ maximè*
" *commendo charitati vestræ, vt omnes vestras causas, & negotia intermittatis, & pro ista Eccle-*
" *sia, & pro me, & pro Presbytero Eradio Domino preces fundatis.*

Ex quibus verbis non solùm patet quantum modestiæ, prudentiæ, sapientiæ in Augustino eluxerit, verùm etiam antiquum illum applaudendi ritum ad se, successoresque suos transtulisse.

Verùm, quoad electionem Episcoporum, perspicuum est, vt ad ordinationes ritè celebrandas plebs cui Præpositus ordinatur, & Episcopi eius Prouinciæ proximi conuenirent; & Episcopus plebe præsente deligatur, & indè Acclamationes de quibus suprà: quas quoque acclamationes fieri solitas in Concilijs notat idem Cardinalis Baronius.

Tom. 6. Annal. An. Chr. 465 & 124 & 869. De Sacerdot. cap. XI. In Vita S. Ignatij.

Illud etiam notandum, Antistites prioribus sęculis proprijs domicilijs caruisse, vt auctor est Mattheus Galenus Vestcappellius, quem refert Eruditus Vir Pétrus Halloix Soc. IESV: *Prisci*, inquit, *Episcopi hac laude, vel imprimis commendabantur, quod veluti peregrini semper incertis quodammodo vagarentur sedibus, neque vsquam haberent* (vt ille ait) *manentem locum. Vndè diuinus Ignatius litteris Antiochiam datis, iubet Diaconum Heronem salutare Caßianum hospitem suum, sic inimicorum suorum odijs coactus suas prædicare virtutes beatißimus Theodoretus Epistola ad M. Leonem: inter alia incommoda hospitij proprij enumerat inopiam, cùm Cyrus latißimis distenderetur finibus. Sic denique decreuit sub idem ferè tempus Aurel. Augustinus, & in primum librum suorum Decretorum retulit D. Burchardus Episcopus, vt ait, quasi hospites fieri debet: & priuatam domum non habeat, sed quasi hospes esse debet*, vt Christus inquit, *Filius hominis non habet vbi caput reclinet*. Hactenus è doctissimo Vestcappellio Reuerendus Pater Halloix Societatis IESV.

CAPVT X.

De Annulis profanis, & sacris. Illi diuersi generis : licet pro tempore infrequentes, inter sacros* Pronubus *consideratur. De Annulis B. Virginis, S. Vrsula, vbi asseruentur. De honorario Annulo, qui aurei, quibus concessus, quid palis inscriptum ? quid apud Christianos primitiua Ecclesia?

VArius annulorum vsus apud Gentiles, qui tamen infrequens valdè, quippè his tantùm concessus qui Legati ad exteras gentes mittebantur, neque alijs

vt

vti fas fuit, quàm qui ex ea causa publicè illos accepissent. Posteà frequentior fuit factus, vndè luxum hunc reprehendit Tertullian. dum scribit priscis insuetatos fuisse, & nulla membra ijs exornata præter vnicum digitum, qui *Pronubus Annulus* dicebatur, & quem Sponsus fidei testimonio oppignorabat Sponsæ, quique quarto digito sinistræ manus imponebatur: cui annulo signum *mutui fœderis, & concordiæ* imprimebatur, id est, *dextra simul iuncta*, si Isidoro credimus, super quo ritu adeundus Baronius sub An. Ch. 57. quem in suo candelabro citat D. Decanus Pastor Couiniensis Iacobus Marchantius, vir piæ & eruditæ memoriæ, vbi refert Coloniæ adhuc seruari annulum pronubum S. Vrsulæ aureum opere simplici, quo eam sibi Conanus Gallobritanniæ Præfectus desponsarat, licet virginitatis amans, fugiens sponsum ex maiori Britanniâ fœlici Remigio Coloniam appulerit, cum aliarum Virginum cohortibus, quarum historiam vberem petere poterit Lector ex Annal. Baron.

Apolog. aduers. Gentes.

Annulum quoque quo S. Ioachim Annam B. Mariæ parentem sibi coniunxit Romæ apud Sanctimoniales S. Annæ idem Baronius seruari scribit, vt & Perusij annulum quo S. Ioseph Deiparam Virginem Mariam desponsauit, cuius annuli attactu alios consecrari, & parturientibus profuturos prodidit Baptista Laurus Perusinus. Idem præstat aqua in quâ sacrum istud pignus fuerit, vt plerique tradunt, qui etiam aquam hanc nullo vnquam temporis decursu corrumpi certò, non arbitrariò referunt. De hoc annulo, sic olim ludebat, dum summum purpuræ decus gestaret S. D. N. Vrbanus VIII. Pontifex Max.

Imbriferis arcus fulgens in nubibus Orbem, Effera diluuij damna timère vetat.
Sic Deus omnipotens voluit: decus Annule maius Est tibi, quem supplex Vrbis Perusina colit.
Es gemino constans arcu fœlicior index: Nam peragit Virgo nupta salutis opus,
Virgineo terra coniungens fœdere cœlum, Hac duce, non pelagi, non stygis vnda nocet.

Sunt tamen qui existiment, inter quos R. P. Carolus Stengelius Benedictinus: non Perusij, sed apud Semimurenses in Burgundiâ asseruari, qui addit tres annulos B. Virginis fuisse, sed pronubium illum asseruari apud iam dictos Semimurenses, alterum in Cœnobio Aquiscinctino, tertium Perusij in summo Vrbis templo, in quo (quidquid dicat Stengelius) sacrum istud Cymelium coli puteni ob rationes quas affert F. Abraham Bzouius in Epistola ad Ioannem Baptistam Laurum. Neque interim repugnans videri B. Mariam tres habuisse annulos: quia vtrumque fortè, & alterum potuit accepisse à B. Annâ matre suâ.

Lib. 3. de Reliq. B. Virg. c. 16.

Cent. 1. Epist. 9.

Verùm, vt redeam vndè diuerti, mos ille Virgines annulo despôsandi, fluxit ab ipsis Hebræis, vndè Iudam desponsasse Thamar, pacto licet iniquo, legimus: *Dixit Thamar; patiar quod vis, si dederis mihi arrhabonem, donec mittas quod polliceris: ait Iudas: quid vis pro arrhabone dari? respondit illa, annulum tuum*, quem videtur de more gentis petijsse.

Genes. 8. vbi v. Corn. à Lapide. n. 25.

Erat & annulus *honorarius* aureus, quo vti non licebat nisi Senatoribus, & Equitibus. Vndè Dio scribit, nemini quondam Romanorum, non Libertino solùm,

Lib. 48.

ſed nè ingenio quidem annulis vti aureis, præterquam Senatoribus, & Equitibus permiſſum fuiſſe; & quidem vbi in publicum prodibant: nam domi ferreis vtebantur teſte Plinio, nec tam ornatus, quàm ſignandi cauſa. Vide Macrobium, nec non Card. Baron. & ea quæ paullò poſt cap. XCVII. dicemus.

Lib. 33. c. 1. Vid. Adr. Turnebum lib. 10. aduerſ. c. 2.

Atque hi aurei in duplici differentia apud lautiores & elegantiores. Erant enim *æſtiui*, & *hyberni*, & iſti maioris ponderis, illi leuioris. Iuuenalis:

Saty. 1.

Ventilet æſtiuum digitis ſudantibus aurum;
Nec ſufferre queat maioris pondera formæ.

Cæterùm, Senatoribus, & Equitibus tantùm, vt diximus annuli aurei ferendi ius erat. Vndè Tit. Liuius Bello contra Carthaginenſes ſecundo, refert Equites Romanos ab Hannibale ad Cannas cæſos eſſe eo numero, vt cæſorum annuli tres integros modios cum medio oppleuerint, quos omnes in triumphi ſpeciem, & victoriæ parte monumentum Hannibal Carthaginenſibus tranſmiſit.

Lib. 23.

Libertinis autem, quibus vellet Imperator, honoris tantùm ergò idem ius concedebat, & tales aureis annulis donati, Equites fieri poterant. v. Carolum Sigonium de antiquo iure ciuium Romanorum. Aſt quia annulorum aureorum vſus facilitate Principum nimiopere increbuerat, meritò Tiberius Imperator conſtituit, nè cui id ius eſſet, niſi cui ingenuo ipſi patri, auoque paterno, quadringenta Seſtertia, id eſt decem millia Imperialiũ fuiſſent, & lege Iuliâ Theatrali ius in quatuordecim ordinibus ſedendi, vt apud Plinium extat. Itaque dabatur ius iſtud libertinis ditioribus, vt Arnobius ait, vbi, inquit, Cæſares pecuniam donare, & annulos aureos ſolitos eſſe, vt & loca priora in ſpectaculis. Idem ius conceſſum ijs, qui medicos ſe profiterentur, vt in Antonio Muſa oſtendit Dion, quem quod Auguſto Cæſari grauiter aliàs ægrotanti priſtinam reſtituiſſet valetudinem, annulo aureo donatum fuiſſe ſcribit.

Cap. 3.

Lib. 4.

Quid porrò palis annulorum inſcriptum eſſet, docet Clemens Alexandrinus, qui ſcribit non eſſe per Chriſtianos inſcribendas Idolorum facies, quas ipſi Ethnici imprimebant, nec pocula, aut amicas nudas, quod illi faciebant, vt libido, & intemperantia perpetuò ijs in mentem reuocaretur. De Cæſare Dio Caſſius: *Venerem*, inquit, *armatam annulo inſculptam geſtabat, eaque teſſera in rebus ſummis plerumque vtebatur.* Meminit & huius rei Plinius; & Eunodius, vbi templum erat Idolorum: *Vbi ſunt ſigilla Numinum*, inquit, *votis imaginata facientium*? Erantque in veneratione apud Paganos, vt liquet in hac inſcriptione: MAVOTIO SACR. HOC SIGILLVM A SERVO TANGI NEFAS.

Lib. 3. Pædag. cap. 11.

Lib. 43.

Lib. 34. c. 8.

Nonnunquam imago Imperatoris inſculpebatur; Spartianus in Hadriano: *Signa*, inquit, *mortis hæc habuit. Natali ſuo vltimo, cùm Antoninum commendaret, prætextâ ſponte delapſâ caput ei operuit: annulus, in quo imago ipſius ſculpta erat, ſpontè de digito lapſus eſt.* Hæc de honorarijs annulis.

Erat & annulus ſigillaritius, quo ſignabantur vel epiſtolæ, aut diplomata, aut ſupellex domeſtica, nè quid fortè furto periret. De priori Cicero ad Q. Fratrem:

Ad Q. Fratrem.

Sit annulus tuus, non vt vas aliquod, sed tanquam ipse tu, id est, vt non temerè, & sine delectu illum domesticis committas. Idem Cicero: *Quod scribis Terentiam de obsignatoribus mei testamenti loqui, &c.* Plautus Curcul. *Tabulas obsignatas attulisset, & quæ in hac cistella signo obsignata fertur*. De posteriori idem Plautus: *Obsignate cellas, referte annulum ad me, ego hac transeo in proximum ad meam viciniam.* Tacitus: *Vilißima vtensilium annulo clausa.* Plinius: *At nunc cibi quoque, & potus annulo vindicantur.*

Ad Att. 12. Epist.

I. Annal. Lib. 33.

Sed his annulis sigillaritijs, siue signatorijs Idolorum facies insculptæ erant, licet Augustum Cæsarem Sphingis imagine primo signasse, mox Alexandri, postremò sua, vt refert Suetonius, & Cælius Rhodiginus.

At Christiani tempore primitiuæ Ecclesiæ annulis suis Christi nomen, litteris duabus expressum P. & X. imprimebant, aut signum crucis, vt de annulo S. Macrinæ in eius vita apud Gregorium Nyssenum, & aliorum tradit S. Ioannes Chrysostomus, vti curiosè animaduertit D. Mathias Nauæus Sacræ Theologiæ Doctor Duacenus, in suo Encomio Sancti Iosephi.

Lib. 6. Antiq. Lect. c. 12.

Illud denique curiosis non omittendum, quod annulus quem in digito annulari dextræ manus gestant nostri Præsules, detur ad honorem & significationem, quod Ecclesiæ suæ sponsi sint, teste Isidoro. Alijs porrò Sacerdotibus interdicitur, nè vnquam annulum gestent in Missâ, qui adeò ipsis Protonotarijs non participantibus prohibitus fuit, & quibuscumque Doctoribus, vt & Canonicis Cathedralium Ecclesiarum à sacrâ Rituum congregatione die 2. Februarij 1623. & 20. Nouembris, id quod conforme est iuri communi cap. Clerici officia 15. de Vitâ & honest. Cler. & ibi Bœtius Epo. de Iure sacro in fine.

Lib. 1.

Denique, nè quid de annulis sileam, animaduerti morientibus vti & somno grauatis religione quadam annulos detrahi, vt apud Plinium & Suetonium videre est. Plura de annulis legat qui volet apud R. P. Iacobum Lobbetium Societ. IESV Theologum in Speculo Ecclesiast. c. 6. §. 8. & apud Io. Stephanum Durantum de Ritibus Eccles. Cathol. lib. 2. cap. 9. & quæ scripsi infrà cap. 97.

Plin. lib. 33. cap. 1.

CAPVT XIII.

De seruis Christianorum, qui frequentes Monasterijs & Ecclesijs Canonicorum, quibus prisco æuo donati: in quo numero. Mitius tractabantur quàm serui Ethnicorum: Numerus illorum posteà minutus, vt & eorum conditio. Manusmortua, Cormeda, *quid?* Histoux *apud nos species seruitutis prisca, & quæ?*

NOn defuère Christianis temporibus nascentis Ecclesiæ serui adscriptitij, præsertim glebæ Collegiorum, quà Monachorum, quà Canonicorum. Illi non ea inhumanitate tractabantur, quà Etnicorum æuo: quod priusquam ostendamus, ordiri primùm lubet ab vsu relinquendi Ecclesijs seruos, & seruas. Verbis ipsis

Tract. de Canonicis lib. 3. c. 16.

ipsis id exequar Ioannis Molani Doctoris Louaniensis: Valdè vsitatum erat, inquit, apud maiores nostros, vt vel vltima voluntatis dispositione, aut quando ad Monasticam vel Canonicam vitam transibant, seruos suos, & seruas, siue ancillas " Monasterijs, vel Ecclesijs offerrent, commoti ad id faciendum, tum pietate erga " Ecclesiam Christi, tum paterno ac pio affectu erga sua mancipia, quibus post " mortem suam bonos patronos, aut dominos dare cupiebant, vt quidquid ab illis " vtiliter pijs locis impenderetur, & quidquid vicissim à Sanctis Viris rependeretur, hoc totum in multiplex animarum remedium eis cederet. Huiusmodi donationis factæ Ecclesiæ Cathedrali Leodiensi S. Lamberti producit idem Molanus exemplum anno salutis 1136. per Nobilem Virum Radulphum, eiusque vxorem prole carentes, in quâ donatione relinquuntur eidem Ecclesiæ possessiones dictorum Coniugum & sexaginta mancipia, quorum nomina memoriæ & fidei testimonio in diplomate adscripta sunt.

Pluribus adhuc anteà sæculis similes inueniuntur donationes Ecclesiæ Leodien. factæ per Carolum Imp. anno 884. & nominatim *villa de Magdera in pago Scarponensi cum mancipijs vtriusque sexus.* Rursum alia Regis Euenteboldi, qui eidem Ecclesiæ Leodieñ. donauit villam in pago de Teux, *cum omnibus ad eam pertinentibus, videlicet mancipijs vtriusque sexus, campis, syluis, pratis, aquis, molendinis, &c.* Idque anno 898. Alia insuper legitur in Archiuis dictæ Ecclesiæ donatio facta per Othonem Imper. anno reparatæ salutis 972. Ecclesiæ Regali Aquensi in Dominio de Fleron Ciuitati Leodiensi contermino, cum vtriusque sexus mancipijs.

Exstant quoque alia in Archiuis Monasterij Sancti Bertini diplomata, in quibus Rodoaldus nobilem filium suum Megenfridum eidem Monasterio obtulit cum parte hæreditatis, & quatuor mancipijs. Cui donationi posteà superaddit anno 867. mansum vnum cum seruo, vxore, & liberis.

Rursus, Macarius, & Gondrada eius vxor Cameraci ante Altare Sanctæ Mariæ Idibus Aprilis anno 885. donationem fecerunt multarum possessionũ, cum mancipijs vtriusque sexus, centum quinquaginta. En duo exempla, vnum de mancipijs Monasterij Diui Bertini, alterum de mancipijs donatis Ecclesiæ Cameracensi.

Iam quod serui Christianorum mitiùs illi quàm apud Ethnicos tractarentur, probat idem Molanus ex Apostolicis Constitutionibus apud Clementem: *Dominus*, inquit, *qui Christianum famulum habet saluo famulatu, diligat eum tanquam filium, & tanquam fratrem, tanquam fidei communionem.*

Lib. 4. c. 11

Neque verò Christianæ mansuetudini repugnabat vsus ille seruorum, Constat stat enim ex Codice sacro, vel ante Christianissimum Abrahamum mancipia habuisse quam plurima. Quin & de seruitiis æquissimæ visæ sunt leges Moysis,

Exod. 21. & Leuit. 25.

Cæterùm, crescente Religione minutus est numerus seruitiorum, atque adeo conditio ipsa sublata. Vndè cum ritu antiquo Christiani se suisque Ecclesijs dedicarent, seruos suos itidem libertate donabant, vti in Hermete Vrbis Præfecto legimus

legimus apud Bedam in Martyrologio, qui ante baptismum ab Alexandro Papâ susceptum 1250. seruos priùs libertate donatos Ecclesiæ reliquit.

Hinc Augustinus de Diacono Hipponensi loquens: *Antequam esset*, inquit, *Clericus emerat aliquos seruulos, hodie illos in conspectu vestro manumissurus est Episcopalibus gestis.* Et de alijs: *Aliqui seruuli eius reliqui fuerant, iam quidem in Monasterio viuentes, quos tamen gestis Ecclesiasticis manumissurus est hodie.* Vide Molanum d. lib. 3. c. 28. Verùm, adeò exoletus iam est iste vsus, vt vix exstet seruitutis vestigium in Ecclesia Dei, nisi quod quædam iura Dominicalia remanserint penes antiquas Ecclesias, & Monasteria, vti videmus in diuersis locis, *Manum mortuam*, aut saltem illius speciem vigêre, licet in toto penè Principatu Leodiensi iam exulauerit: Nam Episcopus Leodiensis Frater Godefridi Ducis Louaniensis sustulit è dictâ Diœcesi seruitutem hanc *Manus mortua*, quæ in eo consistebat, vt mortuo aliquo rustico dextra manus abscinderetur, & Domino suo præsentabatur, in signum (inquit Molanus) quod amplius non seruiret.

Serm. 2. de Comm. vita Cler.

Erat etiam, adeòque nunc, alia iuris Dominicalis recognitio, quam *Cormedam* vocabant: & est talis, vt nimirum moriente aliquo ex seruili stipite, Dominus aut Collegium, cui id ius competit, habeat optionem eligendi præcipuam mortui vestem, aut equum, aut annulum, aut denique eximium quid è mobilibus hominis mortui, quod quidem ius viget etiam apud Stabuletanos sub Coloniensi, & Prumenses sub Diœcesi Treuirensi. Porrò, in confinio Leodiensium, nimirum vicis Fraipont, Louegnez, & Bauieux, solent morituri facultatem moriendi à possessore huius iuris petere, hoc est conuenire de pretio, quod si conuenire non possint ad prædium Leodiense, vel Brabantinum curant se deferri. Illudque ius seruitutis illis in locis vocant antiquo idiomate *Hisloux*, quod etiam ad Ecclesiasticos intestatò decedentes defluxit, iurenè an iniuria censeant alij. Hæc porrò vox propriè apud nos significat vexationem, qua quis grauiter perturbatur. Quæ autem maior esse potest perturbatio aut vexatio vnius videlicet viduæ, quam cùm quod optimum habet pignus, siue equus, siue bos, aut vestis eripitur. Et tamen huiusmodi prædia siue seruitutes multæ sunt in Germania, vocanturque possessores horum *proprij homines*, de quibus Clariss. Præses Viglius ad tit. de testam. *Proprij homines*, inquit, *quos Germania nostra habet, eodem adhuc iure viuunt, quo olim, libertis scilicet magis similes, quàm mancipijs.* Horum etiam meminit Zasius in Intellect. iuris singularibus. Cæterùm, quàm benignos Seneca vellet esse Dominos erga seruos, audi eum loquentem Epist. 47. *Viue cum seruo tuo clementer, comiter quoque, & in sermonem admitte, & in consilium, & in conuiuium.* Audi & Clementem in Constitutionibus lib. 4. cap. 11. *Dominus qui Christianum famulum habet, saluo famulatu diligat eum tanquam filium, & tanquam fratrem propter fidei communionem.* Et Sapiens Ecclesiast. 34. in fine: *Si est tibi seruus fidelis, sit tibi, quasi anima tua, quasi fratrem sic eum tracta*, agnoscens scilicet illum eiusdem tecum naturæ consortem, ac communem in Cœlis habere partem, & familiæ succollatorem. Modò ad alia transgrediamur.

Ad seruas nimirum non hominum, sed Dei, quas Beguinas proprio autem vocabulo Parthenones nuncupamus.

CAPVT XIV.

De origine, instituto, atque antiquitate Parthenonum, vulgò Beguinarum, Etymon istius vocis. Origo an antiqua?

NOn desunt in hac Diœcesi Leodiensi, atque adeò in ipso Belgio virginum, viduarumque Asceteria, medio quodam vitæ genere, atque instituto consistentia, inter Cœnobiticam & sæcularem, quæ nec vllis substantialibus, vt loquimur, votis adstricta reperiuntur; sed tantùm deuotioni, pietatique student, idque sub directione propriorum Pastorum ex commendatione, & delegatione Præsulis ordinarij, teste Ioanne XXII. apud Petrum Coens, licet quandoque regimen admittant Religiosorum, vti Gandaui, nonnullisque alijs in locis. Has autem vulgò indigetant Beguinas, qualem plerique fuisse volunt Sanctam Vrsulam cum 11000. suis socijs, iuxta descriptionem eiusdem Ioannis XXII. quarum Beguinarum originem nonnulli valde anxiè disquirunt, atque tanquam de aris & focis certantes, ingenia sua in hac curiositate committunt, & fatigant, nonnullis pertinaciter asserentibus illarum regimen, atque etymon ducendum esse à Sanctâ Beggâ Sanctæ Gertrudis Sorore, Pipini Ducis Brabantiæ filia, veluti illarum Fundatrice, alij verò à voce Teutonica *Begen*, quæ significat capitis velamen, quo virgines castitatem vouentes, etiamnum vtuntur tanquam armatura prudens, vt loquitur Tertullianus. Verùm, mihi placet magis sententia existimantium nomen Beguinæ deriuatum esse à Lamberto le Beque Sacerdote Leodiensi, qui primus omnium Institutum Beguinarum adinuenit. Is ità dictus est, vel quod balbus esset, vel quia ob ludibrium Begotus diceretur. Vndè Beguinæ authoris sui nomen grata illius recordatione, aut certo ludicro retinuêre. Quæ nostra, ac potiùs aliorum assertio probatur imprimis scriptis Eximij Domini Guilielmi Fanij, olim Canonici Collegij Sancti Martini Ciuitatis Leodieñ. vbi de Beguinarum origine sic scribit.

In Not. ad Disquis. Hist. Sect. 3. nu. 9.

Lib. de Virginibus velandis.

Apud Legiam Eburonum Augustam Frederico Barbarossa Romanorum Imperatore, & Lucio eius nominis tertio Pontifice Maximo, vir quidam non obscuro loco natus, locuples, vitæ integritate, doctrina, & Prophetiæ spiritu clarus floruit, cognomento *Begbetus*. Is grauia imò enormia passim committi facinora (quibus vehementer Deus offenderetur) iniquo ferens animo effrenatam ac deplorandam Cleri ambitionem, atque deluxatos, corruptosque Nobilium, & Ciuium mores liberius carpere non cessabat; & pericula quæ Leodinæ Ciuitati ni resipiscerent, & ad meliorem frugem redirent, palam aperire non formidabat, qua ratione tantùm in se omnium conflauit odium, vt in carcerem conijceretur. Præsagio

gio tristis non defuit euentus, & indignum in insontem flagitium non diù mansit inultum; fatali enim incendio non multò post Ædes Cathedralis Ecclesiæ Diuo Lamberto Martyri sacra, cum bona parte Claustri, & non paucis ædificijs adiacentibus perierunt 4. Kal. Maias Anno 1183. Carcer etiam vulcanijs oppressus flammis dicto Lamberto captiuo euadendi præbuit occasionem. Ingratâ solutus compede, cum tutus esset nusquam, & contumeliosis scommatibus palam impeteretur, præcipuè quod rem nouam, insolentem, multis parum plausibilem moliretur, quod inquam Beghinarum fuisset auspicatus domicilium, non sine contemptu, & ludibrio Begotum passim cognominabant, suo honori, ac saluti consulens, & maleuolorum declinans inuidiam, compositis sarcinis Romam adit, Apostolorum acta quæ in Gallicam captiuus linguam transtulerat, summo Pontifici obtulit, & illatam sibi quæstus iniuriam, quod pridem animo conceperat, cuiusque specimen iam aliquod in Patria dederat, Beghinarum, siue Beghuttarum institutum Apostolicæ Sedis auctoritate obnixè confirmari postulat. Munus oblatum grato accipiens animo, & iniuriam ipsi illatam indignè ferens Pontifex, quod cœperat, ceù pietati congruum, & Reipub. Christianæ non infrugiferum laudans, ratum se habere declarat. Voti factus compos Leodium redit, & in suo, quod amplum erat, & Aurotanæ portæ proximum prædio, incepto Beghinagio manum supremam adijcere satagit, & pro facultatum modulo dotare. Indè Beghinarum Patriarcham, hoc est, primum Patrem, & auctorem se scribere orsus est. Itâ ille, cuius dicta non tam gutta guttæ similia, his quæ alij de hac origine prodiderunt.

His consonant quæ gestis Pontificum Leodiensium Ægidius Leodiensis, Religiosus Aureæ Vallis inseruit his verbis: Ijsdem diebus, inquit, suscitauit Deus Spiritum Sancti cuiusdam Sacerdotis Viri Religiosi, qui *Lambertus le Begue*, quia balbus erat, de Sancto Christophoro dicebatur, à cuius cognomine mulieres, & puellæ quæ castè viuere proponunt, *Beghines* gallicè cognominantur, quia ipse primus extitit, qui eis præmium castitatis verbo, & exemplo prædicauit, dotesque locupletes donauit.

Adstipulantur prædictis recentiores, Placentinus in Cathalogo Antistitũ Tongrensium sub Rodulpho. R. D. Ioan. Chapeaville Canonicus & Vicarius Leodieñ. Tom. II. Hist. Item D. Zypeus tract. de Iure Pontificis nouo. D. Fred. *Lumnius* Pastor Beghinagij Antuerp. Ioan. VVaesbergius in *Gerardimontio*. D. Guilielmus Rebreuiettes in vitâ S. Gertrudis, D. Albertus Miræus *in Chronico Cisterc.* vbi, inquit, quod Lambertus le Beggue, vt sexum vtrumque lucrifaceret, Conuentui virorum (quos *Coquinos*, hodieque Leodici vocitant) à se Anno Domini CIC. CL. instituto, alterum virginum adiecit, & suo in horto, quem amplũ ad Vrbis muros habebat, Ædem eximiam à fundamentis anno 1179. Diuo Christophoro dicauit, domicilia item diuersa circumposuit; & nobiles Virgines plurimas, atq; honestas viduas eum in locum inuitauit, quæ mox ab authore Beggio Beghinarum nomen induerunt. Hactenus ille.

Antiquitatem autem Beghinagiorum collige ex recensu & computatione prædicti Domini Coens, qui ostendit Louaniense Beghinagium exordium demùm sumpsisse anno 1205. Insulense anno 1230. Bruxellense 1251. Duacenum 1219. Thenense demùm ante annos 400. Tereræmundanum anno 1223. Gerardimontense 1270. Lirense 1258. Gandauense 1234. Cortracense 1241. Arschotanum 1259. Lewense 1327. Distemiense 1252. Bredanum 1266. Sylvæducense 1304. Herentalliense 1266. Turuhontanum 1370. Hochsteanum 1433. Valencenum 1212. Cameracense 1240. Montense 1345. nostrum verò Leodiense 1177. atque ità cæteris omnibus antiquius.

Cæterùm, quod nonnulli opinantur Beghinas accepisse nomen à S. Beggâ non aliter atque Clarissæ à Sanctâ Clarâ, vel à voce gallicâ *Beghin* errore ducuntur, vti latè ostendit D. Coens, cùm nec antiquitas patrocinetur huic opinioni, neque vllum adducatur solidum argumentum, quo probari possit Sanctam Beggam institutum Beghinarum constituisse, imo plusculis sæculis Beghinas Sanctam Beggam præcessisse in confesso est, qua in sententia sunt, Molanus, & Fanius, & alij suprà appellati; Ideòque meritò opinio illa reiecta est, & à viris plerisque doctis diù circumscripta. Quidquid sit, cùm in eandem tantùm non ætatem inciderint, & Sancta Begga vidua, & noster Lambertus Beggius, vix scire licet vter ipsorum Sancti istius Instituti author fuerit: dicere tamen possumus, si Begga plantauit, Beggius rigauit, Deus autem incrementum dedit: cuius quidem qui est cooperator, Angelicæ dignitati eum proximare meritò credendus est.

CAPVT XV.

Mos consecrandi Virgines, quando cœptus? deque votis Religionis tribus, & cur velatæ esse debeant? & an Beghuinæ Religiosæ sint? & an Simonia sit aliquid accipere pro ingressu in Beghinasium?

PRoximo deflexu quærendum nobis est cur dictæ Religiosæ non obstringantur vt cæteræ virgines asceteriæ ad tria vota Religionis, & signanter ad votum castitatis? quam quæstionem priusquam discutiam præmittendum censemus illud Hieronymi, quod antiquissimi sit moris Virgines Sacratas Deo votum castitatis emittere solitas: quippè quod ea amissa, inquit, ruat omnis virtus, & in ea decoris muliebris enitescat principatus: hæc pauperem commendabilem facit, diuitem extollit, exornat pulchram, securiores Virgines custodit, mundi illecebras despicatui habet. vni Deo vota nuncupat. Iam de Beguinis, dicimus illas non emittere votum castitatis: quippè quod ipsarum votum consistat in obedientiâ Pastori reddendâ, cum assumptione habitus perpetuò gestandi, sibique ipsæ renuncient, vnitatem animæ suæ propriam vnitati Diuinæ connectere. Siquidem depositio vestium sæculi, & indumentum aliarum benedictarũ indicat quod

quod vetus homo exuitur, & nouus induitur, qui, vt inquit Apostolus, creatus est in Iustitia, & sanctitate veritatis: debentque eiusmodi nouæ vestes esse mundæ, & candidæ, eò quod Dei filio desponsandæ sint, & deinceps se mundas, sanctas, immaculatas conseruare, iuxta dictum Apostoli: *Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo.* Velum quoque capiti imponitur. Nam si omnis mulier (inquit idem Apostolus) orans, aut prophetans, non velato capite, dehonestat caput suum, quantò magis illis hoc accidit, quæ Deo sacratæ perfectissimam, & ab omni labe integram, puramque vitam instituunt, & vni pietati, à sæcularibus negotijs abstractæ, student? Imò Linus Papa ex mandato Petri constituit, nè qua, vel profana mulier, nisi velato capite templum ingrederetur, quod velum signum sit pudoris, & futuri honoris. Quo more Arabes, & Carthaginenses fœminæ non modò Religionis, sed honestatis causa, caput & faciem velabant, vt auctor est Tertull. qui ea de re librum conscripsit. Itaque sola promissione obedientiæ Curioni factâ & castitatis quamdiù in Curia morabuntur, habitus etiam noui ac veli seu pepli assumptione censentur sufficienti voto adstrictæ.

Ephes. 4.

2. Cor. 10.

Sed an Beguinæ istæ sint Religiosæ? videretur dici ad tempus Religiosas, quia etiamsi emittant tantùm votum castitatis, limitatum tamen ad tempus quo manebunt in Beguinagio: votum istud tamdiù manet, præsertim cùm non sit Religionis cogere Religionem, quæ sponte suscipi debet non vi, vt loquitur Tertullianus lib. ad Scapulam. sanior tamen videtur opinio existimantium non esse Religiosas eo sensu quo loca pia, & Congregationes Religiosæ dicuntur, inquit Zypeus, sed vt indè effectus surgat tituli Decret. de Religios. domibus, vt Episcopo sint subiectæ. Non quidem ad effectum vt à tributis immunes sint, vt non essent, secundum Molin. de Iust. & iure tit. 3. de tribut. d. 671. nec vt eximantur à potestate Laica, vt nec eximitur Clericus non se gerens iuxta requisita Concil. Trid. sed ad effectum vt saltem coram Episcopo iuri stare teneantur, nec forum illius declinare possint. Et respondet ad hunc effectum vocari posse, & esse Religiosas: quia & ab Episcopis vbique visitantur non sine iudicio, quin ad Ecclesiæ iudicium spectent. Certè statuta ipsarum volunt, vt si lis aut controuersia Begginæ aduersus Begginam, vel personam laïcam aliam inciderit, aut vice versa, in ius ab alio vocetur, ipsarum Curio vel Sacellanus litem in se suscipiat, & terminare conetur: cuius iudicio acquiescere (postquam lis coram Ordinario sufficienter discussa fuerit & sententia lata) ac iuri stare teneatur, nec forum illius declinare valeat. Ex quo colligitur quadantenus saltem Beghinas vocari posse Religiosas: non tamen Regulares, cum nec obedientiam, nec castitatem absolutam promittant, nec proprijs renuncient, nec profiteantur Regulam paupertatis approbatam, etsi habitum quem Begginarum vocant, deferant: & eatenus excusari posse à Simonia, si quid dent tantùm pro ingressu, & non in causam spiritualem, vtpotè pro officio precum Deo offerendo, & castimonia condiendo, & culparum redemptione. Nam Simonia non est accipiendo aliquid in sustentationem

Sanguinis D.N. Iesv Christi in ligneis vasculis vllo modo conficere præsumat. Fuisse etiam vitreos calices, vt & patenas ministeriales in confesso est apud omnes, qui vsus perdurauit ad tempora vsque (vt nonnulli volunt) Caroli Magni: cuius æuo abrogatus fuit. Vide Eminentiss. Cardinalem Baronium tom. 1. Annal. An. Christi 216. & alios quos ibi apellat. Videri etiam poterit Martyrol. Rom. 7. August. Vbi hac de re latius. Hodie tantùm in aureo, vel argenteo calice celebrare licet, sed ob inopiam etiam in stanneo, non autem ligneo.

Cap. Vt Calix de Consecrat. dist. 1. Baron. An. 217. Tomo 10. Annal. An. 902.

Notes quoque ex eodem Baronio diù viguisse consuetudinem in Orientali, ac etiam Occidentali nostra Ecclesia, vt Laici S. Eucharistiam pyxide inclusam in sinu gestarent, temporibus scilicet persecutionis Ecclesiæ. Verùm, in Ecclesijs, vbi communionem accipiebant, sumebant illam in vola manus, vt posteà dicemus, atque in os omni cum reuerentia sibi imponebant. Vndè apud Eusebium, *manus porrigere* ad susceptionem scilicet sanctæ alimoniæ pertinere ex plusculis Sancti Cypriani locis videre licet.

Lib. 7. Hist. c. 9. Mystag. 5.

Sed & illud ex S. Cyrillo animaduersione dignum est, priscos illos Christianos solitos offerre species Sacramenti, nempè panem & vinũ Sacerdoti celebraturo, illasque Diacono primùm dari solitas extra Ecclesiam in Gazophilacio, vt cunctis patesceret, à quibus ista offerrentur; neque enim infidelibus, aut sequioris vitæ hominibus, sicpotè litare fas, sed fidelibus tantùm, & quidem sanctæ & probatæ vitæ, cuius cognitio spectabat ad Diaconos, quos si tales reperissent, species illas Altari in vsum Sacrificij imponebant, quæ (consecratione vt modo peracta) sursum eleuabantur: & posteà, tam Sacerdos, quàm populus communicabat, & quidem (vti videre licet apud Chrysostomum) in paruis mensis ligneis, coopertis linis candidis, & nonnunquam pro Maiestate Principum ac Numinis honore ex auro, & argento: quod collige ex Cedrendo: *Fecit*, inquit, (de Iustiniano Imp. loquens) *sacram mensam ex auro, argento, & omni gemmarum genere, è ligno & metallo, & alijs rebus omnibus, quæ terra, aut mari, toto denique in Orbe in pretio sunt.*

Porrò, sub communionem voce clara clamabat Diaconus: Sancta, Sanctis quod nimirum Sanctum Domini corpus nonnisi Sanctis dandum esset, & primùm peccatis Sacramentali confessione expiatis. Dabatur porrò, vt dixi, viris in vola manus priùs insigniter abluta. Nam primis Ecclesiæ temporibus Christiani omnes templum ingressuri, & communicaturi manus lauare soliti, vt ostendemus infrà cap. 68. 71. & 85. Mulieribus autem id illicitum, sed vnaquæque in *Dominicali* suo, id est, nitido linteolo sumebat, vti Baronius ex diuersis Synodis, & ex Augustino docet, & quidem manibus in formam crucis compositis; quod etiam præcipitur in 6. Synodo, quæ celebrata est anno 681. his verbis: *Antequam fiat communio, Eucharistiam accepturus, manus in crucis formam figurans, sic accedat, & gratia communionem accipiat.* quæ quidem quotidiana erat teste Hier. Epist. 28. & Chrysost. Hom. 5. 1. ad Timoth. & quidem sub vtraque specie, vti Theologi omnes affirmant, sed id posteà abrogatum, vndè Concil. Trident. Sess. 21. damnat eum, qui dixerit

Anno Christi 590. Serm. 252. de Temp.

Cœnam coniungerent, quod ex Diuo Paulo ediscimus, qui increpat Corinthios de inordinata sumptione Eucharistiæ, quam quidam eorum sumebant inter prandia (vti ibi notat Dionysius Carthusianus) quidam post prandium, eo argumento moti, quod Christus manducantibus Discipulis benedixit panem, eumque tradidit illis iam celebrato veteri Pascha: quidam etiam post Eucharistiam solebant vnà cœnare, inuitatis pauperibus, viduis, & pupillis, quod clarè docet S. Io. Chrysostomus: *Inoleuit*, inquit, *in Ecclesijs consuetudo quædam admirabilis: Nempè quod fideles omnes in Conuentibus suis postquam audissent doctrinas, post preces, & Sacramentorum communionem, solutâ concione, non omnes domum concedebant: sed ditiores alimenta, & edulia è domibus suis afferentes pauperes vocabant, communesque faciebant mensas, communia prandia, communia conuiuia in ipsâ Ecclesia: Atque ita à communione mensæ, & pietate loci, vndequaque ad charitatem accendebantur. Verum illâ deferuescente, quidam posteà per abusum soli cœnabant, non expectatis egenis, & post cœnam demum sacram sumebant Eucharistiam: At ritus ille, qui paruam præferebat reuerentiam erga Ven. Sacramentum, euanuit, fuitq. postea sublatus per Apostolos*: Vti latè ex Tertulliano, Cypriano, Chrysostomo, Augustino, & ex Concilijs Carthaginensi, Africano, Matiscouensi, alijsque latè ostendit Card. Bellarminus Tom. 11. lib. 2. cap. 1. de Missâ. Harum autem mensarum ministri erant Diaconi illi septem delecti ex num. 72. Discipulorum, vt tradit B. Epiphanius, quasi Præfecti mensis, & quod ea quæ cuique opus essent eleëmosynas diuidendo, curarent. Falluntur enim qui putant Diaconos istos mensis sic inseruiuisse, vt cæteris accumbentibus, quæ ad cibum potumvè pertinerent, illuc inferrent: diuidebant enim, vt dixi, fidelium eleëmosinas discumbentibus vt in S. Laurentio testatur S. Leo. Non solum ministerio Sacramentorum, inquit, sed etiam dispensatione Ecclesiasticæ substantiæ præeminebat, atque ijdem Diaconi plures alios sub se ministros habebant, vt auctor est Illustriss. Card. Baronius, qui etiam scribit *Diaconissarum* fieri mentionem apud Ecclesiasticos Scriptores, quarum scilicet viri ad Diconatũ promoti erant (quæ etiam ordinabantur, vt constat ex Epist. Epiphanij ad Ioannẽ Episc. Hierosolym. quæ habetur inter Epist. D. Hieronymi Epist. 60. & quæ in suo sexu videntur ministrare in baptismo, siue in ministerio verbi, quod notat D. Hieron. vt & *Presbyterorũ*, significando vel seniorem viduam, vel quarum viris in Presbyteros electis, ipsæ interim vitã cœlibẽ agerẽt, quo etiã sensu, aliæ *Episcopæ* appellatæ, quarum scilicet viri essent in Episcopos consecrati: vide Baronium dicto loco, & tom. 8. sub An. Christi 591. vbi asserit vxoratos Sacerdotes olim fieri potuisse, sic tamen vt posteà castè viuerent, idque vxoris permissione, & tales *Presbyteræ* dicebantur. Vndè in Canone 20. Concilij Turonensis habetur: *Si inuentus fuerit Presbyter cum sua Presbytera, aut Diaconus cum sua Diaconissa, aut Subdiaconus cum sua Subdiaconissa, per annum integrum excommunicatus habeatur.*

Epist. 1. ad Cor. Vers. 20.

Homil. post 1 ad Cor.

Lib. 1. cap. 21.

Tom. 1. Annal. An. Christi 84.

Epist. ad Rom. c. 16.

Aduerte quoque fideles tempore primitiuæ Ecclesiæ conferre solitos ad Ecclesiam, panem, & vinum, vt à Sacerdotibus cõsecrarentur, vt præcedenti capite diximus, quodque hæc oblata in gazophilacio reponebantur, ibique à Diaconis exa-

minabatur, an personæ offerentium essent spectatæ, inculpatæque vitæ, qua re cognitâ, constituebant in Altari & exindè per Sacerdotem manui communicantis imponebatur, è qua sacrũ ori suo admouebat Eucharistiam, vt auctor est S. Augustinus, Possiodomus, S. Chrysostomus, S. Ambrosius; Mulieres verò albo lineo velo excipiebant, quam posteà summa cum reuerentia ori quoque admouebant, vt præcedenti capite diximus. Denique, in more erat positum, vt antè ostendimus, sicubi vitæ periculum in Paganorum persequutionibus adirent, domi cum decentia, & reuerentia asseruarent sacrum illud pignus, imò verò iter agentibus permissum secum portare, & ieiunis quotidie, nullius lætalis culpæ conscijs, sumere, vti testatur Basilius ad Cæs. Pat. & Sancti Greg. Pap. Orat. in funer. Fr. Dial. lib. 3. cap. 36. Tertullian. ad vxor. lib. 2. c. 5. & Baron. tom. 1. Annalium. Iam alium aggrediamur Ecclesiæ morem non vsquequaque obuium.

Serm. 215. de Temp. S. Ambr. de Sacr. &c. 5.

CAPVT XVIII.

De more luminis sumendi ad lectionem Sancti Euangelij, etiam Sole rutilante. De cereis, & lychnis, vel clara luce in Ecclesijs priscorum Christianorum accensis.

VNdè processerit consuetudo ista, vt legenti Episcopo in Sacrificio Missæ Euangelium, luminare etiam claro Sole accendatur, varij varia censent. R. P. Lobbetius Societatis IESV eximius Theologus, eo fine id factum existimat, vt ab illius luce in oculos, in animũ veniat altior omninò lux, Christus inquã lux mundi, orbis oculus, Sol Ecclesiæ, à quo in nos emanet cœlestis intelligentiæ nitor, & purioris amoris æstus, atque incendia. Cœlius Rhodiginus, vir multiformi etiam doctrinâ clarus, inducit D. Hieronymum aduersus Vigilantium, sic opinantem: *Per omnes*, inquit, *Orientis Ecclesias quando legendum Euangelium est, accendunt luminaria, iam sole rutilante, non vtique ad fugandas tenebras, sed ad signũ lætitiæ demonstrandũ, eo quod Euangelium vniuerso Orbi verum lumen diuina notitia prabuerit.* Vndè, & Virgines illæ Euangelicæ historiæ semper habent accensas lampades suas. & Apostolis dicitur; *sint lumbi vestri præcincti, & lucerna ardentes in manibus vestris,* designantes bona opera, quæ lumen animæ infundunt; Et de Ioanne Baptista: *Ille erat lucerna ardens, & lucens,* vt sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua in Psalterio legimus. *Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine, & lumen semitis meis.*

Speculo Eccles. c. 9.

Lib. 15. Antiq. Lect. c. 15.

Epist. 13.

Indè ergò nata consuetudo tempore primitiuæ Ecclesiæ, luminibus vtendi in Ecclesijs etiam clara luce, ad lætitiam scilicet; ac etiam sacri cultus celebritatem, qui ritus ad nostra vsque tempora profluxit. Hinc ordo Acolytorum, seu Ceroferariorum, de quibus mentio apud Cyprianum, Eusebium, & alios per Cardin. Baronium citatos, qui quoque lampades, seu lucernas argenteas, & capitulatas, id est multorũ capitum apud Ecclesiam etiam tempore persecutionum in vsu fuisse ex Augustino ostendit. Videatur Card. Bellarm. tom. 1. Contro. part. 2. cap. 3.

Tom. 1. Annaliũ Anno Ch. 56.

Ver-

Verùm, contra hunc Ecclesiæ Catholicæ vsum accendendi lychnos & lucernas etiam clara luce, non defuerunt Hæretici, qui ipso nascentis Ecclesiæ initio acriter oppugnârunt, vti videre est apud Præsidem Durantum de Ritibus Ecclesiæ, & inter alios Vigilantius hæreticus, aduersus quem Stylum suum distrinxit D. Hieronymus, quem refert idem Baronius in Annal. An. Ch. 406. plura hac de re vide apud eundem Durantum & Cardin. Bellarmin. in Controuers. part. 2. lib. 2. cap. 3. & nos scripsimus suprà cap. 8. Huncque ritum accendendi lumen ante librum legentis Euangelium Romæ exactè obseruari, qui Missam Papalem viderunt probè sciunt.

CAPVT XIX.

De Chaldeis, Mathematicis, siue Progonosticis, qui futura prædicunt, è Repub. pellendis: super quo extant notabiles Sixti V. & Vrbani VIII. Pontificum Max. constitutiones. Damnantur à SS. Patribus qui artes illas profitentur.

ADeò exosum fuit genus istud hominum, quorum alioqui libelli manibus vulgi etiamnum teruntur, vti Romæ Anno V. C. D. CXIII. Popilio Cenate, Gn. Galpurnio Coss. C. Cornelius Hispallus Prætor Edicto Chaldæos intra decimum diem, abire ex Vrbe, atque Italia iusserit: quippè qui leuibus, atque ineptis ingenijs fallaci syderum interpretatione quæstuosam mendacijs caliginem inijciant, & idcircò, inquit A. Gellius, videntur tam in præteritis rebus, quam futuris, veritatem facilius imitari: & ista omnia, quæ aut temerè, aut astutè vera dicunt, præ cæteris quæ mentiuntur, pars ea non sit millesima. Vndè Phauorinus deterrêre volens, & depellere adolescentes à Genethliacis istis, & quibusdam alijs id genus, qui prodigiosis artibus futura omnia dicturos pollicentur, nullo pacto adeundos esse, consulendosque, huiuscemodi argumentis concludebat: Aut aduersa, inquit, euentura dicunt, aut prospera; si prædicunt prospera, & fallunt, miser fies frustrà expectando; si aduersa, & mentiuntur, miser fies frustrà timendo. Si vera respondent, eaque sunt non prospera: iam indè ex animo miser fies, antequam è fato fias. Si fœlicia promittunt, eaque euentura sunt, tum planè duo erunt incommoda: nam expectatio te spei suspensum fatigabit, & futurum gaudij fructum, spes tibi iam defloraverit. Nullo igitur pacto vtendum est istiusmodi hominibus, res futuras præsagientibus: Ità Phauorinus apud A. Gellium. Quod & edicto suo Augustus Cæsar cauit anno V. C. DCCXXI. Et Tiberius eius successor teste Tacito, vbi refert Senatusconsulta de Mathematicis, Magisque Italia pellendis facta fuisse. Vt sanè iustissima ratione Sixtus V. Pontifex Max. in sua Constit. quæ incipit: *Cœli & terræ Creator Deus, &c.* quam próprio & eleganti edicto quod incip. *Inscrutabilis iudiciorum Dei altitudo, &c.* renouauit, & confirmauit Vrbanus VIII. Anno 1631. Kal. April. grauissimisque pœnis, ac censuris interdixit, omnem facultatem consulendi Astrologos,

Lib. Noct. Attic. 14. c. 1.

Lib. 2. Annal.

In Hexametro.

Mathematicos, Vaticinatores, Ariolos, Aruſpices, ſiue alios, qui futura diuinare, ſeu prædicere, aut iudiciariam Aſtrologiam exercêre audent. Nam præter ante dicta, Diuus Baſilius inſpectionem eiuſmodi occupatiſſimam dixit eſſe vanitatem: Ambroſius verò etiam inutilem, & impoſſibilem: Chryſoſtomus, vanam, falſam, ridiculam: & rurſum idem Baſilius: Ridendi, inquit, profectò non mediocriter eſſe videntur, tam ij qui artis huius ſtudio indulſerunt, quàm nulla niti rerum ratione conſtat, quàm ij qui hiantes ab illorum pendent ore intenti, perindè atque omnia illa poſſint ſcire. Plura hac de re videantur apud Cælium Rhodiginum lib. Antiq. lect. xv.

CAPVT XX.

De Veſtalibus, ac Origine illarum: aſſignatur illis pœna ignis extincti: alia; Si proſtitutæ virginitatis conuincerentur. Quis honos ijs habitus? Capi cur dicerentur. Cuius ætatis eligebantur. Veſtalis maxima quæ? Sceleratus campus quis?

CVm multa mentio in hiſtorijs de Veſtalibus, futura etiam priſco æuo prædicentibus de his mihi dicere certum. Sic potè autem, dicebantur quod Veſtæ ſacra curarent, & ignem eius cuſtodirent. Earum originem Numæ Pompilio Romuli Succeſſori, vt pleraque omnia ſacra tribuunt. vide L. Florum, Liuium & alios. Nam cum Deæ Veſtæ (quam terram Deorum, Dearumque matrem eſſe voluit cæca illa mortalitas) perpetuo vigil ignis conſecrari ſoleret, illius obſeruationi, & cultui certas è primoribus Vrbis Virgines præficiebant. *In Vrbe*, inquit Seneca, *tam beata, cum tot ſuperſint Virgines, cum tot Principum filiæ ſint poſtulatæ, &c.* De Auguſto Suetonius: *Cum in demortuæ locum aliam capi oporteret, ambirentque multi, ne filias in ſortem darent, adiurauit ſi cuiuſquam neptium ſuarum competeret ætas, oblaturum ſe eam.* Tanta autem ignis aſſeruandi cura ipſis erat, vt ſi earum negligentia extinctus eſſet, flagris à Pont. Max. cædi iuberentur, vt factum à Publio Licinio Craſſo Pont. Max. in eam quæ negligentius ignem cuſtodierat.

Lib 1. c. 2. lib. 1.

Lib. 1. Cõtrouerſ.

Cap. 31.

Incœſtus verò crimine damnatam, viuam ſuffodi, exutam primum vittis, cæteriſque Sacerdotij inſignibus, inſtitutum erat: *Sed iniuſta, vt reor pœna* (inquit D. Hieronymus) *niſi grande crimen putaretur læſa virginitas. Vir autem qui eam inceſtauiſſet verberibus necabatur.* Porrò, Sex. Pomp. Feſtus ſcribit *ſceleratum Campum* appellari proximè portam Collinam in quo Virgines Veſtales quæ incœſtum commiſerant, viuæ erãt defoſſæ. Vid. Corn. à Lapide Comment. in Leuit. cap. 21. verſ. 9.

Lib. ad verſ. Iouinianum.

Hæc autem pœna ex præſcripto Numæ inſtituta fuit, quippè qui triginta annorũ ſpatio caſtimoniam ſeruare ipſas iubebat, quo elapſo permiſſum erat illis quæ vellent, poſitis coronis, & alijs inſignibus Sacerdotij, nubere, aut aliud vitæ genus deligere. Non multas tamen hac licentia vſas ſcribit Plutarchus, & eas quæ eam amplexæ fuiſſent, aduerſis rebus ſemper tentatas fuiſſe, pœnitentia, ac mœrore reliquum

V. Liuium Florum & alios.

In Numa

quum vitæ traduxisse;ita vt ad senectutem potiùs, exitumque vitæ in Virginitate perseuerarent,& Deæ Vestæ contubernio fruerentur.

Earum porrò fanum in tanta veneratione erat,vt non nisi nudis pedibus Matronas Romanas illud ingredi fas esset.

Alebantur autem de publico, diuersisque priuilegijs, ac alijs ceremonijs cohonestabantur,ac venerabiles,& sanctæ habebantur, adeò vt Prætor & Consules cederent via,& fasces submitterent Magistratus,Seneca: *Tibi*,inquit, *magistratus suos fasces submittent,tibi Consules,Pratoresq; cedent viâ*,nec vlla meretrix Vestali prodeunte, ausa fuisset comparêre. Adde,quod in theatro sedem iuxta Prætorem haberent,& apud Cæsares sontes,& noxios pœnis eximebant:testamentum etiam viuo patre condere poterant:atque vnus lictor eis publicè dabatur,vt est apud Dionem.

Lib. 6. Controuers.c. 8. Sueto. Augusto c.44.

Ast,quot numero erant?Sex fuisse,vel vt alij,septem comprehensa tamen Vestali Maxima,Diuus Ambrosius refert his verbis: *Vix septem Vestales capiuntur puellæ. En totus numerus,quem infulæ Vittati capitis purpuratorum, vestium murices,pompa lectica, ministrorum circumfusa comitatu,priuilegia maximo lucro ingentia,præscripta denique pudicitiæ tempora coëgerunt.*

Sueto. Iul.c.1. Lib.56.

Ad honorem etiam illarum pertinebat,quod pro populo,seu populi salute, sacrificia facerent,vt pluribus in locis docet Cicero. Porrò,à Pontificibus Max. qui sacrorum omnium curam habebant, capiebantur, id est, instituebantur.quæ enim legebantur Vestales, *capi* propriè dicebantur. Prudentius:

Ac primum parua teneris capiuntur ab annis.

Lib.2.contr. Symmachum

Tacitus: *Defuncta Virgo Vestalis Lælia,in cuius locum Cornelia ex familia Cossorum capta est.* Idem Tacitus: *Post quæ retulit Cæsar capiendam Virginem in locum Occiæ;quæ per annos 57.summâ sanctimoniâ Vestalibus sacris præsederat*: Adde Suetonium: *sed & commoda auxit præcipuè Vestalium Virginum,cumq; in demortuæ locum aliam capi oporteret,&c.* quæ locutio indè processit,quod à Pontifice Max.manu præhensa,ab eo parête,in cuius erat potestate,veluti bello capta abducebatur: Nam Virgo Vestalis simulatque capta,atque in atrium Vestæ deducta, & Pontificibus tradita erat,eo statim tempore sine emancipatione è patris potestate exibat,iusque testandi adipiscebatur.

Lib. 15. Annal. Lib.2. In August. cap. 23.

Porrò, non capiebatur minor, quàm sex annis, nec maior quam annis decem nata,teste Fenestella. Quæ autem reliquis ætate,ordine,ac dignitate superior erat, *Vestalem Maximam* appellatam fuisse docet Plinius Secundus, quam Symmachus, *Primigeniam* nominat,nec ad eas vlli(si à Pontifice Max. discedas)patebat aditus. Cicero: *Quæ autem tanta te mentis imbecillitas tenuit,vt non putares Deos satis posse placari, nisi etiã muliebribus Religionibus te implicuisses*: Sed hæc satis sint ad notionem Vestalium,quæ iam ab illa errorum caligine euanuerunt: quarum etiam tanta erat auctoritas,& reuerentia tanta, vt nullus esset vel si Imperator curru triumphali veheretur,qui obuiam illis vel vni ex illis,non ei de via cederet, vt notat D.Hieron. lib. contra Iouinianum.

Lib.4.Ep. 11.Lib.9. Ep.119. Orat pro Domo sua.

CAPVT XXI.

De Canonicorum seu Clericorum & Monachorum habitu: qualis olim, & de Sacris Sacerdotum Vestibus: varietas illarum reprehenditur, & Mutationem status designat. Hanc Cardinalis Bellarm. damnat.

INstitutum Canonicorum vndè processerit, binas refert opiniones Polyd. Virgilius, quarum prima est, eorum quos vulgus Regulares vocat; aliorum qui ab Eremo nomen sibi fecerunt. Illi pertinaciter affirmant Augustinum, vt primum Hipponensis est factus Episcopus redegisse suos statim Canonicos ad eam viuendi Regulam, quam inter se in præsenti seruant. Quin etiam illud fuisse Apostolorum Institutum iactitant, id quod Thomas Aquinas in suo Opere 22. comprobat, quia illi, vt inquit, post ascensum Christi Domini in cœlum in Monte Sion, de genere vitæ deliberantes, communia inter se omnia, ac tria vota coram Deo statuêre. Quam sententiam si sequamur, inquit Polyd. Virgilius, non tam ab Augustino est ordo institutus, quam renouatus, cui tamen ob illud ipsum, non immeritò debet principium rei acceptum referri. At verò eorum qui cum Augustino propter Manichæos in Africa sæuientes in Eremum secesserant, institutum & habitum auctore illo fuisse Monachorum probabilior est opinio, idque donec & quovsque sæuitia consopita esset. Vndè Augustinus cum suis Regularibus redijt cum eodem Instituto ad suos lares, vbi multi Monasticam illam vitam amplexati sunt, principesque ac Reges Monasteria ipsis excitârunt, ac dotibus cohonestârunt, vt alibi dicemus, manente nihilominus apud eos qui austerum illud viuendi genus Eremiticum retinebant.

Lib. de Inuent. Rer. cap. 3.

Quod Vestis autem æuo illorum Monachorum & Canonicorum seu Clericorũ atra fuerit, indè patet, quod Pagani vestibus albis, & splendidis vterentur, à quibus cùm animo & moribus dissiderent Christiani, alijs itidem vestimentis discerni volebant, quod quidem videre licet ex ijs quæ scribit Metaph. in Martyrio 5. Indi. 28. Decembris. *Cui interfuisse Ethnicos*, inquit ille, *candidis & magnificis vestibus celebrantes festum sui interitus, solus autem Indus atris indutus vestibus esset.* Vndè in conuersione S. Augustini legitur Simplicianũ atrã cucullam ei dedisse: *Nouum*, inquit S. Ambrosius, *Christianum nouis vestimentis, cuculla nigra induimus, cingulo ex corio nosipsi præcinximus, quod Simplicianus noster ingenti lætitia donauit.*

Serm. de Baptis. S. August. 92.

Ne multis, nigri coloris vestimentum, inquit Baronius, *tessera quædam Christianæ Philosophiæ videbatur.* Vndè legitur in vita SS. Martyrum, Galationis, & Epistemis, de quodam Onufrio meticuloso Christiano, qui veritus nè vt alij, à Paganis ad interitum raperetur, atra Christianorum veste relicta, albam assumpsit, atque hæc atra vestis iuxta sensum nonnullorum, sub initia nascentis Ecclesiæ, Monachis tantum conueniebat: nam posteà Clericorum vestis fuit violacei coloris, quæ etiam nunc retinetur, teste Baronio, à Præsulibus, & familiaribus S. Pontificis. Verùm, quàm nunc

Tom. 10. Annal. Die 5. Nouemb.

Tom. 4.

nunc, Deus bone! alieni sumus ab illa priscorum modestia, & constantia? Enimuerò, cum D. Hieronymo (quanquam alio sensu) liceat dicere: *In tanta morum discordia, quæ potest esse concordia?* Mutationis Reipub. signum non obscurum esse habitus mutationem, Gregoras auctor est, dum scribit Darium principio Imperij vaginam acinacis Persicam iussisse mutari in eam formam, quâ Græci vterentur, protinusque Chaldæos interpretatos, Imperium Persarum ad eos transiturum, vtpotè quorum arma esset imitatus. Pari modo fertur Alexandrum Darij victoria potitum, purpureum diadema distinctam albo, quale Darius habuerat, capiti circumdedisse, vestemque Persicam sumpsisse : & quamuis ille se spolia Persarum gestare diceret, tamen verè cum illis mores induisse, & superbiam habitus, animi insolentiam secutam fuisse, manifestum fuit.

Annal. v. Hieron. Epist. 22.

Ac vt exemplis insistamus, eò factum est, vt Ludouicus Germaniæ Rex externos habitus edicto prohibuerit. Legimus etiam Ioannem Ducas Imperatorem Orientis decreto sanxisse, ne quis Subditorum vteretur vestibus Assyrijs, Babylonicis, Italicis, varijs artificijs confectus, sericis, nisi is, quisquis esset, cum omni familia, in ordinem cogi, ac notari ignominia vellet, sed his contenti essent, quas Constantinopolitanæ nouæ Romæ Prouinciæ præberent. Videtur etiam Deus super vsu peregrinarũ vestiũ ad irã prouocatus, dum apud Vatẽ Sophoniã, inquit, *Visitatio super Principes, & super filios Regis, & super omnes qui induti sunt veste peregrina.*

V. Pet. Greg. de Repub. 4. c. 11.

Cæterum, tempore Cœlestini Papæ in Ecclesijs Narbonensi & Viennensi turbæ excitatæ fuêre à Nouatoribus quibusdam, qui in vestitu Clericorum nouum vsum induerent, nempè vt incederent palliati, præcincti renibus, eò quod Dominus in Euangelio suos admonuisset dicens, *Sint lumbi vestri præcincti.* Reprehendit hos Cœlestinus Papa, vetuitque nè nouo, atque diuerso ab eo quo hactenus vsi fuissent habitu induerentur, sed illum quem à maioribus accepissent, retinerent, nec à peregrinis Clericis peregrinum acciperent vsum vestium: quod præstaret moribus magis, quam indumentis Sacerdotalem præferre decorem. Sed vtinam, & ter vtinam! in quadam Ecclesiâ Cathedrali non assumptus esset à paucis annis peregrinus habitus, minor certè data fuisset occasio obloquendi vulgo de antiqua illa Ecclesia, quæ alioqui pulla veste à sexcentis, & quod excurrit annis vsa fuerat. Varietatem hanc exosam habens eminentissimus ille iuxta ac sapientissimus Cardinalis Bellarminus, nihil prius habuit (vt refertur in eius vita) quam vt in Ecclesia sua Episcopali Politiana antiquum morem seruaret: qui veteribus insistere malebat, nisi aliud vsus, aut status tunc præsens postularet.

Hactenus de vestibus prophanis Clericorum, siue potius Canonicorum. De sacris, dicimus contra Nouatores non esse nouum inuentum, vt consecrentur: Nam ab Hebræis sumptum id esse testatur Polydorus Virgilius, qui scribit vestes Sacerdotales cum altarium tegumentis, ac reliquis rebus ad vsum templi necessarijs, sacrari solitas, quod Stephanus Pontifex primus, apud nostros, primo faciendũ statuit: nam in exordio surgentis Ecclesiæ, Sacerdotes rem diuinã facturi, nihil super-

Lib. 2. cap. 12.

superinduere consueuerant, quippè qui potius sese intrinsecus animi virtutibus vestire, ac vitijs corporis exuere studerent, quam nouos sumere apparatus, qui apud ipsos Hebræos magnæ habebantur venerationi, teste Origine (super Leuiticum) qui ait: *Inuenimus & vasa ministerij sancta vocitata, & vestimenta sancta dici, & loca nihilominus Sacerdotibus aßignata.* De his vestibus sacris quibus Sacerdotes Missas facturi vtuntur, quidque illæ significent, consule Conrardum Brunum de Cæremonijs, & de vestibus Summi Sacerdotis apud Hebræos, lege infrà cap. 72.

CAPVT XXII.

Canonici, an & quando vsi fuerint communi conuictu, & quo auo cœperint propriâ quadrâ viuere? quibus primum in locis cœpta hac mutatio. Prebenda Canonicorum quando instituta?

NOn omnibus liquet, aut si liquet, ob fastum non agnoscunt aliqui, an olim Canonici eodem conuictu, & contubernio vsi fuerint. Si etymon consideremus κανονικοὶ, Cœnonici in commune viuentes designat, aut κανονικοὶ, id est Regulares, quod sub vna eademque Regula, & communibus expensis vitam traducerent. Nam ecce Vrbanus Pontifex Max. qui Ecclesiæ præfuit circa annum ducentesimum vigesimum quartum in sua epist. Decretali scribit: *Vita cōmunis maximè viget inter illos, qui in sortem Domini sunt electi.* id est, Clericos: κλῆρος enim, sorte datus interpretatur, quod in sortem Domini assumptus dicatur. D. Augustinus: *Cleros*, inquit, *& Clericos hinc appellatos puto. qui sunt in Ecclesiasticis gradibus ordinati: quia Matthias sortè electus est, quem primum per Apostolos legimus ordinatum.*

In Psalm. 67.

Tract. de Canonicis lib. 1. c. 11.

Hoc autem instituto vixerunt, Augustinus, Gregorius magnus, alijque præsertim in Germania, vt auctor est Ioannes Molanus S. Theologiæ Doctor Louaniensis, probatque auctoritate variorum Conciliorum, & inprimis Moguntinensis, sub Carolo Magno, in hæc verba: *In omnibus quantum humana permittit fragilitas, decreuimus, vt Canonici clerici canonicè viuant, obseruantes Diuinæ scripturæ doctrinam & documenta Sanctorum Patrum, & nihil sine licentiâ Episcopi sui, vel Magistri eorum incompositè agere præsumant. In vnoquoque Episcopatu simul manducent, & dormiant, vbi his facultas faciendi suppetit; vel qui rebus Ecclesiasticis stipendia accipiunt, in suo Claustro maneant, & singulis diebus manè prima hora ad lectionem veniant, & audiant quid eis imperetur; ad mensam verò similiter lectionem audiant, & obedientiam secundam Canones suis Magistris exhibeant.*

Cap. 23.

Quò etiam pertinet Decretum Turonensis Synodi: *Canonici & Clerici Ciuitatum, qui in Episcopijs conuersantur, simul omnes in vno dormitorio dormiant, simulque in vno Refectorio reficiantur, quò faciliùs poßint ad horas Canonicas celebrandas occurrere, ac de vita, & conuersatione sua admoneri, & doceri. Victum & vestimentum iuxta facultatem Episcopi accipiant, nè paupertatis occasione compulsi, per diuersa vagari, ac turpibus se implicare negotijs cogantur.*

Vndè Aquisgranēsis Synodus exigit à Præposito Clericorum, vt Claustra in quibus

bus canonicè viuendum est,firmis vndique circundet munitionibus, vt nulli omninò intrandi, aut exeundi, nisi per portam,pateat aditus. Sint etiam interiùs Dormitoria,Refectoria, Cellaria,& cæteræ habitationes Fratrum vniuersis, in vnâ Societate necessariæ.

Et nè Monachos fuisse putes,eos à Monachis distinguit: *Et vt prioribus*,inquit, *Decretis posteriora iungamus, vt clarius constet vigorem, & rigorem Canonicæ & communis vitæ per aliquot secula perdurasse, est apud Gratianum* Leonis IX. *decretum istud: Necessaria res existit, vt iuxta Ecclesiam Claustra constituantur in quibus Clerici Ecclesiasticis disciplinis vacet. Itaque omnibus vnum sit Refectorium,ac Dormitorium,seu cætera officina ad vsus Clericorum necessaria. Ministri verò post Episcopos super eos eligantur,quorum vita,atque doctrina illos potiùs exornet, quàm dehonestet.* Accedat Gregorij Pontificis Constitutio quæ ad cunctos dirigebatur Episcopos adhuc sub annum Christi 1186. per quam potestas fit Episcopis constituendi,vt bona Clericorum veniant in commune, & vt in vnâ domo vescantur,sub vnoque tecto dormiant, & quiescant, contradictoribus quibuslibet grauiter punitis,id quod procul dubio de Clericis omninò sæcularibus,tam in Ecclesia Cathedrali, quàm Collegiata degentibus intelligendum esse docet Boëtius Epo Antecessor Academiæ Duacenæ.

Cap. 124.

In cap. Quoniam, de Vita & honest. Cler.

In cap. 1. Ne Clerici vel Monachi & cap. præter hoc Dist. 32.

Alexander quoque secundus, qui anno plus minus centesimo vltra millesimum claruit,dum loquitur de Subdiaconis,Diaconis,& Præsbyteris,præcipiendo statuit,vt hi prædictorum Ordinum, qui antecessoribus suis obedientes castitatem seruauerint,iuxta Ecclesias, (sicut facere oportet Religiosos Clericos) simul manducent,& dormiant,& quidquid eis ab Ecclesia competit, hoc communiter habeant. Fit quoque in vita S. Rigoberti mentio *Canonici panis*, vti constat ex libris Chartarum Ecclesiæ Leodieñ.

In cap. præter hoc Dist. 32.

Quo verò tempore istud Canonicorum Regul. institutum cœpit exolescere, idem Molanus explicat, vbi scribit dissolutionis communis istius victus meminisse Trithemium Abbatem in Hirsaugiæ chronico in hunc modum: *Sub Theodorico Archiepiscopo Treuirensi Canonici maioris Ecclesiæ, ibidem abiecta vita Regulari, quam huc vsque in eadem Ecclesia maiores eorum continuauerunt, desierunt esse Regulares, & facti sunt nomine,& conuersatione seculares. Quorum exemplo malo, Canonici quoque Sancti* Paulini *Treuirenses,Sancti Castris in Confluentia,Moguntinenses,VVormatienses, Spirenses, & complurium aliarum Ecclesiarum diuersis quidem temporibus, sed vno impietatis spiritu,* inquit,*Regularis vitæ communitatem abiecerunt.* Idem notatur in tomo primo epitomes de omnibus Germaniæ Episcopatibus, qui Noribergæ anno 1549. à damnatæ lectionis scriptore editus est, *Sub Baldirico* (inquit) *vigesimo secundo Episcopo Spirensi,qui decessit anno nongentesimo octuagesimo septimo,ceperunt Canonici Nemetũ (quemadmodum etiam VVormatienses, & Moguntini) Monastica vita professione abiecta, sæculares fieri,seorsum habitare,ac propria habere, & annuos prouentus inter se distribuere.* Hæc Bruschinis, vbi tamen sic loqui videtur, ac si Canonici Spirenses, vt aliarum in Germania Cathedralium Ecclesiarum anteà Monachi fuissent. Quod si puta-

Cap. 14.

An. 973.

uit, multum à vero aberrauit. Ideòque circum spectiùs locutus est de vigesimo primo Paderbonensi Episcopo agens: *Bechardus*, ait, *quartus huius nominis passus est, vt Canonici Paderbonenses obseruantiam regularem, quæ hactenus viguerat, mutarent in sæcularium Canonicorum Statum, obijt anno* 1254. Et similia de Treuirensibus habet in Centuriâ primâ Monasteriorum Germaniæ maximè illustrium. Apud nos æstus ille Regularis sese remisit sub Alberone Secundo Episcopo Leodiensi; sed magis deperijt sub Radulpho, qui disciplinam penitùs collabi permisit, etsi acerrimè à Lamberto (de quo suprà cap. 4.) quodam qui spiritu Prophetiæ clarebat, admoneretur. Idem rigor sensim se remisit Traiecti, & videtur sub Godebaldo Episcopo primam Præbendam datam esse Decano maioris Ecclesiæ, iuxta commune consilium Prioratus sui, vt loquuntur, in laboris temporalis consolationem. Vndè quibusdam renitentibus Coloniensis Ecclesia rescripsit: *Dominus ac Fratribus Sanctæ Traiectensis Ecclesiæ, tam maioribus, quàm minoribus Salutem, Vt Prapositura, Decania, vel aliqua Claustralis obedientia pro beneficio habeatur, vel beneficium nominetur, Ecclesiæ nostra consuetudo non patitur, &c.*

Sed hæc etiam Coloniæ immutata sunt sub Philippo quadragesimo quarto Episcopo, laxioribus enim præualentibus, alij in Regulari obseruatione permanere volentes, Nussiense Monasterium inchoarunt. Laborarunt autem nonnulli illis temporibus vt inter Canonicos communem vitam, aut conseruarent, aut collapsam reuocarent. Inter quos fuit S. wolfangus qui cùm esset Episcopus Ratisbonensis, in sua Ecclesia Canonicæ vitæ collapsa, instituta reformauit, in id intentus, vt simul in Refectorio ederent, & extra Claustrum horis incongruis nè exirent, neque silentij disciplinam negligerent. Cæterùm, paulatim benè reformata, ijs quoque in locis conciderunt.

Vide Martyrol. in VVolfango.

Quando autem instituta sint Beneficia Ecclesiastica, seu Præbendæ, hoc est vt singuli Canonici certos, & proprios reditus haberent, varij varia censent, plerique opinantur id accidisse tempore Concilij VVormatiensis, vbi Parochis assignantur certi reditus, vt refertur in cap. Sancitum est 23. quæst. 8. vti etiam notat Rmus. D. VVoltherus Henricus Streuesdorff Suffraganeus meritissimus Moguntinensis. Et prioribus multò antè sæculis antequam Canonicorum institutum esset in vsu, Clerici qui Episcopis In ministerio assidebant, ad excolendam Domini vineam ab eis mittebantur, à quibus accipere soliti erant menstruum stipendium, quos ea de causa *Sportulantes* appellabant, teste Baron. in Annal. An. Chr. 257. Posteà verò, id est, sub annum Chr 503. factum est vt omisso menstruo stipendio ab Ecclesia per Episcopos Clericis solui consueto, nonnullis ex ipsis bene de Ecclesia meritis, possessiones ab Episcopo concederentur, quæ demùm beneficia dici cœperunt. Consule Baronium ad Annum Chr. 503. an autem illorum proprietas competat Clericis, vide Boëtium Eponem de Iure sacro lib. 2. quæst. 1. nu. 2.

Cap. 50.

CAPVT

CAPVT XXIII.

De consuetudine, & vsu canendi tam in veteri testamento, quàm nouo. Cantores qui Fabarij dicti? De tempore primitiuæ Ecclesiæ. Quis canendi modus? Musicis etiam instrumentis vtebantur. Hæretici reprehenduntur.

COnsuetudinem hanc non esse nouum inuentum, sed antiquissimum, & iam indè ab ipsis Ecclesiæ incunabulis receptum, & à Deo institutum ex Sacra Scriptura probat Eminentiss. Cardinalis Bellarminus in Præfat. in Psalmos, & R. P. Adamus Contzen, & imprimis Exodi 15. vbi memoratur Israël merso Pharaone post transitum maris rubri in choros diuisos, Deo gratias concinuisse, non voce modò, sed tympanis etiam, atque instrumentis Musicis. Hos imitati sunt Israelitæ deinceps, & præcipuè postquam Cantorum ordines, vicesque Dauid, & Salomon descripsit. Sed illorum deuotione euanescente Essenij successere, de quibus in vita contemplatiua Philo narrat in hæc verba: *Vbi omnes consurrexere, duo chori fiunt in medio cœnaculo, alter virorum, alter fœminarum, cuique suus incentor præficitur honore præstans, & canendi peritia. Deindè cantans hymnos in laudem compositos varijs metrorum, carminumque generibus, nunc vno ore, nunc alternis non sine decoro, & religioso gestu, & accentu. Postquam autem chorus seorsum expleuit hiscè delicijs, velut amore diuino ebrij, vnum chorum faciunt promiscuum, ad imitationem illius olim instituti, quando Mare Deo iubente, alijs salutem, perniciem alijs attulit præcinente viris Moyse, Maria verò prophetide fœminis Continentibus alternis choris Hymnum, Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, &c.* Qui Hymnus primus omnium decantatus fuit teste Origine. Consuetudo eadem canendi in Ecclesia, mox cum ipso fidei initio translata est, vt auctor est idem Philo Iudæus, enarrans Ecclesiasticæ institutionis initia: *Non solum* (inquit de prioribus Christianis agens) *subtiliùs intelligunt hymnos veterum, sed ipsi faciunt nouos in Deum, omnibus eos, & metris, & sonis, honesta satis, & suaui compage modulantens.* Et apertiùs apud Nicephorum: *Solere apud nos,* inquit, *ità cantari hymnos, vt cùm vnus certis obseruati numeris, ritè, ac decenter præeat, reliqui tacitè illum audientes, hymnorum tandem extremas partes concinant.* D. etiam Paulus: *Verbum Christi habitet abundanter in vobis, in omni sapientia, docentes & commonentes vosmetipsos psalmis, hymnis, & canticis spiritalibus in gratia cantantes, in cordibus vestris Deo.* Notes etiam in eo pietatis genere perseuerasse diu noctuque teste eodem Nicephoro, & Philone, adeòque Plinio qui nihil in Christianis delicti se reperire testatur. Traiano Imper. *nisi quod ante lucanos cœtus concelebrent, & Christo laudes canant.* Eiusdem consuetudinis testis est Iustinus Martyr, oratione ad Antonium, & Clemens Alexandrinus ad Gentes.

Lib. 6. Polit. cap. 6.

In Exod. cap. 15.

Lib. 2. c. 16

Coloss. 3.

Lib. 1. Epist. 10. & 97.

Cæterùm, quò meliores voces assequerentur, psallentes, assiduè Fabis vti solitos scribit Isidorus, vndè & Cantores à Gentilibus, *Fabarios* esse dictos; Nihilominus, fuisse olim sacri cantus contemptores docet S. Basilius: *Ad id verò quod propter psalmodias accusamur quare potissimùm simpliciores perterrefaciunt, qui nos traducunt: hoc habeo, quod dicam: quod videlicet, qui iam obtinuerunt ritus, omnibus Ecclesijs Dei concordes sunt, & consoni. De nocte siquidem populus consurgens: antelucano tempore domum precationis petit: inibique labore, & tribulatione, ac lachrymis indeficientibus facta ad Deum confessione, tandem ad orationem surgentes, ad psalmodiam instituuntur, & nunc quidem in duas partes diuisi, alternis succinentes psallunt, atque ex eo simul eloquiorum Dei exercitationem, & meditationem corroborant, & cordibus suis attentiorem, reiectis vanis cogitationibus mentis, soliditatem suppeditant. Deinde, vni ex his hoc muneris dato, vt quod canendum est prior ordiatur, reliqui succinunt: atque ità in psalmodia varietate, precibusque subinde interiectis noctem superant. Illucente iam die, pariter omnes velut vno corde, ac ore vno confessionis psalmum Domino offerunt: ac suis quisque verbis resipiscentiam profitentur, horum gratia si nos fugitis, fugietis simul Ægyptios, fugietis Lybiam vtramque, Thebaos, Palæstinos, Arabes, Phœnices, Syros, & qui ad Euphratem habitant, & (vt semel dicam) omnes apud quos vigiliæ ac preces, communesque psalmodiæ in pretio sunt.* Huc vsque Basilij verba, quibus consonant, eaque scribit Philo Iudæus lib. 3. de Vita Moysis.

Lib. 1. de Offic. Eccles. c. 12. Epist. 69. aduers. Haret.

Quin & in vita Damasi Papæ legitur eum constituisse, vt psalmi diu noctuque canerentur per omnes Ecclesias, non quod de prima institutione intelligendum sit, sed de generali præcepto, quo Ecclesiæ, quæ id facere nondum cœperant, cantum instituerent. Nam Valentiniano, & Valente Imperatoribus, post persecutionem Constantij, & deindè Iuliani, Ecclesiæ refloruerunt, ità vt publicè cani posset, nedum assa (vt dicitur) voce, verumetiam adhibitis musicis instrumentis ad instar Hebræorum, qui ijs in laudibus diuinis vtebantur. *Sumite Psalmum* (inquit Regius Vates) *& date tympanum, psalterium iucundum, cum cythara.* Et apertius psalm. 150. *Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio & cythara.* quanquam in Ecclesia Catholica paulò seriùs venerit Organorum vsus. Nam teste Nauarro viuente D. Thoma, qui obijt anno salutifero 1274. non erat adhuc illorum vsus in officijs diuinis, vt ex eius verbis colligitur, neque in hodiernum vsque diem coram Papa illis vtitur Ecclesia, vti testatur Caietanus, & nobis constat, qui Papalem symphoniam in Vrbe sæpius vidimus & admirati sumus.

Psalm. 80.

Psalmodia tandem vetus, & hymnodia commodior erat populo, & Clero; Sacerdoti sanè populus respondebat vt Ausonius ostendit:

Consona quæ celebrans modulati carmina Dauid.
Et responsurus ferit aera vocibus Amen.

Crescente autem multitudine fidelium cum absonis multorum vocibus vtriusque sexus inconditoque vlulatu, vt sic dicam, Ecclesiæ personarent, quæ res deuotionem eleuabat, adeoque impediebat, risus conciebat, infideles offendebat, magno labore Episcopi in id incubuerunt, vt cantus Religiosa grauitate, innumerisque

merisque ad pietatem accommodis vocibus perficeretur. Nec id modò in Ecclesia, verumetiam in Agapis, caritatis in quam epulis, quod satis Clemens Alexandrinus ostendit. Idcircò Iustiniani Constitutione ordinatum erat, vt Clerici circa psalmodiam studiosi essent, & per se canerent, nullis alijs ad illam admissis, vti constat apud Gratianum dist. 92.

Porrò, hallucinantur hæretici, qui dicunt cantum rem absurdam atque inutilem esse (quos acriter reprehendit S. Augustinus) & multò magis quod Ordinis Monastici Virgines, quæ latini sermonis expertes sunt Psalmodias, laudesque diuinas latine decantent: Nam vt illis respondet idem B. Augustinus, *Qui psalmum*, inquit, *exactè non intelligit, credit tamen aliquid sancti esse in eo quod cantat, ideò omnino sine fructu non est. Deus enim Psallentis cor magis, quàm verba attendit.* Pleraque omnia de cantu, & officijs diuinis videri poterant infrà cap. LXXX.

Can. fin. & cap. Præsbiter. de Celeb. Miss. & Bellarm. Tom. 3. Contro. tract. de Bon. oper. lib. 1. cap. 19. Lib. 2. Retract. cap. 9. & lib 6. Confess.

CAPVT XXIV.

Consuetudo malè imprecandi apud Iudæos, quæ & qualis? deque scissione vestium apud eos.

INdecorum ac potiùs impium Iudæorum ritum animaduertimus, quod vbi malè alicui imprecarentur, puluerem in aërem spargerent, vel à se excuterent: vt colligimus ex illo loco Esdræ: *Insuper excussi sinum meum, & dixi. Sic excutiat Dominus omnem virum, qui non compleuerit verbum istud de domo sua, & de laboribus suis sic excutiatur, & vacuus fiat, & dixit vniuersa multitudo, amen.* Et in Act. Apostolorum de Iudæis in Paulum clamantibus, hæc habentur: *Vociferantibus autem eis, & proijcientibus vestimenta sua, & puluerem iactantibus in aera.* Qui ritus hinc deriuasse videtur, quod puluis significet terrenam conuersationem: vndè dictum Apostolis, vt excuterent pedum puluerem, de quo Rex Psalmographus: *Humiliata est in puluere anima mea: adhæsit terra venter meus.* Et ad Hierusalem Isaias ait: *Excutere puluerem, & exurge Hierusalem.*

Cap. 5. Act. 22.

Notes etiam consuetudinis apud eos fuisse, inquit Hieronymus, *cùm aliquid blasphemiæ, aut contra Deum audirent, scindere vestimenta sua, quod Paulum quoque & Barnabam Lycaonia quando Deorum cultum venerabantur fecisse legimus.* Vndè in libris Regum habetur: *Regem Dauid in morte Saul, scidisse vestimenta sua*: & alibi: *Rex Ezechias scidit vestimenta sua, &c.*

In Matthæum. c. 26. 2. Reg. 1. 4. Reg. 19.

Qui mos posteà profluxit ad Romanos, vt patet ex Plino de Viris Illustr. vbi de Marco Scauro: *P. Decium Prætorem transeunte ipso sedentem, iussit assurgere, atque vestem scidit, sellam conscidit: ne quis ad eum iret edixit.* Et exinde ad Christianos, Tertullianus: *Duritia hostis annunciata scidit vestem.* In Act. Apost. *Quod vbi audierunt Apostoli Barnabas, & Paulus, conscissis tunicis suis exierunt clamantes in turbas.* Si quempiam autem, tanquam impium, & blasphemum contumelia afficere Iudæi vellent, spu-

Cap. 14.

ta in faciem illius veluti Dei iniuriam vindicantes ingerebant: quod Christo Domino nostro, qui erat extra omnem mali patrationem, contigisse, Euangelista testatur, quod alicui latronum euenisse nulla prodit Historia.

CAPVT XXV.

De miris sectionibus proprij corporis in sacrificijs apud Gentiles: quæ Iudæis interdicta.

A Scissione vestium apud Iudæos, transgredior ad aliam Gentilium sectionem, sed carnis quam in Sacrificijs, vsurpabant Gentiles, Iudæis tamen interdictam. De his itaque sic infit Aloisius Nouarinus. Eò, inquit, *Gentilium cæcitas, & amentia prorepsit, vt in Deorum suorum cultu corpora sua compungerent, notis candentibus laminis inurerent, stigmata in falsorum Numinum memoriam deferrent. Stulti, delirique, dum muta & inanima simulachra his cruciatibus venerantur.*

Lib. 3. Sacror. Elect. c. 16.

Et quidem in mysterijs Idolorum consecratione, & vniuersè in Deorum cultoribus initiandis, & consecrandis, notis, ac compunctionibus, stigmatisque vsos Gentiles ex nostrorum, profanorumque scriptorum libris euincitur. Et in primis huc spectauit Prudentius in Martyrio Romani, vbi ait, sacrandum sphragitides accipere, & stigmata, traditque modum, quo in corporibus fieret, addens has notas aurea lamina coopertas, cùm signati vita functi ad sepulchrum deferrentur: Ità autem ille canit;

Quid cùm sacrandus accipit Sphragitidas, Acus minutas ingerunt fornacibus;
His membra pergunt vrere: vtque igniuerint, Quamcumque partem corporis feruens nota
Stigmarit, hanc sic consecratam prædicant. Functum deinde cùm relinquit Spiritus,
Et ad sepulchrum pompa fertur funeris, Partes per ipsas imprimuntur bractea
Insignis auri lamina insigniuit cutem, Tegitur metallo, quod perustum ignibus.

Ad hunc signandi morem respexit etiam Tertullianus in Apologetico, dum ait: *Talia initiatus, & consignatus, viues in æternum.*

Horum stigmatum, & notarum meminit etiam Primasius, qui explicans illa Apostoli verba, *Vt contumelijs afficiant corpora sua*, ait in Idolorum consecrationibus cultores hos characteres sibi iussisse, hæc eius verba; *Sibi characteres & vstiones infligunt in consecrationibus Idolorum.* Vndè Sacerdotes in Bellonæ sacrificijs, humerorum sectione hanc Deam venerabantur, locuples huius rei testis sit Lactantius: *Alia*, inquit, *virtutis (sacrificia) quam eandem Bellonam vocant; in quibus ipsi Sacerdotes non alieno, sed suo cruore sacrificant: sectis namque humeris, & vtraque manu districtos gladios exerentes, currunt, efferuntur, insaniunt.* Tertullianus, ait, ex femore proscisso fluxisse sanguinem, & signatis datum: *Hodie*, inquit, *isthinc Bellona sacratus sanguis de femore proscisso in palmulam exceptis datur signatis.* Sic ille.

Rom. 1. 24.

Lib. 1. de falsa Relig cap. 21.

Cap. 9. Apolog.

Neque

Neque viri tantum in Deorum sacrificijs concindebant se, sed etiam fœminæ: Vnde Tibullus de fœmina sacrificante:

Ipsa bipenne suos cadit violenta lacertos, Sanguineque effuso spargit inepta Deam.
Statque latus præfixa veru, stat saucia pectus, Et canit euentus quos Dea magna monet.

Stigmata autem sibi Idolorum cultores inurebant, in falsorum Numinum honorem; vtque esset obsignatio ista seruitutis indicium: nam serui stigmata deferre consueuerant, teste Philone Iudæo: ità & illi.

De Monarch.

Hac insania laborauit Ioachim Rex, in cuius corpore cùm iam defunctus esset, Idolorum notæ inuentæ fuerunt, vt Idololatram se fuisse vel mortuus proderet. De impio isto Rege hæc leguntur: *Reliqua verborum Ioachim, & abominationum eius, quas operatus est, & quæ inuenta sunt in eo, continentur in lib. Regum Iuda, & Israel.* Ex quibus verbis colligunt aliqui in eius cadauere repertas Idolorum notas, quas viuens in eorum honorem sibi inusserat: vbi Lyranus, *Reliqua*, inquit, id est stigmata, & figuræ, *quas fecerat in corpore suo in honorem Idolorum, & quæ inuenta in cadauere eius proiecto.* Ità ille.

2. Paralip. c. 36. v. 8.

Ex his quæ de stigmatis, & characteribus diximus, obuium erit aliqua in Diuinis litteris loca explicare. Et imprimis non minima ab his lux mutuatur ea lex, quâ Iudæis inhibetur, ne carnes suas inciderent, figuras aut stigmata sibi facerent; sic enim legitur Leuit. 19. v. 28. *Non incidetis carnes vestras, neque figuras aliquas, aut stigmata facietis vobis*: Ne scilicet Idololatrarum ritus obseruarent, qui candente ferro Deorum notas, sæpè etiam nomina sibi inurebant. A nobis est Oleaster, qui legens *Scripturæ notam: non ponetis in vobis*: talem explicationem, adijcit: *Vsque hodie Arabes, & Saraceni, & quidam Insulares apud fortunatas Insulas degentes, habent pectora, & brachia eiusmodi notis, & litteris inscripta, & hoc Dominus suis hic prohibet. Omnes enim huiusmodi ritus Gentilium erant, & Idololatrarum; quam ob causam à Domino prohibentur.* Non aliter sentire videtur Abulensis: *Radulphus*, inquit, *prohibitionem stigmatum ad illa refert quæ in militum manibus fiebant, vt cuius Imperatoris milites essent, inusto signo cognosceretur: vt alibi diximus*: Hactenus ille. Alia de sectionibus, & corporum incisionibus, quæ funeribus adhibebantur, legat qui volet in primâ parte Cap. 52.

Quæstio 26.

CAPVT XXVI.

De Religiosis Synagogæ, & quotuplices?

PRæter Leuitas, Sacerdotes, Pharisæos, Scribas, aliosque (de quibus paulò post dicemus) fuisse Religiosos in confesso est. Et quidē primò erant Nazaræi, id est sancti, seu sanctificati, seu viri, seu fœminæ, quæ voto se sponte offerebant, & à communi aliorum consortio sequestrabantur, & id circò Nazaræi dicebantur, quasi separati, consecrati, abstemij, comati, teste R. P. Martino Becano a, & Cornelio

a In sua Analog.

nelio *b*. quorum institutum describitur à Moyse. Nimirum, abstinebant à vino, & ab omni potu, qui ebrium reddere posset, at nostri Religiosi non quidem à vino, sed ab opulentia, & vitæ commodis ratione voti abstinent, itemque illi ab aceto, & vua tam passa, quam viridi. Cùm autem tempore nascentis Ecclesiæ admodum abstinentes essent Christiani, à moribus Nazaræorum Nazaræi dicebantur, nisi mauelis à Domino N. IESV, qui sic vocari debebat secundum Prophetiam illam: (*Exiet*, inquit Esaias, *virga de radice Iesse, & Nazareus de radice eius conscendet*) apellatos fuisse, quod vult Tertull. Vnde D. Paulus in Act Apost. seditionis sectæ Nazaræorum indigetatur. Denique, in veteri Lege soli Nazaræi, hoc est Sancti, qui ad Pontificatum Domini, inquit D. Hieronymus, meruerant peruenire, non radunt capita sua: Neque enim habent mortis opera, nec immundi sunt: quia Nazaræi, id est Sancti Domini sunt. Et ipse Christus Dominus, Sanctus Sanctorum hoc nomine vocatus est, illudque Crucis titulo qui Romanæ in Ecclesia S. Crucis in Hierusalem magnâ cum reuerentia asseruatur, appositum fuisse testatur D. Hieronymus, licet à patria sua Nazarenus appellatus videatur.

a Nu. & Not. est. *b* V. In. c. 6. Num. vers. 9.

Lib. 4. aduers. Marcio. cap 9.

Lib. 1. in Ezechiel. cap. 9.

Alij item Religiosi Synagogæ erant, qui Rechabitæ dicebantur à Rehab, qui fuit Pater Ionadab, qui suis præcepit Filijs, Primò, vt non biberent vinum vsque in æternum: quibus cùm offerret Hieremias vinum vt biberent, & illi bibere noluissent, dixit Dominus per Prophetam: *Quia obedistis præcepto Ionadab Patris vestri, non deficiet vir de stirpe Ionadab.* Secundò, vt nunquam habitarent in domibus, nunquam sererent agros, nunquam plantarent vineas, &c. & alia quæ enumerat sacer Codex, & S. Hieronymus. Verùm, de Religiosis Synagogæ satis dictum, modo de ipsa Synagoga dicendum.

Lib. 2. aduers. Iouin.

CAPVT XXVII.

Origo, & vsus Synagogæ apud Iudæos. Oratoria apud illos quæ?

QVi pauxillum Hebræorum historias voluerunt, non nescij sunt, Deum ipsum verbis suis minaciter iussisse, vt omnes Legis suæ Lectores populum in illa diligenter instruerent, qui populus in vnum congregatus Synagoga dicebatur, vt nu. 27. 20. & Matth. 4. 23. *Circuibat* IESVS *totam Galilæam docens in Synagogis eorum.* Synagoga igitur à συνάγω, quod est colligo, inde συναγώγη, quasi collectio. Hinc igitur exortæ Synagogæ, teste D. Georgio Thourino q. Scholastico Leodiensi, nedum in Galilæa, & Iudæa, verum etiam in cæteris multis Prouincijs, in quibus Iudæi legem diuinam edisceban, & Deum assiduè colebant. Earum porrò vsus videtur fuisse multiplex. Nam plebs in eas quasi Curias distributa, singulis sabbathis post preces publicas legem diuinam audiebat. *A temporibus antiquis habet in singulis Ciuitatibus Moses, qui eum prædicent in Synagogis, vbi per omne sabbathum legitur,* (ait Iacobus Apostolus primus Hierosolymorum Episcopus.) Vnde S. Lucas: *Erat*

Orat de Semin. orig.

Erat IESVS *docens in Synagogis Iudæorum Sabbathis, & mulierem sanauit: respondens autem Archisynagogus, indignatus est, quia Sabbatho curasset.* Et S. Ioannes: Iam conspirauerunt Iudæi, vt si quis eum confiteretur esse Christum, extra Synagogam fieret, id est, interdiceretur publicis conuentibus qui in Synagoga celebrabantur; quos nos dicimus, Excommunicatos.

Cap. 13.
Cap. 9.

Sed qui ritus, quis ordo in eis seruabatur? Pauci conueniebant certis diebus viri, fœminæ, locis separati, ante omnia Deum suum adorabant, rogabantque, vt à se, suisque finibus auerruncaret mala communia, Messiæ aduentum vrgebant, ad vitam piè, iustèque transigendam, poscebant cœlestia adminicula. Post preces, primi sacrorum periti, locum aliquem ex libris Moysis Prophetarum, Psalmorum, Plebi explanabant: postremò si quis esset doctrina eleganti: præsertim aduena, imò etiam indigena alterius tribus, seu Synagogæ, benigno vultu, ac sermone à primoribus inuitabatur ad dicendum, & ille in concionem grauiter ascendebat. Legisti Lector, vt reor, Paulum, & Barnabam à Principibus Synagogæ, quæ erat Antiochiæ, Lysidiæ honorificè rogatos vti suo loco dicerent? Dixit certè Paulus, lecta lege, & Prophetis: Is enim fuit mos apud Iudæos, vt notat Iansenius, vt in Synagoga non vnus tantùm verba faceret ad populum, sed liberum esset diuersis successiue concionari. Vnde & Paulus Gentilibus Corynthijs scribens, statuit vt in Ecclesia Prophetæ vicissim dicant, & audiant, & si cui fuerit reuelatum aliquid dignum cognitu, cedat qui prior dixerit, & det locum successori. Sed absente etiam populo lecti quidam viri, qui scholas inter se habebant de scripturis ad earum bonos sensus eliciendos, cuiusmodi disputationibus benignus Seruator noster Christus, puer sæpe interfuit.

Act. 13.
In Concord. Euangel. c. 14.
1. Cor. 14.

Verùm, Philonem omnium Iudæorum doctissimum audire lubet de vsu Synagogarum suæ gentis disserentem: *Moris fuit sabbathis operam dare Philosophiæ, Principe praeunte, & docente quæ opus facto ac dicto essent, reliquis audientibus, & nunc quoque philosophantur more patrio. Nam oratoria in Ciuitatibus, scholæ sunt omnium virtutum, in quibus diuina, humanaque intelliguntur.* Nolite verò existimare, quas sæpè nominaui Synagogas, fuisse primùm à Iudæis ad tuendam templi Hierosolymitani memoriam in exilio Babylonico, constitutas, quod doctus, & disertus vir aliquis asseuerauit. Nam quis ignorat ante templum ædificatum à Salomone conuenisse in Masphat quadraginta hominum millia in Ecclesiam, id est, domum aliquam Deo consecratam? quæ domus non erat magnum illud delubrum, siue templum, in quo arca fœderis asseruabatur, & extrà quod sacrificare magno Deo nefas erat; propterea quod illud in Vrbe Sylo fuisse constat. Locus igitur erat Deo dicatus in eos vsus, quos suprà commemoraui. At, quî distaret templum à Synagoga, proprio capite XXXIII. dicemus. Hactenus de Synagogis in genere, de quarum ministris, vtpotè Leuitis, Sacerdotibus, Pontificibus, infrà proprio cap. XXXVI. dicemus.

Carol. Sigon. lib. 2. de Rep.

CAPVT XXVIII.

De Pharisæis, Scribis, Legisperitis, & Legisdoctoribus apud Iudæos. Seminaria Prophetarum à Samuele.

Lib. 1. Antiq. Lectio.

PHarisæos nuncupatos volunt, teste Cœlio Rhodig. à vitæ instituto, quod à cæteris abiuncti & sequestrati purissimæ cuidam viuendi rationi se manciparint. Nam Phares ex Hebræorum idiomate ἀφορισμός interpretabantur, id valet latinè segregatio. Vide Iosephum Antiq. Iud. qui vocat illos genus hominum astutum, arrogans, & interdum Regibus infestum, vt eos etiam apertè impugnare non vereatur: veri hypocritæ qui mundant, vt Christus inquit, quod de foris est calicis, & paropsidis, intus autem pleni sunt rapinâ, & immunditiâ. Mores eosdem ferè sequebantur καὶ οἱ γραμματεῖς: hoc est qui dicerentur *Scribæ*. Propriæ illorum virtutes erant continentia, virginitas νηστεία δὶς τοῦ σαββάτου idest, bis in Sabbatho ieiunium. Porrò quies, soporque eorum erat super angustis tabulis, aut etiam spinis, vel lapidibus ad comprimendas, corporis ac sensuum titillationes, teste Epiphanio. Virginitati itaque, & continentiæ studebant, bisque in Sabbatho ieiunabant. Horum autem proprium fuisse Chrysostomus, & Matthæus in Euangelio significat, vt Decalogum in membranulis, quæ Hebræis dicebantur *philacteria*, scriberent, ligarentque in fronte, vt Religionis intimæ speciem præberent. At, quod diximus de seueriore illo Pharisæorum cultu, intellige de asceticis Pharisæis, quorum exemplum transiisse ad primos Christianorum Monachos, quidam vir doctus existimat.

Lib. 17. cap. 3. Math. 23.

Cæterùm, Scribarum, seu Legisperitorum Doctorum munus erat, cum Sacerdotibus, & Leuitis legem populo prælegere, & interpretari, aut saltem assistere, quem morem cùm Rex Iosaphat exoletum, legisque Diuinæ imperitum populum esse animaduertisset; Sacerdotes, ac Leuitas per singulas Ciuitates Iudæ dimisit, qui eam probè docerent, textus verba sunt: *Tertio anno Regni sui misit de Principibus suis, vt docerent in Ciuitatibus Iuda, & cum eis Leuitas, & Sacerdotes, docebantque populum Iuda, habentes librum Legis Domini, & circuibant cunctas vrbes Iuda, atque erudiebant populum.*

At verò Esdras, qui & Sacerdos, & Scriba, imò Princeps Sacerdotum, ac Scribarum dicitur, in patriam reuersus è Babylone, templo iam restituto sacros Codices, in illa LXX. annorum exilij, & cladis confusione factos mendosiores, correxit, emendauit, distinxit, explicauit, sic enim de ipso scriptum est: *Esdras parauit cor suum, vt inuestigaret legem Domini, & faceret, & doceret præceptum, & iudicium.* Item: *Congregati sunt Principes familiarium vniuersi populi, Sacerdotes & Leuitæ apud Esdram Scribam, vt interpretaretur eis verba legis.* Itemque, *Stetit Esdras Sacerdos, & Lector legis super ligneum tribunal, quod fabricatum erat, & assumpsit librum coram omni multitudine.* Asciuit

3 Esdra. 8 9.

uit quoque præclarus ille Doctor viros aliquot lectissimos, qui sacros libros custodirent, multaque arcana ad eos intelligendos cum eisdem communicauit: *Scribe ergò omnia ista in libro, quem vidisti, & pone ea in loco abscondito, & docebis ea sapientes de populo tuo, quorum corda scis posse capere, & seruare secreta hac.*

Ab huius igitur Esdræ tempore Pontifices, Sacerdotes, atque Scribæ, scripturæ sacræ exponendæ munus susceperunt, & obiuerunt, legis Doctores eo nomine dicti, & habiti sunt. Quò enim spectant illa verba: *Omnis Scriba doctus in regno cælorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua, & vetera*? Et, *Quid ergò Scribæ dicunt, quod Heliam oporteat primùm venire*? *Et quomodo dicunt Scribæ Christum filium esse Dauid? Et congregans Herodes Rex omnes Principes Sacerdotum, & Scribas populi sciscitabatur ab eis, vbi Christus nasceretur?* Quid quod Christus ipse reprehensus fuit ab istis magistris magnis, quod in Synagogis, & templo legem doceret populum? Et ille quidem docebat, non sicut illi, id est, non tanquam interpres legis, sed sicut potestatem habens, id est tanquam Legislator.

Matth. 13. 16. Mar. 16.

Porrò, ex eis quæ diximus, liquidò constat non in locis promiscuis, cum quibusuis mixtim, sed in Gymnasijs designatis, atque etiam in templis, & Synagogis tempore Christi, vt patet apud S. Ioannem sacros homines à prima ætate fuisse in sacris constitutos, quinimò ausus sum dicere Samuelem Prophetarum Seminaria in Ciuitatibus Iuda præcipuis constituisse, eisdemque sapientissimè præfuisse. Nam quotusquisque est qui non meminerit se in libris Regum legisse à Samuele; & deinceps, greges, Cuneos, filios Prophetarum? Plura videantur apud Georgium Thourinum Canonicum quondam & Scholasticum Ecclesiæ Cathedralis Leodiensis insignem suo tempore Ecclesiasten, in sua Oratione de Erigendo Seminario Leodiensi, & apud R. P. Martinum Becanum in sua Analogia vet. & No. testam. cap. 11. quæst. 4.

Cap. 18. & Act. 24. 1 Reg. 10 19. 4 Reg. 2.

CAPVT XXIX.

De Cellis in templo Salomonis: Mulieres distincta erant à Virginibus. B. Mariæ Virgini locus inter virgines etiam post Christum editum destinatus. Carolus magnus spatia templorum distinxit.

IN augusto illo Hierosolym. templo, ter tricenas fuisse cellas sacra pagina testatur: at dissensus est quibus essent cellæ istæ destinatæ. Nam Baronius censet viros & fœminas voto Religionis adstrictos, separatim Deo seruiuisse, corpusque aliquod confecisse ad instar Monachorum per sodalitates coëuntium, sed Casaubonus in alia it omnia, negatque cellas istas fœminis voti causa Deo oblatis, assignatas fuisse: sed partem illarum destinatam fuisse ad custodiam rerum sacrarum, thesaurorum, vestium, supellectilis, & annonæ, partem aliam inhabitatam fuisse ab illis qui templo quotidiè ministrabant. Licet autem demus plurimas

1. Paralip. 28. 12. & 3 Reg 6. In Appar. ad Annal. nu. 49. Exercit. 1. Ad Appar Baron. nu. 49.

fuisse cellas, tamen si consideres multitudinem ministrantium, veluti Sacerdotum, Leuitarum, Cantorum, Ianitorum, Cursorum, & aliorum Ministrorum, in tanto numero apparet valde illos angustè habitasse. Quod fœminis autem locus non patuisset, probare conatur Gregorij Nisseni loco: *Mulierem, inquit, inter Sacerdotes in templo versari, atque in sanctis adibus conspici, nec lex nec grauitas permittebat*, præsertim cùm constet fæminas in Ecclesia à viris separatas fuisse, vt diuersis in locis ostendit ipsemet Baronius, vt & Virgines à nuptis inter quas nuptas minimè constitit B. Virgo, etiam postquam Christum peperit, vt Origines testatur, sed inter Virgines, quia scilicet Virgo tam ante partum, quam in partu, & post partum fuit. Pueris, de quibus nulla posset peccati esse suspicio, matres sequi non erat vetitum; quibus etiam liberum erat patres sequi. Quod viri etiam nunc à mulieribus in templo certo separentur velo in Vrbe, notum est Romipetis. Cæterùm, quod nonnullis placuit virgines fuisse conclusas, siue reclusas in populo Iudaico, sic accipiendum censet Casaubonus non quod in templo fuerint reclusæ, sed tantummodo in domibus parentum. Olim enim apud Iudæos, Græcos plerosque, & Romanos, cùm Virgines domi essent continebantur in proprijs cellis, quas Græci παρθενῶνας appellabant. Hinc apud Hieronymum vocem *ALMA*, *interpretatur quasi abscondita*, id est, *virgo nimiâ diligentiâ custodita*. ALMA enim non solùm virgo vel puella, sed cum ἐπιτάσει, virgo abscondita, & secreta, quæ nunquam virorum patuerit aspectibus. Baronius autem in Appar. ad Annales scribit fuisse mulieres quæ seculi pompis, atque delicijs renunciantes sese vnà cum suis rebus, ministerijs Domini mancipantes, assiduis intentæ precibus excubarent ad ostium tabernaculi, & ex harum numero fuisse Annam Prophetissam, filiam Phanuel existimant, de qua scribit Lucas, quod annos 84. nata iam vidua ab adolescentia sua vacans precibus die ac nocte non discedebat de Templo. Denique animaduersione dignum, quod Carolus Magnus pulcherrime (vtor verbis Boëtij Eponis,) spatia templorum distinxit, nimirùm Clero seorsum in choro, viris laicis in parte templorum postrema quoque seorsum, denique mulieribus in loco intermedio collocatis: quod ita eo æuo seruabatur vt instar monstri habitum fuisset in templo, si vel inter clericos vir laicus, vel inter alterutros mulier conspecta fuisset.

Cap. 1. De Iure sacro tit. de vita & honest. cler. c. 1.

CAPVT XXX.

An proprius olim fuerit nummus ad pensitationem tributi. Triginta argentei, quibus Christus Dominus fuit venditus, quales?

EMinentissimus ille iuxtà ac eruditissimus Cardinalis Baronius, existimat certum designatumque nummum fuisse qui pensitaretur pro *censu*, dum sic inquit: *Moris fuit apud Romanos, vt numismata pro ratione tributi. vel census ab Imperatoribus cuderentur, nec vno semper modo eadem permanerent: sed numismata tributorum à cæteris vsualis*

Tom. I. Annal. An. Chr. 34.

vsualis pecunia nummis in eo differrent, quod istorum pratium semper idem esset: numismata verò census vel tributi, cùm mutaretur tributi quantitas eadem ad rationem tributi, siue census recens formarentur.

Vnde cum Dominus dixisset, *Ostendite mihi Numisma census*, & ostensus illi esset denarius, putauit Eminentissimus Cardinalis nummum qui appellabatur *Census* fuisse denarium Romanum, cuius nota Cæsaris effigies erat, & qui æstimatur Iulio hodierno Romano, vt ostendi in tractatu de re nummariâ. At diuersum sentit IC. Casaubonus Baronij sat inquus in multis antagonista, qui scribit Dominum appellasse Numisma census, non certum genus numismatis, quo solo tributa soluerentur, sed pecuniam Romanam, quæ sola ab exactoribus eius tributi accipiebatur. Denarius autem Christo ostenditur, velut in exemplum pecuniæ Romanæ; neque id fuit peculiare aliquod monetæ genus ad tributi solutionem cusæ. Verùm, omnes denarij erant pecunia Romana, & tam Denarij, quàm alij nummi Romani, dici poterant Numisma census. quibus insuper vtatur Casaubonus argumentis videat cui libitum est.

Math. c. 22.

Exercit. 16.

Denarij, & Christi Domini mentione, lubet affinem proponere quæstionem, an 30. illi argentei, quibus per proditorem venditus fuit, constituerant totidem siclos? Equidem fui aliquando in illa opinione. At modò alij aliter; nam triginta illos argenteos existimante effecisse quidem totidem siclos, sed qui constituerent quindecim vncias argenti Romanas, siue vndecim Hispanicas, ego potiùs dixerim totidem libras argenti effecisse: nam non est verisimile tantillo illo pretio, quindecim scilicet illis vncijs argenti potuisse Principes Sacerdotum, (vt habet textus Euangelicus) emisse agrum in sepulturam peregrinorum Ciuitati Hierosolym. proximum, & inter amœna ditiorum existentem.

Math. 27. 3.

CAPVT XXXI.

Mos imponendi nomina apud antiquos, & quot ipsis inditar Vnde sumebantur apud Hebræos. Cereorum vsus in hac re. Arragonum Regis factum. Lustrici dies: qui Nominalia *Tertulliano dicti? Adoptati ab Adoptante nomen sumebant.*

VEteribus tria imponebantur nomina. Proprium, quod erat gentilitium, quod originem gentis vel familiæ declarat, vt Porcius, Cornelius, Iulius; cognomen quod vniuscuiusque proprium est, & nominibus gentilitijs subiungitur, vt Cato, Scipio, Cæsar agnomen est, quod extrinsecus cognomentum adijci solet ex aliqua ratione, vel casu quæsitum, vt Censorius Africanus, sic à medicina, & cæteris artibus Apollini ab Homero tributis ipsum Apollionem vocatum, testis est Plutarchus.

Quemadmodum & apud Hebræos, & Micheas, & Abdias, & Zacharias, cætera-

teraque his similia ex virtute vocabula liberis à Parentibus imponuntur. Sed & ex euentu, sicut Abraham, qui priùs dicebatur Pater excelsus, quando audiuit repromissionem, & in semine tuo benedicentur omnes gentes; appellatus est Pater multarum gentium, id est, Abraham, aut etiam ex singulari aliquo Dei beneficio, vnde vbi Agar ancillæ Abrahæ natus est puer, dictus est *Ismael*, id est exauditio Dei. quod Deus qui afflictis semper inuigilat, vt eis in opem præstò sit, eius orationem exaudisset. Ita deinde post longa sæcula magnus ille Moyses è filijs vnum appellauit *Eliezer*, hoc est *Dei adiutorium*, à singulari illo Dei vindicis beneficio, quo de dura Ægypti seruitute, de manu, iugoque Pharaonis in libertatem vindicatus. Plura in hanc sententiam exempla legat qui volet apud Eruditissimum P. Lobbetium, Societatis IESV Theologum, qui insuper veteres nomina imposituros refert, quasi vitam longiorem ipsi proli quærere viderentur: cereis enim accensis appendebant varia nomina, ea lege, vt nomen eius cerei, qui diutiùs flammam sustinuisset vitæ producendæ spe, votoque infanti cederet. Meminit huius antiqui ritus S. Chrysostomus: *Nomen*, inquit, *sancti alicuius imposituri, cereos complures accendebant, suum cuique nomen assignantes, atque eius demum, qui cereis extinctis superuixerat, nomen, quasi longioris æui accipientes, puero imponebant.*

V. D. Hieron. Prolog. in Mich. & Isai. c. 64. — *Genes. 16.* — *Exod. 2.* — *Lib. 3 de Pecc. pro. pos. 1.* — *In c. 2. Ep. 1. ad Cor.*

Ità nimirum à cereo qui diutius ignem extulisset, lucemque velut animam extraxisset, omen vitæ longioris aucupari videbantur.

Huius antiqui moris amans, & retinens Petrus Aragonum Rex, cùm ex Maria coniuge natus esset filius, dubiumque suboriri cœpisset, quod ei nomen in baptismo imponeretur, illud soluit non minùs piò, quàm ingenioso inuento. Expediri iussit, & simul accendi faces omnino duodecim è cera Virgine, eiusdem molis, ac ponderis, quarum singulæ vnius Apostoli nomen adscriptum præferebant; ea lege vt nomen appensum faci, quæ omnium vltima defecisset, recens edito infanti cederet. Euenit autem non tam casu, quàm diuinâ prouidentiâ, quæ sortes moderatur & versat, vt vltima solueretur ac deficeret illa, quæ D. Iacobi nomen exhibebat. Ità puero factum nomen Iacobus.

Quoto autem die pueris imponerentur nomina apud veteres, Festus ostendit verbis his: *Lustrici dies infantium appellantur, puellarum octauus, puerorum nonus: quia his lustrantur, atque eis nomina imponuntur.* Tertullianus dies hos *Nominalia* vocat. Athenis verò decimo demùm die nomen imponebant, vt author est Cælius. Denique ratio etiam imponendi nominis erat, per parentes adoptiuorum, quorum nomina gentilitijs aliquantulum immutatis assumebant, qui in alienam familiam adoptione transibant. Brisson. ad l. Iul. de Adult. Vid. quæ parte 1. scripsimus cap. XII.

Lib. de Idolatria. — *Lib. 22. Lect. Antiq.*

***

CAPVT

CAPVT XXXII.

De Tabernaculo in veteri Lege, deque Sancto Sanctorum. Arca fœderis, & ornamentis eorum, denique de Excelsis: deque Templo, illiusque excidio.

FRequens fit in sacra Pagina *Tabernaculi* mentio, & de *Arcâ fœderis*, sed illorum notio satis rata: Idcircò, strictim ista proprio hoc capite explicabuntur. *Tabernaculum* itaque cuius mentio Exodi 25. & in Leuit. ac lib. Num. erat ad instar exigui templi confectum de mandato diuino ex lignis Setim, sicque compactum, vt dissolui in partes, & rursus compingi, ac quocumque luberet deferri posset. Interior autem pars illius, quæ velo distincta, *Sanctuarium, ac Sanctorum* appellabatur: in quo *arca fœderis* seruabatur de lignis itidem Setim, cuius longitudo duos & semis cubitos, latitudo cubitum & dimidum, altitudo cubitum similiter, & semissem continebat, eratque deaurata intus & foris, vt ex Scriptura constat, operculumque habebat, *Propitiatorium* duobus Cherubim aureis alas suas super extendentibus exornatum, eratque id, velut cœlum arcam tegens, vt solet fieri rebus prætiosis, vel vt quidam volunt, ipsum arcæ operculum. Dictum verò *Propitiatorium*, quod ibi se Deus propitium exhiberet, dicebaturque & *Oraculum*, quod ibi responsa daret. Extra velum autem erat mensa, in quâ erant *Panes propositionis* semper ante Dominum, & iuxta eam candelabrum de auro mundissimo, super quo lucernæ septem ardentes, adduntur *acetabula*, id est, scutellæ, seu vasa concaua in quibus ponebantur panes, aliaque non pauca, quorum meminit Apostolus ad Hebræos. *Cap. 9.*

Iam Altare ad adolendum thymiama auro purissimo vestitum, Labrum aureum, & in vsum Holocausti vasa diuersa, lebetes, forcipes, fuscinulæ, vicini, & ignium receptacula, aliaque quæ in Exodo leguntur.

Denique, *Excelsorum* mentio in Deuter. Hi erant colles, in quibus contra legem Dei, sed tamen patiente Deo, sub frondosis arboribus sacrificabant, vndè in Deuter. Deus ea prohibuit verbis his: *Subuertite omnia loca in quibus coluerunt gentes, quas possessuri estis, Deos suos super montes excelsos, & colles, & subter omne lignum frondosum. Dissipate aras earum & confringite statuas, lucos igne comburite, & idola comminuite.* Nomen tamen *Excelsi* generale fuit, & translatum ad omnia Altaria, & templa Idolorum, vt etiamsi essent in vallibus (sed frequentiùs in montibus) communi tamen nomine vocarentur *Excelsa*, inquit Cornel. à Lapide. Tempore verò Iudicum ad ea sacrificari permisit, quod primùs omnium fecit Gedeon sub quercu, vt habetur 6. Iud. *Tulit, inquit, omnia sub quercu, & obtulit Deo.* De quo instituto sic D. Augustinus: *Deus consuetudinem populi sui, quâ præter eius tabernaculum, non tamen Dijs alienis offerebant, sed Domino Deo suo, sustinebat potiùs, quàm vetabat, etiam sic exaudiens offerentes.* Indè ea consuetudo ad tempora vsque Regum peruenit, nondum condite *Cap. 12.* *In cap. 6. Ezechie.* *In l. Iu.*

condito templo, vt 9. primi Regum, regnante Saule: *Hodie venit in Ciuitatem, quia sacrificium est hodie populo in Excelsum.* Et secundo primi Paralip. *Salomon abijt in Excelsum Gabaon, vbi erat tabernaculum fœderis Domini, quod fecit Moyses in solitudine.* Et tertio tertij Regum: *Attamen populus immolabat in Excelsis, non enim ædificatum erat templum nomini Domini, vsque in diem illum. Dilexit autem Salomon Dominum, excepto, quod in Excelsis immolabat, & accendebat Thymiama, abijt itaque in Gabaon, vt immolaret ibi: illud erat quippè Excelsum maximum.*

Templo nihilominus constructo, non tamen Excelsa deseruerunt. Nam Hieroboam Rex Israëi defectione à Deo facta, fana in Excelsis fecit, atque exemplo eius reliqui Reges Israël Deos alienos in Excelsis coluerunt. Vndè scriptum est septimo decimo quarti Regum: *Ædificauerunt sibi Excelsa in cunctis Vrbibus suis, feceruntque statuas, & lucos in omni colle sublimi subter omne lignum nemorosum, & adolebant ibi incensum super aras in morem gentium quas sustulerat Dominus à facie eorum.*

Posteà, re Iudæorum ab Ægyptijs Regibus ad Syros traducta. Antiochus Epiphanes Rex Syriæ Hierosolymam ex Æpypto accitus à Tobiæ filijs, quos per seditionem Onias Pontifex Vrbe deiecerat, *venit, & intrauit in sanctificationem cum superbiâ, & accepit Altare aureum, & candelabrum luminis, & vniuersa vasa eius, & mensam propositionis, & libatoria, & phialas, & mortariola aurea, & velum, & coronas, & ornamentum aureum, quod in facie templi erat, & comminuit omnia, ac biennio post ædificauit abominandum Idolum desolationis super Altare Dei*, id est (vt tradit Iosephus) ipsum Ioui Olympio dedicauit, atque Onia Pontifice interfecto Alcimum Pontificem ex non Pontificali genere fecit. Verùm, biennio post Iudas Assamonæus, cognomine Machabæus, Princeps Iudæorum exortus, Vrbe receptâ, ipsum templum mundauit, atque omnia in antiquum statum redegit, ipsâ abominatione sublatâ. Siquidem vt ibi scriptum est, cum pulsis hostibus dixisset: *Ecce nunc contriti sunt inimici nostri, ascendamus nunc mundare Sancta, & dedicare, ascenderunt in montem Sion, & viderunt Sanctificationem desertam, & Altare profanatum, & portas exustas. Tunc ordinauit Iudas viros vt pugnarent aduersus eos, qui erant in arce, donec emundarent sancta, & elegit Sacerdotes sine maculâ, voluntatem habentes in lege Dei, & mundauerunt Sancta, & tulerunt lapides contaminationis in locum immundum, & destruxit Altare holocaustorum, quod profanatum erat, nè fortè illi esset in opprobrium, quia contaminauerant illud gentes, & reposuerunt lapides in monte Domus in loco apto quoad vsque venit Propheta, & responderet de eis, & acceperunt lapides integros secundùm legem, & ædificarunt Altare nouum secundum illud, quod fuit prius, & ædificarunt Sancta, & quæ intra domum erant intrinsecus, & ædem, atque Atria sanctificauerunt. Et fecerunt vasa sancta noua, & intulerunt candelabrum, & Altare incensorum, & mensam in templum, & incensum posuerunt super Altare, & accenderunt lucernas, quæ super candelabrum erant, & lucebant in templo, & posuerunt super mensam panes, & appenderunt vela, & consummauerunt omnia opera, quæ fecerant, & ante matutinum surrexerunt quinta, & vicesima die mensis Casleu, mensis noui, & obtulerunt sacrificium secundùm legem super Altare holocaustorum nouum, quod fecerunt secundùm tempus, & secundùm diem,*

in

in quâ contaminauerant illud gentes, in ipsa dedicatum est in Canticis: & fecerunt dedicationem »
Altaris diebus octo, & obtulerunt holocausta cum lætitia, & sacrificium salutaris, ac laudis. Et »
statuit Iudas, & fratres eius, & vniuersa Ecclesia Israel, agatur dies dedicationis Altaris in tem- »
poribus suis ab anno in annum per dies octo, à quinta & vicesima die mensis Casleu cum lætitia, »
& ædificauerunt in tempore illo montem Sion, & per circuitum muros altos, & turres firmas, nè »
quando venirent gentes, & conculcarent eum, sicut anteà fuerat, & collocauit illic exercitum, vt »
seruarent. »

Exindè Herodes Rex templum reædificauit longitudine centum cubitorum, latitudine totidem, altitudine centum viginti. De cuius magnificentia videatur Iosephus. Quot verò cellæ in eo fuerint ostendi suprà cap. 25. Nihilominus augustissimum illud templum Titus Cæsar Vrbe expugnata, siue inuitus, siue volens, ambussit eadem die, quà à Babilonijs olim fuerat inflammatum. Denique Adrianus Imperator Iudæos rursum rebellantes subegit, & captam Vrbem solo æquauit, ac reliquias templi igne deleuit, & templum aliud, vt omnem tolleret Religionem in eius locum Veneri dedicauit, adeo vt tum IESV Christi vox diuina completa fuerit, quâ dixit fore vt Hierosolymis lapis super lapidem non remaneret, sub finem sæculi tamen Elias Vrbem, templumque tribus annis cum dimidio restituet, quod tamen Antichristus destruet soloque æquabit.

Lib. 7. Antiquit.

CAPVT XXXIII.

Iterum de Synagogis, illarum etymon, & multitudo, & diuersitas, & qui differant à templis Iudæorum: an Synagoga aliquando defecerit à fide?

DE Synagogis non mihi, neque Lectori suprà Cap. 27. satisfecisse videor, dum suprà de illarum origine dixi. Nunc quid distet Synagoga à Templo tractandum est Carolus Sigonius scribit Iudæos postquam ex Babylonia redijssent, templum in Vrbe Hierosolymorum restituisse, legemque in illo audisse. Prouinciales verò cum ad Vrbem veniebant in Synagogis (quæ templis erant suppares) vacasse, in quibus aut orarent, aut docerent. In commentarijs certè Hebræorum scriptum est, vltimis temporibus in Vrbe Hierosolyma quadringentas octoginta Synagogas constitutas fuisse, quod Iudæi eo ex omnibus regionibus conuenirent. Erant ergò Hierosolymis Synagogæ peregrinorum, templum ciuium, in reliqua verò Iudæa & Galilea, & in cæteris Prouincijs in quibus Iudæi post dispersionem versabantur, erant etiam Incolarum quibus Hierosolymam adire non erat commodum.

De Resp. Hebr. lib. 2. c. 8.

De Hierosolymitana vna Synagoga mentio fit præcipuè Actuum Apost. Cap. 6. *Surrexerunt quidam de Synagoga, quæ appellatur Libertinorum, & Cyrenensium, & Alexandrinorum, ac eorum, qui erant è Cilicia, & Asia disputantes cum Stephano.* Hi enim omnes erant Iudæi; verum in Prouincijs habitantes, qui cum Hierosolymam negotiorum suorum causa adibant, non ad templum, sed ad Synagogam, quam ipsi sibi parauerant, conuenire instituerant. Item apud Ioannem XVIII. *Ego semper docui in Synagoga & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt*; De cæteris cap. Actuum XV. *Moyses à temporibus*

antiquis habet in singulis Ciuitatibus, qui eum prædicent in Synagogis vbi per omne Sabbathum legitur. Per Moysem autem intelligit libros eius. Hæ verò Synagogæ aliquando à priuatis hominibus etiam gentilibus pij officij causa construebantur, vt fuit illa Lucæ 7. in Capharnao à Centurione Romano sic enim dixêre Iudæi: *Dignus est vt hanc illi seruum, diligit enim gentem nostram, & Synagogam ædificauit ipse nobis.*

Vt autem in templo Sacerdotes, & alij disputātes, sic in Synagogis Scribæ, & eorū caput Synagogæ scilicet Princeps siue Archisynagogus dicebatur. Constat enim Iudæorum morem fuisse, vt non tantum in Synagogis legem explicarent, & de lege differerent, sed etiam in templo. Vndè Apostolus Paulus cùm suam coram Fœlice Præside dixit defensionem, hæc ait: *Neque in templo inuenerunt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, neque in Synagoga, &c.*

Act. 24.

Porrò, sedentes disputabant teste Ambrosio, dignitate quidem seniores in Cathedris, quæ ordine erant dispositæ (de quibus Dominus: *Amant primas Cathedras in Synagogis*) cæteri minoris ordinis in subsellijs, nouissimi in pauimento super mattas, quibus etiam dabatur dicendi locus. Plura de his, & Synagogis, & earum vsu, nè actum agam videantur suprà Cap. XXVII. & XXVIII. sed & Consule Card. Baronium tom. 1. Annal. An. Christi 12.

Epist. ad Cor. 14.

Superest tamen quærendum, num Synagoga aliquando defecerit à fide? Asserunt Lutherani, & Caluinistæ, nimirum tempore Moysis quando Aaron cum vniuerso populo adorauit vitulum, & tempore Heliæ quando nullus mansit fidelis nisi solus Helias, vt Ipsemet conqueritur 3. Reg. 19. Verùm illi omninò hallucinantur: nam nullo modo tota defecit Synagoga tempore Moyses, sed vna tantum illius pars, non enim defecit Moyses, nec Leuitæ, & Sacerdotes, vt patet Exod. 32. 26. Nec etiam defecit penitus tempore Heliæ: qui semper fuerunt aliqui in Regno Iuda (quod pertinebat ad Synagogam) qui abstinerent à cultu Idolorum, & Deum verum agnoscerent, etiam tempore Heliæ vt patet 3. Reg. 19. 18. & de Tobia Tob. 1. 5. sed stylum hîc pono. Plura generis eiusdem legat qui volet apud Mart. Becanum in Analog. vet. ac noui testam. c. 6. quæst. 2. & quæ nos supra cap. XXXII.

Exod 32. 4.

CAPVT XXXIV.

De Votis, eorumque ritibus tum sacris, tum profanis. Votum Iephte an fuerit licitum? Quæ conditiones requirantur ad Votum licitum?

VOtum, inquit Philo Iudæorum disertissimus, est petitio boni alicuius à Deo: vel, vt alij, Vouêre nihil aliud est, quam Deo aliquid promittere, & voti compotes illud quoad fieri potest citissimè exsoluere. S. Tho. Votum est promissio Deo facta de meliori bono. Voti concipiendi apud Hebræos formula talis: *Votum vouit Domino dicens: Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, eum holocaustum offeram Domino.* & 1. Samuelis: *Votum vouit dicens: Domine si dederis seruæ tuæ sexum virilem, dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non*

Iud. 11.

non ascendet super caput eius. Et II. Regum VIII. *Vouens vouit seruus tuus dicens: Si reduxerit me Dominus in Hierusalem sacrificabo Domino.* Vndè formulæ: *Vota soluere, nuncupare, reddere.* In Leuit. XXII. *Qui obtulerit oblationem suam, vel vota soluens, vel sponte offerens.* Et II. Regum 8. *Vadam, & reddam vota meaque voui Domino in Hebron.* Qui ritus traducti postea ad Paganos, quod collige ex Xenophonte: *Votum Cyri Ioui nuncupandum pro communi salute censeo; quod tum sacris ritè susceptis persoluemus cùm primum terram pacatam attigerimus.* Plinius ad Traianum: *Solemnia vota pro incolumitate tuâ, qua publica salus continetur, & suscepimus Domine pariter; & soluimus: precati Deos, vt velint ea semper solui, sẽperq́; solui, semperque signari.* Votum etiam suum nuncupatum, & in chartaconceptum conscriptumque Deorum genibus cerâ obsignatum affigebant, vt liquet ex illo Iuuenalis: *Ergò superuacua, aut perniciosa petuntur, propter quæ fas est genua incerare Deorum.* Lucian. in Phil. *Iacebant ad pedes eius statuæ, oboli, & argenteæ tabellæ cerâ affixæ ad femur ipsius Dei.* Prudent. lib. 1. *Saxa illita ceris viderat.* Nempè votiuis. Moris etiam erat vt coronati vouerent. Ità teste Cicerone. *Neapolitani coronati vota fecerunt pro Pompeio ægrotante.* Porrò vbi voti compotes facti erant, *Votum soluere* (vt patet ex iam dicto Plinij loco) & *reddere* dicebantur.

Lib. 8. Cyri.

Lib. 10.

Saty. 10.

Lib. 1. Tusc. cul

Sed quæstionis est satis curiosæ, de Voto Iephte fueritnè illud licitum? sic enim vouerat Domino: *Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicumque primus fuerit egressus de foribus Domus meæ, mihique occurrerit reuertenti cum pace à filijs Ammon eum holocaustum offeram Domino.* Impletio voti consistit in eo, quod ipse filiam suam vnigenitam, quæ ei reuertenti ex bello prima occurrebat, obtulerit Deo holocaustum. Quæritur modò, an ipse sic vouendo, & votum implendo peccauerit? Nonnulli existimant peccasse, ratione materiæ voti, quæ repugnabat legi Mosaicæ, in qua nefas immolare hominem. Alij in alia eunt omnia, inter quos S. Chrysostomus (Homil. 14. ad populum Emissenum Serm. de Natal. Virg. & Lorinus in cap. 23. Act. factumq; excusant, quod ex instinctu Spiritus Sancti id fecerit, quod patet ex illo Iudic. 11. 29. *Factus est ergò super Iephte spiritus Domini,* subijciturque: *Votum vouit Domino.* Quam sententiam meliorem existimat R. P. Becanus, vtiturq; exemplo Abrahami, qui non peccauit offerendo filium suum vnigenitum ad immolandum: quia instinctu etiam diuino fecit. Vtramque tamen partẽ probabilem scribit Augustinus. Plures alias eodem pertinentes, nec pœnitendæ lectionis quæstionis proponit idem P. Becanus d. loco: vbi inter alias de Christianorum votis, an ea scilicet sint licita, sicut erant Iudæis? Resp. licita esse, tum quia Propheta prædixit hoc futurum: *in illa die colent eum hostijs, & in muneribus & vota vouebunt Domino, & soluent.* Vbi sermo est de Christianis teste D. Hieron. & Cyrillo. Quò spectat illud Psalm. 75. 12. *Vouete, & reddite Domino Deo vestro omnes qui in circuitu eius affertis munera.* Quod autem de Christianis dictum esse interpretatur D. Augustinus. Quæ autem conditiones necessariæ sint, vt votum sit validum, & quando obliget, vel non, & quando super ipsis dispensari possit, lege Schanchez in suo doctissimo Oper. Morali lib. 4 cap. 1. Toletum in Summa lib. 4 cap. 8. Barbosa de potest. Episcopi, P. Layman, & alios.

Iudic. 11.

Annal. vet. et nou. test. c. 16 Quæst. 49.

CAPVT XXXV.

Qui in veteri lege Prophetæ? Ratio per eos consulendi Deum. Tripliciter loquebatur Sacerdotibus & Prophetis. Deq; Oraculo & diuersitate Prophetiarum. Qui distinguantur Prophetæ à Doctoribus?

PRophetæ in veteri lege homines erant eximij, quibus Deus futura bona, malavè prænuntiabat, quos primò *Videntes*, deindè *Prophetas* nuncupârunt vt habet textus sacræ Paginæ 1. Reg 11. vers. 19. Olim in Israël sic loquebatur vnusquisque volens consulere Deum: *Venite, & eamus ad Videntem*, qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim *Videns*. Tripliciter autem Deus *Sacerdotibus & Prophetis* loquebatur, aliquando per somnia vt 1. *Reg. vers.* 28. *Genesis cap.* 15. *vers.* 12. vbi Cornelius à Lapide, aliquando per Angelos voce sensibili, aliquando per locutionem spiritualem in mente & phantasia, quemadmodum locutus est Abrahæ *Genes. cap.* 12. aliquando etiam in ænigmate cum aliud videtur, aliud innuitur, vti erat cum Hieremias *cap.* 1. vidit ollam accensam, & faciem eius ab Aquilone, quo significari intellexit, Babilonici Regis exercitum Ciuitatem Hierusalem exusturum. Interdum videtur nihil, sed instruens vox auditur: hic verò est priore excellentior, quoniam veritatem expressius præmonstrant voces,. Tertius porrò modus erat, cùm non vox tantum auditur, quæ instruat, sed videtur etiam qui loquitur, quæ res creditur adhuc augustior. Porro vel ista contingunt in quiete, vocanturque à Theologis Reuelationes per somnia: vel dum vigilamus, & à iunioribus dicuntur Visiones, qui est præclarissimus modus, quoniam & mentis fit illustratio maior, quæ quamuis sensuum exteriorum vi distracta, intelligibilem tamen supernaturalium veritatem percipit, quod non fit in somno sensibus quietis.

In Concord. Euang. c. 4. 1. Cor. 12. & Ephes. 4.

Qui autem differant Prophetæ à Doctoribus, sic distinguit Iansenius, quod nimirum Doctores, quæ per scientiam assecuti sunt, Ecclesiæ tradunt; Prophetæ, vero quæ per reuelationem. Nam hos apertè inter se distinguit Paulus, & hi antequam venirent Apostoli, multum laborauerunt in erudiendo populo, & eorum corda ad Christum recipiendum præparatunt. Dupliciter autē probant se à Deo missos, primo per miracula; secundo per veracem prædictionem eorum quæ breui erant euentura, quæ sigillatim explicat R. P. Martinus Becanus in sua Anal. Vet. & Noui Testam.

Iam de Sacerdotibus legimus 18. Iud. *Rogârunt Sacerdotem vt consuleret Dominum, vt scire possent, an prospero itinere pergerent: qui respondit ipsis, ite in pace.*

Licet autem præcipuè adirent Prophetas, & Sacerdotes pro futuris euentibus, consulebant tamen Deum per Oraculum, nempè, cùm ad propitiatorium Arcæ fœderis accedebant. Vndè Exodi 27. sic Moïsem Deus alloquitur: *Loquar ad te supra Propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim, qui erunt super arcā testimonij, cunctaque quæ mandauero filijs Israël.* Et num. 7. *Cumque ingrederetur Moyses Tabernaculum fœderis, vt consuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de Propitiatorio, quod erat supra arcam Testi-*

Testimonij inter duos Cherubin, vnde & loquebatur ei. Hactenus de Prophetis.

CAPVT XXXVI.

De Ordinarijs Synagogæ Ministris, qui Leuitæ, Sacerdotes, Pontifices?

R.P. Martinus Becanus è Societ. Iesv in sua Analogia Vet. & Noui Testamenti cap. 5. dilucidissimè ostendit Ministros Synagogæ fuisse Leuitas, Sacerdotes, & Pontificem, his verbis: In statu naturæ, qui durauit ab Adamo vsque ad Moysem, omnes primogeniti erant Sacerdotes, & Diuino cultui peculiariter mancipati. At in statu Legis Mosaicæ, qui durauit à Moyse vsque ad Christum, voluit quidem Deus omnes primogenitos sibi sanctificari. Sed tamen in illorum locum, ex duodecim Tribubus Israël, elegit Tribum Leui, eamque diuino seruitio præ cæteris destinauit, iuxta illud Numerorum 3. 12. *Ego tuli Leuitas à filijs Israel, eruntque Leuitæ mei.* Et cap. 8. 6. *Tolle Leuitas de medio filiorum Israël, & purificabis eos.* Et infrà, *Statues Leuitas in conspectu Aaron & filiorum eius, & consecrabis oblatos Domino, ac separabis de medio filiorum Israel, vt sint mei: Et postea ingredientur tabernaculum fœderis, vt seruiant mihi.*

Porrò, in tribu Leui tria hominum genera distingui solent: Primò, Leuitæ propriè dicti; Secundò Sacerdotes; Tertiò, Summus Sacerdos, seu Pontifex. Tametsi enim omnes, qui erant ex tribu Leui, generatim vocati fuerint Leuitæ, seu filij Leui; tamen ex vsu Scripturæ, Leuitæ propriè dicti, distinguebantur à Sacerdotibus, & Pontifice; Nam illi soli vocabantur Sacerdotes, qui victimas, & Sacrificia; Illi verò Leuitæ qui Sacerdotibus ministrabant, inter Sacerdotes, qui erat Summus Pontifex vocabatur.

Aduerte porrò, quod vltra Summum Sacerdotem præcipuum sacri templi Ministrum, erant minores Sacerdotes, quasi succolantes in sacro Ministerio Summo Pontifici, debebantque processisse de filio secundo Aaron, dicto Thamar, veluti Pontifex de progenio Alcazari primogeniti Aaron.

Insuper notandum, cum æuo Dauidis minorum Sacerdotum excreuisset numerus, ordinatas fuisse XXIV. classes, quæ distributis inter se oneribus, certis statisque diebus templo vacabant, & primum cuiusque Classis vocitatum Principem Sacerdotum, & isti distinguebantur à Pharisæis, & Scribis (de quibus dictum suprà cap. XXVI.) Nam illi erant ministri templi; Isti Doctores erant Legis, qui poterant esse cuiuslibet conditionis quà profanæ, quà Ecclesiasticæ, dum legisperiti essent, quorum munus erat, quotquot Sabbathis interpretari legem populo, vel in templo, vel in Synagogis, atque etiam ius populo dicere; quod nemini prorsus reddebatur, nisi præsente Principe; siue Summo Sacerdote, vt legimus de summo Sacerdote Caipha, qui necis Saluatoris generis humani auctor fuit. De his omnibus ac potissimũ de Pontifice tractat idem P. Becanus hoc ordine. Primo, ex qua familia fuerit Pōtifex. Secundo, quæ fuerit successio Pontificũ. Tertio, quo ritu consecrati

fuerint Leuitæ, Sacerdotes,& Pontifex. Quartò, quod fuerit illorum officium. Quintò,quo vestitu,& ornatu fuerint vsi. Sextò,quos,& quantos redditus habuerint. Septimò,an aliquando debuerint seruare continentiam ab vxoribus. Octauo, Quanta fuerit illorum,& potissimùm Pontificis authoritas apud populum. Nonò, quæ vtilitas ex his omnibus colligi possit. Quæ singula sigillatim explicata legat qui volet apud eundem P. Becanum.

Verùm,vnum solum subijciam memoratu dignum,& notatum per R.P. Lobbetium eiusdem Societatis Theologum,& popularem meum(in suo Speculo Ecclesiast.cap.6.§.9.fol.150.) grauem olim in Tribubus Israel exortam esse contentionem de supremi Sacerdotis officio ac dignitate,dum eam sibi quisque arrogare studeret. Core,Dathan,Abiron,& Hon superba in Moysen,& Aaronem extulêre capita,& vt est insolens suique impotens regnandi libido,per fas nefasque in sacra iura inuolare,in aras euadere,& concessam à Superis vni Aaroni dignitatem eripere conantur. At vindex è cœlo Deus,cuius oculus manusque mortalibus semper imminet,vt elatos deprimat,abiectos eleuet; Core,Dathan,Abiron subitò, ac repentino terræ hiatu absorpsit:è viuis eripuit,inferis dedit,eorumque asseclas vltrice flammâ, deuorauit.

Hoc ibi diuinæ iustitiæ datum est. Tum,ne qua imposterum moueretur quæstio,sacram illam Sacerdotij maiestatem sorti committendam esse censuit Legislator Moyses,iussitque singulas tribus,vel potiùs singulos tribuum Principes,virgas suas proferre,eisque nomen adscribere,ac deponere in tabernaculo fœderis, vt cuius virga arida & exsucca germinasset,is vnus Sacrorum Princeps,Sacerdos,Pontifex haberetur(fuisse autem ex amygdalo excisam virgam illam,qua veluti Pedo, baculoque Pastorali vtebatur Aaron,curiosè ostendit idem P.Lobbetius.) Annuêre omnes diuinæ sorti,ac consilio virgas extulêre, statuere coram Domino; à quo contra naturæ temporis leges,& pacta germinauit,ac floruit vnius Aaronis virga, eòque prodigio Sacerdotem,vel ipso cœlo indice creauit. Nec nouum esse Sacerdotes,Reges, ac Principes immediatè à Deo potestatem accipere,etiam per sortitionem,sacrorum ac profanorum exemplis ostendi lib 1.Polit.Aphorism.cap.1.

Denique de Pontifice illo vet.Testam.hoc notatur,illum ostentare solitum in fronte laminam auream,in qua scriptum legebatur,augustum,ineffabile,diuinum Dei nomen *Iehoua*,quod illis reuerentiam, populo Religionem,& obedientiam commendaret: per quod etiam monentur Christiani,vt Pontifici,& Episcopis morem gerant,nisi velint grauius à Deo puniri,monente Apostolo ad Hebræos 13. Obedite Præpositis vestris,& subiacete eis. Ipsi enim peruigilant,quasi rationem pro animabus vestris reddituri,vt cum gaudio hoc faciant,& non gementes: Hoc enim expedit vobis. Quæ carptim acceptum fero à R.P.Lobbetio in suo Speculo Ecclesiasticorum, prorsus idoneo quod illi intentis mentis oculis contemplentur.

CA-

CAPVT XXXVII.

Nonnulla de Paschate.

PAscha deriuatur non à verbo Græco πάσχω, quod pati significat, vt quidam volunt; nam est dictio Hebraica, qua Hebræis dicitur Pasach, pro quo D. Hieronymus posuit *Phase*, quæ dictio significat transitum, festiuitati, siue Agno Paschali accommodata. *Phase* autem siue Pascha (id est, transitus Domini per Ægyptum, siue transgressio domorum Israëlitarum in Ægypto existentium, vt habetur Exodi 12.) celebrabatur 14. luna, hoc est, 14. die Mensis Martij, qui erat primus, ipsa nempè feria quinta ad vesperam, qua die ab omni opere cessabatur, & singulæ familiæ sibi agnum occidebant, & assatum cum azymis edebant ex præcepto Domini, vt habetur Exod. 12 & Leuit. 23. Romana autem, & Catholica Ecclesia ex cursu Solis simul & Lunæ diem celebrandi Paschatis semper computauit. Solis quidem propter diem Dominicum, & Lunæ, propter legem qua à decima quarta luna vsque ad vigesimam primam, id est, in tertia hebdomada primi mensis die Dominico solemnitas Paschæ celebretur, quem ritum Romana Ecclesia à tempore Apostolorum custodiuit: quem & Sancti Patres certis Constitutionibus confirmàrunt, vti videre est in 8 Canone Apostolorum, & ijs quæ scribit Contard. Brunus.

Tract. de Ceri. c. 4.

Porrò, vt redeam ad ritum Hebræorum, altera dies quæ 14. sequebatur, id est, quinta decima, & Pascha, & prima azymorum vocabatur, quæ itidem dies libera ab opere erat. Indè septima ab illa, nempè vigesima prima, erat septima azymorũ, quam *collectam* dicebant, quia tum fruges terræ metebant, colligebantque. Quoniã autem dies festus apud eos incipiebat à vespere, propterea quarta decima die Paschæ celebrari incipiebat, & quinta decima desinebat, quam & Pascha, & primam Azymorum diximus: sic enim loquutus est Sanctus Lucas: *Appropinquabat autem dies festus Azymorum in qua necesse erat occidi Pascha.* Et S. Marcus: *Primo die Azymorum quando Pascha immolabant.* Hîc enim Pascha pro Agno Paschali accipitur, vt in illo: *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Nam aliquando vocabulum hoc accipitur pro ipsa festiuitate Paschali, idque interdum pro tota ipsa solemnitate ex septem diebus constante: quandoque singulariter pro prima huius festiuitatis die, in cuius vespera præcedente Agnus immolandus erat, nempè pro 15. luna primi Mensis, quæ solemnior erat alijs diebus, vt patet Leuit. 23. & nu. 28. Vtroque posteriori modo accipi potest dictus locus S Lucæ, cum *post biduum dicit futurum Pascha.* Pro Paschali enim solemnitate vocabulum hoc accipi Lucas apertè testatur dicens: *Appropinquabit dies festus Azymorũ qui dicitur Pascha*: Vbi etiã per diem festũ Azymorũ intelligi potest, aut tota septẽ dierũ solemnitas, quæ à Ioan. Euang. dicitur dies festus Iudæorũ, aut prima huius solẽnitatatis dies. Sicut autẽ nomẽ *Pascha* cũ propriè significet Agnum Paschalẽ, translatũ est etiã ad significandũ ipsam festiuitatẽ, sic etiã vocabulũ Græcũ, *azyma*, cũ propriè significet panes infermẽtatos, trãslatũ videtur ad significandũ ipsam

Cap. 22.
Cap. 14.

ipſam feſtiuitatem, in qua ſeptem diebus panibus infermentatis Iudæi veſci debebant. Sic enim videtur accipi apud Marcum, cum habet: *Erat autem Paſcha, & azyma poſt biduum.*

Illud autem animaduerſione dignum ex præcepto Dei, Paſcha celebrari non potuiſſe, niſi in Vrbe regni Metropoli, vt notat Carol. Sigon. conſtatque Deuteromij xvi. *Non poteris immolare Phaſe in qualibet Vrbium tuarum, quas Dominus daturus eſt tibi, ſed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi*: Itaque in Silo primum, deinde in Hieruſalem celebrare eſt ſolitum.

Lib. 3. de Rep. Iud. c. 9.

Cæterum, vt hoc obiter dicam, dies illi Paſchæ, & Penthecoſtes, proprij erant Sacramento Baptiſmatis, vndè in vrbe Romana nullus eſt etiamnum annus, quo non multi Catechumeni in Paſchate baptizentur. In eo autem conuenit Paſcha noſtrum cum Paſchate Hebræorum, quod illi 14. Lunæ primi Menſis, in quamcumque ea diem inciderit, celebrarent; Nos verò à 14. luna vſque ad 21. primum diem, quicunque inter ſeptem dies Dominicus interciderit, eum feſtiuitati Paſchali conſecramus: ſed ità tamen, vt ſiquidem 14. luna in ſabbathum, aut alium diem ſequentis hebdomadæ inciderit (nam eadem Lunæ dies in diuerſas ſeptimanæ deciditur ferias) Dominica ſequenti Paſcha celebremus. Sin vero in ipſum Dominicum inciderit, Dominicum diem in ſeptimanam ſequentem differamus. Qua ratione. & legem illorum ſeruamus. Nam ſemper noſtra ſolemnitas aliquem legalium Paſchæ dierum, ſæpe autem omnes intra ſe complectitur. Sed à Iudæis in hoc diſcordamus, quod diem Dominicum, quem Chriſtus reſurrectione ſua ſanctificauit, huic feſtiuitati deputamus; tum etiam in hoc, Chriſti exemplum imitamur; quippè Chriſtus 14. luna eſt traditus, hoc eſt, quinta poſt Sabbathum, 15. autem crucifixus. die tertia reſurrexit, hoc eſt 17. luna, quæ tunc Dominica die fuit inuenta, vt poſt Theophilum Epiſcopum Alexandriæ & Bedam, confirmat Brunus lib. 6. de Cærem. cap. 4. vbi plura cui hæc placent, videbit Lector.

Lib. 3.

Orat. funebri.

In Orat. de Feſto Paſcha.

Cæterum, & illud notandum feſtum Paſchæ, adeo olim celebre fuiſſe, vt mox eius pervigilio coleretur teſte Euſebio, & hæc eſt nox quæ à nobis propter aduentum Regis, & Dei noſtri priuilegio celebratur. Aſſentitur Greg. Nazian. qui ſcribit noctem Paſchalem vigilijs tranſactam, & luminum ſplendore illuſtratam. Et Gregorius Niſſenus: *Sermo autem per totas aures noſtras circumſonans in pſalmis, hymnis, cantionibuſquè ſpiritualibus, tanquam flumen quoddam gaudij in aures omnium influens, nos optimâ ſpe repleuit.* Plura de Paſchate qui volet legat apud Eminentiſſ. Card. Bellarminum tom. 2. Contro. part. 2. cap. xii.

CAPVT XXXVIII.

Lunulæ harum regionum, an originem duxerint à Paganis?

ETHNICOS olim quoddam genus placentæ quod βοῦς, id eſt, bos, à cornuum ſimilitudine appellabant, Lunæ obtuliſſe ſcribit Eruditiſſimus Cornelius à Lapide

de. An ergò panes isti Quadragesimales, quos Lunulas vulgò *Lunettes* vocitamus, sint reliquiæ istius ritus Ethnicorum? R. D. Leonardus Stockis S. Theol. Licentiatus & Decanus D. Petri Leodieñ. sciscitatus super hac re, respondit, tametsi materialiter aliquid tale subesset, nihilominus quoad intentionem offerendi dictas placentas, seu Lunula prorsus nihil subesse, sed veriùs, & solidiùs ille, qui opinatus est nos vti, & vesci corniculatis istis panibus, seu semilunis, quasi prognosticis plenilunij Martialis, quo contigit passio Christi, post cuius celebratam memoriam, cessat apud nos vsus dictatum Lunularum, qui in sola Quadragesima existit, quasi prognosticum, vt dictum est, dicti plenilunij Paschalis. Quod quidem assidet vero: Nam quemadmodum ijdem Ethnici, Dianæ, id est, Lunæ *αμφίφωνς*, siue placentas accensis circumcirca cereis in templo Municha dicto offerebant, teste Polluce, & Eustachio (siquidem non solùm Manichæi, sed, & plerique Iudæorum Solem, & Lunam adorabant, teste Augustino.) Ità quoque apud Belgas tempore eiusdem Quadragesimæ, orbiculati à multis iam sæculis venundantur panes, ad instar coronæ spineæ Christi Saluatoris nostri, vt gratâ recordatione Passionem illius in mentem reuocemus, ex quo resultat quanta fuerit pietas, & deuotio maiorum nostrorum.

In c. 7. Hieremj. Proph.

Lib. 6. cap 14. Iliad.

contr. Faustum, cap 11.

CAPVT XXXIX.

***Columba in quâ tertium Diuinitatis Numen descendit in Christum post baptismum, fueritnè verum animal? Explicatio vers. Dauidis:* Si dormiatis inter medios Cleros pennæ columbæ deargentatæ.**

Psal. 67.

NVnc se ingerit quæstio Theologumena tractantibus. Refert Sacer Codex baptizato IESV, & orante, descendisse Spiritum Sanctum corporali specie, sicut Columbam in ipsum: *Vt natura scilicet Spiritus Sancti declararetur,* inquit Tertullianus *per animal, simplicitatem, & innocentiam referens, quod etiam corporaliter ipso felle careat columba.* Sed quærunt interpretes, verumnè fuerit animal? D. enim Augustinus vult fuisse verum animal: quod non probare videtur Iansenius in Concordiam Euang. asseritque similitudinem tantùm columbæ fuisse, non veram columbam, idque ex S. Scripturæ testimonio, & ipsi rei magis congruere. Scripturæ quidem, eò quod dicatur spiritus descendisse in corporali specie, hoc est similitudine. Deindè, quod tanquam, vel sicut columba dicitur descendisse, vbi similitudo potiùs designatur columbæ, quàm columbæ veritas. Rei verò, quia cùm hoc ipsum fieri potuerit per columbæ similitudinem, quod per veram Columbam, nec Deus quicquam faciat frustrà, sicut nec natura, frustrà fuisset, hîc de nouo creata vera columba. Columba enim hæc non aduenit, nisi vt signaret, & mox præteriret, vt etiam Augustinus testatur, neque argumenta Augustini ibi concludunt.

Luc. 3.

Lib. de Baptism.

De Agone Christi cap. 12.

Lib 2. de Trinit.

dunt. Nam primum non est simile de corpore, in quo Christus apparuit, & Columba in qua apparuit Spiritus Sanctus: Filius enim Dei sic in corpore humano apparuit, vt verè dicatur, & sit homo; Spiritus verò non dictus est, nec fuit Columba. Neque per hoc Spiritus veritatis aliquem fefellit, quod in apparenti, & non in vera Columba apparuit, quæ tamen à plerisque vera Columba sit putata. Non enim fallit, qui sine intentione fallendi aliquid dicit, aut facit, ad quod aliquis sequitur in alio error non perniciosus. Iam Columbæ huius apparitio non ad hoc inducta est, quo homines crederent esse veram columbam, sed quo per eam Spiritus præsentiam, & proprietates cognoscerent, vt suprà ex Tertulliano ostendimus.

Sicut ergò in die Pentecostes Spiritus Sanctus dicitur descendisse super Apostolos, tanquam ignis, cùm tamen secundùm omnes non esset verus ignis, sed ignis similitudo, nec ob id fallacia, aut fictione aliqua vsus est Spiritus Dei, ità & nunc veluti columba descendisse dicitur, quod non in vera columba, sed in similitudine eius apparuit, nullam tamen falsitatem admittens.

Est enim vtrobique similis loquendi modus per ὡσεὶ, tanquam, vel, veluti. Certè idem D. Augustinus, in hanc magis inclinare videtur sententiam, dicens, non necesse est vt Columbæ hæc dicatur habuisse animam, à quâ moueretur, imo nec verum fuisse corpus, quod apparuit. Dicitur autem Spiritus super Christum descendisse corporali specie, veluti columba, non quod re vera descenderit, qui vbique existens moueri non potest, neque rursum quod per descensum speciei columbæ cœperit Christum per gratiam inhabitare, qui ab initio semper fuit plenus Spiritu Sancto, vt in quo inhabitabat diuinitas corporaliter, sed quia per descensum illius columbæ manentis super Christum, & Spiritum repræsentantis, declarata est præsentia Spiritus in eo, in quo priùs non declarabatur. Et pro hac sententia facit etiam historia Clodouei Regis apud Aunonem Scriptorem Gallum, vbi refert, Deum quò testatum faceret, quàm gratus sibi esset Regis istius Baptismus, miraculo declarauisse: *Nam cùm fortè, inquit, qui Chrisma ferebat interclusus à populo, deesset, ecce subitò, non alius sine dubio, quàm Sanctus apparuit Spiritus in columbæ visibili figuratus specie, qui rutilanti rostro sanctum deferens Chrisma inter manus deposuit Sacerdotis, vndas fontis sanctificantis.*

Epist. 102.

Lib. 1. c. 6.

Nec ab re est quod Eusebius Emissenus sagaciter animaduertit columbam argenteam olim inter Clericos poni solitam, de qua Psalmographus Regius: *Si dormiatis inter medios Cleros, pennæ columbæ deargentatæ*: quasi assurgat κλῆρος, id est Clerus in cœlum, & sublimis euolet oratione, ceù alarum columbæ remigio euectus: nam per Columbam intelligi Ecclesiam, quæ à Clero regitur notius est quàm vt probatione egeat; deargentatæ verò, ex eo quod eximium nitorem morum, & singularem vitæ innocentiam, quæ eum statum decet quàm maximè. Ità vers. hunc alioqui obscurissimum teste Card. Bellarmino post Iacob. de Valentiâ, & alios explicat eximiæ. Vir eruditionis Iacobus Lobbetius Societatis IESV in suo

Psalm. 67.

Spe-

Speculo Ecclesiastico, pag. 461. vbi scribit Eusebium Episcopum interpretari dictum vers. quod inter Clericos poni soleat columba argentea per cuius pennas in cœlum oratione sua quasi remigio euectus euolat.

CAPVT XL.

De saltationibus ante fores Basilicarum, pro vsu veteris æui. Sublata per S. Augustinum, qui & sustulit citharas, Conuiuia, atque choreas in festis SS. Martyrum, & aliorum.

REm veluti præclaram antiquos apud, saltationem habitam fuisse refert Athenæus. Ideòque ocellis illis sapientiæ Ethnicæ tantùm absfuit, vt saltationem dicerent vituperandam, quin inter illorum documenta legamus hanc esse perdiscendam, quasi multum insit venustatis in apto, concinnoque motu, & corporis afformatione composita. Vndè nec erubuit iam magno natu Socrates inter disciplinas serias habere saltationem. Nihilominus, vt solent præclaræ res in deteriora labi. S. Augustinus animaduertens ad fores Ecclesiæ Africanæ nonnullos saltationibus plerumque abuti, illas verbi sui elegantia ab Ecclesia sustulit, vt habetur in sermone 215. de Temp. vbi sic inquit: *Isti enim infœlices, & miseri homines, qui balationes, & saltationes ante ipsas Basilicas Sanctorum exercere, nec metuunt, nec erubescunt, etsi Christiani ad Ecclesiam venerint, Pagani de Ecclesia reuertuntur, quia ista consuetudo balandi de Paganorum obseruatione remansit.*

Lib. 1. Dipnos. c. 16.

Tiraquell. de Nobilit. c. 34.

Nec solùm magnus ille Doctor damnauit saltationes, verùmetiam sumptuosas epulas ad sepulchra, & memorias Martyrum, & aliorum exhiberi solitas, quasi idem sentirent cum Gentilibus, qui opinabantur animas tenuia, & aërea habere corpora, quæ cibo scilicet restauranda forent: *Miror*, inquit S. Augustinus, *cur apud quosdam fideles hodie tam perniciosus error irrepserit, vt super tumulos defunctorum cibos, & vina conferant, quasi egressa de corporibus anima carnales cibos requirant.* Et alibi: *Noui multos esse sepulchrorum adoratores, qui cùm luxuriosissimè super mortuos bibunt, & dum epulas cadaueribus exhibent super sepultos, se sepeliunt.*

De Morib. Eccles. c. 34.

Verùm, quia ritus hic referebat parentalia Gentilium, & multi eo abutebantur ad comessationes, & compotationes, hinc etiam eum à templis suis sustulit S. Ambrosius, vti narrat S. August. quare eius loco eleëmosynæ pro defunctis domi distribui passim cœperunt.

Lib. 6. Confess. cap. 2.

***

CAPVT XLI.

Exequiarum, seu funeris ratio apud priscos Christianos. Illi corpora aromatibus condiebant, & quomodo? Olim extra Vrbium mœnia corpora mortuorum sepeliebantur. Eiulationes antiquorum tempore nascentis Ecclesiæ sublata, psalmorum cantus, & cerei adhibebantur.

Cent 1. c. 51.

QVi ritus apud Paganos sepeliendi, & lugendi mortuos fuerint, binis capitibus alibi ostendimus. Nunc de funeribus Christianorum tempore nascentis Ecclesiæ, pauca è veteribus consideranda propono. Atque imprimis, dicimus consuetudinem fuisse in Ecclesiâ Dei in curandis defunctorum corporibus, vt postquam æger exhalauerat animam, oculi eius (vt etiamnum apud nos) occluderentur; vndè apud Eusebium: *Oculos occludere, ora obturare.* Cyprian. Orat. de Christi sepultura: *Nunquid digitis tuis oculos* IESV, *vt mortuorum de more solent, claudis?* quod & apud Paganos receptum erat, de quo vide Alex. ab Alexandro.

Lib. 7. Hist c. 17. Lib. 3. Gemal. dierum cap. 7.

Deindè, corpus lauabatur: erat enim antiquis etiam Iudæis, maxima pœna fœdatum mori, aut sepeliri, vt constat Leuit. 20. Euseb lib. 7. cap. 22. ibi: *Et pariter affecti strictim complexi sunt, & ad sepulturam ornarunt.* S. Greg. de sorore sua defuncta loquens: *Cumque corpus eius ex more mortuorum ad lauandum nudatum esset.* Et alibi: *Quem ex more lotum & vestimentis indutum, &c.*

Aromatibus insuper condiebantur, quo de more consule Tertullianum (in Apologetico) Nazianzenum, Pruden. in Hymno Defunctorum, Herodotum lib. 2. vbi scribit triplicem fuisse morem condiendi cadauera Ægyptijs vsitatum. Primus erat opulentiorum, qui ad suam conditura adhibebant vinum phœniceum, myrrham puram, contusam casiam, & omnis generis odores, excepto thure. *Vbi abluerunt,* inquit Herodotus, *syndone byssinâ incisis loris totum inuoluunt.* Secundus modus erat, tenuiorum minoris sumptus, qui nitro, & vnguine cedrino vtebantur. Nitrum autem carnes tabefacit, ita vt mortui cutis tantùm & ossa relinquantur, de vnguine hoc cedrino vide Plinium.

lib. 24. cap. 5.

Tertia conditura minimi sumptus, & tenuiorum constat ablutionibus, & exsiccatione. Omnes tamen conditura requirebant salituram septuaginta dierum: Nam diutiùs salire non licet, inquit Herodotus. Ægyptiorum more conditus est Iacob Patriarcha, non tamen eodem prorsus, quem describit Herodotus. Nam S. Scriptura tantùm quadraginta dies Patriarchæ illius corpus vnctum tradit. Præcepit enim Ioseph seruis suis medicis, vt aromatibus condirent Patrem, quibus iussa explentibus transierunt 40. dies, iste nempè mos erat cadauerum conditorum, fleuitque eum Ægyptus 70. diebus. Vnctio igitur 40. dierum erat, luctus 70. Ex his igitur clarior redditur locus ille Euangelistæ: Acceperunt autem

Genes. 50.

Cor-

Corpus IESV, & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudaeis sepelire, siue vt S. Matthaeus ait, & accepto corpore, Ioseph inuoluit illud in sindone munda. Non enim cum vestibus proprijs quibus quis viuus vtebatur Iudaei mortuum sepeliebant, sed fascijs sepulchralibus ligare pedes, & manus, & sindone corpus circumuoluere solebant, & faciem sudario tegere, vt etiam ex historia Lazari resuscitati constat.

Ioan. 11.

Caeterùm, circumscriptae fuere Paganorum eiulationes, veluti videre est apud D. Hieronymum, vbi de funere Paulae agit: *Ex hinc non vlulatus*, inquit, *non planctus, vt inter saeculi homines fieri solet, sed Psalmorum linguis diuersis examina concrepabant, translataque Episcoporum manibus, & ceruicem feretro subijcientibus, cùm alij Pontifices lampadas cereosque praeferrent, alij choros psallentium ducerent, in media Ecclesiae spelunca Saluatoris est posita*: Adde Greg. Nazian. in funere Caesarij: *Nunc nobis deducitur egregius ille Caesarius cum multiplici hymnorum cantu, celebrique pompa, ad martyrum sedes effertur, sanctisque parentum manibus honoratur, matre accensas faces gestante, ad pietatem maerori surrogante, lachrymis sapientia cedentibus, psalmorum cantu luctum consopiente, &c. dignos honores percipit.* Eundem ritum obseruabis in obitu S. Macrinae Sororis S. Greg. Nyssen. de quo Illustrissimus Baronius, *Gregorius*, inquit, *religiosè curato sanctae Sororis purissimo corpore, Ecclesiae antiquo more cum psalmorum cantu, noctis peruigilio, & accensis cereis, ad martyrum adem religioso funere collocato susceptum legationis munus obiuit.* Quae quidem de industria à me annotantur, vt supina haereticorum arguatur ignorantia, qui putant nouum esse Catholicorum inuentum, dum ritu hoc prisco (à quo ipsi, vt in omnibus alijs, alieni sunt) funebria iusta defunctis persoluunt.

Epist. ad Eustoch. 27.

Epist. 16.

In An. Chr. 378.

Accendebantur ergo cerei vt nunc, quibus accensis, cantù prosequebantur funeris pompam, vt ex Hieronymo audiuimus; cuius sententia confirmatur per S. Athanasium, qui illum praecessit, tertioque saeculo vixit, *Si quis*, inquit, *diem obierit licet in aëre ponatur inhumatus, nè omiseris oleum, & ceram, inuocato Christo Deo, ad sepulchrum accendere, accepta enim Deo sunt, & plurimam secum referunt retributionem, oleum & cera holocaustum est, incruenta verò hostiae oblatio, propitiatio est*: Adde, quae de funere Constantij Imp. scripsit Greg. Nazian. & quae Chrysostomus: *Quid*, ait ille, *ardentes quaeso lampades sibi volunt? nonne tanquam Athlas eos comitantur? quid autem hymni? nonne glorificamus Deum, & illi gratias agimus, quia iam defunctam coronauit, & ab incertitudine sublatum penes se retinet?* & homil. 70. ad populum Antiochen. & alibi.

Lib. de suffrag. mortuor.

Orat 2. in Iulian.

Homil in Epist. ad Timoth.

Rursus tertia, octaua, vigesima, trigesima, quadragesima, & sexagesima die, ac denique anniuersaria agi consueuisse memoriam defunctorum, non solùm antiqui libri rituales, sed etiam SS. Patrum testimonia testantur, & inter eos S. Augustinus, qui Missarum Sacrificijs iuuari mortuos perspicuè cum omnibus orthodoxis ostendit.

Lib. 9. Confessio. c. 8. & 10.

Sed, & illud animaduersum, ex Romanis legibus Christianos coactos fuisse mortuos suos extra moenia sepelire, quos tamen non vt gentiles cremabant, sed

vnguentis delibutos condiebant,& in ea loca deferebant, quæ modo cæmiteria, interdum areæ, tumbæ, vel criptæ arenariæ, ex natura loci, dici consueuerunt, sed cœmiteria vsitatiùs, quod fides doceret Christianos non mori, sed rursus excitandos, intereà in Domino obdormire. Quæ consuetudo sepeliendi mortuos in criptis sumpta videtur ab Hebræis, de quibus præter loca scripturæ, habemus recentius exemplum apud Epiphanium: *Abducunt miserum adolescentem*, inquit, *post occasum solis, in propinquas tumbas, sepulchra autem appellantur spelunca, videlicet in petris effossa, ac constructa.* Quadraginta autem & tria huiusmodi Cœmiteria, quæ dormitoria etiam appellabantur, in tabulis Vaticanis recensentur, & antiquitus cùm in eis essent corpora Sanctorum Martyrum, frequenti cœtu visitari consueuisse multa sunt quæ apertè demonstrant; & imprimis illud, quod edictis Imperatorum ab eis Christiani, vt scribit Eusebius, arcerentur: redditâ vero Ecclesiæ pace, eadem frequentare loca permitterentur, quæ se diebus Dominicis frequentasse scribit S. Hieronymus.

Hæres. 30.

Lib 7. c.10. & 12.

In Ezechiel. cap. 40.

Notandum denique, eam fuisse veterum Patrum Religionem, vt nollent intra Ecclesiam sepeliri, super quo exstant Tiburieñ. Nanneteñ. Vaseñ. Synodi Decreta, Canon. Nullus, Canon. Præcipiendum, imò nec intra ambitum murorum Ciuitatum: quod de Gallis probat Guilielmus Duran. in hæc verba: *Si firmißimum hoc priuilegium vsque nunc retinent Galliæ Ciuitates, vt nullo modo intra ambitum murorum Ciuitatum, cu uslibet defuncti corpus sit humatum, quod etiam alibi ostendimus, quantò magis vener. martyrum debet reuerentia obtinere?* Constantinum Imperatorem Chrysostomus magno honore affectum scribit, quod præ foribus Ecclesiæ Piscatoris corpus eius sepulturæ mandatum fuerit, factusque sit (vt inquit Chrysost.) Constantinus Piscatoris ianitor. Plura in hanc sententiam legat qui volet apud Eminentiss. Cardinalem Baronium tom. 1. Anno Christi 226. Et apud Præsidem Durantum lib. 1. de Ritibus Eccles. Catholicæ, & quæ circa Paganorum mores scripsimus, Cent. 1. cap. 52.

Homil. 68. ad Popul. Antioch.

CAPVT XLII.

Origo benè apprecandi in Sternutamentis, & oscitationibus, deque cultu Sanctæ Crucis.

STernutamentum omnes experiuntur, sed non omnes illius causam norunt. Notio spectat ad Medicos, Hippocrates 7. sententiarum scribit Sternutamentum fieri ex capite, cerebro calefacto, aut humectatis cerebri ventriculis, capite reddito inani: aër namque interclusus extra erumpit, sonat autem, quoniam per angustum ipsi exitus est. Verùm, cùm sternutamentum bonæ indicium sit valetudinis, vt plerique docent, quid causæ est, cur sternutanti benè apprecemur? Origo indè processit, quod sub annum 591. homines promiscuè sternutamento, aut etiam os-

oſcitatione animam repentè efflarent: quod nè ſternutanti, aut oſcitanti eueniret, incolumitatem precabantur, quam conſuetudinem etiam Ethnicos vſurpaſſe & boni ominis cauſa falſos ſuos Deos inuocaſſe, vt & Christianos tempore primitiuæ Eccleſiæ, os in ſternutationibus ſigno crucis muniiſſe, ſcribit in ſuâ chronographiâ R.P. Iacobus Gualteri, probatque teſtimonio Tertulliani, qui vixit ſecundo ſæculo à Christo nato.

Ad An. Chri. 190.

Verum, hæretici Nouatores ritum illum, & pleroſque alios ab antiquitate & ſcripturis probatos impudenter exſibilant, cum tamen is de quo agitur ab ipſis Apoſtolorum temporibus vſitatus, receptuſque fuerit, veluti ſalutaris & laudabilis; aduerſus quos hæreticos etiam pugnant SS. Patres in Concilio generali Nicæno 2 Synod. 7. cap. 4. quod fuit celebratum anno 787. præſentibus vt minimum 350 Epiſcopis, oſtenduntque ac docent illi, hæreticos S. Crucem eſſe quaſi ſigillum, characterem, & annulum Chriſti, quo omnia ſua in nos beneficia conſignauit. Si Regum ſigilla, chartæ & ceræ impreſſa honoramus, & deoſculamur (& rectè quidem, quia honor ad ipſum Regem tranſit) cur non honorem exhibeamus imagini Crucis, quæ eſt character, & ſigillum Chriſti Domini noſtri? Itaque mirum non ſit, ſi vel ſternutantes, & oſcitantes, vt olim, ità & nunc ſanctæ Crucis ſignaculo ſe muniant Chriſti fideles. Plura de his non lubet attexère, cum latius hæc ſint deducta in Apologetico noſtro aduerſus hæreticum Mareſium, aliaque in hanc ſententiam etiam afferuntur per Polid. Virgil. de Inuent. rer. & Athenæum Diphnoſoph vbi inquit veteres ſternutantibus veluti rei ſacræ congenulaſſe.

Lib. 6 c. 11.

CAPVT XLIII.

Catholicum orandi ritum, diuerſimodum, & antiquiſſimum, licet moderni irrideant hæretici, attamen vti laudatiſſimum probat Eccleſia Catholica. Gentiles, Iudæi, & alij, cur ad Orientem orarent? poplite etiam flexo veteres oraſſe, imò & manibus poſt terga reuinctis. Mulieres capite velata, & à viris ſeparata orabant.

MAgnus ille & antiquus Eccleſiæ Doctor Cyprianus non vno in loco ſcribit diuerſis orandi moribus initio exurgentis Eccleſiæ Chriſtianos vſos eſſe: nam modò vtroque poplite flexo, cuius rei auctor eſt D. Auguſtinus, qui primorum Chriſtianorum *trita genua* appellabat, & de ſeipſo illud addebat: *Quotidie ad Eccleſiam curro, genua mea mihi trita ſunt in orationibus.* Alij ſublatis in cœlum manibus (colligo ex Pſalmographo Regio:) *In noctibus extollite manus veſtras in ſancta.* Item *Eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum.* Item *Clamaui ad te tota die, expandi ad te manus meas*, & pluſculis alijs in locis.

Serm. de Orat. Domin.
Tract. 3. in Ioan.

Alij ſtrato corpore oraſſe; vndè illud eiuſdem Dauidis: *Adhæſit pauimento anima mea.* Hiſque orandi formulis Deum inuocaſſe conſtat. Quanquã æuo Chriſtianorũ

non

non vsquequaque vsus iste orandi receptus fuerit. Nam diebus Dominicis, & à die Paschæ ad Pentecostem congenicubantes non orabant, sed stantes, ob Domini nostri gloriosam Resurrectionem, quo designaretur dies illos cum lætitiâ transigendos, quod & Concilio Niceno cautum est. Legito Tertullianum lib. de Coronâ militis. Vndè sanna digni sunt Nouatores hodierni, qui ceù nouum Catholicorum inuentum ritum hinc exsibilant, & minimè è sacrâ Scripturâ petitum, eòque reijciendum autumant, quibus cum Tertulliano liceat respondere: *Traditionem priscam nobis sufficere, rationem traditioni, consuetudini, fidei, patrocinaturam. Nam si legem expostules scripturarum, nullam inuenies: traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix. Sic ad omnem progressum, atque promotum, ad omnem aditum, & exitum, ad vestitum, & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubicula, ad sedilia, quacumque nos conuersatio exercet, frontem, crucis signaculo terimus, nec vspiam id lege cautum.* Hactenus grauis ille Auctor & tempore nascentis Ecclesiæ celebris.

Cap. 19.

De Corona milit.

Stratos etiam in terrâ, si qua vrgeret calamitas, orasse veteres etiam Ethnicos suo ritu & quidem manibus in cœlum extensis. Testor Apuleium: *Orantium ille habitus est, vt manibus in cœlum extensis precemur.* Christiani frequentiùs: Hinc celebris illa Christianorum legio, quæ sub M. Aurelio Antonio, Imp. sic Deum precata fuerat, hostibus internecionem, & Romanis victoriam obtinuit, vt est apud Iustinum. Quod & ordinatum Apostolicâ traditione. *Volo*, inquit, *viros orare in omni loco leuantes puras manus.* Non quod præcipiat, vt orantes semper manus sublatas habeant, sed vt stent coram Deo cum omni deuotione & attentione, quemadmodum explicat S. Thomas. Et ritus iste videtur fluxisse à Paganis ad Christianos. De Bruto sic Dionysius Halicar. *Brutus vt cognouit casum & necem Lucretia, protensis ad cœlum manibus, Iuppiter*, inquit, *Dijque omnes: Si versantem talibus in actionibus mors me abripiat, satis mihi erit si porrectis ad cælum manibus sic loqui valeam.* Aliud exemplum in Athenæo: *Cùm hoc Darius cognouisset* (captas scilicet filias suas ab Alexandro, & tam honestè habitas) *manus ad cælum extendens precatus est vt vel ipse imperaret, vel Alexander.* Ritus iste etiam indè videtur processisse quod orantium intentio, quæ per manus significatur, debeat esse pura, & sincera. Quò pertinent ista Dauidis Psalm 62. *Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas.* & Psalm. 85. *Clamaui ad te Domine tota die: expandi ad te manus meas.* & Psalm. 118. *Leuaui manus meas ad mandata tua quæ dilexi, & exercebar in iustificationibus tuis.*

1. Timoth. 2.

1. ad Timoth 1. & ibi Caiet.

Lib 4. Antiq.

Lib. 13. cap. 27.

Neque verò tantùm aliqui, sed promiscuè omnes Iudæi hac corporis habitudine orârunt: *Ecce Sacerdotes protendentes manus in cœlum, inuocabant eum.* Mulieres item hoc gestu orasse, etiam patet ex hoc scripturæ loco: *Accinctaque mulieres cilicijs pectus, per plateas confluebant, sed & virgines quæ conclusæ erant procurrebant ad Oniam, aliæ autem ad muros, quædam verò per fenestras prospiciebant, vniuersæ autem protendentes manus in cœlum deprecabantur.*

2. Math. 14.

2. Math. 3.

Demùm, omnibus communem hunc precandi gestum fuisse ostendit Salomon:

mon: *Si quis*, inquit, *de populo tuo Israël fuerit deprecatus cognoscens plagam, & infirmitatem suam, & expanderit manus suas in domo hac, tu exaudies de cælo*. Ac quia passim repe- riuntur plura huius moris testimonia in S. Scripturâ vlterius his non insistam, vnum tamen addam: Clemen. Alexandrin. de istâ Hebræorum adoratione: *Sanctas vlnas tollunt ad cælum.*

2. Paralipp. 6.

Exhort. ad Gent.

Porrò à Iudæis, siue etiam à Romanis profluxit ad Christianos ritus iste orandi. Vndè S. Augustinus: *Orantes de membris sui corporis faciunt quod supplicantibus congruit, cùm genua figunt, cùm extendunt manus, vel etiam prosternuntur solo, & si quid aliud visibiliter faciunt, quamuis eorum inuisibilis cordis intentio Deo nota sit*. Rusticus Helpidius vir nobilis, & Exquæstor Theodorico Gotthorum Regi charus; ità canit.

Lib. de Curapro mort. agend. Helpid. tom. 8.

Cui iugiter esse precandum Extensis manibus mærenti in funere tensa
Monstrauère manus.

S. Basilium Magnum orasse expansis in formam Crucis manibus testatur Gregorius Nyssænus: *Sæpenumerò se opposuit Amalechitis, pro scuto vsus oratione, quo manus tollente verus* IESVS *hostes euincebat*. Apud S. Hippolytum Episcopum & Martyrem, ità Christus damnandos alloquitur: *Manus vestras feci, vt ad preces, & obsecrationes extenderetis eas, at vos ad rapinas, cædes, & mutuas occisiones expandistis*. Plura cumulauit testimonia R. P. Iacobus Gretserus.

Orat. in Laud. Basilij.

Orat. de Antich.

Tract. de Cruce lib. 3.

Cæterùm, licet Dominus Deus non attendat orantis posituram, rectusnè stet, an cernuus, vel brachijs in crucis formam extensis, aut in cœlum eleuatis, nihilominus, calcar addit oranti ad deuotionem modus hic, vel ille ab Ecclesiâ receptus, vt rectè notat Cardinalis Baronius cùm pronum sit trahi à rebus sensibilibus & materialibus ad spirituales & cœlestes; præterquam quod exterioribus istis signis testamur par esse diuinam Maiestatem sicpotè coli, & venerari, mentemque nostram cœlestia sapere, non terrena; cùm parùm proximet Deo, cuius preces voluntarijs distractionibus obnoxiæ sunt, iuxta illud Prophetæ: *Populus iste labijs glorificat me, cor autem eius longè est à me.*

Tom 1. Annal.

Isaia 29.

Obseruatum quoque ab antiquarijs Iudæos facie versus Orientem orasse, ad instar Gentilium, qui Solem Orientem adorabant teste Trismegisto, & S. Iobo, & Virgilio, qui apertè docet Veteres Soli Orienti sacrificasse:

Cap. 31.

Illi ad surgentem conuersi lumina Solem
Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, paterisque Altaria libant.

De adoratione Indorum hæc refert Lucianus: *Indi ad Orientem conuersi saltatione Solem consalutant cum silentio seipsos conformantes, Dei choream imitari, atque affingere conantur, & hæc Indorum est precatio, & chori, & sacrificium.*

Sed & Græcorum consimilis mos est teste Cœl. Rhodig. *In Græcorum monumentis annotatum nobis est*, inquit, *morem sacrificandi diu seruatum, vt circumcurrerent aras, cursum auspicati ab læuo dextrorsum, Zodiaci quadam imagine, cuius motio sit mundo diuersa ad exortum vertens; mox verò ab dextris læuorsum procurrerent; quo motu cælum rotari manifestum.*

Lib. 1. Antiq. Lect. 1. 10.

fiss:m. Quem item orandi modum & Idolis sacrificandi ad Orientem in Iudæis reprehendit Ezechiel, qui taxat Iudæos dorsa habentes contra templum Domini: *Facies*, inquit, *habebant ad Orientem, & adorabant ad ortum Solis*: Eò quod contempto Domino (inquit ibi S. Hieron.) id est Creatore, adorarent Solem, id est Domini creaturam, præcipiente ipso Domino per Moysem, quod nequaquam in morem Gentilium contra Orientem adorare deberent, sed in quacumque fuissent Orbis parte adorarent contra templum, vbi in Sanctis Sanctorum habitare Dominus credebatur, quâ de re qui plura volet, legat R.P. Cornel. à Lapide.

Cap 8.
Deuter. 12.
3. Reg.
Cap. 18 in Ezechiel.

Attamen constat Christianos primitiuæ Ecclesiæ Orientem versus orasse, ex Basil. de Spiritu Sancto cap. 27. Orig. in lib. Num. Homil. 3. August. ad Cap. 6. nec tamen, vt plerique Iudæi, vt infrà dicemus c. 59. Solem adorasse, quo nomine ab ipsis Gentiles reprehendebantur, teste Tertull. S. Clemente, S. Basilio, S. Gregor. Nazianzeno, & Nisseno, Origine, alijsque, cuius rei causam adscribunt plerique, siue quod Dominus noster è tellure transcenderit in cœlum, siue quod *Seruator* vocetur *Oriens*, siue quia in Oriente erat paradisus, quam causam assignant S. Chrysostomus, Theodor. & Damascen. siue denique quia Christus facie à Hierusalem & templo auersa, & conuersa ad Orientem, puta ad gentes, crucifixus est. *Ergò conuersi ad Orientem*, inquit Damascenus, *respicimus, & adoramus faciem Christi crucifixi.* Ità ille. Enimuerò dum Orientem aspicimus, videmur Deum Creatorem omnium rogare, vt ad illam liceat nobis reuerti vitam, vndè vt eijcerentur primi nostri parentes commeruerunt.

Psal. 13.
V. S. Athan.
Lib. 4. de Fide c. 13.

Insuper, solebant veteres Deum precari poplite in terram flexo, vti legimus in Moyse, Daniele, S. Iacobo Apostolo, S. Antonio, alijsque. Hoc etiam apertè testatur D. Hieronymus: *Moris*, inquit, *Ecclesiastici est, Christo genu flectere, quod Iudæi mentis superbiam demonstrantes, omninò non faciunt.* Et alibi: *Hæc autem spiritualiter exponentes, non statim iuxta litteram orandi consuetudinem tollimus, qua Deum genu posito suppliciter adoramus, & flexo in terram poplite, magis quod ab eo poscimus impetramus.* Sed & textus sacer de S. Paulo: *Paulus autem genibus positis in littore orauit*, & de se ipse, *Flecto genua mea ad Patrem*. Ità S. Iacobus, *qui quod assiduè coram Deo flecteret* callosam genuum duritiem contraxit, vt memoriæ prodidit S. Epiphanius.

In c. 45. Isaia.
In cap. 3. ad Ephes.
Act. 10.
Ad Ephes. 3.
Lib. 3. Hær. 78.

Eundem flectendi ritum tempore Caroli Magni obseruatum esse constat ex Synodo Turonensi. Quin etiam, quod mirabile, manibus post terga reuinctis, fronte solo defixâ, vt notat Ammianus Marcell. quem morem inoleuisse etiamnum apud Moscouitas testantur Epistolæ PP. Societ. Iesv: atque manasse ab Hebræis ritum hunc, colligi videtur ex Psalmis: *Coram illo procedent Æthiopes, & inimici eius terram lingent.* Et alibi: *Humiliata est in puluere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster.* Et ex illo Esai. 45. *Vultu in terram demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.*

Cap. 37.
Lib. 17.

Hunc congeniculationum & orandi Catholici morem paulò fusiori stylo tracta-

ctauimus, vt ostenderemus quomodo hallucinentur hæretici, dum illum veluti nouum inuentum reprehendunt.

Cæterum, sedere in oratione prorsus fas non erat apud priscos, sed insulsi & inciuilis fuisset animi & prorsus irreuerentis; nisi præ senio, morbo, aut imbecillitate congeniculare non licuisset.

Eleganter suo more Tertullianus: *Irreuerens est assidere in conspectu contraque conspectum eius quem maximè reuerearis, ac venerari, quanto magis sub conspectu Dei viui, Angelo adhuc orationis adstante, factum istud irreligiosissimum est, nisi exprobramus Deo, quod nos oratio fatigauerit.* *Lib. de Orat.*

Superest, vt de fœminis nonnulla dicamus, nimirum primò, quod tempore primitiuæ Ecclesiæ, nonnisi capite velatæ orarent: quod constat satis ex Epist. S. Pauli, quanquam non primus fuerit ipse auctor istius ritus, cùm tam Iudæorum, quàm multarum gentium traditionibus fœminæ omnes velatæ in publicum prodirent. N*am de Iudæis tam solemne erat*, inquit Tertull. a *eorum velamen capitis, vt indè noscantur.* De Romanis Val. Max. b Tacitus, c de Græcis, Apuleius d de Arabibus, Tertullianus. e

Ad Cor. 1.
a *De Corona militum.*
b *Lib. 6. cap. 13.*
c *Lib. 14.*
d *Lib. 11.*
De Veland. Virg. cap. 17.

Secundò, in Ecclesia separabantur à viris adeòque locus ipse muro discernebatur. Virgines etiam à nuptis distinguebantur teste Origine, probatque Card. Baronius, f & nos suprà. Atque hactenus quæ de modo orandi. Faxit autem, vt sic Deum oremus, quò illum propitium & exoratum hisce calamitosis temporibus nobis reddamus, vt præsidio eius misericordiæ piè, iustè, securè viuamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem.

f *In Annal. An. Christ. 12.*

CAPVT XLIIII.

Rursum de ritu orandi, & salutandi B. V. Mariam per Rosarium, item de signo Sanctæ Crucis, quos ritus impugnant Hæretici? Christiani olim Religiosi Crucis *vocabantur.*

QVoniam superiori capite Nouatores, id est, Hæreticos breuiter perstrinximus, vtpotè nostrum orandi modum suggillantes, & reprehendentes, quod pro formulâ cultus B. Mariæ Virginis vtamur Rosario, quibus verò ex causis, mox vbi deriuationem Nominis attigerimus, breuiter ostendemus, easque Deo dante veluti pura puta commenta refutabimus. Institutum istud sanè quàm pium, & deuotum, & antiquum acceptum ferre debemus, vel à quodam pio adolescente, Ordinis posteà S. Francisci qui multis iam retroactis sæculis diuino afflatus spiritu pro more habebat, vt capiti vnius iconis B. Mariæ Virginis coronam Rosarum, vel Lilium quotidie imponeret, cuius posteà hortatu in illius locum etiam quotidiè obiret recitationem Rosarij compositam sexaginta tribus Aue

Maria,& septem Pater noster, quam pietatis ordinationem factus religiosus Ordinis S. Francisci renidenti animo accepit, quæ deuotio postquam innotuit per totum pœnè Orbem à pluribus sæculis acceptata est,& obseruata. Alij deuotionem hanc B. Dominico adscribunt. Is enim primus fuit qui è cœlo accepit anno à Christo nato 1213. tribus circiter annis ante erectionem sui Ordinis hunc orandi modum; saltem quoad determinatum numerum, qui constat xv. Decadum salutationis B. M. Virginis singulis addito vnum Pater noster, quæ sententia fundatur in Historia & Bullis diuersorum Pontificum, & nominatim Pij V. & Gregorij XIII. Alij denique tribuunt Venerabili Petro Eremitæ primo auctori militiæ Crucigerorum Belli sacri, contra infestissimum Christiani nominis hostem, sub annum Christi M.XC. qui tum sanctitate floruit, probanteque Sede Apostolicâ, pro commoditate eorum dare solitus erat coronam aut rosarium paruulorum granorum filo insertorum.

Vide R. P. Poiré in Tripli-ci corona, Societatis IESV.

Vide R. P. Petrum de Oultreman, Societatis IESV in Hist. Petri Erem.

Silentiò inuolui non debet deuotio Officij Beatæ Mariæ Virginis, quod probante Ecclesia Catholica ab illius cultoribus certis diebus legitur, cuius auctor fuit Petrus Damianus Monachus, qui iam à 600. & ampliùs annis annuente S. Pontifice, non solùm in Ministerijs Ecclesiæ Occidentalis, sed & Laicis vtriusque sexus in vsum deduxit, sub annum Christi 1056. concessis etiam à S. Sede magnis Indulgentijs.

Modò venio ad obiectiones Hæreticorum, pietatem hanc Catholicorum eleuare satagentium. Dicunt enim imprimis rem esse & superstitionis plenam, & inutilem; Illam, quia repetitio ista salutationis siue orationis scripturæ sacræ non est consentanea: quod negamus; qui scimus repetitionem illam non esse aliud, quàm orationis sanctæ continuationem: vnde Christum Dominum *passioni proximum*, eandem *suam orationem ter repetijsse* in horto constat: & ante illum legitur de Daniele, Eliseo, Dauide, alijsque. Multò magis hanc Angeli precationem & salutationem centies repetere nos decet. Quo verò ad id quod dicunt inutilem, id est, non necessariam, etiam ex putida illorum officina prodit, cùm præcipuos orationis fructus tollant, vt latè ostendit Eminentiss. Card. Bellarminus, Tom. 3. Contro. cap. 3. de Bon. Oper. in partic. præterquam quod omnis antiquitas stet à nobis, adeoque vsus nascentis Ecclesiæ, quo æuo Christiani à Fratribus signum Dominicum accipiebant, signum inquam Crucis in Domorum scilicet ingressibus, parietibus, postibus, fenestris, & columnis depingebant: Magnam enim vim in illo Crucis signo ponebant, & quæcumque illo notabantur auspicatiora esse credebant. Vnde S. Chrysostomus: *Praclare, inquit, Crucis figuram, multa benedictionis argumentum esse factam, & omnigena securitatis murum, soli Catholici signum Crucis venerantur, & frontem illa communiunt subsannantibus solis hareticis, qui ferre non possunt, vt Crucis signo nos muniamus, & preces nostras illo consignemus.*

Cæterùm, ad nostros redeamus nugigerulos, quibus non est satis Christicolas, sed ipsam etiam Christi Domini, à quo iudicandi sunt, Crucem, aut certè illius vene-

nera-

nerationem è medio tollere: inter quos velut ante signanus fuit Claudius Taurinensis, qui vixit circa annum Domini 800. sub quod tempus exorti sunt in Oriente, vt auctor mihi est R. P. Iacobus Gretserus Societatis IESV, alij eiusdem impietatis patroni, Pauliciani dicti, hos exceperunt VVieclephistæ, quorum locum superiori sæculo Lutherus, Caluinus, & præsertim impius auctor libri qui dicitur Apiarium seu Aluearium, vbi refertur Lutherum dicere solitum, si quæ Crucis particula in sua potestate fuisset, eò illam proiecturum fuisse, quò nemini hominum vnquam pateret accessus.

Lib. 1. de sancta Cruce. cap. 50.

Sed paucis videamus quibus ac præcipuis argumentis isti deterrimi, Crucis inimici, crucem eiusque honorem oppugnent, quibusque solutionibus illa eleuet idem Eruditissimus R. P. Gretserus, sed paucis & per transennam. Imprimis istud obijciunt: *Crux attulit Christo dolorem & ignominiam, videtur igitur potiùs detestanda, quàm colenda ab ijs qui Christi amore tanguntur.*

Sed hoc facile repellitur. Nam si Crux Domino tantam peperisset infamiam, ignominiam, & cruciatum, meritò à nobis reijceretur, nulloque in prætio haberetur. Verùm, quia Christo attulit quoque gloriam & honorem, & exaltationem nominis in vniuerso orbe, iure optimo à nobis magni fit, & debito cultu afficitur. Hoc ipsum indicauit Apostolus cum grauissimis verbis de Cruce, & Christi in Cruce obitu ità scribit: *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen.*

Aliud argumentum est: *Non modò*, inquiunt, *stultus sed & ingratus indicaretur filius, qui amaret & coleret patibulum, in quo parens eius fuisset suspensus. Ingrati igitur sunt qui colunt Crucem, quæ fuit instrumentum cruciatus & mortis Domini.* Respondetur: Filius qui coleret lignum in quo parens, non suâ culpâ, sed per alienam crudelitatem suspensus fuisset, & in ea obijsset, is potiùs censendus esset pius, quàm impius, præsertim si ad lignum illud ex innocentis morte, maxima gloria peruenisset, virtutemque res supra naturam efficiendi accepisset.

Quot sint autem effectus admirandi & suspiciendi referre, magnum volumen impleret. Vnde cùm scirent prisci mortales magnam inesse vim Cruci ipsis frontibus animalium signum Crucis inurebant. Hinc de certo Opilione legitur, qui apud sodalem suum querebatur, quòd dira lues frequenter gregem suum corriperet, ipsius verò nunquam, respondit apud Seuerum antiquum Poëtam sic concinentem: —— *Dic agè,*

Quis te surripuit cladibus his ô Deus, Vt pestis pecudum quæ populata sit
Vicinos, tibi nulla sit? Respondet alter: *Signum quod perhibent esse Crucis Dei,*
Magnus qui colitur solus in Vrbibus, Christus, perpetui gloria Numinis
Cuius filius vnicus: Hoc signum medijs frontibus additum
Cunctarum pecudum, & certa salus fuit; Sic verò Deus hoc nomine præpotens
Saluator vocitatus est, Fugit continuò sæua lues gregis
Morbis nil licuit.

Vide M. S. pag. 436.

 Plures

Plures alios S. Crucis effectus, scilicet in in morbis curandis, Dæmonibus pellendis, cæcis illuminandis, serpentibus fugandis, flammis, incendijsque arcendis, ex Augustino, Gregorio Nysseno, producit idem R. P. Iacobus Gretserus in dicto suo singulari opere de S. Cruce. Pluribus non insistam. Satis fuit obiter ostendisse Crucis mastyges hallucinari, dum Christianorum ritus fastidiunt, & contemnunt. Enimuerò, constat tempore Tertulliani qui vixit sub initium secundi à Christo sæculi, Christianos omnes *Religiosos Crucis* vocitatos esse. Quippè quod inter alias corporis partes frontem signaculo Crucis munirent. Hinc D. Chrysostomus: *Omnes*, inquit, *Crucem in fronte circumferimus, non erubescentes, sed ea velut eximio ornatu gloriantes, Deumque laudantes.*

Lib. 3. cap. 28.
In Apolog.
In Ps. 11.

Denique, quanti fecerit Constantinus ille verè magnus Princeps Crucis signum, indè collige, quod in Nummis, & imaginibus suis inscribi & figurari vellet, teste Sozom. a & Eutrop. b Nicephor. c Arcadius quoque Imperator auream monetam cum signo Crucis fieri mandauit, eamque monetam in vsu fuisse totius orbis, maxime Asiæ, auctor est Prosper. Aquitanus de Promission. & prædict. Concludamus monito S. Hieronymi: *Crebrò signaculo Christi munias frontem, nè exterminator Ægypti in te locum inueniat.* Et ad Eustochium, inquit: *Ad omnem actum, & ad omnem incessum manus pingat frontem.* Et S. August. *Nullo modo vlli spiritus audent hoc signum contemnere: Contremiscunt hæc vbicumque illa prospexerint.*

a Lib. 1. cap. 8.
b. Lib. 11.
c Lib. 7. cap. 46.
Lib. 3. cap. 34.
Epist. 8.
Lib 83. quæst. 79.

Diuerticulo iam noster stylus vtatur, & de Adoptionibus quædam proponat, quæ vt non omnibus obuia, ità nec iniucunda lectu.

CAPVT XLV.

De varijs Adoptionibus, & de ijs quæ per capillos fiebant.

Affectum agnationis magnum omni æuo fuisse hinc colligere est, quod iure quodam sanguinis, bona eorum qui orbi erant liberis, in proximum quemque deferrent, idque per Adoptionem. Quæ Adoptio nihil aliud erat, quàm actus legitimus per quem qui filius non est, pro filio habeatur. Duobus autem modis fiebat adoptio, Populi, vel Principis auctoritate, seu Magistratus Imperio: sed & Testamento rectè quis adoptabatur, quod disce ex Velleo Paterculo: *Cæsaris testamentum apertum est, quo G. Octauium adoptabat.* Adde Eutropium: *Vindicaturus patris sui mortem, à quo per Testamentum fuerat adoptatus.* Sueto. *Testamento adoptatus, hereditate adita mox nomine abstinuit.* Cicero: *Qui Crassi Testamento fuit adoptatus.*

Zas. tit. 8. vol. 1. nu. 14.
Lib. 2.
Lib. 7.
In Tiber.
In Bruto.

Vndè tales adoptati non solum in rebus priuatis, sed & in regnis, & cæteris regalibus dignitatibus, etiam cum alijs naturalibus, & legitimis succedebant. Id enim obseruatum est in Iugurtha, qui per adoptionem Micipsæ Numidarum Regis successit in Regno cum Adherbale, & filijs Hiemsale naturalibus & legitimis, & id

& id quidem indicio ipsius Micipsæ & S. P. Q. R. vti scribit Salustius. Sic & Tiberius Augusto successit Nero, Claudio Traianus, Neruæ Antoninus Pius Adriano, & ipsi Antonino, alius Antoninus Philosophus, vt à scriptoribus vitæ Imp. traditum est, atque isti erant apud Romanos adoptandi modi.

Bello Iugurthino.

Posteriori tamen æuo, viguit consuetudo adoptandi per exhibitionem capillorum. Ità Constantinus Pogonatus Imper. capillos Iustiniani, & Heraclij filiorum ad Benedictum II. Papam magna cum animi demissione misit, qui cum Clero non sine eximia solemnitate illos suscepit: quod quidem factum est, inquit Baronius, à pio Imper. vt scirent filij sui se Romanum Pontificem peculiarem habere parentem, cuius monitis impensiùs parere deberent, eumque vt patrem diligere ac reuereri. Simile quoddam narrat Paulus Diaconus, de Pipino filio Caroli Principis Francorum ad Luitprandum misso, vt eius iuxta morem, capillum susciperet, qui, inquit, eius cæsariem incidens, ei pater effectus est. Hæc de Adoptione per incisionem capillorum.

An. Christi 684.

Cæterùm, an ignobilis fiat nobilis, si adoptetur à Nobili, vel è contrà & an succedat in feudo, consulat Lector si volet Cuiacium,[a] Tiraquel.[b] aliosque qui præ me hac de re scripsere.

[a] *Cons. 56.*
[b] *De Iure primogen.*

CAPVT XLVI.

Hebræi in Nouilunio festa celebrabant, & quare? Explicatio vers. Dauidis: Buccinate in Neomenia tuba. *Gentiles Lunam colebant. De festo Tubarum.*

LXXV.

ANimaduerto apud Hebræos, quo die Mensis incipiebat festa celebrasse: qui ritus satis declaratur per Psalmographum Dauidem, dum vult primo die mensis populum, ac potiùs Leuitas non solùm voce, verumetiam musicis instrumentis Deum coli. *Buccinate*, inquit, *in Neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ*, nempè in Nouilunio mensis septimi. Siquidem νεομηνία, quasi noua Luna, quia in Nouilunijs Hebræij incipiebant menses, & festa celebrabant, inquit Card. Bellarminus. Dicitur enim νεομηνία, quasi νεος μήν: nouus Mensis, aut noua Luna, & eo die per fora, compita, sed maximè in templo, non solum assà voce, verùm etiam adhibitis musicis instrumentis lætabundi canebant.

Psal. 80.

Quærunt autem sacri Interpretes, cur concessum fuerit à Deo Iudæis, vt Neomeniæ celebritatem, seu nouæ lunæ diem sacrum colendum susciperent: & non potiùs in plenilunio lætitiæ signa ederent? Respondent, ità genti peccatrici ex vna parte indultam fuisse aliquam cum Gentilibus affinitatem, qui Solem, & Lunam venerabantur, ac idola, ad quæ mirum in modum proni erant Iudæi: ex alia parte, voluisse Deũ, vt in ipso Lunæ defectu id facerent, ne se in Plenilunio, quemadmodum Gentiliũ mos erat, celebritatem instituerent, viderentur

non

non vero Deo, sed Lunæ sacrificare, cùm virtus illius maximè viget. Sed aliæ quoque fuerunt rationes festi Neomeniæ, quam celebriorem esse voluit Iudæorum Legislator, vt primitias offerrent Deo, non rerum dumtaxat è terra nascentium, sed temporis etiam. Est enim Nouilunium, vt temporis præteriti clausula; ità aditus noui. Vndè ab Horatio, vt litterati quidam volunt. *Neomenia Hebræorum* vocantur *tricesima Sabbatha*; quoniam tricesimo quoque ferè die ad finem mensis transacti, & exordium sequentis recurrebant, cuius solutionis, seu interpretationis auctor est R. P. Sandæus è Soc IESV Doctor Theologus, qui insuper ex Philone notat, *Neomeniam* indici solitam per tibicinem: nimirum cornea tuba, vt admonet Genebrardus supra templi pinnam, siue tectum, quod *πασοφόριον* appellat Iosephus, alioqui super holocaustis, & pacificis victimis canebatur tubis argenteis ductilibus, vt habetur Nu. 10. vers. 2.

Orat. 1. in sua luna myst.

Lib. 5. c. 9.

Cæterùm, eo quoque die, in quo simul essent Kalendæ & festum tubarum, id est, in Neomeniâ Septembris, qui erat dies solemnior, & mensis tubæ Hebræis dictus *Tisri*, ex vsu illorum non licebat eis nè quidem sacrificare, multù minùs seruile opus facere, non canebant argenteis tubis, sed tantùm corneis. Dictus est autem mensis ille September *dies Tubæ*, quoniam in eo celebrabatur festum tubarum in memoriam legis acceptæ, præter expiationis festum, & scænopegiæ, seu tabernaculorum, & collectæ, seu octauæ eorundem, vt præclarè annotat idem R. P. Sandæus, cui lubentiùs addo Eminentissimum Cardinalem Bellarminum, cuius cùm fruar eius scriptis in Psalmos mihi ab ipso dono Romæ datis Anno à Christo natio 1611. incidi in explicationem vnius Psalmi cuius versiculus cùm sit obscurus, illum enodare breuiter conabor.

Num. 29.

CAPVT XLVII.

Explicatur versus Dauidis: Homines & iumenta saluabis Domine. *Quæsitum, cur ante diluuium homines longioris vitæ fuerint?*

ADhærescit nonnullorum animus in illo Regij Psalmographi versiculo, dum describendo cogitationes, & facta impiorum, parte ex altera clementiam, ac misericordiam Dei, laudibus prosequitur: *Homines & iumenta*, inquit, *saluabis Domine.* Opinionum diuersitatem referam, seligat Lector quam volet: alij sic intelligunt, benignum Deum homines & bestias incredibili bonitate sustentare, & omni animantium generi spiritum vitamque largiri, ac continua generatione hominum, & bestiarum omnium species conseruare. Alij, vt post Hieronymum Eminentissimus Card. Bellarminus, Prophetam ibi ostendere, misericordiam Dei esse maximam, cùm homines & iumenta conseruet, nutriat, repleatque huius vitæ bonis, non solùm homines, id est, eos, qui ratione vtuntur; sed etiam iumenta, id est, eos qui instar iumentorum plerumque sine labore, solo sensu, & appetitu vitam

vitam traducant. Alij denique misericordiam Dei referri ad Arcam Noë, in qua octo tantum homines, id est, ipsam Noë familiam, iumentaque, scilicet animalium omne genus humani generis amator Deus saluauit, seruauitque. Itaque pro suo quisque genio sumat quam volet opinionem.

Modo lubet Diluuij mentione ad aliā transilire quæstiunculam, cur scilicet ante illud fuerint homines longioris vitæ, quam nostro æuo. Placet sententia existimantium id euenisse ratione victus tunc temporis moderatissimi, & alimenti longè præstantioris, cui à Diluuio multum accessit prauitatis; quoniam dilutiora euaserunt omnia, terra ex Oceani salsedine vberi fertilitate corrupta. Suppetebat porrò Principibus illis viris omnifaria herbarum, fructuum, lapidumque scientia; quibus produci vita in immensum salutari temperamento ac inenarrabili ope tunc potuisset. Aderat etiam tunc clementior, benigniorque syderum aspectus, quem motus rotata vertigo annorum seire numerosa demutauit, cuius rei etiam meminit Cæl. Rhodiginus lib. 20. antiq lectio. cap. 2. Transiliamus iam ad alia.

CAPVT XLVIII.

De vsu Campanarum: & qui ad diuina Christiani in exordio surgentis religionis conuocarentur: deque benedictione Campanarum, quid de Panibus, quos Eulogios *vocabant? denique de Amuletis, siue Agnu Dei.*

Ostendimus alias prisco æuo, nullum fuisse vsum Campanarum. Si nullus illarum vsus, quomodo ergò Christiani nascentis Ecclesiæ ad Sacrificia, & Conciones aduocabantur? Si credimus Eminentissimo Cardinali Baronio scribenti hac de re, designatos fuisse aliquos, quibus id muneris incumbebat, vt vnumquemque Catholicorum ad certam horam à Præsule constitutam accerseret, qua hora sacris operandum esset. De hoc *Monitoris* officio mentionem facit S Ignatius, qui desijt esse in humanis sub annum Christi 93. eumque vocari solitum *Cursorem*, qui plerumque ex Diaconis assumebatur, vti patet ex illius epistola ad S. Policarpum, ex qua patescit Diaconó inter alia illud impositū fuisse onus, vt attēderet diligēter ad sacram communionem, & non committeret, quin nominatim conuocaret Christianos ad Ecclesiam, quanquam præ cæteris curæ id erat Episcopalis, vti videre est in eadem Epist. 13. Vndè idem S. Ignatius scribendo eidem S. Policarpo, sic ei præscribit: *Vide vt sæpius Christiani cœtus suos celebrent, & sigillatim disquirantur.*

Cent. 1. cap. 27.

Ann. Chr. 865.

Epist. 13.

Verùm, vbi cœpit sæuitia in Christianos deferuêre, inductus fuit vsus (æuo quidē S. Anastasij martyris circa annum Christi 610.) lignorum strepitum excitantium, conuocandis populis aptorum: quæ ligna inter sacra habebantur, & quidem similia quibus vtimur vltimis diebus maioris hebdomadæ, in qua maximè recolitur amarissima Christi passio: cuius consuetudinis eminêre Historiæ Ecclesiasticæ.

a Annal. tom. 10. ann. Chr. 865. b Lib. 4. Histor. c. 23. c. Cap. 131. d Cap. 14.

Verùm postea, id est, sub annum Christi 816. campanarum vsus inoleuit, cæpitque primum apud Græcos, quibus transmissæ fuêre à Duce Venetiarum Vrso Patriciaco, Michaëli Imper. tum ibi regnanti, campanæ, vt refert Eminentissimus Cardinalis Baronius a, atque ità fluentibus annis promanauit vsus iste ad exteras gẽtes, vt de Angliâ testatur Ven. Beda b, & de citeriore Germania Concil. Aquisgranen. c & Colonien. d

Nec solùm eo fine inductus fuit vsus iste campanarum, vt per eas ad diuina conuocaretur populus, verumetiam vt terrerent Dæmones, si quando ingrueret fulgur, aut tempestas. Successerunt enim in locum tubarum dicto iam fine à Deo ordinatarum, vt Num 10. quemadmodum notat Durandus, qui quoque refert formulam benedicendi campanas, qua etiamnum vtitur Ecclesia Catholica iam à pluribus sæculis, quam Benedictionis Campanarum formulam habes in Pastorali Leodiensi, qua vtuntur Prælati, vel Pastores Leodienses iam à pluribus sæculis, nè quis fortè Hæreticus tenebrio existimet nouum esse inuentum, cum iam à mille ferè annis vsus iste fuerit receptus, vti Ioannis XIII. Papæ exemplo probat idem Illustriss. Baron. qui sub ann. Chr. 968. scribit primariam Ecclesiæ Lateranen. campanam miræ magnitudinis sacris istis ritibus Deo cõsecrauisse, eique Ioannis Baptistæ nomen imposuisse. Qui quidem sacer ritus, inquit, in Ecclesia semper perseuerauit, & eo modo Deo primum imposito eis certo alicuius Sancti nomine dicabantur, quod testantur veteres Codices Rituales, licet errore vulgi baptizari dicantur, quod sicut in baptismo nomen imponitur baptizato, ità in ea consecratione nomẽ campanæ datur: idque eo fine, vt distingui posset à cæteris, siue quod magis conduceret ad pietatem, si voce Sancti alicuius diceretur populus ad Ecclesiam conuocari; cum alioqui nihil commune cum Sacramento Baptismatis habeant Ceremoniæ illæ, sed magis cum alijs sacrorum vasorum, & elementorum benedictionibus in Ecclesia Sancta Catholica antiquo vsu receptis. Nam testimonio Apostoli: *Omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur, sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem.* Plura ad hanc rem videantur apud Binsfeldium suffrag. creaturæ Tract. de Conf. Maleficorum pag. 341.

Lib. 1. c. 4. Rational.

Tom. 10. Annal.

Timot. 1. c. 4.

a Lib. de S. Spirit. b Catech. 3. c Cõstit. 35. Epist. 31. 35. & 36.

Ita sanctificatur Aqua lustralis, de qua S. Basilius a, S. Cyrillus b Hierosol. S. Clemens c, Oleum sacrum, Cereus etiam Paschalis, nec non Panes quos Græci Eulogias vocabant, qui dabantur in symbolum mutuæ amicitiæ: de quibus S. Augustinus, qui etiam scribit hos panes sacros, & benedictos Catechumenis dari solitos; qui cum communicare non poterant, aut dispositi non erant, post Missarum solemnia Eulogias omni die Dominico, & in diebus Festis benedictas à Presbyteris accipiebant, & istas Eulogias ab Hæreticis accipere nefas erat, vt constat Concilio Laodicæno.

Cron. 34.

Cerei denique orbiculares imagine Agni insigniti olim, vt iam, sub tempus Paschæ benedicebantur per Summum Pontificem: solemnique ac antiquissimo ritu distribuit primum Cardinalibus & Episcopis, alijs præterea qui ad pedis osculum prouoluuntur: de quo pedum osculo mox scribam. Quod

Quod autem Romana Ecclesia per multas iam annorum Centurias istos cereos agnos consecrârit, quantæque sint efficaciæ egregiè docet Molanus S. Theologiæ Louanij q. Professor egregius,) Orat. singulari de Agnis Dei) vt & magnus ille Cardinalis Baronius, vbi, inquit, cum Gentiles Bullas suis infantibus ad auertendas fascinationes, quæ, teste Varrone, frequentes erant, re turpicula consignatas, collo appenderent, eas vt primi Christiani tandem abolerent, placuit superstitione in religionem mutata, ex sacris cereis (quæ ex cereo Paschali balsamo admixtæ, & sacro chrismate delibutæ, ac benedictione sanctificatæ) bullas confici, quas Agni Christum præ se ferentis imaginem insignitas geniti in Christo gestarent. Qui ritus ad nostra vsque tempora permansit, vt nedum infantes, sed vtriusque sexus fideles piè salubriterque cereos illos gestent propter singulares istius ceræ per Romanum Pontificem benedictæ, formam Agni Dei præferentis, virtutes, & effectus, qui in his potissimum consistunt, vt maleficia, grandinum fragor, procella turbinum, incendiorum pericula, impetus tempestatum, ventorum rabies, infesta tonitrua temperentur, & denique veneficarum intoxicationes, maligni que spiritus per illas abigantur: liberenturque illos gestantes à subita morte: tantique est minima particula atque integra tota.

Tract. de Canonicis.

CAPVT XLIX.

De osculandi pedes SS. Pontificum. An sit nouum inuentum? & varia de osculis: quæ symbola sunt amoris. Imperatores ac Principes Episcopis occurrentes pio ritu deferebant his oscula.

AVdio nonnullos indignari, & stomachari præsertim Nouatores, de S. Pontificis Rom. pedis osculo paullò antè memorato. Sed audiant isti multis retrò sæculis morem hunc inualuisse in Ecclesia Romana, etiamsi is ab Ethnicis defluxisse videatur. Nam ecce de Othone Imper. in eius vita. Suetonius: *Multi præsentium manus ac pedes eius exosculati.* Et apud Iudæos, *Apprehendit pedes eius*, id est adorauit. Sed quid de his sentiat Polydorus Vergilius audiamus. *Quandoque expedit*, inquit, *ad alliciendum hominum animos ad veram Religionem, quod apud Ethnicos honori antea fuerat, id non tollatur penitùs, sed sanctiore instituto ad consimilem adhibeatur cultum.*

Reg. 4.

De inuent. rer. 4. c. 13.

Vndè cum apud Apuleium legamus de osculo in Deorum cultu: *Exosculatis vestigijs Deæ, quæ gradibus hærebat argento formata ad suos descendunt lares:* non herclè mirum, si ritus ille religiosè, & verenter ad apicem dignitatum translatus sit. Ita Sacerdotibus Romanis, teste Plutarcho, pedes osculabantur. Quin & alijs summis Viris id genus honoris habebatur: cuius rei testis est Seneca, scribens Caium Cæsarē porrexisse ad osculandum sinistrum pedem Pompeio Læto, vt ita ostenderet socculum auratum, margaritisque distinctum.

In Asi.

Quid ergo piaculi si is honos S. Pontifici quo nihil in Orbe maius deferatur, qui antè Christianismum Principibus Ethnicis tribuebatur? Sanctus quidem Thomas adstruit obseruantiā, qua dignitate excellētos prosequimur, si publico fūgātur mu-

Quæst. 20.

nere, non ad eorum, sed Dei, & Reipub. honorem pertinere. Itaque honor iste Pōtifici delatus, non illi, sed Christo, cuius Vicarius est, exhibetur. Quocirca, & crucē gerit, vt Crucifixo, non sibi honorem dari testatur. Principibus sæculi id olim permissum in signum venerationis, vt iam ostendimus. & ex Pomponio Læto constat Imperatores Romanorum non illaudabili illorum more, *Manus exosculandas Nobilibus præbuiße, post suis manibus subleuabant ad oris osculum, vulgus autē genua exosculabundus.* Apuleius: *Pontianus pedes nostros aduolutus flens, & manus nostras osculabundus.* De Maximino Imper. Capitolinus: *In salutationibus & manum porrigebat, & genua sibi osculari patiebatur, nonnunquam etiam & pedes.* Imo Diocletianus edicto sanxit, vti omnes sine generis discrimine prostrati *pedes sibi exoscularentur*, quibus etiam venerationem adhibuit, exornās calceamenta auro, gemmis, & margaritis, quod fecisse antea dixi Caium Caligulam. Itaque quid mirum si is honos summo veræ Religionis Antistiti deferatur? quid inquam mirum si Vicarius Christi adeuntes se ad sacra pedum oscula admittat, cæteris vero Præsulibus dextra manus auersa adeuntibus religiosē osculanda porrigat? quod quidem vel ab Ethnicis sumptum concedimus, sed fine iam dicto. Plinius enim scribit religionem aliquam esse in dextera, quæ in fide porrigitur, & osculis auersa appetitur. Testatur idem Apuleius, vbi cum de Propheta Ægyptio meminit: *Et cum dicto*, inquit, *iuuenem quempiam linteis amiculis intectum, pedesque palmeis baxeis indutum adusque deraso capite, producit in medium, cuius diu manus deosculatus.* Meliores tamen Principes aliter: nam in Traiano Plinius: *Non tu ciuium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis.*

Lib. Hist. Nat. 11.

Lib. 2. de Asino.

Haud quaquam igitur nouum institutum dicendum est, vt volunt Hæretici, si Romani Pontificis sacros modo pedes exosculari videmus. Nam & S. Hieron. scribit suo tempore Epist. 61. ad Pammachium antiquum fuisse morem osculandi pedes Episcoporum, vt nemo vnus adeò miretur, cum videt orthodoxos osculari pedes S. Præsulis, præsertim cum de Ecclesia Catholica vaticinatus sit Isaias: *Erunt*, inquit, *Reginæ nutrices tuæ, & Reges vestigia pedum tuorum lambent.* D. August. *Videbitis Imperij*, inquit, *nobilissimum culmen ad sepulcrum Piscatoris Petri submisso diademate supplicare.* Et rursum D. Hieronymus scribit de se: *Osculabantur*, inquit, *mihi manus quidam, & ore vipereo detrahebant.*

Anno Christi 195.

Edist. 42.

Epist. 99.

Itaque, haud dubium est qui tempore nascentis Ecclesiæ vsitatus iste mos fuerit, vt venerarentur deuotionis osculo pedes Antistitis Romani, qui quidem ritus ad nostra vsque tempora perdurauit, vti videre est apud Cardinalem Baronium in Annal. qui Anno Christi 216. 294. 395. 512. & 847. scribit in *Electione Leonis Papæ IV. ad lecti pedum oscula (morem antiquum*, inquit Baronius, *obseruantes) omnes processisse.* Quod item in nouissima Innocentij X. Papæ coronatione à S.R.E. Cardinalibus factitum fuit. Episcopi verò, adeuntes manum auersam Pontificis osculo venerantur, & quidem eodem antiquo ritu.

Anno 1644. 15. Sept. Anno 1155.

Sic etiam Imperatores, ac Principes eodem primitiuæ Ecclesiæ tempore Episcopis occurrentes suauiari solitos, vtpote venerationis & amoris argumentum satis con-

constat. Sed firmemus hoc Caroli Magni Regis Galliæ & Imperatoris exemplo quod profert R.P. Iacobus Lobbetius Societatis IESV verbis his: Ecclesiæ clauum regebat Hadrianus Pontifex; Imperij verò gubernacula Carolus Magnus: hic vt Romam venit, vt de Ecclesiastica libertate, de Sede Petri quàm optimè meritus, ità exceptus est quàm magnificentissimè. Obuiam iuêre militum turmæ, equitum robur, & Romanæ nobilitatis decus omne. Ipse Pontifex Clero honorato septus, in summis gradibus Ecclesiæ D. Petri consedit; primulo in atrio superbis operibus exornato. Vt Rex Carolus venit lectis Regni Principibus, & armato milite comitatus, sic ad eum locum accessit, quasi ad Solium ipsius diuinitatis, Numenque augustissimum adire videretur. Primùm enim illustri animi demissione sese pronum in terras prostrauit, tum ad singulos gradus pedetentim adrepens eos humanissimè osculatus est; tum vbi ad opperientem se Hadrianum Pontificem aduenit, demisit ad pedum oscula, tum denique in paternum eius sinum præsidiumque D. Petri, se, liberos suos & florentissimi regni fortunam coniecit.

Speculo Ecclesiast. pag. 144.

Hæc sanè Magni Cæsaris summa demissio, cunctis admiranda & suspicienda; cuius vsus tempore nascentis, vt diximus, Ecclesiæ etiam frequentissimus, ad nostra vsque tempora perdurauit, vt mihi auctor est Card. Baronius in Annal. Anno Christi 593. 512. & 847. qui sanè mos non potest dici non laudatus, cùm sit osculum quoddam amoris symbolum, & impensæ charitatis, vt scitè notat R.P. Lobbetius Societatis IESV, ex quo factum, vt apud Græcos, & nominatim Xenophontem vox φιλῆσαι, & amare, & osculari significaret: nimirū amor qui in cordis regia, & arcano residet, ac latet, subit quodammodo in os, & per illud tāquā per ostiū animi elabitur.

In Euag. Quadrag.

Nec interest quod istæ pedum osculationes videantur repugnare demissioni animi, quam profiteri, & præferre debent sacra illa Ecclesiæ lumina. Quod enim maius humilitatis argumentum, quam quod ipsemet Summus Pontifex, & plerique purpurei Antistites, illius imitatione, quotannis pedes pauperum die Cœnæ Domini lauat, & osculatur, dato insuper ipsis lautissimo congiario. Vnus Gregorius Magnus Pontifex sit instar omnium, qui quotidiè peregrinos ad mensam adhibebat teste eius historia.

Cæterum, longè alia fuit osculatio Regum, & Imperatorum (de quibus antè) quam Summi Præsulis Vicarij Christi: Nam illi quasi ipsi Dij essent, cultum hunc sibi dari permittebant, vt prima parte ostendimus Cap. XXXI. Isti autem minimè, nam vltra istām honoris, & debitæ tantæ reuerentiæ notam nil prorsus admittunt. Quare quæ Regibus, & Pōtificibus exhibetur προσκύνησις, non nisi ciuilis est ἀσπασμὸς salutatio. Christus ecce Dominus, Sacerdos, Summusque Pontifex, ac verum humilitatis exemplar, non illubenter tulit sibi à muliere, quæ erat in Ciuitate peccatrix, pedes suos tangere & osculari, quod & apud Hebræos in more positum erat: Symbolum enim amoris osculum fuit vt diximus: *Hinc olim Christiani*, teste Augustino, *quorum cor vnum, vna mens, vna voluntas, post orationem Dominicam, & dicto Pax vobiscum, osculabantur se inuicem in osculo sancto, quod est signum pacis, si quod ostendunt labia,*

Tom. 10. Serm. inter diuers. 80.

bia, fiat in conscientia, id est si quando labia tua ad labia fratris accedunt, cor tuum à corde illius non recedat. Hæc de osculo S. Augustinus: cuius ritus speciem olim seruabat Ecclesia Catholica, sed sensim à sæcularibus fuit sublatus, licet illius vicem subierit tabella pia imagine depicta, quæ Laicis in plerisque locis exosculanda præberi solet. Vid. Baronium Anno Christi 54.

CAPVT L.

De Missa: illius Etymon. Deque Papali Missa, illiusque ceremonijs. Angeli sacrificanti assistunt. De Communione antiquorum sub vtraque specie. Etiam per calamum, siue fistulam.

SVbijt animum meum aliquando admiratio conspectus Missæ Papalis, propter raras, & inusitatas in ista ceremonias, præsertim circa communionem, quas priusquam aggrediar, vocis *Missæ* Etymologiam lubet disquirere. Placet mihi præ cæteris opinio Cardinalis Bellarmini, Missam appellantis à missione, seu dimissione populi, quam Sacerdos in exitu Missæ facit. Alij notionem illius sumptam volunt à voce Hebreâ Missah, idest, oblatio: nempè quia teste S. Pagina, Christus tradidit semetipsum oblationem & hostiam, quæ interpretatio sua non caret venustate, quã nec etiam caret illa Isidori: Missa dicta est ab emittendo: Cũ enim Sacerdos parabat se ad consecrandum Corpus Domini: dicendumque esset Diacono post Euangelij lectionem: *Si quis sit hic Catechumenus foras exeat*, mox morem gerebat Diacono, eò quod necdum erant tales perfecti in fide.

1. Ephes. 5.

Denique, Missa dicta videtur, quod à Dei throno mittatur Sacrificulo Angelus, qui ei præsēti adsit: à qua opinione non alienior est D. Chrysostomus, qui Angelorũ agmina tremendo huic Sacrificio assistere affirmant: *Per id tempus*, inquit ille, *& Angeli Sacerdoti assistent, & cœlestium potestatum vniuersus ordo clamores excitat, & locus Altari vicinus in illius honorem qui immolatur Angelorum choris plenus est.*

Nunc, ad institutum: dicimus S. Præsulem consecrare in Altari, & in Solio communicare. Disquirenti eius rei causam, repositum mihi in Vrbe existenti illud mysterio non carēre. Nam per Augustissimum Altaris Sacrificium, non solum Christi Saluatoris Cœna cum Apostolis postremò celebrata, verumetiam sacratissima ipsius Passio in Arca Crucis consummata recolitur, vt ait post S. Thomam Reuerendissimus Dominus Angelus Roccha Augustinianus, Episcopus Tagestensis, ærarij Apostolici suo tempore Præfectus: Hinc factum, inquit, vt Romanus Pontifex dũ Missæ Sacrificium vltima illa Cœna sine cruore per Christum institutum, & illud alterum cruentum post Cœnam præstitum, repræsentare studet, is in Altari, quasi in illo Cœnaculo Hostiam consecret, & ad Solium post solitas ceremonias, quasi Crucem ascendens hostiæ consecratæ dimidiam partem cernuus manducet atque ita vnius Missæ celebratione cruentum & incruentum complectatur. Dicitur cernuus; quia olim in communicando Pontifex sedebat, aut saltem quasi sedentis

In Officio Corpor. Chr.

instat

instar communicabat, Christum Dominum imitando illud:

Rex sedet in Cœnâ, Turbâ cinctus duodenâ, Se tenet in manibus, se cibat ipse cibus:

Vti hodieque vident omnes adstantes, non quidem sedentem, sed ob reuerentiam stantem, ac cernuum populo vniuerso spectante communicare. Cæterum, vniuersum Communionis ritũ Sum̃i Pontificis habes apud prædictum Reuerẽdissimũ Dominum Angelum Roccha: Summus Romanus Pontifex, inquit, ad Altare consecrat, & ad Solium, quod est è regione Altaris, Eucharistiæ percipit Sacramẽtum: nam consecratione iam peracta, cæterisque ad Missæ Sacrificium pertinentibus completis, fractione tandem Hostiæ facta, paceque Episcopo Cardinali assistenti, nec non duobus Cardinalibus Diacono & Subdiacono assistentibus data, Summus Pontifex associatus ab ijsdem Cardinalibus, quibus pacem dedit; nec non ab alijs assistentibus non Cardinalibus, sed Patriarchis, Archiepiscopis, & Episcopis, detecto capite ad Solium ascendit, ibique consistit, & stans erectus complicatis manibus, Eucharistiæ Sacramentum exspectat. Interim Cardinalis Diaconus, ceremonijs expletis, Hostiam ad sinistrum Solij latus deferendam, in Patena positam, & stella quadam aurea comprehensam, nè ipsa à vento circumferatur, Subdiacono dat Apostolico. Diaconus deindè Cardinalis, ceremonijs item expletis, Sanguinem in Calice asseruatum, & linteolo aureo coopertum ad dextrum Solij latus defert; quia dum Eucharistia sub vtraque specie olim etiam à Laicis sumebatur, Sanguinem Diaconus dispensabat. His peractis Romanus Pontifex ad sinistrũ Solij latus sese conuertens, & incuruus (Subdiacono Patenam tenente) integram Hostiæ medietatem magna quidem (vti decet) veneratione, sumit: alteram verò medietatem in duas diuisam partes pro Diacono, & Subdiacono super Patenam relinquit. Deindè Summus Pontifex ad dextrum Solij latus sese conuertens, & incuruus, magna item veneratione Sanguinis partem cum calamo aureo (Diacono calicem tenente) sugit: residuum verò Sanguinis cũ Hostiæ particula, in Calicẽ iam demissa, à Diacono, & Subdiacono sumendũ in Calice ipso relinquit. Vbi autẽ primùm Romanus Pontifex Sacrosanctam Eucharistiam sumpsit, Diaconus Cardinalis, Calicem dextra, & calamum è Calice non extractum, sinistra tenens, stansque inclinato capite, Sum̃ique Pontificis manũ dextram iam exosculatus, è manibus ipsius Põtificis partẽ Hostiæ subdiuisã sumit; deindè Põtificis faciem exosculatus, cũ Calice & calamo, & residuo Sanguinis redit ad Altare, ibique stans ad sinistrũ latus, partẽ Sanguinis cum calamo sugit. Interim verò Subdiaconus Apostolicus, flexu genu corã Summo Põtifice, eius dextrã exosculatus è manibus Pontificis residuũ Hostiæ sumit, deindè ab eo pacis osculũ recipit, quãuis antiquitus, vt Innocentius refert, osculũ ab eo non reciperet: Subdiaconus namque in Sanguinis perceptione osculũ à Diacono antiquitus assumebat, quia huius generis character, sine Subdiaconus (vt Innocentius testatur) inter Ordines Sacros olim non recensebatur. Subdiaconus itaque post pacis osculum susceptum reuertitur ad Altare, & ipse item ibi cũ calamo Sãguinis residuũ sugit, excussa prius patena super Calicẽ, nè ali-

S. Th. q. 81. art. 14.

Cæremon. Rom. l. 2. cap. 14.

Sanguis pretiosissimus ad Solium defertur.

Ritus perantiquus, Summi Pontificis Ritus in Eucharistia sumenda.

Sanguis cum calamo sumitur.

Diaconi Cardinalis & Subdiaconi Apostolici perceptio Eucharistiæ.

Sanguis Diac. Card. cum calamo sumitur.

Innocentius III. lib 6. Myst. Missæ cap. 9.

Sanguis à Subdiac. Apost. sumitur cum calamo.

aliqua Hostiæ particula in ea remaneat;particulam verò in Calicem iam in ipsa fractione Hostiæ demissam,ad Calicis labia cum calamo ante sumptionem Sanguinis retrahit,eamque sumit. Ambo denique,Diaconus scilicet,ac Subdiaconus demisso in Calicem vino,sese purificant,& Calicem; Summus Pontifex, digitis iam & ore inter hæc facienda,purificatis, Mitrâ insignitus,& sedens lauat manus: deindè ab Assistentibus ijsdem quos nuper nominauimus,associatus,redit ad Altare,vt Sacræ Missæ reliquum perficiat.

Porrò, quod altera dimidietas sacræ Hostiæ in duas partes diuisa à Cardinale Diacono,& Subdiacono præbente illis Pontifice sumitur, quâ sumptione insinuatur Christum Dominum post resurrectionem cum Discipulis manducasse,teste Innocentio:Nam *conuescens præcepit eis ab Hierosolymis nè discederent*,vt habetur Act.1. aut certè sicut particula illa in Calicem Sanguinis Domini immersa,significat illam Ecclesiæ partem,quæ naufragio huius sæculi agitata,multis passionum ærumnis, & perturbationibus concutitur per Calicem enim Passio insinuatur,ita & aliæ istæ duæ partes Hostiæ significāt duas Ecclesiæ partes,quæ de Beatitudine sunt securæ, quarum vna igne purgatorio examinatur,aut purgatur,altera verò est Sanctorum, qui cum Christo iam in æternum regnant,itā Stephanus Durandus.Cur autē Pontifex & Ministri Cardinales Diaconus & Subdiaconus sumant è Calice Sanguinē calamo,quem alij Cannā appellant,placet ratio ab eodem R^mo^D.Roccha allegata,nēpè vt acerbitas Passionis Christi in Missa Sumi Dei Sacerdotis, & ipsius Vicarij Christi specialius repræsentetur:siquidē per calamum ipsi Christo acetum potandum fuerat in Cruce oblatum,in quo aceto felle mixto cum morte ipsa totius amaritudinis,& Iudaicæ crudelitatis summa conclusa est,quanquam Ritus iste calami siue fistulæ antiquitus,& alijs fidelibus communis fuerit:nam & talem calamum argenteum,ac etiam auratum in eundem vsum ad hæc vsque tempora in Monte Italiæ Cassino,in Germania verò Moguntiæ asseruari constat,ac in Frisia Germaniæ parte Oceano vltra Rhenum opposita,vsum hunc fuisse Guil.Lindanus in sua Panoplia Euangelica testatur his verbis: *Quia sanguinis effusio propter incultioris populi rusticitatem* (illo enim æuo adhuc retinebatur prisca communicandi sub vtraque specie consuetudo) *meritò timebatur calicibus Canna ferruminata affabre facta inserebatur, vndè liceret Christi Sanguinem sugere,non bibere. Tales duos Calices vidimus Boltzvvardiæ Frisiorū.* Ita Lindanus,qui addit ex Carthaginensis Cōcilij Decreto,in eundē qui dictus est modum,ægrotis qui præ morbi vehementia, Corpus Christi sub panis specie sumere non poterāt Eucharistiā,sub vna vini specie dari solitā,quod & Cōcilio Toletano 2.sancitū erat:Nam totus Christus(vt in Concilio Florētino,& Tridētino definitū fuit)continetur sub specie panis,& totus sub specie vini,& sub qualibet eorum parte totus est Christus.Quin etiam infantes sub vna tantū specie,nimirum instillādo in os eorum pauxillum Sanguinis Domini communicasse, ex S. Cypriano probat Cardinalis Ballarminus. Quamuis autem communio sub vtraque specie diu fuerit in vsu (vti quoque suprà scripsimus Cap.XVI.)in Constantiensi tamen Con-

Lib. 5. Offic. Missæ cap. 7.

Lib. 4. cap. 56.

Lib. 4. de Sacram. Euchar. c. 24.

Concilio, & Basiliensi declaratum fuit Laïcos ad vtramque speciem sumendam diuino iure non teneri. Immò, ipsum Concilium sub excommunicationis pœnâ præcepit, vt nullus Presbyter sub vtraq; specie, panis scilicet & vini, populo communionem subministraret, quia etsi in primitiua Ecclesia (ait Sancta Synodus) Eucharistiæ Sacramentum sub vtraque specie à fidelibus sumebatur, hæc tamen consuetudo multitudine Christianorum crescente, sapienter ac laudabiliter è medio sublata est, non solùm ad pericula & scandala, verùm etiam ad multa incommoda vitanda, quæ S. R. E. Cardinalis Bellarminus libro de Eucharistia non minùs eruditè, quàm accuratè recenset, & nos alibi pluscula hac de re scripsimus suprà dicto cap. 16. Quibus addo quod olim Missa celebrabatur etiam post meridiem, id est à Tertia quæ nobis est duodecima ad Nonam vsque, quæ ex nostra supputatione est Sexta; sed eò loci ac temporis ieiunium protrahebatur ad eam vsque horam occasumque Solis huius, vt totidem verbis refert R. P. Iacobus Lobbetius in suo Speculo Ecclesiastico.

CAPVT LI.

Flabella cur Summo Præsuli Romano celebranti adhibeantur.

SEd & S. Pontifici celebranti adstant duo Diaconi, qui flabellis animalcula abigunt, nè quid in calicem fortè incidat, quod quidem haud nouum inuentum est. Nam S. Clemens scriptum reliquit. Episcopo celebrante Missam duos Diaconos ex vtraque parte Altaris tenere flabella siue muscaria ex tenuibus membranis, aut ex pennis pauonis, aut ex linteo, vt parua animalia volitantia abigant, nè fortè in calicem incidant. S. Hieronymus interpretando mysticè munuscula sibi ac Paulæ, nec non Eustochio à Marcella transmissa ait: *Quod autem & Matronis offertis muscaria parua, paruis animalibus euentilandis, elegans significatio est, debere luxuriam citò restinguere, quia muscæ morituræ oleum suauitatis exterminant.* S. Hildebertus Cænomanensis Episcopus, vbi de flabello agit, sic inquit: *Flabellum misi tibi congruum scilicet propulsandis muscis instrumentum. Est etiam quod in munusculo nostro interpretari te oporteat. Attende ergò quibus muscis immolantes Domino Sacerdotes grauiùs infestentur, quibus frequenter impediantur salutaria Altaris officia. Mille sunt occursantium phantasmata cogitationum, mille diaboli suggestiones, mille mortalium tentationes animorum.* Et paullò post, *Talium portenta muscarum Patriarcha Abraham propulsanda præsignauit, cùm à Sacrificijs aues abegit incursantes: Scriptum est enim, descenderunt volucres super cadauera, & abigebat eas Abraham. Dum igitur destinato tibi flabello descendentes super Sacrificia muscas abegeris, à Sacrificantis mente superuenientium incursus tentationum, Catholicæ fidei ventilabro exturbari oportebit.*

Lib. 8. Constit. Apost. c. 12

Ep. 20. ad Marcell.

Epist. 7.

Hæc Stephanus Durandus Senatus Tolosani primus Præsul, qui accepta illa fert ab eodem S. Hildeberto Coënomanensis Episcopo. Vnde videant Religionis nostræ æmuli, quibus ipsi deliramentis exerrent, dum censent ritum illum esse

 nouum

nouum inuentum, & ambitionem non ferendam, vt calumniantur Præsulum Romanorum.

CAPVT LII.

De Origine, & causa Circumcisionis apud Iudæos: an apud illos solos consisteret? & cur inuenta?

Ad Galat. lib. 1. in fine.

Genes. 17. 10.

Circumcisionis causam, & originem refert S. Hieronymus processisse ab ordinatione Diuina pro Abrahamo, & tota eius posteritate mascula. Quia enim ex semine Abrahæ, qui incircumcisus Deo credidit, Christus erat oriundus, (in quo vniuersarum gentium fuerat benedictio repromissa, & ab Abraham vsq; ad Christum, multa erant sæcula transitura) prouidens Deus, nè soboles dilecti Abrahæ cæteris misceretur nationibus, & paulatim familia eius fieret incerta, gregem Israëliticum quodam Circumcisionis cauterio denotauit, vt viuentes inter Ægyptios, Assyrios, Babylonios, atque Chaldæos, hoc signaculo distinguerentur. Vndè infert S. Hieronymus, per quadraginta annos quibus populus fuit in Eremo, nullum fuisse circumcisum, soli quippè, sine alterius gentis admixtione, viuebant. Statim autem vt Iordanis ripam transgressus est populus, & in Palestinæ terram Iudæûm se examen infudit, Circumcisio necessaria futuro ex commixtione gentium prouidit errori. Hactenus ferè Hieronymus, quem miror Ægyptios inter gentes circumcisas retulisse, cùm ipsemet subijciat Circumcisionem in Ægypto exerceri solitam. Quod ipsum non solùm probat Iosephus, sed etiam adstruit Philo Iudæus, dum scribit, apud alias gentes, præsertim Ægyptias, Circumcisionem fuisse in honore habitam, vti etiam inter Circumcisionis causas hanc affert, vt caueretur morbus curatu difficilis, quem, inquit, vocant *Carbunculum*, sic appellatum, quod vrat inflammatione, quæ præputiatis faciliùs innascitur, sed & alias causas legat qui volet apud Philonem Iudæum disertissimum Hebræorum.

Epist. 10. ad Marcellam.

Lib. 1. cont. Apionem. De Circumcis.

De Circumcis.

Cæterùm, intellige Circumcisionem exerceri solitam in Ægypto, non quod ideò cum Ægyptijs commiscerentur, sed quod ipsi Circumcisionem suam exercerent in Ægypto, quæ quidem Circumcisio, in signum, non in salutem dabatur populo fideli, iuxta Tertullianum; In signum inquam, nempè rei sacræ: quia fuit Sacramentum. Vt enim dicitur Rom. 4. fuit signaculum Iustitiæ Fidei, præfiguratiuum gratiæ futuræ, fuit etiam secundariò demonstratiuum gratiæ præsentis, saltem in paruulis. In adultis enim probabile est tantùm contulisse sanctificationem quandam legalem, vi sua; ratione autem professionis fidei, & contritionis coniunctæ cum ea, etiam simul cum Circumcisione poterat dari gratia vera, & habitualis: quâ de re vide Bellarminum [a], Suarez [b], & Fillucium [c], qui quoquè cum alijs scribit Circumcisionem iccirco fuisse institutam, vt esset signum fœderis, seu pacti inter Deum, & Abrahamum cum suis posteris, qui sub protectione diuina esse debebant.

Lib. aduers. Iudæos.

a Lib. 2. cap. 14.

b Disp. 1. c tract.

bebant. Deindè, vt esset typus seu figura Baptismi, vt enim Baptismus est signum quo Christiani distinguuntur à non Christianis; ità Circumcisio fuit signum, quo Iudæi distinguebantur à cæteris gentibus. Denique, erat institutum in remedium peccati originalis, quod probat D. Gregorius, scribens Circumcisionem perindè valuisse apud Hebræos ad tollendum originale peccatum, atque apud nos vnda Baptismi. Hoc tamen intererat, quod per mysterium Circumcisionis non conferebatur gratia benè agendi, sicut fit in Baptismate, & tamen incircumcisis sic minabatur Deus: Masculus cuius præputij caro circumcisa non fuerit, delebitur caro illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit. Ex quo infert S. Augustinus omnes masculos non circumcisos perire, quia peccarunt in Adamo. Alij autem illud sic accipiunt: Quicumque masculus ex posteris Abrahæ non fuerit circumcisus, non censebitur pertinere ad populum Dei electum; quia feci hoc pactum cum Abrahamo, & posteris eius, vt nemo nisi circumcisus ad populum Dei admittatur.

Morál. quæst. c. 3.
Gelass. t. u.
Genes. 17. 14.
Epist. 20. ad Therasiam.

Sed quare Circumcisio ista non fiebat in alia corporis parte? Vide Hieronymum, quæ quia prolixissima est, indaginem eius quæstionis prætermittimus, solùm ex sententia Card. Bellarmini dicam, iustam esse in eo membro Circumcisionem, in quo euidentiùs peccati originalis (ob cuius deletionem secundùm S. Augustinum, Gregorium, Bernardum instituta fuit) effectus apparet, & per quod genus humanum propagatur, & propagatione inficitur. Sed satis hæc obiter dicta sint pro intelligentia Circumcisionis gentis Iudaicæ.

De amiss. grat. & statu pec. cap 7.

CAPVT LIII.

De Eunuchis, eorumque Principibus, seu Præpositis, & vtrum Daniel Propheta verè fuerit Eunuchus. Apud Romanos frequentissimus eorum vsus.

FRequentissima in Scripturis sacris Eunuchorum mentio. Sed quales isti fuerint, qualesque Præpositi Eunuchorum, plerisque aqua hæret. De his igitur Cornelius à Lapide eximiæ vir eruditionis sic scribit; Prisci Reges Gentiles Principum filios adsciscebant sibi administros, eosque intimos, vtque suarum vxorum, & concubinarum integritati prospicerent, & nè quid circa illas molirentur, illos castrabant, vti etiamnum faciunt Reges Sinarum, Turcarum, & aliorum infidelium. Eorum autem Curatores, Præfecti Eunuchorum vocabantur, & hi Regibus erant familiares, ac Principes non tantùm gynæcei, sed & aulæ, ac Præsides Prouinciarum, Ducesque exercituum apud Gentiles, quin & apud Constantium Iustinianum (cuius exercitus Dux fuit Narses Eunuchus tot victorijs clarus & celebris) aliosque nonnullos Christianos Imperatores. Quapropter tunc esse Eunuchum non erat probrum, sed honor, & decus, gradusque ad primas Aulæ dig-

In c. 1. Danielis Proph.

" nitates. Talis itaque videtur fuisse Daniel, & tres eius socij, vndè de eorum vxoribus & filijs nihil vspiam legimus. Atque hæc fuit origo plenæ eorum castitatis tam corporis, quàm animi, ob quam in fornace Babylonica ab igne manserunt illæsi. Hac etiam de causa Daniel licet fuerit grandæuus, passim tamen in vetustissimis imaginibus, qualis est ista quæ conspicitur in Bibliotheca Vaticana, pingitur imberbis quasi iuuenis, tales enim sunt Eunuchi. Hanc picturæ eius causam assignat vetustus Græcus anonymus auctor libri qui inscribitur *Christianorum liber, expositio Octateuchi*, qui extat in eadem Biblioth. Vaticana, citaturque à Photione in eadem Bibliotheca qui asserit illud scriptum sub Iustino Imperatore extitisse.

Porrò, ab hac Eunuchorum in Aulis frequentia & patientia, factum est postmodum, vt quilibet Aulici vocarentur Eunuchi. Atque ità Lyran. Maldon. & alij putant Danielem sic inter Eunuchos, id est Aulicos collocari; non autem verè fuisse Eunuchum, id est castratum. Idem asserunt S. Epiphan. & Dorotheus in vità Danielis, qui scribunt eum quidem non fuisse Eunuchum, sed talem existimatum ob virginalem verecundiam, & castimoniam: vnde non mirum eum depingi imberbem, quasi Eunuchum. Hæc sententia verior videtur, & Daniele Propheta dignior. Eunuchi enim apud Iudæos erant infames, & arcebantur Ecclesiâ, idque ex decreto Dei. Quocirca, Scriptura nusquam Danielem vocat Eunuchum, nec eum gynæceis præfuisse, sed tantùm regiè educatum fuisse, ad hoc vt Regi assisteret. Id ipsum quòque magis commendat castitatem Danielis, vtpotè quæ non coacta fuerit & violenta, sed voluntaria planè, & ex electione libera. Diuus tamen Hieronymus scribit Hebræos ad suum vsque æuum autumasse Danielem, & tres pueros fuisse Eunuchos ex illa Dei sententia, quam Isaias loquitur ad Ezechiam: *Et de filijs nostris qui nascentur ex te, tollent, & facient Eunuchos in domo Regis.* Rursusque de Daniele: *Et dixit Rex Asphenez Principi Eunuchorum, vt introduceret de filijs captiuitatis Israel, & de semine regio, & de Pharthenum pueros, in quibus non esset macula, pulchros facie, & eruditos sapientia.* Et concludit D. Hieronymus: Si de semine regio electi sunt Daniel, & tres pueri, de semine autem regio Eunuchos fore Scriptura prædixit, hos esse qui Eunuchi facti sunt, inquit S. Hieronymus.

Deuter. 23.

Lib 1. aduers. Iouinianum c. 13.

cap. 39.

Daniel. 1.

Lib. 1. in Daniel c. 1.

Apud Romanos frequentissimus Eunuchorum vsus, qui fœminis appositi, teste Accursio, & Propertio lib. 1. Eleg. 2.

> *Vt solet amoto labi custode puella Perfida, communes nec meminisse Deos.*

Adde Martialem lib. 1.

> *Nullus in Vrbe fuit tota, qui tangere vellet Vxorem gratis Cæciliane tuam.*
> *Dum licuit, sed nunc positis custodibus ingens Turba.*

In l. Sin autem ff. de ædil. edict.

Lib 1. Eleg. 2.

Porrò officium illorum erat vt laterales se præberent, vt Apuleius est auctor. *Tum obstinato animo vehementer anxius Myrmex, nec vsquam domum suam progredi sinebat, & lanificio domestico districtam, inseparabilis assidebat.* Sed facessant monstra ista humanitatis.

CAPVT

CAPVT LIIII.

Quis primùm delubra ac templa excitauerit: deque Templo Salomonis augustissimo: illud posteà mirè profanatum.

DElubra primùm ædificasse Epimenidem Cretensem auctor mihi est Diogenes Laërtius. At Vitruuius Pythium architectum primum omnium Prienæ ædem Mineruæ excitasse tradit. Herodotus tamen Ægyptios primos Dijs delubra statuisse prodidit, teste Polydoro Vergilio, & Cœlio Rhodigino. Romæ verò, vt auctor est Liuius, templum locauit Romulus Ioui Feretrio, quod primum omnium more gentis sacratum fuit. Deo autem omnipotenti, Salomon Rex Hebræorum tribus millibus ducentis & duobus annis, ab ortu Adami templum Hierosolymis excitauit supra verticem Vallis Gessemani traditus fuit Dominus, teste Hieronymo, quod opus Dauid illius Patrem extruere parantem Deus per Natham Prophetam ab opere (proptereà quod manus hostium sanguine pollutas haberet) reuocauit, eique iussit, vt id Salomoni filio exstruendum relinqueret. Quod quidem templum cum miro opificum artificio, tum ingenti auri copiâ, quo ornatum erat, omnium operum quæ tunc in orbe terrarum extabant celeberrimum fuit. Nam præter Basilicam magnam affabrè factam (vt inquit Iosephus) domus erat Regia multis columnis suffulta, quam ob causas forenses agitandas, & lites decernandas condidit, eamque capacem multitudinis quæ in ea ius peteret longam cubitos sexaginta, latam viginti, altam triginta, quam sexdecim columnæ quadrangulæ sustinebant, tectam opere Corinthiaco, additis parilibus postubus, cum valuis cælatis ad ornamentum simul & munimentum. In eius medio fuit ædes alia quadrata, lata triginta cubitos, columnis validis suffulta, & in eâ tribunal magnificum, vbi Rex iura solebat reddere. Huic ædificio coniuncta erat domus in vsum Reginæ facta, & aliæ Aulæ, quo se negotijs peractis, animi causa conferebant, omnes cedrinis tabulis constratæ; partim saxo quadrato decem cubitali constructæ, partim (vt solent Regiæ, vel templa) incrustatæ pratioso marmore, quod è locis eo nomine celebribus apportatur. Et tribus quidem ordinibus aulæis Babylonicis prætexebantur; quartus verò sculptorum admirabile artificium ostentabat, in quo effictæ erant variæ arborum, ac plantarum species, frondibus, & folijs tantâ subtilitate expressis, vt agitari quodammodo viderentur: reliquum verò quod supererat vsque ad lacunar, opere albario tectum, & discoloribus picturis erat variegatum. Præter hæc erant & aliæ cellæ ad voluptatem factæ, & porticus ad ornatum Regiæ longissimæ, in quibus splendidissima triclinia referta auro, vt quæ aureâ supellectili ad omne regij conuiuij ministerium erant instructissima. Difficile est enumerare amplitudinem ac varietatem Aularum, tam

Lib. 1.
Lib 2.
Lib. 3.
cap. 9.
Lib. 18.
Lect. antiq. c 37.
Ioseph. lib. 8. antiq.
Iudic. 2.
9. in Esai.
Lib 8.
Iud. antiq.
3 Reg. 6.

maiorum,quàm mediocrium, tum quæ sub terrâ latebant, quævè in aërem elegantissimè attollebantur.In summa,totum ædificium è marmore candido, & cedro,& auro,atque argento constabat,dispositis per parietes,& laquearia varijs lapillis auro inclusis,quemadmodum,& in ornatu templi factum fuerat, quin & ex ebore factum erat prægrande solium cælatum,specie tribunalis,quod sex gradibus ascendebatur,in quorum singulis extremitatibus Leonum effigies impositæ, totidem alijs supernè imminentibus;quâ verò parte Rex insidebat, manuum effigies eum excipiebant,& quà reclinabatur, dimidiatus erat iuuencus tergum suum respiciens,totumque tribunal áuro coagmentatum erat.

Hæc opera spatio viginti annorum perficit Salomon conferente magnam auri vim,maiorem argenti Iromio Tyriorum Rege,& præter hæc,cedri, atque pinus materiem. Porrò, templum istud adeò augustum & veneratione plenum erat,vt nè quidem parietes contingere populo licuerit, eamque ob causam alij parietes veluti profani ædificati erant,qui sacros illos attingerent, vt ex Gregor. Nazian.Orat.29.refert R.P.Lobbetius in suo Specul.Ecclesiast. Atque hæc de structurâ templi Salomonis penicillo ferè Iosephi delineata sufficiant.

In cap. 63. Isaia.

Posteà,augustissimum istud templum profanatum apposito in illo Idolo Baal, & ex interuallo Statua Iouis, & Antiochi, necnon Cæsaris Hadriani. Denique vsque adeò profanatum,vt in eo Iudæi Idolis immolarent, teste Diuo Hieronymo:& nè quid deesset sacrilegio,immolabant in hortis,& adolebant thus super lateres,vt refert idem Hieronymus.Tandem ob sacrilegiorum immanitatem, destructum fuit à Chaldæis,quod posteà Zorobabel iactis fundamentis restituere,& restaurare cœpit,licet irrito conatu:nam à Samaritanis, & alijs in circuitu nationibus impedito opere,mansit imperfectum 49.annis,hoc est vsque ad Nehemiam,& vicesimum Artaxerxis annum, consummatumque est anno Darij(qui post Cyrum, & Cambysen regnauit) sexto Antiochus Epiphanes, seu illustris capta Hierusalem,templum rursum profanauit, de quo libro primo Machabæorum latè proditur, mansitque profanatum annis tribus, fuitque in eo Iouis Statua sub Antiocho,scilicet Epiphane ab anno cccev. regni Macedonum vsque ad ccccix. post quod profanationis triennium Iudas Machabæus illud expurgauit,altareque restituit.Pompeius deindè Magnus captâ Hierusalem, vsque ad adita templi penetrauit.Postremò,ab Herode Magno iterum constructum est. Titus Vespasianus rursus cœpit,profanauit,ac diruit.Spolia eius Romam delata sunt, manubiæque in Capitolio consecratæ. Manebit autem desolatum vsque ad consummationem temporis gentium, teste Hieronymo. Quinto Mense cui Augustus respondet,primum à Nabuchodonosor,deindè post multa sæcula à Tito & Vespasiano templum incensum atque destructum est,mox à Tito Annio Rufo aratum. Elias vltimus omnium,vrbem, templumque tribus annis cum dimidio restituit:quod tamen Antichristus destruet,tribusque & semi annis desolatum perseuerabit. Eccè

cè quantis Iudæi malis, secundùm vaticinium Christi, successiuis temporibus, & mira calamitatum varietate affecti sint.

Cæterùm, supparia Salomonis templo, passim ædificauit Constantinus Magnus Imperator anno Christi 324. Nam post ædificatam Sancti Petri in Vaticano Basilicam, item Lateranensem, quas amplissimis, & pretiosissimis muneribus, & reditibus illustrauit & ditauit; extirpatisque vbique Idolorum fanis, & cultu, maxima & augustissima templa Christianorum, tam in Oriente, quam Occidente summis & admirandis expensis excitasse compertum est.

Vnde videre est, quam ridiculè nouatores Christianis obijciunt, eos in primordio Ecclesiæ nullas aras, nulla Altaria, nulla templa habuisse: siquidem constat nedum tempore Constantini, verumetiam à primis Christianorum incunabulis illos sacras ædes, & precatorias domos, quas frequentiori vsu Ecclesias nominarent, non quidem templa, id est, vastas, & ingentes Basilicas, quales Constantinus demùm sub annum à Christo nato trecentesimum, toto penè Orbe magnificentissimas extruxit, sed Oratoria ac Aras, non ad animalium vt olim cædes, verùm ad Dei veri, & immaculati Agni cultum, & sacrificium erectas, extructasque habuisse, vti ex Tertulliano, Optato, Mileuitano, SS. Cyrillo, Chrysostomo, Hieronymo, adeoque S. Paulo liquet, licet fateamur illas plerumque odio Christianismi ab Ethnicis, Iudæis, Hæreticis, Eustathianis, Bongonulis, Petrobrussianis, Waldensibus, Albigensibus, Taboritis, Pragensibus, & tandem Caluinistis contemptas, & dirutas, vt apud Baron, in Annal. & P. Iacobum Gualterium videre licet.

Lib. de Idolat. Cor. 14.

CAPVT LV.

De Scrutinijs, & Catechumenis. Eorum speciem retinet Ecclesia Leodiensis.

VT Ecclesia Leodiensis ab ipsis Apostolis fuit fidei Catholicæ semper tenacissima, ità rituum Ecclesiæ Romanæ ceù eius filia primogenita, obseruantissima ad vsque extitit. Quod vel ex vnâ Scrutiniorum consuetudine ab omni æuo in eadem Ecclesiâ Leodieñ. obseruata colligere est. Verùm, quia ritus ille non omnibus obuius est, lubet in gratiam eorum qui illius expertes sunt, adaperire quid sibi velint ista Scrutinia. Igitur initio nascentis Ecclesiæ, dum magno animarum lucrandarum æstu tenerentur primi Christiani, eam operam dabant, antequam ad Baptismum admitterentur, vt priùs scrutarentur mores, & vitam eorũ examinarent, atq; in fide instruerent, vndè vox *Scrutinia* nata est, teste Ruperto Tuitiensi: *Scrutinia*, inquit, *dicuntur à scrutãdo, quia perscrutandum erat in his qui accedebant ad Sancta,*

Lib. 4. de Diuinis Offic.

ita, nè aliqua radix amaritudinis subesset, veluti fuit in Simone Mago, in Hæreticis, & Hæresiarchis quam plurimis, vt sancta non illis darentur, nisi priùs Christiana fides in mentibus eorum radices altas fixisset. Et cap. 21. *Iuxta ordinem,* ait, *vsque in Sabbathum in Vigiliâ Paschæ septem agebantur Scrutinia, vt dum septenario numero implerentur Catechumeni, daretur illis gratia septiformis Spiritus Sancti. Quorum primum erat tertia Quadragesimæ hebdomada feria secunda, qua magnum quarta feria Scrutinium sic erat ad Catechumenos pronunciandum hoc modo. Scrutinij diem dilectissimi fratres, quo electi nostri diuinitùs instruantur imminere, cognoscite, ibidemque sollicita deuotione sequenti quarta feria circa horam tertiam conuenire dignemini, vt cœleste mysterium, quo diabolus cum sua pompa destruitur, & ianua Regni cœlestis aperitur, inculpabili mysterio peragere valeamus. Item feria quarta finitis Missarum solemnijs annunciabat Præsbyter, vt in ipsa hebdomada reuerterentur ad Scrutinium, ità dicendo; Die Sabbathi veniente, colligite vos in tempore ad Ecclesiam illam, donec septem, vt dictum est, Scrutinia complerentur.* Atque eo sensu scrutari Catechumenos B. August. dixit.

Enimuerò, in Paschali Festiuitate Catechumenos contentâ voce citari, atque ad Baptismum conuocari moris fuisse Basilius Magnus, Homilia de Baptismo significare videtur. Quinetiam eos ceruice inclinatâ in humilitate pedum cum cilicio in Ecclesiæ conspectum sigillatim productos, Beatus Augustinus significat, cùm ait: *Hac nocte circa nos actum est, quod cæteris noctibus actum non est, quod ex locis secretis singuli produceremini in conspectu totius Ecclesiæ, ibique ceruice humiliata, quæ malè fuerat antè exaltata, in humilitate pedum cilicio substrato, in vobis celebraretur examen, atque ex vobis extirparetur diabolus superbus, dum super vos inuocatus est humiliter altissimus Christus.* Idem libro quarto de Symbolo: *Omnia,* ait, *Sacramenta, quæ acta sunt, & aguntur in vobis per ministerium Seruorum Dei exorcismis, orationibus, & canticis spiritualibus, insufflationibus, cilicio inclinatione ceruicum, humilitate pedum, pauor iste securitatem appetentibus. Hæc omnia, vt dixi, escæ sunt, quæ vos reficiunt in vtero, vt renatos in Baptismo, hilares vos Mater exhibeat Christo.* Ità Catechumenos priusquam ad Baptismi gratiam admitterentur, deprimendos, humiliandosque veteres censuerunt: quos & à fidelibus separatos, nec Ecclesiæ precationum participes factos Chrysostomus docet.

Lib. 1. de Symb. c. 1.

Homil. 79 tom. 5. & 24. in cap. 3. Ioan.

Quin Laodicenæ Synodi sic constitutum fuit, μετὰ τὰς ἐπισκόπων ὁμιλίας ἰδίᾳ τῶν κατηχουμένων εὐχὴν ἐπιτελεῖσθαι, id est, *Post Episcoporum Homilias Catechumenorum precationes separatim fieri; deindè Ecclesia eos abigi.* Merito autem μετὰ τὰς ἐπισκόπων ὁμιλίας: quoniam Episcopos verbum veritatis tractantes Catechumeni audiebant, vt ex Beato Augustino, Arausicano Concilio, alijsque probat Brissonius Iurisconsultus.

Ad l. Dominico Cod. Theodos. tit. de Spectaculis.

Cæterùm, ritus iste Scrutiniorum, nusquam gentium, quod sciam, modò vsu receptus est, sed exoleuisse credendum, præterquam, vt dixi, in Ecclesiâ nostrâ Leodien. in qua, seu eius Ecclesia Parochiali B. *Mariæ ad Fontes* nuncupata, solemnis iste ritus feria quarta post Dominicam Lætare celebratur, præsentibus ibidem Cano-

Canonicis, vbi mox propriæ ad id Missæ introitu canunt Exorcistæ clarâ voce: " Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, Deus qui Moysi famulo tuo in Monte " Sinay apparuisti, & filios Israël de terrâ Ægypti eduxisti, deputans eis Angelum " pietatis tuæ, qui custodiret eos die ac nocte, te quæsumus Domine, vt mittere dig " neris Sanctam Angelum tuum, vt similiter custodiat, & hos famulos tuos N.N. " & N. (paruulos nimirùm qui gremio obstetricum gestantur) & perducat eos ad " gratiam Baptismi tui. Per Dominum nostrum, &c. Ergò, maledicte diabole, re- " cognosce sententiam tuam, & da honorem Deo viuo & vero, da honorem IESV " CHRISTO Filio eius, & Spiritui sancto, ac recede ab his Famulis Dei NN. & N. " quia istos sibi Deus, & Dominus noster IESVS CHRISTVS ad suam sanctam gra- " tiam, & benedictionem, fontemque Baptismatis vocare dignatus est, & hoc sig- " num Sanctæ Crucis ✠ quod nos frontibus eorum damus, tu maledicte diabole " nunquam audeas violare, &c. Exorcizo te immunde spiritus, In nomine Patris, & " Filij, & Spiritus Sancti vt exeas, & recedas ab his Famulis tuis N.N. & N. ipse e- " nim tibi imperat maledicte, damnate qui pedibus super mare ambulauit, & Pe- " tro mergenti dextram porrexit. Ergò maledicte diabole recognosce sententiam " tuam, & da honorem Deo viuo, &c. vt suprà. His dictis quilibet Præsbyterorum " benedictionem suam dicit in hunc modum: Æternam ac iustissimam pietatem " tuam deprecor Domine Sancte Pater omnipotens æterne Deus luminis & verita- " tis, super hos Famulos tuos N.N. & N. vt digneris omnes illuminare lumine in- " telligentiæ tuæ, munda eos & sanctificando eis scientiam veram, vt digni effician- " tur accedere ad gratiam Baptismi tui, teneantque firmam spem, consilium re- " ctum, doctrinam sanctam, vt apti sint ad perficiendam gratiam Baptismi tui. Per " eundem Dominum nostrum, &c. Quibus finitis redeunt ad Altare, perficitque " celebrans Missam. "

Hæc compendiosè ex Rituali Leodiensi, sed notandum tempore primitiuæ Ecclesiæ, dum Sacerdos sacris operaretur, Catechumenos iussos voce Leuitarum ire procul, indeque Missæ vocabulum fluxisse, vt testatur Isidorus, his verbis: *Missa*, inquit, *tempore Sacrificij est, quando Catechumeni foras mittuntur, clamante Leuita, Si quis Catechumenus remansit, exeat foras, & indè Missa, quia Sacramentis Altaris interesse non possunt, qui nondum regenerati noscuntur.* Satis sit dixisse ista ad intelligentiam Scrutiniorum, & Catechumenorum primitiuæ Ecclesiæ: decurrat nunc stylus noster ad ritum Baptismatis primorum Christianorum, quæ sanè non iniucunda lectu.

* * *

CAPVT LVI.

De vsu Baptismatis in primitiua Ecclesia: & quæ in illo Ceremoniæ antiquæ?

FOElix Sacramentum, inquit Tertullianus, *quo ablutis delictis pristinæ cæcitatis in vitam æternam liberamur*; loquitur Magnus vir de Baptismo: cuius vsus, non solùm temporibus Tertulliani, sed etiam Apostolorum idcircò introductus, vt sordes peccati in genus humanum ab Adamo primo parente deriuati, *per vndam, & spiritum*, inquit Origenes, *abluerentur*. Nam ex Dionysio scribit Antistites inunxisse baptizandos oleo, vnctioneque inchoata, Sacerdotibus tradebantur, & mox lauacrum ingrediebantur, vt de Constantini Imper. Baptismo refert Nicephorus: cui adde Tertullianum: *Sine sumptu*, inquit, *homo in aquam demissus*, & quidem trina submersione: vt refert Rabanus Maurus, quem citat Barn. Brissonius, vbi sic concludit: *Oportet ergò cum inuocatione Sanctæ Trinitatis, sub trina mersione, Baptismum confici, vt secundùm personarum differentiam mysterium celebretur, & secundùm vnitatem substantiæ, vnum Baptisma fiat*. Et S. Augustinus: *Postquam vos credere promisistis, tertiò capita vestra in sacro fonte demersimus, qui ordo Baptismatis duplicis mysterij significatione celebratur. Rectè enim tertiò mersi estis qui accepistis Baptismum in nomine* IESV CHRISTI, *qui etiam tertia die resurrexit à mortuis: Illa enim tertiò repetita demersio, typum Dominicæ exprimit sepulturæ per quam Christo consepulti estis in Baptismo, & cum Christo resurrexistis in fide, vt peccatis absoluti, in sanctitate virtutum viuatis, imitando Christum*.

Lib. de Baptism. — *Epist. ad Rom. c. 6.* — *Lib. de Eccles. Hierar.* — *Lib. 7 c. 33* — *d lib de Baptism.* — *Ad L. Dominico* — *C. Theod. de Spectaculis* — *Cap. Postquam de Consecrat. Dist. 4.*

In ijsdem adultis, hoc etiam notatur apud Tertullianum, ingressuros Baptismum, orationibus, crebris ieiunijs, geniculationibus, & peruigilijs orare debuisse, & cum confessione omnium delictorum. Hoc patet testimonio Possidonij in vitâ Augstini verbis his: *At placuit ei percepta Baptismi gratia cum alijs ciuibus, & amicis suis Deo pariter seruientibus ad Africam & propriam domum, agrosque remeare, ad quos veniens, & in quibus constitutus fermè triennio, & à se iam alienatis curis sæcularibus, cum his, qui eidem adhærebant, Deo viuebat, ieiunijs, orationibus, bonis operibus in lege Domini meditans die, ac nocte*. Hactenus Possidonius.

d lib de Baptismo. — *Cap. 3.*

Cæterùm, notes post vnctionem sacram, de quâ supra, Baptizati caput mystico velamine fuisse tectum, vt refert Rabanus Maurus, qui cereum quoque baptizatorum dextræ inseri solitum docet.

Lib. 1. de Instit. cap. 29.

Porrò, post egressum de lauacro, in quo ter, vt dictum est, caput immergebatur, lactis, & mellis concordiam prægustasse ad infantiæ significationem, vt Tertullianus, a & D. Hieronymus b tradunt. Tandem Episcopus initiatos Baptismo ad sacratissimam Eucharistiam vocabat, participesque post Catechismum sacro-

a De Corona mil. — *b Cap. 27*

crorum mysteriorum faciebat, vti notat Dionysius. Infantibus autem, quibus per ætatem non liceret de fide suâ testari, prouisum erat, veluti scribit Sanctus Cyprianus, vt per alios credere profiterentur, quo quemadmodum aliena culpa, id est, Adam primi Parentis delictum, eis quoque malo fuit, quod statim nati originali peccato obligarentur, sic aliena opera bono ipsis esset, quo scilicet, vt inquit S Ambrosius, ex alienâ confessione & credunt, & baptizantur.

Aduers. Luciferianos:

Lib. de Eccles. Hierar.

Lib. de Vocat. gent. 20.

Celebrabatur autem Baptismus in die Paschæ, & Pentecostes, vt auctor est D. Hieronymus (nisi tamen aliud necessitas dictaret) quorum primò Domini Resurrectio inter Discipulos frequentata est, inquit Tertullianus; altero, gratia Spiritus Sancti dedicata, vide Basilium Magnum in Homil. exhortatoria ad S. Baptisma. *Quid verò*, inquit, *magis cognatum Baptismati esse possit, quàm dies Paschatis? Dies enim ipsa memoriale est Resurrectionis. Baptisma verò potentia est ad Resurrectionem. &c.* Dies etiam Penthecostes huic Sacramento destinatus, Gratianus Canon. de Catechumenis tit. de Consecrat. extra autem hæc tempora nonnisi ægrotantes & infirmi, aut aliâ necessitate pressi tingi consueuerant.

In Zachar. cap. 41.

d Lib de Coron. milit.

Burchard. lib. 4 Decret. c 6. & 7.

Insuper, sic renatis, mel, & lac dabatur, vt diximus, & in primâ statim Dominici corporis communione dicere solebant, *Et dimitte nobis debita nostra.* Paulinus antiquissimus Poëta Christianus, Baptismum & Eucharistiam his verbis describit:

Indè parens sacro ducit de fonte Sacerdos Infantes niueos corpore, corde, habitu,
Circumdatq; rudes festis Altaribus agnos. Pura salutiferis imbuit ora cibis,
Hinc senior sociæ congaudet turba cateruæ, Alleluia, nouis balat ouile choris.

Vnde etiam cognoscere licet baptizatos albam vestem (quod color iste innocentiæ conueniat) induere solitos, vti quoque docet Fortunatus hoc metro:

Rex sacer eccè tui radiat pars magna trophæi, Cùm puras animas sacra lauacra beant.
Candidus egreditur nitidis exercitus vndis. Atq; vetus vitium purgat in amne nouo.
Fulgentes animas, vestis quoq; candida signat, Et grege de niueo gaudia Pastor habet.

Sanctus item Ambrosius alloquens D. Augustinum: *Accepisti*, inquit, *post hæc vestimenta candida vt esset indicium, quod exueres inuolucrum peccatorum, indueres innocentiæ casta velamina, &c.*

Lib. de Myster. initian.

Vnde ab albis Baptizatorum vestibus, *Septimanam in Albis* appellàrunt veteres eam, quæ Paschalem proximè sequitur, hanc ob causam, quod albis vestibus induebantur baptizati, quò meminissent se iam manumissos, & è seruis ac mancipijs Diaboli, libertos factos IESV Christi. Nam Tertullianus vicinus Apostolorum æuo ordine recensens manumissionis insignia, albam quoque vestem adnumerat: *Si famulum tuum*, inquit, *libertate mutaueris, & vestis alba nitore, & annuli aurei honore, & patroni nomine, ac tribu mensâque honoratur, &c.*

Lib de Resurrectione carnis.

Sed quando consuetudinem hoc loco meminit Tertullianus, quæ ante baptismum, & post baptismum suo tempore fiebant, libet Baptismalium ceremoniarũ Catalogum (quarũ nonnullæ post Tertullianum fortassis institutæ sunt) ex sextro

to libro Burchardi Wormacensis, qui de Sacramentis Ecclesiæ tractat, attexere.
„ In illo officio, inquit, primùm paganus Catechumenus fit, accedens ad Baptis-
„ mum; ei præscribitur, vt renunciet maligno spiritui & omnibus damnosis eius
„ pompis; exsufflatur etiam, vt fugato Diabolo, Christo Domino nostro pateat
„ introitus. Exorcizatur, id est, coniuratur malignus spiritus, vt exeat, & recedat,
„ dans locum Deo vero. Accipit deindè Catechumenus sal, vt putrida, & fluxa e-
„ ius peccata sapientiæ sale diuino munere mundentur. Insuper symboli Apostolici traditur ei fides, vt vacua domus, & à prisco habitatore derelicta, fide ornetur & vt præparetur habitatio Deo. Tum fiunt Scrutinia (de quibus superiori capite) vt exploretur certiùs, an post renunciationem Sathanæ sacra verba radicitùs cordi defixerit. Plura videat studiosus antiquitatis apud B. Rhenanum & Tertullianum, qui explicant alias Baptismi pro Ecclesiæ consuetudine cæremonias, iuxta ritum hodiernum, veluti tactum narium, pectoris, & scapulæ, necnon capitis, quæ singula mysticè explicare nimis longum foret, sufficit enim ostendisse per transennam Nouatoribus cæremonias istas baptismi non esse vnius, & alterius sæculi, sed iam indè à tempore exorientis Ecclesiæ, quo quidem tempore etiam dubitabatur, an per Nouatores hæreticos baptizati, postea essent rebaptizandi: plerique enim inter quos S. Cyprianus, Agrippini Episcopi Carthaginensis sui Antecessoris secutus sententiam, tuebatur affirmatiuam, reiectâ antiquissimâ Ecclesiæ consuetudine: licet Cyprianum excusare nitatur D. Augustin. lib. 3. de Baptismo & contra Donatum cap. 1. 7. & 8. imò alibi palinodiam eum cecinisse scribit Epist. 48.

Intereà notandum, quod qui ab Hæreticis in infantiâ absque solemnitatibus baptizatus fuit, si posteà ad fidem Catholicam adultus reuertatur, non esse ad Ecclesiam deducendum vt omissæ solemnitatis suppleantur, nè rudis populus existimare possit nos hæreticorum baptisma debita forma collatum, tanquam minus validum improbare: tamen si sine scandalo fieri possit, nihil erit alienum ab Ecclesiæ vniuersalis consuetudine, etiam in adultis præsertim adolescentibus omissas solemnitates supplere, Syluius quæst. 66. nu. 9. quæst. 3. R. P. Basæus Flor. Theol. pract. verb. Baptismus §. 4. nu. 10. pag. mei 58. Nunc ad alia stylum conuertamus.

CAPVT LVII.

De Cardinalium Etymo, origine, & dignitate, illorumque encomijs.

VArij varia scribunt de origine, & etymo Cardinalium; frequentior opinio non displicet, existimantium à Cardine eos appellari, exemplo Ciuilium Magistratuũ, à quibus alij pendent tanquã ostium à cardine. Huius sententię assertores etiam sunt Archidiaconus: *Hæc Apostolica sedes caput*, inquit, *& cardo est à Deo, &*

non

non ab alijs constituta, & sicut cardine ostium regitur, sic huius Apostolicæ Sedis auctoritate omnes Ecclesiæ, Domino disponente, reguntur: Verba sunt Anacleti Papæ, qui vixit circiter annum Christi 108. Fluentibus verò aliquot sæculis, Marcellus Pontifex cùm anteà in quacumque Ecclesia Principales Sacerdotes, Cardinales dicerentur, constituit in Vrbe 25. Cardinales, veluti principales Sacerdotes, teste Card. Zabarella, quorum munus erat sepelire mortuos, & Baptizare infantes, teste eodem Archidiacono. Hodie autem assistunt Romano Pontifici, suntque eius Consiliarij, atque idcircò tenentur in Curiâ Romanâ residere, vel vbi S. Sedes residet. Vndè Pius II. alloquens Cardinales, sic inquit, *Ad Collegium Apostolicum vocati estis Consiliarij nostri, & Coniudices Orbis terrarum, super quos militantis Ecclesiæ ostium voluendum est.* Et Sixtus V. scribit proprium esse Cardinalium munus, *assistere Christi in terris Vicario, eique in regenda Ecclesia Catholica consilium & operam assiduè præstare, atque cum eo Ecclesiæ necessitatibus prouidere; ipsosque tum ad id ex ipsius officij debito, tum ex Sanctorum Patrum Decretis teneri.* Sed & in Concilio Romano sub Syluestro, Magno Constantino Imperante habito, scribitur in hunc modum: *Diaconi non sint plures per Parochiarum examen nisi duo: Diaconi, Cardinales Vrbis Romæ septem.* Vndè patet non omnes Presbyteros, non omnes Diaconos Cardinales esse, sed primæ tantùm, & maioris Sedis. Presbyteri enim constituti, vt Episcopus adiumento essent; Diaconi, vt ministrarent.

In cap. Sacrosancta 22. Dist.

Clem Ne Romani § Porrò nu. 1. de Electio.

In c. vbi periculum nu. 4. de Electio.

Abb. in c. 2. nu. 2. de Cler. non resid.

In Bulla Anni 1586.

Quod autem nonnulli, veluti S. Antoninus, & Turrecremata altiùs repetant originem, & institutum Cardinalium, nempè à Christo Domino processisse, qui Apostolos habuit, & 12. discipulos, qui ipsi assistebant, & quibus multa arcana communicabat, Prophetarumque vaticinia explicabat, & quorum opera varijs in rebus, ac locis vteretur, cùm ille tamen nullius opera, aut consilio, seu ministerio indigeret, id intelligendum figuratiuè, vt inquit Martinus Lauden. nimirum, vt normam quandam Petro, atque illius successoribus relinqueret, Ecclesiam vniuersalem hac ipsa, vel alia simili ratione pro temporum vicissitudine administrandi, indeque Cardinales, Episcopi, alijque Prælati profecti fuerunt, varijs nominibus, ac titulis pro varietate muneris distincti, cùm in Ecclesia diuisiones esse gratiarum, administrationum, & operationum, idem Dominus constituerit.

Lib. de Card. quæst. 26. & 34.

Quod porrò alij recentiorem illorum originem esse contendunt, quàm vt ad Apostolorum tempora referatur, ijdem tamen non negant eorum institutionem multò ante tempora Nicolai II. Pontificis Max. qui annis abhinc plus minus sexcentis floruit extitisse. Nec desunt, qui eorum memoriam in antiquis Concilijs, atque apud vetustissimos auctores habitam demonstrant, veluti Volater. & Remundus.

Cæterùm, hoc habes præeminentissimorum Cardinalium Collegio nullum aliud post hominum memoriam cuiuscuis ordinis, quocumque in loco, aut quouis tempore vnquam in vniuerso terrarum orbe exstitisse, quod in tam paucis Colle-

gis,tam multi sanctitate,miraculis, multiplici scientia,animi magnitudine, vitæ integritate, rerumque gerendarum gloria adeò floruerit vt illud , vti auctorum monumenta testantur. Nam ex quo tempore ius deligendi Summum Pontificem ad solum Cardinalium Collegium fuit delatum, vsque ad Sixti IV. aut circiter ætatem , ipsorum Cardinalium Collegium singulis ætatibus vix trigesimum numerum attigisse comperiemus; & tamen incredibile dictu, ex tam modico semine quàm multiplices,ac proceras generosasque,& fructibus fœcundas arbores prodierint quæ posteà omnes gentes & nationes virtutum suarum vberrimo fructu repleuerint. Quot enim ex Cardinalium ordine miraculis illustres? quot in Sanctorum numerum relati? quot scientiarum omnium genere clarissimi? quot virginitatis laurea insignes? quot sacrarum religionum auctores,quot vitæ exemplo,cultus austeritate,sæculi contemptu, Ecclesiasticæque disciplinæ zelo admirabiles?quot rerum pro Dei gloria gestarum bello,paceque magnitudine non solùm eximij , sed hostibus etiam ipsis formidabiles ? quot regijs virtutibus adeò præcellentes,vt publica sic vtilitate exposcente à sacro Gllero ad amplissimas populorum administrationes immortali eorum cum gloria fuerint vocati? Neque ex Italia solum,sed Gallia,Germania,Hispania,Lusitania,Sarmatia,Aphrica, Græcia,Scythia,India,atque vniuersis terrarum angulis, adeò frequenter hi prodiere, vt eorum memoria, cùm apud permultos auctores sit adeò celebris, vt superuacuum sit eam à nobis repeti.cùm & Vrbis Roma,lux olim Orbis terrarum,atque arx omnium gentium,suum recepisse Senatum,meritò sibi videri possit,simulque gaudere quod hi Senatores, non censu, sicuti prisci illi Romani,sed vitæ sanctimonia,doctrina,moribusque temperatis, ac moderatis ornati iam indè ab initio diuinitus cooptati videantur.

CAPVT LVIII.

De multiformi Romani Pontificis electione.

MVltifariam fuisse S. Pontificis Romani electionem licet ex historijs,& sacris Canonibus abundè pateat,obiter tamen,& per transennam referemus nobis in illis lecta,non omnibus fortè cognita.

Imprimis,satis constat in exordio nascentis Ecclesiæ, cùm Pontificatus potiùs dicendus esset cruciatus,quàm dignitatis ornatus ob persecutiones scilicet tyrannorum, Pontifices Romanos electos fuisse ab Imperatoribus, vti notat Cardin. Tuschus, cui priuilegio iam à multis sæculis renunciarunt, imò propter abusum priuati fuere. Exindè solus Clerus Romanus elegit , qui modus eligendi obseruatus fuit per 250. annos sine vlla intermissione ; admittebanturque ad comitia quicumque tum in Vrbe aderant Episcopi, teste S. Cypriano , qui vixit secundo sæculo à Christo nato ; at posteà populus postulabat, & Clerus eligebat, nec

Tom. 3. Com. Conclus Cõclus. 57. Epist. 52.

nec vnquam legitimus habitus fuit Pontifex, quem non Clerus elegerat, vti probat Baronius.

In Annal. An. Chr. 827.

Aucto deindè Christianorum numero, penes solùm Cleri Collegium, & populum stetit electio, vti videre est ex Epistola Anacleti, & S. Clementis proximè successoris ad Episcopos Italiæ, quo loco scribit ipsum Dominum sibi reseruasse Sũmorum Pontificum, vel Sacerdotum electionem: eaque electio continuà temporum serie permansit in Ecclesiá vsque ad annum salutis 685. nimirum ad tempus S. Syluestri Papæ, & Constantini IV. Imperatoris, qui illi donauit Vrbem, Italiam, & Prouincias, vniuersaque Imperij iura, vt habetur in cap. Constantinus 96. dist. c. fundamenta de Electio. in 6. Clemen. 1 de Iureiur. c. futuram 16. q. 1. quorum firmo argumento hanc donationem ab Hæreticorum impugnationibus defendunt sexcenti auctores grauissimi, quos refert Aug. Barbosa de Auctoritate, & potestate Episcopi. Verùm, potestas ista eligendi antiquitùs permissa Laïcis, abrogata noscitur circa annum 340. sub Iulio I. in Sardicensi Concilio, vt refertur in cap. Osius 2. de electio.

Part. 1. tit. 3. cap. 2. nu. 68.

Postremò, Pontificum electio ad Cardinales sine populi Clerique assensu delata est, eaque hodie seruatur, etiam in morte ciuili, Felynus in cap. ad petitionem de accusat. Franc. Marcus decisè 940.

Triplicem autem huius Electionis formam fuisse legimus. Prima, per scrutinium, vt vocant, siue suffragiorum collectionem, donec duæ Cardinalium tertiæ concordes inueniantur, siue mox initio, siue post, accessu. Secunda, per compromissum in certos scilicet Cardinales numero pauculos, vt quemcumque selegerint ipsi Pontificem, reliqui compromittentes omnes eundem pro vero legitimoque Pontifice debeant agnoscere. Tertia per vnanimem, concordemque, vel omnium, vel duarum tertiarum quasi conclamationem citra collectionem suffragiorum prorsus vllam, qualis via seu forma nominari vulgò solet via Numinis, vel Spiritus Sancti, quà Pontifices olim frequenter creati perhibentur, & inter alios Fabianus primus. Quiquidem viæ persimilis est illa, quæ per adorationem nuncupatur, quando nimirum, vel omnes Cardinales, vel partes eorundem duæ, quempiam è suis illic præsentem salutant, atque venerantur, seu reuerentur Pontificem, quà ratione Iulius III. Marcellus II. & Paulus IV. renunciati fuerunt, vti ad Platinam in Clemente V. adnotauit Onuphrius.

Mortuo autem Pontifice expectantur absentes Cardinales per decem dies, quibus expletis intrant Conclaue, existente in Palatio in quo mortuus Pontifex morabatur, super quâ re est Constitutio Pij IV. quæ etiamnum exactè obseruatur, de quâ & alijs materiam Electionis Papalis concernentibus videantur apud Boëtium Eponem de Iure Sacro.

Lib. 1. de Regul.

* * *

CAPVT

CAPVT LIX.

Antiquos neque thus, neque victimas Dijs suis obtulisse, sed folia præsertim Lauri. Iudæi ad Solem Orientem orabant ramos lauri manibus gestantes.

Reuer. P. Cornelius à Lapide vir multiformi doctrina clarus, explicans illud Ezechielis: *Et ecce applicant ramum ad nares suas*, notat Gentiles Ioui sacrificasse coronatos æsculo, Mineruæ olea, Veneri myrto, Herculi populo, Baccho hedera, vel Pampinis, Siluano & Diti cupresso, Isidi Abrotano; sic Apollini, id est Soli, sacrificabant redimiti lauro. Athenis porrò festus erat dies ramorum, quo in honorem Bacchi perferebantur ὄχοι, quasi μόχοι, hoc est tenues rami, præsertim vitis, quasi vituli, & victimæ. Ex quo ὀχοφόροι, id est, ramiferi appellati, & festum ὀχοφορία. Quin & Iosephus docet Iudæos solitos pro gratiarum actione sacrificare manibus gestantes ramos myrti, & palmæ, ex quibus mala persica dependebant, vt significarent dicanda esse Deo cor & linguam. Persici enim frondes habent aliquam linguæ speciem; fructus verò in cordis effigiem conformatos. Hinc & Hebræi Christum quasi Messiam Regem inducentes, Hierosolymam in die Palmarum, ramos palmæ, & oliuæ ei prætulerunt. Causam dat Porphyrius, & ex eo Nicol. Causinus: *Antiqui*, inquit, *neque thus, neque aliam, victimam offerebant, sed folia velut primam pubescentis natura lanuginem manibus decerptam Dijs adurebant: quo signo Deum Creatorem testabantur, à quo herba, & fruges, atque omnia à terra orta producerentur, & adolescerent.* Insuper, coronabant non tantùm se lauro, sed & victimas, & aras, quin & astantes: Laurus enim Regina est arborum, vt Sol Astrorum, hinc Laurus priscis symbolum, & omen fuit regni. Itá Suetonius narrat, quod Liuiæ statim post Augusti nuptias, Veientanum suum reuisenti, præteruolans Aquila gallinam albam, ramum lauri rostro tenentem demiserit in gremium. Cùmque nutriri alitem, & plantari ramum placuisset, tanta pullorum soboles prouenit, vt hodie quoque ea Villa *ad Gallinas* vocetur: tale verò lauretum, vt triumphaturi Cæsares indè laureas discerperent, fuitque mos triumphantibus, alias confestim eodem loco plantare, & obseruatum est, sub cuiusque obitum arborem ab ipso institutam elanguisse. Itaque vltimo Neronis anno, & sylua omnis exaruit radicitùs, & quidquid ibi gallinarum erat; interijt. Rursùm, credita est laurus, æquè ac Sol venena dispellere. Denique, Plinius docet Laurum lustrationibus adbiberi solitam, eamque vnicam arborum non tangi fulmine.

Cap. 8. 2 Machab. 6. 7. *Lib. 3. Hist. c. 10.* *Elect. Symb. pag 212.* *In Galba.* *Lib. 15. cap. 30.*

Cæterùm videntur Iudæi ad Orientem Solem orasse, cuius consuetudinis meminit D. Augustinus lib. 2. de Serm. Domini in Monte cap. 9. atque adorantes ramos, non palmarum vt S. Hieronymus, sed lauri gestasse manibus, atque eos, quia odoratos, admouisse naribus, quasi gratias agentes Apollini Conditori lauri,

&

& auctori suauis eius odoris, eosque osculando adorasse Apollinem, sicut osculo manuum adorabant Solem. Cùm enim eum osculari, & contingere non possent, eius loco manum, & ramùm osculabantur, sicque eum adorabant, & venerabantur. Hinc Virgilius: *Gratissima Phœbo laurea,*

Et Horatius: *Apollinari laurea donandus.*

Atque ab Ouidio, *Laurus Apollinea, & Phœbea,* ac vicissim *Phœbus,* id est, *Sol lauri-fer* vocatur.

Iob. c. 31. 26.

Eclog 7.

Lib. 4. Carm. Ode 2.

Verùm Christiani primitiuæ Ecclesiæ Orientem versus orabant, sed non vt Iudæi, qui Solem adorabant, vti suprà ostendimus cap. 43. Plura hac de re videantur apud Cornel. à Lapide in cap. 8. Ezechiel. & cap. 47. in Genesim.

CAPVT LX.

De consuetudine velandi capita mulierum apud veteres. Ethnici velati circuibant aras.

VElandi consuetudinem siue mulieres, siue Virgines peruetustam esse docent historiarum monumenta. Nam tempore nascentis Ecclesiæ vsitata fuisse constat, non solùm apud Christianos, sed etiam pluribus ante sæculis apud Arabes & Carthaginenses, quorum fœminæ non modò religionis ergò, sed & honestatis causa caput velabant, teste Tertulliano. Vnde apud primos Christianos peruetustus ille vsus frequentatus fuit, adeò vt Doctor Gentium edixerit: *Omnis mulier orans, aut prophetans non velato capite, dehonestat caput suum.* Hinc ex mandato Petri constituit Linus, nè qua mulier nisi velato capite templum ingrederetur, quod videtur, inquit Polydorus, ab Hebræis accepisse, quorum Pontifici non licebat esse intecto capite dum templum ingrederetur. De fœminis multò magis, apud quas *tam solemne erat earum velamen capitis, vt indè noscerentur*, inquit Tertullianus. Sic Rebecca conspecto eminùs sponso, velauit faciem. Susanna in iudicium vocata, velata fuit, nè adhuc pulchritudine sua placeret Iudicibus impijs. Consonant alia scripta eiusdem Tertulliani: *Indicabunt vos Arabicæ fœminæ, quæ non caput, sed faciem quoque ità totam tegunt, vt vno oculo liberato contentæ sint dimidia frui luce, quàm faciem totam prostituere.* Indignatur autem Tertullianus Virginibus sui æui, quod quæ dicta erant à Paulo de mulieribus, aperto stabant capite in Christianorum Congregationibus, vt faciliùs viros allicerent, neque sibi dicta illa putarent. At ipse templum Dei domum precationis esse vult, non nundinationis puellaris. Hinc exhortatur, imò obsecrat egregiè Virgines iuxtà ac mulieres, vt velatæ continuò sint: *Oro te,* inquit, *siue mater propter filios, si soror propter fratres, si filia propter patres: omnes in te ætates periclitantur, indue armaturam pudoris, circumduc vallum verecundiæ, murum sexui tuo strue, qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos: Adimple habitum mulieris, vt statum virginis serues, mentire aliquid ex his quæ intus sunt, vt soli Deo exhi-*

De Veland. Virg.

Lib. 4. de Inuen. rer.

Lib. de Corona milit.

d. Lib.

beas veritatem, quanquam non mentiris nuptam: Nupsisti enim Christo: illi tradidisti carnem tuam, illi sponsasti maturitatem tuam. Incede secundùm sponsi tui voluntatem, Christus est qui & alienas sponsas, & maritas velari iubet, vtique multò magis suas.

a Lib. cap. 11

In cap. 16. Ezechiel.

Hactenus Tertullianus. Vndè videre est virgines æquè atque matronas, cum distinctione post paullò dicenda, velatas fuisse, quod etiam ex Epistola S. Hieronymi (ad Marcellam) patet satis. Vidè quoque Cornel. à Lapide, qui insuper scribit velamen in capite fuisse peplum sericum, & subtile à capite ad talos ferè demissum, quo se totas operiebant virgines Hebreæ, atque etiam meretrices, quæ se virgines mentiebantur. Coniugatæ verò, peplo isto omnia velabant præter faciem: & hoc per demissionem animi, auctore Plutar. *Deos*, inquit, *aperto capite adorauerunt, vel quod ea tectione animi demissionem ostenderent, vel potiùs verentes, nè qua vox mali ominis foris accideret.*

Lib. 5.

Sed & illud obseruatum cùm Deos suos, & illorum aras circuirent, velato id capite præstitisse: quem morem tangit Lucretius:

> *Nec pietas vlla est velatum sæpè videri, Vertier ad lapidem, atque omnes accedere ad aras, Nec procumbere humi prostratum & pandere palmas, Ante Deûm delubra.*

Serm. 10.

S. Ambrosius: *Saxi mola est paganis Iupiter, Herculesque lapideus, circa quos cæcis oculis frequenti errore circumeunt.*

Hactenus de Ritu velandi capita mulierum. Nunc de alia consuetudine agamus per quam insimulati de aliquo crimine, illud deprecabantur.

CAPVT LXI.

De varijs formis Purgationum apud veteres, & de hodierno iure purgationis.

PVrgatio alia erat aquæ feruentis, vel frigidæ, alia ferri candentis, vtraque vulgaris appellata, eò quod vulgus ferè pluribus in locis ijs olim vti soleret, ità quasi miraculo quodam diuinitùs edito, suam nunc vltrò velle, nunc etiam cogi demonstrare, vel innocentiam, vel nocentiam, seu noxiam, seu culpam, seu crimen, vt si quis de scelere quopiam grauissimè suspectus, ac male passim audiens, eam sui purgandi rationem, vel vltrò susciperet, vel inuitus etiam suscipere cogeretur ab hominibus barbaris. Intelligitur autem facilè quomodo, vel per aquam feruentem, vel per ferrum candens purgatio fieret, vt nimirum si talia nudo contrectans corpore, vel manibus, vel alijs membris, sequeretur adustio, facinus obiectum perpetrasse censeretur, pœnisque subderetur, quasi legitimè conuictus.

Cap. vlt. de purg. vulg.

Ind. c. vlt.

At non facilis est intellectus, quænam esset per aquam frigidam purgatio, nisi quod Abbas Panormitanus, alijque tradunt, quasi per manus acceptum genus istud purgandi sese sic habere. Vas ingens, inquit Boët. Episcopo in cap. Relatum,

Nè

Ne Cler. vel Monach. nu. 12. homine purgando sublimius , ac altius frigida re- " plebatur; in illud homo nudus à summo, seu supernè per viros aliquot supra a- " quam illam suspensus, atq; [illegible] tentatus repentè demittebatur, qui si tam grauiter " descenderet, atque tam profundè ferretur, & immergeretur, vt fundum vasis il- " lius contingeret, quasi crimine ipsum deprimente, conuictus reputabatur, at- " que damnabatur : sin adeò profunde non demergeretur , quasi nullo crimine " grauatus, aut pressus reputabatur insons. Quibus purgationum generibus " nihil potuit esse stultius, nihil magis temerarium , nihil magis impium, " vt in quibus & ipse Deus tentari videbatur, ex cuius nutu , voluntateque " (scilicet) istæ nugæ penderent , atque dirigerentur. Olim quidem Deus Optimus Max : in muliebris adulterij suspicione per Mosaïcam legem , quoddam purgationis horribile genus proposuerat: sed illi tantùm populo sibi peculiariter electo, tum propter nasciturum ex eo Messiam Christum Dominum, tum quia " durissimè suas alioquin vxores tractassent mariti, singulariter, atque miraculosè " contra coniuges adulteras consultum voluit : id quod in exemplum trahi neque " potest, neque debet vnquam. Verùm violentæ istæ purgationes, & cum tentatione Dei coniunctæ, per iura Canonica è medio sublatæ sunt, exstatque apud Baron. Stephani Papæ rescriptum , quo reprobantur nugaces istæ purgationes.

Num. 5.

An. Chr. 890.

Aliam purgationis formam refert idem Baronius, quâ vsus Gregorius VII. Papa aduersus Schismaticos, & nominatim Germaniæ Regem Henricum Romanæ Sedis hostem infestissimum. Nam vocato per Gregorium Missam celebrantem Rege coram vniuersa adstantium multitudine, cùm sacratissimam Hostiam teneret, contestatus est eam se sumere in iudicium criminum, quæ Schismatici aduersus ipsum promulgassent: vt si innocens esset absolueretur ab omni suspicione ; si verò reus, subitanea periret morte ac post illa terribilia verba, cùm idem partem Dominici corporis libertimè assumpsisset, populusque in laudes Dei, innocentiæ eius congratulatus aliquamdiu clamasset, tandem impetrato silentio, conuersus ad Regem, oblata ei residua Dominici Corporis parte, eandem æquè ei detulisset criminum obiectorum canonicam purgationem, sed Rex inopinata re attonitus, & ad tam horrendi examinis necessitatem æstuans, habito cum suis consilio refugit illam purgationem, eo prætextu, quod absentibus accusatoribus suis, haud quidquam virium apud incredulos habitura esset , qualiscùmque pro tuenda innocentia sua satisfactio. Atque hanc historiam his ipsis verbis narrat Lambertus Schafnaburg, quam affert in suis Annalibus Eminentiss. Cardinalis Baronius.

An. Chr. 1077.

Fuêre & alij Pontifices qui sese purgarunt, sed iuramento: qui ritus etiam mansit in Ecclesia , vt passim videre est in Decreto Gratiani, sed & apud Platinam in Paschale I. Damaso, Symmacho Leone III. Sixto III. Pelagio I quos constat sese varijs modis purgasse.

An. Chr. 1077. 2. quæst. 5.

Sed hodiè crimina obiecta diluuntur non solùm iuramento, sed & per testes,

Cap. Accedens de purg. can.

qui cum Reo iurent eundem immunem à tali crimine, iureque iurando testes sex, vel octo, aut plures, siue pauciores arbitrio Iudicis asserentes se credere pro certo illum non commisisse tale delictum. Verùm, ad hanc purgationem perueniendum non est, nisi cùm Reus publicâ laborat infamiâ, & crimen plenè probatum non est. Nam si alterum desit, purgatione opus non est, sed vel absolutione, vel condemnatione. Testes autem purgatores eligere eos debent, qui eandem dignitatem, & conditionem habent quam Reus ipse: Si verò tales non inueniantur, saltem eligendi sunt viri probi, & existimationis bonæ, qui vitam & mores suspecti, seu infamati, non tam præsenti tempore nouerint, quàm præterito. Viles autem & plebæi homines, & malo genere nati, non sunt damnandi vt se purgent, tum quia expurgatores non inuenient, tum quia huiusmodi homines potiùs torqueri debent. Quod si fortè ad hanc purgationem damnentur, & bonos expurgatores non inuenerint, recipiendi erunt alij mediocres, nec defensionis facultas eis denegetur. Ergò purgatio hæc, ad eos qui sunt claris parentibus nati, aut honoribus eminentes magis pertinet.

Cap. Cùm dilectus d. tit. l. qui accusare Cod. de Edendo. c. Si legit. 2. q. 4. Cap. Dilectus de purg. can. Abb. & alij in c. Sollicitudines de purg. can.

Cæterùm, qui deficit in probatione, pro conuicto habetur, & puniendus est pœnâ criminis, secundùm modum, quo causa eius acta est. Si accusatus fuit, coërcendus est pœnâ ordinariâ; si verò inquisitus, vel denunciatus, arbitrio Iudicum pœna moderanda est, sumptibus tamen inquisiti, vel accusati: quia æquum non est, vt Fiscus ferat iustas expensas, Io. Bernard. in Praxi cap. 141. Iacob. Simanca in Enchrid. violatæ Relig. tit. 54. Atque hæc in gratiam studiosorum antiquitatis, aliorumque quibus vsui in forensi palestra hæc esse possunt.

Cap. Inquisitionis de accusation.

CAPVT LXII.

Quæsitum, vtrum Salomon sit in album Sanctorum relatus? discutitur affirmatiua, & negatiua, tandem declaratur rem in incerto versari, & iudicio Ecclesiæ relinquendam esse.

SVbijt hîc animum cogitatio, an magnus ille Rex Salomon sit inter Beatos? Cogitationi meæ, ac aliorum, vt faciam satis, proponam primam partem affirmatiuam, quæ constat his argumentis, saluo semper Ecclesiæ iudicio. Imprimis quamuis potentissimus, & sapientissimus ille Rex grauiter Deum à quo tot beneficijs affectus erat, offenderit, vtens nimirum familiariter impia mulierum alienigenarum consuetudine, & amore, adeò vt illarum Idola excoleret, nihilominus cùm tandem vitæ anteactæ eum pœnituerit, vt plerique omnes censent, verosimilius est eum Beatorum consortio gaudere & adscriptum esse.

Probatur primò, auctoritate D. Hieronymi, qui in Ezechielem scribit, quod licet Salomon peccauerit, tamen pœnitentiam egerit, & iterum in Ecclesiasten sic inquit: *Dicunt Hebræi locum esse Salomonis pœnitentiam agentis.* Insuper Ambrosij

cens-

censura sic inquientis: *Quid de Salomone? quem quoniam Iudaïcum vulgus æstimabat venisse pro Christo ne videretur esse supra hominem, corruit permissu diuino. Sed & Hebræorum scripta eum Sanctum nominant, vt à nobis de eius pœnitentia dubitationem tollant: Imò asserunt Hebræi Salomonem templum, quod ipse ædificauerat, ingressum esse cum quinque virgis, ex quibus quatuor dedit totidem Legisperitis, vt ab eis verberaretur, qui consulto inter eos consilio responderunt se in vnctum Domini manus non missuros. Itaque suo frustratus desiderio, sese exauctorauit, regnumque posuit.*

Sed & hanc rationem nonnulli asserunt, quod si auctor reprobatus esset, consequens videretur, vt eius dicta, & scripta reprobarentur. Vnde S. Gregorius: *Cuius enim vita despicitur*, inquit, *restat vt eius prædicatio contemnatur.* Cùm verò scripta Salomonis, & dicta per Ecclesiam approbentur, consequens est, vt eius extrema vita approbetur.

Cap. Fraternitatis de Haret. Homil. de Virgin.

Alia exstant pœnitentiæ per Salomonem actæ testimonia, inquit P. Drexelius è Societate IESV in suo Opusculo de Salomone: quam pœnitentiam credibile est cœpisse agere Anno Imperij sui 39. duobus vltimis vitæ annis quibus scripsit tres libellos, scilicet Prouerbia, Cantica Canticorum, & Ecclesiasten: In quibus publicam certè confessionem delictorum est legere. Agnoscit lapsum, agit pœnitentiam, ambit veniam: Hinc illæ voces pompam & voluptatem detestantes: *Vanitas Vanitatum, & omnia vanitas*: Potuit Salomon idem quod Seuerus Imper. dicere: *Omnia fui, omnia expertus sum, sed nihil expedit. Omnia inania, vana, ventosa, vacua, omnia nugæ, fumus, somnia.* Itaque credamus hæc horum expertissimis. Plura pro hac parte affirmatiuâ petat qui volet è P. Drexelio.

Accedit Magister Sententiarum exponens verba Nathan Prophetæ, Dauidem de Salomone alloquentis: *Stabiliam thronum regni eius, vsque in sempiternum, & ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in filium.* Vnde infert ex hac promissione Salomonem saluum esse. Amplius, Glossa ordinaria, scribit eum quidem præ cæteris omnibus sui temporis Deum grauiùs offendisse, adeò vt Idolis Concubinarum suarum thus dederit, templaque ijs in Vrbe Hierusalem excitauerit. verùm posteà ipsum tantorum pœnituisse scelerum, & in eâ pœnitentiâ librum Ecclesiasten composuisse: in quo ostendit apertè omnia vana esse & caduca, atque ità & se, & alios reuocat ab omni amore mundano. Denique, cùm misericordia Dei sit infinitiès, vt Theologi loquuntur maior quàm grauitas omnium peccatorum totius mundi, omniaque omnium peccata ad misericordiam Dei, & merita Christi sint adinstar guttæ aquæ in immensum ignem proiectæ, verosimilius est Deum qui propter nomen suum, peccatis hominum propitiatur, ob eius anteriora merita, omnes ipsius culpas remisisse.

Atque hæc opinio affirmatiua licet probabilius fulciatur argumentis, lubet tamen alia argumenta contrariam partem adstruentia examinare, quæ producit Eruditus in Christo Pater Corriel. à Lapide è Societate Iesu scribens Prosperum, S. Cyprianum lib. 1. Epist. 5. Bellarminum, & alios, quos ibi appellat, censêre illum esse damnatum.

Lessius in Posthum. Opusc. de summo bono c. 3. In Ecclesiasticum cap. 47.

Primò, quia Syracides assignat lapsum Salomonis, tacet verò eius pœnitentiam, quam non tacuit in lapsu Dauidis, dicens v.13. *Dominus purgauit peccata ipsius.* Idem facit Scriptura 3 Reg. cap. 11.

Secundò, quia si Salomon post lapsum verè pœnituisset, vtique debuisset destruere templa, & Idola à se fabricata: hoc autem non fecit: nam illa manserunt vsque ad Iosiam, ergò mortuus est in peccato & impœnitens.

Tertiò, quia ideò Deus Salomoni tot opes, delicias, honores, omnemque mundi gloriam concessit, vt eum in hac vitâ remuneraretur, in alterâ verò puniret eius scelera tam enormia. Vnde S. Augustinus Salomonem reprobatum asserit. Sicut enim signum prædestinationis est affligi in hoc mundo, itâ signum reprobationis est, bonis mundi affluere, iisque intemperanter se immergere, sicut fecit Salomon. Vnde B. Nilus, qui opinione magnæ sanctitatis floruit anno Domini 976. *Rogatus an Salomon saluus esset?* Respondit: *De Salomone nihil vspiam legimus in Sacra Scriptura, quod post peccatum pœnitentiam egerit, sicut Manasses. Quis ergò dicere poterit de illo, quod saluus sit?* Ita habet eius vita, quod & scribit Illustriss. Card. Baronius, & confirmatur ex illo Dauidis ad Salomonem: *Si quæsieris Dominum inuenies eum; si autem dereliqueris eum, proijciet te in eternum.* Et paulò ante de eodem Salomone dicit Deus: *Firmabo regnum eius vsque in æternum si perseuerauerit facere præcepta mea, & iudicia, sicut & hodie.* Et alibi: *Si dereliquerint filij eius legem meam, &c. visitabo in virga iniquitates eorum,* & non addit, *Misericordiam meam non dispergam ab eis, sed non dispergam ab eo,* id est, à Dauide, inquit ibi Bellarminus.

In Psalm. 124.

Anno Chr 976.

1. Paralip. 28.

Ps. 88.

Alij tamen, cum S. Hieronymo [a], Ambrosio [b], Hilario [c], Cyrillo [d], & Bacchario [e], qui fuit coæuus S. Augustino, mitiùs loquuntur, beneque de Salomonis pœnitentiâ, & salute confidunt: atque coniecturas afferunt probabiles, itâ Delrio, Barradius, & fusè Pineda. Nam de eius pœnitentiâ ipse de se iuxta LXX. Interpretes ὕστερον ἐγὼ μετανοήσα ἐπέβλεψα τοῦ ἐκλέξασθαι παιδείαν. id est, *nouissimè egi pœnitentiam, & respexi vt eligerem disciplinam.*

a Lib. 2. contr. Iouinian. b Lib. 2. Apolog. Dauid. c. 3. c In Psal. 52. d Cathechis 2. e Epist ad Ianuar. Prouerb. cap. 24.

Denique, tertij inter vtramque sententiam inuicem oppositam incedunt medij, ac de eius salute dubitant, neutram vt in partem inclinare velint. Hi sunt Hugo à S. victore, Hostiensis, Panormitanus, Innocentius, Archidiaconus Turrecremata, Feuardentius, Pamelius, & alij quos citat, & penè sequitur Lorinus. Vrgent secundi illud Dei de Salomone promissum, *Misericordiam autem meam non auferam ab eo.* Psal 88. v. 34. licet de Dauide illud dictum scribat doctiss. Bellarminus vt suprà diximus; alij tamen hanc misericordiam non intelligunt de Salomonis salute, sed de Regni eius, & prosapiæ regalis propagatione: Subdit enim *sicut abstuli à Saül, quem amoui à facie mea; ne coram me regnaret,* surrogans ei Regem Dauidem, oculis meis placentem, ac præcedit; *Et stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum.* Propter Dauidem enim merita, promiserat Deus, se progeniem eius in regno perpetuaturum, nec propter Salomonis demerita se pollicitationem hanc rescissurum.

Præfat. in Ecclesiasten, cap. 2.

Vt-

Vt vt-fit, hominibus incertam & dubiam Salomonis salutem voluit esse Deus, inquit Cornel. à Lapide, vt omnibus metum sanctum incuteret, doceretque fugere mundi delicias, & pompas, quasi periculosas, & ad peccatum illices; Hæc satis de Salomone cuius iudicium & definitionem Ecclesiæ Catholicæ cum multis doctis & sanctis viris lubens relinquo.

In Ecclesiasticum cap. 47.

Licet tamen propendeam magis, saluâ pace negantium, in dictam affirmatiuam sententiam, propter exuperantem Dei clementiam, cuius natura bonitas, cuius opus misericordia, & cuius proprium est misereri, vt testatur Ecclesia quæ falli non potest, præterquam quod Salomon fuerit singulariter à Deo dilectus. Nam 2. Reg. 7. dicit de illo Deus: *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium.* Et cap. 12. *Vocauit nomen eius Salomon, & Dominus dilexit eum, misit in manu Nathan Prophetæ, & vocauit nomen eius Amabilis Domino, eò quod Dominus diligeret eum.*

CAPVT LXIII.

Rursum de Salomone verùm ille fuerit sapientior Adamo?

SAlomonis mentione lubet animi causâ quærere, an is fuerit sapientior Adamo? Affirmantibus adstipulari videtur diuina scriptura, faciens Salomonem sapientiorem omnibus hominibus, qui eum antecesserant, quique post eum futuri erant. Sic enim loquitur Deus cum Salomone: *Dedi tibi cor sapiens, & intelligens in tantum, vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.* Quo scripturæ loco inductus doctissimus ille Tostatus non dubitauit asserere Salomonem fuisse Adamo sapientiorem. Cui tamen minimè assentitur P. Pererius in Genesim, quin potius existimat Adamum omni genere scientiæ ac sapientiæ humanæ præstantiorem fuisse; tum quia Adam creatus est in statu innocentiæ, hoc est perfectissimo, tum quia ipse tam corpore quàm animo perfectissimus fuit, perfectio igitur scientiæ, quæ est hominis propria, magis decebat statum illum hominis perfectum, & magis conueniebat Adamo, quàm Salomoni; tum etiam quod perfecta scientia rerum naturalium non tam necessaria, aut vtilis futura erat Salomoni, quàm Adamo, qui primus futurus erat Magister humani generis, primusque omnium disciplinarum doctor, & qui naturas rerum quas nunc ignoramus, ante peccatum nôrat, quod satis apertè colligitur ex Cap. 2. Genes.

Lib. 3. Reg. c. 32

Lib. 5. c. 9.

Quod autem Scriptura Salomonem excelluisse scientiâ omnes qui ante eum fuerant testatur, nec huic opinioni aduersari videtur, si hac conciliatione & epikeiâ vtamur Pererij. Primò, Salomonem fuisse sapientiorem omnibus, vno tamē excepto Adamo: non enim rarò vniuersalis locutio scripturæ, nō vniuersaliter accipienda est, sed vt plurimum, & maximâ ex parte. Vel fit comparatio Salomonis cum omnibus alijs hominibus, qui proprio studio, industriâ, vigilantia, & diligētia

tiâ sapientiam sunt adepti, extrà quorum numerum est Adamus, qui eam sibi diuinitùs inditam habuit: nam que velimus nolimus, ex illâ generali sententiâ Dominum nostrum IESVM CHRISTVM excipere est necesse. Vel alio modo dictus est Salomon sapientior omnibus, non quidem simpliciter omnibus hominibus, sed omnibus Regibus, & Principibus, qui ante eum præfuerant Hebræo populo, aut etiam quibuslibet gentis Hebrææ, qui doctrina vllo tempore excelluerunt Hierosolymis. Quam interpretationem valdè probabilem facit, quod de se ipsemet Salomon scripsit, sub finem primi capitis libri Ecclesiastæ. *Ecce, inquit, magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Hierusalem.* Vel denique, Scriptura non loquitur de sapientia, quæ est scientia speculatiua rerum naturalium, & diuinarum, sed de scientia politica, quæ est prudentia benè regendi, ac moderandi Ciuitates, ac populos. Et hæc interpretatio fidem capit ex Sacra Scriptura, quæ illo ipso loco narrat Salomonem petijsse à Deo non scientiam rerum naturalium, sed prudentiam regendi populum Hebræum, hæc enim ità loquentem facit Salomonem: *Dabis Domine seruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare posit, & discernere inter bonum, & malum: quis enim poterit iudicare populum istum, populum tuum hunc multum?* Et Deus respondit ei: *quia postulasti verbum hoc, & non petijsti tibi dies multos, nec diuitias, nec animas inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium: ecce feci tibi secundùm sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens, & intelligens, in tantum, vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit,* quæ tamen intelligenda esse nedum de doctrina politica, verumetiam de scientia rerum naturalium speculatiua, docet idem Peter. per textum lib. 3. Reg. cap. 4.

CAPVT LXIV.

Vtrum Christus Dominus flagro quod in Templo parauerat, eiecerit homines negotiatores, an verò tantùm animalia?

Matt. 2. Ioan. 2. Luc. 19.

SI factum istud Christi Domini quod recensent Sancti Euangelistæ penitùs nonnulli perpenderent, tam facili ausu in locis illis sacris non vacarent ambulationibus & sermocinationibus nugatorijs, adeòque confabulationibus.

Quanto enim opere displicuerit Christo Domino templi profanatio per negotiationes tam nummulariorum, quàm animalium venditiones, quæ alioqui Sacrificijs seruiebant, satis superque patet, dum is flagello è funiculis facto, maximo zelo negotiantes è templo, id est, eius atrio tam homines, quam animantia vi maxima exegit. At dubitant hic plerique, an homines flagello isto eiecerit, an verò solum animalia? Iansenius Episcopus Gandauensis quæstionem hanc mouet, & iusta iudicij trutina ponderata, tandem probat Christum flagel-

In Cõcord. Euangel.

gello homines non abegisse, sed tantùm boues, & oues. Siquidem cùm dicitur in Textu sacro, Dominum flagello facto eiecisse omnes de templo, dictionem *Omnes*, non referri debere ad homines autumat, sed oues, & boues. & quidem non eiecisse vendentes, aut saltem flagello non abegisse, manifestiùs ex eo patere, quod vendentibus columbas dixerit: *Auferte ista hinc, &c.* Hoc enim demonstrat mansionem eorum qui columbas vendebant, post eiectionem ouium, & boum: flagello quidem vsus fuerit ad eijciendum oues, & boues, sed ad eijciendum columbas inutile erat flagellum (conclusæ enim erant in ligneis caueis, vt moris est) ideòque monet venditores earum: *Auferte ista hinc*; quasi dicat: Oues, & boues ego eieci, vt vidistis, vos ergò similiter tollite ista hinc. Notandum enim quod quia iuxta mandata legis in augustissimo illo toto orbe templo Domini (vt scribit S. Hieronymus) de cunctis penè regionibus Iudæorum illuc populo confluente, innumerabiles immolabantur maximè festis diebus, hostiæ taurorum, arietum, hircorum: pauperibus, nè absque sacrificio essent, pullos columbarum & turtures offerentibus, accidebat plerumque vt qui de longè venerant non haberent victimas. Excogitauerant igitur Sacerdotes quomodo prædam de populo facerent, & omnia animalia quibus opus erat ad sacrificia, venderent non habentibus, & ipsi rursùm empta susciperent. Hanc stropham eorum crebra venientium inopia dissipabat, qui indigebant sumptibus, & non solùm hostias non habebant, sed nè vnde emerent quidem aues, & vilia munuscula. Posuerunt itaque nummularios, qui mutuam sub conditione darent pecuniam, sed quia erat lege præceptum, vt nemo vsuras acciperet, & prodesse non poterat pecunia fœnerata, quæ commodi nihil haberet, & interdum sortem perderet, excogitauerant & aliam technam, vt pro Nummularijs collybistas facerent. Itaque Christus Dominus videns domum profanari, eiecit omnes vendentes, & ementes boues, & oues, & columbas, dicens illis è Scripturâ Sacrâ testimonium, quod Domus Patris eius orationis domus esse deberet, non spelunca latronum, vel domus negociationis. *Latro est*, inquit Hieronymus, *qui lucra de religione sectatur*, *cui inter omnia Domini signa hoc visum est mirabilius, quod homo tantoperè contemptibilis*, inquit, *illo tempore Scribis, & Pharisæis sæuientibus, vno flagello tantam potuerit eijcere multitudinem: igneum enim quiddam, & sydereum radiabat ex oculis, & Diuinitatis Maiestas lucebat in facie.* Vide Ianseni-um & Emanuelem Sa, qui plura hac de re.

In cap. 21. Matth.

* * *

CAPVT LXV.

An vnctio Regum imprimat characterem? & an Reginæ inungantur? Formula inungendi Reges.

Cap. 4. & 5.

QVoad priorem propositionis partem, dicimus cum Alexandro Patricio Theologo in suo Marte Gallico, vnctionem huiusmodi non imprimere characterem. Vocamus autem characterem signum quoddam spirituale, & indelebile, seu vt alij, potestatem quandam spiritualem, quæ indelebiliter à Deo imprimitur in animæ potentiâ rationali, scilicet intellectu quæ adeò indelebilis est, vt nequidem mortalitate expletâ auferatur. Nam vt loquitur Concilium Toletanum, *Quod semel infixum est, euelli nequit, & manet omnimodè inconuulsum*, licet constet plures Reges bis, terve vnctos, & coronatos. Nam vt vtar verbis eiusdem Alexandri, de Pipino testantur Historici, eum primò à Bonifacio Archiepiscopo Moguntino vnctum, & coronatum esse. *Pipinus Rex Francorum appellatus est, & ad huius dignitatem honoris vnctus sacra vnctione manu Sanctæ memoriæ Bonifacij*. Quod ipsum Annales Francorum, Fuldenses, Reginus in Chronico, & recentiores vnanimiter verum esse agnoscunt. Triennio verò circiter post, à Stephano Papâ, de quo idem statim subijcit. *Is postquam à Rege Pipino Ecclesia Romana defensionis firmitatem accepit, ipsum sacra vnctione ad Regiæ dignitatis honorem consecrauit.* Cui ijdem, qui antè citati sunt, adstipulantur. Exemplum Patris, Carolus Magnus in filijs suis imitatus est. Nam vt Adelhelmus, *Baptizauit Pontifex* (Adrianus) *filium eius Pipinum, vnxitque eum in Regem, & Ludouicum fratrem eius, quibus & coronam imposuit*: Pipino scilicet Italiæ, Ludouico Aquitaniæ, teste Reginone. Quem Pipinum tamen Sigonius, & Faucerus à Leone Pontifice Carolum Imperatorem inaugurante, iterum Regem Italiæ vnctum esse tradunt, Ludouicum verò Regem Aquitaniæ Stephanus Papa, qui Leoni successerat, posteà Rhemis, *Celebratis ex more solemnijs, diadematis impositione, coronauit*: Quo tota illa inaugurationis, & vnctionis ceremonia comprehenditur. Quid quod ipse Carolus Magnus bis inunctus, & coronatus fuit? Nam præter Adelhelmum, Annales Fuldenses conceptis verbis dicunt: *Stephanus duos filios eius* (Pipini) *Carolum, & Carolomannum sacra vnctione vnxit in Reges.* Et idem posteà à Leone Pontifice in Missarum solemnijs Imperator coronatus est, vnctione à capite ad pedes vsque superfusa, iuxta antiquum Iudaïcæ consecrationis ritum, De quò Poëta Græcus:

VIII. Cant. 17.

Adel Continuat. anno. nu. 730.

Anno 781.

Οὐ μὴν ἀλλὰ χρὴ βασιλεὺς κατὰ νόμοις ἰουδαϊκοῖς,
Κάκ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἐλαίως τοῦτον χρίει;
Cæterùm, Iudaïcis etiam ritibus vsus
A capite vsque ad pedes eum perfundit oleo.

For-

Formula autem inungendi Franciæ Reges hæc erat: *Vngo te in Regem de oleo sanctificato in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti*: Quæ formula desumpta est ex Cæremoniali Romano, in quo nulla prorsus fit characteris mentio, additurque inter alios ritus, & iste, dum gladio Regem accingit Pontifex. *Attende*, inquit, *quod Sancti non in gladio, sed per fidem vicerunt Regnum*. Et diadema capiti imponens: *Accipe*, inquit, *coronam Regni, quam sanctitatis gloriam, & honorem, & opus fortitudinis significare intelligas*: Et sceptrum tradens: *Accipe virgam virtutis, & veritatis, qua intelligas te obnoxium mulcere pios, terrere reprobos*. Istique ritus nedum Franciæ Regibus, vt apertè ostendit Patricius, verumetiam plerisque alijs Regibus adhibebantur.

De vnctione Reg.

de Regno cap. 9. & 10.

Quo verò ad alteram propositionem, Reginas non paucas inunctas, idque ad spiritualem, & sacram magis cæremoniam, ac solemnem inaugurationis ritum, quam ad characteris impressionem fuisse constat, veluti in Clementiâ Filiâ Alphonsi Regis Hispaniæ, vxore secundâ Ludouici iunioris, Margaretâ vxore Sancti Ludouici alijsque plurimis. Satis dictum sit in re non omnibus patente.

CAPVT LXVI.

Rursum de Inaugurationibus, & Vnctionibus Regum, atque Pontificum apud Iudæos.

Vicino deflexu tractemus de vnctione Regum Hebræorum, quam dicimus processisse ab ipso præcepto diuino, quo constat Moysi Tabernaculum ædificanti mandasse Deum, vt sacrum conficeret vnguentum, quo posteà Sacerdotes, ac Reges inungerentur. Hinc increbuit mos ille, vt quemadmodum Romanis Imperatoribus, inquit Lactantius, indumentum purpuræ insigne erat regiæ dignitatis initæ, sic Hebræis vnctio sacri vnguenti nomen ac potestatem regiam conferret. Quapropter Aaron, qui fuit primus Pontifex cum iure successionis à Moyse vnctus est; & posteà Saül qui fuit primus Rex Hebræorum à Samuele Prophetâ etiam vnctus fuit, vt clarum est videnti sacrum Codicem.

Sed quæstionis est, quis ritus fuerit in inauguratione Regum istorum? R.P. Martinus Becanus octo ceremonias interuenisse refert, quarum prima; Futurus Rex in throno, seu solio collocabatur; Secunda vngebatur à Summo Sacerdote; Tertia, ponebatur Diadema super caput eius; Quarta, dabatur illi in manus liber Deuteronomij in quo lex erat scripta; Quinta, iurabat in Legis obseruationem; Sexta clamabatur à populo *Viuat Rex*, Septima, fiebant sacrificia omnis generis; Octaua, edebantur varia lætitiæ & approbationis signa.

Analog. Vet. & No. Testam. c. 7. quæst 6. 3. Reg. 1. & 2. Paral. 4 Reg. 11. Paral. 23. 2. Paral. 1 Reg. 11. 15. & 3.

Cæterùm, hanc inter vnctionem Regum, & Pontificum differentiam ponunt: Primò, quod omnes Pontifices ex præscripto legis vngebantur, & nisi vncti es-

Exod. 29. Leuit 8. d. c. 29.

ſent, non admittebantur ad officium Pontificale: at nullum exſtabat præceptum Dei, quo omnes Reges ad vnctionem adſtringerentur. Secundò, Pontifices ſemper vngebantur publicè coram populo apud Tabernaculum Domini; at Reges aliquandò priuatim, aliquando publicè, vt dictum eſt. Tertiò, Pontifices vngebantur oleo ſancto, id eſt, vnguento compoſito ex oleo, myrrhâ, cinnamomo, calamo caſiâ; at Reges oleo ſimplici, id eſt, non compoſito ex ſupradictis aromatibus. Quod licet aliqui negent, tamen hoc verius eſt, quod pluſculis argumentis probat idem Becanus, quem prolixius ſuper hac re diſſerentem, ſi lubet videto.

CAPVT LXVII.

De iure Sepulchrorum Rom. deq; eorum religione, ac Circuitionibus.

INtra muros Ciuitatis Rom. ne quiſquam ſepeliretur Lege olim XII. Tab. cautum erat. *In Vrbe*, inquit, *nè ſepelito, neve vrito.* Itaque veterum ſepulchra in agris fuiſſe ex Vlpiano compertum habemus, qui memoriæ prodidit Adrianum Imper. pœnam ſtatuiſſe aureorum quadraginta in eos qui in Ciuitate ſepulchrum feciſſent, quam Fiſco inferri iuſſit. Dio notat legem apud Romanos latam, nè mortui intra duo millia paſſuum in Vrbe cremarentur, quod quidem fuit olim priuilegium Gallicarum Ciuitatum. Nam in Concilio Bracar. Can. 4. *Si firmiſſimum hoc priuilegium retineant Galliæ Ciuitates, vt nullo modo intra ambitum murorum Ciuitatum cuiuslibet defuncti corpus ſit humatum, quantò magis venerabilium Martyrum debet reuerentia obtineri?*

Lib. 3. §. 5 de Sepul. viol.

Cæterùm, tanta erat apud veteres Sepulchrorum cura, vt Athenienſes etiam bello peremptos, ſi quis Dux honeſtare Sepulchra neglexiſſet, capite plecteretur: piaculum enim erat Sepulchrorum violare Religionem, teſte Paulo ICto. *Qui*, inquit, *corpus perpetuæ ſepulturæ traditum, vel ad tempus alicui loco commendatum nudauerit, vel Solis radijs oſtenderit, piaculum committi, atque ideò ſi honeſtior ſit, in inſulam, ſi humilior, in metallum dari ſolet.* Sed & Pomponius ſcribit: *Dominus fundorum, in quibus Sepulchra fecerint, etiam poſt venditos fundos adeundorum ſepulchrorum ius eſſe.* Itaque Cicero conqueritur publicatis Sex. Roſcij bonis nè iter quidem ad ſepulchrum patrium filio eſſe relictum. *Sepulchri autem violati actio*, inquit Vlpianus, infamiam irrogat, adeòque piaculum erat iuxta, aut ſupra monumentum habitare, nè conuerſationis humanæ attactu corpora defunctorum polluerentur.

Burchar. lib. 3. de Eccleſ. decret. L penult. C. de ſepul. viol. In Roſc.

Cæterùm, quàm magnifica fuerint Sepulchra Magnatum, hinc collige, quod in Vrbe non deerat columnarum, ſeu pyramidum copia vſquaque ſplendentium, deindè, niteſcebant ſigna, ac tabulæ, &c. *Columnarum ratio*, inquit Plinius, *erat attolli ſupra cæteros mortales, quo cæteris eminentiores faſtigio iſto extollerentur:* Sed luxuriem iſtam Sepulchrorum coërcuit lex, quâ ſancitum, ne quis Sepulchrum

chrum faceret operosius, quàm quod decem homines efficerent triduò, neve Hermas liceret imponi.

Verùm, Imperatorum Sepulchra ab alijs distinguebantur, nomine, & loco, Illa enim *Mausolea* dicebantur, & in Vrbe locabantur eaque, magnificentissima; ista verò priuatorum Sepulchra in aruis siue fundis. Licet prisco æuo præsigni magnificentia exstruerentur, sed coërcitus posteà luxus iste, vt dictum fuit.

Atque ritus iste, Hebræis quoque receptus. Nam de Iosue, sic loquitur sacer Codex: *Iosue mortuus est, sepelieruntque eum in finibus possessionis suæ in Tamnathara, quæ est sita in monte Ephraim.* *Iosuè cap. vlt.*

Simplicitas Christiana tumulatos in cryptis, seu earum lateribus, aut valuis Ecclesiarum (vt etiamnum videmus in Vrbe, & plerisque Belgij locis) sine vlla inscriptione sepeliebat: contrà Ethnici qui in Excelsis, teste Virgilio:

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus.

Suetonius: *In Monte summo vbi Vespasiorum complura monumenta*, adde Silium Italicum: *Vespas. c. 1.*

Inde petit tumulum summo quem vertice montis
Amphitryoniades spectandum ex æquore nautis
Struxerat, & grato cineres decorarat honore.

Quod intellige de Magnatibus qui virtutis causa consequebantur ius sepulturæ in Vrbe, vti testatur Cicero de Valerio Publicola, & P. Posthumio Tuberto, de quibus ille lib. 2. de legibus, & nos alibi diximus Centuria 1.

Animaduersum quoque Gentiles sepulchra atque tumulos circuiuisse religionis ergò. Appianus, *Pedites*, inquit, *& equites per turmas in orbem decurrentes, cum armis barbarico ritu illum laudabant.* Suetonius quoque, *Cæterum,* inquit, *exercitus honorarium ei tumulum excitauit, circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret.* Nota ergò alium ritum circumcurrendi, seu circuitum agendi circa sepulchra, qui mos posteà defluxit ad primores Christianos, præsertim circa tumulos Martyrum, quod colligitur ex his S. Hieronymi verbis, explicantis locum illum Prophetæ: *Et ecce murus forinsecus in circuitu domus vndique, & in manu viri calamus mensuræ sex cubitorum & palmi, & mensus est latitudinem ædificij calamo vno, altitudinem quoque calamo vno.* Mox Sanctus noster enodat de se loquens: *Dum*, inquit, *essem Romæ puer, & liberalibus studijs erudirer, solebam cum cæteris eiusdem ætatis, & propositi diebus Dominicis sepulchra Apostolorum, & Martyrum circuire, crebroque cryptas ingredi*, &c. *In funere Viriati.* *In Claud. cap. 1.* *In cap. 4. Ezechiel.*

Hunc porrò ritum videntur sequi pleræque Ecclesiæ apud Nos, in quibus solent fideles sepulchra Martyrum, aut eorum reliquias circuire, adeòque tempore Iubilæi ipsam Domini Crucem, vt sæpè vidimus in Ecclesia Cathedrali Leodien. alijsque, quâ de re paulò post dicemus. *Cap. 71.*

* * *

CAPVT LXVIII.

De reuerentia apud priscos, Templis, & delubris exhiberi solita: quod testimonijs Paganorum, & Catholicorum comprobatur. Fontes in illorum vestibulis. Cultus Martyrum in templis Christianorum. Templa Gentilium Delubra dicebantur.

A Cæcâ illâ & Cymmerijs vt aiunt tenebris obscuriore veterum religione exordiar, â Gentilibus inquam, apud quos in vsu positum erat, vt templorum limina non nisi nudis pedibus attingerent, teste Lyrano. Sed quæ illis veneratio? Audi Senecam: *Si intramus templa, compositi, si ad Sacrificium accessuri, vultum submittimus, togam adducimus, & in omne argumentum modestia fingimur, &c.* Imò, quod mirum videri debet vestibulis suauium apud illos dari solitum, caputque attundere, si Poëtæ credimus:

Exodi 3. Iustinus Martyr Apol. 2. Natura liū quæst. 7 c 30. Tibullus lib. 1. Eleg. 2.

Non ego si merui dubitem procumbere templis,
Et dare sacratis oscula limitibus:
Non ego tellurem dubitem perrepere supplex,
Et miserum sancto tundere poste caput.

Quem morem in primos nascentis Ecclesiæ Christianos deriuasse è scriptis D. Gregorij Nazianzeni notat magnæ vir eruditionis R. P. Iacobus Lobbetius Societ. IESV, popularis meus: solebant enim ad limina templorum procumbere, deosculari, & preces inibi fundere: *An non vides*, inquit S. Gregorius Nazian. *quot homines templi, huius vestibula deosculantur: hi quidem proni, capitibus abiecti, alij verò manu contingentes tum eandem admouentes ori?* Nec putes aliquos è multis templa sic coluisse, & obseruasse: nam & primæ notæ, adeoque Principes ipsos id genus pietatis vsurpasse, docet Prudentius Poëta Christianus:

Orat. 19.

In suo Specul. Ecclesiast.

Ipsa & Senatus lumina Quondam Luperci, & Famines
Apostolorum ac Martyrum, Exosculantur limina.

Imò, quod subijcit idem P. Lobbetius in amplissimo totius orbis dominatu, quod in purpura, sceptroque suspicias, animaduersum eò Augustos religionis venisse, vt multum honoris, ac gloriæ dari sibi existimarent, si ad ipsa templorum vestibula gloriosos cineres, & sanctarum mentium exuuias posuissent, & in ijs sepulchrum inuenissent. Appello Augustos manes, duo inquam Orbis Christiani lumina, *Constantinum, & Constantium*, quos diserto stylo ità expressit Chrysostomus: *Constantinum*, inquit, *magnum, magno se honore affecturum existimauit eius filius Constantius, si* (Constantinopoli) *in vestibulis Basilicæ Piscatoris parentem collocaret, vt quod in regijs ianitores sunt Regibus, id in sepulchro Reges sint Piscatoribus. Et illi quidem veluti ipsius loci Domini intus habitant; hi verò tanquam accolæ ac vicini præclarè secum agi putant, si ianua ipsis assignetur vestibularis.* Hactenus ille: qui rursum in Opusculo illo cui nomen

Hom. 26. in 2. ad Cor.

men dedit, *Quod Christus sit Deus: Roma*, inquit, *quæ Vrbium est regalißima, relictis omnibus ad sepulchra Piscatoris currunt Reges, & Præsides, & Constantinopoli Reges nostri magnam gratiam putant, non si prope Apostolos* (quorum particulam reliquiarum tantùm habebant, eodem Chrysostomo testante) *sed si, vel extra eorum vestibula corpora sua sepeliantur, fiantque Piscatorum ostiarij Reges*: Ità ille. Sed proh pudor! nostrâ ætate, haud vllus est qui non vult in ædes sacras, adeòque ante Aras inferri, humarique.

Hom. 32. in Epist. ad Rom.

Modò redeo ad reuerentiam quæ sub initia nascentis Ecclesiæ Romanæ templis habebatur. Cassianus grauis auctor, narrat Ægyptios Monachos etsi conuenissent numero longè maximo, tamen eam silentij seruasse legem, vt præter illum qui psalmum decantabat, audiretur nemo, imò nullus omninò adesse putaretur. Non sputum, non excreatio, non tussis, non gemitus, non suspiria, non vox vlla alia resonabat. Crederes esse te in auia solitudine inter silentia nemora, mutas rupes, elingues saltus, adeò exactum, ac reuerens tota illa concione silentium, & modestia suspicienda. Quod firmari etiam potest Liberij Summi Pontificis exemplo, qui cùm in frequenti, lectissimaque procerum corona B. Marcellam D. Ambrosij sororem casto velo inumbrauit, inter alia religiosæ vitæ, morumque documenta, & illud inscripsit, nec spuendum, nec tussiendum, nec ridendum in ijs locis, in quibus sacratioribus cæremonijs Deus coleretur. Hoc fuit tanti Pontificis effatum cedro dignum: *Tu in ministerio Dei, gemitus, screatus, tusses, risus abstine.* Quod quidem acceptum refero à R. P. Lobbetio in suo Speculo Ecclesiasticorum.

Lib. 2. c. 2.

S. Ambr. lib. 3. de Virgin.

Quid quod ipsimet Imperatores in vestibulis templorum Diademata sua ponerent? testor Theodosium Imperatorem, qui sic de se ipse. *Nos qui legitimi Imperij armis nunquam non circumdamur, quosque sine armatis stipatoribus esse non conuenit, Dei Templum ingressuri, foris arma relinquimus, & ipsum etiam Diadema Regiæ Maiestatis insigne humiliter deponimus, & sacra Altaria munerum tantùm offerendorum causa accedimus, quibus quoque oblatis ad extimum communeque atrium mox nos recipimus.* Ità ille.

In Concilio Ephesino.

Summè itaque tunc erant verenda, & admiratione digna templa.

Quid quod illorum pauimenta capillis verrerent? Moueor Mamertini scripta: *Matres Italæ pensa manibus abiecerunt, paruos liberos abreptos ad templa traxerunt, ibi ædes sacras capillo suo, quaque verrebat.*

Panegyrico ad Maximianum Cæs.

Et metro alterius Poëtæ:

Lucan. Lib. 1.

Hæ lacrymis sparsere Deas, hæ pectora duro
Adflixere solo, lacerasque in limine sacro
Attonitæ fudere comas.

Quâ de re vide infrà cap. seq.

Disce quoque in Decretis Apostolorum poni à Clemente Papâ, vt Diaconi, antequam Missa inciperetur inclamarent: *Stemus erecti Domino, cum metu, & tremore*

Lib. 8. cap. 12.

ad

ad efferendum. Et Pagani ipsi, vt rerum futurarum præscij essent superstitione quadam in templis pernoctantes sciscitabantur.

Ad reuerentiam quoque pertinet, quod olim fontes ex aduersa templi fronte perfluenti aqua redundantes positi, quibus omnes qui in sacros templi ambitus introeunt sordes corporum abluant. Ità Eusebius: quem etiam morem perstrinxit Paulinus Poëta Christianus:

Lib. 10. cap. 4. *Epist. 31*

Sacra nitens famulis interluit atria lymphis
Cantharus, intrantumque manus lauat amne ministro.

Quâ de re posteà proprio capite dicemus.

Cap. lxxxv. Cæterùm, quod in templis magnam afferret venerationem; cultus assiduus Martyrum, eorum reliquiæ in interiori altarium parte ponebantur, extabat enim vti etiamnunc in illis fenestella, siue foramen, per quod reliquiæ infertentur, & ad sanctificationem velamina dimitterentur, & tacta in honore, & pio cultu haberentur, super quo videatur Baron. in Annal. *Tom. 2. An 416.*

Verùm, in quo distarent templa Gentilium ab Ecclesijs Christianorum consule eundem Baron. tom. 2. Annal. vbi, inquit *Gentilium templa*, dici *delubra*, & amplissimis ædificiorum structuris exornata: *Ecclesias* verò ante tempora Constantini Imper. fuisse Oratoria exigua, in quibus ipsi assiduè sacris operabantur. Cæterùm, nullum unquam fuisse tempus ab exordio Religionis Christianæ, quo non sint vsi Ecclesijs, apertè docet idem Baronius. Modò liceat proferre materiam hanc pietatem redolentem ad sequentem sectionem. *An. Christi 211.* *Tom. 4. An 57.*

CAPVT LXIX.

Rursum de cultu templorum, & maximè apud priscos Iudæos. De Hierosolymitano Templo, quo tempore illud ædificatum, nefas loqui in Templorum vestibulis, oscula ijs dabantur etiam apud Ethnicos, &c.

Orat. 9. *De Relig. temp. cultu.*

TAnta erat Templi Salomonis sanctitas, & reuerentia tanta, teste D. Gregorio Nazianzeno, vt nè parietes quidem (vtar verbis R. P. Lobbetij) attingere populo licuerit. Quam ob causam alij quidam, veluti profani parietes ædificati sunt, qui sacros illos contegerent. Neque tantùm in lætiore fortunâ is Hebræis sensus fuit, sed etiam in tristi atque aduersa, cum ærumnis, & longa captiuitate, eruditi mirificè lætabantur, si quando de reditu nuntium excepissent: tum enim gestire omni gaudio, non quod superbas ædes, auroque, ac picturis decoras essent reuisuri; sed quod in Domum Domini ituri: quod ipsum longè ante præsaga mente præuiderat Regius Vates, vt doctè notauit D. Chrysostomus.

At nè quidem ea templi Hierosolymitani religio solum populum occupauit, sed

sed & Reges ipsos;ij enim si quando in illud se conferebant,admonebantur insolentis animi superbiam,& regale fastigium in eo loco abijciendum, vbi Deo cæli cultus adhiberetur.Indè factum,vt satellites qui Regem honorifica pompa comitabantur,ingressuri templum deponerent ante fores arma sua,quam ob causam, extra venerandum illud delubrum ædificata fuit aula grandior, vbi eadem arma reponebantur.

Cæterùm,quo tempore excitatum fuerit templum augustius illud Salomonis, quærunt nonnulli.Placuit ab ortu Adam primi hominis tribus millibus centum & duobus annis,iussu Dei per eundem Salomonem ædificatum, nam Dauid illius patrem extruere parantem,Deus per Nathã Prophetam ab opere,propterea quod manus hostium sanguine pollutas haberet,reuocauit,eique iussit,vt id Salomoni filio condendum relinqueret,teste Iosepho:cui Salomoni idem Dauid in illum vsum reliquit 2400.milliones,id est,centum millia talenta auri & argenti mille millia talenta vt notat Cornelius à Lapide è Societate IESV in Pentateuchum Mosis cap.38.Exodi in fine. *Lib. 8. Antiq.*

Enimuerò,frequens adhuc illa erat apud priscos consuetudo,vt nec in vlla templorum ianua,vt refert Cæl.Rhodiginus,quæcumque esset hora loqui fas arbitrarentur,sed illas venerari, & basiorum millia dare consuesse,quod & antiquis Christianis receptum fuisse ex illis Diui Chrysostomi verbis satis apparet: *Ah non videtis*,inquit,*quot homines templi huius vestibula osculatur? Hi quidem pronis capitibus abiecti, alij verò manu contingentes,tum eandem admouentes ori:quasi indignos se crederent,qui sacris postibus oscula figerent.* Et alibi: *Stemus trementes,& timidi demissis oculis,erecta verò anima gementes sine voce,iubilemus corde.* Solebant enim olim Christiani noctu ante valuas templi procumbere,& orare,ipsasque valuas deosculari. Quin & idem interdiu Romæ in Iubilæo etiam modo fieri videmus,teste Cornelio à Lapide Societatis IESV.Quin & ritum hunc coluisse Paganos notaui supra Capite præcedenti,vbi etiam ostendi alia Religione,ac potius superstitione vsos:nam si Lipsio credendum, abijciant se,& osculis lachrymisque terram complebant,& crines etiam fœminæ sparsim effundebant.Hinc illud Poëtæ: *Lib. 15. Antiq. lect. c. 28. Ad cap. 51. Ecclesiast. Lib. 2. Elect. cap. 6. Statius Thebad. 4.*

> *Te sine dat dubium cœtu solante timorem*
> *Fallere,& incultos aris aduerrere crines.*

Huc Liuius: *Strata passim matres,crinibus templa verrentes,veniam irarum cœlestium exposcunt.* Et alibi: *Matronæ circa Deum delubra discurrunt,crinibus passis aras verrentes.* Sed hoc in necessitate publica,vt patet ex eodem Liuio: *Iussi*,inquit,*omnes cum coniugibus,& liberis supplicatum ire,pacemque exposcere Deûm ad id quod sua quemque mala cogebant:auctoritate publica euocati,omnia delubra implent strata passim matres,crinibus.* *Lib. 3. Lib. 26. Lib. 3.*

CAPVT LXX.

De interioris templi reuerentia. Calceos in illorum vestibulis ponebant. Victima quales? quali innocentia templa ingressuri esse deberent? Taxantur qui illis abutuntur. Mira Imperatorum reuerentia erga Templa. Magnificentia in illis minùs reprehendenda: etsi Hæretici illam improbent.

DIximus de liminibus templorum; nunc licet exequi interiorem illorum cultum, & maximè apud antiquos, & postea postmodum Christianos. Antequã ergò in illa se penetrarent, calceos ponebant; quod certè lege veteri Testamento sancitum erat: Exod. 3. habetur, *Solue calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas terra sancta est.* Vt meritò Ecclesiastes moneat, *Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua vt audias.* Pedem ille vocat affectum, inquit P. Lobbetius, eamque interpretationem firmat per Chaldæum Paraphrastem: *Tu*, inquit, *fili hominis custodi pedes tuos in tempore quo ieris in domum sanctuarij ad adorandum, ne venias eò plenus peccatis ante Dominum.*

Cap. 4.

Tract. de Relig. templ. cultu.

Interior enim templi pars, quæ vestibus, auleis, & floribus substrata, sacrificijs Deo offerendis destinata, laicis vsui non erat, nec nisi puris, castis, inculpatis patebat; vt habetur in Can. Sacerdotum Dist. 2. adeò vt ipsæ victimæ vllius nœui, aut maculæ exortes esse deberent, nempè *vt illas oblaturi intelligeres*, teste Philone, *nullum animi morbũ, & flagitiosam tepiditatẽ in Sanctissimi Dei conspectũ induci oportêre.* Audi S. Hieronymi pietatem: *Quando iratus fuero*, inquit, *& aliquid mali in animo meo cogitauero, & me nocturnum phantasma deluserit, basilicas Martyrum intrare non audeo: ità totus & corpore, & animo pertimesco.* Ita ille.

Lib. de victimis.

. tist. 53. aduersus Vigilan.

Quid dicemus nos de ijs, qui non solum vitijs cooperti, sed antequam Ecclesiam ingrediantur, eo studio illam accedunt, vt opaco à meridie fruantur loco, vaniloquio solùm operã daturi? quid vaniloquio? scurrilitati, prolubio, sceleri, detractionibus, concupiscentijs? Sanctus quidem Augustinus in æstu iuuenilis ætatis, Deus bone! quam pœnituit anteactæ vitæ inconsiderantiam, scilicet recogitans & lachrymis, gemitibusque expiandam! *Ausus sum*, inquit, dum Deum affatur, *etiam in celebritate solemnitatum tuarum, intra parietes Ecclesiæ tuæ concupiscere, & agere negotium procurandi fructus mortis. Vndè me verberasti grauibus pœnis.* ô Fœlices quorum peccata breui hoc æuo expiantur, flammigeris postea non delenda!

Lib. 3. c. 3. Confession.

Denique, quanta templis reuerentia apud Cæsares Augustos fuerit, discamus ex illo Theodosij Iunioris: *Nos*, inquit, *qui legitimi Imperij armis semper circumdamur, quosque sine armatis stipatoribus esse non conuenit, Dei templum ingressuri, foris arma relinquimus, & ipsum Diadema Regia Maiestatis insigne humiliter deponimus, & sacra Altaria munerum tantum offerendorum causa accedimus; quibus quoque oblatis ad extimum communeque atriũ*

mox

mox nos recipimus. Deus bone! quotusquisque hæc credat, nisi stylo veridici scriptoris exaratum esset?

Super reuerentiam templis adhiberi solitam, addenda magnificentia, & ornatus incomparabilis, quem alioqui reijciunt hæretici, & hastis velut amentatis, oppugnant, nitente, sauctoritate Hieronymi. *Auro parietes, auro laquearia, auro fulgent capita columnarum, & nudus atque esuriens ante fores nostras Christus in paupere moritur.* Et alibi in Hierem. *Præcipit autem & tunc populo Iudæorum, & hodie Nobis, qui videmur in Ecclesia constituti, ne fiduciam habeamus in ædificiorum splendore, aureatisque laquearibus, & vestitis parietibus marmorum crustis, & dicamus Templum Domini: Illud enim Templum Domini est in quo habitat vera fides, sancta conuersatio, omniumque virtutum chorus.* Sed aduertant isti Lucifugæ, D. Hieronymum his locis minimè improbare, multò minus damnare, vt rectè notat Diuus Durandus, templorum ornatum: disertè enim profitetur se non improbare templorum splendorem, sed eos tantùm arguit, qui absque fide & operibus in solis ædificijs confidunt & gloriantur, ac interim Christi curam negligunt.

Epist. 12. ad Gaudē.
Cap. 7.

CAPVT LXXI.

De Circuitu priscorum circa Aras & Idolorum adorationem, deque lotione manuum ante sacrificia & vota, adeoque librorum sacrorum contrectationem. Aræ quales olim?

NOn pauca de veterum lotionibus, quæ in thermis fiebant suprà Centuria prima scripsimus, nunc lubet attexere alium lotionis morem, quo in Circuitionibus veteres vtebantur: ac primum, in more positum erat apud Paganos, in Deorum suorum cultu, & adoratione, circumire Aras, & simulachra Deorum. Circũcurrebant enim illi Aras; cursum auspicati ab læuo deorsum, Zodiaci quadam ò-magine, cuius motio diuersa, ab exortu ad occasum vergens: mox veri à dextris leuorsum procurrebant, quo motu cœlum rotari manifestum est. Plutarchus: *Numa quædam, inquit, instituta rationem habent inuolutam, vt sunt illa: Ne libes Dijs ex vite non putata; ne sacrifices sine farre; circumagas te dum Deos adoras, sedeas cum adoraueris.* Plinius: *In adorando dexteram ad osculum referimus, totumque corpus circumagimus.*

In Numa.
Nat. Hist. 28. cap. 2.
Lib. 1. in Ruffinum.

Qui mos posteà translatus in Iudæos. D. Hieron. mihi auctor est: *Quia enim qui adorant, solent deosculari manum, & capita submittere, & Hebræi iuxta linguæ suæ proprietatẽ, deosculationem pro veneratione ponunt, &c.*

Itaque vides hunc ritum ad Hebræos paulatim profluxisse, & in orbem se vertisse ad simulachrum vituli aurei, quem tanquam Deum colebant, atque etiam in eo circuitu concinebant, choreasque ducebant, si credimus Philoni; περὶ ὃν χορὸς ἱστάντες οἱ φρενοβλαβεῖς ᾖδουσι, id est, *circa quem* (vitulum) *concinunt, insani choreas ducentes, carmen.*

Lib. de Temulentia.

Circuitus autem iste, circum aras, & templa velox erat, & cum cursu, testor Isidorum: *Nomen corona ex hac causa vocatum, quod initio circum aras curreretur.*

Lib. 1. Orig. c. 30.

Atque circuitus iste etiam circa tumulos mortuorum, quod collige ex Suetonio: *Circa quem* (tumulum scilicet) *deinceps stato die quotannis miles decurreret*. Appianus: *Circa pyram equites decurrerunt, tum vniuersus exercitus*. Significabat autem iste Circuitus. Primùm quod in rebus humanis, vt nonnulli interpretantur, nil quicquam sit stabile, ac firmum, sed omnia fluxa, & citius quàm asparagi coquuntur (quando vult Deus) peritura. Alterum, à nobis omnia, siue secunda, siue aduersa, æquo animo ferenda, & ad Dei nutum, & voluntatem efformanda: Deus enim est Circulus, sed Circulus sine circumferentia, cuius centrum est vbique: quoniam omnium principium & finis est Deus. Diximus antè circum aras & Deos suos Ethnicos cucurrisse, sed præsertim circa Herculem Iouemque, vt ex D. Ambrosio notat R. P. Nouarinus. Bacchum verò etiam circuire solitos antiquos Machabæorum liber ostẽdit. Circa Deas quoque voluebant, vndè Venerem ità cultam inducit Porpertius:

In Claudio Lib. 1. Ciuil.

Lib. 2. Sacror. Elect.

Lib. 3. Eleg.

Quæ mulier grauida iactu conuitia lingua, Et Veneris magna voluitur ante pedes.

Nunc de lotione manuum apud veteres. Illi antequam se circumagerent ad Aras, vt diximus, manus lauabant, de quo more Poëta:

Ouid. lib. 5. Fastor.

Cumque manus purè fontana perluit vnda Vertitur, &c.

Atque etiam votis faciendis, & sacrificijs instituendis de illis: Synesius:

Lib. de Insomnijs

Hac tibi lota fuit, purosque incinxit amictus, Cecropia fert vota Deæ.

De Sacrificijs Plautus:

Aulul. Act. 3. Scen. 6.

Ego nisi quid me vis, eo lauatum, vt rem diuinam faciam.

Ad Iudæos demum translatus hic mos, de quo loquitur Regius Psalmographus. *Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo Altare tuum Domine.* In quo notes, ante circuitionem Altaris, Hebræos lauasse quoque manus, ac etiam pedes. Vetus Horatij Interpres lib. 2. Serm. Saty. 3. *Solebant Deos precaturi manus & pedes abluere.*

In Ps. 25.

Porrò, lotio illa, teste Card. Bellarmino, *signum esse debebat internæ puritatis*: quod autem sequitur, *& circumdabo, &c. refertur*, inquit, *ad choros canentium in circuitu Altaris*: Ego autem potius retulerim illud ad circuitiones iam dictas. Nam in Psalmo sequenti habetur, *Circuiui, & immolaui hostiam vociferationis*, licet Bellarmini interpretatio retineri possit.

Mat. 27.

Porrò, per lotionem, innocentiam præferebant, vt fecit Pilatus, qui videns, *quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, lauit manus coram populo*. Existimabat scilicet ille Pseudopoliticus, se post lotionem illam, cædis Seruatoris nostri inculpatum fore. Sed Lactantius ridet inanem hanc persuasionem verbis istis: *At illi infœlices nec ex sceleribus suis intelligunt, quam malum sit quod colunt: quandoquidem flagitijs omnibus inquinati veniunt ad precandum; & se piè sacrificasse opinantur, si cutem lauerint, tanquam libidines intra*

pectus

pectus inclusas vlli amnes abluant, aut vlla maria purificent. Quibus alludit B. Chrysostomus: *Ingressuri*, inquit, *templum manus lauamus, non autem corda. Nunquid enim manus loquuntur? nihil opus est munditia corporis anima coinquinata.* S. Cyrillus: *Vidistis Diaconum lauandis manibus aquam porrigentem Sacerdoti. Num ideo prorsus dabat, vt sordes corporis abluerentur? nequaquam; nec enim adeò sordibus corporis fœdati Ecclesiam ingredi solemus: at illa manuum ablutio, symbolum est oportere nos à peccatis omnibus, & iniquitatibus mundari.* De qua denique lotione notandum, eos qui sacros Codices erant contrectaturi, manus lauare solitos: quod ipsum discimus ex eodem S. Chrysostomo; *Statim*, inquit, *lauamus cum librum accipimus, vides quanta ante lectionem reuerentia moueamur.* Satis in præsenti sit de lotione & circuitu circa Aras. Sed quales fuisse Aras istas existimas? Audi Cedrenum in Iustiniano, qui refert quicquid ille terra, marique pretiosum, quidquid in Orbe rarum fuit, id omne augusta voluntate & munificentia contulit in Aras. Iuuat eius Auctoris penicillum illas depingentis videre. *Fecit*, inquit, *sacram mensam ex auro, argento, & omni gemmarum genere, è ligno, & metallo, & alijs rebus omnibus, quæ terra, aut mari, denique orbe in pretio sunt. Ecce, quanta deuotione accensus fuerit magnus imperator.* Plura de Altaribus cumulat R. P. Lobbetius Societatis IESV eximiæ vir & eruditionis & pietatis in suo Ecclesiasticorum Speculo Cap. VII. Ad aliam iam transgrediamur.

Homil. 7 in Ioan.

Catech. 5.

Hom 52. in Ioan.

CAPVT XLXII.

Cur vesti sacræ antiqui Sacerdotis Hebræi appenderentur campanulæ: deque alijs antiquæ legis ornamentis, & quid illa significarent?

VEsti Sacerdotis summi appensæ erant campanulæ 72. intermixtæ malo granatis aureis; quibus designabatur virtutũ opera à prædicationis sono abesse non debere, vt rectè notauit Absalon Abbas: *Sunt ergo in vestimento Aaron*, inquit, *malogranata inserta tintinnabulis, id est, virtutum, & bonorum operum adunatio, cum sono prædicationis, ne fortè volens alios instruere seipsum iudicare videatur.* Nonnulli existimant seriem istam tintinnabulorum oræ vestis appositam esse, vt eorum tinnitu, sonoque moueretur populus, quod iam Sanctuarium subiret Sacerdos, cui etiam animos, piaque vota conferre iubebatur: sicque hac ratione ad sacra vocabatur tota concio. Ita censet R. P. Iacobus Lobbetius è Societate IESV in suo Ecclesiast. Speculo. Sanctus autem Hieronymus: *Icircò tintinnabula vesti apposita*, scribit, *vt cum ingreditur Pontifex in Sancta Sanctorum, totus vocalis incedat, statim moriturus, si hoc non fecerit.* Numerum autem 72. discipulorum septuaginta figuram fuisse plerique existimant, vide Hieronymum & Iosephum. Sed admirabile est, quam accuratè Sacer Codex describat reliquum ornatum, & vestitum, quo Sacerdotes, ipseque Pontifex vtebantur. Igitur

Serm. 48.

Cap. 9. §. 1.

Epist. ad Fabiolam.

Cap. 7. q. 5.

Pontifex cùm ad miniſtrandum accedebat, primo loco induebat fœminalia, ſeu femoralia linea ad tegendam carnem turpitudinis ſuæ, à renibus vſque ad femora, vt loquitur Scriptura. Erant autem hæc fœminalia veluti caligæ quædam, quas pedibus inſertas (vt ait Ioſephus) quaſi dimidiatas braccas ad illa conſtringebat. Aliqui putant ex byſſo retorta fuiſſe confecta, nobis ſufficit quod à Moyſe linea appellentur. *Exod. 28.*

2. Poſt fœminalia, proximè induebat *tunicam lineam*, quæ duplici nomine fuit appellata: Primò *linea ſtricta*. Secundo, *ſubucula linea*. Plerique autem duas cauſas aſſignant cur *ſtricta* fuerit appellata. Vna eſt, quia ad cutem ſtringebatur. Non enim erat laxa & ampla, ſed quantitati corporis commenſurata. Altera quia balteo, ſeu cingulo ſtringebatur, probabile eſt fuiſſe ſimilem tunicæ Ioab, de qua 2. Regum 20.8. Porrò, Ioab veſtitus erat tunica ſtricta ad menſuram habitus ſui, niſi quod hæc fuerit exterior, illa interior. *Exod. 28. Leuit. 8.*

3. Hæc etiam veſtis linea conſtringebatur balteo, ſeu cingulo inter vmbilicum, & pectus, De quo Diuus Hieronymus ità ſcribit ad Fabiolam: Hoc cingulum in ſimilitudinem pellis colubri, qui exuit ſenectutem, ſic in rotundum textum eſt, vt marſupium longius putes. Textum autem eſt ſub tegmine cocci, purpura, hyacinto, & ſtamine byſſino ob decorem & fortitudinem: atque ità polymita arte diſtinctum, vt diuerſos flores, ac gemmas, artificis manu non textas, ſed abditas arbitreris. Lineam tunicam inter vmbilicum pectus, hoc ſtringunt balteo. Similia habet Ioſephus lib. 3. Antiquit. cap. 8.

4. Poſt balteum ſequebatur *Tunica hyacinthina*, quæ erat laxa, per modum veſtis talaris. In eius fimbria inferiori per circuitum pendebant alternatim mala punica, & tintinnabula aurea, vt ex eorum ſonitu perciperent ingreſſus, & egreſſus Pontificis, quando intrabat, vel exibat Sanctuarium. Dicebantur autem mala punica, non quod reuera eſſent, ſed quia ex hyacintho, purpura, & cocco bis tincto confecta erant inſtar malorum punicorum. *Exod. 28*

5. Super tunicam Hyacinthinam erat *Ephod*, ſeu *ſuperhumerale*, quod tegebat humeros, & anteriorem partem vſque ad cingulum. Erat autem contextum ex auro, Hyacintho, purpura, cocco bis tincto, & byſſo retorta. In vtroque latere verſus humeros habebat duos lapides onychinos auro incluſos; vnum à dextris, alterum à ſiniſtris, in quibus ſculpta erant nomina duodecim filiorum Iſraël, ſex nomina in vno lapide, & ſex in altero iuxta ordinem natiuitatis eorum. *Exod. 28. 6. Exod. 28. 9.*

6. In anteriori parte ſuperhumeralis ad pectus Pontificis ligabatur, *Rationale iudicij*: Hebræi vocant Hoien, id eſt, pectorale, Græci λόγιον, vel λογεῖον, id eſt *rationale*. Conficiebatur autem ex eadem materia, qua Ephod, nempè ex auro, hyacintho, purpura, cocco bis tincto, & byſſo retorta. Figura quadrangulũ, dẽſitate duplex ad Ephod relatum longitudine, & latitudine menſura palmi. In hoc rationali erant duodecim lapides pretioſi, incluſi auro, & diſtincti per quatuor ordines: *Exod. 28. 16.*

dines? in quibus etiam sculpta erant duodecim nomina filiorum Israël. Atque ità confectum, & exornatum, catenis aureis, & fascijs tam firmiter affigebatur superhumerali, vt à se inuicem non potuerint separari. Porrò in Rationali posita erat doctrina & veritas super pectus Pontificis.

7. In capite erat *Cidaris*, seu *tiara*, id est, mitra quædam ex bysso confecta, cui affigebatur lamina aurea, supra frõtem Pontificis, cum hac inscriptione: *Sanctum Domino*, sic enim loqeitur textus: *facies & laminam de auro purissimo, in qua sculpes opere cælatoris: Sanctum Domino. Ligabisque eam vitta hyacinthina, & erit super Tiaram imminens fronti Pontificis.* Exod. 28. 36.

Quid autem significauerint ornamenta ista Pontificalia, consule D. Th. & nouissimè R. P. Martinum Becanum Societatis IESV Theol. in Analog. vet. & noui testam. & Aloysium Nouarinum lib. 1. Sacror. Elect. quibus adde Polyd. Vergil. de Inuent. rer. lib. 3. cap. 10.

CAPVT LXXIII.

Cur de Christo Domino haud fuerit dictum, parentibus suis non fuisse subditum, antequam in templo docuisset? Luc. 2.

CVriosa est iuxtà ac pia nonnullorum indago, quid causæ fuerit, cur Euangelij Præco posteaquam cum Doctoribus disseruisset Christus Dominus in templo, dixerit, *& erat subditus illis*, scilicet Mariæ, & Iosepho, quod in alijs Scripturæ locis non inuenitur, tametsi nunquam non subditus illis fuerit. Perplacet mihi solutio D. Aloysij Nouarini, sic inquientis: Solet scientia inflare, solentq; sapientes alijs tumoris, ac superbiæ aliquid allinire; Christus vt ostenderet ex scientia, & sapientum consortio non elationem d scendam esse, sed humilitatem, tunc potissimum parentibus suis subiectus dici voluit, cùm inter Doctores disputauit. Nempè, vera sapientia inanes tumores tollere debet, non parere, quo maior atque sapientior quisque est, eò humilior sit, iactantiæ flatus comprimere debet, qui ex sapientiæ melle nasci, nisi charitatis ignis adhibeatur, solet summa qui præcellit eruditione, cæteris etiam antestare sanctitate, rationem dat Philippus Abbas bonæ spei: *scientia*, inquit, *sine sanctitate, vitiorum scatet vermibus, & sordescit.* Pulchrè quoque S. Ephrem Syrus: *Sicut corpus*, inquit, *sine spiritu mortuum est, ità quoque cognitio absque operatione est otiosa, atque superuacanea.* Quod autem dicit, *erat subditus illis*, nimirum laborando, *cùm enim essent egeni*, IESVS *obediens illis labores sustinebat*, inquit Ambrosius. Nec mirũ est deferre patri qui subditur matri, vigilabat & actu

Lib. 1. Sacror. Elect. 319.

In Asceticis.

actu rerum exercebatur bonus IESVS sub egenis parentibus. Iam ad Vigilias sacras.

CAPVT LXXIIII.

Vigiliarum ratio, quam antiqua, & ritus earundem, quidquid blaterent Haeretici.

NOn negligenda curiosæ antiquitatis Lectori obseruatio Vigiliarum, quas hoc capite sub acumen huius calami committam, & sumam ex scriptis Reuerendi Patris Marcellini de Pise Capucini Lugdunensis. Itaque operepretium est memoria recolere priscum istum Ecclesiæ morem, qui sub illius incunabilis frequens erat. Tria tunc à fidelibus obseruabantur in istis Vigilijs. Primò ieiunabant, secundò orationi vacabant, & perstabant in Ecclesia ad horam vsque nonam, id est, ad Solem vsque inclinantem. Demùm, aliqui noctu vigilabant ad sepulchra Martyrũ, & Sanctorum. Quia autem indiuiduo nexu ieiunium, & statio, siue perseuerantia in oratione erant præludia festorum insignium, plerumque *Statio*, *Ieiunium & Vigilia* idem significant, quamuis vbique dispar sit ratio, & posteà tria hæc seorsim à populis sunt vsurpata. *Statio*, fiebat propriè interdiu, populo perseuerante in Ecclesia, vacando orationi dum instaret hora soluendi ieiunium. Vndè, quia *Statio* & *Ieiunium* eadem hora finem sortiebantur, eandem etiam Nomenclaturam habent. Nam Tertullianus, ieiunium Stationem nuncupat, quando quærit, an sumptione Eucharistiæ soluatur Statio, necne, id est, an communione frangatur ieiunium. Quia tamen res sunt dissitæ, *Statio*, & *Ieiunium*, & *Oratio*, idem Tertullianus tria hæc recenset, vt diuisa: Sic enim ille: *Quando Deus magis creditur, nisi cum magis timetur, nisi tempore persecutionis? tunc Ecclesia in attonito est, tunc ex fide in expeditione sollicitior, & disciplinatior in ieiunijs, & stationibus.* Rursus, etsi *Vigilia* ad noctem propriè pertineat, tamen & affixa fuit *Stationi diurnæ*, quia tum maximè anima vigil erat, & intenta precibus suis, quas fundebat corpore impasto, ac proindè magis idoneo ad vigilandum, quàm cum precatur homo corpore saginato. Hinc factum est, vt *Statio*, *Vigilia*, *Ieiunium*, vnam eandemque diem suo nomine designârint. Vndè præuij magnæ solẽnitati dies dicti fuêre *Stationes*, *Vigiliæ*, *Ieiuniorum* solemnia. Hæc etenim tria cœpere semper pridiè Festorũ Illustrium, vt meminêre Isidorus, Rabanus, imò & Tertullianus, dicens, *Stationem non solui nisi cum ieiunio.*

Tom. 3. sua Encyclop.

Lib. 3. de Orat.

De Fuga in Persecut.

Porrò, harum vigiliarum obseruantissimi erant ante mille annos Galli, qui quẽlibet diem Dominicum non aliter celebrabant, quam nocturnis vigilijs præcedentibus, vt habetur in Concilio Matisconensi II. nec non in Canon. I. easque in domibus priuatis celebrabant, qui vsus posteà per Concilium Antisiodorense sublatus fuit.

Baron. an. Chr. 590.

Qui autem has Vigilias instituerint aperit idem Marcellinus, ostendens Sanctos

ctos fuisse Patres, probatque ex Sancto Bernardo in Vigiliâ Sancti Andreæ, dum inquit, *Sanctorum Festa præcipua Patrum sanxit auctoritas, votiuis præuenienda ieiunijs, &c.* Et tandem concludit ab Apostolis processisse ritum hunc, quorum æuo pridiè festorum fideles vnanimiter in oratione perstabant vigiles, & impasti: vndè dies præambuli festis, tria nomina sortiti sunt, scilicet *Stationis, Ieiunij, & Vigiliæ*: quia Christiani illi prisci sæculi ab omnibus posteris laudati, pridiè festorum præcipuorum tribus hisce actibus incumbebant.

Atque hic ritus non infrequens erat tempore Traiani Imperatoris; nam Plinius secundus in Panegyrico, ad eundem apertè scribit, Christianos illius æui antelucanis istis vigilijs vsos esse: *Et illorum culpa, vel errori adscriptum esse, quod essent soliti* (eius verba) *stato die ante lucem conuenire, carmenque* (psalmodiam intelligit) *Christo quasi Deo dicere secum inuicem, seque Sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed nè furta, nè latrocinia, nè adulteria committerent, nè fidem fallerent, nè depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coëundi ad capiendum cibum promiscuum tamen & innoxium, quod ipsum tamen facere desijsse post edictum meum.* Hæc Plinius: Panegy. Ex quibus omnibus nemo non videt, pura putà hæreticorum deliramenta, dicentium noua esse Catholicorum figmenta, quæ de Vigilijs istis dicuntur, aut scribuntur, pauca inquam, sunt illorum deliramenta: Nam vel à Iudæis manauit ille mos, nedum apud ipsam Romanam Ecclesiam, vt dies festi à vespera ad sequentem vesperam celebrentur, quod nec ratione caret: cùm initium diei sumatur à vespere, & nox prior fuerit ipso manè, ipsa luce, vt volunt nonnulli teste R. P. Iacobo Lobbetio Soc. IESV Collegij Leodieñ. Rectore meritissimo in suo Speculo Ecclesiastico. *Cap. 8. s. 6.*

CAPVT LXXV.

Rursum de Vigilijs Sacris; quo tempore natæ, & denatæ sint. Ritus psallendi olim in Ecclesiâ cum sæcularibus sublatus, cur sola Vigilia Epiphaniæ careat Ieiunio?

VT lucem adhuc maiorem demus nocturnis Vigilijs, dicemus illas originem sumpsisse à primis Christianis Ecclesiæ nascentis. Nam vt vigiliæ militares partitæ erant in quaterna horarum spatia, Polybio auctore, itâ Vigilias sacras, acceptas ferre debemus à primis Christianis, teste D. Hieronymo, diuisas fuisse in quaternas horas: quarum prima Ecclesiasticis assignata erat: quippè qui præ sæcularibus citiùs lectis incumberent, & prima illa noctis hora Deo vacabant, iccircò *primum Nocturnum* vocabant, in quo tres Psalmos concinebant; quibus Psalmis subijciebant tres lectiones. Exindè, somno nonnihil indulgebant. Tum secunda sequebatur Vigilia, quam *secundum Nocturnum* appellabant, tribus pariter Psalmis *In Matt.*

ei assignatis, in quo viri etiam & mulieres promiscuè cum Ecclesiasticis psalmodiabant. Ad tertiam autem horam, siue *tertium Nocturnum*, quod sub tempus gallicinij erat, conueniebant senes, & pueri, & eo in Nocturno omnes quoque concinebant. Quartâ verò horâ Laudes in eundem modum celebrabant.

Hunc autem ritum psallendi per vtrumque sexum in Ecclesia Orientali, ità describit S. Gregorius Nazianzenus:

Nocturnè cernis, vt canat Laudes Deo Natura vterque sexus, oblitus suæ?
Quot, quamque Sanctis? cernis Angelicum chorum,
Qui nunc simul, nunc vicibus alternis canit,
Partim deorsum positus, & partim suprà, Sine fine Summi concinens laudes Patris.

Ità Nazianzenus, seu eius interpres Billius, cui consonant illa Basilij Magni ad Neocesariensis Ecclesiæ Clericos, vbi sic inter alia. *De nocte populus consurgens antelucano tempore, domum Orationis petit, atque in labore, & tribulatione, ex continuis lachrymis, Deo facta confessione, ad extremum ab oratione surgens, ad Psalmodiam traducitur. Et nunc quidem in duas partes diuisi, alternis succinentes psallunt; simul quidem Scripturarum meditationem indè roborantes, simul verò attentionem, & cordis indispersam stabilitatem procurantes: deinde rursus commissa vnicuipiam cantus inchoatione reliqui succinunt.*

Epist. 63.

Ad Latinos multò seriùs hic alternus psallendi modus transijt: nempè tribus ferè sæculis, postquam illum Antiochiæ S. Ignatius induxerat; nam primus inuexit in Ecclesiam Latinam S. Ambrosius teste Isidoro Hispalensi: *Antiphonas*, inquit, *Græci primùm composuerunt duobus choris alternatim concinentibus: quasi duo Seraphim, duo quoque testamenta inuicem sibi conclamantia. Apud Latinos autem primus idem Ambrosius constituit, Græcorum exemplum imitatus. Ex hinc in cunctis occiduis regionibus earum vsus increbuit.* Hactenus ille.

Lib. 1 de Gen. offic. cap 7.

Vsus porrò iste exactissimè seruabatur noctibus Dominicâ, aut solemnia Festa præcedentibus, v. g. Paschatis, Ascensionis, Penthecostes, ab ipsis Apostolis institutus, vti notat R. P. Iacobus Gualteri in sua Chronol. cui deuotioni adiungebatur ieiunium, donec refrigescente Christianorũ zelo, Vigiliæ istæ nocturnæ omissæ ad tempus sunt, illarum quadantenus remanente vestigio in Profesto Natiuitatis Domini, & maioribus Festis, vt scriptum reliquit S. Ambrosius. Duabus tamen ex causis intermissæ dicuntur; quarum prior, quod promiscua illa Ecclesiasticorum, & Sæcularium Psalmodia nimiopere absona, & immodesta esset, parumque reuerentiæ præferret, quâ ex re S. Chrysostomus haud infrequenti concione populum reprehendebat: altera, quod Dauidis imitatione idem populus cytharis, & organis psallebat, maximè in Africâ, ità quidem vt lascivas interdum miscerent cantiones, quod tempore D. Augustini sublatum fuit, remanentibus tamen pristinis sacris Vigilijs, in quibus assâ tantùm voce, vt prisci loquebantur, id est, nullis adhibitis instrumentis, canebatur. Sed labentibus post illa annis, & inualescente Hæresi, quod de Vigilantio notat D. Hieronymus (vt plerique sunt ad maiorem licen-

In 1. Sæcul.

Serm. 109. in Psalm.

Con. 1. in Psal. 31.

licentiam,& noua dogmata procliuiores) neglectus est vsus ille psallendi,sed traductus,manente tamen ieiunio,ad commodiores, & posteriores horas.

Quoniam autem Horæ illæ Diuinorum officiorum nocturnæ erant frequentes,diem in æstu illo deuotionis continuantes,morem illum suggillabant Hæretici,& nominatim Vigilantius,aduersus quem scripsit D.Hieronymus,qui cum suis asseclis vna contentos esse debere Paschæ Vigilia adstruebat,quos presso vestigio sequuntur nostri Hæretici huius temporis, qui illis eò sunt peiores, quod nequidem vnam per annum tolerare queant Vigiliam.

Sed lubet inter nos Orthodoxos quærere, cur in omnibus alijs anni Vigilijs sola Epiphania sit ieiunio exempta ? Respondemus Vigiliam istius diei comite ieiunio institutam à primis illis & SS. Ecclesiæ Patribus, quod temporibus Paganorum ob honorem Regis Iani (quem bifrontem effingebant , eo quod à termino superioris anni ad exordium alterius renascentis illum auspirarentur) ludis duellorum,ac spectaculis,nec non sacrificijs prophanis mensem hunc dicarent , à quibus superstitionibus & sceleribus,vt Sācti Apostoli,& Ecclesiarum Præsules,priscos Christianos auocarent,& deterrerent,Epiphaniæ Vigiliam instituerunt,quæ tanquam in alijs ieiunio nexa erat.

Huius ieiunij mentionem faciunt S. Augustinus,S. Petrus Chrysologus,alijq;. Vnde mirum quantum dilaudatur S. Almachius,vt refert Albinus Flaccus,qui videns tot scelera, crudelitates , & humani sanguinis effusiones eo die committi & spargi,prosiliens in theatrum exclamare cœpit: *Apagite à vobis istas Idolorum superstitiones,& profana Sacrificia; quia hodie octauus est dies Natalitius Domini* ; ob quam sanctam,& animosam libertatem è medio de mandato Alipij Vrbis Præfecti iniquissimè sublatus est S. Almachius. At vbi ista cessarunt, sola Vigilia cum suis solemnitatibus,omisso ieiunio,celebrata fuit,cuius mentione sequenti sectione tractabimus de Ieiunio Ecclesiastico.

De Diuin. Offic. c. 4.

CAPVT LXXVI.

De Ieiunio Ecclesiastico. Vnde ortum: & cur illud subsannent Hæretici. Rursum de Sacris Vigilijs. His annexum erat ieiunium. Illud Ethnicis receptum.

IEiunij etymon deductum est ab intestino,quod *Ieiunum* Medici vocant,dictum Græcis *νῆστις*: quod minus implicitum , nunquam quod accipit , teste Corn. Celso,continet,sed ad inferiora protinus transmittit, vnde similitudine quadam, ac more Ieiuni intestini,cibis nos minùs oneramus , cùm à certis cibis , & potissimùm à carnibus abstinemus,& in alijs certo ab Ecclesia definito tempore moderationem adhibemus,vtpotè vnam in die refectionem.

Verùm pro re ridicula hæc contemnunt Hæretici, suo magis abdomini quàm suæ saluti nati: eò enim impudentiæ lapsi sunt, vt Ieiunium *superstitiosum* esse dixerit Caluinus, imò abstinentiam à certis cibis *Dæmonum doctrinam* esse ore blasphemo pronunciauerit: cùm tamen constet *Moysen & Eliam, & Christum quadragenario numero*, vt inquit B. Alcuinus, *Ieiunia consecrasse*. Itaque didicisse debuit, *Ieiunium non esse humanam inuentionem*, vt loquitur Chrysologus, *sed Diuinam auctoritatem, & præceptum*, ex quo in Ecclesia Dei nata est ista obseruatio & tempore nascentis Ecclesiæ constans consuetudo. Vndè etiam legimus Sanctum Marcum primos illos Christianos sic instruxisse apud Alexandriam, vt ad vesperum tantùm cibum sumere, & à carnibus & vino abstinere deberent, quod ex Philone referùnt Eusebius, Sanctus Epiphanius, Hæresi 29. vt & Sanctus Hieronymus lib. de Viris Illustribus, in Philone, & lib. 5 aduersus Iouinianum & institut. probat *Bonam esse abstinentiam à carnibus, & vino* Et Sanctus Augustinus lib. 30. contra Faustum cap. 5. & alij Patres passim docent in Quadragesima cessare esum carnium, & S. Epiphan. & S. Cyrill. Hierosolym. Catech. 4. & alij quos apud Eruditiss. Cardinalem Bellarmin. lib. 2. de Bon. oper. cap. 5. pag. 140. videre licet.

Lib. 1. Histor. cap. 17.

Addamus aliam ab illo rationem, quam habet Sanctus Thomas in 22. quæst. 147. articulo 3. & Theologi communiter, Ieiunium generatim sumptum habere diuinum præceptum, quamuis in particulari ab Ecclesia determinetur tempus, modusque Ieiunij. Quod clarum est Domino dicente, Ioel. 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu.* Nec est propriè cæremonialis sententia seu voluntas, sed planè moralis, & non magis ad Iudæos, quàm ad Ecclesiam pertinet, vt Sanctus Leo monet Serm. 4. de Ieiunio decimi Mensis: addit aliam idem Bellarminus Matth. 6. *Tu autem cùm ieiunas vnge caput tuum, &c.* id est, secundùm D. Hieronym. lætum te ostende. Cùm itaque diuinâ lege institutum sit, non est dubium fideles obligari, lege etiam Ecclesiastica, ad Ieiunij obseruationem, & ciborum delectum, vt prolixè, & doctè ostendit Bellarminus.

Iam Ieiunij fructus notemus ex Sancto Chrysostomo. [a] Imprimis Ieiunio placari Deum, & expiari peccata, quod docent exempla Niniuitarum, qui ad prædicationem Ionæ [b] *Ieiunauerant Domino, & vidit Deus opera eorum.* Et Achab Regis, qui audita comminatione Prophetæ, [c] *Ieiunauit, & dormiuit in sacco*: dixitque posteà Dominus: *Quia humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius.* Vnde videmus quod beneficia per Ieiunium impetremus gratiam. Ità Moyses ieiunans legem accepit. Ità Samuel, Hester, Iudith, Machabæi ieiunijs obtinuerunt contra hostes suos victoriam: Accedit quod Ieiunia, teste Leone Magno, *Omnes bonæ voluntatis affectus ad maturitatem totius virtutis enutriunt.* Quid multis? vin' plura testimonia? Vide (inquit *Athanasius*) quid faciat Ieiunium. Dæmones fugat (inquit ex illo Reuerendus P. Drexelius in Niceta) malas cogitationes expellit, cor reddit purgatius, corpus sanius, *Petrus Rauennas*: Scimus, ait, Ieiunium esse Dei arcem,

a Serm. 1. de Quadragesima.
b cap. 3.
c C. 3. Reg. 7.

Serm. 4. de Ieiun.

Christi

Christi castrum, castitatis signum, sanctitatis trophæum. In aperto est, & extra litem, Abstinentiam plurimum & *Sanitati, & castitati* facere. Id enim quod noxij & nimij est in corpore absumit, caput serenat, animum ad saniores cogitationes disponit. Et hæc Salomoni causa fuit, de genio fraudando consilium capere: *Cogitaui*, inquit, *in corde meo abstrahere à vino carnem meam vt transferrem ad sapientiam, deuitaremque stultitiam.* Ità Enos, Henoch, Mathusalem, Noë, non minùs sapientes fuerunt quàm abstinentes: Ità Nazaræi, ac Recabitæ à sapientia æquè ac abstinentia commendantur. Iuditha tam sapiens, quàm casta, formam & pudicitiam suam cilicijs & Ieiunijs propugnauit. Quid memorem illos Terræ Angelos, tot millia Eremicolarum, Monachorum, Cœnobitarum, quorum omnis vita fuit abstinere, & Deo sapere. Verè amica sicca, & sobria anima sapiens & casta. *Qui sunt ergò*, inquit Sanctus Ambrosius, *hi præceptores noui, qui meritum excludunt Ieiunij?* contra præcepta & exempla iam suprà adducta, & alia quæ adducit Reuerendus Pater Drexelius in Niceta, quæ confirmantur scito D. Pauli: *Non enim iniustus est Deus vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis Sanctis & ministratis.* Hebr. 6.

Concludamus ergò paucis, per ieiunia merita nos assequi à Deo, *qui corporali ieiunio vitia comprimit, mentem eleuat, largitur & præmia*, vt tempore ieiuniorum canit Ecclesia Catholica.

CAPVT LXXVII.

De noxarum expiatione per corporis castigationem: taxantur hic strictim Hæretici.

PEtrus Damianus vir notæ, eruditionis, & sanctitatis ad Comitissam Blancam de peccatorum expiatione per disciplinas sic scribit: *Huius*, inquit, *sancti Senis* (Dominici Loricat.) *exemplo, facienda disciplinæ mos in nostris partibus inoleuit, vt non modò viri, sed & nobiles mulieres hoc purgatorij genus inhianter arriperent: Nam & relicta Theobaldi sublimis vtique generis, & non infima dignitatis, mihi aliquando retulit per prætensam huius disciplinæ regulam* (ecce castigationem corporis vocat, vt nunc, *disciplinam*) centum annorum pœnitentiam se peregisse. Quod autem ait inter nobiles viros, ac mulieres vsum illum verberum propagatum, constat ipsum etiam ab Henrico Imperatore, qui anno 1056. vitæ diem vltimum clausit, frequentatum: Nam accipe tantùm in tanto Imperatore imitandum exemplum; de eo enim ista Reginardus habet in rebus gestis Annonis Archiepiscopi Coloniensis apud Surium: *Considerans Henricus Imperator nominis maiestatem longè suis præcellere meritis, nunquam insignia regalia sibi præsumpsit imponere, nisi clam per confessionis, ac pœnitentiæ, verberum insuper satisfactionem licentiam à quolibet Sacerdotum suppliciter mereretur.* Subdit de eodem S^to Archiepiscopo, istam verberum pœnitentiam ab eodem Imperatore exigente, ait enim:

Epist. 4. cap 14.

Tom. 6. die 4. Decembris.

enim: *Tempore quodam magna imminente festiuitate, cùm Pontifices, Duces, Comites, & cuiuscumque aliùs dignitatis, & ordinis viri regiam vndique properarent ad Curiam, cùm & ipsum mouet honor impositus, trabeatum exigeret procedere, non inscius sanctitatis, & vitæ probatissimi inter Præsules Annonis (vt suæ consuetudinis seruaret institutum) supplex, & pœnitens eum cœpit adire. Mox sacer Antistes, auctoritate plenus, tali in negotio Imperialem paruipendens magnificentiam, sicut parcere solitus erat inopi, & pauperi, sic opportunitatem adeptus, misericors sine misericordia sæuire cœpit in Principem. Nam vehementissimis eum inuadens correctionibus, quidquid animo pro Iustitia concitato se obtulit, liberè, & constanter effabatur; illumque durissimis verborum plagis afflictum, non aliter ea die coronatum incedere consensit, quàm priùs manibus suis triginta tres argenti libras in pauperes expendisset.* Hæc ipse de Henrico Imperatore acquiescente pœnam verberum accipere imperio Sacerdotum.

At verò non defuit qui hoc ipso tempore, id est sub annum Christi 1056. eiusmodi pium institutum improbaret. Petrus quidam cerebrosus homo, aduersus quem extat eiusdem Petri Damiani epistola Apologetica in defensionem Instituti apud Illustrissimum Card. Baronium.

Tom. 1. Annal. Anno Christi 1056.

Verùm, quorsum ista? inquiet Lector, quorsum? vt ostendamus vsum Ecclesiæ antiquum esse, & id genus pœnitentiæ viam esse ad iustificationem, & expiationem peccatorum, & non aliquo superstitionis æstu excogitatum, quod (qui molliciem & delicias quærunt) Hæretici blaterant, nec inueniri Deum in terra dulciter viuentium. Vnde inter alios Caluinus indoctè scribit Pœnitentiæ duas esse partes ex illis scripturæ locis: *Quiescite peruersè agere, discite benè facere. Declina à malo, & fac bonum*, quasi verò illa sufficiant. Nam loca illa indigetant Iustitiam, non pœnitentiam, nec vsquam in Scripturis inueniet (asserente Card. Bellarm.) pœnitentiam appellari, declinare à malo, & facere bonum, sed in fletu, & planctu, in cinere, cilicio, disciplinis, eleëmosynis, & ieiunio. Considerent Ionæ Prophetæ dictum: *Vidit Deus opera eorum* (ieiunia scilicet, & cilicium, quidni & castigationem corporis) *& misertus est eis.* Verùm, satis sint hæc, pro asserenda veritate pœnitentiæ, quam sustulerunt Nouatiani, teste Epiphanio Hæresi 16. & Augustino Hæresi 38. Ergò hallucinantur huius & alterius æui Hæretici, & maximè Lutherus, & Caluinus, dum dicunt: *Ad remissionem peccati solam requiri emendationem in posterum absque dolore, & Patres hortari tantùm peccatores pœnitentes, ad gemitus & planctus, non vt his verbis, quid esset pœnitentia docerent, sed vt pœnitentes hortarentur, nè in pristina vitia relaberentur.* Quod quàm absurdum sit, & à fide Orthodoxorum, & doctrinâ Patrum Ecclesiæ alienum, quantusquisque est tam obstipæ mentis qui non videat? cùm omnibus vnus idemque sit sensus: *Satisfactionem Sacramentalem esse compensationem pœnæ temporalis debitæ ob iniuriam Deo allatam Deo consistentem in operibus pœnalibus & laboriosis taxatis à Confessario.* Atque hæc satisfactio sic imposita est pars Sacramenti Pœnitentiæ, non tamen essentialis, si propriè loquendum sit, sed integralis tantùm; quia

Lib 3. Instit. Isaiæ 1.

Tom. 2. c de Pœnit. n. 20. Cap. 3.

quia satisfactio non ordinatur ad primarium effectum Sacramenti Pœnitentiæ, qui est culpæ remissio, sed ad secundarium, qui est remissio pœnætemporalis, ideò non oportuit esse de necessitate simpliciter Sacramenti. Optimè S. Augustinus: *Non sufficit mores in melius commutare, &c. nisi de his quæ facta sunt satisfiat Deo per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium.* Vndè & S. Paulus de se dicebat: *Liuidam facio carnem meam, & in seruitutem redigo, nè cùm alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* c. 1. Cor. 9. Sed hæc obiter dicta sint.

Serm. 5. de Lap.

CAPVT LXXVIII.

Apud Hebræos, nonnullosq; alios haud ignota consuetudo de condendis suis gazis in sepulchris mortuorum, deq; forma illorum.

Legimus in Iosepho, [a] & Strabone, [b] alijsque, Hebræos magnam auri argentive vim suis inseruisse sepulchris, vt de tumulo Dauidis narrat idem Iosephus, in quo per Pontificem Hircanum multis post sæculis reperta fuêre tria millia talenta auri (quorum quodlibet conficit summam 1200. Iuliorum Rom. vt alibi notaui, [c] quibus vsus est Hircanus, vt Ciuitatem illam Sanctam ab Antiochi obsidione, quâ premebatur liberaret, erogatis illi trecentis talentis, mox vt facti inuidiam tolleret, eadem pecunia Hircanus fertur, primus Xenodochia struxisse, quibus aduenæ exciperentur.

a *Lib. 7. Antiq.*
b *Lib. 16.*
c *Tract. de Re Num. c. 9.*

Verùm, quid causæ induxerit veteres, vt sepulchris suis gazas suas inferrent, quærunt nonnulli? illam fuisse reor, quod iure cautum erat, vt qui bustum violasset pœnâ læsæ religionis coërceretur, quod & iure ciuili, & Cæsareo posteà quoque definitum fuit, tot. tit. Cod. & ff. de Sepulchro violato: vnde defunctorum hæredes tutò existimabant, illorum præcipua, veluti sacra, ilhic esse inferenda, vnde depeculari non liceret vnquam.

Cæterùm, ne quid circa hunc ritum omittamus, aduertat beneuolus Lector, præter aurum & thesauros, aromata quoque, odoresque sepulchris inseruisse, teste Plinio: *Is honos, inquit, & ad defunctos pertinêre cœpit, & sepulchra vnguentis perfusa, odores, aliaque funerum solemnia.* De Asâ Rege notat Sacer Codex: *Dormiuit Asa Rex, nec in infirmitate sua quæsiuit Dominum, sed magis in Medicorum arte confisus est, & sepelierunt eum in Sepulchro suo, posueruntque eum super lectum suum plenum aromatibus, & vnguentis meretricijs, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combusserunt super eum ambitione nimia.* De Lacedemoniorum Rege Xenophon: *Melle oblitus domum deportatur, ac Regiam Sepulturam consequitur:* Mel enim condiendis corporibus aptum, vt & cera. Vnde Persæ teste Cicerone, *etiam cera circumlitos condiunt.* Rursum Plinius: *Cedri succus,* inquit, *defuncta corpora incorrupta seruat, viuentia corrumpit, mira differentia, cùm vitam auferat spirantibus, defunctis pro vita sit.*

Lib. 13. cap. 1.
2. Paralip. c. 16.
Tuscul.
Lib. 24. c. 5.

Mar-

Martialem corollarij loco iungamus:

Vnguenta, & casias, & olentem funera myrrham, Thuraq; de medio semicremata rogo:
Et quæ de Stygio rapuisti cinnama lecto, Improbè de turpi Zoile redde sinu.

Porrò, formam Sepulchri si quæras, scito fuisse sub terra, facto ex lapidibus fornice, subtus quem Mensam, vel columellam tribus cubitis non altiorem statuebant cum laudum præconijs, quæ ad mortuos pertinerent, facta etiam nominis mentione honorifica, vt testatur Polydorus Virgilius, & Tertull. verbis his: *Quis non hodiè memoriæ post mortem frequentandæ, ità studet, vt vel litteraturæ operibus, vel simplici laude morum, vel ipsorum Sepulchrorum ambitione nomen suum seruet?*

Ille lib. 6. cap. 10. Iste lib. de Anima.

Verùm enim verò vir sapiens flocci ista æstimat, & cum Mæcenate dicet,

Nec tumulum curo sepelit natura relictos.

Gloria enim vanum & volatile quiddam est, auraque mobilius: quod probè considerauit Semiramis Regina Orientis, & mulierum omnium longè celeberrima, quæ constructo sibi monumento inscripsit: *Quicumque ex Regibus inopiam pecuniæ senserit, conditorio recluso, quantum ei opus erit capiat.* Id cùm perlegisset Darius Rex, vt qui auri foret auidior, sepulchrum quidem iussit recludi, pecunias autem non inuenit, sed in illud scriptum incidit: *Nisi vir malus esses, & pecuniæ prorsus inexplebilis, non vtique mortuorum loculos moueres.* Vndè vides quod spreta in tempore gloria, cumulatior interdum reddatur: prætorquam & elusus Rex ille fuerit, & magnificentiæ prudentiæque laude nituerit Regina.

Plutar.

CAPVT LXXIX.

De Primitijs, & Oblationibus. Nouatores liuoris arguuntur. Sacerdotibus Legis antiquæ optimè prospectum.

SI Gentilitas frugum primitias Numinibus suis gratanti animo mitterent, adeò vt nè degustarent quidem illas, ac nè quidem vina antequam Sacerdotes primitias libassent, ità adstruenti Plinio, multò potiori ratione veri Dei cultores beneficij Diuini memores, primitias benignitati diuinæ offerebant, vti colligitur ex Sacro Codice, vbi eiusmodi primitiæ Aaroni, eiusque filijs assignantur: *Omnem*, inquit, *medullam olei, vini, & frumenti, quidquid offerunt primitiarum Domino, tibi dedi vniuersa frugum initia, quas gignit humus, & Domino deportantur, cedent in vsus tuos.* Alibique constat Abel obtulisse de primogenitis gregis sui.

Lib. 4. c. 12. & lib. 15. c. 2.

Num. 18.

Exindè, manauit vsus iste ad Ecclesiam nouæ legis offerendi primitias fructuum Sacerdoti celebranti circa menses Iulium & Septembrem: qui vsus ad hæc vsque tempora perdurat in antiquissima nostra Ecclesia Leodieñ. in qua à priscis sæculis nihil nouarum frugum gustatur, nisi Sacerdos antè libauerit: quod & in alijs Catholicorum Ecclesijs obseruatur, teste D. Hieronymo: Soli autem Sacerdotes, & Pontifex in veteri lege, non autem Leuitæ propriè dicti, inquit R. P. Becanus, accipiebant

In Ezech. cap. 44.

cipiebant primitias, & primogenita à filijs Israel. Primitiæ autem ista soluebantur ter in anno, vt notauit Lyranus, & alij. Primò, in Paschate de nouis spicis. Secundò, in Pentecoste de nouis panibus. Tertiò, in Septembri in festo Tabernaculorum de nouis fructibus. Nam illis tribus anni temporibus, tenebantur omnes mares venire ad locum quem elegerat Dominus. Sed de primitijs nouæ legis aliud vsitatum vt prædiximus.

Antilog. vet. & no. Testam. c. 7. quæst. 6.

De primitijs spicarum, quæ in Paschate offerebantur, intelligitur illud Leuit. 23.10. *Cum ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, & messueritis segetem, feretis manipulos spicarum, primitias messis vestræ ad Sacerdotem, qui eleuabit fasciculum coram Domino, vt acceptabile sit pro vobis altero die Sabbathi, & sanctificabit illum.*

Ritus autem offerendi sic describitur: *Si autem obtuleris munus primarum frugum tuarum Domino de spicis adhuc virentibus; torrebis igni, & confringes in morem farris, & sic offeres primitias tuas Domino, confundens supra oleum, & thus imponens, quia oblatio Domini est.*

Leuit. 2. 14.

De primitijs panum quæ offerebantur in Penthecoste, intelligitur illud Leuit. 23.15. *Numerabitis ergò ab altero die Sabbathi in quo obtulistis manipulum primitiarum septem hebdomadas plenas, vsque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies: & sic offeretis ex omnibus habitaculis vestris panes primitiarum, duos de duabus decimis simile fermentatæ, quos coquetis in primitias Domini.*

De primitijs nouorum fructuum, quæ offerebantur in Septembri, intelligitur illud nu. 18.13. *Vniuersa frugum initia, quæ gignit humus, & Domino deportantur, cedent in vsus tuos: qui mundus est in domo tua vescetur eis.* & Deuter. 18.4. *Dabunt Sacerdoti primitias frumenti, vini, & olei.* Et 26.2. *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias, & pones in cartallo, pergesq; ad locum, quem Dominus Deus tuus elegerit, accedesque ad Sacerdotem, qui fuerit in diebus illis,* &c.

Est autem magna differentia inter hæc tria genera primitiarum. Primò, quia primitiæ in Paschate erant ex solis spicis: in Penthecoste ex solis panibus, in Septembri ex varijs terræ fructibus. Secundò, primitiæ spicarum dabantur in ipsa collectione fructuum terræ, nec vlli licebat quicquam comedere de nouis fructibus, antequam primitiæ spicarum Deo oblatæ essent, Leuit. 23.14. At primitiæ in Penthecoste, & Septembri, offerebantur ex fructibus iam collectis, & domi asseruatis. Tertiò, Primitiæ panum, & fructuum, cedebant integrè in vsum Sacerdotum; Primitiæ verò spicarum non integrè. Nam vnus manipulus spicarum consumebatur per modum Sacrificij, reliqui comedebantur à Sacerdotibus.

Exod 13. 2. & Num. 3. 13.

Porrò, sicut Primitiæ, sic etiam primogenitæ dabantur Pontifici, & Sacerdotibus. Erant autem tria genera primogenitorum; alia hominum, alia pecorum mundorum, alia immundorum. Igitur singula primogenita primi, & tertij generis redimebantur, pretio quinque siclorum (id est nostrate moneta 20. Regalium Hisp.) quod dabatur Sacerdotibus; Primogenita secundi generis per se illis offerebantur.

Num 18. 15.

Quo verò ad oblationes, ἐν πλάτει intelligimus, quæ à filijs Israël Deo offerebantur in vsum Sacerdotum, differebantque à Decimis in hoc, quod illæ vltrò offerebantur, vt nonnulli volunt; Decimæ autem ex præcepto, super quo vide Sotum a, D.Thomam b, Caietanum, Marianum Soc. c, Azorinum d.

a Lib 9. q 3.
b 22.q 86.
c Tract. de Oblat.
d Lib.7. Instit c.38.

Cæterùm, ex antedictis facilè colligere est, quàm abundanter prospectum erat Sacerdotibus antiquæ legis, si attentè consideretur multitudo oblationum, quæ tam ex præcepto quàm ex zelo non solùm à fideli populo ipsis dabantur, sed ab ipsis Leuitis, à quibus Decimas etiam Decimarum iure diuino accipiebant. Proh pudor! Hæreticos Christianis insultare Sacerdotibus specie diuitiarum, quarum nè quidem vmbram possident nostri Christicolæ.

Sed nil mirum in ijs quibus innatum est oues boni Pastoris Christi non tam tondêre, quàm deglubere. O quàm dissiti isti Nouatores à primis Christianis, quorum profusas fuisse oblationes Tertullianus refert in Apologetico, ex quibus nimirum non modò Ecclesiarum ministri, sed pupilli, viduæ, ægrotantes, peregrini, in carcere detenti, exules causâ fidei, & ad metallum damnati, copiosissimè alerentur, idem auctor testatur, vt & Bellarminus ipse ex alijs antiquis Scriptoribus probat tom.1. cùm agit de Collectis.

Cap.39.
Tom.1.

Cæterùm, ad hæc subsidia Sacerdotibus, cæterisque sacrorum Ministris impertienda Laicos teneri, non tantùm Dominus (quod ait Paulus) suâ ordinatione instituit, ac idem Apostolus iure id fieri demonstrauit, sed & Patres omnes faciendum admonuerunt. Atque potissima horum pars de Primitijs lubens accepta fero à R.P. Martino Becano loco præcitato.

CAPVT LXXX.

De Officio Diuino, eiusq; institutione. Cantus in Ecclesia quando cœptus. In veteri Lege etiam vsitatus. Cur non cantetur nisi Hebraica, Græca, Latina Officium? qui diuidatur? At illud ritè persoluendum monentur Canonici à Concilio Aquensi, & à S.Bernardo.

Officium Diuinum, siue Ecclesiasticum sic definitur, vt sint quædam preces, & Laudes Deo per Ecclesiasticos, præsertim certis, statisque horis ab Ecclesia ordinatis dicendæ. Vocatur *Diuinum*, propterea quod persoluitur Deo, cui debemus cultum, laudes, & gratiarum actiones, estque necessarium, ad salutem respectu adultorum ratione vtentium, vt necessitate quidem medij, vt Theologi loquuntur. Institutum autem fuit tempore nascentis Ecclesiæ, vt videre est in Act. Apostolorum 1.2.3. & 1.Cor.14. & apud Nicephorum, qui scribit Catholicos æuo S.Ignatij Martyris, qui tertius fuit à Petro Apostolo, cœpisse sacris cantilenis, id est, Psalmis in Ecclesia operari. Cùm enim S.Ignatius quodam die per extasim ani-

Eccles. Hist lib. 3.c.8.

animi consternatus esset, sanctosque Angelos vidisset, alternis & sibi inuicem respondentibus carminibus, siue Hymnis, Sanctam Trinitatem collaudantes, dicitur primus hanc concinendi formam in Antiochena Ecclesia instituisse, quam reliquæ posteà successu temporis secutæ sunt; sed propter Principum tyrannidem non vsquequaque aptâ methodo. Vnde Damasus Papa, & Gelasius instante Theodosio Imper. Hæreticorum mastyge acerrimo, D. Hieronymi studio, & operâ, Horarum officium in aptiorem formam redegit, ordinando quantum Psalmorum in Dominica, quantum Feria secunda, quantum tertia, & deinceps recitandum esset, & vt chorus in duas partes diuisus, Psalmos caneret alternatim, cui ordinationi, cantum etiam Gregorius Magnus addidit, vnde Gregorianus nuncupatus fuit. Qui ritus posteà per alios Episcopos Romanos, nempè Pium V. aliosque probatus, & exinde iure merito piè sanctèque semper obseruatus, vsitatusque fuit. Vnde Eccles. 47. & Psal. 32. *Dedit illis contra inimicos potentiam, & stare fecit contra Altare cantores, & in sono eorum dulces fecit modulos.* Et Psalm. 32. *Cantate ei canticum nouum, benè psallite ei in vociferatione.* Atque ità videmus hunc vsum tempore veteris Legis à fidelibus fuisse frequentatum.

Celebratur itaque & laudatur Deus Cantu, vt ostendatur homines debêre refundere gratias, & laudes Deo, dum ore, manibus, cæterisque membris satagunt agere opera, quibus rectè valeant placêre Deo.

Quo aspectu S. Cyprianus in Orat. Domin. *Quando*, inquit, *in vnum cum fratribus conuenimus, & Sacrificia Diuina cum Dei Sacerdote celebramus, verecundiæ & disciplinæ memores esse debemus, non passim ventilare preces nostras vocibus inconditis.* Accedit D. Augustinus, qui de seipso scribit quod ex cantu æstuabat affectus pietatis, lachrymæque ipsi decurrerent ex suauisonantis Ecclesiæ vocibus. Plura de vsu, & consuetudine canendi, vide suprà Cap. XXIII. quibus adde Cæsarem Franciottum in Medit. ante & post S. Commun. Obser. 2.

Confess. lib. 9. c. 6. & Epist. 119.

Porrò, solet quæri cur potiùs cantetur Officium linguâ Hebraïcâ, Græcâ, aut Latinâ, quàm vernaculâ? Respondetur (quidquid blateret Caluinus in 14. prioris ad Cor.) id ideò ab Ecclesia, adeòque Christo Domino ordinatum, vt suprà ex Augustino, nè vlla in psalmodiando committeretur irreuerentia, vti probè scribit Ledesma. Hinc Gregorius Papa Vratislaum Boëmiæ Regem acriter eo nomine redarguit, quod rogare præsumpsisset facultatem celebrandi Diuini Officij Sclauonico idiomate, quam prorsus illi, & Boëmis denegauit Pontifex. Vide Cardin. Baronium qui prolixè de Horis, vt & Bellarm. tom. 3. Contro. de Bon. oper. lib. 1. cap. 11. pag. 1347.

An. Chr. 1081.

Sub An. 34.

Cæterum, Officium Diuinum diuiditur in septem sectiones, siue partes, iuxta illud Psalmographi: *Septies in die laudem dixi tibi*: sunt enim septem dona Spiritus sancti, septem dies creati mundi, septem ætates, quibus completis mundus finietur, septem petitiones Orationes Dominicæ, septem Psalmi Pœnitentiales, septies in die cadit iustus, septem Planetæ rutilantes, Templi Salomonis septem

Psal. 118.

lampades, denique septem Mysteria Dominicæ Passionis, iuxta tralatitios versus istos:

Hæc sunt septenis propter quæ psallimus Horis. Matutina *ligat Christũ, qui crimina purgat,*
Prima *replet sputis: causã dat* Tertia *mortis,* Sexta *Cruci nectit, latus eius* Nona *bipartit.*
Vespera *deponit tumulo,* Completa *reponit.*

Tract. de Hor. Canon. lib. cap. 19. Cap. 131. 1. Cor. 14.

Finio cum exhortatione PP. Aquisgranensium, quam refert Ioannes Molanus Doctor Louanieñ. *Studeant,* inquiunt Sancti illi Patres, *Canonici prædictas Horas vigilantissima cura custodire, & in his diuinum Officium humiliter, ac deuotè persoluere. Psallentium autem in Ecclesia Domino mens concordare debet cum voce, vt impleatur illud Apostoli, Psallam spiritu, Psallam & mente. Quoniam quamuis non lateat Angelos, crebrò electis inuisibili adesse præsentia, vt eos vel ab hostis callidi defendant insidijs, vel maiori cœlestis desiderij gratia sustollant, maximè tamen Angelicis spiritus nobis adesse credendi sunt, cùm diuinis specialiter mancipamur obsequijs, id est, cùm Ecclesiam ingressi, vel lectionibus sacris aurem accommodamus, vel Psalmodiæ operam damus, vel orationi incumbimus, vel etiam Missarum solemnia celebramus.* Hactenus cordati illi, & sancti Sacerdotes, prorsus idonei quos hodierni imitentur.

CAPVT LXXXI.

De barba Sacerdotum; deq; comam nutrientibus, Clerus Leodiens. olim barbam rasitabat. Comam alere citeriori æuo nefas.

INquisiuimus alias animi causa priore scilicet Centuria, quo ritu veteres alerent, ponerentvè barbas, modò lubet de barbis Sacerdotum quædam subijcere; & primùm, an deceat Sacerdotes barbatos esse. In quo notandum lege, quadam Concilij, rescripto Alexandri III. anno 1159. roborata, sancitum esse, vt Sacerdotes omnes barbam deponerent: adeoque ex litteris Gregorij VII. ad Iacobum Episcopum Calaritanum constat Clericos omnes iussos barbam radere, quod multis ante eum sæculis Anicetus Papa anno Christi 154. constituerat, huncque vsum ad retrò proxima maiorum nostrorum sæcula deriuasse in amplissima hac Diœcesi Leodiensi compertum est. Siquidem anno Christi 1534. Iulij tertia, constitutum fuit in publico totius Cleri consessu, rasitandam esse barbam decimo quinto quoque die, comamque nisi ad aures vsque producendam, super qua re videri quoque poterit Concilium Carthaginense IV. Aquisgranense, & Lateranense. Sed vt solent omnia mutari, & veluti æstuario quodam fluxu, refluxuq; alternari, recessum est ab illo vsu, vti scribit ad Eminentissimũ Cardinalem Medicæũ Ioannes Pierius Bellunensis. Siquidem, inquit, ex leuitatis vsu, multa contra Sacerdotij decorem fieri videmus. Euanescere quippè grauitatẽ, virilitatem despici, seueritatẽ illudi, & venerabilis in homine conspectus diligentiã eleuari. Nã quin barba virũ, & probũ, & honestum, imprimisq; graue, atq; seuerũ dece-

deceat, qui negare velit, inueniri neminem arbitror. De ijs loquor, qui rationibus potiùs acquiescunt, quàm opinionibus suis adhærescunt. Quod si probum, & honestum virum barba decet, Sacerdotem quoque, qui totius probitatis honestæ vitæ exemplar esse debet, ante alios addecêre non temerè forsan opinabimur. Nulli enim dubium est, seueriorem hominis habitum, eo molli, & effœminato laudabiliorem esse, in viro præsertim sacris initiato, quique alios institurus sit, atque etiam castigaturus, futurusque, vt Ægyptij volunt, tanquam canis latrans in hominum vitijs incessendis: quia qui muti sunt ab Hieremia reprehenduntur.

Quinetiam eadem de causa Barbatos magistros maiores nostri cumprimis approbauere. Neque est quod nonnulli dicant, se barbam ponere humilitatis causa, vt cultum aspernentur, sintque vltrò hominibus opprobrio atque contemptui, quod in capillo tondendo forsan admittemus, sed in oris mollicie curanda, nemo vnus qui benè sentiat, humilitatem interpretabitur. Mentum siquidem, & faciem omnem rasitare, nimirum nequitiæ, deliciarumque causa cœptum, quique id frequentiùs egere, inter effœminatos dubio procul speciem præferant, etiamsi multis, & magnis virtutibus domi forisque clari existant. Quippè, præter naturam id esse, quæ glabellas fœminas, hirsutos mares effecit, portentosumque esse, si quæ barbatula mulier sit, vti de Aristide, quæ Mineruæ sacris præfecta erat apud Pedasenses Græcorum monumenta tradidere. Qui igitur volet marem arte, operæve aliquo imberbem reddere, is contra naturæ leges dubio procul fecisse redarguetur; etiam contra scitum veteris legis, vti ex libro Leuitici ostendit idem Pierius, quod & Nazaræorum instituto (qui perfectiorem vitam ducebant) cautum fuit, quin & ex lege gratiæ exemplis Christi, Petri, Pauli, Andreæ, Thomæ, Iacobi, qui semper intonsa barba fuêre; vt & aliorum Collegarum, Collegij illius Apostolici, & illorum ad hæc vsque tempora successorum, eorumque qui summum purpuræ decus in Vrbe adepti sunt, qui semper intonsa barba fuêre.

Quid quod Concilij Carthaginensis edicto Sacerdotibus præcipitur, nè barbam radant? Vnde & olim Galliarum Sacerdotes, vt viri viderentur, barbam præ se ferebant, velut quendam sui Ordinis ostendentes decorem. *Baron. in Annal. an. 58.*

CAPVT LXXXII.

Apud Iudæos quis, & apud quos vsus rasuræ barbæ, & tonsionis capillorum fuerit? Ægyptij & Gentiles cur forma rotunda caput attonderent?

DIximus obiter suprà Nazaræos radi minimè solitos, nec tonderi, quod intellige toto tempore voti, seu separationis. Isidorus: *Tonsura Ecclesiastica vsus à Nazaræis, ni fallor, exortus est, qui priùs crine seruato, denuò post magnam vitæ continentiam,* *De Diuinis Officijs*

 deuotione

deuotione completa, caput radebant. & capillos in ignem sacrificij ponere iubebantur: scilicet vt perfectionem deuotionis suæ Domino consecrarent.

Vide Mart. Becan. vet. & no. Testam.

De alijs veluti de Leuitis, quando initiabantur ministerio Leuitico, debebant radere pilos omnes carnis suæ. Eadem cæremonia obstricti erãt Leprosi, sed aliam ob causam quàm Leuitæ. De Sacerdotibus, sic in Ezechiele legitur: *Caput suum non radent, neque comam nutrient, sed tondentes attondent capita sua.*

Pro reliquis Iudæis, in communi ità Leuit. 19. 27. *Neque in rotundum attondebitis comam, nec radetis barbam* Vbi duplex prohibitio comprehenditur: Vna, Non attondebitis comam in rotundum, id est, non imitabimini Ægyptios, & alios Gentiles, qui id facere soliti sunt, vt patet Ierem. 9. 26. & cap. 25. 23, 49. 32.

Notandum enim Ægyptios, & alios Gentiles putasse suos Deos figura rotunda, vtpotè omnium capacissima, & perfectissima præ cæteris delectari. Ideòque in illorum gratiam capita sua in rotundum attondebant. Immò etiam templa rotunda suis Dijs ædificabant, vt Numa Pompilius Vestæ, Augustus Cæsar Romæ Pantheon, omnibus vniuersim Dijs, ità alij alijs templa excitantes. Igitur Iudæi nè similes essent Gentilibus, prohibiti sunt sectari hanc superstitionem.

Altera prohibitio: *Non radetis barbam.* Nota, Hæc duo distincta sunt radere barbam, & tondêre barbam, Rasura fit per nouaculam, tonsura per forficem. Rasurâ tota barba vsque ad cutem exscinditur: tonsura decurtatur, & in decentem formam redigitur. Voluit igitur Deus Hebræos non exscindere suas barbas vsque ad cutem, sed eas retinere, vt etiam in vultu quandam virilitatis speciem, & sapientiæ formam ferre viderentur: Nam barba virilitatis, ac virtutis insigne est. Excipiebantur tamen ab hac lege Leuitæ, & Leprosi, vt diximus, qui in legali purificatione omnes corporis pilos radere tenebantur, teste eodem Becano, & in hac purificatione (quæ consecrationem præcedebat) hæc adhibebantur. 1, Aspersio aquæ lustrationis, cui scilicet cineres vaccæ rufæ erant infusæ, & per illum mundabantur, qui contraxerant aliquam immunditiam legalem, siue ex contactu cadaueris, siue aliundè, vti videre est nu. 19. 2. Rasura pilorum totius corporis, vt dictum est. 3. Lotio vestimentorum, denique oblatio sacrificij pro peccato. Vide Cod. sacrum. Et de rasura barbæ plura habes Parte 1. cap. 30.

CAPVT LXXXIII.

Polygamia apud veteres, quando tolerata? & qui illam admiserint?

NOn defuêre Hæretici antiqui, inter quos Hermogenes, aduersus quem scribit Tertullianus, qui Polygamiam probarunt, & veluti hastis amentatis defenderunt: quippè qui cum Mahomete sustinebant tot vxores licêre ducere, quot vnusquisque facultatibus suis sustentare posset. Ab his steterunt nostri temporis Nouatores, inter quos in Germania Lutherus, in Gallia Caluinus, qui illum inter Christi

Christi Apostolos numerat, qui quidem Polygamiam ad peluim vsque tuetur, imò multò pluribus argumentis (si argumenta dicenda sunt, quæ ab Orco proueniunt) quam vnquam Mahometes prædicarit. Sed quæstionis est, an vllo vnquam tempore fuerint isti multinubi, & quæ Nationes Polygamia ista vsæ sint? Imprimis, satis constat illo instituto vixisse Parthos, Syros, Thraces, Ægyptios, Æthiopes, Persas, Numidas, & alios quos in medium produxi Cent. 1. cap. 23.

Eiusdem farinæ Indi quoque fuere, qui plures vxores singuli ducebant, quæ mortuo marito apud Iudices contendere solebant, quam ex his maritus maximè dilexisset. Quæ victrix fuerat, læta coniugis flammis se conijciebat, & cum eo tanquam fœlicissima cremabatur: aliæ cum tristitia, & mœrore remanebant, veluti laudis eminentissimæ gloria exutæ, vt scribit Cicero [a], Strabo [b], & Cœl. Rhodiginus [c], & eundem morem fuisse apud Venedos Germanorum populos tradit Vunnefridus Anglus, qui posteà Bonifacius vocatus, & exinde Archiepiscopus Moguntiacus, teste Tiraquel [d].

a Lib. 5. Tuscul.
b Lib. 1.
c Lib. 28. lectio. antiq. c. 15.
d Lib. 7. Connub. glo. 1. par. 7.

De Germanis autem idem volunt quidam, moti auctoritate Cæsari, qui illos Polygamiam coluisse scribit, quod constet Ariouistum Germanum duas vno tempore vxores habuisse, quod tamen mihi non sit verosimile, & vt ità fuisset, non subsistit argumentum à particulari ad vniuersale: præsertim cùm Tacitus scribat, Germanos gentem bello inclytam, singulis vxoribus contentos fuisse, præter paucos qui non propter libidinem, sed ob nobilitatem pluribus nuptijs vacabant.

Lib. 1. Comment. in fine.
De Morib. German.

Valentinianum Imperatorem etiam legem tulisse de ducendis pluribus vxoribus apud Baronium legimus. Alios sileo populos, quos confertim profert in medium doctissimus ille Libriuorus Tiraquellus, Iuris apud Gallos magnum decus & ornamentum.

An. Chr. 370.

Sed in fideli populo, id est, vnum verum Deum colente, qualis Hebræorum, quorum plurimi, plurimas habuere coniuges, disquirendum nobis est, an passim, & quolibet æuo Polygamia ista apud illos seruata fuerit? Distinctione quæstio ista terminatur. Aut loquimur de exordio mundi vsque ad diluuium, aut de tempore post diluuium. Ante diluuium nec Adam nec vllus alius præter Lamech plures vxores habuit, qui idcircò reprehenditur à Nicolao Papa, vocatque eum adulterum. Post diluuium, multi Viri sancti Polygamia vsi sunt, vt Abraham qui duas habuit vxores, Saram & Agar: licet alij dubitent, dicentes Saram fuisse legitimam, Agar non vxorem, sed concubinam; Iacob duas, Lyam, & Rachelem: Elcana duas, Annam & Phenennam. Dauid plures, Achinoam, Abigail, Maacha, Aggith, Abital, Eglam, Bersabee, Michol: alij alias veluti Salomon, qui 700. habuit vxores, & 300. concubinas, & alias gentiles, ob quas à Deo reprehensus fuit: cum quo tamen in gratiam redijt per pœnitentiam, vt non pauci opinantur, inter quos D. Hieronymus, & alij quos retuli suprà cap. LXII.

Genes. 4. 29.
Epist. ad. Lothar. Regem cap. Annon 24. q. 3.
3. Reg. 11.

Cæterùm, an Polygamia repugnet primæ institutioni Matrimonij, Legi etiam Diuinæ, vide Martinum Becanum Societatis IESV Theologum, qui conclus. 3. nu.

In sua Analoge. c. 22.

nu.15. occurrit tacitæ obiectioni dicentium Polygamiam esse vtiliorem ad propagandam prolem, quàm Monogamiam. Respondet enim rem aliter se habere in consilio,& prouidentia Dei, quod patet ex euentu. Nam quando instituit Monogamiam in Paradiso, dixit Adamo,& Euæ: *Crescite,& multiplicamini.* Quibus verbis dedit illis,& posteris eorum benedictionem,& fœcunditatem. Itaque Monogamia coniuncta cum hac benedictione erat sufficientissima ad humani generis propagationem. Quando autem cessante hac benedictione, cœperunt fœminæ esse steriles, tunc concessit Polygamiam, vt hac ratione sterilitatem compensaret: sic contigit Abrahamo, qui vxorem habebat sterilem, ideò concessa est illi alia vxor, vt prolem suscitaret. Posteà multæ aliæ steriles fœminæ subsecutæ sunt, vt Rachel, vxor Iacob, Anna vxor Elcanæ, Michol vxor Dauid:& sic deinceps.

Genes 16. 2.

Verùm, in Lege nouâ aliud statuit Christus, nemini scilicet licere duas vxores habere, licet Valentinianus Imperator aliud sanciuerit, nullius fultus auctoritate, sed tantùm vt suam occultaret libidinem, quippè qui cùm suam haberet vxorem legitimam, nomine Seueram, ex qua susceperat Gratianum, aliam insuper duxit nomine Iustinam, cuius amore tenebatur, quæsiuit socios sui sceleris, permittendo, inquit Martinus Becanus, Polygamiam, vbi tria esse notanda,& distinguenda tempora scribit. Primum, ab initio mundi vsque ad Abrahamum. Secundum, ab Abrahamo vsque ad Christum, à Christo vsque ad finem mundi. In primo fuerunt primi Parentes cum suis posteris. In secundo, Iudæi cum suis progenitoribus Abrahamo, Isaac,& Iacob. In tertio sunt Christiani. In primo viguit sola Monogamia. In secundo concessa est Polygamia. In tertio reducta est Monogamia,& explosa Polygamia, vt verè & doctè scribit idem R. Pater Martinus Becanus, & Card. Bellarminus Tom. 2. de Matrim. Sacram. cap. 11. vt & R. P. Bened. Pererius in Genesim, quos si lubitum est videto.

In sua Analog.

CAPVT LXXXIV.

De Conuiuijs priscorum Christianorum Pauperibus exhiberi solitis, deque alijs. Mira in illis abstinentia. Lotio pedum antequam accumberent. Sumptio S. Eucharistiæ post cœnam: qui mos postea exoletus.

PRæter ea quæ alibi scripsi visum est subtexere hoc loco, quæ notata mihi de Conuiuio pauperibus exhiberi solito, quod ἀγάπη tempore nascentis Ecclesiæ dicebatur. Scribit igitur Tertullianus (qui circa primum sæculum à Christo passo fuit) & quidem eleganti suo calamo, quàm modestiæ plena eiusmodi primorum " Christianorum Conuiuia essent, præsertim quæ egenis ministrabantur. Quan- " tiscumque, inquit, Agapæ sumptibus constet, lucrum est pietatis nomine facere " sumptum: siquidem inopes quoque refrigerio isto iuuamus, non quà penes vos " parasiti affectant ad gloriam famulandæ libertatis, sub autoramento ventris inter

ter contumelias saginandi, sed quà penes Deum maior est contemplatio mediocrium. Si honesta causa est conuiuij, reliquum ordinem disciplinæ de causa æstimate, quid sit de Religionis officio, nihil vilitatis, nihil immodestiæ admittit. Non priùs discumbitur, quàm oratio ad Deum prægustetur. Editur quantum esurientes capiunt, bibitur quantum pudicis est vtile; ità saturantur, vt qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum sibi esse; ità fabulantur, vt qui sciant Dominum audire. Post aquam manualem, & lumina, vt quisque de Scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, prouocatur, in medium Deo canere; hinc probatur quomodo biberit. Æquè ratio conuiuium dirimit: inde disceditur, non in cateruas cæsionum, neque in classes discursationum, nec in eruptiones lasciuiarum; sed ad eandem curam modestiæ, & pudicitiæ, vt qui non tam cœnam cœnauerint quàm disciplinam. Huc vsque Tertullianus de publicis Christianorum illius æui conuiuijs, quæ pauperum causa parabantur, idque post sacram Synaxim, siue sacram communionem, diuitibus in Ecclesia cibos afferentibus pro pauperibus ad eam vocatis, qui nihil habebant, atque ità tum conuiuebant vt suprà narratum est, sed Deus bone! quantâ cum modestiâ, & charitate erga pauperes; quorum modò egestati ditiores studebant?

Apolog. c. 39.

Vid. Cardin. Baron. An. Chr. 57.

Audi Sanctum Cyprianum, qui viduam reprehendit locupletem & auaram, quod de oblationibus Domino factis comederet, & ipsa nihil, vt loquitur, in Dominum inferebat. Hinc liquet pauperes, & diuites simul comedisse de his quæ Domino: hoc est pauperibus, ceù Domini Vicarijs offerebantur, siue ex mutuis donis, quæ collectas & oblationes appellabant.

Serm. de Eleemos.

At de alijs Conuiuijs minoris impensæ, quæ arctiorem vitam colentibus exhibebantur, ità Philo Iudæus: Non priùs discumbunt (in lectis scilicet Romanorum more, de quo suprà Cent. 1. c. 11.) quam sublatis in cœlum manibus, & oculis Superos precentur, vt placeat Deo id Conuiuium. Absolutis precibus seniores discumbunt, ac mox alij pro cuiusque dignitate: ita quidem, vt seorsim viri dextrum latus, seorsim fœminæ sinistrum teneant, & in hoc sacro Conuiuio, nemo seruus adest, inquit: ministrant enim ingenui, & spontè quidquid opus est faciunt, iussa non expectando, sed præueniendo, alacritate voluntariâ. Discincti autem, & promissis tunicis accedunt ad ministrandum, vt absit omnis seruilis species. Vinum per illos dies, non præbetur, sed aqua limpidissima, vinum enim habent pro veneno. Cæteris frigida, calida his, qui inter seniores tractantur delicatiùs, pro cibo panis apponitur, sal pro obsonio, & in conuiuio magnum silentium, ità vt nec mutire quidem cuiquam liceat, aut respirare vehementiùs: attamen proponit quispiam quæstionem è Sacris litteris, aut soluit ab alio propositam, nihil de solutione sollicitus: nec enim captat laudem argutiarum, aut eloquentiæ: hoc tantùm agit, vt rem diligentiùs perspiciat, tum perspectam non inuideat minùs perspicacibus, sed non minus dicendi cupidis, atque ità immoratur doctrinæ, subindè inculcans, imprimensque animis præclaras sententias: nam expeditam elocutionem vnâ se-

nu.15. occurrit tacitæ obiectioni dicentium Polygamiam esse vtiliorem ad propagandam prolem, quàm Monogamiam. Respondet enim rem aliter se habere in consilio,& prouidentia Dei, quod patet ex euentu. Nam quando instituit Monogamiam in Paradiso, dixit Adamo,& Euæ: *Crescite,& multiplicamini.* Quibus verbis dedit illis,& posteris eorum benedictionem,& fœcunditatem. Itaque Monogamia coniuncta cum hac benedictione erat sufficientissima ad humani generis propagationem. Quando autem cessante hac benedictione, cœperunt fœminæ esse steriles, tunc concessit Polygamiam, vt hac ratione sterilitatem compensaret: sic contigit Abrahamo, qui vxorem habebat sterilem, ideò concessa est illi alia vxor, vt prolem suscitaret. Posteà multæ aliæ steriles fœminæ subsecutæ sunt, vt Rachel, vxor Iacob, Anna vxor Elcanæ, Michol vxor Dauid:& sic deinceps.

Genes 16. 2.

Verùm, in Lege nouâ aliud statuit Christus, nemini scilicet licere duas vxores habere, licet Valentinianus Imperator aliud sanciuerit, nullius fultus auctoritate, sed tantùm vt suam occultaret libidinem, quippè qui cùm suam haberet vxorem legitimam, nomine Seueram, ex qua susceperat Gratianum, aliam insuper duxit nomine Iustinam, cujus amore tenebatur, quæsiuit socios sui sceleris, permittendo, inquit Martinus Becanus, Polygamiam, vbi tria esse notanda,& distinguenda tempora scribit. Primum, ab initio mundi vsque ad Abrahamum. Secundum, ab Abrahamo vsque ad Christum, à Christo vsque ad finem mundi. In primo fuerunt primi Parentes cum suis posteris. In secundo, Iudæi cum suis progenitoribus Abrahamo, Isaac,& Iacob. In tertio sunt Christiani. In primo viguit sola Monogamia. In secundo concessa est Polygamia. In tertio reducta est Monogamia,& explosa Polygamia, vt verè & doctè scribit idem R. Pater Martinus Becanus, & Card. Bellarminus Tom. 2. de Matrim. Sacram. cap. 11. vt & R. P. Bened. Pererius in Genesim, quos si lubitum est videto.

In sua Analog.

CAPVT LXXXIV.

De Conuiuijs priscorum Christianorum Pauperibus exhiberi solitis, deque alijs. Mira in illis abstinentia. Lotio pedum antequam accumberent. Sumptio S. Eucharistiæ post cœnam: qui mos postea exoletus.

PRæter ea quæ alibi scripsi visum est subtexere hoc loco, quæ notata mihi de Conuiuio pauperibus exhiberi solito, quod ἀγάπη tempore nascentis Ecclesiæ dicebatur. Scribit igitur Tertullianus (qui circa primum sæculum à Christo passo fuit) & quidem eleganti suo calamo, quàm modestiæ plena eiusmodi primorum " Christianorum Conuiuia essent, præsertim quæ egenis ministrabantur. Quan" tiscumque, inquit, Agapæ sumptibus constet, lucrum est pietatis nomine facere " sumptum: siquidem inopes quoque refrigerio isto iuuamus, non quâ penes vos " parasiti affectant ad gloriam famulandæ libertatis, sub autoramento ventris inter

ter contumelias saginandi, sed quà penes Deum maior est contemplatio mediocrium. Si honesta causa est conuiuij, reliquum ordinem disciplinæ de causa æstimate, quid sit de Religionis officio, nihil vilitatis, nihil immodestiæ admittit. Non priùs discumbitur, quàm oratio ad Deum prægustetur. Editur quantum esurientes capiunt, bibitur quantum pudicis est vtile; ità saturantur, vt qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum sibi esse; ità fabulantur, vt qui sciant Dominum audire. Post aquam manualem, & lumina, vt quisque de Scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, prouocatur, in medium Deo canere; hinc probatur quomodo biberit. Æquè ratio conuiuium dirimit: inde disceditur, non in cateruas cæsionum, neque in classes discursationum, nec in eruptiones lasciuiarum; sed ad eandem curam modestiæ, & pudicitiæ, vt qui non tam cœnam cœnauerint quàm disciplinam. Huc vsque Tertullianus de publicis Christianorum illius æui conuiuijs, quæ pauperum causa parabantur, idque post sacram Synaxim, siue sacram communionem, diuitibus in Ecclesia cibos afferentibus pro pauperibus ad eam vocatis, qui nihil habebant, atque ità tum conuiuebant vt suprà narratum est, sed Deus bone! quantâ cum modestiâ, & charitate erga pauperes; quorum modò egestati ditiores studebant?

Apolog. c. 39.

Vid. Cardin. Baron. An. Chr. 57.

Audi Sanctum Cyprianum, qui viduam reprehendit locupletem & auaram, quod de oblationibus Domino factis comederet, & ipsa nihil, vt loquitur, in Dominum inferebat. Hinc liquet pauperes, & diuites simul comedisse de his quæ Domino: hoc est pauperibus, ceù Domini Vicarijs offerebantur, siue ex mutuis donis, quæ collectas & oblationes appellabant.

Serm de Eleemos.

At de alijs Conuiuijs minoris impensæ, quæ arctiorem vitam colentibus exhibebantur, ità Philo Iudæus: Non priùs discumbunt (in lectis scilicet Romanorum more, de quo suprà Cent. 1. c. 11.) quam sublatis in cœlum manibus, & oculis Superos precentur, vt placeat Deo id Conuiuium. Absolutis precibus seniores discumbunt, ac mox alij pro cuiusque dignitate: ita quidem, vt seorsim viri dextrum latus, seorsim fœminæ sinistrum teneant, & in hoc sacro Conuiuio, nemo seruus adest, inquit: ministrant enim ingenui, & spontè quidquid opus est faciunt, iussa non expectando, sed præueniendo, alacritate voluntariâ. Discincti autem, & promissis tunicis accedunt ad ministrandum, vt absit omnis seruilis species. Vinum per illos dies, non præbetur, sed aqua limpidissima, vinum enim habent pro veneno. Cæteris frigida, calida his, qui inter seniores tractantur delicatiùs, pro cibo panis apponitur, sal pro obsonio, & in conuiuio magnum silentium, ità vt nec mutire quidem cuiquam liceat, aut respirare vehementiùs: attamen proponit quispiam quæstionem è Sacris litteris, aut soluit ab alio propositam, nihil de solutione sollicitus: nec enim captat laudem argutiarum, aut eloquentiæ: hoc tantùm agit, vt rem diligentiùs perspiciat, tum perspectam non inuideat minùs perspicacibus, sed non minus dicendi cupidis, atque ità immoratur doctrinæ, subindè inculcans, imprimensque animis præclaras sententias: nam expeditam elocutionem vnà se-

tie continuam, auditorum mens non valens assequi, à tergo relinquitur, nec satis audita percipit.

Totum verò Auditorium attentum auscultat in vno, eodemque habitu, intelligere se nutu, vultuque indicans, probare verò hilaritate, ac exporrectis frontibus interdum & dubitare, hærereque moto leuiter capite, summoque dextro digito, nec minori attentione iuniores, qui adstant audiunt. Sed & quæ porrò subijcit memoratu digna sunt.

Cœnam verò sequitur sacrum peruigilium his Ritibus: Vbi omnes consurrexêre, duo chori fiunt in medio cœnaculo alter virorum, alter fœminarum; cuique suus incentor præficitur, honore præstans, & canendi peritiâ: deinde cantant hymnos in laudem Dei compositos, varijs metrorum, carminumque generibus, nunc vno ore, nunc alternis, non sine decoris, & religiosis gestibus, & accentibus, modò stantes, modò antrorsum, retrorsumvè gradum mouentes; vtcumque res postulat. Quis non dicat prorsus hæc commenta? nisi fide digno auctore prodita essent? quibus addi possunt quæ scribit Clemens Alexandrinus, qui vult Cœnam debêre esse expeditam, & tenuem, ad vigilias aptam, carniumque & vini prorsus expertem, non tamen ea damnans, si quis his sobriè vtatur.

Pædag. lib. 2. c. 1. & 2.

De ijsdem Christianorum Conuiuijs rursum Minutius Fœlix: *Conuiuia*, inquit, *non tantùm pudica colimus, sed & sobria: Nec enim indulgemus epulis, aut Conuiuium mero ducimus, sed grauitate bilaritatem temperamus.* Plura videto apud Baron. ad An. Christi 57. qui quoque alibi & ex vero scribit, quod post ingressum Conuiuarum pedes lauare esset in vsu: hospitibus enim ingredientibus eiusmodi officium exhiberi solitum, de Abraham & Loth testatur Diuina Scriptura. Indè verò sic lotis mensa apponebatur; vnde & illud libri Iudicum, *Postquam lauerint pedes suos, recepit eos in Conuiuium.* De Romanis nulli est dubium, lotos priùs in balneo accumbere consueuisse, quod si loti non essent, pedes saltem lauabant: vnde illud Plauti, *Locus hic tuus est, hic accumbe: ferte aquam pedibus; præbe tu puer.* Hinc lotio pedum Apostolorum per Seruatorem generis humani, qui moribus Iudæorum, & isti Romanorum viuebant; vt 1. Centuria cap. 2. ostendimus.

In Octauiano. Imp.

Genes. 18. 19. & 43. Cap. 19.

Verum enim verò, Christianorum conuiuia mutuæ fouendæ charitatis instituta, vt est prona humana natura ad deteriora, in summos abusus transierunt, & à prisca, & laudabili consuetudine in luxum, lasciuiam, atque petulantiam desciuerunt. Idcircò Concilij Laodicensis decreto cautum, nè illa in templis fierent, ὅτι οὐ δεῖ ἐν τοῖς κυριακοῖς, ἢ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὰς λεγομένας ἀγάπας ποιεῖν, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ ἐσθίειν, καὶ ἀκκούβιτα στρωννύειν: *Non oportet*, inquit, *in Basilicis seu Ecclesijs Agapem facere, & in domo Dei manducare, vel accubitus sternere:* quod & Carthaginensi Concilio posteà statutum fuit. Et aduerte, quod sicut Seruator generis humani Sanctissimũ Corporis sui Sacramentum instituit post cœnam Agni Paschalis, teste Augustino: ità vsus exinde communicandi, vt auctor est Chrysost. & Cypria. in Ecclesia introductus fuit, vt fidelium communicatio Corporis, & Sanguinis Christi fieret post

Cap. 28.

Epist. ad Ianua. 118.

Cœ-

Cœnam, verùm, gliſcentibus in iſtis Conuiuijs abuſibus, vt debita S. Communioni daretur reuerentia circumſcriptus, ſublatusque fuit iſte vſus in Eccleſia cœnandi ante communionem vti ex Carthaginenſi Concilio III. & ex Auguſt. a Tertull. Cypria. Baron. tom. 1. Anno Chr. 57. & ijs quæ ſuprà diximus cap. 17. conſtat, qui omnes addunt Chriſtum ideò inſtituiſſe Venerabile Sacramentum poſt Cœnam Agni, vt finem ritibus legalibus daret. De quo vſu latè diſputat Illuſt. Cardin. Bellarminus in tract. de Euchariſtiâ, vbi agit de Miſſâ.

a *Lib. 6. Confeſſ. Ad vxorem.*

Redeamus iam ad alias lotiones, quibus Priſci vtebantur ante ingreſſum Templi.

CAPVT LXXXV.

De lotione ante ingreſſum Templi tempore primitiuæ Eccleſiæ, & de Sacrificijs Paganorum, qui lota iumenta Dijs ſuis offerebant.

SCripſimus ſuprà quanta cum reuerentia, adeòque quantis cæremonijs in Templa ſe penetrarent primitiuæ Eccleſiæ Chriſtiani. Nunc alius tractandus nobis eſt ritus, qui in eo conſiſtebat, quod ſcilicet non intrarent Templa, niſi priùs præ foribus ſe lauarent, quod oſtendo imprimis, & probo auctoritate Sacræ Scripturæ. Nam eccè Apoſtolus: *Volo vos viros*, inquit, *orare in omni loco, leuantes puras manus.* Vndè Tertullianus proximus æuo Apoſtolorum: *Cæterùm*, inquit, *quæ ratio eſt manibus quidem ablutis, ſpiritu verò ſordente orationem obire?* Et Chryſoſtomus in Ioan. *Ingreſſuri templum manus lauamus: Eccleſijs hunc morem corroboratum videmus, vt diligenter multi ſtudeant, quomodo manibus loti, candidis induti veſtimentis in Eccleſiam ingrediantur.* Et ad Pop. Antiochenum: *Libenter non oramus ſi non lotis manibus hoc faciamus, tanquam Deum offenſuri.*

Cap. 68.

Lib. de Orat.

Homil 72.

Homil. 36.

Cæterùm, notandum morem hunc inualuiſſe, ob cauſam Sacræ Euchariſtiæ, quam non ore (vt modò vſus obtinuit) ſed manibus excipiebant, quod ſuprà cap. 16. oſtendimus, adeòque Domum illam S. Euchariſtiam tempore perſecutionis deportabant, atque iccircò probè loti, & puri eſſe debebant, vt ſacrum illud vitæ melioris viaticum exciperent: quod rectè etiam notauit R. P. Iacobus Lobbetius in ſuo Speculo Eccleſiaſtico.

Sed & aliam cauſam ſuggerit Illuſtriſſimus Annalium Scriptor Baronius quod cum Iudæis inductus fuerit ritus iſte, decebat Sacerdotes & cæteros Iudæorum non niſi manibus lotis adorare conſueuiſſe, vt tradit Ariſteas de ſeptuaginta duobus Interpretibus, hæc ſcribens: *Rege conſalutato, ad conſueta loca diuertunt, atq; (vt mos eſt Iudæis omnibus) manibus priùs lotis in mari* (quod genus erat vaſis ampliſſimi) *in ambitu Eccleſiæ Deo preces effundunt.* Et paulò poſt: *Interrogaui equidem, & illud quoque, cuius gratia, cùm vota facerent, manus priùs lauarent, quærenti talia demonſtrârunt, illud teſtimonium eſſe, ne quid perperam agant, ſed piè, ſanctèque perficiant, quandoquidem vniuer-*

Tom. 1. Annal. Anno 57.

sa opera manibus exerceantur, rectè singula ad iustitiam, & veritatem referentes. Veriùs dixissent, quod naturalis quidam instinctus docet, nonnisi puros ad Deum accedendum esse, mundosque Numini supplicare; inde euenit, vt apud Gentiles quoque vsu receptum esset, sæpius se aquâ mundare, antequam Templa, Numinaque adirent. De Ægyptijs, & Græcis id testatur Herodotus in Euterpe. De Romanis Persius his versibus:

Hac sanctè vt poscas Tyberino in gurgite mergis
Manè caput bis terque, & noctem flumine purgas.

Lib. 1. de Legib. Tradit etiam Tullius, aspersione aquæ, labem corpoream tolli, & castimoniam corporis præstari. Sed & illud notum Poëtæ:

Tibullus. *Casta placent Superis, purè cum veste venite, Et manibus puris sumite fontis aquam,*

Æneid. 2. Ità Æneas apud Virgilium è medijs cædibus regressus, negat penates tangere, nisi lotus:

Tu Genitor cape sacra manu, patriosque Penates
Me bello è tanto digressum, & cæde recenti
Attrectare nefas, donec me flumine viuo Abluero.

Nec solùm Romanis, sed & Saracenis vsus iste receptus, qui antequam Penates, & templa ingrederentur singularem corporis munditiam sectantes, lauabant manus, brachia, os, aures, nares, oculos, capillos, pedes etiam accuratissimè. Quod si aqua fortè ad hoc deesset, quod tamen contingere raro, aut vix poterat, balneis, quæ in omnibus Ciuitatibus habebantur, continuò vtebantur, vt mundi ad Sacra, & vestibula Ædium sacrarum redirent, in quibus nec loqui, nec calceatos propter reuerentiam esse licebat, teste Cælio Rhodigino lib. 15. Antiq. lect. cap. 23.

CAPVT LXXXVI.

Rursum de Lotione ante ingressum in Ædes sacras: quam ob causam orta Lotiones, etiam Hostiarum.

QVoniam nos inuitat memoria priscæ obseruantiæ erga sancta Dei templa, quippiam adhuc de illa dicendum mihi fuit, nè veluti transitu quodam perstricta videatur. Itaque ablutiones illas manuum, de quibus superiori Capite dixi, ortas esse ob reuerentiam Sacrificiorum, & Templorum ingressum, nunc porrò ostendam lotionem illam etiam extendendam ad ipsas Hostias quæ immolandæ erant: nam postquam pura pura aqua purgassent, albisque vestibus induti essent, vt priori Capite deduxi, votaque nuncupasse Hostiarum tempora vectibus percutiebant, atque occidentes membratim diuidebant, ità primitias ex omnibus membris proijciebant Dijs in Altaria, focumvè, aut aras, (hoc est vasa, quæ tripodes

des dicebantur) atque postremò succendebant, vina fundentes manibus vtique lotis, ne Sacrorum nitor pollueretur. Hinc Hesiodus:

Lib. 2. oper. & dier.

Illotis manibus vinum libare meracum, Mane Ioui, aut vllis nè tu immortalibus ausis. Namque audire negant; disputant talia vota.

Consonat alter Poëta Latinus: *Iam Pater Æneas, etiam Troiana iuuentus Conueniunt, stratoq; super discumbitur Ostro: - Dant famuli manibus lymphas.*

Virgil.

Alludit ad antiquum illorum ritum, qui mentis puritatem priusquam Templa ingrederentur, vestibulis necessariam Sacris operaturi manus lauarent. Quæ quidem lauandi manus consuetudo, manauit inquit R. P. Lobbetius à Iudæorum Legislatore Moyse, cui præcepit Deus, vt labrum æneum conficeret, quo Aaron, & filij eius pedes abluerent, non corporis tantùm sed & animi, eiusque quàm maximè sordes, quia vt discertè Tertullianus seuerus morum Censor inquiebat: *Quæ ratio est manibus quidem ablutis, sed spiritu sordidato orare?* Vt proindè exsibilandus videatur Saladinus, qui capta Hierosolyma, & Christianis superatis, cùm ex omnibus pijs locis vnum Salomonis templum restare voluisset, in illud ingressurus aquâ rosaceâ sese lauisse fertur: eâ quidem corpus elui, & manus olêre potuerunt, at animus sordêre potiùs, ac fœtêre. Vide quoque Ludouicum Cressolium in suo Mystagogo.

In Specul. Ecclesiast. c. 7. §. 7. Exod. 30. De Orat. cap. 11.

Verùm, successu temporis, recessum ab ista veneratione Templorum, adeò vt & epulæ, & saltationes in illorum vestibulis, imò & ipsis Templis etiam ipsimet Christiani instruerent, quas D. Augustinus tota Africa exegit, vti constat ex eius Serm. 215. de Temp. & nos suprà hac de re diximus, adeò verum est nihil in eodem statu semper permanere, nihil rerum humanarum fixum, firmumq; esse, & æstuario velut fluxu, refluxuque accedunt, receduntque, præsertim in externis Cæremoniarum signis.

CAPVT LXXXVII.

De Cœmiterijs; quæ olim prisco æuo, & quæ tempore primitiuæ Ecclesiæ inter Christianos, & quibus in locis. Cœmiterium Priscillæ mirabile. Angeli inibi concinuêre. D. Hieronymus visitat Romæ Cœmiteria. Cuiusmodi illa?

PRiusquam ritum in Vrbe, nè dicam Orbe, Sepulchrorum illorumque formam aggrediar, lubet prætermittere Romanos sepeliri solitos extra Vrbem ex Lege XII. Tab. vti testatur Cicero, quod scitum perdurauit vsque ad tempora Adriani Cæsaris qui pœnam 40. aureorum statuit Fisco inferendam aduersus eos, qui sepulchrum in Vrbe excitarent, quod quatenus sit intelligendum suprà Cap. LII. Cent. I. diximus. Eodemque more vtebantur (vt in plerisque alijs) primi Christiani, qui mortuos suos extra mœnia quoque sepeliebant, nisi fortè clanculum, in-

Lib. 2. de Leg.

 quit

Sub. Ann. Chr. 226.

quit Baron. quiſpiam cadauer alicuius Martyris ſuſtuliſſet, & in prædio ſuo ſepeliſſet. Verùm, hoc intererat inter funera Gentilium, & Chriſtianorum, quod horum corpora nequaquam cremabantur, ſed vnguentis delibuta condiebantur; Gentilium autem rogo comburenda imponebantur, vt oſtendi pleniùs dicto Cap. LII. Itaque Chriſtiani, corpora mortuorum ſic vnguentis delibuta, ad ea loca quæ catatumbæ, vel cryptæ arenariæ (quarum parietinæ adhuc in Vrbe exiſtunt) pro loci natura deferebant, quæ poſteriori æuo Cœmiteria dicta ſunt, qualia ego cum admiratione vidi in Vrbe, vtpotè vijs ſubter terram fabricatis, quorum etiam vſus, inquit Baron. non modò inſeruiebat humandis defunctorum corporibus, ex quo & nomen eſt inditum, ſed & perſecutionis tempore ad latebras Chriſtianorum, adeòque Miſſas celebrandas, vt idem ex varijs alibi probat.

Ad Ann. Chr. 130. An. Chr. 255.

Porrò, mirabile dictu vidimus, ſæpiùsque luſtrauimus Priſcillæ Cœmiterium haud pridem inuentum atque refoſſum via Salaria, tertio ab Vrbe lapide, quod nullo magis proprio vocabulo dixerimus præ eius amplitudine, multiſque, atque diuerſis eiuſdem vijs, quam ſubterraneam Ciuitatem; quippè quod ipſius ingreſſu primaria via, cæteriſque amplior pateat, quæ hinc indè vias diuerſas habeat, eaſdemque frequentes, quæ rurſum in diuerſos viculos diuiduntur, & rurſum angiportus, vt in Ciuitatibus ſtatis locis, & velut fora quædam ampliora ſpatia ad conuentus ſacros agendos, eademque Sanctorum imaginibus exornata: nec deſunt (licet nunc obſtructa) ad lumen recipiendum deſuper exciſa foramina. Obſtupuit, vt ſic dicam, Vrbs, vnà cum ſuis ſuburbijs, quando abditas ſe nouit habere Ciuitates Chriſtianorum, & tempore perſecutionis olim colonias; modò autem ſepulchris tantum refertas, & quod legebat in chartis, vel videbat ex alijs Cœmiterijs aliqua ſolum ex parte reclusis, nunc plenius intellexit: quæ enim de ijſdem apud S. Hieronymum, vel Prudentium legerat, ſuis ipſius oculis intuens vehementer admirabunda ſpectauit, inquit Baronius: qui ſubijcit, cum antiquitus in iſtis Cœmiterijs eſſent corpora Sanctorum Martyrum, frequenti cœtu Chriſtianos viſitaſſe, licet edictis Imperatorum (vt ſcribit Euſebius) arcerentur. Redditâ verò Eccleſiæ pace, eadem frequentaſſe loca, non ſine magno pietatis zelo indicat Hieronymus, qui de ſeipſo cœmiteria quolibet die Dominico viſitante ſic ſcribit: *Dum eſſem Romæ puer, & liberalibus ſtudijs erudirer, ſolebam cum cæteris eiuſdem ætatis, & propoſiti, diebus Dominicis ſepulchra Apoſtolorum, & Martyrum circumire, crebròque cryptas ingredi, quæ in terrarum profunda defoſſa ex vtraque parte ingredientium per parietes habent corpora ſepultorum: & ità obſcura ſunt omnia, vt propemodùm illud Propheticum compleatur: Deſcendunt in infernum viuentes: & rarò deſuper lumen admiſſum, quod horrorem temperet tenebrarum, vt non tam feneſtram, quàm foramen demiſſi luminis putes, rurſumque pedetentim acceditur, & cæca nocte illud Virgilianum proponitur:*

Lib. 7. cap. 10.

In Ezech. cap. 40.

Pſal. 54.

Horror vbique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent. Hæc Sanctus Vir.

Cæterum, illud notatu dignum, tantum honoris à Diuina bonitate locis iſtis tributum, vt ibi nonnunquam Angeli melodiam ſymphoniacam concinere audi-

ti

ti fuerint, vt in inuentione facrarum Chryfanthi, & Dariæ reliquiarum teftatur, & probat idem Card Baron. Tom. 10. An. Chr. 886.

CAPVT LXXXVIII.

De certis fuppliciorum generibus, quibus affecti SS. Martyres. Chriftiani cur tempore primitiua Ecclefia dicti Sarmentitij?

INter diuerfos cruciatus, quibus fæua illa prifcorum barbaries & crudelitas afficiebat olim Chriftianos, comperio crucem, & flagellationem præcipuos fuiffe. De quibus abundè R. P. Iacobus Gretferus è Societate IESV, ad quam flagellationem referri poteft pœna plumbatarum, de quâ fic Prudentius antiquus Poëta Chriftianus:

Lib. 1. c. 8. de S. Cruce.

Tundatur tergum crebris ictibus, Plumboq; ceruix verberata extuberet,
Pulfatus ergò Martyr illa grandine, Poftquam interdictus dixit Hymnum plumbeos.

Succedebant *Lamine*, & *teda*, quibus corpora lentè adurebantur: & illis affinis *vftulatio*, quæ erat aliud ignis tormentum, vtpotè tunica ex fparto, pice, & bitumine illita, quâ miferi, etfi beati, induebantur, lentoque igne cremabantur, de qua Tertullianus: *Pro tanta innocentia, pro tanta probitate, pro tanta pudicitia, pro fide, pro veritate, pro Deo viuo cremamur, quod nec facrilegi, nec hoftes Dei veri, nec tot maieftatis rei pati folent.* De hoc, alijfque tormentis Lucretius:

Lib. ad Scapul.

Verbera, Carnifices, robur, pix, lamina, teda.

de quibus prolixè, & figillatim fcripfi Centuriâ primâ Cap. LI.

Equuleus quoque inter grauiora tormenta referri poteft, cuius frequens mentio in Martyribus. Erat autem tormentum iftud catafta lignea, cochleata ad intendendum, & remittendum apta, cui catastæ brachia, pedesque eius qui torquendus erat, neruis quibufdam (qui fidiculæ dicebantur) alligauerant, tum catafta intenta, atque in altum erecta erat, vt ex eo quafi ex cruce quadam mifer ille penderet; ac tum primum compagem ipfam offium illius diuellebant, deinde etiam candentibus laminis corpori admotis, atque vngulis bifulcis ferreis, lateribus laniatis, doloris acerbitatem augebant:

De ifto exftat verfus Prudentij de S. Vincentio:

Vinctus retortis brachijs, Surfum & deorfum,
Compago donec offium Diuulfa membrorum crepet.

Demum erat crebrum aliud ignis tormentum, quo Chriftiani torquebantur, quo nimirum alligati, vel affixi ad crucem lento farmentorum igne vrebantur, inde quia affiduè illo fupplicio afficiebantur, *Sarmentitij* probrosè dicebantur: *Licet nunc*, inquit Tertullianus, *Sarmentitios, & Semiffarios appelletis, quia ad ftipitem dimidij affis reuincti farmentorum ambitu exurimur.* Ifto fupplicij genere pleriq; Chriftiani afficiebantur, quos memorat eximius, & doctiffimus P. Petrus Halloix Societ.

Apolog. c. vlt.

IESV

Cap.12. IESV, in Notationibus ad vitam S. Polycarpi, vbi refert plurimos ab igne permansisse in isto tormenti genere illæsos, scilicet, S. Ioannem Apostolum, S. Victorem martyrem, Helenum Episcopum, SS. Carpum, & Papylum, S. Clementem Episcopum Ancyranum, & S. Agathangelum, S. Tiburtium, Faustum, & Euelasium martyres, Agapetam, & Chioniam Virgines & Mart. de quibus ad 3. Aprilis extat Epigramma Gualfreduccij, Fides, Spes, Charitas, Filias S. Sophiæ, Virgines item, & Mart SS. Gliceriam, Euphemiam, Eugeniam, Luciam, SS. Faustinum & Iouitā fratres sub Hadriano Imp. & Anicetum Comitem, ac Photinum itidem fratres, sub Diocletiano, S. Pontio Mart. de quo flammis vndique circumsepto, & eius intactis inter incendia vestibus, sic in eius vita præscriptum est: Et *eccè flamma lambens materiam omnem, atque fomitem, nihil eius relinquit combustum & absumptum; at sancti Martyris nè fimbriam quidem vestimenti lædit.*

Verùm, quod diximus Christianos Cruci affigi solitos, aduerte non hac solâ crudelitate contentos Christiani nominis hostes fuisse, sed vltra seuitum ibant per ignem & bestias, quas agebant in Crucifixos vt de S. Blandina, & S. Peonio Martyribus proditum est.

CAPVT LXXXIX.

Dedicationis Ecclesiarum origo. Quid apud Iudæos? Taxantur Heretici. Dos danda Ecclesijs dedicandis, vt & titulus. Syluester Papa primus auctor in Ecclesia Catholica Dedicationis Basilicarum. Immunitas debetur Ecclesiæ etiam non consecrata.

In Epist. Pauli ad Hebr. DEdicare nihil aliud est, inquit Chrysostomus, quàm vtendi initium facere. Ritum porrò consecrandi Ecclesias sumptum esse à Iudæis haud dubium est. Nam lib. 1. Machab. legimus eosdem Iudæos, postquam seruitute Babilonica liberati per exteras Nationes templum Hierosolym. contaminatum aduertissent, *Cap.4.* Altareque profanatum, & portas exustas, & in atrijs virgulta nata, sicut in saltu, & montibus, & pastophoria, (id est cellas vbi asseruabantur res sacræ) cogitasse de sanctificando, seu consecrando, aut saltem repurgando Templo, & Altari Holocaustorum, tunc elegisse Iudam Machabæum, Sacerdotes sine macula, & tum mundauerunt Sancta, & tulerunt lapides Contaminationis (id est profanatos) in locum immundum, &c. & fecerunt dedicationem Altaris diebus octo, & obtulerunt holocausta, ornaueruntque faciem Templi coronis aureis, & scutulis, & dedicauerunt portas, & pastophoria, & imposuerunt eis ianuas, & facta est lætitia in populo magna valdè, & auersum est opprobrium gentium. *Ita sacer textus.* Et hæc contigerunt in humanis agente Seruatore generis humani, vt habetur Ioan. *Cap. Solemnitates, Dist. 1.* 10. 22. & ambulabat IESVS in templo, siue templi atrio in porticu Salomonis: & horum exemplo in Ecclesia Catholica Dedicationis festum institutum est, octoque dierum spatio solenne redditum. Ad-

Aduersus quam tamen Ecclesiæ Orthodoxæ cæremoniam, licet obganniant Hæretici, eo maximè ducti argumento, quod illæ dedicentur *Sanctis* vtriusque sexus, & non Deo, attamen ritum hunc ab omni æuo probatum esse, nullus non videt, nisi cuius oculi in clara veritatis luce caligant. Fatentur quidem omnes Orthodoxi, inter quos D. Augustinus, Templa Deo soli excitari, veruntamen rectè adstruunt appellationem sumere, siue à Martyribus, siue ab alijs sanctimonia, & miraculorum splendore claris. Vnde D. Iacobus Maior Beatissimæ Virgini (vti ex Ribadeneira refert R. P. Lobbetius) quæ sibi in columna iuxta fluuium Iberum apparuerat. Templum ædificauit, & hoc quidem annuente, imò iubente ipsa Virgine Dei Matre, quæ tamen adhuc agebat in viuis. Quod autem Deiparæ Iacobus eius amans in paucis præstitit, hoc S. Marcus Euangelista D. Petro Apostolorum Principi adhuc inter mortales agenti, Alexandriæ sacram Ædem dedicauit.

In suo Spec. Eccles.

Ecce, quid senserint, quid egerint primipili Ecclesiæ, orbis columina, religionis, & fidei latores, quos erroris arguere, non dico temeritatis, sed & profligatæ esset nequitiæ & amentiæ. Ab illis hausere posteri, quidquid in eo genere ostendere pietatis. Siluester, magnus omninò Pontifex, & primus auctor Dedicationis Ecclesiarum Basilicas à Constantino Imperatore sumptu planè magnifico extructas Diuis Petro, & Paulo dedicauit; Damasus Beato Laurentio inuicto Martyri; Liberius Virgini Matri; Innocentius Sanctis Geruasio, & Protasio fortissimis Ecclesiæ pugilibus. Alij alijs sacras Ædes inscripserunt, prout occasio, pietasque tulit; quam maledico dente carpere, in circulis vellicare, calamo notare, indoctum, insulsum, impium est, Apage ergò istos tenebriones. Verùm, Dedicationis Catholicæ ritum, ac officium, qui scire volet, legat Guil. Durant. & Ioan. Selua tract. de Beneficio. Oceani iuris Vol. xi.

De Ration. Diuin. lib. 1. c. 48.

Aduertant interim quibus Dedicatio, seu Consecratio incumbit, illam minimè faciendam esse, nisi dos sufficiens assignata sit: Deindè, vt Ecclesiæ consecrandæ titulus detur, quo Deo voueatur, & quodammodo eius iuri, & potestati post alicuius Sancti patrocinium asseratur.

Cap. Placuit 1. q. 2. c. Non est putanda. 1. q. 1.

Hinc Iacob Patriarcha consecrare volens locum in quo viderat scalam stantem super terram, & culmine suo tangentem cœlum, Angelos quoque ascendentes, & descendentes per eam: *Erexit lapidem in titulum fundens oleum desuper, nomenque Vrbis appellauit Bethel, hoc est, Domum Dei, imò & lapis iste quem erexi*, inquit, *in titulum vocabitur Domus Dei*. Nec dubito, quin titulus iste à Sanctissimo Patriarcha erectus, figura, & vmbra fuerit titulorum, quos Christiani aliquando erant erecturi, vt per eos Deo loca consecrarent. Quare totum etiam illud Patriarchæ factum in Dedicationibus Templorum solemniter legitur, & canitur.

Vide P. Gretserum lib. 1. de Cruce pag. 278. Genes. 28.

Adhæc, seruandam esse antiquissimam Ecclesiæ Catholicæ consuetudinem (cuius auctor fuit Syluester Papa, non Felix IV. vt vult Kemnitius hæreticus) vt in noua Ecclesia, seu Altaribus dedicandis reliquiæ Sanctorum inserantur; est enim

 ille

ille veteris obseruantiæ vsus, inquit Illustrissimus Card. Baronius attendendus, non solùm sub Altaribus claudi Martyrum reliquias, & foris relinqui præcipua eorundem membra certis diebus perspicua, & adoranda: quorum Altarium antiquitatem, si quis scire volet, legat Canon. Apost. 3. & 4. Tertull. Lib. de Pœnitentia, & S. Ambros. Lib. 5. Epist. 33.

Annal. Chr. 189.

Notent denique Iureconsulti non solùm Ecclesias consecratas gaudêre immunitate, sed etiam haud dum consecratas, modò tamen in eis Diuina peragantur, vt habetur in Cap. Ecclesiæ, & ibi D D. de Immunit. Eccles.

CAPVT XC.

An tempore primitiuæ Ecclesiæ fuerit vsus ius dicendi per Episcopos? Quid inter Laicos? D. Augustinus ius assiduè dicebat. Valentinianus Imperator ob violatam Iurisdictionem Ecclesiasticam miserè perit.

PRæmitto, Episcopos antiquioris æui, aut simplicem habuisse iuris Ecclesiastici functionem, quà scilicet Episcopi, aut quà Principes. Priori euentu, Ecclesiasticâ tantùm, vt quidam volunt, fungebantur iuris dicendi potestate, in causis nimirùm Clericorum. At verò vbi fundatam habebant, vel acquisitione, vel donatione Iurisdictionem, inter Laicos etiam iudicabant. Nam pij quidam Principes adeò fauebant Iurisdictioni Ecclesiasticæ, vt & Laicos à Laicis ad Ecclesiasticum Tribunal, etiamsi vllo territorio non potirentur, vocari posse decernerent, etiam inuitos, & quidem lite contestata, quo iure vsus videtur D. Augustinus apud Baronium, quemadmodum ibidem refert Possidonius in vita Augustini, verbis his: Interpellatus ergò Diuus Augustinus à Christianis, vel à cuiuscumque sectæ hominibus, causas audiebat diligenter ac piè, cuiusdam sententiam ante oculos habens, dicentis se malle inter incognitos, quàm inter amicos causas audire, eò quod de incognitis, pro quo arbitrata æquitate iudicaretur, amicum posset acquirere; de amicis verò vnum esset, contra quem sententia proferretur, perditurus: Et eas (lites scilicet) aliquando vsque ad horam refectionis, aliquando autem totâ die ieiunans, semper tamen noscebat, & dirimebat, intendens in eis Christianorum momenta animorum, quantum quisque vel in fide, bonisque operibus proficeret, vel ab ijs deficeret: atque compertis rerum opportunitatibus, Diuinæ legis veritatem partes docebat, eamque illis inculcabat; & eos quo adipiscerentur vitam æternam edocebat, & admonebat, nihil aliud quærens ab ijs, quibus ob hoc vacabat, nisi tantùm obedientiam & deuotionem Christianam, quæ & Deo debetur, & hominibus. *Et inferiùs:* Rogatus quoque à nonnullis in eorum temporalibus causis, Epistolas ad diuersos dabat: sed hanc suam à melioribus rebus occupationem, tanquam angariam deputabat. *Ità ille de Augustino.*

Tom. 5. Annal. An. 398. Cap. 15.

Licet autem Episcopi causas inter Laicos iudicarent, Proconsules tamen, Præfectique

fectique Prouinciarum nullatenus immiscebant se causis Clericorum; licet aliquando pro eisdem ad Episcopos litteras scriberent commendatitias: vt de Macedonio Proconsule in Africa idem S. Augustinus ad ipsum scribens testatus his verbis: Scio ergò te ipsum cum alijs amicis tuis in Ecclesia Carthaginensi intercessisse pro Clerico, cui meritò succensebat Episcopus: & vtique nullum ibi discrimen sanguinis sub incruenta disciplina timebatur, nec cùm id, quod etiam vobis displicebat, inultum esse velletis tanquam delicti approbatores vos iudicabamus, sed tanquam humanissimos intercessores audiebamus. *Hactenus ille.* Atque hac facultate S. Ioan. Chrysost. & S. Ambrosium vsum esse ostendi in Vindicijs libertatis Ecclesiasticæ, vbi multis argumentis probaui Episcopis iudicandi potestatem in causis ciuilibus, & profanis competijsse, etiam inter personas merè profanas, id quod satis, superque testatur Anastasius Germonius, & ego dicto opusculo, vbi errorem esse hæreticum aio tollere ab Ecclesiâ Iurisdictionem temporalem.

Cap. 4. & seq.

Cap. 8. & 12.

Verùm, non obstantibus rationibus etiam in omni antiquitate fundatis, atque Diuinæ vindictæ exemplis roboratis non desunt Nobiles, si Nobiles dicendi sunt, qui Ecclesiã Matrem infestant, eòque amentiæ prosiliunt, vt conentur Iudiciale Episcoporum Tribunal eleuare, ac potiùs penitus tollere, exemploque Valentiniani Imperatoris causas ciuiles ab Ecclesiastico Dicasterio tollere satagunt, multò minùs criminales coram illis tractari permittant, aut certè ad Tribunal Ecclesiasticum has inferri inuitâ Mineruâ patiuntur: sed vereor nè sicut Valentiniano Imper. contigit, haud vlla cedant ijs prospera, sed aduersissima, tandemque miserando interitu, vt ille, pereant, quemadmodum de eo narrat Card. Baron. in Annalibus anno Christi 452.

CAPVT XCI.

Imaginum cultus in Ecclesia Dei antiquissimus. Veneratio earum in accendendis luminaribus. Hæreticorum contraria argumenta eleuantur.

AD Ritus etiam antiquitatis pertinet cultus Imaginum: cuius assertor aduersus Iconomachos hic meus stylus non inuita Minerua decurret. Si vsum Ecclesiæ consideremus extra controuersiam erit Orthodoxos Imagines semper coluisse, non æque Iudæos, Mahumetanos, & manifestè Hæreticos, quorum maiores, si rationes ipsorum veræ sint, necessario sequetur illos fuisse impios, & Orco dignos. Catholicos autem pro illarum cultu & veneratione infinitas Doctorum Ecclesiæ sanctitate conspicuorum auctoritates habuisse. Sed quid contra cultum Sacrarum Imaginum afferant, breuiter consideremus: Dicunt iure diuino prohibitum esse Imagines quaslibet efficere, quia Exod. 20. dicitur: *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, &c.* Sed ad hoc responderur

Bellarminus Tom.

1. Contro-uerſ. 7. Lib. 2. cap. 7. & ſeqq.

Lege Diuinâ non prohiberi Imagines abſolutè, ex eo quod in ipſa Scriptura legimus Imagines factas Dei iuſſu, ſed ſolùm illas Imagines quæ poſſunt dici Idola, quæ ſolent ab Idololatris coli vt Deus: vnde prohibetur actus interior Idololatriæ, ſolus enim Deus honoratur cultu latriæ: is verò qui Sanctis exhibetur duliæ imperfectus eſt, & reductiuè pertinet, vt loquuntur Theologi, ad ſpeciem eius cultus, qui debetur exemplari, is autem cultus qui debetur B. Mariæ ſemper Virgini Hyperduliæ vocatur. Cæterùm quamplurimorum Auctorum reſolutiones, vſum Imaginum licitum adſtruentes, petat qui volet ex S. Auguſtino, Eminentiſſimo Cardinale Bellarmino, R. P. Iacobo Gretſero, R. P. Eligio Baſſæo, præter quamplurimos antiquioris ſæculi, ex quibus conſtat vſum Imaginum antiquiſſimum fuiſſe, ſuper quo teſtatur Euagrium, Metaphraſten, Nicephorum, Damaſcenum, qui adſtruunt Chriſti Domini Imaginem Abagaro Regi Edeſſeo miſſam fuiſſe, hancque imaginem poſteà in Concilio Romano receptam, vt taceam Veronicā, cuius meminere Methodius, Damaſcenus, alijque, ac etiam Imaginem Beatiſſimæ Virginis, quam Sancti Lucæ penicillo depictam fuiſſe grauiſſimi Auctores teſtantur, veluti Theodorus Lector, Nicephorus, Metaphraſtes, alijque non pauci. Quinimò tempore Tertulliani, qui ſub finem primi ſæculi vixit, conſtat vſū Imaginum receptum: nam libro de Pudicitiā, dilertis verbis meminit Imaginis Chriſti in formam Paſtoris ouem geſtantis in humeris depictæ in ſacris calicibus, obijcitque ſuis æmulis iſta: *Procedant*, inquit, *picturæ calicum veſtrorum*. Et iterum: *Patrocinabitur Paſtor, quem in calice depingitis.*

Quantò igitur iniquiùs Hæretici, qui vano & ridiculo prætextu aſſerunt per cultum Imaginum Idola coli, atque eo nomine Chriſti Imaginem, & Deiparæ Virginis, ac Sanctorum prorſus de medio tollunt? Enimuerò, imitantur Iudæos, qui vt Chriſtum Saluatorem (quem morte affecerant) perpetua obliuione inuoluerent, illius Imaginem, & Sanctorum è Synagogis ſuis eripiebant. Hos conſecuti ſunt Manichæi, Samaritani, Marcioniſtæ, Theopachiſtæ, & alij Iconoclaſtæ, qui omnes generali Concilio Niceno 7. anno 787. damnati ſunt; & tamen conſtat primis 500. annis à Chriſto nato ſolitas haberi Imagines Sanctorum in Eccleſijs Dei, ità atteſtante Card. Bellarmino, & Concilio Nicæno generali, vbi definitum imaginum venerationem ex Apoſtolicâ traditione proceſſiſſe.

An. Chr.

Vides ergò morem priſtinum, inquit Baronius, Sanctorum Imagines pingi ſolitas. Sed & eas coli incenſarum lampadum aut candelarum lumine: quod pium fidelium obſequium eſſe Deo gratiſſimum, ipſa miracula edi ſolita ſolà vnctione olei dictarum lampadum, pluſquam millies perſpicue demonſtrarunt. Cæterùm, quanta in veneratione haberentur, præter alia infinita exempla, patet ex munificentia Pulcheriæ Sororis Theodoſij iunioris Imperatoris, quæ dono dedit Imaginem Deiparæ Virginis à S. Lucà depictam Eudociæ Imperatrici, veluti præſtantiſſimum quoddam reconciliatæ amicitiæ pignus; ſuper quo v. Baron. An. 453.

Ac

Ac vt remotissimas Oceani partes petamus, perspicuum est ab exordio Ecclesiæ Anglicanæ vsum Imaginum fuisse vbique receptum, super quo testor venerabilem Bedam, scribentem S. Augustinum in Angliam transfretantem crucem argenteam pro vexillo attulisse, & imaginem Christi Saluatoris in tabula depictam, quemadmodum ex eodem S. Beda, refert Card. Baronius, & nihilominus hic sacer cultus, posteà, proh pudor, acerrimè fuit impugnatus per nouos Iconoclastas, Waldenses, Wicleffitas, Taboritas, Pragenses, nonnullos Lutheranos, Caluinistas, qui quidem vno sed vano & ridiculo argumento nituntur, nimirum, quod exhibeamus Imaginibus cultum qui Deo debetur: quod tam falsum est, quàm quod falsissimum: siquidem manifestum est, Imagines venerando, vt & ipsos Sanctos ex parte intentionis, nullam nos diuinam æstimationem illis tribuere, vt nec ex parte obiecti; quia nec Idola, neque fictos Diuos, sed veros Dei Sanctos, eorumque imagines cultu duliæ, vt vocant, colimus, vti diximus & tanquam excellentes creaturas, non vt Deos, vel eorum imagines tanquam animatas, vt ex actibus ipsis, & intentione vnius mulierculæ constat; at verò Deum adoramus non cultu duliæ, siue subalterno, sed latriæ, & absoluto. Vnde Tertull. *Nos crucem*, inquit, *neque adoramus, neque optamus.* Loquitur enim de adoratione latriæ propriâ Deo, de qua Christiani accusabantur, atque eo sensu S. Gregorius Magnus ad Secundinum, Imaginem Saluatoris ab ipso postulantem, inquit: *Imagines quas tibi dirigendas per Dulcidium Diaconum rogasti, misimus; Vnde valdè nobis tua postulatio placuit, quia illum toto corde, tota intentione quæris, cuius imaginem præ oculis habere desideras, vt te visio corporalis quotidiana reddat exercitatum; vt dum picturam illius vides, ad illum animo inardescas, cuius imaginem videre desideras: ab re non facimus, si per visibilia, inuisibilia monstramus.* Hactenus D. Gregorius.

Lib. 1.

Anno Chr. 714.

Apologet. cap. 16.

Verùm, nolim in altum disputationum istarum pelagus descendere, satis sit ad prædictos Ecclesiæ Doctores remisisse Lectorem, & ad plurimos alios, quos breuitatis causâ prætermitto, addens solùm Concil. Tridentinum, quod est instar omnium, in quo interfuerunt nouem Cardinales, tres Patriarchæ, 33. Archiepiscopi, 238. Episcopi, Abbates 7. Generales SS. Ordinum 8. Theologi 136. Mandatarij Episcoporum absentium 10. præter aliarum Nationum, vtpotè Italorum, Gallorum, Germanorum, Hispanorum, Lusitanorum, Polonorum, Græcorum, Hungarorum, Britannorum, Hybernorum, Belgarum, omnes eximij & à singulari eruditione, & pietate commendabiles, & præter alia antiquiora Concilia, videlicet Romanum sub Gregorio III. in quo conuenerunt mille ferè Episcopi, & ibidem damnata est hæresis Iconomachorum Imagines è templis deturbantium, teste Sigeberto in Chronico anni 633. Si Iconomachi, ergò icones, & imagines. Tacео Nicænum antedictum Concilium, quod fuit vniuersale (vt ipsemet fatentur Aduersarij) auctoritateque Summi Pontificis celebratum anno 787. præsentibus vt minimùm 350. Episcopis, quo Anathemate feriuntur Iconomachi, quod & repetitur in Synodo VIII. Constantinopolitanâ Anno Christi 869. vt hæc latius de-

duxi singulari Opusculo Apologetico aduersus Hæreticum Maresium. Ex quibus luce meridianâ clariùs apparet cultum Imaginum sine vllâ controuersiâ omnibus iam sæculis probatum fuisse, prout etiam miraculis, quæ Deus per illas patrare consueuit, debitum honorem, & venerationem per nos illis exhibendum esse, Capite sequenti ostendemus.

CAPVT XCII.

Astruitur cultum Imaginum esse licitum: etiam probari id miraculis in Imaginibus Christi Domini, eiusq; crucis, B. Mariæ Virginis etiam in truncis arborum; ac aliorum Sanctorum.

IMprimis, vt exordium capiam ab Imagine Domini nostri IESV Christi Paneade Constantini Imperij Vrbe (quæ anteà Philippi Cæsarea dicebatur) erecta, & in pretio habita, dicam præclaram ex ære Christo statuam ab vnâ muliere Euangelica donatam, quæ diù sanguinis fluxu laborauerat, sanataque fuerat, vt Benefactori suo gratiam aliquam rependeret, occasionem rebellionis aduersus Imagines dedisse Iuliano Imper. *Videns enim statuam illam multam spectantibus prabère gratiam amœnitatis, illam mox euertit, suamque in illius locum reposuit, sed eccè vindicem manum Dei mox expertus fuit improbus iste Imperator: Nam derepentè ignis è cœlo delapsus, caput simulacri Imperatoris à trunco, non secus atque olim ab Idolo Dagon discidit, & vnà cum collo deiectum, à pectore abruptum in faciem prostrauit.* Ità Nicephorus Historicus inuincibilis, cui adstipulantur Sozomenus, & Euseb. & alij; inter recentiores Card. Bellarm. lib. 2. de Sanctis, item R. P. Gualterius in chron. 4. sæcul. pag. 283. qui etiam 10. sæcul pag. 616 producit ex Baron. Imaginem Crucifixi tum loquentem.

1 Reg. 5.

Lib. 5. c. 10.

II. De vna alia eiusdem Seruatoris generis humani imagine, quæ à Iudæis transfossa magnam sanguinis copiam effudit, sic narrat S. Gregorius Turonensis: *Iudæus quidam cùm huiusmodi imaginem in tabula pictam, ac parieti affixam in Ecclesia sæpè vidisset, ait: Ecce seductor ille, qui nos genusq; nostrum humiliauit. Et sic sub noctem telo ipsam imaginem verberat, elisamque de pariete opertam veste ad domum portans, flammis parat exurere. Sed res mira apparuit, quæ quod de virtute Dei fuerit, non potest ambigi. Nam de vulnere vbi imago transfossa fuerat, sanguis effluxit. Quod ipse iniquus spiculator oppletus furore non sensit. Cùm autem perobscura superuenientis noctis tenebras domum suam fuisset ingressus, lumine adhibito cernit se totum sanguine cruentatum, timensq; nè scelus suum patefieret, abiectam à se tabulam abdidit in obscuris, nec ausus est vltrà contingere, quod iniquè præsumpsit auferre. Venientes autem Christiani diluculo ad Domum Dei, Iconculam non reperiunt, stupentesque ac requirentes, quod fuerat factum, cruoris vestigia deprehendunt, quæ sequentes ad domum Iudæi accedunt, denique sciscitati de Imagine nihil certi ignoscunt. Requirentes autem eam sollicitè, in angulo Cellulæ Iudæi reperiunt, quæ Ecclesiæ reddita furem lapidibus obruerunt.* Ità ille.

Lib. de Glor. Martyr.

III. Sec-

III. Succedat Beatæ Virginis Deiparæ Imago S. Lucæ penicillo formata, quæ etiamnùm Romæ asseruatur: eaque flagello illius æui satis decantato, grassante nimirum sæuissimâ contagione, publicè à S. Gregorio deportabatur, cuius ope Deus Opt. Max. locis omnibus per quæ efferebatur incolumitatem restituit, cui de tanto beneficio audita est cælitùs in Arce Romanâ vox Angeli gratias agentis, eamque salutantis verbis omnibus in Ecclesijs modò resonantibus: *Regina cæli lætare, Alleluja: Quia quem meruisti portare, Alleluja: Resurrexit sicut dixit, Alleluja.* Quæ vbi primùm audiuit S. Gregorius, Diuino afflatus spiritu Antiphonam compleuit verbis his: *Ora pro nobis Deum Alleluja*, quam Historiam acceptam fert insigne Chronicum Gualteri à clariss. viro Ciacco. in Greg. I.

An. Chr. 592.

IV. In illâ cruentâ Heraclij Imper. expeditione contra Phocam delata fuit B. Mariæ Virginis imago, quæ cum incredibili, id est, summâ esset veneratione excepta, credita est Heraclio victoriam conciliasse, vti Theophanes scribit.

V. Itâ Ioannes Comnæus Imperator, ope etiam Dei Genitricis, cuius Imagines castris deferebat, de barbaris Scytis trans Istrum habitantibus, & ingenti agmine Thraciam inuadentibus, victoriam insignem obtinuit, vt memoriæ prodidit Nicetas. Pluribus non insisto, cùm dies, noctesque haud sufficerent, si omnia sub acumen calami committenda essent.

Modò autem quæro à Nouatoribus, cur ergò ignis ille cœlestis, de quo antè discerpsit statuam Imper. Iuliani, nisi vt vindicaret iniuriam factam statuæ Christi? & cur ab Imagine à Iudæis confossa sanguis prodijt, qui infirmos plurimos curauit: vt est apud Athanasium a, Greg. b Turonensem? nisi vt ostenderet in honore habendas esse Imagines, quas Iudæi contumeliâ afficiebant?

a Lib. 1. de Passio. Imag. Domini.

Sed lupina rabies est, quod sub Idolorum prætextu omnem Christi Saluatoris, & Sanctorum eius memoriam omnia religionis nostræ occulta monimenta impiè nobis eripiunt, cultumque ac venerationem Christo, ac Sanctis eius debitum impiè tollunt. Vide Nicol. Sanderum de Typicâ, & honoraria Imaginum adoratione. Item Card. Bellarminum, & R. P. Gualt. in Chronog. Staplet. in Prompt. Atque hæc Paschalis Antiphona ad hunc vsque diem Ecclesia permansit. Paulò verò post conspecto Angelo gladium in vaginam recondente. S. Gregorius lætus ad populum se conuertit, eumque monuit, Deum hoc signo pacatam iram suam denotasse.

b Gloria Marty. c. 21.

Lib. 2. cap. 12. de Imag.

Ad recentiora decurro, finis enim non esset si veteribus immorer. Cùm Romæ anno 1593. die 24 Nouembris, Augustiniani Imagines de more super Altaria, & Inter alias S. Nicolai Tolentinatis collocassent, populo attente hanc intuente, visa est eius facies sanguinis guttas sudare. Accurrerunt omnes aspectandi miraculi gratia, quod in omnium oculis continuauit Diuina benignitatis, guttis eiusmodi affluenter ex tabula manantibus. Quod quidem vbi ad aures Summi Pontificis delatum est, misit confestim eò viros graues, qui certum sibi totius rei testimonium darent, quod & fecerunt teste Marq. Append. cit. in Clemente VIII. Ità Chronicon. R. P. Gualteri.

Vnum

Vnum S. Caroli Borromæi S.R.E. Cardinalis Imaginis miraculosæ exemplum silentio non est inuoluendum: contigit enim in Ciuitate Lugdunensi anno 1614. vt auctores fide digni certò scribunt. Nobilem quemdam Roanensem D. de Comiers imminenti adeoque præsenti submersioni expositum, Deo, ac S. Carolo, cuius icunculam gestabat, inuocato diuinitùs ereptum, in hunc qui sequitur modum: Horâ circiter secundâ pomeridianâ, cum exundante Arari, scapham supra pontem ad descendendum ingressus esset vnà cum cognato suo D. de Verpre natu minore, D. de la Roche Cherne, ac pedissequo, obseruatâ periculi magnitudine, duobusque socijs (quod natare scirent) in aquas exilientibus (qui statim nihilominus fluctibus obruuntur, vt & paulò post nauta, ac pedissequus) ipse quoque iam pedem alterum ad exiliendum eleuat: sed diuino instinctu, protinus cogitans se natandi imperitum, satius duxit, consistendo Diuinæ se credere misericordiæ. Citò autem depressa nauicula, & ipse depressus, memor Icunculæ S. Caroli, quam ante biduum, triduumvè ab amico affirmante in periculis profuturam acceperat, Deo sese, ac B. V. Mariæ, sanctoque Carolo commendat, Mediolanensem; si emergat, peregrinationem vouet (sui tamen semper compos, ac Deum orans.) Quod vbi perfecit, post multam intra aquas profundissimas per saxa volutationem, eccè tandem pede saxum percutiens confestim ex aquis pectore-tenus emergit. Quo in statu, licet grauibus vestimentis, ocreis, & gladio onustus, absque labore vllo adducentos passus delatus est, videlicet vsque ad portum, quem arcuum, vel S. Ioannis vocant. Vnde eductus, magis erat de quærendis socijs suis, quàm de sua incolumitate curanda sollicitus. Hæc Mediolani notiora sunt, quàm vt res probatione egeat.

Denique, vnum nostrate exemplum nobis subijciendum est anno 1579. quo Traiectum ab Auriaco Principe adhuc detinebatur ab Hæreticorum rabie mirabiliter celebris illa B.M. Virginis in Æde PP. Franciscanorum Statua seruata est. Res ità se habet: Principio, Catholici illam è templo in Virginum Monasterium, quod Noua Curia dicitur, securitatis ergò maioris asportant: sed hic inuenta à Geuleis (hoc Caluinistarum in Belgio nomen) susque deque omnia perscrutantibus, strictis ensibus à milite primum, dein à militis Duce sæuiter impetitur. Frustrà: Nam vtrique obrigescente brachio eam prorsus non attigêre, indè noctu per murum demissa, aliò transfertur, & seruatur illibata. Vrbe demum à Parmensi Duce deuicta, Fratres Franciscani Diuæ Virginis Iconem in templum referunt, in pristinumque reponunt locum, ac solito restituunt honori. Quid inde? Triumphum reuexit de gestibus sacrata Virgo, multisque deinceps coruscans miraculis, impiorum sustulit peruicaciam, & Hæreticorum deleuit impietatem.

Aliud sub finem Anni 1649. memorandum contigit miraculum ab eadem Imagine Traiecto rursum Tongros exportata, scilicet in puero qui in vtero materno denatus erat, hic populo innumero toto octiduo mortuus in Ara istius B. Imaginis, quæ in templo PP. Recollectorum ibidem colitur, expositus, tandem lapso

dicto

dicto tempore vitam assequutus est, & ex interuallo Sacramento Baptismi donatus fuit. Alia longè plura legat qui volet in triplici corona B. Virginis R. P. Francisci Poire è Societate IESV, ex quibus considerare poterit pius & Catholicus Lector, non solum quàm sit liquidum, & ex pura doctrina Christiana in antiquitate rationibus apprimè fundata, & exemplis miraculorum illustribus multifariam corroborata, verum etiam quàm sit rationi consentaneum cultum Imaginum in Ecclesia Dei ab omnibus Christicolis testari & pijs actibus exhibêre.

Tract. 3. c. 7. §. 2.

Verùm, audire videor nonnullos è sequiori Religione, quam reformatam dicunt, superstitione non carêre, quod plerique in hac Diœcesi B. Mariæ Virginis Imagines habeant pro miraculosis, quæ in cauis arborum nonnunquam inueniuntur. Noli calumniari hæreticè, non dicimus omnes, sed plerasque. Deus enim facit miracula sua, vbi & quando opus est, neque etiam nouum inuentum est Imagines B. Mariæ Virginis coli quæ aliquando in cauis arborum Deo pro salute animarum ità disponente inueniuntur. Nam eccè legimus in Nicephoro tempore Theodosij Imperatoris fuisse quendam Cyrum nomine, virum potentissimum, postquam exilio ab Imperatore pulsus esset, Smyrnæorum Vrbi Præfectum, & exinde Episcopum egisse, qui deuotione erga B. Virginem accensus templum ipsi excitauit, quod postea Cyri dictum fuit, ex hac nimirum occasione. Cupressus in eo loco, inquit Nicephorus, ingens excreuit, in quâ superioribus temporibus nescio quomodo Imaginem Dei Genitricis quidam occultauit. Cùm autem multum præterijsset temporis, & imago lateret, ipsa se ipsam indicauit. Cupressus enim immenso coruscans lumine, perindè atque fax vna, ardêre visa est, & ingens etiam miraculorum vis ab obscurâ, & latenti efficaciâ manauit. Vbi autem quidam curiositate laudatâ arborem conscendit, imago ista, vnde miraculorum vis profluxerat, apparuit. Quapropter, Cyrus loco ei honorem habens pulcherrimum, & maximum Dei Genitrici construxit templum. Ità Nicephorus Auctor classicus & fide dignus. Ista & his similia possunt Diuinâ permissione contingere.

Lib. 14. c. 46.

Hinc videant Nouatores, non esse nouum Catholicorum inuentum colendi icones B. Virginis in cauis arborum. Qui ritus iam à plusculis annis in hac Diœcesi Leodieñ. cœptus est frequentari, vti notum est in nostrâ Dominâ dictâ Fidei, Diœcesis Leodieñ sub Baronia de Celles, propè Dionantum, illa quidem à miraculis celeberrima, cuius Beatissimæ Virginis imago anno 1618. inuenta est in antiquissimo trunco quercino, cuius veneratio, & creberrima miracula effecêre, vt vicinæ Regiones particulas istius trunci deuotissimo affectu postulârint, ex quibus icunculæ sculperentur, quarum aliquæ in Æde sacra repositæ sunt PP. Soc. IESV Vrbis Rhemensis. In alia etiam Vrbis Insulensis, Audomarensis, Lobbiensis, in alijs denique Belgij locis, in quibus maxima patrata esse miracula ignorare non possunt, qui locorum istorum, aliorumque cognitionem habent. Nec istis tamen terminis ac locis circumscripta est virtus Imaginum B. Mariæ Virginis, sed ad vicinas Prouincias longè latèque propagata est,

licitius voti vinculum, ità vt integrum cuique foret manere, aut proficisci quò terrarum vellet, & tales Anachoritæ propriè dicebantur. Atque huic austeræ vitæ cùm tandem assueuissent, paulatim deinceps institutum istud in consuetudinem abiuit, & ad vltimam vitæ periodum mortales perduxit.

Succedente autem tempore, contemplatiua hæc vita, æmulos eos habuit, qui maiore cum sanctitate sibi Deoque in summâ abstinentiâ viuere vellent; atque abstemij erant, nullusque eorum priùs cibum quàm Sol occubuisset capiebat. Fuêre qui tribus, aut quatuor diebus sine alimento perseuerarent; vino autem, & carne prorsus abstinebant, certisque diebus consultò humi decumbebant; cibus eis erat panis, sal & hyssopus: potus, pura puta aqua, & in hac abstinentiâ vitam traducebant longissimam, vt suprà Centuria prima multorum probatum est exemplis; cuius rei causam fuisse non solùm abstinentiam, sed quod Diuinâ prouidentiâ id factum videatur, inquit Nicephorus, vt videlicet tam diuturno, & exacto vitæ instituto incrementum Religio caperet, accedit quod occupati delicijs animi, partim obliuiscebantur corporis, inquit Card. Bellarminus: vt de Ioanne Abbate refert Cassianus Collat. 19. c. 4. qui non recordabatur an pridie comedisset; partim quia ægrè ferebant istam corporis seruitutem, & ideò quò rariùs & breuiùs poterant necessitati corporeæ satisfacere, eò se fœliciores putabant.

Tom. 1. Contro. p. 2. lib. 2. & 39.

Denique, probata eorum vita plurimos exciuit, & acciuit, vt Philosophiam illam Monasticam amplecterentur, & societatibus eorum sese copularent, *Principesque, ac Reges*, Monasteria ipsis excitarent, dotesque locupletissimas impertirentur: quod demùm contigisse verisimile est, cùm ab illa vitæ austeritate plusquam admirandâ (si vera sunt quæ scriptis prodidit idem Nicephorus) desciuerunt. Vnde à Rege Francorum Sigeberto duodecim Monasteria diuersis in locis constructa fuisse perhibetur, teste Gualterio in Chronog. Sæcul. 4. fol. 531.

Eccles. Hist lib. 74.

Verùm, post aliquot sæcula, vt pronum est mortale genus ad mala, liberiorem, & laxiorem cœperunt vitam amplecti, atque huc illuc vagari, & quidem absque Superiorum commendatitijs, quod posteà interdictum ipsis fuit per Concilium Andegauense, maximè illis qui in Africa dispersi per Prouincias erant, nusquam fixi, nusquam stantes, nusquam sedentes, denique vbique vagantes, in quos iccircò D. Augustinus mirum quantum inuehitur, quos tamen postea ad normam veræ & solidæ vitæ Monasticæ reduxit, sed & eos qui operâ, ac industriâ zelosâ S. Athanasij consistebant in Occidente, adeò sanctis legibus Monasticis, & omnigena scientiarum encyclopædia instruxit, vt non pauci ex illis, seu ex seminarijs Episcoporum prodeuntes, summi Ecclesiæ Præsules, atque multò plures Cardinales propter doctrinæ eminentiam electi, Ecclesiamque Catholicam laudabiliter administrârint, quâ in re, ex interuallo etiam incubuit S. Benedictus è cuius familiâ plurimos etiam ad Pontificatum assumptos esse constat.

De quo Baron. An Chr. 453.

In Oper. Monach. c. 28.

Atque in istis notandum, quod quo tempore Monachismus erat penè in

Oriente extinctus, reluxit in Occidente, & ibi longè latèque propagari cœpit, veluti curiosè ostendit Eminentissimus Card. Baronius: nam in certas classes Monachos distribuit, quarum vna pars erat Clericorum, qui in Ciuitatibus vnà morabantur, & Cœnobitica Monachorum instituta seruabant, quibuscum ipsemet Augustinus ad tempus vixit, quales modò sunt Canonici Regulares; altera, eorum, qui remoti à Ciuitatibus restrictiori vitæ genere vtebantur, vtpotè induti tunica eademque pellicea zona constricta, quam nec soluerent dormituri; super tunicam verò pallio, & casula superuestiti erant, inquit idem Baronius.

An Christi 529.

In Annal. An Chr. 504.

Cæterùm, aduerte tempore eiusdem S. Augustini non paruam fuisse differentiam inter Clericos & Monachos: Nam vt inquit Molanus Doctor Louaniensis, licet Augustinus in sua familia, atque domo nullos voluerit habere Clericos, nisi qui cum eminentiore pietate Canonicæ vitæ Monasticam iungerent, iuxta Regulæ à se editæ præscriptum, noluit tamen fidelis & prudens Ecclesiæ suæ Administrator, cuiquam id præscribere, qui extra eius domum Clericali vita contentus esse vellet.

Lib. 1. de Canonicis c. 11.

Et quamuis hoc fundamento iacto, multi alij Clericorum Conuentus, eiusdem pietatis æmuli, vtramque vitam profiteri voluerint, semper tamen & per omnes Diœceses liberum fuit Clericis, sui ordinis functione, atque vita contentos esse, & si perfectior vita non arrideret, liberum eis fuit canonicè in suis domibus, aut in congregatione non Monastica viuere, imò quamuis ab initio ea soleat esse Monachorum & Clericorum distinctio, quod Monachi iuxta nomen suum extra Vrbem solitariè morari soleant, & vno Sacerdote, à quo communionem acciperent, contenti essent, nec in turbis hominum, nisi vrgente necessitate conspiciebantur: Sciebant enim magni Antonij Cœnobiticæ vitæ auctoris verum esse verbum, *Sicut pisces tactu terra tabescunt, sic gloriam Monachorum ad Vrbes accedendo sedari.* Idcircò tempore eiusdem S. Antonij florebat maximè Monachalis status in Thebaide, in Cypro sub S. Hilarione, teste D. Hieronymo, in Cappadocia sub S. Basilio, vt Auctor est Baronius Anno 362. in Gallia sub S. Martino. Clerici verò sub obedientia Episcopi, in iuuanda atque curanda plebe, omnem sollicitudinem suam velut adminiculatores ipsius Episcopi, libenter impendebant, ideoque in Ciuitatibus, & populis habitare cogebantur. Posteà tamen suadente id publica vtilitate, & exigente aliquando necessitate, Canonicorum, & Monachorum professio commixta est, vt testatur D. Ambrosius.

Epist. 82. lib. 10. ad Vercellen.

Sed vt est natura humana ad deteriora prona, rursum Monachi ad mores rediêre pristinos, donec S. Augustinus, S. Gregorius, S. Martinus, S. Basilius, S. Chrysostomus, S. Columbanus, alijque plures diuersis licet temporibus, liberiorem illam vitam amoliri studuerunt. Plerosque enim maior incesserat ambitio, quàm humilitas, sæculi cupiditas, quàm amor Christi, abdominis cura, quàm maiorũ abstinentia; de quo suo tempore querebatur S. Bernardus his verbis, *Video*, inquit, *quod magis doleo, post spretã sæculi pompã, nonnullos in schola humilitatis, superbiã magis addiscere,*

Serm. 4. sup. Miss.

cere, & sub alis mitis, humilisque Magistri, grauiùs insolescere, & impatientes amplius fieri in Claustro, quàm fuerint in sæculo. Quodque magis peruersum est, plerique in domo Dei non patiuntur haberi contemptui, qui in sua nonnisi contemptibiles esse potuerunt: Vt quia videlicet, vbi à pluribus honores appetuntur, ipsi locum habere non meruerunt, salem ibi honorabiles videantur, vbi ab omnibus honores contemnuntur.

Porrò, quia illius æui Præsules operam adhuc corrigendis moribus dabant, idcircò exemptiones plerique sibi à S. Sede procurabant, quæ quidem maiorem adhuc morum corruptelam, & occasionem dedere, quas proinde acriter exagitat idem D. Bernardus, & meritò: cum exemptis occasionem laxioris vitæ, vt loquitur S. Concilium Trident. præbere exemptiones dignoscantur, ideòque restringendæ, imò Reipub. Christianæ expediret, si auctoritate Papæ tollerentur, & Episcoporum regimini subijcerentur, vt multis Iuribus, & SS. Patrum rationibus, & auctoritatibus probat Guilielmus Durandus Classicus & antiquus Auctor, nec non Eminentissimus Cardinalis Baronius. Atque hactenus de Origine & Instituto Monachorum.

De Consid. ad Eugen. Papam.
Sess. 24. cap. 11.

CAPVT XCIV.

Monasteria cur antiquitùs dicta Sanctuaria? *Monachorum olim vestitus Simplicitas. Hæreticorum error, existimantium Institutum Monachorum esse nouum.*

Responsio facilis: inde dicta *Sanctuaria*, quòd postquam vita Asceteriorum erat reducta ad normam viuendi antiquorum Monachorum, non tam viderentur homines, quàm Sancti & Diui, res humanas prorsus contemnentes, & vitam cœlestem traducentes, vt patet ex gestis S. Euphrataxiæ. Ità S. Arsenius pannum lineum in sinu gestabat ad tergendas inges lachrymas, quæ ob desiderium vitæ æternæ, dies, noctesque oculis eius defluebant. Vnde S. Hieronym. S. Paulam quinque Monasteriorum in Palæstina Fundatricem, imò Monacham, & Monacharum ductricem, recensitis miris eius, & cœlestibus virtutibus, ità in cælum vsque prosequitur. *Caterùm, illa impleuit cursum suum, fidemque seruauit, & nunc fruitur corona Iustitiæ, sequiturque Agnum quocumque vadit. Saturatur, quia esuriuit, & læta decantat: Sicut audiuimus, ità & vidimus, in Ciuitate Domini virtutum, in Ciuitate Dei nostri. O beata rerum commutatio! Fleuit vt semper rideret. Despexit lacus contritos, vt fontem Dominum reperiret, Vestita cilicio est, vt nunc albis vestimentis vteretur, & diceret: Scidisti saccum meum, & induisti me lætitiâ. Cinerem sicut panem mãducabat, & potionem suam cum fletu miscebat, dicens: Fuerunt mihi lachrymæ panes die ac nocte vt in æternum pane Angelorum vesceretur, & concineret: Gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus, & eructauit cor meum verbum bonum, dico ergò opera mea Regi.*

Apoc 14.
Psal. 47.

Neque certè mirum in Religione tantam gratiam illatam, & tantam virtu-

Annal. 1. Chr. 189. ille veteris obseruantiæ vsus, inquit Illustrissimus Card. Baronius attendendus, non solùm sub Altaribus claudi Martyrum reliquias, & foris relinqui præcipua eorundem membra certis diebus perspicua, & adoranda: quorum Altarium antiquitatem, si quis scire volet, legat Canon. Apost. 3. & 4. Tertull. Lib. de Pœnitentia, & S. Ambros. Lib. 5. Epist. 33.

Notent denique Iureconsulti non solùm Ecclesias consecratas gaudêre immunitate, sed etiam haud dum consecratas, modò tamen in eis Diuina peragantur, vt habetur in Cap. Ecclesiæ, & ibi D D. de Immunit. Eccles.

CAPVT XC.

An tempore primitiuæ Ecclesiæ fuerit vsus ius dicendi per Episcopos? Quid inter Laicos? D. Augustinus ius assiduè dicebat. Valentinianus Imperator ob violatam Iurisdictionem Ecclesiasticam miserè perit.

PRæmitto, Episcopos antiquioris æui, aut simplicem habuisse iuris Ecclesiastici functionem, quà scilicet Episcopi, aut quà Principes. Priori euentu, Ecclesiasticâ tantùm, vt quidam volunt, fungebantur iuris dicendi potestate, in causis nimirùm Clericorum. At verò vbi fundatam habebant, vel acquisitione, vel donatione Iurisdictionem, inter Laicos etiam iudicabant. Nam pij quidam Principes adeò fauebant Iurisdictioni Ecclesiasticæ, vt & Laicos à Laicis ad Ecclesiasticum Tribunal, etiamsi vllo territorio non potirentur, vocari posse decernerent, etiam inuitos, & quidem lite contestata, quo iure vsus videtur D. Augustinus apud Baronium, quemadmodum ibidem refert Possidonius in vita Augustini, verbis his: *Tom. 5. Annal. An. 398. Cap. 15.* Interpellatus ergò Diuus Augustinus à Christianis, vel à cuiuscumque sectæ hominibus, causas audiebat diligenter ac piè, cuiusdam sententiam ante oculos habens, dicentis se malle inter incognitos, quàm inter amicos causas audire, eò quod de incognitis, pro quo arbitrata æquitate iudicaretur, amicum posset acquirere; de amicis verò vnum esset, contra quem sententia proferretur, perditurus. Et eas (lites scilicet) aliquando vsque ad horam refectionis, aliquando autem totâ die ieiunans, semper tamen noscebat, & dirimebat, intendens in eis Christianorum momenta animorum, quantum quisque vel in fide, bonisque operibus proficeret, vel ab ijs deficeret: atque compertis rerum opportunitatibus, Diuinæ legis veritatem partes docebat, eamque illis inculcabat; & eos quo adipiscerentur vitam æternam edocebat, & admonebat, nihil aliud quærens ab ijs, quibus ob hoc vacabat, nisi tantùm obedientiam & deuotionem Christianam, quæ & Deo debetur, & hominibus. *Et inferiùs:* Rogatus quoque à nonnullis in eorum temporalibus causis, Epistolas ad diuersos dabat: sed hanc suam à melioribus rebus occupationem, tanquam angariam deputabat. *Hæc ille de Augustino.*

Licet autem Episcopi causas inter Laicos iudicarent, Proconsules tamen, Præfectique

fectique Prouinciarum nullatenus immiscebant se causis Clericorum; licet aliquando pro eisdem ad Episcopos litteras scriberent commendatitias: vt de Macedonio Proconsule in Africa idem S. Augustinus ad ipsum scribens testatus his verbis: Scio ergò te ipsum cum alijs amicis tuis in Ecclesia Carthaginensi intercessisse pro Clerico, cui meritò succensebat Episcopus: & vtique nullum ibi discrimen sanguinis sub incruenta disciplina timebatur, nec cùm id, quod etiam vobis displicebat, inultum esse velletis tanquam delicti approbatores vos iudicabamus, sed tanquam humanissimos intercessores audiebamus. *Hactenus ille.* Atque hac facultate S. Ioan. Chrysost. & S. Ambrosium vsum esse ostendi in Vindicijs libertatis Ecclesiasticæ, vbi multis argumentis probaui Episcopis iudicandi potestatem in causis ciuilibus, & profanis competijsse, etiam inter personas merè profanas, id quod satis, superque testatur Anastasius Germonius, & ego dicto opusculo, vbi errorem esse hæreticum aio tollere ab Ecclesiâ Iurisdictionem temporalem.

Cap. 4. & seq.

Cap. 3. & 22.

Verùm, non obstantibus rationibus etiam in omni antiquitate fundatis, atque Diuinæ vindictæ exemplis roboratis non desunt Nobiles, si Nobiles dicendi sunt, qui Ecclesiâ Matrem infestant, eòque amentiæ prosiliunt, vt conentur Iudiciale Episcoporum Tribunal eleuare, ac potiùs penitus tollere, exemploque Valentiniani Imperatoris causas ciuiles ab Ecclesiastico Dicasterio tollere satagunt, multò minùs criminales coram illis tractari permittant, aut certè ad Tribunal Ecclesiasticum has inferri inuitâ Mineruâ patiuntur: sed vereor nè sicut Valentiniano Imper. contigit, haud vlla cedant ijs prospera, sed aduersissima, tandemque miserando interitu, vt ille, pereant, quemadmodum de eo narrat Card. Baron. in Annalibus anno Christi 452.

CAPVT XCI.

Imaginum cultus in Ecclesia Dei antiquissimus. Veneratio earum in accendendis luminaribus. Hæreticorum contraria argumenta eleuantur.

AD Ritus etiam antiquitatis pertinet cultus Imaginum: cuius assertor aduersus Iconomachos hic meus stylus non inuita Minerua decurret. Si vsum Ecclesiæ consideremus extra controuersiam erit Orthodoxos Imagines semper coluisse, non æque Iudæos, Mahumetanos, & manifestè Hæreticos, quorum maiores, si rationes ipsorum veræ sint, necessario sequetur illos fuisse impios, & Orco dignos. Catholicos autem pro illarum cultu & veneratione infinitas Doctorum Ecclesiæ sanctitate conspicuorum auctoritates habuisse. Sed quid contra cultum Sacrarum Imaginum afferant, breuiter consideremus: Dicunt iure diuino prohibitum esse Imagines quaslibet efficere, quia Exod. 20. dicitur: *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, &c.* Sed ad hoc respondetur

Bellarminus Tom.

1. Contro- uerſ. 7. Lib. 2. cap. 7. & ſeqq.

Lege Diuinâ non prohiberi Imagines abſolutè, ex eo quod in ipſa Scriptura legimus Imagines factas Dei iuſſu, ſed ſolùm illas Imagines quæ poſſunt dici Idola, quæ ſolent ab Idololatris coli vt Deus: vnde prohibetur actus interior Idololatriæ, ſolus enim Deus honoratur cultu latriæ: is verò qui Sanctis exhibetur duliæ imperfectus eſt, & reductiuè pertinet, vt loquuntur Theologi, ad ſpeciem eius cultus, qui debetur exemplari, is autem cultus qui debetur B. Mariæ ſemper Virgini Hyperduliæ vocatur. Cæterùm quamplurimorum Auctorum reſolutiones, vſum Imaginum licitum adſtruentes, petat qui volet ex S. Auguſtino, Eminentiſſimo Cardinale Bellarmino, R. P. Iacobo Gretſero, R. P. Eligio Baſſæo, præter quamplurimos antiquioris ſæculi, ex quibus conſtat vſum Imaginum antiquiſſimum fuiſſe, ſuper quo teſtatur Euagrium, Metaphraſten, Nicephorum, Damaſcenum, qui adſtruunt Chriſti Domini Imaginem Abagaro Regi Edeſſeo miſſam fuiſſe, hancque imaginem poſteà in Concilio Romano receptam, vt taceam Veronicā, cuius meminere Methodius, Damaſcenus, alijque, ac etiam Imaginem Beatiſſimæ Virginis, quam Sancti Lucæ penicillo depictam fuiſſe grauiſſimi Auctores teſtantur, veluti Theodorus Lector, Nicephorus, Metaphraſtes, alijque non pauci. Quinimò tempore Tertulliani, qui ſub finem primi ſæculi vixit, conſtat vſū Imaginum receptum: nam libro de Pudicitiâ, dilertis verbis meminit Imaginis Chriſti in formam Paſtoris ouem geſtantis in humeris depictæ in ſacris calicibus, obijcitque ſuis æmulis iſta: *Procedant*, inquit, *picturæ calicum veſtrorum*. Et iterum: *Patrocinabitur Paſtor, quem in calice depingitis.*

Quantò igitur iniquiùs Hæretici, qui vano & ridiculo prætextu aſſerunt per cultum Imaginum Idolacoli, atque eo nomine Chriſti Imaginem, & Deiparæ Virginis, ac Sanctorum prorſus de medio tollunt? Enimuerò, imitantur Iudæos, qui vt Chriſtum Saluatorem (quem morte affecerant) perpetua obliuione inuoluerent, illius Imaginem, & Sanctorum è Synagogis ſuis eripiebant. Hos conſecuti ſunt Manichæi, Samaritani, Marcioniſtæ, Theopachiſtæ, & alij Iconoclaſtæ, qui omnes generali Concilio Niceno 7. anno 787. damnati ſunt; & tamen conſtat primis 500. annis à Chriſto nato ſolitas haberi Imagines Sanctorum in Eccleſijs Dei, ità atteſtante Card. Bellarmino, & Concilio Nicæno generali, vbi definitum imaginum venerationem ex Apoſtolicâ traditione proceſſiſſe.

Vides ergò morem priſtinum, inquit Baronius, Sanctorum Imagines pingi ſolitas, Sed & eas coli incenſarum lampadum aut candelarum lumine: quod pium fidelium obſequium eſſe Deo gratiſſimum, ipſa miracula edi ſolita ſolà vnctione olei dictarum lampadum, pluſquam millies perſpicue demonſtrarunt. Cæterùm, quanta in veneratione haberentur, præter alia infinita exempla, patet ex munificentia Pulcheriæ Sororis Theodoſij iunioris Imperatoris, quæ dono dedit Imaginem Deiparæ Virginis à S. Lucà depictam Eudociæ Imperatrici, veluti præſtantiſſimum quoddam reconciliatæ amicitiæ pignus; ſuper quo v. Baron. An. 453.

An. Chr.

Ac

Ac vt remotissimas Oceani partes petamus, perspicuum est ab exordio Ecclesiæ Anglicanæ vsum Imaginum fuisse vbique receptum, super quo testor venerabilem Bedam, scribentem S. Augustinum in Angliam transfretantem crucem argenteam pro vexillo attulisse, & imaginem Christi Saluatoris in tabula depictam, quemadmodum ex eodem S. Beda, refert Card. Baronius, & nihilominus hic sacer cultus, posteà, proh pudor, acerrimè fuit impugnatus per nouos Iconoclastas, Waldenses, Wicleffitas, Taboritas, Pragenses, nonnullos Lutheranos, Caluinistas, qui quidem vno sed vano & ridiculo argumento nituntur, nimirum, quod exhibeamus Imaginibus cultum qui Deo debetur: quod tam falsum est, quàm quod falsissimum: siquidem manifestum est; Imagines venerando, vt & ipsos Sanctos ex parte intentionis, nullam nos diuinam æstimationem illis tribuere, vt nec ex parte obiecti; quia nec Idola, neque fictos Diuos, sed veros Dei Sanctos, eorumque imagines cultu duliæ, vt vocant, colimus, vti diximus & tanquam excellentes creaturas, non vt Deos, vel eorum imagines tanquam animatas, vt ex actibus ipsis, & intentione vnius mulierculæ constat; at verò Deum adoramus non cultu duliæ, siue subalterno, sed latriæ, & absoluto. Vnde Tertull. *Nos crucem*, inquit, *neque adoramus, neque optamus.* Loquitur enim de adoratione latriæ propriâ Deo, de qua Christiani accusabantur, atque eo sensu S. Gregorius Magnus ad Secundinum, Imaginem Saluatoris ab ipso postulantem, inquit: *Imagines quas tibi dirigendas per Dulcidium Diaconum rogasti, misimus; Vnde valdè nobis tua postulatio placuit, quia illum toto corde, tota intentione quæris, cuius imaginem præ oculis habere desideras, vt te visio corporalis quotidiana reddat exercitatum; vt dum picturam illius vides, ad illum animo inardescas, cuius imaginem videre desideras: ab re non facimus, si per visibilia, inuisibilia monstramus.* Hactenus D. Gregorius.

Lib. 1.

Anno Chr. 714.

Apologet. cap. 16.

Verùm, nolim in altum disputationum istarum pelagus descendere, satis sit ad prædictos Ecclesiæ Doctores remisisse Lectorem, & ad plurimos alios, quos breuitatis causâ prætermitto, addens solùm Concil. Tridentinum, quod est instar omnium, in quo interfuerunt nouem Cardinales, tres Patriarchæ, 33. Archiepiscopi, 238. Episcopi, Abbates 7. Generales SS. Ordinum 8. Theologi 136. Mandatarij Episcoporum absentium 10. præter aliarum Nationum, vtpotè Italorum, Gallorum, Germanorum, Hispanorum, Lusitanorum, Polonorum, Græcorum, Hungarorum, Britannorum, Hybernorum, Belgarum, omnes eximij & à singulari eruditione, & pietate commendabiles, & præter alia antiquiora Concilia, videlicet Romanum sub Gregorio III. in quo conuenerunt mille ferè Episcopi, & ibidem damnata est hæresis Iconomachorum Imagines è templis deturbantium, teste Sigeberto in Chronico anni 633. Si Iconomachi, ergò icones, & imagines. Taceo Nicænum antedictum Concilium, quod fuit vniuersale (vt ipsemet fatentur Aduersarij) auctoritateque Summi Pontificis celebratum anno 787. præsentibus vt minimùm 350. Episcopis, quo Anathemate feriuntur Iconomachi, quod & repetitur in Synodo VIII. Constantinopolitanâ Anno Christi 869. vt hæc latius de-

duxi singulari Opusculo Apologetico aduersus Hæreticum Maresium. Ex quibus luce meridianâ clariùs apparet cultum Imaginum sine vllâ controuersiâ omnibus iam sæculis probatum fuisse, prout etiam miraculis, quæ Deus per illas patrare consueuit, debitum honorem, & venerationem per nos illis exhibendum esse, Capite sequenti ostendemus.

CAPVT XCII.

Astruitur cultum Imaginum esse licitum: etiam probari id miraculis in Imaginibus Christi Domini, eiusq; crucis, B. Mariæ Virginis etiam in truncis arborum; ac aliorum Sanctorum.

IMprimis, vt exordium capiam ab Imagine Domini nostri IESV Christi Paneade Constantini Imperij Vrbe (quæ anteà Philippi Cæsarea dicebatur) erecta, & in pretio habita, dicam præclaram ex ære Christo statuam ab vnâ muliere Euangelica donatam, quæ diù sanguinis fluxu laborauerat, sanataque fuerat, vt Benefactori suo gratiam aliquam rependeret, occasionem rebellionis aduersus Imagines dedisse Iuliano Imper. *Videns enim statuam illam multam spectantibus prabere gratiam amœnitatis, illam mox euertit, suamque in illius locum reposuit, sed ecce vindicem manum Dei mox expertus fuit improbus iste Imperator: Nam derepentè ignis è cœlo delapsus, caput simulacbri Imperatoris à trunco, non secus atque olim ab Idolo Dagon discidit, & vnà cum collo deiectum, à pectore abruptum in faciem prostrauit.* Ità Nicephorus Historicus inuincibilis, cui adstipulantur Sozomenus, & Euseb. & alij; inter recentiores Card. Bellarm. lib. 2. de Sanctis, item R. P. Gualterius in chron. 4. sæcul. pag. 283. qui etiam 10. sæcul pag. 616 producit ex Baron. Imaginem Crucifixi tum loquentem.

1 Reg. 5.

Lib. 5. c. 20.

II. De vna alia eiusdem Seruatoris generis humani imagine, quæ à Iudæis transfossa magnam sanguinis copiam effudit, sic narrat S. Gregorius Turonensis: *Iudæus quidam cùm huiusmodi imaginem in tabula pictam, ac parieti affixam in Ecclesia sæpè vidisset, ait: Ecce seductor ille, qui nos genusq; nostrum humiliauit. Et sic sub noctem telo ipsam imaginem verberat, elisamque de pariete opertam veste ad domum portans, flammis parat exurere. Sed res mira apparuit, quæ quod de virtute Dei fuerit, non potest ambigi. Nam de vulnere vbi imago transfossa fuerat, sanguis effluxit. Quod ipse iniquus speculator oppletus furore non sensit. Cùm autem perobscura superuenientis noctis tenebras domum suam fuisset ingressus, lumine adhibito cernit se totum sanguine cruentatum, timensq; nè scelus suum patefieret, abiectam à se tabulam abdidit in obscuris, nec ausus est vltrà contingere, quod iniquè præsumpsit auferre. Venientes autem Christiani diluculo ad Domum Dei, Iconculam non reperiunt, stupentesque ac requirentes, quod fuerat factum, cruoris vestigia deprehendunt, quæ sequentes ad domum Iudæi accedunt, denique sciscitati de Imagine nihil certi ignoscunt. Requirentes autem eam sollicitè, in angulo Cellulæ Iudæi reperiunt, quæ Ecclesiæ reddita furem lapidibus obruerunt.* Ità ille.

Lib. de Glor. Martyr.

III. Sec-

III. Succedat Beatæ Virginis Deiparæ Imago S. Lucæ penicillo formata, quæ etiamnùm Romæ asseruatur: eaque flagello illius æui satis decantato, grassante nimirum sæuissimâ contagione, publicè à S. Gregorio deportabatur, cuius ope Deus Opt. Max. locis omnibus per quæ efferebatur incolumitatem restituit, cui de tanto beneficio audita est cælitùs in Arce Romanâ vox Angeli gratias agentis, eamque salutantis verbis omnibus in Ecclesijs modò resonantibus: *Regina cæli lætare, Alleluja: Quia quem meruisti portare, Alleluja: Resurrexit sicut dixit, Alleluja.* Quæ vbi primùm audiuit S. Gregorius, Diuino afflatus spiritu Antiphonam compleuit verbis his: *Ora pro nobis Deum Alleluja*, quam Historiam acceptam fert insigne Chronicum Gualteri à clariss. viro Ciacco. in Greg. 1.

An. Chr. 592.

IV. In illâ cruentâ Heraclij Imper. expeditione contra Phocam delata fuit B. Mariæ Virginis imago, quæ cum incredibili, id est, summâ esset veneratione excepta, credita est Heraclio victoriam conciliasse, vti Theophanes scribit,

V. Ità Ioannes Comnæus Imperator, ope etiam Dei Genitricis, cuius Imagines castris deferebat, de barbaris Scytis trans Istrum habitantibus, & ingenti agmine Thraciam inuadentibus, victoriam insignem obtinuit, vt memoriæ prodidit Nicetas. Pluribus non insisto, cùm dies, noctesque haud sufficerent, si omnia sub acumen calami committenda essent.

Modò autem quæro à Nouatoribus, cur ergò ignis ille cœlestis, de quo antè discerpsit statuam Imper. Iuliani, nisi vt vindicaret iniuriam factam statuæ Christi? & cur ab Imagine à Iudæis confossa sanguis prodijt, qui infirmos plurimos curauit: vt est apud Athanasium a, Greg. b Turonensem? nisi vt ostenderet in honore habendas esse Imagines, quas Iudæi contumeliâ afficiebant?

Sed lupina rabies est, quod sub Idolorum prætextu omnem Christi Saluatoris, & Sanctorum eius memoriam omnia religionis nostræ occulta monimenta impiè nobis eripiunt, cultumque ac venerationem Christo, ac Sanctis eius debitum impiè tollunt. Vide Nicol. Sanderum de Typicâ, & honoraria Imaginum adoratione. Item Card. Bellarminum, & R. P. Gualt. in Chronog. Staplet. in Prompt. Atque hæc Paschalis Antiphona ad hunc vsque diem Ecclesia permansit. Paulò verò post conspecto Angelo gladium in vaginam recondente. S. Gregorius lætus ad populum se conuertit, eumque monuit, Deum hoc signo pacatam iram suam denotasse.

a *Lib. 1. de Passio. Imag. Domini.*
b *Gloria Marty. c. 21.*
Lib. 2. cap. 12. de Imag.

Ad recentiora decurro, finis enim non esset si veteribus immorer. Cùm Romæ anno 1593. die 24 Nouembris, Augustiniani Imagines de more super Altaria, & Inter alias S. Nicolai Tolentinatis collocassent, populo attente hanc intuente, visa est eius facies sanguinis guttas sudare. Accurrerunt omnes aspectandi miraculi gratia, quod in omnium oculis continuauit Diuina benignitatis, guttis eiusmodi affluenter ex tabula manantibus. Quod quidem vbi ad aures Summi Pontificis delatum est, misit confestim eò viros graues, qui certum sibi totius rei testimonium darent, quod & fecerunt teste Marq. Append. cit. in Clemente VIII. Ità Chronicon R. P. Gualteri.

Vnum

Vnum S. Caroli Borromæi S.R.E. Cardinalis Imaginis miraculosæ exemplum silentio non est inuoluendum: contigit enim in Ciuitate Lugdunensi anno 1614. vt auctores fide digni certò scribunt. Nobilem quemdam Roanensem D. de Comiers imminenti adeoque præsenti submersioni expositum, Deo, ac S. Carolo, cuius icunculam gestabat, inuocato diuinitùs ereptum, in hunc qui sequitur modum: Horâ circiter secundâ pomeridianâ, cum exundante Arari, scapham supra pontem ad descendendum ingressus esset vnà cum cognato suo D. de Verpre natu minore, D. de la Roche Cherue, ac pedissequo, obseruatâ periculi magnitudine, duobusque socijs (quod natare scirent) in aquas exilientibus (qui statim nihilominus fluctibus obruuntur, vt & paulò post nauta, ac pedissequus) ipse quoque iam pedem alterum ad exiliendum eleuat: sed diuino instinctu, protinus cogitans se natandi imperitum, satius duxit, consistendo Diuinæ se credere misericordiæ. Citò autem depressa nauicula, & ipse depressus, memor Icunculæ S. Caroli, quam ante biduum, triduumvè ab amico affirmante in periculis profuturam acceperat, Deo sese, ac B. V. Mariæ, sanctoque Carolo commendat, Mediolanensem; si emergat, peregrinationem vouet (sui tamen semper compos, ac Deum orans.) Quod vbi perfecit, post multam intra aquas profundissimas per saxa volutationem, eccè tandem pede saxum percutiens confestim ex aquis pectore-tenus emergit. Quo in statu, licet grauibus vestimentis, ocreis, & gladio onustus, absque labore vllo adducentos passus delatus est, videlicet vsque ad portum, quem arcuum, vel S. Ioannis vocant. Vnde eductus, magis erat de quærendis socijs suis, quàm de sua incolumitate curanda sollicitus. Hæc Mediolani notiora sunt, quàm vt res probatione egeat.

Denique, vnum nostrate exemplum nobis subijciendum est anno 1579. quo Traiectum ab Auriaco Principe adhuc detinebatur ab Hæreticorum rabie mirabiliter celebris illa B.M. Virginis in Æde PP. Franciscanorum Statua seruata est. Res ità se habet: Principio, Catholici illam è templo in Virginum Monasterium, quod Noua Curia dicitur, securitatis ergò maioris asportant: sed hic inuenta à Geuseis (hoc Caluinistarum in Belgio nomen) susque deque omnia perscrutantibus, strictis ensibus à milite primum, dein à militis Duce sæuiter impetitur. Frustrà: Nam vtrique obrigescente brachio eam prorsus non attigêre, indè noctu per murum demissa, aliò transfertur, & seruatur illibata. Vrbe demum à Parmensi Duce deuicta, Fratres Franciscani Diuæ Virginis Iconem in templum referunt, in pristinumque reponunt locum, ac solito restituunt honori. Quid inde? Triumphum reuexit de gestibus sacrata Virgo, multisque deinceps coruscans miraculis, impiorum sustulit peruicaciam, & Hæreticorum deleuit impietatem.

Aliud sub finem Anni 1649. memorandum contigit miraculum ab eadem Imagine Traiecto rursum Tongros exportata, scilicet in puero qui in vtero materno denatus erat, hic populo innumero toto octiduo mortuus in Ara istius B. Imaginis, quæ in templo PP. Recollectorum ibidem colitur, expositus, tandem lapso

dicto

dicto tempore vitam assequutus est, & ex interuallo Sacramento Baptismi donatus fuit. Alia longè plura legat qui volet in tripici corona B. Virginis R. P. Francisci Poire è Societate IESV, ex quibus considerare poterit pius & Catholicus Lector, non solum quàm sit liquidum, & ex pura doctrina Christiana in antiquitate rationibus apprimè fundata, & exemplis miraculorum illustribus multifariam corroborata, verum etiam quàm sit rationi consentaneum cultum Imaginum in Ecclesia Dei ab omnibus Christicolis testari & pijs actibus exhibêre.

Tract. 3. c. 7. §. 2.

Verùm, audire videor nonnullos è sequiori Religione, quam reformatam dicunt, superstitione non carêre, quod plerique in hac Diœcesi B. Mariæ Virginis Imagines habeant pro miraculosis, quæ in cauis arborum nonnunquam inueniuntur. Noli calumniari hæreticè, non dicimus omnes, sed plerasque. Deus enim facit miracula sua, vbi & quando opus est, neque etiam nouum inuentum est Imagines B. Mariæ Virginis coli quæ aliquando in cauis arborum Deo pro salute animarum ità disponente inueniuntur. Nam eccè legimus in Nicephoro tempore Theodosij Imperatoris fuisse quendam Cyrum nomine, virum potentissimum, postquam exilio ab Imperatore pulsus esset, Smyrnæorum Vrbi Præfectum, & exinde Episcopum egisse, qui deuotione erga B. Virginem accensus templum ipsi excitauit, quod postea Cyri dictum fuit, ex hac nimirum occasione. Cupressus in eo loco, inquit Nicephorus, ingens excreuit, in quâ superioribus temporibus nescio quomodo Imaginem Dei Genitricis quidam occultauit. Cùm autem multum præterijsset temporis, & imago lateret, ipsa se ipsam indicauit. Cupressus enim immenso coruscans lumine, perindè atque fax vna, ardêre visa est, & ingens etiam miraculorum vis ab obscurâ, & latenti efficaciâ manauit. Vbi autem quidam curiositate laudatâ arborem conscendit, imago ista, vnde miraculorum vis profluxerat, apparuit. Quapropter, Cyrus loco ei honorem habens, pulcherrimum, & maximum Dei Genitrici construxit templum. Ità Nicephorus Auctor classicus & fide dignus. Ista & his similia possunt Diuinâ permissione contingere.

Lib. 14. c. 46.

Hinc videant Nouatores, non esse nouum Catholicorum inuentum colendi icones B. Virginis in cauis arborum. Qui ritus iam à pluscùlis annis in hac Diœcesi Leodièn. cœptus est frequentari, vti notum est in nostrâ Dominâ dictâ Fidei, Diœcesis Leodièn sub Baronia de Celles, propè Dionantum, illa quidem à miraculis celeberrima, cuius Beatissimæ Virginis imago anno 1618. inuenta est in antiquissimo trunco quercino, cuius veneratio, & creberrima miracula effecêre, vt vicinæ Regiones particulas istius trunci deuotissimo affectu postulârint, ex quibus iconculæ sculperentur, quarum aliquæ in Æde sacra repositæ sunt PP. Soc. IESV Vrbis Rhemensis. In alia etiam Vrbis Insulensis, Audomarensis, Lobbiensis, in alijs denique Belgij locis, in quibus maxima patrata esse miracula ignorare non possunt, qui locorum istorum, aliorumque cognitionem habent. Nec istis tamen terminis ac locis circumscripta est virtus Imaginum B. Mariæ Virginis, sed ad vicinas Prouincias longè latèque propagata est,

licitius voti vinculum, ità vt integrum cuique foret manere, aut proficisci quò terrarum vellet, & tales Anachoritæ propriè dicebantur. Atque huic austeræ vitæ cùm tandem assueuissent, paulatim deinceps institutum istud in consuetudinem abiuit, & ad vltimam vitæ periodum mortales perduxit.

Succedente autem tempore, contemplatiua hæc vita, æmulos eos habuit, qui maiore cum sanctitate sibi Deoque in summâ abstinentiâ viuere vellent; atque abstemij erant, nullusque eorum prius cibum quàm Sol occubuisset capiebat. Fuêre qui tribus, aut quatuor diebus sine alimento perseuerarent; vino autem, & carne prorsus abstinebant, certisque diebus consultò humi decumbebant; cibus eis erat panis, sal & hyssopus: potus, pura puta aqua, & in hac abstinentiâ vitam traducebant longissimam, vt suprà Centuria prima multorum probatum est exemplis; cuius rei causam fuisse non solùm abstinentiam, sed quod Diuinâ prouidentiâ id factum videatur, inquit Nicephorus, vt videlicet tam diuturno, & exacto vitæ instituto incrementum Religio caperet, accedit quod occupati delicijs animi, partim obliuiscebantur corporis, inquit Card. Bellarminus: vt de Ioanne Abbate refert Cassianus Collat. 19. c. 4. qui non recordabatur an pridie comedisset; partim quia ægrè ferebant istam corporis seruitutem, & ideò quò rariùs & breuiùs poterant necessitati corporeæ satisfacere, eò se fœliciores putabant.

Denique, probata eorum vita plurimos exciuit, & acciuit, vt Philosophiam illam Monasticam amplecterentur, & societatibus eorum sese copularent, *Principesque, ac Reges*, Monasteria ipsis excitarent, dotesque locupletissimas impertirentur: quod demùm contigisse verisimile est, cum ab illa vitæ austeritate plusquam admiranda (si vera sunt quæ scriptis prodidit idem Nicephorus) desciuerunt. Vnde à Rege Francorum Sigeberto duodecim Monasteria diuersis in locis constructa fuisse perhibetur, teste Gualterio in Chronog. Sæcul. 4. fol. 531.

Verùm, post aliquot sæcula, vt pronum est mortale genus ad mala, liberiorem, & laxiorem cœperunt vitam amplecti, atque huc illuc vagari, & quidem absque Superiorum commendatitijs, quod posteà interdictum ipsis fuit per Concilium Andegauense, maximè illis qui in Africa dispersi per Prouincias erant, nusquam fixi, nusquam stantes, nusquam sedentes, denique vbique vagantes, in quos iccircò D. Augustinus mirum quantum inuehitur, quos tamen postea ad normam veræ & solidæ vitæ Monasticæ reduxit, sed & eos qui operâ, ac industriâ zelosâ S. Athanasij consistebant in Occidente, adeò sanctis legibus Monasticis, & omnigena scientiarum encyclopædia instruxit, vt non pauci ex illis, ceu ex seminarijs Episcoporum prodeuntes, summi Ecclesiæ Præsules, atque multò plures Cardinales propter doctrinæ eminentiam electi, Ecclesiamque Catholicam laudabiliter administrârint, quâ in re, ex interuallo etiam incubuit S. Benedictus è cuius familiâ plurimos etiam ad Pontificatum assumptos esse constat.

Atque in istis notandum, quod quo tempore Monachismus erat penè in

Tom. 1. Contro. p. 2 lib. 2. & 19.

Eccles. Hist lib. 74.

De quo Baron. An Chr. 453.

In Oper. Monach. c. 28.

cere, & sub alis mitis, humilisque Magistri, grauiùs insolescere, & impatientes amplius fieri in Claustro, quàm fuerint in sæculo. Quodque magis peruersum est, plerique in domo Dei non patiuntur haberi contemptui, qui in sua nonnisi contemptibiles esse potuerunt: Vt quia videlicet, vbi à pluribus honores appetuntur, ipsi locum habere non meruerunt, saltem ibi honorabiles videantur, vbi ab omnibus honores contemnuntur.

Porrò, quia illius æui Præsules operam adhuc corrigendis moribus dabant, idcircò exemptiones plerique sibi à S. Sede procurabant, quæ quidem maiorem adhuc morum corruptelam, & occasionem dedere, quas proinde acriter exagitat idem D. Bernardus, & meritò: cum exemptis occasionem laxioris vitæ, vt loquitur S. Concilium Trident. præbere exemptiones dignoscantur, ideòque restringendæ, imò Reipub. Christianæ expediret, si auctoritate Papæ tollerentur, & Episcoporum regimini subijcerentur, vt multis Iuribus, & SS. Patrum rationibus, & auctoritatibus probat Guilielmus Durandus Classicus & antiquus Auctor, nec non Eminentissimus Cardinalis Baronius. Atque hactenus de Origine & Instituto Monachorum.

De Consid. ad Eugen. Papam.
Sess. 24. cap. 11.

CAPVT XCIV.

Monasteria cur antiquitùs dicta Sanctuaria? *Monachorum olim vestitus Simplicitas. Hæreticorum error, existimantium Institutum Monachorum esse nouum.*

Responsio facilis: inde dicta *Sanctuaria*, quòd postquam vita Asceteriorum erat reducta ad normam viuendi antiquorum Monachorum, non tam viderentur homines, quàm Sancti & Diui, res humanas prorsus contemnentes, & vitam cœlestem traducentes, vt patet ex gestis S. Euphrataxiæ. Ità S. Arsenius pannum lineum in sinu gestabat ad tergendas inges lachrymas, quæ ob desiderium vitæ æternæ, dies, noctesque oculis eius defluebant. Vnde S. Hieronym. S. Paulam quinque Monasteriorum in Palæstina Fundatricem, imò Monacham, & Monacharum ductricem, recensitis miris eius, & cœlestibus virtutibus, ità in cælum vsque prosequitur. *Ceterùm, illa impleuit cursum suum, fidemque seruauit, & nunc fruitur corona Iustitiæ, sequiturque Agnum quocumque vadit. Saturatur, quia esuriuit, & læta decantat; Sicut audiuimus, ità & vidimus, in Ciuitate Domini virtutum, in Ciuitate Dei nostri. O beata rerum commutatio! Fleuit vt semper rideret. Despexit lacus contritos, vt fontem Dominum reperiret, Vestita cilicio est, vt nunc albis vestimentis vteretur, & diceret: Scidisti saccum meum, & induisti me lætitiâ. Cinerem sicut panem mãducabat, & potionem suam cum fletu miscebat, dicens: Fuerunt mihi lachrymæ panes die ac nocte vt in æternum pane Angelorum vesceretur, & concineret: Gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus, & eructauit cor meum verbum bonum, dico ergò opera mea Regi.*

Apoc 14. Psal. 47.

Neque certè mirum in Religione tantam gratiam illatam, & tantam virtu-

tum, sanctitatisque omnis encyclopediam inueniri. Siquidem Religionis flos quidam est Sanctitatis, quàm virtutem ità Theologi, & inter illos Hieronymus Platus de bono Status Relig. describunt, vt eius proprium sit munus, mentem nostram ab omni labe purgatam, integram, & sine macula Deo offerre, eamque & vires omnes illi consecrare. Cuius quidem muneris amplitudo, primùm quidem ex eo apparet, quod aliæ virtutes morales vni illi tanquam ministræ, ac famulæ inseruiunt, aliæ purganda voluntate, aliæ ratione illuminanda, aliæ etiam appetitu coërcendo. *Sanctitati* agnascitur, ac potiùs comes est neglectus corporis: nam per demissionem animi, Sancti illi prisci Monachi & Clerici prorsus cultum illius contemnebant, aut certè vt à Paganis, qui splendidis & pretiosis vestibus amiciebantur, discernerentur: quod ex ijs quæ scribit Metaphrastes videre licet in Martyrio S. Indi, cui Martyrio Ethnico interfuisse, candidis, & magnificis vestibus indutos refert, quam Historiam alibi recensuimus.

Lib. 1.

Sed quidquid laudum præconijs dicatur de Monachis, eleuare conantur Hæretici, & præsertim perditæ nequitiæ V Vicleff, qui Monachismum inuentum esse humanum scribit, quod tam falsum est, quàm quod falsissimum esse, si consideremus quæ initio Capitis præcedentis diximus. Imò comperitur, quod posteà à Christo Domino tria illa vota, vt vocant, substantialia, processerint, eaque Apostolos præstitisse, testis est grauissimus Doctor Valentius, quæ sententia etiam est Sancti Thomæ, qui ait, non esse ambigendum quin Apostoli vouerint omnia, quæ ad perfectionis statum pertinerent vota, quandò Christum omnibus relictis sequuti sunt, quam opiniònem quoque probat Hieronymus Platus, qui adstruit Apostolos paupertatem, & castitatem, & obedientiam coluisse, vt nihil sit caulæ cur non ab ipsis posita fuisse prima Religionis fundamenta, dicatur, & ab ipsis Christo Domino auctore, hanc Religiosæ perfectionis præstantiam natam, & ab Apostolicis temporibus continuatam ad nostra vsque tempora agnoscamus.

2. 2. q. 88. art. 4. ad 3.

CAPVT XCV.

De Seruis, & Mancipijs, qui tempore primitiuæ Ecclesiæ Ecclesiasticis donati libertatem assequebantur.

SEruitutis nomen ab iniuria natum inquit Seneca, vtpotè ab oppressione æqualium, vel inferiorum. Pomponius Iurisconsultus seruos ex eo appellari inquit, quod captiuos vendi Imperatores iuberent, ac per hoc seruare, nec occidere, qui & mancipia dicebantur, eò quod ab hostibus, manu caperentur. Sed quid causæ sit, cur Ecclesia, quæ pietatis, atque humanitatis mater est, ac pijs officia dependere solet, homines conditione seruili accipit? vsitatum enim erat apud maiores nostros (quod scriptis prodidit D. Ioannes Molanus Doctor Louaniensis) vt illi vel voluntatis dispositione, vel quando ad Monasticam, aut Canonicam vitam transibant,

Epist. 31.

In l. 239. de Verb. sig.

Lib. 3. de Canon. c. 16.

sibant, seruos suos, & ancillas Monasterijs, vel Ecclesijs offerrent, ad id commoti, tum pietate erga Ecclesiam, tum pio ac paterno affectu erga sua mancipia, quibus post mortem suam bonos patronos, aut dominos dare cupiebant, vt quicquid ab illis vtiliter pijs locis impenderetur, & quicquid vicissim à sanctis communitatibus rependeretur, hoc totum in multiplex animarum remedium eis cederet: neque liceret postea iterum in commutationis commercio in seruitutem sæcularem redigere, vt habetur in Agathensi Concilio his verbis: *Iniustum videtur & ineptum, vt mancipia quæ fideles viri, seu fœmina pro redemptione animæ suæ, Deo, & sanctis eius consecrauerint, cuiuscumque muneris pretio, vel commutationis commercio, iterum in seruitutem sæcularem redigantur, cùm Canonica auctoritas seruos fugitiuos tantummodo distrahi permittat. Et ideò omnes Rectores Ecclesiarum summoperè caueant, ne vnius eleëmosyna, alterius peccatum fiat.*

Cap. 2. 42 quæst. 2.

Modo, ex sequentibus infertur, licuisse olim primis Christianis Religiosisque hominum seruilis conditionis donatorios esse, non vt de ijs commercium facerent aut venderent, sed vt ad virtutem instruerent, melioresque redderent, ac tandem libertate donarent; imò interdum in sua Monasteria cooptarent. Ità D. Gregorius seruos infideles emere consueuerat, vt Christianos factos, Monasterijs donaret, atque tum libertate donabantur, vti probat Card. Baronius in Annalibus An. Chr. 302.

Tales porrò seruorum donationes priscis temporibus viguisse in Belgio nostro legitur, vt prætermittam exemplum donationis mancipiorum factæ Monasterio S. Bertini in Hannonia, alibi à me relatum. Comperio aliud ibidem Monasterium Benedictinorum nuncupatum Affligenium, quod litteras habere dicitur Godefridi Ducis Louaniensis, in quibus Dux ille, Bertam mulierem suæ familiæ cum pueris suis sancto Petro in Affligenuensi Ecclesia liberaliter dedit pro animæ suæ, & parentum remedio, vt ipsa per succedentia tempora, Abbati, & Ecclesiæ cum pueris suis in perpetuum seruiat, Actum erat cùm sigilli impressione, & testium astipulatione, anno millesimo centesimo septuagesimo quinto.

Ex quibus, duo notatu digna resultant; primum, quod appareat Ecclesias prioribus sæculis magno in honore habitas, dum illis magni illi Dynastæ proles suas cum mancipijs illis deuouebant, nexuque, & mancipio transcribebant. Alterum, Ecclesiarum Rectores, deuotos illos, & Monasterijs adscriptos humanissimè coluisse, vt illud imbibisse videantur Senecæ: *Viue cum seruo clementer, comiter quoque, & in sermonem admitte, & in consilium, & in conuictum.*

Epist. 47.

Cæterum, quod antè dixi homines illos antiquorum hominum, id est pios illos Senes primitiuæ Ecclesiæ Christianos transferre solitos ab humana seruitute ad Monasticam seruitutem, luculento Gregorij Magni testimonio probatur. *Multos, inquit, de Ecclesiasticâ familiâ nolumus ad Omnipotentis Dei seruitium festinare, vt ab humana seruitute liberi in Diuino seruitio valeant in Monasterio conuersari: quod si passim admittimus, omnibus fugiendi Ecclesiastici iuris dominium occasionem prabemus.*

Lib. 4. Regist. cap. 88. Const Synod.

Cùm

Cùm verò festinantes ab omnipotentis Dei seruitio incautè retinemus, illi inuenimur negare quaddam, qui dedit omnia. Vnde necesse est, vt quisquis ex iuris Ecclesiastici seruitute ad Dei seruitium conuerti desiderat, probetur priùs in Laico habitu constitutus: & si mores eius, atque conuersatio, bono desiderio eius testimonium ferunt, absque retractatione seruire in Monasterio omnipotenti Domino permittatur, & ab humano seruitio liber recedat, qui Diuini obsequij districtiorem appetit seruitutem. Ex quibus collige etiam illo æuo probationem Nouitiorum in Religione vsu receptam fuisse. Verùm, satis dictum esto de seruis Christianorum: nunc de eorum manumissionibus sequenti Capite tractemus.

CAPVT XCVI.

De manumissionibus Seruorum in primitiua Ecclesia.

IN copiosissimo seruorum numero, prisci Christiani relicto aliorum rigore, pietatis erga Deum intuitu, benignitate hac erga seruos vtebantur, vt libertate eos donarent, nimirum per manumissiones: quæ diuersorum generum erant, vt posteà ostendemus ex formulis istarum manumissionum. Apud Francos, manumissio fiebat, vel in Ecclesia, secundùm Constitutionem Constantini, aut potiùs Ludouici Imperatoris, vel ex lege *Salicá* iactato denario, vel per chartam, siue epistolam, quo modo etiam Regis domestici propter Reginæ partum seruos dominicos liberabante. Inde manumissi in Constitutione quadam Pipini, alij *Denariales*, alij *Chartularij homines* appellantur, & in manumittendo adijciebatur, vt ingenui statim fierent, perindè, atque si ex ingenuis parentibus procreati essent. Itá Cuiacius Iurisconsultorum Galliæ suo tempore magnum decus.

Lib. 4. Obseruat. cap. 5.

Manumisso ergò fiebat in Ecclesia, idque ex Constitutione, vt dictum est, Ludouici Imper. *Iam dudum*, inquit, *placuit vt in Ecclesia Catholica libertatem Domini suis famulis præstare possint, si sub aspectu plebis, adsistentibus Christianorum Antistibus id faciant, propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiscumque scriptura, in qua ipsi vice testium signent.* Et lib. 2. dicto tit. idem Constantinus: *Qui religiosa*, inquit, *mente in Ecclesiæ gremio seruis suis meritam concesserint libertatem, eandem eo iure donasse videantur, quò Ciuitas Romana solemnitatibus decursis dari consueuit. Sed hoc dumtaxat his, qui sub aspectu plebis, vel Antistitum dederint, placuit relaxari.* D. autem Augustinus agens de quodam Diacono Hipponensi: *Antequam*, inquit, *esset Clericus, emerat aliquos seruulos. Hodie illos in conspectu vestro manumissurus est Episcopalibus gestis.* Et de alio: *Aliqui seruuli eius, reliqui fuerant, iam quidem in Monasterio viuentes, quos tamen gestis Ecclesiasticis manumissurus est hodie.*

Lib. 1. C. de his qui in Eccles. manumittuntur.

Serm. 2. de Communi vita Cler.

Huiusmodi autem Ecclesiasticæ manumissiones per Ecclesiam defendebantur. Vndè in priore Concilio Arausicano legitur: *In Ecclesia manumissos, & per testamentum Ecclesiæ commendatos, si quis in seruitutem, vel obsequium, vt*

Cap. VII.

vel ad colonariam conditionem imprimere tentauerit, animaduersione Ecclesiasticâ coercebitur.

Quia verò hæc fiebant in conspectu Ecclesiæ, ideò quando propter facti memoriam, vice actorum interponebatur qualiscumque scriptura, in ea enim aliqui præsentes vice testium, nomina sua signabant, vt meminit Constantinus Augustus, scribens ad Protogenem Episcopum, cuius verba Iustinianus in suo Codice inseruit, titulo, *De his qui in Ecclesia manumittuntur.*

Sed non minùs manumissionem Ecclesiasticam illustrat altera Constantini Constitutio eodem in loco relata, & ad Osium directa: *Qui, inquit, religiosa mente in Ecclesiæ gremio seruis suis concesserint meritam libertatem, eandem eo iure donasse videantur, quò Ciuitas Romana, solemnitatibus decursis dari consueuit. Sed hoc dumtaxat his, qui sub aspectu plebis, vel Antistitum dederint, placuit relaxari.* Legimus quoque apud Paradium de Carolo Simplice Rege: *Ad Remigij Venerabilis Archiepiscopi deprecationem, seruum iuris nostri, nomine Anseleum manu propria, à manu illius excutiente denarium, secundùm legem Salicam, liberum cum omnibus quæ habet, vel quæ acquireret, fecimus, & ab omni iugo seruitutis asseruimus.* Nam aduerte, qui retento obsequio manumittebantur, nullatenus sacris ordinibus initiari poterant, quod adhuc patronorum seruituti manerent obnoxij. Itaque nè ex Clericis iterum fierent serui, eiusmodi manumissiones interdicebantur.

Lib. 2. Hist. Lugdun. cap. 2.

Cæterùm, antiquitùs vitandæ ingratitudinis causa, vicesima eorum qui manumitterentur, Dominis pendebatur, de quâ vide Petrum Greg. Tholosanum, & plura huius argumenti qui volet apud Molanum S. Theologiæ Louanij Professorem, lib. de Canonicis, & quæ nos suprà scripsimus 1. Centuria cap. 33. sub finem.

CAPVT XCVII.

Iterum de Annulis nonnulla: Aureorum vsus quando inuentus. Plinius reprehenditur. Ordo Equestris ab alijs per annulum distinctus.

PLeraque non omnibus obuia de annulis sacris & profanis suprà copiosè scripsimus cap. XII. nimirum de sacris & pronubis annulis, honorarijs aureis, quibus fas istis vti; palis illorum quid insculptum, denique de sigillaritijs, id est signatorijs. Nunc silentio inuoluendum non esse reor, à quo tempore cœptus fuerit vsus ille annulorum? variant enim hic scriptores. Nam Plinius tempore belli Troiani non fuisse vsum annulorum asserit. In quo certè fallitur: Nam constat lib. Genesis cap. 38. Iudam filium Iacob rem habuisse cum Thamar nuru sua, & id fecisse imprudenter, quòd mulier mutato vestitu personam dissimulauerit, ac illi promisisse munus, fideique seruandæ pignus dedisse annulum, & armillas. Item Iosephus cùm in tertio Antiquitatum de vestibus Sacerdotum meminit, quas

Lib. 33. Nat. Hist. c. 1.

CAPVT XCVIII.

De sacris Iudaeorum Nudipedalibus: quae rebus dubijs indicebantur: ijs vsus S. Paulus, & exinde Christiani.

NOn obuia multis sacra illa Nudipedalia, quæ in hoc consistebant, vt Iudæi deprecarentur aliquam calamitatem imminentem, austeritate vitæ ad aliquod tempus vtebantur: quippè per triginta dies abstinebant à vino, capillos radebant, nudis pedibus sacco induti templum adibant, hostiasque immolabant. Atque his quidem sacris operam dedêre Iudæi, cùm alias, tum cum Nerone imperante Florus Iudeæ Præses miserandum in modum gentem hanc opprimebat, quæ tandem ob eius tyrannidem coacta est arma in Romanos sumere, adeò vsque vt bello tota ad internecionem ferè deleta fuerit. Cùm enim Iudæi omnia priùs humana, atque diuina consilia experiri vellent, quàm bellum tentare, postquam neque pretio, neque precibus possent coërcere seuitiam Flori (quippè qui ne sua maleficia per accusationem Romæ patefierent, Iudæos studio ab bellum suscipiendum stimulabat) *Nudipedalia* tandem sacra ad extremum vouerunt. Quapropter, cùm dies sacrorum aduenisset Veronicæ Agrippæ Regis soror, teste Egesippo, eius Religionis causa etiam Hierosolymam in templum venit, atque nudipes pro more tunc patrio, hostijs cæsis, capillisq; derasis ante tribunal stetit, Flori deprecãs clementiam, sed tantum absuit, vt ab eo exaudiretur, quin potius magis magisque sibi ipsi timuerit. De his Nudipedalibus aduersus Gentiles scribit Tertullianus: *Cùm stupet cælum, & aret annus, Nudipedalia denunciantur: Magistratus purpuras ponunt: fasces retrò auertunt, precem indigetant: hostiam instaurant.* De istis Nudipedalibus vide Iosephum lib. 2. Bell. Iudaic. & Polidorum Vergil. lib. 6. cap. 11. His sacris operam dedisse D. Paulum, constat ex Epist. 4. ad Galatas: nam teste D. Hieronymo vt animos Iudæorum in suam sententiam alliceret in Cenchreis ex voto comam totondit, & Nudipedalia, atque caluitiam Hierosolymis in templo exercuit vt illorum sedaret inuidiam.

Cont. Psychicos.

Memoriæ quoque proditum est, Templum Vestæ nescio quâ superstitiosâ pietate, pedibus nudis Matronas Romanas petere solitas, vt annotat Ouidius in Fastis. Apud Lacedæmonios verò *sacra ista Nudipedalia* primùm acta fuisse cùm regnaret Romæ Tullus Hostilius, Eusebius scriptum reliquit. Sed & Pythagoræ symbolis adnotatur, nudis pedibus adorandum, sacrificandumque esse, teste Rhodigino lib. 15. antiq. lect. c. 6.

Atque his Nudipedalibus sacris vsos esse quandoque Christianos olim & etiamnum interdum, vti legimus, & videmus, dum populus vtriusque sexus voti causa peregrinationes suscipit, vel peccatorum expiandorum ergò, **Nudipedalia** in templis agit: quam peccatorum expiationem, deuotionem, ac pietatem nec Principes

cipes ipsi sunt dedignati, qui vt auerterent aliquando meritum supplicium, iramque Dei ad exomologesim recurrerunt, pœnitentiasque huiusmodi sibi vltrò imposuerunt: quod non potest non esse gratum, acceptumque Deo, ac Superis: Nam:

Sæpè leuant pœnas, ereptaque lumina reddunt,
Cùm benè peccati, pœnituisse vident.

Itâ legimus Henricum I. Brabantiæ Ducem posteaquam Leodienses bellis attriuisset Ciuitatem, adeòque Patriam ipsam incendijs hostiliter vastasset, atque adeò euertisset, tandem vt assolet Deus serena nubilis miscêre, & peccatores oculo pietatis per res aduersas respicere) mutatis rebus, à Leodiensibus in Campis de Steps profligatus, irâ & vindictâ commotus, & etiam pœnitentiâ ductus, illos denuò repetijt, non vtique vt vindex, sed vt exorator; quippè sibi malè conscius ab ipso Ciuitatis ingressu ad Ecclesiam vsque Cathedralem nudis pedibus supplex venit, vbi ante aram SS. Martyrum tot cædibus à se patratis illachrymans, nexu dirarum execrationum ab Hugone Præsule Leodien., cuius pedibus aduolutus erat, solutus, ad proprios Lares mœstus redijt, cuius tragediæ etiam memini in Notis ad Onosandri Strategicum in fine operis Politicorum, & eximiæ Vir pietatis & doctrinæ Ioannes Chapeauille quondam Canonicus & Vicarius generalis Leodieñ. in sua Pontificum Leodiensium Historia.

CAPVT XCIX.

Iubilæi ratio, illius origo apud Iudæos, quando à Christianis vsus receptus sit, & quibus annorum interuallis indicatur.

DVm hæc scribo incidit Annus Iubilæus, de quo vt nonnulla dicam, inuitat occasio, & varia plerumque illius sermocinatio. Dico imprimis, Annum Iubilæum apud Iudæos, & lege Mosaica quinquagesimum fuisse, quò iubebantur ab agricultura cessare, debita remittere, possessiones antiquis Dominis absque pretio restituere, seruos libertate donare, sicuti constat 25. & 27. Leuitici. Moyses enim, vt auctor est Iosephus, statuit vt inter dies, septimo quoque die obseruaretur Sabbathum: & inter Menses, septimus quisque Mensis Sabbathum esset mensium, in quo agerentur solemnia sacra, quæ dicerentur Sabbatha Sabbathorum; itèm inter annos, septimus quisque annus, & in eo si quando Cananæam Iudæi recepissent, (quam tandem Dauid, & Salomon Reges assecuti sunt,) terra vacaret, id est, non araretur, & quæ sua sponte ferret, quinquagesimo quoque anno tribulibus essent & extraneis communia. Hunc Hebræi annum Iubilæum dixêre, qui & quinquagenarius vocari potest, significatque libertatem.

Lib. 3. Antiq. Iud.

Porrò, hoc Mosis decreto, libertate donabantur serui, debitores à creditoribus laxabantur, prædia, (æstimatis ex æquo fructibus & impensis) restituebantur antiquis

Lib. 3.

antiquis possessoribus, quæ omnia ipse Iosephus dicto libro latè persequitur. Vide Eusebium, Philonem Iudæum & Cornelium à Lapide Comment. in Leuit. cap. xxx. vers. 10.

Inter Christianos autem primùm introductum est à Bonifacio eius nominis VIII. ante annos 350. ad imitationem veteris Testamenti, indictum inquam Iubilæum, quod Romæ cum plenissima remissione peccatorum magno gaudio, & solemnitate, soleret centesimo quoque anno celebrari, & concedi Indulgentia illa visitantibus limina Apostolorum, vt in Extrauag. 1. de Pœnit. & remiss. cuius mentionem facit S. Antoninus, idque ad exemplum, vt dictum est, remissionis Iubilæorum legis antiquæ quolibet quinquagesimo anno indictæ, eratque figura plenæ remissionis peccatorum, quæ in lege Gratiæ per Christum facta est pro Regni cœlestis sponsione. Attamen Papa ille Bonifacius VIII. non tam indixit Iubilæum, quàm veteri traditione, & maiorum monumentis acceptum tradidit.

Verùm, posteà cùm ratio, & ætas hominis dictaret Iubilæum vix quenquam attingere posse, cœptum est quinquagesimo anno celebrari, idque anno salutis 1350. de quo in Extrauag. Vnigenitus, d. tit. & tandem Paulus II. Iubilæum ad breuius tempus, videlicet anno XXV. reduxit, eiusque exemplum secuti sunt Sixtus IV. anno à Christo nato 1475. Alexander V. anno 1500. Clemens VII. anno 1550. Gregorius XIII. anno 1575. Clemens VIII. anno 1600. Vrbanus VIII. anno 1625. Modò autem recurrente anno 1650. iam is definitus ab Innocentio X. sanctè fœliciterque modò regnante. Nihil tamen obstat, quominùs posteriores Pontifices, cùm Sacrum Apostolatus apicem adepti fuerint, Iubilæas Indulgentias per totum Orbem è thesauro Ecclesiæ depromptas de xxv. in alium xxv. annum, aut breuiorem terminum concedant, cùm sit in potestate Ecclesiæ Catholicæ dispensandi illius membris hunc thesaurum, vt varijs Doctorum auctoritatibus ostendi in singulari Opusculo, cui titulum feci Erotemata Indulgentiarum Iubilæi materiam concernentia. Qui pleniore manu volet materiam hanc colligere, & in penetrale conscientiæ suæ transferre, legat Filliucium Quæst. moral. tract. 8. cap. 10. p. 139. Layman Theol. Moral. lib. 5. tract. 7. cap. 8. p. 291. Henriques, Nauarrum, Reginaldum, Lessium, Dianam, Graffijs, Roderiques, & alios. Modò cano receptui, & ad vltimum Caput huius postremæ Centuriæ me confero.

CAPVT C.

De immortalitate hominis in statu naturæ condita, & an virtute ligni vitæ in ea perdurasset? Et an hæc fuerit naturalis? Discutitur admiranda ligni vitæ facultas, & tandem quorsum Adam è Paradiso eiectus?

HOminem in paradiso ante peccatum, immortalem, & incorruptibilem fuisse, hoc est à moriendi necessitate absolutum, apertè colligitur ex sacris Scri-

per ætatum lapsum mutari, quamuis animalia corpora, in mortemque veterascere non sinebat.

Alij igitur censent, lignum vitæ valuisse quidem ad tribuendam immortalitatem, non tamen semel, sed repetitis vicibus sumptum, ad resarciendas ætatis senijque iacturas. Semel etenim sumptum, & humidum per actionem caloris naturalis deperditum restaurabat, & virtutem nutritiuam (quæ alioquin per admixtionem alimenti extranei debilitatur) confortabat ad diutiùs quidem producendam vitam, determinato tamen aliquo tempore, quo finito rursus erat sumendum, & sic deinceps quoad vsque homo in statum gloriæ transferretur, & hanc admirandam ligni vitæ facultatem colligunt ex illo Genesis 3. *Nunc ergò ne fortè mittat manum suam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum.* Atque inquiunt, minùs aptam similitudinem ab hoc ligno ad æternam beatitudinem notandam duci, tum hîc, tum Apocalypsis 2. & Isaiæ 66 nisi vim haberet vitam in æternum prorogandi.

Cæterum, Durandus & alij, non tantum virtutis fructui vitæ tribuerunt, asserentes non habuisse vim vitam ab interitu vindicandi, sed solum in æuum producendi, quam denique mors atque interitus exciperet; Nam *τὸ in æternum* loco Genesis citato, nonnunquam pro longo aliquo, & diuturno æuo accipi solet.

In 2. dist. 1.

Sed quantum futurum esset Tempus illius æui? Pererius in Genesim, futurum fuisse credit ad octo vel decem millia annorum, quod ipsum sic probare satagit: Status hominis ante peccatum instructior, & efficacior fuisset ad producendam hominis vitam, comparatione status hominis post peccatum antè diluuium, quàm fuit hic status, comparatione eius status, in quo nunc est homo, quia vterque hic status est hominis peccatoris habentis corpus infirmum, & multis malis obnoxium. Sed in statu hominis ante diluuium, visa fuit decuplo longior, quàm est nunc (nam ferè nongentos annos excedebat) ergò in statu innocentiæ vita fuisset hominis decuplo longior, quàm fuit ante diluuium. Ita Pererius.

Lib. 5. de statis innocen. c. 2.

Ego verò (vt opinionem meam breuiter exponam) existimo quidem lignum vitæ, ità appellatum fuisse, quod ad redintegrationem humidi radicalis absumpti, & virtutis actiuæ speciei corroborationem, & adeòque ad vitam diutiùs conseruandam omninò valeret, quanquam & humidum radicale sufficienter refici, etiam esu aliarum arborum poterat, vti D. Augustinus innuit, dum ait: *Cibus aderat nè esuriret, potus nè sitiret, lignum vitæ nè illum senecta dissolueret.* Cæterum, solo esu illius fructus quantumlibet iteratò, & continuatò immortalitatis dispositionem corpori præstari potuisse, vt nunquam dissolui posset, nequaquam adducor vt credam; quippè quod fructus ille efficere haud poterat, nè ab aliquo duro, aut alio exteriore læsiuo, vt Theologi loquuntur, gladio, igne, & similibus, homo pati posset, sed vt summum concurrebat ad conseruandum vigorem vitæ corporeæ à defectibus senectutis.

Lib. 14. Ciuitat Dei cap. 26.

Itàque cum D. Augustino (In Quæst. No. & vet. test.) immortalitatem illam

Fer-

tutem nutrientem, quæ alioqui extraneum alimentum in substantiam animalis, sine aliquâ virium suarum infirmatione conuertere nequit. Sed & vlteriùs talem fuisse eandem illam animæ virtutem supernaturalem, quæ & prouidentiam hominis ad præcauendum omne nociuum acueret, & ipsam æternam Dei prouidentiam determinaret ad pariter concurrendum, ne in læsiuum aliquando corpus impingeret.

Ex quibus iam facilè colligitur, quid ad vltimum dicendum sit de virtute ligni vitæ, an nempè fuerit naturalis? vidimus enim suprà S. Thomam id innuere, nec quicquam cogit ad superaddendam ligno vitæ vim hanc supernaturalem ad effectum immortalitatis, quæ congruè attribui potest alicui potentiori virtuti, qualis est gratia originalis. Fateor Patres nonnullos aliter dissetuisse de eo ligno vitæ opinantes perfectam immortalitatem afferre potuisse ei, qui semel ex eo edisset. Vnde sequitur, quod Corpus Adæ etiam post peccatum omni tempore incorruptum mansisset, si vel semel ex eo ligno sumpsisset. Hinc enim est, inquiunt, quod Deus Adam de paradiso expulerit, nè fortè mitteret manum suam, & sumeret, etiam de ligno vitæ, & viueret in æternum. Vnde vlteriùs inferunt, Adam ante peccatum ex eo fructu non edisse, quod adhuc nesciret quodnam inter reliqua esset lignum vitæ, imò & ipsum diabolum volunt id ignorasse, quod alioqui Adamo suggessisset, vt etiam ex eo comederet, ne moreretur, & ab ærumnis vitæ huius aliquando liberaretur. Vnde aliqui pœnam Adæ misericordiam appellârunt, quòd nempè procul à ligno vitæ eiectus fuerit, quo fortè gustato, nunquam per corporis sui dissolutionem miserias huius vitæ euadere potuisset, quod hominem Deus nõ nisi morte interueniente ab eis eripere decreuisset: *Non pepercerat*, inquit D. Hilarius, *primo illi terræ limo Adæ, quem de paradiso, post culpam ne lignum vitæ attingens in æternitate pœna maneret, eiecit*, & S. Ireneus: *Eiecit*, inquit, *eum de paradiso, & à ligno vitæ longè transtulit, non inuidens ei lignum vitæ, sed miserias eius vt non perseueraret semper transgressor, neque immortalitata esset, quod esset circa eum, & malum interminabile.* Et Gregorius Nazianzenus: *Inde Adam* (à paradiso eiectus) *lucratur quippiam, mortem nempè, ac peccati abscissionem, nè malum esset immortale, fitque pœna misericordia.*

Cæterùm, re maturiùs examinatâ, cum Adam post peccatum morti à Deo adiudicatus fuerit, necesse quidem erat eum à ligno vitæ separare, vel saltem ab illius esu impedire, siquidem Deus decreuerat plenam in mortalitatem ei donare, qui ex illo edisset. Sed tamen, cum de eiusmodi Decreto non constet, videtur mihi non rectè inferri ex eo quod Deus Cherubin posuerat ad custodiendam vim ligni vitæ, & auertendum Adam fructum eiusdem ligni ad mortem continuò euitandam valuisse.

Nec vrget testimonium illud scripturæ: *Nè fortè etiam sumat de ligno vitæ, & viuat in æternum*: Nam vox Hebraïca non importat æternitatem, sed longum aliquod tempus: vnde D. Hieronymus Hebraicæ linguæ peritissimus, eandem vocem alibi accepit pro quinquaginta annis, quo numero definiebatur tempus Iubilæi apud

Hebræos, vt capite præcedenti diximus. Si autem dicas hoc loco non posse accipi pro annis quinquaginta, quod non curaretur an Adam eo spatio vitam acturus esset, cui vtique supra nongentos viuere contigit, respondeo, sicut non cogimur eam vocem pro quinquaginta annis accipere, ità nec pro æterna duratione, adeoque sine necessitate agnosceretur virtus aliqua supernaturalis ligno vitæ superaddita, cuius effectus rectè tribui potest gratiæ originali, quâ primum hominem prædictum à Deo fuisse negare non possumus.

Poterat igitur arbor illa homini vitam non quidem in perpetuum, sed tamen quasi in immensum prorogare, reficiendo humidum radicale ob proportionem fructus illius cum facultate nutriente; vt tamen ità prorogaretur noluit Deus, ideoque à paradiso & accessu ligni vitæ prohibuit & exclusit, & ob hanc naturalem vim, secundùm quam virtutem animæ supernaturalem coadiuuisset, ad causandam in corpore incorruptionis perpetuitatem, meritò dicitur à Chrysostomo fuisse in medio paradisi, tanquam præmium obedientiæ, sicut arbor mortis, vt inobedientiæ stipendium.

Atque hæc de immortalitate primi hominis in fœlici illo innocentiæ statu, & de eius adæquatâ causâ, deque virtute, ac naturâ arboris vitæ, pro coronide huius operis dicta sufficiant. Hanc autem cùm primus ille parens noster (benigne Lector) immortalitatis prærogatiuam culpâ suâ stultè nobis eripuit; vtinam & ter vtinam aliquando beatiori illâ donemur in cœlesti paradiso, ad quam non minùs misericorditer Deus nos omnes vocauit, quàm à corporali illâ primos parentes iustè remouit, ac depulit.

FINIS.

Laus Deo, qui dedit hæc velle, & dedit perficere.

INDEX

INDEX RERVM QVÆ DVABVS Centurijs huius Operis continentur, in quo litterâ a priorem, b posteriorem Centuriam designat.

 Bap-

Per-

S.

In

FINIS.

FINE